

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07604

OYF YENER ZAYT BUG

Yaakov Zipser

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אזיף יענער זייט בונג

פון

יעקב זיפער

ערשמער טייל

(1919-1920)

מאָנרעאל, ה'תש"ו

Copyright by
J. ZIPPER
Montreal, 1946

אַרויסגעגעבן מיט דער הילף פון חברים

געדרוקט אין
אַרטיסטיק פרינט שאַפ
מאָנטעראַל, 1946

42

Printed in
Canada

גיטלען — מיין צווייטער מאמען
א מתנה.

ההויה היתה —
הוית קוצים.
י. ח. ברענער

עדעסמאָל, וואָס ער פלעגט זיך אַ טאָפּ טאָן ביי דער בוועם קעשענע כדי צו זיין זיכער צי די נייע לעגיטימאַציע זיינע געפינט זיך דאָרט, האָט ער גלייכצייטיק אָן ווערטער זיך איינגעחזרט שוין צום וויפלמאָן מאָל דעם נייעם נאָמען „שטערנבערג יצחק, פון ווערבע.“ נאָנף אָפּט קען ער מיט אַ טאָפּ אַליין נישט יוצא זיין און טוט האַסטיק אַ כאַפּ אַרויס דעם פּאַפּירענעם טאַש, זוכט מכלומרשט דאָרט אַ פּאַפּירל און גיט דערווייל אַ זייטיקן קוק אויף דער לעגיטימאַציע, אַ לענגלעך גרוי פּאַפּירל פּאַרשריבן פון ביידע זייטן. ער קען שוין אַפּילו אַלע פרטים אויסנווייניק, פון דעסטוועגן קומט עס אים אַלעמאָל אויס ניי.

די תלמידים זיינע, דאָרפּס יינגלעך, וואָס זוכן בלויז אַ געלעגנהייט צו פּאַררעדן אַכיסל דעם לערער, כאַפּן זיך אָן אין דעם און נעמען אים פרעגן וואָס ער זוכט, צי האָט ער הילף נישט עפעס פּאַרלוירן? גיי דערצייל זיי, אַז דאָס זוכט ער אזוי זיך אַליין, אַז דאָס וויל ער מאַכן זיכער, אַז דאָס איז ער טאַקע אָט דער יצחק שטערנבערג פון ווערבע, 26 יאָר אַלט.

אַפּטמאָל פלעגט ער זיך אַליין אַ כאַפּ טאָן אינמיטן עפעס אַ מחשבה און זיך גלייך אַ פרעג טאָן: „און ווי זשע הייסטו?“ — דערביי פלעגט ער קיינמאָל נישט זען זיך אַליין, נאָר עפעס אַן אַנדער מענטש וואָס טראַגט מן הסתם וואַנצעס ווי עס פּאַסט פּאַר אַן עלטערן בחור און איז אַ מענטש אַ כשרער, האָט פּאַר קיינעם קיין מורא נישט און דאַרף נישט ווי ער ציטערן פּאַר יעדן שנעק מיט אַ פּאַליצייאיש קנעפל. מעג ער דאָך, הייסט עס, זיין רואיק, און פּאַר די אויגן גיט אים אַ שוועב דורך דער נאָמען זיינער ווי אַ לעבעדיקער באַשיצער: „יצחק שטערנבערג פון ווערבע.“

זיין אמתן נאָמען האָט ער ביסלעכווייז גענומען פּאַרגעסן, אָפּגערוקט זיך ערגעץ אין פּאַרהוילן ווינקל אַרײַן, בלויז אין געדיכטע הושכדיקע האַרבסט־נעכט ווען ער גייט אַליין אויפן שטעגל וואָס פירט פון דאָרף אַרויס, שווימט פון דער געדיכטעניש אַרויס אַ לענגלעך בלאַס פנים פון אַ יונג בחורל און שמיכלט צו אים מיט זיין אמתן נאָמען: „זעסט, איך בין נאָך דאָ . . . דו זיי נאָר פּאַרויכטיק.“

וואָס ווייטער אָבער אין ווינטער אַרײַן, איז דאָס פּריערדיקע לעבן זיינס פּאַרשוואַונדן צוזאַמען מיטן נאָמען און בלאַסן פנים, און אַפּילו ווען ער וויל, — קען ער עס מערנישט אויפברענגען. פון זיך אַליין האָט ער זיך פּאַרלאָזן וואַנצעס און גענומען ציילן זיינע יאָרן און צוגעציילט ביז 26 . . . ער האָט זיך דערפּילט אזוי זיכער מיט דעם נייעם נאָמען, אַז ער האָט אַפּילו געוואַנט צו דערלויבן זיינע תלמידים זיי זאָלן אים רופן: שטערנבערג (פּריער

איז ער באשטאנען דערויף, אז זיי זאלן אים נאָר רופן לערער . . .) דאָס גאַנצע פריערדיקע לעבן זיינס, האָט זיך גענומען מעקן און אָפּווישן. ער האָט בלויז געדענקט און געזען פאַר זיך דעם לעצטן ציטער פון דער מאַמעס בלאַסער, אויסגעדראַטער האַנט ביים געזעגענען און דעם שניידנדיקן קוק פונעם באַוואַקסענעם טאַטן: „פאַר געזונט, און —“ דאָס איבעריקע ווערט שוין אויך פאַרשוואַמען.

ווי דורך אַ פאַרהויכט שייכל, זעט ער דעם פּראָסטיקן פּרימאַרגן פאַר דער בריק, וואָס פירט אַריבערן „כּוּג“. דער וואַר-סאַלדאַט דרייט זיך אויף דער בריק אַ פאַרמרה-שחורהטער; אַ גרויער נעפּל טיילט זיך אָפּ פונעם טייך און פאַרדעקט די פּראָסטיקע ווייסקייט פון סוף האַרבסט. מיט אַן אויפ־געהויבענעם קאָפּ און זיכערן טראָט איז ער צוגעגאַנגען צום שלאַבויס און מונטער צוגעשריגן צום סאַלדאַט: „גוט מאַרגן!“ — טאַקע ווי ער וואָלט גאָר קיין מורא נישט געהאַט, פאַר גאַרנישט זיך נישט געשראַקן. דאָס האַרץ האָט אים אַפילו נישט געקלאַפט מער ווי געוויינטלעך, נאָר גאָר פשוט צוגעגאַנגען און געזאַגט: „גוט מאַרגן!“

דער סאַלדאַט האָט זיך אַ קרים געטאַן, ווייזט אויס געוואָלט זאָגן אַ ביזן וואָרט, נאָר זעענדיק פאַר זיך אַן אויסגעדראַרט בחורל אין אַ מאַדנעם הולך, אַ לאַנגע קאַפּאַטע און אַ שוואַרצע שליאַפע נישט לויט זיין מאָס, האָט זיך דער קרים פון פנים אויסגעגלייכט אין אַ חוּק שמיכל: „גוט מאַרגן, לאַטשאַרזש, (אַפּגעריסענער שלימזל) האָסט עפעס צו ווייזן?“

„אורדאי האָב איך, ווי דען?“

ער קען זיך ביזן היינטיקן טאַג נישט קלאָר מאַכן, פון וואַנען עס האָט זיך צו אים גענומען אָט די זיכערקייט, כאַטש ער געדענקט גענוי אז אויפן מאַמענט האָט ער אַפילו געהאַט פאַרגעסן דעם נייעם נאָמען זיינעם. דער סאַלדאַט האָט געדרייט דאָס פאַפירל פון איין זייט אויף דער אַנדערער, און צום סוף נאָך אַמאָל אים אָפּגעמאַסטן מיטן זעלבן חוּק, אָבער פאַרט גוט ברודעריש אַ זאָג געטאַן: „ניי!“

שטייענדיק שוין אויף יענער זייט בריק, האָט ער דערפילט אז ער ציטערט אין גאַנצן און אין די אויערן רוישט, ווי מע וואָלט אַ גאַנצע שליוזשע וואַסער אָפּגעלאָזט. ערשט איצט איז די שרעק אַרויסגעקומען, און מורא האָבנדיק זיך אומצוקוקן האָט ער גענומען שפאַנען אין שטעטל אַרײַן. אַ פאַר מינוט האָט אים אזוי דער אימפעט געטראָגן און מיט אַמאָל האָט ער אַ הויב געטאַן דעם קאָפּ און דערזען, אז ער איז שוין באַלד אין מיטן מאַרק און קיינער יאָגט אים נישט נאָך. אַ גרויסע פרייד האָט גענומען אויפגיין אין אים. עס איז אים געוואָרן וואַרעם אין אַלע גלידער. ער האָט ממש געקענט אָנטאַפן די

ווארעמקייט. פון דער בוזעם קעשענע ארויס צעשפרייט זי זיך און גלעט אים מיט ליבשאפט און זיכערקייט: „יצחק שטערנבערג“, — האָט ער מיט פריידיקער הנאה דאָס ערשטע מאָל אַרויסגערעדט דעם נייעם נאָמען זיינעם, וואָס האָט אים אַזוי לייכט און פשוט אַריבערגעפירט אויף דער וואַלינער זייט, וואו ער וועט קענען פריי אַרומגיין אָן מורא פאַר יעדן באַקנעפּלעטן געזעץ היטער. „יצחק שטערנבערג“, — האָבן אַלע אַברים מיטגעזאָגט מיט אים און ס'איז געווען ווי ער וואָלט מיט עמיצן אַ גאָר נאָענטן, אַן אייביקן בונד געשלאָסן.

בילדער פון זיין פריערדיקן לעבן אויף יענער זייט בריק, האָבן זיך אַפילו גאַנץ אָפט געפרואווט אַ שטעל טאָן פאַר זיינע אויגן, ער האָט זיי אָבער אָפגעשטויסן פון זיך פונקט אַזוי לייכט און פריי ווי זיי זיינען אָנגעקומען. איצט איז ער: „יצחק שטערנבערג“, אַ מענטש וואָס האָט נאָר וואָס אָנגעהויבן און קיין פריער גייט אים נישט אָן. איצט איז ער אַ מענטש אַזא, וואָס האָט בלוז אַן אינמיטן, עפעס ווי אַן אינמיטן אַוועקגעשטעלמער. און אויב מ'מוז דווקא האָבן עפעס אַ פריער, קען עס שוין די פאַנטאַזיע אַליין אויסוועבן. קענסט זיך אַ שפּיל טאָן מיט אַ פריער ווי נאָר עס געפעלט דיר אַליין. נאָר איינס איז זיכער, אַז עס איז נישט קיין מענטש וועמען די פּאָליציי זוכט פאַר עפעס פּאָליטישע חטאים. פאַרקערט גאָר, — יצחק שטערנבערג איז אַ מענטש אַזא, מיט וועמען קיינער אינטערעסירט זיך נישט און קיינער דאַרף נישט וויסן וואָס ער טוט אָדער האָט בדיעה צו טאָן.

אָפט פאַרדריסט אים אַפילו, וואָס אין אַזא צייט ווען אַן אַרויפגעצוואונג גענע מלחמה גריזשעט דאָס לאַנד און פאַרצערט מיט פולן מויל און רעוואַך-לוציע קלאַפט אין טיר און טויער, זאָל ער נאָר דאַרפן זיין אַ זעמדעלע וואָס דאַנקט גאָט אַז מ'לאָזט עס ליגן ביי דער זייט פון וועג. עס איז אים אָבער גענוג אַ שעפטשע צו טאָן: „יצחק שטערנבערג“, און אַ טאַפּ צו טאָן זיך ביי דער רעכטער זייט פון דער בוזעם קעשענע, דערפילט ער זיך צוריק אין זיין הויט. דאָס מיינט גאָר פשוט: איצט דאַרף עס אַזוי זיין; איצט איז ער אַ זעמדעלע פאַרשטעקט אין אַ חרוב דאַרף און עס איז זייער גוט אַזוי. דאָ וועט קיינעם נישט איינפאַלן צו זוכן אים. דאָ, אַז מ'זאָגט: „איך הייס אַזוי און אַזוי“, נעמט מען עס אָן פאַר גוט געלט און פטור. דאָ, אַז מ'ווייסט אַפילו עפעס, קען מען אויך גאַנץ פיין שווייגן . . . אַלע איצטיקע איינוואוינער אין דאַרף זיינען אָנגעלאָפּענע און מ'קוקט זיך גלייך אין די אויגן אַריין. דאָס איבעריקע, שווייגט מען צו, ווי געזאָגט: „איך פּרעג דיך נישט, קריך זשע דו אויך נישט אין די געדערים אַריין.“

האָט ער טאַקע גאָר ניד געכאַפט דעם שניט, ווי אַזוי מ'קען שעהנווייז

שווייגן. וואָס דען אַנדערש קען מען טאָן, ווען מ'קומט אַרײַן פאַרנאַכט צו אין דעם אײנציקן גרויסן געמויערטן הויז אין דאָרף, וואו מאנאשקעס האָבן יאָרנלאַנג געטריטלט מיט ווייכע טריט און אײצט שפאַצירן דאָרט פריי אַרום די הינער און קלייבן אויף די קערנדלעך פון צווישן די קוליעס שטרוי וואָס פילן אָן דאָס גאַנצע הויז. וואָס קען מען אַנדערש טאָן אין דעם גרויסן עס צימער, ווי נאָר שטיין און קוקן ווי דער הושך לייגט זיך אויס אויף די קוליעס שטרוי און דריקט אַראָפּ די הינערישע קעפלעך צווישן די פליגל. פלעגט ער טאַקע שטיין אין די פאַרנאַכטן און שווייגן, אָדער אַן אַנדערש מאָל זיך אַרײנכאַפן אינעם דערבייאיקן קלויסטערל און צוקוקן זיך, ווי עס פאַרגאַנוועט זיך אַ שטראַל פון דער פאַרפּוירענער זון דורך די פאַרהויכטע פענצטער און קריכט פּויל אויף די הייליקע בילדער, וואָס יתומען אויף די ווענט.

ווען ער זאָל נישט וועלן אזוי שטאַרק פאַרגעסן אין זײַן פּריער, וואָס קומט אים לעצטנס אזוי שטאַרק צו הלום, וואָלט ער מן הסתם זיך ווידער דערזען אין אַזעלכע פאַרנאַכטן אין „שטיבל“ וואו ער האָט יאָרנלאַנג געלערנט. דאָס „שטיבל“ איז לידיק, בלויז אַ ניגון טראַגט זיך אַרום אין דער קופּערנער רויטקייט פון דער פאַרגייענדיקער זון. ער איז אײנער אַליין דאָרט און דאָס שיקט ער אזוי דעם ניגון אין דער לידיקער רויטקייט אַרײַן. ס'איז אים אומעטיק ביז צום וויינען און אַ רחמנות אויף זיך אַליין, ממש פונקט ווי אײצט . . . הייסט ער דאָך אָבער יצחק שטערנבערג, — פאַרבייסט ער די ליפּן און שווייגט.

ווערט אים אָבער אָפּט שווער דאָס שווייגן, רעדט ער מיט זיך אַליין; און כדי צו זײַן זיכער אַז דאָס רעדט ער טאַקע אויף אַן אמת, פאַרשרייבט ער זײנע רײד אינעם טאַג-בוך וואָס ער האָט אָנגעהויבן צו פירן. שרייבט און זאָגט נאָך יעדעס וואָרט:

„גייסט דיר אַרום אין אַ חרובּ דאָרף, בלויז אײַן געמויערט הויז, אַ קלויסטער און אַ פּאָר לײמענע הייזקעס מיט אַ קוזשניע וועלכע זײנען עפעס על פי נס געבליבן גאַנץ פונעם מלחמה חורבן. אַמאָל האָט זיך עס גערעכנט פאַר אַ רײך דאָרף, היינט בלויז אַ זכר פון אַ ישוב: צוויי יידישע משפחות, צוויי פּוילישע און אַ פּאָר אוקרײנער פּויערים צוריקגעקומענע פון רוסלאַנד. אַלע וואוינען אין און אַרום דעם געמויערטן הויז.

גייסט דיר אַרום אין אַ רעקל וואָס איז אַמאָל געווען אַ גרויע לאַנגע קאַפּאַ-טע, אַ שוואַרצע שליאפע אויפן קאַפּ און אַ נאָמען וואָס דאַרפסט האַלטן אין אײַן חזרן. לאַזסטו אָפּ אײַן מינוט, — קענסטו חלילה פאַרגעסן ווער דו ביסט. אזוי פיל פונעם געוועזענעם לעבן שלעפט זיך דאָך נאָך. און צו דעם אַלעם איז

נישטאָ מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורעדן. די עלטערע, — זיינען פאַרהאוועט;
די קינדער, — זיינען שטיפערס און וואָלטן וועלן וואָס ווינציקער תורה,
און דיר ווילט זיך דווקאָ אַ סך אַרײַנלערנען און אויסרעדן זיך . . . וואָס זשע
בלײַבט איבער צו טאָן? — שטייט מען אָפּ שעהנווייז פאַר דער קוושניע און
מ'צײלט די פונקען וואָס שפּריצן פון קוימענדל ווי טאַנצנדיקע גלײווערעם;
און אַז עס ווערט נמאס דאָס צײלן, בלאַנדזשעט מען אַוועק איבערן פוסטן
דאָרף. וועמען צו זאָגן אַ גוטן אַוונט איז סײ ווי נישטאָ.

אַן אַנדערש מאָל, דערזעסטו זיך זיצן אינעם קאַוואַלס אָרעם צימערל,
און אין אַ געבראַכענעם פּויליש דערצײלסטו דער יונגער שלאַנקער האַניען,
וועגן דעם שווייגנדיקן פעטער מאַטל וואָס פּלעגט שרייבן פון פּראָנט אַזעלכע
האַרציקע בריוולעך און וועגן דער באַבע שרהן, וואָס איז געשלאָפּן אויף דער
ערד פונעם ערשטן טאַג פון דער מלחמה אָן. „מײן קינד שלאָפט אויך אַזוי! —
האַט זי געטענהט. האַניע זיצט אַ שטומע, מיט די הענט פאַרלייגט אויפן
האַרצן און קוקט אויף דיר מיט אַזא מאַדנער אומעטיקייט, נעמט זיך פּלוצים
צלמן און דאָס פנים ווערט איר געלײטערט מיט רחמנות. און דו שטעלסט
זיך נישט אָפּ, עס רעדט זיך פון זיך אַלײן; און ווען דו דערצײלסט פונעם ציגל,
וואָס די באַבע האָט זיך אונטערגעלײגט אונטערן קאַפּ, ווען דער פעטער
האַט אויפגעהערט צו שיקן בריוולעך פון פּראָנט, שטייט שוין לעבעדיק דער
פּרייטיק ווען די באַבע איז צוגעגאַנגען צום עלטערן זון אירן וואָס איז זיך
פאַרזעסן אין דער שבעה נאָכן ברודער, און אים מיט תרעומות אפּערגעוואָרפּן:
„דוד, האָסט פאַרגעסן אַז ס'איז שוין באַלד שבת . . . כ'האַב דאָך נאָך
קינדער . . . ווייסט דאָך וואָס עס שטייט אין די הייליקע ספּרים . . .”

האַניע פאַרשטייט אַפילו נישט דער באַבעס מײן, מ'דערקענט עס אין איר
פּינטלען מיט די אויגן ווי אַ שרעקעוודיק הינדל, נאָר זי צעכליפּעט זיך הויך
אויפן קול און דערצײלט אויך פון אַ לײבלעכן ברודער וואָס איז פאַרפאַלן
געוואָרן בײ פּראַנע. אַזא יונגינקער געווען, אַזא ווייסנקער נעבעך. דאָס
קלײנע שטיבל ווערט פול יללה, און דורך די קלײנע שײבעלעך קוקט אַרײן
אַ חושכדיקע נאַכט וואָס וואָיעט און יאָמערט מיטן האַרבסטיקן ווינט אַזוי
חורבנדיק און עלנט.

טראַנסטו זיך נאָכדעם אַהיים דורכן גרויסן פוסטן קאָרידאָר פונעם
געמײערטן הויז, באַפאַלט אַן אימה נישט נאָר דײך, נאָר אויך די הינער וועמען
דו האָסט אויפגעוועקט פון דרימל און זיי נעמען פאַטשן מיט די פּליגל ווי
וועלנדיק עפעס אַ בײזן חלום אָפּטרייבן. נעמסטו אויך טרייבן פון זיך די
אַלטע שטיקער לעבן מיט אַ פּומן: „יצחק שטערנבערג פון ווערבע, 26 יאָר

אלט, א דאָרפס לערער", — איז טאָקע ווי זשע נעמט זיך עס אינמיטן דערניצן א פעטער מיט א באַכע? א נייע מעשה גאָר. . . ."

„נאָך גוט, וואָס כ'האָב זיך נישט מיט עפעס אַרויסגעכאַפּט" — פּרוואַווט ער זיך שפּעטער דערמאָנען אָן אַלץ, וואָס ער האָט דערציילט האַניען, און באַרואַיקט זיך ערשט ווען ער באַשליסט צו נעמען זיך מער אין די הענט אַרײַן. האָט דער באַשלוס געמײנט נאָך אײנזאַמער ווערן, אָפּזאָגן זיך פּון דער אײנציקער מעגלעכקײט אַמאָל אין אַן אָונט צו רעדן צו אַ לעבעדיקן מענטשן. מיט די, בײַ וועמען ער האָט געוואוינט האָט זיך עפעס קײן שמועס נישט געבונדן. די גױט האָט די מענער געטריבן פּון דער כאַטע צו זוכן אַרבעט, און די פּרױען זײנען צו פּאַרנומען געווען מיטן אויסטראַכטן פּאַטראַוועס פּון די אײנציקע צװײ שפּײזן וואָס מ'האָט זיך געקאַנט פּאַרניצען: קאַרטאַפּל און הירוש. און אַז די מענער זײנען שױן געבליבן אויף אַ פּאָר טאַג אין דער הײם, זײנען זײ אויך אַרומגעגאַנגען פּאַרכמורעטע און פּאַרדריפעטע, און אין די אָונטן זיך אַוועקגעשטעלט בײם אױוון, געשלאָנגען געבראַמעטע קאַרטאַפּל מיט זױערן קרױט און געגרעכצט. די ווייבער זײנען אין די טעג ווען די מענער זײנען געווען אין דער הײם, אויך געווען מער פּאַרהאַוועט. מיט מער שאַרפּקײט נאָכגעקוקט בײם עסן, וויפּל רײפּטלעך פּונעם קלעפּיקן גערשטן ברויט יעדערער פּאַרצערט, און כּסדר געשלאָנגען זײפּעלעך אַזעלכע מאָדע, וואָס מײנען מכלומשט גאַרנישט, אָבער זאָגן אַזױ פּיל צו דעם, וואָס זיצט דאָס ערשט מאָל בײַ אַ פּרעמדן און מאָגערן טיש.

וואָס זשע בלייבט איבער צו טאָן? בלױז פּאַרנעמען זיך מערער מיט די קינדער, און אין די פּרײע אָונט־שעהן אַרומבלאָנקען איבערן דאָרף. אָפּשטעלן זיך בײַ אַרויסשטאַרצנדיקע קױמענעס פּון חרובע הײזער, זיך אײנהערן אײנעם געוואָי פּון ווינט, וואָס רײסט זיך פּון די אָפענע שטאַלן ווי דאָס כאַרכלען פּון האַלב דערשאַכטענע; אַ שוואַרצקײט איז געלעגן אויפן פּוסטן דאָרף, אַזאַ וואָס נעמט אַרום הײמל און ערד און מאַכט פּון זײ אײן שטיק געדיכטעניש. נאָקעטע ווערבעס בײם טײכל צײטערן און שומען מיט הױלע צװײגן ווי שטומע בײנערדיקע עדות צום אַרומיקן עלנט.

אַפּט פּלעגט זיך דער שפּאַציר ענדיקן דערמיט וואָס ער פּלעגט זיך צעזײנגען עפעס אַ נײגונדל פּון אַמאָל, און פּאַרטיפּנדיק זיך אין דעם נישט פּילן, אַז ער האָט זיך גאָר אַוועקגעזעצט אויפן בריקל בײם עק פּונעם דאָרף, די פּיס אַרונטערנעלאָזט און אַזױ געהױדעט זיך בײז שפּעט אין דער נאַכט אַרײַן.

נאָך אַזאַ שפּאַציר, האָט דער שלאַף זיך לאַנג געלאָזט בעטן, בײז אַ משונהדיק פּאַרפּלאַנטערטער חלום האָט גענומען שפּרײטן פּאַר די אויגן גאַנצע פּלאַכטעס צײטונגען מיט מאָדע אותיות, געלע אַזעלכע און צעצױגענע, וואָס

דערציילן פון אַפענע לייסגריבער אין וועלכע עס האָבן זיך איינגעגראָבן צוויי פּיסיקע קראָטן ענלעך צו מענטשן און די ביקסן זייערע זיינען אלע מאָל אָנגעשטעלט פונקט אַנטקעגן דער אייגענער ברוסט.

גאַנץ אָפט פּלעגט די פּעלד פּאַליציי אָנקלאַפּן אין מיטן דער נאַכט פאַר היימלעכקייט וועגן, אָדער סתם אַ דורכפּאַרנדיקער בעל עגלה, וואָס האָט זיך נישט געקענט אַרויסבאַקומען פון דער פּרינדליקער בלאָטע, איז געקומען בעטן הילף. האָט דאָס געגעבן נאָך אַ געלעגנהייט צו ליגן דערנאָך וואָך מיט פאַרקוועטשטע אויגן און הערן ווי דער ווינט רייסט קריעה אַזוי פאַרלוירן און עלנט. שטילט זיך איין דער ווינט, צעיאַמערט זיך ערגעץ אין עס דאָרף אַן איינזאַמער הונט, וואָס האָט אַ גאַנצן אָונט גענישמערט אין צעווייקטן מיסט און גאַרנישט געפונען. כאַפט זיך אויף דאָס קינד אין וויגל און פאַרגייט זיך אין אַ געוויין אָן אַ פאַרוואָס. פּראַווט עס די מאַמע אייננעמען און דערשרעקט זיך אַליין פאַרן אַרומיקן הושך, נעמט זי אַריבערשרייען אַריבערן שפּאַנישן ווענטל: „לערער שטערנבערג, איר שלאָפּט? צינדט אָן, זייט מוחל, דאָס קאַניצל.“ פּלעמלט אויף אַ קאַניצל אין מיטן חשכות, צעלייגן זיך שאַטנס מיט מרהשחורה, עס ווערט אַבער פאַרט היימלעכער.

ב

יעדן פּרייטיק אין דערפרי, לאָזט ער זיך אַוועק אין גאַענטן שטעטל אַריין, אַ פיר מיל פונעם דאָרף. קויפט איין צייטונגען פון אַ גאַנצער וואָך, קריגט אַמאָל אין דער פּאַלקס-ביבליאָטעק אַ ביכל און דרייט זיך אום שעה לאַנג איבער די גאַסן און געסלעך און הערט זיך איין אינעם געקלאַנג פון די שטייסלען, וואָס שטויסן געווייזן לכבוד שבת. עס ווערט עפעס גרינגער אויף דער נשמה זעענדיק מענטשן לעבן נאָך אַלי אַן אַלט אויסגעסדרט לעבן. און ווען די קראַמען נעמען זיך שליסן, לאָזט ער זיך מיטן זעלבן וועג צוריק אין דאָרף אַריין. געוויינטלעך באַגעגנט ער אויפן וועג די דורכלויפנדיקע באַן. רייסט זיך עפעס אינעווייניק ביי אים מיט יעדן פייה פון דעם שווער פּרייכנדיקן לאַקאָמאָטיוו, אַבער עס טוט פאַרט הנאה צו זען מענטשן פאַרן, טוען עפעס און איילן זיך. קוקן פּרעמדע פּנימער דורך די פענצטער, נעמט ער אויף זייער בליק און עס ווערט היימלעכער צוריקצוגיין אין דאָרף אַריין.

אין איינעם אַזא פּרייטיק, האָט ער ביים בריקל וואָס פירט אין דאָרף אַריין באַגעגנט אַ פּרעמדן יונגערמאַן, אַ קויל שוואַרצער, מיט אַ שפּיציקער מאָרדע, וואָס פאַרענדיקט אַ פנים אויך אַזא שאַרפּס און קאַנטיקס. ביים ערשטן אַנבליק, האָבן זיך ביידנס פּנימער אויסגעשטעלט אין אַ פּראַגע. דער

פרעמדער האָט אָבער דער ערשטער איבערגעריסן דאָס אָנקוקעניש און אַ
פרעג געטאָן:

„הער שטערנבערג? איך גיי דאָס אייך אַנטקעגן. מ'האָט מיר געזאָגט,
אַז איר זענט אַוועק אין שטאָט אַריין. איך בין מוניע, איך וועל דאָ דאַרפן זיין
אַ פּאַר חדשים ביי מיין שוועסטער, ביז כ'וועל זיך קענען דערשלאָגן אַ היים,“
— האָט ער זיך אויסגעלאָדן אויף אַמאָל.

ווען שטערנבערג וואָלט זיך נישט געווען שעמען, וואָלט ער דעם פרעמדן
בחור געווען אַרומגענומען און מיט די וואַרעמסטע ווערטער אים געדאַנקט
פאַר דער אָפּטייט און קלאָרן קול זיינעם, אָבער נישט זייענדיק געוואוינט צו
פּלוצימדיקע אויסברוכן און אָפּגעוואוינט שוין פון סתם רייד, האָט זיך
בלויז אַ זיפּ אַרויסגעגליטישט פון דער טיף ערגעץ צוזאַמען מיט דער
גאַרנישט זאָגנדיקער פּראַזע:

„עס פרייט מיך זייער . . .“

אין דעם אַוונט איז אַרויסגעפאַלן דער ערשטער שניי. דער דרויסן איז
געלעגן אַן אויפגערוימטער, אַ לויטערער. אַ מאָדנע רוי האָט זיך געטראָגן
איבערן דאָרף מיט ווייסן חן, און פאַרטריבן די האַרבסטיקע שוואַרצקייט און
אָפּגעלאָזנקייט. האָט נאָך ערגעצוואו אַרויסגעשטאַרט אַ שטיק צעוירערענע
בלאָטע, האָט ווייסער פוך אַזוי לאַנג און עקשנותדיק זיך געלייגט און
געשפּרייט, ביז די בלאָטע איז פאַרשוואונדן פון אויג. בלויז דער גרויער
קלויסטער, האָט זיך געטורעמט אין סאַמע מיטן פון דאָרף, און די אויפגע-
פּראַלטע טיר פונעם גלאָקן טורעם, האָט מיט אַן אָפּן מויל געשטשירעט מיט
גרויען פּחד אויפן דאָרף.

מיט מונין ביי דער זייט, האָבן זיך אַ סך לייכטער געגליטישט די טעג, און
דער חשבון וויפּל טעג עס זיינען נאָך געבליבן ביז צו פּרילינג, וועלכן ער
פּלעגט מאַכן אַלע נאַכט אויפן שטרוי-זאַק, האָט זיך אויך גרינגער געפירט.
עס האָט זיך אים אָנגעהויבן אויסווייזן, אַז אייגנטלעך לויפן דאָך די טעג
און די וואָך איז דאָך עפעס ווי אַ געניץ גרויס, האָסט קוים אָפּגעזונגען אַ
ליד, קוים זיך אויסגעלערנט אַ ניגון פון מונין און עס איז שוין פרייטיק
און מ'גייט שוין אין שטאָט אַריין זיך אַביסל אָפּפּרישן מיט אַ צייטונג, מיט
אַ ביכל און מיט מענטשלעכע פּנימער. דאָס לערנען איז אַ שפּילעכל: אין די
אַוונטן באַמערקט זיך שוין גאַרנישט דאָס גרעבצן פון די באַלעבאַטיים און
דאָס זשערנע קוקעלע פון דער באַלעבאַסטע. מע זיצט אָפּ גאַנצע אַוונטן און
מע רעדט. מ'הערט זיך ציטערנדיק איין אין מונים דערצייילן פונעם פּראָנט,
פון דער דייטשישער געפאַנגענשאַפט פון וועלכער ער איז איצט אַנטלאָפּן און
פון די גרעניצן וועלכע ער האָט געגאַנוועט ביז ער איז אָנגעקומען אַהער.

מען דערוואוסט זיך נאָר, אז די שוועסטער זיינע, די יונגע באַלעבאַסטע, איז אַ „בונדיסטקע“ און האָט צוליב דער מלחמה זיך געמוזט אַרויס-קלייבן אין דאָרף אַרײַן. דאָס האָט זי די נויט פאַרעלטערט פאַר דער צײַט. דער מאַן אירער, איז גאָרנישט אַזאַ מרוק ווי ער ווייזט דיר אויס. פאַרקערט גאָר, יעדעס מאָל ווען ער איז אין שטאָט ברענגט ער אַ צײַטונג, וויל מױל מױל זײַן דעם לערער. אין די וואָכן וואָס שטערנבערגן קומט אויס צו עסן בײַ זײ, איז ער טאַקע זאַטער אויך. ברויט האָבן זײ ווײַניק, מילך — נאָך ווײַניקער, דערפאַר אָבער איז די הירוזש מיט מער אײל און די האַלבע גלאָז מילך צו דער וועטשערע — באַטעמטער. אַ מאָדנע היימישקײט ליגט צעשפּרייט אין דעם לאַנגען גרויסן צימער, וואָס איז אַמאָל געווען אַ גארעראַבע צימער פאַר די מאַנאַשקעס און הײַנט שטײען דאָ בײַ אײַן זײַט וואַנט, — בעטן געמאַכט פון ווײַסע ברעטער פאַרן פאַרפּאָלק מיט די פיר קינדערלעך, און בײַ דער צױטער וואַנט ליגן זעק קאַרטאַפּל, ציבעלעס, קרויט און בוראַקעס.

פאַר דער צײַט וואָס שטערנבערג עסט בײַ זײ (יעדע וואָך עסט ער בײַ אַן אַנדערן באַלעבאַסט), האָט ער אַפילו דאָס לערנען אויך איבערגעטראַגן אַהער. אַלץ איז אים דאָ געענטער געוואָרן. דער גרויסער קאַרדראָר מיט די קוליעס שטרוי, עופות און אַרומטאַנצנדיקע ווײַסע קראָליקלעך, איז אויך עפעס ווי אײַגענער געוואָרן. מען קען שוין שטײן שעהנווייז גאַנץ פרי און הנאה האָבן פון דער ווײַסקײט, וואָס ליגט צעשפּרייט איבער די פאַרפרוירענע פעלדער און טראַגט זיך אַהער מיט אַ בליאַסק, וואָס פאַרשווינדלט די אויגן. דער קאַרדראָר לערנט שוין מער נישט נאָר שווייגן, פאַרקערט — ער רײסט אויף די שטומע בענדער וואָס פענטען אים. עס איז אים לײכטער צו פאַרצײכענען אַלץ אינעם טאַג-בוך. אין די נאַטיצן שרײַבט זיך מער נישט וועגן אַ מענטש, וואָס האָט געבײטן זײַן נאָמען און בלאַנקעט אַרום אין האַרבסט-קרוי. יענער פאַרשוין איז עפעס ווי נעלם געוואָרן. איצט איז דאָ אַ שטערנבערג וואָס האָט זכרונות פון אַמאָל, אָבער לעבן לעבט ער מיטן איצט און מיט דער האַפענונג, אַז אין פּרילינג וועט ער אַוועק פון דאַנען. „וואוהין?“ — ווײַסט ער נאָך נישט, נאָר ער וועט אַוועק און עפעס אָנהײבן טאָן. אײַגנטלעך איז ער דאָך אַ כשרער מענטש, דער שטערנבערג; מיליטער פליכטיק איז ער נישט, פּאָלי-טיש, — אַ פּרײער פּױגל, קען ער דאָך טאַקע אָנהײבן עפעס טאָן . . .

אַזױ נעמט זיך אין אים עפעס לײטערן און לײכטיקן, און פילנדיק זיך באַפּרײט פון דעם שווערן עלנט פון די לעצטע וואָכן, וואַקסט די נאָענטקײט צו מונין; און בײַ די שפּעטע שפּאַצירן יעדן אַוונט וויקלען ביידע אויף דאָס בינטל אײַגענע חלומות און האַפענונגען, און גרינגער איז שוין דערנאָך אײַבערצוקומען נאָך אַ נאַכט אויפן שטרוי-זאַק.

פון דעסטוועגן, אז עס קומט דער דאָנערשטיק אָוונט, ווילט זיך שוין אוועקשטופן די פאָר שעה מיט די הענט אבי צו קענען זיך לאָזן גאַנץ פרי אין שטאָט אַרײַן. דער פרייטיקדיקער גאַנג אין שטאָט אַרײַן, איז געוואָרן עפעס אזא מיין שטאַרק־שטאַף אָן וועלכן מען קען בשום אופן נישט אויסקומען. א פרייטיק אָן דעם שפּאַציר אין שטאָט אַרײַן, מיינט אזוי פיל ווי א גאַנצע וואָך נישט קענען זיך קיין אַרט געפינען, א גאַנצע וואָך פילן גלייך ווי מ'האָט עפעס פאַרזען און פאַרלוירן אויף שטענדיק. עס האָט געמיינט ווערן אָפּגעריסן פון דער וועלט אויף א גאַנצער אייביקייט. אָ, וויפל שעהן אזא וואָך האָט עס?! זיינען דעריבער די פרייטיקדיקע שפּאַצירן געוואָרן א מיין פראווען אן עבודה, וואָס מוז דורכגעפירט ווערן אפילו מיט מסירת נפש.

לאָזט זיך איינמאָל שטערנבערג אין א גרויסן פראָסט אין שטאָט אַרײַן. דער ביינאַכטיקער שטורעם האָט פאַרווייט דעם וועג, אָבער אפילו גייענדיק מיט די פעלדער קען מען אויך נישט בלאָנדזשען. גייט ער, בלענדט דער שניי, די ווייסיקייט שניידט און שווינדלט פאַר די אויגן מיט בלויע און גילדערנע רייפן, דער פראָסט פאַרהאַקט דעם אָטעם און דער וועג איז אזוי לאַנג, ווי ער וואָלט זיך געהאַלטן אין איין אויסציען. פאַלט אים איין: „מ'דאַרף זיך אומקערן אין דאַרף אַרײַן“ — האָט דער געדאַנק נאָך נישט קיין צייט געהאַט זיך אויסצופיקן אין גאַנצן, איז אים שוין געוואָרן שווער אויף דער נשמה, ווי א שווערע משאָ מיט אַמאָל אַרויפגעוואָרפן אויפן סאַמע האַרץ. די קומענדיקע וואָך, א לאַנגע, אן אויסגעצויגענע, האָט זיך געגעבן א צעלייג איבערן גאַנצן פעלד מיט גאַנצע זיבן טעג און נעכט, ווי שוואַרצע פלעקער פאַרשטאַכן אין ווייסן שניי. ניין, דאָס קען ער נישט טאָן. דער וועג ווערט אָבער אַלץ שווערער, זעצט ער אַרײַן א פוס אין שניי דאַרף ער אים מיט די הענט אַרויסשלעפן. דרייט ער זיך אָפּ אָן א זייט, איז נאָך ערגער: די לאַנסע איז גלאָזיק און גלאַנצט אנטקעגן דער זון מיט אזא געשליפּנקייט, אז רויטע שטרייפן און מילי־ע־מיליאָסן בלו־גרינע פינטעלעך טאַנצן און פלאַטערן פאַר די אויגן, ווי פון א כישוף לאַנד אַרויסגעצויגן. פרואווט ער גיין מיט די אויגן אַרונטערגעלאָזט, העלפט עס אויך נישט. לאָזט ער זיך אַראָפּ אויף די קני און נעמט זיך אזוי ראַטשקען נעענטער צו דער שטאָט צו. די אויגן אויפהייבן קען ער נישט, — עס בלענדט. קריכט ער אזוי אויף אַלע פיר. ער פילט ווי א פארע זעצט פון אים, כאַטש די שפיצן פינגער פירן און שטעכן ווי מיט נאָדלען. אן אימה איז אים באַפאַלן; אין מוח נעמען זיך שוין פלאַנטערן עפעס משונה בילדער. ער דערזעט מיטאַמאָל יענע נאַכט, מיט יאָרן צוריק, ווען דער הימל איז געווען איינגעהילט אין השכות און ער צוזאַמען מיט דער משפחה ראַטשקען זיך איבער א פעלד צעלעכערט פון באַמבעס און באַהאַלטן די קעפּ ביי יעדן אויפלייכטן פון א שיינוואַרפער, וואָס צעגראַבלט

דעם חשכות. נישט ווילנדיק האָט ער אָנגעהויבן נאָכמאָכן יענע באַוועגונגען:
א קריך פאָרויס און אַוועקגעלייגט זיך . . . ציט אויס די האַנט ווי אין עפעס
זיך אָנצוכאַפּן און דערפילט אַ שטאַרע האַנט אַרויסשטאַרצן פון אַ גרוב
אַרויס . . . דאָס בילד איז געווען אַזוי בולט, אַז דאָס מויל האָט זיך אים
פון זיך אַליין אויפגעריסן און אין שרעק אַרויסגעיאָמערט די זעלבע פּראַזע
ווי דאָן: „זעט נאָר, — אַ מענטש — !“ דער אויסגעשריי האָט אים אַרויס-
געריסן פונעם טראַנס און אויפגעשטעלט אויף די פיס אַ צעטומלטן. קוקט
ער זיך אַרום און זעט פאַר זיך גאַרנישט, בלוזי אַ גלאַנציק פּעלד מיט
אָנגעהורבעטע קוּפּעלעך שניי ביי די זייטן.

די אימה פאַר געפרוירן ווערן ווערט שטאַרקער, דער נאָר וואָס פאַר-
שוואַונדענער מיראָזש צייכנט זיך נאָך בולט אין די צעהיצטע געהירן, אָבער
דער חשק וואָס פריער צו באַפרייען זיך פון דעם איז גובר, און ער נעמט
זיך ווידער ראַטשקען פאָרויס. די סימנים פון וועג האָט ער שוין פאַרלוירן. ער
האָט אַפילו נישט באַמערקט אַז ער האָט זיך אויסגעדרייט אין דער פאַרקערטער
ריכטונג. די זון האָט זיך בלוטיק רויט איינגעטונקען אין אַ וואַלקן און
פאַרשוואַונדן, אָבער ער האָט עס נישט באַמערקט. ער מוז וואָס פריער
אָנקומען אין שטאַט אַריין. לויט דער צייט וואָס ער ראַטשקעט זיך, וועט עס
שוין לאַנג נישט נעמען.

אַ שניי הייבט אָן פאַלן געלאַסן און כּנעימותדיק, דער פּראַסט האָט
נאָכגעלאָזט, דער בלענד איז ווי מיט דער האַנט צוגענומען געוואָרן. אויפ-
שטעלן זיך אָבער, גלֹסט זיך עפעס נישט. קריכט ער ווייטער און דער מוח
וויקלט בילדער פון איבערגעלעבטע טעג. מיטאַמאָל האָט אַ ווינט זיך
צעטראָגן איבערן פּעלד מיט אַ געהייל פון טויזנט הינט אָפּגעריסן פון דער
קייט. רייסט עס אים אויך אויף און ער דערזעט, אַז ער געפינט זיך גאָר
לעבן בריקל, וואָס פירט אין דאָרף אַריין. דער קלויסטער טורעם, אַ גרויער,
אַ חרובער, גלאַצט מיט אומהיימלעכקייט און אָפענער פּוסטקייט. יאָגט דער
ווינט זיך אַריין אין דער ליידיקייט און צעגרילצט זיך מיט אַזאַ ליאַרעם און
געהייל, ווי נישט גוטע וואַלטן זיך דאָרט צעטאַנצט און געריסן. שוידערט עס
אים אויף ביז די האָר וואַרצלען און ער נעמט לויפן צום דאָרף צו ווי אַ
געיאָגטע חיה. שיינען אים אַנטקעגן עלנטע פייערלעך, וואָס לעשן זיך און
האַקן זיך אינמיטן איבער. אַט אַ שוין פון קאַניצל ערגעץ פון אַ ליים הייזל,
האָט זיך אַ צעצי געמאָן איבער דער גאַנצער לענג פונעם וועג און זיך אָנגע-
שלאָגן אָן אַ בוים און איבערגעהאַקט געוואָרן. שווינדלט עס אים פאַר די
אויגן און עס איז שווער צו לויפן. שטעלט ער זיך אָפרוען ביים ברעג פון יענעם
וועג וואָס ציט זיך אַוועק העט ווייט קיין וואַלין.

פלוצים, צי דאכט זיך אים, אָדער עס איז וואָר? איז עס אפשר ווידער
א פארפירעניש? ער הערט קלאָר דאָס קריצן פונעם שניי אונטער עמיצנס
טריט. א מענטש מיט א זאק אויף די פלייצעס שלייכט זיך איבערן וועג.
אָבער וואָס איז דאָס? דער פרעמדער האָט זיך גאָר אויסגעצויגן מיטן פנים
אַראָפּ און גלעט דעם שניי, מרוקנדיק עפעס הויך אויפן קול. א סעקונדע בלויז
איז דער פרעמדער געלעגן און באַלד זיך אַ הויב געטאָן און צונעאיילט צו
שטערנבערגן און אים אָנגעכאַפט ביי די הענט:

„דערקענסט מיך נישט? איוואָנען, דערקענסטו נישט? איוואָן מיקוליק
בין איך דאָך. מארינא, איז אויפן וועג געבליבן. קוים זיך אַליין דערשלעפט.
היימעלע מיינס, היימעלע,“ — האָט ער אַלץ אויסגעגאַסן מיטאַמאָל און
געכאַפט זיך קוישן. גאָר זעענדיק, אז שטערנבערג שטייט ווי אַ שטומער, האָט
ער זיך גענומען פאַרענטפערן: „איך האָב דיך אויך נישט דערקענט. ביזט
גאָר מן הסתם אַ קלייניקער געווען, ווען מ'האָט אונדז געטריבן פון דאַנען.“
שטערנבערגן איז גוט געוואָרן אויפן האַרץ פון דעם וואָס דער פרעמדער
האַלט אים פאַר אַן אייגענעם דאָ, אָבער דאָס פאַסיקע וואָרט צו זאָגן דעם
פרעמדן האָט ער נישט געהאַט, האָט ער שווייגנדיק אים אָנגענומען ביים אָרעם
און געפירט אין דאָרף אַריין.

דערזעענדיק דאָס חרובע דאָרף, האָט איוואָן געלאָסן ווי פאַר אַ גאַטעס-
דינסט אַראָפּגענומען דאָס היטל, זיך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני און זיך
איבערגעצולמט פרעפלענדיק: „היימעלע מיינס, וואָס זיי האָבן פון דיר געמאַכט,
היימעלע מיינס.“

איז שטערנבערגן עפעס מאָדנע וואַרעם געוואָרן אויף דער נשמה, האָט
ער זיך אויך אַראָפּגעלאָזט אויף די קני און אַ טרער האָט לאַנגזאַם געמאַכט
זיך אַ וועג אויפן פאַרפרוירענעם און פון ווינט צעשמיסענעם פנים.
אין עק דאָרף האָט אַ הונט זיך צעבולן און אַ האָן האָט פון ערגעץ
אַפּגענטפערט מיט אַן אויסגעצויגענעם קריי, אָנזאָגנדיק אז ס'איז שוין אַ
שטיק אין דער נאַכט.

ג

אָוונט. אין דרויסן רייסט דער ווינט און וואַיעט הפקרדיק איבערן פאַר-
פאַרענעם דאָרף. אין שטוב איז האַלב טונקל, די באַלעבאַסטע איז ביי די
בהמות אין שטאַל, גאָר איוואָן מיקוליק, וואָס האָט זיך באַזעצט ביים יד
אין הויז, ליגט אויפן טאַפּטשאַן וואַרעמענדיק די מידע אברים. עס איז אים

אומעטיק אוואונגען, ער קען זיך קיין אָרט נישט געפינען, אַן איינגעגעסענע מרה־שחורה גריושעט אים. נעמט ער שפּרייזן איבער דער קיך, ברומט עפעס אונטער דער נאָז און בלייבט פּלוצים שטיין ביים פענצטער, וואָס קוקט אַריבער דעם וועג צום וואַלד צו, און הערט זיך איין צום משונהדיקן סקריפען פונעם דרויסנדיקן טירל וואָס הענגט אויף איין אויערל.

פונעם צווייטן צימער, וואו שטערנבערג לערנט מיטן עלטערן תלמיד זיינעם, טראָגט זיך שטיל און אויסגעצויגן דער באטעמטער ניגון פון תנ"ך, וואָס איז אי אַן אָפּקלאַנג פון אַלט פאַרגאַנגענס און אי אַ מאַניפעסטאָ צו עפעס דערהויבנס, וואָס איז אייביק און וועט אַלץ איבערלעבן. דער ניגון ציט זיך בנעימותלעך איבערן שטילן הויז און נעמט אַלץ דורך. דאָכט זיך, די טונקלקייט איז פול מיט ניגון, זיידענע בענדער שאַרשען אין דער לופט. עס גלוקט זיך נישט אַ ריר טאָן פון אָרט: זאָל שאַרשען, זאָל עס אַרומוויקלען אַלץ און אַלעמען.

שטייט ער מיקוליק מיטן פנים צום ווינט און צו דעם שוואַרץ גלאַצנדיקן קלויסטער טורעם, ווי אַ ריז מיט אויסגעשטאַכענע אויגן, און אין פלייצע גלעט אים אַזאַ מאַדנער ניגון; קלינגט אַזוי וואַרעם היימיש און פאַרט פרעמד. טוט אים עפעס אַ קוועטש ביים האַרץ, די אויגן ווערן פייכט און פון נעפל אַרויס זעט ער זיין מאַרינען, אַ ליכטיקן גן־עדן זאָל זי האָבן, ווי זי גייט מיט צוויי פולע עמערס מילך פון שטאַל... ווייל ער איר אַזוי נאָכגיין און זיך פאַרגאַנווענען פון הינטן ביז זי וועט זיך אָפּשטעלן פאַר דער טיר, וועט ער זי אַ כאַפּ טאָן אין די אַרעמס... אַך, וואָס פאַר אַ קוויטש זי וועט עס אַרויס־לאָזן. נאָר דאָ, האָט פון ערגעץ ווייט, פון יענעם עק דאָרף, אַ קליין פייערל זיך אַ טוק געטאָן און זיך אויסגעצויגן איבערן גאַנצן ליידיקן פעלד ביזן וואַלד. האָט עס אים אַ שניט געטאָן פאַר די אויגן און ער דערזעט קלאָר יענעם פאַרגאַנגענע אין דער ווייטער פרעמד, אין רוסלאַנד: מאַרינע ליגט און ציטערט פון קעלט, כאַטש זי ברענט אין גאַנצן פון אַ פאַרצערנדיקער היץ. די ליפן פאַרברענט, קוים וואָס זיי שעפטשען: „איוואן, איך וועל שוין דאָ אומגעקומען אין דער פרעמד. זאָלסט כאַטש אַ קוש טאָן דאָס היימעלע אונדזערס פאַר מיינעטוועגן.”

נו, גיי קוש דאָס אייגענע פעלד, אַז דו ביזט מיט ליידיקן געקומען. קוים די אייגענע ביינער דערשלעפט אַהער. מער ווי אַ ליידיקן זאַס מיט אַ פאַר צעריסענע שמאַטעס אויפן לייב נישט מיטגעבראַכט. ווי זשע וועט ער קומען אויפן פעלד? ער שעמט זיך אַפילו צוצוגיין נאָענט צום אייגענעם הרובן הויז און צום פעלד וואָס איז באַוואַקסן מיט אַזוי פיל דערנער, אַז דער שניי קען עס אַפילו נישט פאַרדעקן.

דאָס רחמנות אויף זיך אליין נעמט אים אלץ מער דורך, און פון זיך אליין רינען די טרערן אויפן פארהארטעוועטן פנים. פון זיך אליין רעדט אין אים עפעס אָן ווערטער, אָן קלאַנגען אפילו, נאָר ער הערט עס, ער פילט אפילו דעם שאַרף פון די ליפן וואָס שעפטשען עס; ער זעט אפילו דאָס פנים וואָס איז פאַרקרימט פון יסורים. ס'איז מאַרינע, איר קול, איר שעפטש ווי אַ שטילער צאפּל: „אַרעמינקער נעבעך, ליבינקער, דו בידעוועסט.“ ווערט אים אזוי גוט אין זיין עלנט, אזוי באַטעמט דער ווייטיק פון אליין זיין, אז ער פאַרגינט זיך נישט אַ ריר טאָן מיט קיין אבר. שטייט אזוי נישט באוועגלעך און לאָזט זיך גלעטן פון אַ פרעמדן ניגון אין אַ פרעמד הויז.

אַן איינגעבעטענער איז ער דאָ ביים יידן אין הויז. נישט געהאַט דאָס האַרץ צו באַזעצן זיך אין דער אייגענער חורבה ווי אַנדערע האָבן עס געמאָן. האָט ער זיך איינגעבעטן ביים יידן אויף איבערן ווינטער. אַ ווינקל אין קיך האָט מען אים אָפגעגעבן, און נאָכן צוהעלפן אין הויז, פלעכט ער קאַשיקעס פון ווייכע ריטלעך און פאַרקויפט זיי אין שטאָט. זאָל זיין הונד געריק, אבי מיט מענטשן. אין אַ הויז וואו עס זיינען דאָ קינדער, פילסטו נישט אזוי דעם אייגענעם עלנט. פאַרגעסט זיך אַביסל, אז ביסט ווי אַ בוים אָן צווייגן.

„וואָס עפעס אין דער פינצטער, איוואָז?“ האָט אים איבערגעריסן די מחשבות, די באַלעבאָסטע וואָס איז אַריינגעקומען פון שטאַל מיט אַ קענדל מילך אין דער האַנט.

„מע זעט זיך בעסער אין דער פינצטער“, האָט ער געשטאַמלט און פאַרזיכטיק געווישט אַ טרער.

„נישט גוט איוואָזן צו פאַרטייען זיך. מיט דומען (טראַכטן) וועסטו גאָרנישט בעסער מאַכן. דו נעם בעסער מאַך פייער. שוין צייט וועטשערע עסן.“ שאַפט זיך מיט אים די פרוי און נעמט אַרויס דעם גרויסן גרויען טאַפ און ציילט אין אים אַריין די בעבלעך איינציקווייז. ציילט אויס אַ פאָר קאַרטאָפּל און וואַשט זיי גוט אַרום, כדי נישט צו דאַרפן שוילן און שטעלט זיי אוועק אויפן קוימען.

„ציילסט, רבקה, די דזשעבלע אין מויל אַריין, עס וועט די ברכה נישט אַריינקומען“, וויצלט זיך שוין איוואָזן און פאַרענדיקט מיט אַ קרעכץ, „אַ צייטלע אַביסל. אַ צוגעמילטער ביסן איז ווי אַ פרימאָרגן וואָלקן, סע דונערט, נאָר עס רעגנט נישט.“

נאָכן צעבלאָזן דאָס פייער, נעמט ער זיך צורעכט מאַכן דאָס קאַניצל*.

פאַרעט זיך אַ וויילע מיטן קרעמען־שטיין, ביז אַ שפּריץ ליכט שפּרינגט אויף און באַלייכט אַ שטיק קיילעכדיק פּלאַץ אַרום זיך בלוז, און פאַר־קאָפּטשעט דאָס גאַנצע צימער. דערנאָך נעמט ער אפּער פון אונטערן טאָפּטשאַן די ריטלעך און הייבט אָן פּלעכטן, צוברומקענדיק דערביי עפעס אַזאַ גרויען ניגון אָן קאָליר און אָן פאַרב. פּאַסט זיך עס אַרײַן אינעם טונקלען הויז, אין די לײדיקע טעפּ אויפן אויוון און אין רבקהס גרויען חשבון, וואָס היינט איז ערשט דינסטיק און פונעם גערשטנברויט וואָס זי האָט געבאַקן אויף שבת, זײנען נאָך אין גאַנצן געבליבן דריי ברייטלעך. מ'וועט דאַרפן איינפירן מער עקאָנאָמיע אינעם ברויט. דאָס בעסטע וואָלט געווען, אָפּוועגן דאָס ברויט פּרייטיק און יעדן איינעם אויסטײלן זײן חלק אויף דער גאַנצער וואָך. שעמט זי זיך אָבער פאַר שטערנבערג. זי קען נישט זײנע עלטערן און ווייסט נישט פון וואַנען ער שטאַמט, נאָר זי פילט אַז ער איז עפעס נישט ווי די פּריערדיקע לערער מיט וועמען זי פלעגט זיך אַזוי לייכט קענען שאַפן אַפילו ביי הויז־אַרבעט. אים, וואַנט זי אַפילו נישט פאַרצולײגן טאָן די מינדסטע אַרבעט, און דאָס וואָס ער ברענגט זיך אַמאָל אַ ווייסע חלה פון שטאַט, פאַרדריסט איר אויך נישט. פאַרקערט, זי פילט זיך גאָר שולדיק קעגן אים און באַשליסט מער אים נישט נאָכקוקן ביים עסן. נײן, מ'קען נישט אָפּוועגן דאָס ברויט. עפעס מוז דאָך אָבער פאַרט געטאָן ווערן, — לאָזט זיך אויס, אַז מ'קען אַראָפּנעמען נאָך אַ צוויי טעפּלעך מילך אַ וואָך: פון דער קליינער פּאיעלעס חלק — איינס, און פון שטערנבערגן — איינס, וועלן אַרײַנפאַלן נאָך אַ פאַר גראַשן אַ וואָך, און אַ האַלבע חלה ליגט נאָך שטערנבערגס, — וועט מען שוין ווי עס איז אויסקומען.

צופרידן פונעם באַשלוס, לאָזט זי זיך אַרויס אין קאָרידאָר און קומט צוריק מיט אַ שיסל זויערע אונערקעס און קרויט, וואָס פאַרשפּרייטן אין שטוב אַ שאַרפן ריח פון קנאָבל, פעפערבלעטער און געזאַלצנס. נעמט עס צופן און רייסן די נאָז פליגל. מיקוליק נעמט שפּיען, און מורא האָבנדיק אַז מ'האָט אים היינט נישט אין זינען, עפעס אַ צו רייכע וועטשערע — טוט ער אַ פאַרצי דעם פּאַסיק אַרום די הויזן און לאָזט זיך אַרויסגיין, נאָר זייער פאַמעלעך, ווי ער וואָלט פאַרט ערגעץ געהיים אין זיך, געלאַשטשעט אַ נאַרישע האָפּענונג אַז מען וועט אים אויך פאַרבעטן צום פּיינעם מאַכל.

„לערער שטערנבערג, איר וועט אים שוין מאַכן פאַר אַ רב מאַרגן, קומט עסן,“ שרייט רבקה אין צווייטן צימער אַרײַן.

* אַ קליין לעמפעלע.

איוואן איז שוין געשטאנען אויף דער שוועל און געגרייט זיך געבן דעם לעצטן שפיי, האָט זיך אים אָבער עפעס פאַרהאַקט אין שלונג, אַזש אַ הוסט איז אים באַפאַלן. רבקה האָט דערפילט זיין אומרואיקייט און אים אַ פרעג געמאַן:

„וואו זשע יאָגט עס דיך, איוואָן? וואו וועסטו זיך אַרומשלייען אין אַזאַ אויסרייסעניש? נעם אויך אַן אונגערקעלע . . .“

אויפן טיש האָבן זיך שוין געפאַרעט די פרישע קאַרטאָפֿל און געמאַניעט מיט די ווייסע שפּעלטעלעך פון די שאָלן אַרויס. אין דער וואַרעמקייט האָבן די זויערע ריחות זיך נאָך מער צעשפּילט, און ווען שטערנבערג איז צוגעקומען צום טיש, האָט מיסכוליק שוין אין גאַנצן נישט געקענט ענטפערן אויפן גוטן אַוונט. דער גאווער איז אים גערונען פון מויל, דאָס פנים האָט זיך מאַדנע געקרימט און פונקט אונטערן רעכטן אויג, האָט אַן אָדער ביי אים געטאַנצט און געצוקט; די הענט האָבן אים געצימערט און ער האָט בשום אופן נישט געקענט צוטראָגן דאָס אונגערקעלע צום מויל.

שטערנבערג, וואָס איז נאָך געווען אונטער דער שטימונג פון דעם נביא מיכהם שטאָלצע רייד, איז ווי פאַרשטיינערט געוואָרן. איין סעקונדע ווירק־לעכקייט האָט גאַנץ פאַרנעפֿלט דעם נביאס וויזיע וועגן דער גרויסקייט פון מענטשן. דערזען דעם מענטש אין זיין עלנט, האָט עס אים דעם אָטעם פאַר־האַקט און מיט בושע האָט ער אויף שנעל געכאַפט אַ הייסע קאַרטאָפֿל און אונטערגערקט איוואָנען: „ס'וועט זיין גענוג פאַר אַלעמען, איוואָן, עס!“ האָט ער מאַדנע געשטאַמלט.

איוואָן האָט נישט געקענט ענטפערן, נאָר די אויגן זיינען אים פייכט געוואָרן און דורכן נעפֿל האָט שטערנבערגן געלעט אַ בליק, וואָס האָט דורכגענומען מיט דאַנק און דערהויבונג. די שטילקייט אין הויז איז געלייטערט געוואָרן און דער פריערדיקער ניגון האָט ווידער געשוועבט אינעם טונקל פונעם צימער און אַלע האָבן אים געפילט.

רואיק און פאַמעלעך האָבן אַלע געגעסן דאָס מאַלצייט קוקנדיק איינער דעם אַנדערן פריי אין פנים אַרײַן. די שטענדיקע גרויסקייט פון רבקהס פנים איז פאַרשוואונדן, איוואָן האָט זיך אויסגעגלייכט און פאַרצויגן אַ פריילעכס; און טאַקע באַלד אַרויסגעשלעפט אַן אָפּעריבענע האַרמאַשקע פון פּאַזוכע (בוזעם) און זיך צעצויגן מיט אַזאַ האַרצרייסעניש, אַז עס האָט דעם ווינט אין דרויסן פאַרשטילט, בלוזי פון ווייט האָט זיך געהערט אַ יאָמערלעך וואיען פון אַ הונט.

די קליינע פּאיעלע, האָט זיך איבערגעכאַפט פון שלאָף און זיך צעוויינט,

איז רבקה אוועק צום קינד, האָט איוואַן פּלוצים אַ וואָרף געטאָן די האַר-
מאַניקע אויפן טיש און מיט עפעס אַ פּרעמד קול זיך גענומען אַראָפּרעדן
פון האַרצן: „זעסט, פּראָפעסאָר, מ'בידעוועט!“ מער האָט ער נישט געקענט
קיין וואָרט אַרויסברענגען און איז אַרויס פון הויז.

צוריקגעקומען איז ער שוין מיט מונין, וואָס האָט זיך נאָר וואָס
אומגעקערט פון שטאָט מיט אַ צייטונג. האָט מען זיך אוועקגעזעצט שלינגען די
נייעסן: „טרומפּלדאָר רופט די יידישע יוגנט קיין ארץ ישראל. צו פּרילינג
צו וועט זיך אָנהייבן דער מאַרש פון החלוצ קיין ארץ ישראל. אין סאָן רעמאָ,
וועט באַשטעטיקט ווערן דאָס רעכט פון יידן אויף אַן אייגענער נאַציאָנאַלער
היים.“

„אַן אייגענע היים,“ האָט שטערנבערגס האַרץ געציטערט, אָבער מוני
האָט סאַרקאַסטיש געלאַכט פון דער „היים“ און פון זיך אַליין: „כאַפּ נישט
ברודערקע, פאַר אונדז זיינען דאָ וויכטיקערע נייעסן, וואָס וועלן גרייכן אַפילו
אין אונדזער לאַך אַריין . . . נא, זע: „אין פּרילינג וועט זיך אָנהייבן אַ
נייע אָפּענזיווע אויפן מזרח פּראָנט . . .“

איוואַן איז געזעסן און געפּינטלט מיט די אויגן אויף דער צייטונג און
געשוויגן. פּלוצים האָט ער זיך אויפגעשטעלט און אַרויסגעשאָסן אויף אַמאָל:
„שפּאַרט זיך נישט, קינדערלעך, איבער פּרעמדע זאַכן. עס איז אַן אומגליק,
זאָג איך אייך, נישט דער צאַר איז שולדיק און נישט דער פּאָן. דער פּויער
אוודאי נישט . . . עס איז אַן אומגליק און פּטור. די, וואָס זיינען שוין טויט,
וואַרטן אויף אונדז. פּונקט ווי דאָס פּעלד, וואָס ליגט אַליין און חרוב.
פּריער, שפּעטער, זיי וועלן זיך דערוואַרטן. אָט ווי מאַרינאַ,“ — האָט ער
זיך ערשט געוואָלט פאַרנעמען אויף דעם ריכטיקן שמועס, האָט אָבער רבקה
דערמאָנט, אַז עס איז שוין צייט צו מאַכן נאַכט. האָט ער איבערגעהאַקט אין
מיטן און אַ שפּיי געטאָן מיט אַ קללה: „צום טייוול מיט אַלץ מיט אַן אַנדער.
אַ צייטעלע אַביסל, אַ צייטעלע.“

„אָט האָסטו דיר עס,“ האָט מוני זיך נאָך אַלץ געוואָלט אַ רייז טאָן
מיט שטערנבערגן, „אָט איז ער ביי זיך אין דער היים שוין . . .“
„זאָלן שוין די שונאים רעדן פאַר דיר, טרוקענער ליטוואַק,“ האָט רבקה
אים איבערגעשלאָגן, „אַ היים איז די גרעסטע זאַך וואָס מ'קען זיך ווינטשן.
אַ היים איז ווי אַן אייגן העמד. פאַרשטייט ליטוואַק, אַ העמד אויפן לייב.“
„קום שפּאַצירן אַביסל,“ האָט שטערנבערג אַ נעם געטאָן מונין און
אַרויס אין שטילן דרויסן.

זיי זיינען געגאַנגען און געשוויגן. פון יענער זייט באַרג האָט זיך געטראָגן

דאָס וויאַקען פון א דורכפאַרער, און א פאַרבלאַנדזשעטער שטראַל פון א לאַמטערן ערגעץ הינטער א שטאַל האָט געציטערט איבערן וועג.

ד

ביסלעכווייז האָט זיך דאָס דאָרף אָנגעפילט. די ערשטע זיינען געקומען די געפאַנגענע פון דייטשלאַנד. אויסגעמאַרעטע און פאַרושכטע האָבן זיי זיך אַרומגעדרייט אויף די וועגן וואָס פירן צו דער רוסישער גרענעץ און זיך די אויגן אויסגעקוקט, אַז עמיץ פון די זייעריקע זאָל אָנקומען פון יענער זייט. און נאָנץ אָפט פלעגט טאַקע אַזאַ איינער מיט אַמאָל נעמען אַרומלויפן איבערן דאָרף און אַריינשרייען אין די ליים הייזלעך, אָדער אינעם געמויערטן הויז אַריין: „זיי זיינען שוין דאָ!“

אין אָנהייב פלעגט מען לויפן קוקן, באַגעגענען, נאָכפרעגן זיך און אַפילו באַהילפיק זיין, שפעטער אָבער האָט מען שוין יוצא געווען מיט אַן אַרויסקוקן דורך די פאַרפרוירענע שייבלעך און געזען אַלעמאָל דאָס זעלבע בילד: אַ בויד שלעפט זיך אויפן שלאַד, און נאָך דער בויד שלעפט זיך נאָך אַ פויערל אָדער אַ פויערטע אין טראַנטעס און האַלט זיך אין איין ציילעמען. אַנדערע טוען מיט אַמאָל אַ פאַל אויף די קני, קושן דעם ווייסן שניי און ציילעמען איבער דאָס ביסל אַרעמקייט, וואָס מ'האַט מיט זיך דערשלעפט.

אויף צו מאַרגנס האָט שוין נאָך אַ בעטלער געקלאַפט אין טיר און מיט תחנונים צוגעזאָגט, אַז אין פּרילינג וועט ער אָפּאַרבעטן.

עס איז געוואָרן שווער אַרויסצוגיין אויפן דאָרף. פון אַלע זייטן האָבן אויף דיר געקוקט אויגן שפּיזיקע, הונגעריקע, מיט אַזאַ מאַדנעם בליאַסק, וואָס האָט געשניטן ביזן ביינ, און פון יעדער חורבה האָט זיך געטראָגן דער ריח פון פוילעניש און שמאַטעס. עס איז געוואָרן שווער צו פילן אויף זיך דאָס אייגענע וואַרעמע מאַנטל און מען האָט אַפילו אָנגעהויבן עסן הינטער פאַר-ריגלטע טירן. עס איז שווער געווען צו קוקן עמיצן גלייך אין די אויגן אַריין. גאַנץ אָפט האָט מען געקאַנט טרעפן אַ פויערטע, פאַרוויקלט אין טראַנטעס, שטיין ביי אַ פּרעמדן שטאַל און זיך צוהערן צו דעם מעקען פון אַ פּרעמדער בהמה.

„מ'דאַרף רופן אַ פאַרזאַמלונג,“ האָבן פאַרלאַנגט די יונגע.

„אַז נישט וועלן מיר דאָ אויספּרעגן ווי די מייז.“

„אין רוסלאַנד, טוען זיי אַלץ מיט „זאַסעדאַניעס“ (פאַרזאַמלונגען). אבי עפעס, קומט מען זיך צוזאַמען און מ'זאָגט אַזוי און אַזוי,“ פּרואווט איינער פון די נישט לאַנג געקומענע אָנהייבן.

„וואָס וועט דיר די „זאסעדהאַניע“ העלפן?“ האָט זיך איוואָן מיסליק געחקנט און זיין אויסגעדראַרטער גוף איז נאָך שטייפער און דינער געוואָרן, „מיט די ליידיקע הענט, וועסטו אַ ליידיקן מאַגן נישט אָנשטאַפן.“

„אַט וואָס, איך זאָג אַט וואָס,“ האָט זיך ברייטלעך צערעדט דער הויכער כוועדאַר, אַ געוועזענער רייכער באַלעבאַס, „אַט וואָס עס איז, די פעלדער זיינען דאָך געבליבן גאַנץ, דאַרף מען קריגן זריעה.“

„איז טאַקע אַט וואָס“ חוזקט מיסליק און לאָזט זיך אַוועקגיין, „אַזוי פיל יאָרן זיך געריבן אין קיעוו און דער מוח איז נאָך אַלץ אַ שמאַטע.“

„מירן שיקן אַ דעלעגאַציע צום סטאַרשינאַ, (עלכסטן פון נעגנט) און זאָגן אַזוי און אַזוי,“ האָט דער ערשטער ווידער געפרוּאוּוט פאַרלייגן דאָס זייניקע.

„וועט מען דיר גלייך שיקן ברויט, האָ?“

„לעגיאַנטשיקעס וועט מען דיר שיקן, ווי אין פּאַרהייטע. מ'איז נעקומען און געזאָגט דעם סטאַרשינאַ: „נישטאָ צו עסן,“ — דערציילט איינער שוין צום וויפלמן מאָל די מעשה, וואָס אַלע האָבן שוין געהערט, — „פעכנעט! ווער האָט אייך געבעטן קומען אַהער? רוסלאַנד איז קליין געווען פאַר אייך?“ האָט זיך מיכאַל שעווטשוק, דער כאָריט נון, איר קענט דאָך אים, פלעגט זיין אַ פריילעכער אויף יאַרדיים און אַ ברייטלעכער מיטן גלעזל, — האָט עס אים אַ ברייטעמאָן: אים זאָל מען הייסן פעכנען, און ווער! אַ ליאָך דאַרט, אַ פרעמדע האָלעדריגע, טפוי זאָל ער ווערן! אַז ער הייבט עס נישט אויף אַ האַנט ווי אַ דרענגל און גיט אים אַ פאַרפאַר: „און דיך, פאַסקודנער ליאָך, ווער האָט אַהער געבעטן? ס'איז אונדזער היים, אונדזער ערד!“ — דעם ליאָך האָבן זיך אַזש די אויגן איבערגעקערט און די וואַנצעס האָבן זיך אים אויפֿ־געשמעלט ווי ביי אַ קאָטער. מיט אַ בייטש האָט ער אים מיכאַלן דערלאַנגט גלייך אין דער צורה אַריין: „ס'איז דיר דאָ נישט דאָס חזירישע רוסלאַנד מיט די זשידאָווסקע הערשער!“ — האָט ער זיך צעכרוקעט ווי אַ חזיר. אַט האָסטו דיר אַ גיין צום סטאַרשינאַ,“ פאַרענדיקט דער דערציילער און ווישט זיך אָפּ דעם שווייס פונעם שטערן.

„אונדזער סטאַרשינאַ איז דאָך אָבער אַן אייגענער, אַן אוקריינער,“ דינגט זיך אַן אַנדערער.

„ערגער נאָך פון אַ פרעמדן, דאָס ווייסט דיר אַלץ, די יוכע. אַנומלמן זאָגט ער צו מיר: הערסט, פּאַוול, ס'איז דיר דאָ נישט רוסלאַנד. זאָלסט מיר נאָר נישט בונטעווען, אַז נישט וועסטו דאָס אייגענע שטיקל ערד אויך פאַרזינדיקן...“

נאך אזא שמועס, האָט מען שוין דעם געדאַנק פון אַ פאַרזאַמלונג אויפנע-
געבן אויף אַ פּאָר טעג. האָט אָבער דער הונגער און די קעלט געטריבן פון
די חורבות און ליימיקע גריבער, איז מען געקומען זיך וואַרעמען אינעם
גרויסן קאָרידאָר פונעם געמויערטן הויז. דער קאָרידאָר, כאַטש אַ נישט
געהייצטער, איז פּאָרט געווען וואַרעמער ווי די אייגענע חורבה. איז מען
געזעסן אויף קוליעס שטרוי און געדרייט פּאַפּיראַסן פון צעריבענע קאָרע אין
גראַבן צייטונג-פּאַפּיר און געשפיגן, וואָרנענדיק איינער דעם אַנדערן פאַר אַ
שרפה. אָפּשפּיענדיק אזוי אַ פּאָר שעה, האָט מען זיך ווידער גענומען צום
זעלבן: „אַ זאַסעדאַניע!“

קיינער האָט נישט געוואוסט וואָס די „זאַסעדאַניע“ וועט ברענגען, עס
האָט זיך אָבער זייער שטאַרק געוואָלט כאַטש דורכערן זיך, אַרויסשרייען
דאָס ביטערע געמיט. האָט יעדער איינער געהערט און געזען נאָר איין וואָרט:
„אַ זאַסעדאַניע!“

אָפּט, אַז עמיץ פון די יידן איז אויך געווען אין דער היים, האָט מען אים
גענומען פאַרוואַרפן מיט פּראַגעס:

„קומסט דאָך פון שטאָט, נו, וואָס הערט זיך? מ'רעדט עפעס פון טיילן
זריעה?“

„מ'האָט אונדז כאַטש אין זינען? האָ?“

„שווייגסט קאַנאַליע, האָסט מורא אויסצוזאָגן? מיינסט ס'וועט דיר
אַנקומען מער?“ ווערט יאָן האַוטשוק מלא רציחה און שטעלט אָן אויף
דעם יידן אַ פּאָר שטעכעדיקע אויגן.

„אַז מ'טראַכט גאָרנישט פון דעם, מ'הונגערט דאָרט אויך,“ פּרואווט
זיך דער ייד פאַרענטפערן.

„אָבער אין כאַטעם וואוינען זיי, אין דער פינצטער זיצן זיי נישט, האָ?“

דאָס גאַנצע ביטערע מזל זייערס האָט גענומען אַרויסשויען פונעם
ביטערן געמיט, ווי דער שטינקנדיקער ריח פון געזייערט קרויט פון אַ נאָר וואָס
געעפנט פאַס. אין קאָרידאָר איז געוואָרן אַ שטיקעניש, אַ דריקעניש. איינער
האַלט דעם אַנדערן ביי די זייטן, ביי די הענט און מ'טענהט און מ'לאַרעמט,
און דער אָטעם פון שנאָה הויערט איבער אַלעמען; אויגן שפּריצן פייער און
פון מויל זעצט אַ פינע, עס האַלט ביי פעטש. פאַר וואָס און פאַר ווען ווייסט
מען נישט און מ'ווייל גאָרנישט וויסן. מ'דאַרף דאָך צו עמיצן אויסלאָזן די
אייגענע גרינע גאַל. און אין מיטן געליארעם האָט זיך כסדר געטראָגן ווי אַ
רעגנבוין אַ רוף, וואָס האָט אויף אַ מינוט איינגעשטילט און באַלד ווידער
אויפגערועדערט: „רוסלאַנד, ערד, רעוואָלוציע!“

די וואָס זיינען געקומען פון דער דייטשער געפאנגנשאפט, האָבן געהאט טענות:

„איר זאָגט רוסלאַנד,“ האָבן זיי מיט באַהאַלטענער איראָניע גערעדט עפעס אַריבער זיך, „פאַר וואָס זשע זענט איר אַוועק פון רוסלאַנד?“

„כע, כע, דאָ זיינען זיי גאַנצע קלוגניקע מיט רוסלאַנד, אָבער דאָרט האָט מען דאָך אויך געפּעכנעט פאַר אַ קיי,“ האָט זיך מיקוליק כיטרע און שטעכיק צעלאַכט און דערווייל געגלעט די גלאַנציקע הויט פון זיין אויסגע- צערט פנים.

„דער פּויער איז אומעטום אין דער פרעמד און עס ציט אים אַהיים, פאַרשטייט איר שוין?“

„קריסטום האָט נאָך געזאָגט,“ פאַרציט אַ פרום פנים די געוועזענע מאַנאַשקע מאַרינע, וואָס האָט אין מלחמה צייט אַוועקגעוואָרפן די שוואַרצע מלבושים און חתונה געהאַט, „קריסטום האָט זיך נאָך געקלאָגט: אַלע פיינל האָבן נעסטן, נאָר גאָטס-זון האָט נישט וואו דעם קאַפּ אַנצושפאַרן . . .“

„טו בעסער צוריק אָן די יופּע, מאַרינע, און מיש נישט קריסטוסן אַריין. ס'איז איצט רעוואָלוציע אויף דער וועלט, אָט וואָס!“ היצט זיך דער יונגער אַנדרוך, „מ'וועט דאָ אויך אַ זאָג טאָן: דאַלאַי מיט די פאַנעס און ראַטעוועט דאָס פּאַלק!“

„און אַלץ מיט לידיקע הענט?“

„וועסט בייסן די ערד, האָ?“

„און וואָס וועט זיין מיט די זשידעס?“ וויל שוין איינער וויסן אויף קלאָר.

„פעטלורע האָט זיי געשניטן . . .“

„האָט ער אוודאי אַ סך אויסגעפירט. געוואָרן פילסודסקים שטיוול פּוצער,“ קאָכט זיך שוין אַנדרוך אויף אַלע כלים, „מיינסט מ'ווייסט נישט, מ'ווייסט, מ'ווייסט.“

די געמיטער זיינען שוין נאָר צעהיצט, אַז מ'פאַרגעסט אַפילו אין דרייען אַ פאַפּיראַסקע. ווען נישט איוואַן, וואָלט שוין אייניקע אַוועק מיט צעשפּאַל- טענע קעפּ. איוואַן לאָזט זיך נישט אַריינשלעפּן אין מחלוקת און גלעט אַלע צדדים.

„איר יאַדעט זיך קינדער איבער אַ פרעמדער ירושה. דערווייל איז דער מאָגן לידיק און דער פאַסיק האָט שוין מער קיין לעכלעך נישט.“

„אמת, אמת!“ פּאַטאַקעווען די עלטערע און היבן זיך אָן צוצוגיין.

אין איינעם אזא נאכמיטאג, האָט שטערנבערג זיך אָנגעיאַגט אין קאָרי-
דאָר אַרײַן. נישט וועלנדיק זיך אַרײַנפלאַנטערן אינעם טומל, האָט ער זיך
געוואָלט אַרויסכאַפּן, האָט אים אָבער אַנדרוך דערזען און אַ געשרײַ געטאָן:
„יאן, נעם דעם פּראָפעסאָר און זעצט זיך שרײַבן אין וואָלאַסט אַרײַן
(ראַיאָן קאָמיטעט) וואָס מיר דאַרפן.“

איידער שטערנבערג האָט נאָך צײַט געהאַט צו טראַכטן וואָס דאָ קומט
פאַר, האָט ער זיך שוין געזען זיצן אויף אַ קאַסטן מיט אַ בלייפּעדער אין דער
האַנט שרײַבנדיק אויפן גרויסן געלן שטיק פאַס פאַפיר וואָס איז געלעגן פאַר
אים: „איך, דער און דער, פון דאָרף זאַריטשע, בעט אַ פּור קאַרן, אַ קאַרץ
קאַרטאַפּל א.א.וו. צום פּרילינג פאַרזײ. כ'בין גרײט אָפּצואַרבעטן וויפּל נאָר
מ'וועט מיר הייסן.“

אַנדרוך איז אָפּילו נישט געווען צופּרירן פונעם נוסח. ער האָט זיך
אָבער נישט געוואָלט איינרײסן מיט די אַלטע, וואָס האָבן געטענהט, אז
מ'דאַרף אָנהײבן מיט גוטן.

ווען ס'איז געקומען צום אונטערשרײַבן זיך, האָבן אַלע ווי דאָס לשון
פאַרלאָרן. געבליבן שטײן מיט טאַמעוואַטע פּנימער, ווי אָפּגעשמיסענע. בלוז
צוויי האָבן געקענט אונטערשרײַבן זיך. די אַנדערע, — אַ דרייסיק אין צאָל,
האָבן זיך איינער נאָכן אַנדערן צוגערוקט צום קאַסטן. מיט צײַטערנדיקע הענט
אַ פיר געטאָן איבערן פאַפיר דעם צײַכן פון צלם און מיט חידוש און קנאה
געקוקט אויף שטערנבערגן, ווי לײכט ער פידלט עס מיטן בלייפּעדערל און
שרײַבט צו זײערע נעמען צו די צלמלעך. יאן אַלײן, איז אויך גאָר גיך מיר
געוואָרן און מיט אַ שמיכל צוגעוואָרפן: „דו מאַכסט עס בעסער, פּראָפעסאָר!“

איז שטערנבערג געזעסן און צו יעדן צלמל צוגעשריבן אַ נאָמען. און
מאָדנע, דאָס מאָל האָט ער גאָרנישט געפילט קײן שום ווידערווילן צום צלם.
ס'איז אים אויסגעקומען גאַנץ נאַטירלעך, אז דווקאָ ער, וואָס נישט
ווילנדיק אָפּילו, רײסט זיך אים נאָך אַלץ אַרויס דער „שקט תּשקצנו“, ווען
ער גײט פאַרביי אַ צלם, זאָל איצט עפענען די שטומע מיילער פון די צלמים
און צוגעבן צו זיי אַ נאָמען.

אין אַ וואָך אַרום איז געקומען דער סטאַרשינאַ און פאַררופן אַ פאַרזאַמל
לונג. מיט וויכע רײד, האָט דער אַלטער, קלוגער פּויער בײַ זיי אַרויסגעקראָגן,
אז זיי זײנען גרײט צו דינען פּוילן, אז זײער גאַנץ אַנטלויפן פון רוסלאַנד איז
געווען כּדי אַרונטערצוקומען אונטער פּוילנס שוץ. פּוילן איז דערפאַר גרײט
זיי צו העלפּן, נאָר — האָט ער קלוגישקע צוגעגעבן, — זיי דאַרפן וויסן,
אז מ'טאָר אַלײן גאָרנישט טאָן. אַ גוטער באַלעבאָס — האָט ער ווייטער אין

זיי אריינגערדעט, — האָט נישט ליב אז מ'טוט אַליין און מ'פרעגט נישט קיין עלטערן פון זיך . . .

„וואָס מינסטו?“ האָט אנדרוך געפרואווט אַריינוואַרפן אַ פראַגע. האָבן אויף אים פון אַ ווינקל אַ קוק געטאָן אַ פאָר פּרעמדע גרויע אויגן, וואָס ער האָט ביז אַהער נישט געהאט באַמערקט. פון יענעמס קוק איז אים אַזש קאַלט געוואָרן.

האָט זיך די פאַרזאַמלונג געהאַלטן ביים פאַרענדיקן דערמיט, אז מ'טאָר נישט האָבן קיין פאַרזאַמלונגען אָן דעם סטאַרשינאַ . . . און אויף פּרילינג, וועט מען זען צו העלפן. דער עולם איז געשטאַנען אַזוי אָנגעשראַקן פון די חסדים, וואָס מ'גייט זיי דאָ טאָן, אז מ'האָט נישט געוואגט אַ פּיפּס צו טאָן.

„ און מיט וואָס וועט מען אָנפילן דעם מאָגן, איצט?“ אָט די פּראַגע איז ממש געהאַנגען אין דער לופטן, אָבער מ'האָט געשוויגן. ערשט, ווען ער האָט פאַרלאַנגט, מ'זאָל אַרויסגעבן די, וואָס האָבן געשריבן אין ראַיאָן אַריין, האָט זיך אויפּגעהויבן אַ טומל:

„ווער ס'איז אַ מסור, איז אַ הינטישער זון!“

מ'האָט אַפילו נישט געוואוסט אויף קלאָר ווער ס'האָט געוואָרפן די פּראַגע, נאָר מ'האָט געפילט אז בלויז איוואן האָט עס געקענט זאָגן, און דערפאַר האָט עס געקראָגן מער וואָג. דער סטאַרשינאַ האָט זיך אַ מינוט פאַרלוירן, אָבער באַלד גענומען זיך לען און סטראַשען. פון אַ ווינקל האָבן גענומען שטעכן פּרעמדע בליקן. איז די גאַנצע עדה געבליבן שטיין שטיל און שטום און פאַרביסן געקוקט דעם סטאַרשינאַ גלייך אינעם שרייענדיקן מויל אַריין. האָט ער דעם קוק נישט געקענט אויסהאַלטן, אָפּגעהאַקט אינמיטן און ווי אַן אָפּגעשמיסענער זיך אַרויסגעגליטשט פון קאָרידאָר.

„אַזאַ הינטישע יוכע!“

„און דאָס איז נאָך אַן אייגענער,“ האָט זיך דער עולם נאָך לאַנג געקאַכט.

געהאַלפן האָט עס פאַרט. אין אַ פאָר וואָכן אַרום, האָט מען אָנגעהויבן טיילן פּוילע קאַרטאָפּל און גענומען צעטעלעך אויף אָפּצואַרבעטן אין פּרילינג.

„איר פירט זיך נאָר אויף לייטיש,“ האָט דער סטאַרשינאַ געשמיכלט און געקוקט יעדן אין די אויגן אַריין, „וועט שוין די מאַכט וויסן ווי צו באַלוינען.“

האָט מען גענומען און געדאַנקט אונטערטעניק. אין דער היים האָט מען

אויסגעציילט וויפל מ'האָט באַקומען, אַ טייל באַהאַלטן אויף פּרילינג און פון דעם איבעריקן געציילט דעם ביסן אין מויל אַרײַן; און ציילנדיק אַזוי יעדן ברעקל און קלינגלען זיך ווי בעסער אויסצונוצן דעם שפּײַז פאַרמעגן, האָבן זיך די טעג גערוקט און נעכט זיינען אפילו פאַרזונגען געוואָרן מיט ליבע האַרציקע לידער, וועלכע האָבן זיך מיט גרויס בענקשאַפט געטראָגן איבער די פאַרשנייטע פעלדער.

צו פּרילינג צו, האָט אָבער דער טױט גענומען אַרומגיין איבער די הייזקעס. אויפגעזוכט וואו אַן אַלטן פויער אָדער אַ יונג קינד, וואָס האָט שוין נישט געקענט שלינגען קיין רױע גראַז אָדער געקאָכטע קאַרע געמישט מיט פּוילע קאַרטאָפּל. יעדער פּרימאַרגן האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ לוויה, וואָס האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַר דער טיר פון דער געוועזענער מאַנאַשקע. מאַמעס איינגעהילטע אין פאַרדריפּעטע, צעדריוולטע שאַלן, האָבן זיך מיט ביינערדיקע פּױסטן געשלאָגן אין די פּלאַכע בוזימס, געשלאנגען טרערן און זיך געבעטן ביי דער געוועזענער מאַנאַשקע צו באַגלייטן דעם טױטן אויף אַ קריסטלעכן אויפן: „ראַטעווע די אומגליקלעכע נשמה, שוועסטערקע, ראַטעווע, גאָט וועט דיר באַצאָלן.“

מאַרינאַ אָבער, פּלעגט אַן אָנגעכמורעטע זיך באַווייזן אין דער טיר און מיט אַ געבראַכן קול אָנהייבן: „מיר זיינען אַלע זינדיקע, ליבינקע מיינע . . .“ און צוריק פאַרהאַקן די טיר. האָט די לוויה זיך געצויגן מיטן זעלבן שליאַך צום וואַסער צו, וואו דאָס בית-עולם איז געלעגן אַ צעשמיסנס פון רעגנס און שנייען, און אָפּן געהורבט מיט איינגעפאַלענע צלמים.

אין איין פּרימאַרגן האָט זיך באַוויזן אַ גלח. מיט אַ הילצערנעם צלם אין האַנט, האָט ער זיך צוגעקליבן צום זאַס שטרוי אויף וועלכן ס'איז געלעגן אַ טױטער, און קניענדיק אין בלאָטע גענומען פרעפלען. די אַלטע האָבן פאַר שמחה, וואָס אַ גלח איז מיט זיי, אַזש גענומען קושן זיך. די יונגע מיט אייוואַנען בראַש האָבן אָבער געוואָרטשעט: „די קאַנאַליע איז שוין אויך דאָ.“

אַ גאַנצן טאַג איז דער גלח אָפּגעזעסן אין חרובן קלױסטער און אויפֿ-גענומען די באַבעס און עלטערע פּויערים, וואָס זיינען זיך געקומען מתוודה זיין. די יינגערע אָבער, האָבן זיך צונױפּגעקליבן אין קאַרידאָר פּונעם געמויערטן הויז און געשפּיגן מיט רוגז. ווען דער גלח איז אַליין געקומען זיי אויסמוסרן, פאַר וואָס זיי קומען זיך נישט מתוודה זיין, האָבן זיי אים באַגעגנט מיט אַזאַ געלעכטער אַז ער האָט פאַר שרעק, זיך אַזש גענומען ציילעמען און צוריקטרעטן.

„נישטאָ מיט וואָס צו באַצאָלן, פּאַטערל,“ האָט איוואַן געכאַכטשעט,
„מיט ליידיקע הענט וועסטו פון שטן אויך נישט פטור ווערן, האַרציקער.“

דעם עולם איז עס נאָר געפעלן און זיך נאָך מער צעלאַכט און צעכיכיקעט,
אַז דאָס נאַנצע דאָרף איז זיך צונויפגעלאָפן. דאָס אלטוואַרג איז געבליבן
אַפהענטיק און זיך געהאַלטן אין איין ציילעמען. דער גלח האָט זיך הינטער-
וויילעכטס גערוקט פונעם רעדל אַרויס און זיך צוריק אַריינגעכאַפט אין
קלויסטער אַרײן.

„נישט אַנדערש, נאָר דער נישט גוטער האָט זיך דאָ באַזעצט. טפּויל!“
האָט די אַלטע יעוודאַכע געגליאמדזשעט מיט אַ מויל אָן צײן, און זיך אוועק-
געשאַרט פון דער גרופע אין איין שרעק.

ה

שטערנבערג, האָט זיך דערפילט ווי אין אַ פּאַסטקע. די פינגער פון טויט,
וואָס האָבן אַלעמען געשטיקט און געוואַרגן, האָט ער דערפילט אויך אויף זיך.
ס'זיינען אין אים וואָך געוואַרן יענע שוואַרצע טעג אויפן דריטן יאָר פון דער
וועלט מלחמה, ווען אין בית-המדרש פלעגן אַלע דאווענער זיין קדיש-זאָגער.
ס'האָט אים כסדר געקלונגען אין די אויערן דער יאמערלעכער קדיש-טאָן פון
די דערוואַקסענע און דאָס אויסגעצויגענע שרעקעוודיקע נאַכזאָגן פון די
קליינע: יתגדל ויתקדש שמייה רבא.

די פעלדער האָבן זיך גענומען אָפּדעקן און שוואַרצן קעגן דער זון, אָבער
צוזאַמען מיט דעם האָט זיך גענומען טראָגן פון די חורבות דער ריח פון
זשאַווער און פוילקייט. דאָ און דאָרט האָט זיך שוין געהערט דער קלאַנג פון
רייניקן אַ לאָפּעטע און אקער. פאַר דער קוזשניע זיינען געשטאַנען פויערים
מיט פאַרזשאַווערטע כלים, און אין דער שטיל זיך געעצהט ווי בעסער צו
באַנייען זיי. מ'האָט שוין אַפילו געקענט טרעפן אַ פויער פאַרען זיך ביים
פאַרריכטן אַ פאַרקאָן, נאָר דער טרויער פון די פּנימער האָט זיך נישט
אָפּגעטאָן, ווייל מיט וואָס צו פאַרזייען איז נישט געווען, און ווען עמיץ האָט
שוין פון ערגעצוואו אויסגעקראַצט אַביסל זריעה, האָט ער עס געטראָגן
באַהאַלטן און פאַרדעקט ווי גנבה. קנאה האָט אַראָפּגערעדט פון אַלע פּנימער
און אַן אומרו האָט געציטערט אין דער לופט.

כאַטש שטערנבערג האָט ביז איצט קיינמאָל נישט געלעבט צווישן פויערים
און נישט געקענט דעם טעם פון שטיין מיט ליידיקע הענט פאַר אַן אייגן פעלד,
האָט ער פאַרט געפילט דעם צער וואָס איז געקומען מיטן פּרילינג, און אין
די פּרילינג ווינטן וואָס קומען אין יענע געגנטן מיט אַ יאמערן און וואַיען,

הָאָט ער געהערט דעם גרויסן קדיש פון א טאטן, וואָס האָט איבערגעלעבט דעם איינציקן זון.

שטומע פנימער האָבן זיך אַרומגעשלייכט איבערן דאָרף און געגלאָצט מיט אימה און פאַרלירנקייט. האָט ביי עמיצן אויפגעבליצט אַ פונק פון האַס, האָט ער אויך נישט געהאַט אויף וועמען אים אויסצולאָזן. אַלע זיינען דאָך געווען אין דער זעלבער קלעם און דער סטאַרשינאַ ווייזט זיך נישט מער. האָט זיך דאָס גאַנצע ביטערע געמיט אויפגעוויקלט אין אַ געדרייטער קלאַה, באַגלייט פון אַ שווערן שפיי אין דער יערנדיקער בלאָטע.

ס'איז שווער געוואָרן צו זיצן און לערנען, איז שטערנבערג גאַנצע טעג אַרומגעקראַכן איבער ווייך געוואָרענע פעלדער און קלעפיקער בלאָטע, און זיך ממש געזעטיקט מיטן ריח פון פרישקייט פון בוים און ערד. עס האָט זיך אים געדאַכט, אז די וועלט האָט זיך אָפּגעגעדעקט און ליגט נאַקעט מיט מאַגענדיקער גירדיקייט: נעם מיך, זיי מיט מיר!

דער געוועזענער בית-המדרשניק האָט צום ערשטן מאל אין זיין לעבן דערפילט דעם טעם פון פעלד אין פּרילינג, און אז ער האָט דערזען אַ פּויער בלאַנקען אויפן פעלד מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ, האָבן טרערן גענומען רינען פון זיינע פאַרהויכטע אויגן. אַ מאַדנער נאָנגנדיקער טרויער האָט אים אַרומגעכאַפּט. אַ ווייטיק, פאַר וועלכן ער האָט קיין נאָמען נישט געהאַט, האָט אים געפייניקט און נישט געלאָזט איינזיצן. עס האָבן אים אַפילו נישט געבראַכט קיין רו די פּרילעכע צוויטשערייען פון די צוריקגעקומענע פייגל, און עס האָבן אים אויך נישט געטרייסט די ערשטע יונגע גראָזן, וואָס האָבן אַרויסגעשטעקט זייערע קעפּלעך פון צווישן געלן פאַרוויאנעטן מאַך. פאַרקערט גאָר, — ערשט דאָן, האָט ער ווי אויף להכעיס, דערזען די איינציק איבערגעבליבענע געלע בלעטלעך, וואָס האָבן זיך דערהאַלטן אויף אַ זייט פון אַ צווייג.

„זיי, וועט שוין דאָס נייע בליעכץ אומברענגען. . .“ האָט אים אַמאל איוואַן מיסוליק, קלוג טרוימעריש באַמערקט, „וואָס דער פּראָסט באַווייזט נישט, פאַרטיליקט די זון פון פּרילינג.“

איוואַן האָט ליב געהאַט צו חקרענען זיך און נעמען אַ ביישפּיל פון זיך: „אָט נעם מיר, אָפּגעפליקט אַלע בלעטלעך: מאַרינע, — מיט דער כּאָלעריע אוועק, די טאַכטער — מיט די קאַזאַקן, און דאָס דאַרע בלימעלע, איוואַן, האָט זיך איבערן ווינטער געהאַלטן, אָבער איצט — מיט לידיקן שטיין פאַרן אייגענעם פעלד.“ טרערן האָבן אים גענומען וואַרן, האָט ער זיך אוועקגעדרייט פון אים און זיך געלאָזט מיט די פעלדער.

צוריקקומענדיק איינמאל פון אזא שפאציר, אן אויסנעשמירטער אין בלאַטע און קויט, האָט שוין מוני געוואָרט אויף אים. דאָס זעלבע זעקל מיט וועלכן ער איז אָנגעקומען, האָט זיך געהוידעט אויף זיינע אַסלען. שטערנ-בערגן האָט זיך אויסגעוויזן, אז דאָס זעקל שאַקלט זיך עפעס יום-טובדיק אויפגעלייגט.

„וואָס וועסטו עפעס זאָגן גוטס?“

„כ'וויל זיך געזעגענען.“

שטערנבערגן האָט זיך עפעס אָפגעריסן אין האַרץ, ער האָט אָבער נישט געקענט אַרויסברענגען מער ווי: „שוין?!“

„יא, ברודערקע, זיצן דאָ איז גאָר קיין תכלית נישט. מ'עט זיך פּרוואוון

דורכשלאָגן אַהיים. ס'איז דאָך עפעס פּרילינג אין לאַנד.“

דעם גאַנצן וועג, האָבן זיי קיין וואָרט נישט אויסגערעדט, נאָר קומענדיק צום בריקל האָט שטערנבערגן דערפילט, אז ער טאָר ווייטער נישט גיין, ווייל אַנדערש וועט ער נישט בכוח זיין צוריקצוגיין.

„זיי מצליח, מוני!“

„שוין?“

„גיי געזונט!“

זייערע בליקן האָבן זיך באַגעגנט און דערפילט.

„מיר וועלן זיך נאָך באַגעגענען!“ האָט מוני פּלוצים זיך צוריקגעקערט,

געדריקט שטערנבערגן האַנט און האַסטיק אוועקגעשפּאַנט.

אָנגעשפּאַרט אויף דער פּאַרענטשע פונעם הילצערנעם בריקל, האָט שטערנבערגן אָנגעשטרענגט געקוקט אינעם פּליטקען וואַסערל, וואָס האָט גע-שטראָמט מיט רוישיקער פּרייד. אַ שווערע מאַסע האָט זיך אים אוועקגע-לייגט אויפן האַרצן. ס'איז נישט געווען עלנט בלוז, אויך נישט די בענק-שאַפט צום אוועקגעאַנגענעם חבר. נאָר אַ מאַדנע געפיל, אז עס וועט נאָך עפעס גרויליקס געשען מיט אים האָט פּלוצים אים אין גאַנצן דורכגענומען. ער האָט ממש ווי געהערט עפעס מורמלט אין אים: „דאָס איז בלוז אַ פּאַרשפּיל צו דעם וואָס דאַרף קומען.“ און צוזאַמען מיט דעם האָט אזא ווייטיק גענאָגט די נשמה, נישט צום אויסהאַלטן. אַן אומרו איז אים באַ-פּאַלן און געריסן פון פּלאַץ, אָבער דאָ איז זיין בליק פּאַרבליפט געוואָרן פון אַן אויסטערליש בילד: אַ גאַנצע כאַליאַסטרע פּויערטעס מיט לאַפּעטעס אויף די אַסלען האָבן זיך געשניטן צווישן די זיילעכלעך פּאַרע, וואָס האָבן זיך געהויבן פון די פּעלדער; הינטער זיי איילט זיך נאָך דאָס יונגוואַרג,

פליעסקנדיק די בארוועסע פיס אין די זשומענדיקע ריטשקעלעך ביי די זייטן פון די פעלדער. זייערע פנימער — פריילעכע, אויפגעלייגטע און זיכערע. ביטחון אין יעדער באוועגונג, א ביטחון וואָס זאָגט: מיר האָבן בייגעקומען דעם ווינטער, מירן אויך איבערקומען דעם הונגער.

„פריילינג, פריילינג אויף די פעלדער,

פייגל פישטשען שוין אין וועלדער“.

צעטראָגט זיך מיט אַמאָל אַ שאַלנדיקער כאָר פון פויערטעס. פאַרנעסן אין הונגער און אין די ליידיקע כאַטעס. יעדע איינע טראָגט מיט זיך אַ זעקעלע זריעה, אָפּגעהיט ווי אַן אבן-טוב מיט גרויס מסירת נפש.

ביים זייט פונעם בריקל ליגט איוואן מיקוליקס פעלד. אַט קומט ער אויך אָן מיט אַ לאָפעטע אויפן אַקסל. ער זינגט נישט. ער טראָגט נישט קיין זעקל. ער גייט אַליין אַ טיף פאַרטראַכטער. אַ שטייפער, אַן אָנגעצויגענער נער שפאַנט ער אַ וויילע און נעמט מיט אַמאָל זיך אומרויט אַרומקוקן אַרום זיך, ווי ער וואָלט עמיצן געזוכט, אָבער צוקומענדיק צום פעלד בלייבט ער שטיין ווי געליימט און גיט פלוצים אַ וואָרף די לאָפעטע פון זיך, ווי אַן איבעריקע זאך. טוט אויס דאָס היטל און בלייבט שטיין געבויגן פאַרן פעלד, ווי אַ דינער פאַר זיין האַר. ער צלמט זיך און פּרעפּלט עפעס אין דער שטיבל. דערציילט ער דעם פעלד וועגן די מעג זיינע אין דער פרעמד? פאַרענטפערט ער זיך פאַרוואָס ער איז זעקס יאָר נישט געקומען באַזאַרבעטן די ירושה פון זיינע אָבות און זי געלאָזט אויף הפקר? און אפשר דערמאָנט ער גאָר דאָס געשטאַרבענע ווייב און די טאָכטער, וואָס איז פאַרפאַלן געוואָרן ערגעץ אין רוסלאַנד?

אַ ציטער האָט שטערנבערגן אַרומגעכאַפט און ער האָט זיך אָנגעהויבן דערנענטערן צו איוואָנען, אָבער ער איז פלוצים שטיין געבליבן אַ פאַרוואונדערטער: מיט זיין גאַנצער גרויס, האָט איוואָן זיך אויסגעצויגן אויפן פעלד און עס גענומען גלעטן. ווי אַ מאַמע נעמט אַרום איר ערשט צוריקגעפונען קינד, אַזוי האָט ער צום ערשטן געלאָסן און פאַרזיכטיק געשאַרט אַרום זיך און באַלד זיך איינגעגראָבן מיטן פולן מויל אין דער פייכטער ערד און דאָס גאַנצע לייב האָט אים אויפגעציטערט באַגלייט פון אַ גיריק פרייכן און מאָדנע ברומען.

שטערנבערג האָט אַזש אויפגעשוידערט. די שווערקיט אויפן האַרץ איז ווי צעגאַנגען און אַ שוויים געטאָן ביזן סאַמע האַלדז און אים פאַרהאַקט דעם אַטעם. עס האָט אים אַ טראָג געטאָן צום צווייטן זייט פעלד און נישט פלינדק אים אַ וואָרף געטאָן אויף דער ערד. מיט גרויס גיריקייט האָט ער

זיך איינגעביסן אין א שווארצער גרודע ערד און דער נעפל אין מוח האָט גענומען צערונען. עס איז אים גרינג און קלאָר געוואָרן אויף דער נשמה. ער פילט יעדן צאָפּל פונעם מינדסטן נערוו זיינעם. ער פילט נישט מער קיין קליידער אויף זיך, קיין פלייש. ער איז איין שטיק געהער געוואָרן: הערט ער און פילט ווי ווייט אין דאָרף רופט עמיץ אזוי בענקענדיק און צארט: „כאָ טשאַ, נאַ, נאַ, נאַ!“ און אַ בהמה ענטפערט אזוי עכאָדיק ווייט: „מע, מע!“ פילט ער דעם מיין פון דעם: „יאָ, יאָ, איך גיי שוין, כ'בין גרייט ווי דו! . . .“

און אַלע אברים זיינע, זיינען אזוי מאָרנע אָפּן געוואָרן. עס האָבן אין אים אויפגעוואַכט כוהות, וואָס ער האָט ביז איצט אין גאַנצן נישט גע- קענט, ממש אַ תאוהדיקע גיריקייט דריקט אים צו ווייכער ערד. ער איז פול מיט דער גיריקייט, ער פילט זיך אָבער פריי, ווי דערלייזט פון אַ דעמפער תפיסה. ער גייט, דאַכט זיך, נאָר מיט אַלע גלידער, ער גייט אַנטקעגן דעם רוח פון דאָרף; ער גייט מיט אָפענע אויגן און אויערן, און דריקט זיך אַלץ שטאַרקער צו דער ווייכער ערד; נישט נאָר די אויגן זיינע זיינען אָפּן, נאָר אויך דער מוח איז אַן אָפענער, אַ דורכזיכטיקער, און ער קוקט דורך אים מיט אַ מאָדנער העלקייט: „ס'איז פּרילינג. טאַטע מאַמעס הויז אין ערבֿ־פּסחדיקן האַרמידער. ער שטייט ביים אָפענעם פענצטער, וואָס קוקט אַרויס צו די גערטנער און לייענט וועגן שפינגאָזען, וועלכער האָט מיט גע- שלעפּניקייט אַלץ אַרומגענומען מיט דריי ווערטער: אַלוהים הוא הטבע. פאַרכאַפט אים די נייקייט און פשוטקייט פון דעם געדאַנק. פאַרבליפט אים מיט דער שנעלקייט פון אַ בליץ. די פשוטקייט איז אָבער אזוי האַרבליעך: „ווי אזוי?“ מיטאַמאָל טוט אַ קול זיך אַ צעצי איבערן געסל, אַ קול אזאַ בנעימותדיקס און קלאָרס, בענקענדיקס און ריינס: „כאָי טשאַ, נאַ, נאַ!“ טוט עס אים אַ לאַשמש אין די אויערן מיט אזאַ מענטשלעכן אמת, אז דאָס ביכל פאַלט אים אַרויס פון דער האַנט און ער טוט אַ שפרונג אַרויס דורכן פענצטער.“

אַ הויב טוענדיק זיך צום שפּרינגען, האָט ער זיך ערשט דערכאַפט, אז ער ליגט נאָך אַלץ אויפן פעלד און זיינע הענט גלעטן שטיקער שוואַרצע ערד. אין מויל איז פאַסקודנע פון דער בלאָטע, וואָס ער האָט געקיעט. ער פאַרגינגט זיך אָבער נישט אויסצושפּיען . . . פון דאָרף האָט זיך נאָך אַלץ געטראַגן דער בענקענדיקער רוח צו דער בהמה: „נאַ, נאַ, נאַ!“ אין מערב האָט אַ בלוטיק רויטע זון זיך געריסן דורכן נעפל צום ראַנד צו, און כסדר געטריפט מיט רויטע פלעקן אין די זייטן. די נאַכט האָט זיך האַסטיק גערוקט אויפן דאָרף. איבערן וועג האָט זיך איוואַן געשלעפּט אַ מידער, אַ פאַרשטוממטער, מיט דער לאַפעטע אויף די אַקסל.

שטערנבערג האָט זיך דערפילט נישט הימלעך און גענומען נאָכשלייכן זיך נאָך אייוואַנען, און אַנטקעגן האָט זיך געטראָגן דאָס קול פון דער בהמה: מע, מע, מע!

אין הויז האָט מען שוין געהאַלטן נאָך וועטשערע, האָט עס אים הנאה געטאָן און אָן אַ וואָרט צו זאָגן, האָט ער זיך גענומען איינפאַקן זיינע זאַכן אינעם געפלאַכטענעם קיישעלע אַרײַן, וואָס אייוואַן האָט אים געמאַכט פון ווייכע צווייגן. אויף די פּרעגנדיקע בליקן פון דעם הויזגעזינד, האָט ער לאַקאַניש דערקלערט:

„מאַרגן גיי איך אין שטאָט אַרײַן.“

„אַזוי שנעל? האָבן אַלע מיט אַמאָל אַרויסגעפלאַצט, „מיר האָבן געמיינט, אַז איר וועט דאָ יום־טובן.“

„איך קען דאָ מער נישט זײַן,“ האָט ער געהאַט אײַן ענטפּער.

„און מיר האָבן געמיינט, אַז איר וועט זײַן מיט אונדז דעם זומער אויך.“

אַפילו אַ שטיקל פּעלד האָבן זיי געוואָלט פאַרזײען פאַר אים. זיי וועלן אים אויך העכערן דעם געהאַלט.

„און וואוהין וועט ער דאָס גײַן? האָבן זיי אים אַלץ נישט אָפּגעלאָזט. עס האָט שוין געהאַלטן דערביי, אַז ער זאָל זיי נאָכגעבן, איז פונקט אָנגער־קומען אייוואַן, אַ פאַרחושכטער, אַ פאַראומערטער און מיט אײַן קוס פאַר־שטאַנען וואָס דאָ קומט פאַר:

„גײסט שוין, פּראָפּעסאָר? גוט אַזוי, איך גיי אויך. כוועל זוכן אַרבעט ערגעץ אַנדערש. כ'קען דיך באַגלייטן אַ שטיקל וועג. קום!“ האָט ער אַרויפגעלייגט דאָס זעקל מיט זיינע ליאכעס אויף די פלייצעס.

„אַ גוטע נאַכט, זײט געזונט!“ האָט שטערנבערג אַ הויב געטאָן זײַן קיישעלע און אַרומגענומען אַלעמען מיטן בליק, „אַ דאַנק פאַר אַלץ.“

„לערער, שוין?“ האָט דאָס קלענסטע קינד זיך אַ לאַשטש געטאָן צו אים, פאַר וואָס?“

„ס'הייבט זיך ערשט אָן, פאיעלע, ס'הייבט זיך ערשט אָן,“ האָט ער אַלײַן נישט וויסנדיק אַרויסגערעדט דעם געפיל, וואָס האָט אים באַהערשט פאַרנאַכט ביים בריקל, „ס'הייבט זיך ערשט אָן,“ האָט ער געלעגט איר קעפעלע און דאָס האַרץ האָט אים געציטערט און געפלאַטערט.

ס'איז געווען אויסגעשטערנט און גוט צו גיין. א פריילינג ווינטל האָט זיי באַגלייט ביז הינטערן באַרג און דאָרט איז די לבנה אויפגעגאנגען, א פרישע, אן אויסגעשייערט גלאַנציקע. זיינען זיי געגאנגען שטיל און זיך נישט אומדעקוקט. שוין עטלעכע מאָל אז שטערנבערג האָט געוואָלט עפעס זאָגן און נאָר אַ שטאַרקערן צי געטאָן דעם פּאַפּיראַם און ווייטער געשווינגן, ביז אַ האָן האָט גענומען קרייען אין אַ נאָענטן דאָרף, האָט עס איוואַנען אויפגע-וועקט פון עפעס אַ מחשבה:

„ביסט מיר, פּראָפעסאָר? אַט נישט ווייט איז אַ שטאַל. מ'קען דאָרט אַפּרוען.“

די זון איז שוין געווען גאנץ הויך, ווען איוואַן האָט געוועקט שטערנבערגן: „נו, פּראָפעסאָר, שוין צייט. רו גייסט דאָך אין שטאָט אַריין. גיי מיט גאָט. איך וועל שוין דאָ נישט ווייט זיך אָפּשטעלן. געהערט זאָגן, אז מ'וועט דאָרט האַקן דעם וואַלד. די דאָרטיקע האָבן מזל. קיין רוסלאַנד זיך נישט געשלעפט און יעדערער איז אויף זיין ערד.“ האָט ער גערעדט מער צו זיך ווי צו שטערנבערגן. „נו, לאָמיר זיך צעקושן. ביסט נעבעך אויך אַ בלאַנקענדע נשמה.“ האָט ער אים שטאַרק געדריקט די האַנט.

„מיט גאָט, איוואַן!“

„מיט אַ פּיצעלע מזל, פּראָפעסאָר!“ האָבן זיי זיך אויף אַן אמת שוין געזעגנט ביים שידד-וועג און זיך פאַרנומען אויף באַזונדערע וועגן.

גענוי וואָס ער וועט טאָן אין שטאָט און נאָך וואָס ער גייט אַהין, האָט שטערנבערג נישט געוואוסט. דער באַשלוס אַוועקצוגיין איז געקומען אַזוי שנעל, אז קיין פאַר וואָס האָט אויפן זינען נישט געקענט קומען. ערשט ביים דערזען די שפיצן פון די שטאָטישע קלויסטערס, האָט זיך אים קלאָר אַוועק-געשטעלט די פּראָגע: „וואָס וועט ער דאָרט טאָן?“ אַ מאָדנער יאוש האָט אים אַ פאַק געטאָן און אַפילו אים אונטערגעזאָגט: „גיי אַריין אין דער פּלאַצ-קאָמאָנדה און מעלדע זיך: איך בין דער און דער. מ'זוכט מיך אַרום פאַר פּאַליטישע און מיליטערישע זינדר. אַט בין איך און שוין.“ — ס'איז אָבער גענוג געווען, אז ער זאָל דערזען דאָס צינישע שמייעלע אַרום פּאַליציסט פאַרשנרעוועטע ליפּן, אז דער גאַנצער געדאַנק זאָל אים אויך אויסזען קאָמיש. דאָס וועט ער נישט טאָן. וואו זשע פאַרט גייט ער? און וואָס איז עס בכלל אַ שכל צו שטופּן זיך מיטן קאָפּ אין דער היץ אַריין? אין שטאָט וואו אַ סך אויגן זיינען דאָ און נאָכקוקערס אַוודאי און אַוודאי. נו, דאָס וועט מען נאָך זען. מ'עט נאָך אַ טראַכט טאָן. דערווייל דאַרף מען גיין און טאַקע וואָס

שנעלער. דער טאָג שטייט נישט, און שטיין דאָ ביים וואַסערל וואָס ריזלט איצט אזוי פאַמעלעך און שומעט פּרילינגדיק מיט נחתדיקער פּרייד, איז אוודאי נישט קיין ענין. האָט ער שטייפער פאַרצויגן דעם שמריק אַרום קאָשיקל, וואו ס'איז געלעגן זיין גאַנץ ביסל אַרעמקייט און גענומען שפּרייזן; און כדי צו פאַרטרייבן די נאָנגנדיקע מחשבות, האָט ער גענומען ציילן די טריט מיט אַזאַ עקשנות, אַז ער האָט אַזש דעם קאָפּ אַרויסגעשיקט פאַרויס ווי אַן אַקס וואָס גרייט זיך אַ שפּרינג טאָן. ווען ער האָט זיך געכאַפט אויף דעם, האָט אים אַ געלעכטערל גענומען שטיקן; פון דעם מין געלעכטערלעך, וואָס רייסן מיט אַ שטיק האַרץ און ס'גלוסט זיך צו דער זעלבער צייט אַליין זיך אַ קניפּ טאָן, אַז ס'זאָל אַזש אַ צופּ טאָן ביים האַרץ. „מיטן קאָפּ אין בלינדער וואַנט!“ האָט ער זיך אויסגעטייטשט זיין פּריערדיקע באַוועגונג. דער באַשלוס וואוהין צו גיין, איז אים אָבער אין דער רגע קלאָר געוואָרן. צו דער מומען וועט ער גיין, נישט ווייט פון דאַנען אין אַ דערבייאַק שטעטל. זי וועט אים זיכער אויפנעמען פאַר אַ ליבן גאַסט.

פונעם באַשלוס אַליין, איז שוין גרינגער געוואָרן אויף דער נשמה. שוין דאָ פּונדוואַנען אָנצוהייבן דעם בלינדן שפּרינג. יאָ, פון דאָרטן, פון איר חרוב הייזל און פון איר מאָגערן טיש, וואָס דערציילט פון לעבעדיקער אַלמנהשאַפט, וועט ער אָנהייבן. וואָס ער וועט אָנהייבן איז נישט וויכטיק, אָבער מ'מוז זיך איילן. ער האָט זיך דערפילט זיכערער. אַלץ אַרום האָט גענומען אַנדערש אויסקוקן: ריטשקעלעך ביים זייט וועג לויפן לוסטיק און לעבעדיק מיט אַ ציל, האָבן אַ גלייכן וועג; זיילעלעך פאַרע פון פּריש צעגראָבענע פעלדער, הייבן זיך אזוי דורכזיכטיק אַנטקעגן דער זון און פאַרשפּרייטן אַזאַ געזונטע זיכער-קייט פון אָנגעלייגטער פּראַצע; און אַט דער פּויער דאָרט מיטן אקער איז ווי איינגעוואַקסן אין פעלד, און זיין וויאַקען צו די פערד, וואָס שלעפּן דעם אקער, מאַכט פילן היימיש. זאָגט צו אַ זיכערן ברעג. טאַנצט דאָס האַרץ פאַר פּרייד, אַלע צווייפלען פאַרשווינדן, און ווען די באַן האָט אַ שניט געטאָן דאָס פעלד מיט אַ געפילדער און געטומל, האָט דאָס האַרץ זיך צעצאַפּלט נאָך שטאַרקער און אַ צי געטאָן אַרויפצוכאַפּן זיך און פאַרן. געוויינטלעך פלעגט אים דאָס דורכפאַרן פון אַ באַן אומעטיס מאַכן, דאָס מאָל אָבער דערמאַנט עס אים גאָר, אַז אייגנטלעך הייבט זיך עס ערשט אָן. מ'וועט פאַרן און פאַרן. עס שטייט נאָך אַ גאַנצע וועלט פאַר אים. אַט שניידן זיך וועגן און שלאַכן, וועט מען זיך נאָך ערגעצוואו אַריינשניידן.

ער האָט זיך דערפילט היימיש מיט זיך אַליין. איז ער דאָך טאַקע אין דער אמתן נאָך גאָר אַ צוציק, קיין צוואַנציק יאָר נישט אַלט. דאָס האָט אים דאָך בלויז דער פּרעמדער גאַמען אַלט געמאַכט. ער האָט דאָך נאָך גאַרנישט

געזען און נאָרנישט נישט איבערגעלעבט. הייב זשע די פיס, בחור, די וועלט איז אָפן און פּרילינגדיק.

האָט ער אזוי געשפּאַנט מיט אַ האַרץ פּול פּרייד און אָפּגעשטופּט אָן אַ זייט די טרויעריקע מחשבות.

אַ פּאַרמאַטערטער און פּאַרשטויבטער איז ער פּאַרנאַכט אָנגעקומען אין שטעטל. פון די קראָמען אַרויס, האָט זיך געטראָגן אַן אומעטיקע ליכטיקייט פון גאז לאָמפּן. טרעגער מיט גראָבע שטריק אַרום די לענדן זיינען געשטאַנען אויף די בריקלעך און זיך הויך געווערטלעך; יונגוואַרג האָט זיך געמיטלעך שפּאַצירט אויפן הילצערנעם שאָסיי און געקנאַקט קערעלעך. הייסט עס, אַז וועלט איז וועלט און דאָס לעבן רוישט פּרילינגדיק. ווערט אים דערפון גרינגער און שווערער אויף דער נשמה: אָט גייט ער שוין צווישן מענטשן און איז אַלץ אַליין. טרעט דאָכט זיך אויף די זעלבע בריקלעך, נאָר דאָס קאַשיקל טיילט אים אויס פון אַלעמען; און ווייל עס טיילט אים אויס, דאָכט זיך אים, אַז אַלעמענס אויגן זיינען געווענדט נאָר אויף אים. ווי דאָס גאַנצע שטעטל, וואָלט זיך אָפּגעשטעלט קוקן אויף דעם מאָדנעם פּאַרשויין מיט אַ שוואַרצער שליאַפע און אַ געפּלאַכטן קיישעלע, וואָס איז עפעס אַריינגעפּאַלן אזוי אינע מיטן פּאַרנאַכט אין שטעטל אַריין. האָט ער זיך גענומען איילן וואָס גיכער אָנצוקומען צום זייטיקן געסעלע, וואָס פירט גלייך צום האַלב איינגעפּאַלענעם הויז לעבן וואַסער, וואו עס וואוינט די מומע לאה העניעס.

דאָס הויז קען ער גוט נאָך פון די ערשטע מלחמה יאָרן, ווען די משפּחה איז אַהער אַנטלאָפּן פון דער מלחמה שרעק און דאָ איבערגעלעבט דעם ריקצוג פון דעם רוסישן מיליטער און דעם אָנהייב פון דער כאָלעריע. אין דעם הויז, האָט ער, אַ יינגל פון אַ יאָר פּופּצן, ס'ערשטע מאָל דערפילט דעם טעם פון זיין דער עלטסטער מאַנסבל אין דער משפּחה — דער טאַטע מיטן עלטערן ברודער זיינען געבליבן אין דער היים אונטער די דייטשן. דאָס הויז מיטן צעבראַכענעם דאָך איז אים אייגן און נאָענט. דאָ האָט ער אין יענע טעג די ערשטע טויט שרעק איבערגעלעבט. אַ היימישער אָטעם הויכט שוין אויף אים פונעם בלויון פּאַרשטעלן זיך דאָס הויז. ס'איז גוט וואָס עס האָט זיך אזוי געמאַכט, אַז פון דאַנען זאָל ער ווידער אָנהייבן פון דאָס ניי. אָט דאָס הויז איז פאַר אים די צווייטע היים, וואו מ'פילט זיך גלייך ווי אַן עלטערער און דערוואַקסענער. און די מומע, אַ געפּראוואוטע נעבעך, דער מאַן איז מעברלעם און זי זיצט דאָ און הונגערט אונטער, היטנדיק דאָס צעבראַכענע הויז, אַ ירושה פון אַן עלטער פעטער, אַ מוראדיקער קמצן. דעם עלטער פעטערס קאַרגשאַפט און נישט פּאַרגינערישקייט זעט זיך נאָך עדהיום אָן אינעם הויז, סיי אינעם מעבל, סיי אינעם אַלט פּרענקישן געשיר. „די האַלאָטע (אָנגע-

לאף, נעמיינט די קרובים וואָס וועלן אים ירשענען) וועט עס אזוי אויך באַררייען, "פלעגט ער זיך בייזערן און שפּייען שפּיציק, "כ'דאַרף זיי נאָך באַזאָרגן מיט נוטס, האָט?" האָט ער צוגעקוויטשעט מיט אַ דין קולכל, ווען שכנים האָבן געהאַט פאַריבל פאַר וואָס ער פאַרריכט נישט דעם דאָך און טריקנט נישט אויס די שטייענדיקע בלאַטע פאַר דער טיר. "ס'שטינקט, זאָגט איר, "האָט ער געצופט די וואַטעווקע פול מיט לעכער, וואָס ער האָט געטראָגן סיי זומער סיי ווינטער, "וועלן זיי אויסשמעסן זייער חלק און קומען וויינען אויף מיין קבר."

דעם עלטער פעטערס קבר איז שוין היפשע עטלעכע יאָר באַוואַקסן מיט שטעכלקעס, אָבער די ירושה איז נאָך אַלץ נישט צעטיילט. די מומע, וועלכע האָט פון קינדוויי אָן באַדינט דעם פעטער, האָט זיך אזוי צוגעוואוינט צום פלאַץ, אז זי קען זיך פשוט נישט שידן פון דעם. "איך האָב דאָ געבלוטיקט, "באַגעגענט זי מיטן זעלבן פומון יעדן ווייטן קרוב, וואָס קומט נאָך ירושה, "יעדעס שטיינדעלע דאָ איז אַ פאַרוויינטס. כ'בין דאָ גענוג געפראוואוט געוואָרן, ווי אַ פייגעלע אין אַ שטייג. זאָל אים די ערר דאָרט גרינג זיין, נישט אים מיין איך נאָר די וואנט, דער פעטער אונדזערער איז געווען זייער אַ ביטערער מענטש. אוי, ווי ביטער מאַמעניו קרוין. צו זיבן יאָר האָט מען מיך געבראַכט אַהער דינען. וואָס דען האָט זי געבעך געקענט טאָן די מאַמע מיינע, אַן אַלמנה מיט פיצעלעך קינדער? וויפּל קניפּ און ציפּ איך האָב דאָ געקראָגן. ס'איז דען אויסצודערציילן וואָס איך בין דאָ אויסגע- שטאַנען?" האַלט זי אין איין ווישן די אויגן מיטן פאַרטוך, און ווישנדיק אזוי און טענהנדיק, טיילט זי יעדן עפעס אויס פון די שטוב זאַכן און באַגלייט אַרויס דעם קרוב מיט אַן אָנזאָג: "לערן כאַטש אַ פרק משניות נאָך אים, ווער דען אז נישט אַ קרוב?"

פון די דאָזיקע רעיונות האָט שטערנבערגן אַרויסגעשלאָגן אַ מאַדנע קול, אַ הייזעריקס און פאַרט גאַנץ קלאָר און שאַרף. געקומען איז עס פון צווישן אַ געזעמל קינדער אין מיטן גאַס:

"פעם ראשון, צדיק הדור! ווער איז דער אמתער צדיק?"

"דו, דו!" האָבן אַלע קינדער געענטפערט מיט געפילדער.

"אויף וועמעס ערד טרעט איר?" האָט דאָס קול ווידער זיך געריסן איבער אַלעמענס קעפּ.

"אויף דיין ערד!" האָבן די קינדער געליארעמט מיט געלעכטער.

אין מיטן געזעמל איז געשטאַנען אַ יונגערמאַן, אַ נידעריקער, אַ שמאַלער, הויט און ביין: אַ פנים אַ שפּיציקס מיט אַ שוואַרץ בערדל אויסגעצופט

אין סאמע מיטן מאָרדע, נאָר אויגן אַזעלכע מיִלדע, גלעטנדיקע. אויפן ערשטן קוק קען מען אים אָננעמען פאַר אַ געוויינטלעכן חסידישן קעסט־קינד, וואָס וויל אַ הוליע טאָן אין אַן אויסטערלישער שפּיל. אָבער צוקוקנדיק זיך געענטער האָט מען דערזען, אַז אַ ברעם צוקט ביי אים כסדר און דאָס מויל קרימט זיך אים אַלע וויילע אויס, ווי ער וואָלט זיך געוואָרן מיט עפעס אַ שווער וואָרט. מיט אַמאָל איז דאָס געזעמל אַנטשטומט געוואָרן. דער יונגערמאַן האָט אַ האַסטיקן שפּרינג געטאָן, פאַרריסן דעם קאָפּ אַרויף, אויפגעהויבן איין האַנט איבערן קאָפּ און מיט דער אַנדערער, וואָס איז געווען אין גאַנצן נאַקעט, מיט אַ נאָכהענגנדיקן אַרבֿל, אַ טייטל געטאָן צו אַ פענצטער אויף אַ גאָרן:

„אהרלע גנב, שיינער ייד דו, אַ כאַלעריע אויף דיר! גיב מיר אָפּ מיין ווייב. איך בין גוזר! אהרלע גנב!“ האָט זיין האַנט זיך געטרייסלט ווי אַ דאָר ריטל, „גיב מיר אָפּ מיין קינד! ביסט אַליין משוגע!“ האָט ער געצאפלט און זיך פאַרכליניעט.

די דערשראָקענע קינדער זיינען זיך צעלאָפּן מיט אַ ליארעם: „משוגענער, משוגענער מאַטל!“ אויפן גארן האָט דער לאָמפּ זיך אויסגעלאָשן, אַ לאָדן האָט זיך פאַרהאַקט און דער משוגענער, אין דער זעלבער פּאָזע ווי פריער, האָט אַרויפגעשריגן מיט אַ רעווע: „אהרלע גנב, אַ פינצטער לעבן אויף דיר. כ'וועל דיך פאַרשעלטן מיט די קללות פון דער תוכחה!“ באַלד אָבער איז ער זיך פאַרגאַנגען אין אַ כליפּ: „וואָס האָסטו צו מיר אהרלע? געדענק אין גאָט!“ און די אויסגעשטרעקטע האַנט מיט די פאַרבויענע פינגער, האָט זיך געהיידעט ווי אַ פאַרדאַרט ריטל אויף אַ פאַרטריקנטן בוים.

שטערנבערגן איז דאָס פנים אויסגעקומען באַקאַנט. ערגעץ האָט ער געזען דעם דאָזיקן יונגמאַן. ער האָט זיך אָבער נישט געקענט דערמאַנען וואו. וועמען צו פרעגן איז שוין אויך נישט געווען. אַלע זיינען זיך צעלאָפּן. האָט ער זיך אויך גענומען גיין זיין וועג. פּלוצים האָט ער דערפילט, אַז עמיץ לויפט אים נאָך. אַרומקוקנדיק זיך, האָט ער דערזען דעם משוגענעם פאַר זיך, אַ צעיאכמערטן און צעקרימטן.

„ביסט אַ פרעמדער, כחור, איך בין אַ היגער. איך בין משיח!“ האָט ער אַרויסגעוואָרפן די ווערטער ווי גליאיקע שטיינדלעך, „די גאולה מוז קומען. ווילסט אַ מופת? קוק אויף דער לבנה, רויט, האַ? דם ואש ותמרות עשן.“

אינסטינקטיוו האָט שטערנבערג אַ קוק געטאָן אויפן הימל. אַ רויטער קיילעך האָט ביי געקוקט פון אַזאַ מאַומדיקער ווייטיקייט, אַז אַ ציטער האָט גענומען פּירן די אברים. דער משוגענער האָט ווידער פאַרוואָרפן דעם קאָפּ אויף צוריק, אַז דאָס בערדל אין אויסגעקומען אַרויף, די רעכטע האַנט

אויפגעהויבן גלייך איבערן קאפ און מיט דער לינקער, דער פארטריקנטער מיט די פארדרייטע פינגער ווי האטשקעס, געמייטלט אין דער נאכט אריין:

„די גאולה קומט, רויטע לבנה!“

איבערן שטילן הינטער געסל, האָט די שטימע אָפגעקלונגען מיט אימה, זיך אַריינגעפלאַכטן אין די ציענדיק צאנקנדיקע שטראַלן, וואָס האָבן זיך געשניטן פון די פענצטער ווי בלאַנקע קלינגלעך, געזוכט אַן אָרט וואו אַרייני צובאַקומען זיך אין אַ הויז, און פאַרפאַלן געוואָרן ערגעץ אינעם פינצטערן הינטער געסל מיט אַ דראַענדיקן געוואַלד־ריס: „די גאולה מוז קומען, אהרלע גנב!“

„אַ פיינע באַגעגניש“, האָט שטערנבערג אַוועקגעאיילט און ווי אַריינגעפאַלן אין דער מומעס הויז.

פונעם האסטטיקן עפענען די טיר, האָט דאָס קאניצל איבערן קוימען זיך גענומען לעשן און ער האָט נישט געקענט זען וואָס אין צימער טוט זיך. ווען דאָס קאניצל האָט זיך איינגעשטילט און דאָס גראַע ליכט האָט זיך ווידער געלייגט איבערן צימער, האָט ער דערזען צוויי נישט פאַרבעטע בעטן, אַ טיש אָנגעשטעלט מיט כלים און איבערבלייבעכצן פון וועטשערע. אין מיטן צימער איז געלעגן אַ ברעם האַלץ, און אַ פרוי איינגעוויקלט אין אַ צעריסענער שאל איז געשטאַנען איינגעבויגן איבער אַ באַנק און געזענט די לאַנגע דרענגלעך. ביי זיין האסטטיקן אַריינקומען האָט זי זיך צעשריגן, נישט אומקוקנדיק זיך:

„ביסט שוין דאָ, קדיש מיינער? פאַר וואָס פאַרמאַכסטו נישט די טיר? אַז מ'זאָל שוין נאָך דיר — — —“

„וויי איז מיר, ס'איז גאָר דו, יצחקל, פון וואַנען האַסטו זיך גענומען איצט?“ האָט זי זיך פלוצים אַ כאַפ געטאָן און אָפגעהאַקט, ווי ס'וואָלט איר פאַרפעלט אָטעם. די זעג מיטן דרענגל האָבן אַ פאַל געטאָן מיט אַ טראַסק, „און איך האָב געמיינט, אַז מייַן חיימל האָט זיך עס אַזוי אַריינגעשטעלט.“

פון אַט דעם ברוד־הבאָ איז שטערנבערג שטאַרק איבערראַשט געוואָרן און אַרויסגעלאָזט דאָס קאָשיקל פון האַנט. דאָס קאניצל האָט זיך ווידער משונה צעטאַנצט און אַ מאַדנע שטילקייט האָט אַרומגעכאַפט דאָס הויז, געקראַכן פון אַלע ווינקעלעך און זיך צונויפגעניפט מיט די גרויע שאַטנס אויף די הוילע ווענט. די קליינע חוהלע, וואָס ער האָט קוים דערקענט, האָט אַ ווילע געקוט אויף אים זייער פאַרוואַנדערט פון בעט אַרויס און זיך פאַרבאַהאַלטן אונטערן איבערבעט מיט אַ קוויטש. פון דער זייט וואו לאַה העניעס איז געשטאַנען האָט זיך געטראָגן אַ שטיל כליפען. נישט וויסנדיק וואָס צו טאָן, האָט שטערנבערג אַרויסגעשטאַמלט:

„ס'איז קאלט ביי איך, מומע, אָט וועל איך צוועגן דאָס האָלץ.“

פון די פאַר גאַרניט זאָגנדיקע ווערטער, איז די מומע געקומען צו זיך און זיך ערשט אַ וואָרף געטאָן צו שטערנבערגן מיט אַ יאָמער:
„זע נאָר ווי חושך דו ביסט, פונקט ווי מין מול.“

שטערנבערג האָט גאַרנישט געענטפערט. ער איז געבליבן שטיין אין מיטן שטוב און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיך, נאָר דאָ האָט חוהלע אַרויסגעשטעקט דאָס קעפל פון אונטערן איבערבעט און מיט צאָפּלענדיקער פרייד אַ טאַנץ געטאָן:

„מאַמע, מירן שוין האָבן ווער ס'זאָל פראווען דעם סדר . . .“

אין שטוב איז ווי ליכטיקער געוואָרן און ס'האָט זיך קלאָר גענומען אַרויסווייזן דאָס שויבן-שענקל פון ווינקל אַרויס מיט דעם ירושה גלאָז און ספרים.

„לאָמיר טאַקע צעזעגן דאָס האָלץ און איינהייצן.“

„אין צווייען וועט עס טאַקע גיין גיכער. כ'האָב געבעטן דעם קדיש מיינעם ער זאָל קומען פריער. זעסטו דאָך ווי ער קומט,“ האָט זי זיך גענומען פאַרען אַרום אויוון און גערעדט פון עטלעכע זאַכן אויף אַמאָל, „לאָמיר נאָר מאַכן אַביסל ליכטיקער. כ'וועל אָנצינדן נאָך אַ קאַניצל. די אויגן נעמט עס דאָך אַרויס, און נאפט איז אַזוי יקרות. ביסט דאָך אַווראי הונגעריק, וואָרט, וועל איך עפעס צושטעלן. אז דאָס האָלץ איז אַזוי נאַס.“

„מיט וואָס, מישטיינס געזאַנט, איך נעם דיך אויף, ווינד איז מיר,“ האָט זי זיך געהאַלטן אין איין קלאָגן, ווען זי האָט דערלאָנגט צום טיש אַ שיסל קאַרטאָפליעס אין די שאַלן, „אַ וועטשערע פאַר אַזאַ גאַסט, אַזאַ יאָר אויף מיינע שונאים, רבונו של עולם.“

„די קאַרטאָפליעס זיינען סיפקע, מומע, זייער סיפקע,“ האָט שטערנ-בערג זי געהאַלטן אין איין באַרואיקן.

„כאָטש האָבן פאַר וועמען ס'האַרץ אויסצורעדן,“ האָט זי ווי שוין פאַרגעסן אין דער אַרעמער סעודה, „אַז כ'בין אַזוי עלנט. כ'האָב דאָך קיינעם נישט דאָ. וואָס ווייסטו, וואָס איך האָב דאָ אויסגעבידעוועט. גאָט זאָל מיך נישט שטראַפֿן פאַר די רייד, און וויפל מאָל דער פעטער, נישט אים מין איך נאָר די וואַנט, האָט מיר אויסגעריסן די צעפ פאַר דער מינדסטער זאַך און איצט ווילן זיי אַלע ירושה,“ איז זי אַרויפגעקומען אויף אירן, „און וואָס איז דען מישטיינס געזאַנט דאָ פאַראַן? אַ כאַלופּע, אַן אַלטע. וואָס זשע זאָגסטו, יצחקל האָ? קען איך דען אוועקגיין ווי אַ קאַץ פון דער סמעטענע? וואָס ווייסטו

דען וואָס איך בין אויסגעשטאַנען. געדענקסט די מומע העניע, זאָל זיין אָפּגע-
 שיידט, אַ כשרע יודענע געווען, נאָר אַ באַצערטע מ'זאָל באַהיט ווערן. האָט
 קוים געשארעוועט מיט די פים און געזאָטן פון צרות: „פרעמדע רוחות אים
 האָדעווען!“ און די קללות, מ'זאָל באַשערעמט ווערן, פאַר אַ ליאדע וואָס
 האָט זי זיך געקניפן אין די באַסן און פריסעס האָט זיך געשאָטן פון איר
 מויל, ס'זאָל איר נאָר נישט אַנטקעגנקומען: „זאָלסט נאָר האָבן מיין סוף,
 טאַטע זיסער,“ אזוי האָט זי געזאָטן און געריסן שטיקער פלייש. ס'פּלעגט
 אין מיר פאַרגיין דער מאַמעס מילך, און ווען כ'האָב שוין חתונה געהאַט,
 מיינסטו אַז ס'איז געווען ווי ביי לייטן? דער משפּחה האָט ערשט נישט געפּאַסט
 דער יחוס. דער טאַטע דיינער, האָט זיך אויך גאַנץ גוט געבאַלזן, עס זאָל
 אים נאָר נישט געדעכנט ווערן. מיינער איז אַ פּראָסטער מענטש און אונדזערע
 זיינען דאָך סאַמע לערנער,“ האָט זי אַ פאַרשנירעווע געמאָן דאָס מויל
 און ס'איז שווער געווען צו דערקענען צי ס'איז חוזק, צי בלויוע פאַר-
 ביטערונג, „איך זאָג דיר אָבער אַז ער איז אַ גוטע נשמה. דו פרעג מיך,
 איך בין אַ מכין אויף אַ מענטשן. נו, און נאָך דער חתונה איז זי מיר
 נישט דערנאַנען די יאָרן? די אויגן פון קאָפּ האָבן איך זיך דאָך אויסגעווינט.
 כ'האָב געציטערט און געפּלאַטערט פאַר די קללות, אָבער אַז כ'האָב געוואָלט
 אוועקגיין און וואוינען באַזונדער, האָט די מומע העניע געמאַכט אַזעלכע
 יללות, אַז כ'האָב רחמנות געקראָגן אויף זיי, פאַרט אַלטע שקראַבעס, זאָלן
 זיי מיר דאָרט מוחל זיין — בין איך ווידער געבליבן מיט זיי. ווייסט וואָס
 כ'וועל דיר זאָגן: כ'האָב מורא פאַר דער מורא, אַז אַ שטיק דעריבער איז
 מיינער (דער מאַן) אוועק קיין אַמעריקע. דער מוח הייבט זיך דאָך מיר
 אַזש. איבערגעלעבט אַזאַ מלחמה, מיט דער כאַלעריע, מיט די קאָזאַסן.
 ממש מיט נסים עפעס, מיט דריי פּיצלעך קינדער. איבער דער לאַנגער בריק
 האָבן איך דאָך דורכגעראַטשקעט זיך מיט אַ זעקל קאַרטאָפּליעס אויף די
 פלייצעס. יינגערע פון מיר האָבן מורא געהאַט איינצושטעלן זיך. בלויו אַ שמאָל
 ברעטל איז דאָך געלעגן איבער די פאַרברענטע סלופּעס, נאָר זכות אבות זיינען
 מיר בייגעשטאַנען. וואָס דען האָבן איך געזאָלט טאָן? לאָזן די קינדער
 געשוואָלן ווערן פון הונגער? און ווען דאָס אַלטע פּאָר פּאָלס זיינען נישט
 איצט געדאַכט, אוועקגעקומען אין דער כאַלעריע און דאָס יינגסטע עופּהלע
 מיינס גלייך נאָך זיי, בין איך דאָך שוין געבליבן אויפן וואַסער. וואָס ווייסטו
 וואָס? תורבן ירושלים. און איצט,“ האָט זי אויסגעפירט מיט אַ מאַדנעם
 ניגון אין וועלכן זי האָט זיך אַריינגעאַרבעט בשעתן רעדן, — און איצט,
 נאָדיר אַ ירושה. ער וויל איך זאָל קומען גלייך, געשיקט דריי שיפּסקאַרטן
 פאַר די קינדער, אַ ווייטיק דער מאַמען, ער ווייסט נאָך פון נאָרנישט. און
 איך קען זיך נישט רירן. אדרבא זאָג אליין, ווי קען מען אזוי אַ אַלץ איבער-

לאָזן אַליין. ס'זאָל נישט אויסגערעדט זיין, אפילו די בלאַטע דאָ, וועט דאָך מיר באַנג טאָן. ס'צוויקט מיר שוין ביים האַרץ, אז כ'דערמאָן זיך אין דעם. וואָס זשע זאָנסטו, יצחקל, האָ?

שטערנבערגן האָט אזש גענומען זשומען אין קאָפּ. זיינע אייגענע צרות זיינען אָפּגעטראָטן אָן אַ זייט, און עפעס גרויע שאַטנס האָבן אים גענומען טאַנצן פאַר די אויגן, אויסגעשטעלט זיך אין לאַנגע צעפּ, וואָס ווערן געריסן פון אַ הויכער יידענע, אַן עקרה, מיט אַ מויל פול קללֹות. דערנאָך האָבן זיך לעבעדיק געשטעלט בילדער פון יענעם יאָר, ווען די גאַנצע משפּחה זיינע, האָט דאָ איבערגעוואַרט דאָס אַריינקומען פון די דייטשן. ס'איז געווען אַ הושבֿ דיקע תּשעה־באב נאַכט. ער איז געשטאַנען מיטן פעטער ברוך אויפן באַרג און געקוקט אין דער פינצטערניש אַריבערן וואַסער, וואו ס'האָבן זיך אַלע וויי־ לע אויפגעהויבן פּראָזשעקטאָרן און זיך צעשאַטן מיט אַ פייערדיקן בלענד. מיט אַמאָל האָט גענומען דונערן און קנאלן פון אַלע זייטן. זיינען זיי געלאָפּן אין שטוב און דאָרט שוין געטראָפּן דאָס יונגסטע קינד פון הויז — אַ פאַר־ קאָרטשעטס פון כאַלערעיע. לאה העניעס, אַ צעמישטע און פאַרלאָרענע, האָט זיך געהאַלטן אין איין קלאַפּן אין קאָפּ אַריין און יאָמערן: „זי האָט מיר אויפגעגעסן דאָס קינד, מיט די קללֹות, ווינד איז מיר“; די מומע העניע מיט דער גאַנצער הויכקייט און ברייטקייט, איז דאָן ווי איינגעשרומפּן געוואָרן און זיך אָפּהענטיק פאַרוקט אין אַ ווינקעלע, ווי וועלנדיק באַהאַלטן זיך. בלויז די באַבע שרה, אַ קלייניטשקע, אַ זשוואווע, מיט אַ שטיל גענגל, האָט זיך נאָך געפאַדעט אַרום קינד און מיט שרעקנדיקע בליקן און מורמלענדיקע ליפּן געהאַלטן אין איין מעסטן די אַנדערע אייניקלעך, וואָס זיינען געשטאַנען אין אַ ווינקל צוזאַמענגעדריקט, דערשראָקענע, ווי שעפּסן וואָס דערשמעקן אַן אַנקומענדיקן וואָלף. יענע נאַכט איז קיינער נישט געשלאָפּן. אויך דאָן איז געווען פינצטערלעך אין שטוב און דער ברייטער אויוון מיט די אויסגעריבענע לעכער אין סאַמע מיט האָט געשראַקן מיט זיין משונהדיקער גרויסקייט. יעדעס מאָל ווען אַ קנאל האָט אָפּגעהילכט אין דרויסן, האָט די מאַמע זיינע, וועלכע האָט געוואַכט איבער די קינדערלעך אַ בלאַסע און פאַראומערטע, ווי אַן איבערגעשראַקענע הון, שטיל געפליסטערט מיט די דינע ליפּן: שמע ישראל, ה' אלוהינו ה' אחד.

דערנאָך זיינען געקומען טעג, וועלכע האָבן זיך איינגעשניטן אין זיכרון ווי די טעג מיט פאַרהאַקטע לאַדנס. קיינער האָט נישט געוואַנט אַרויסצוגיין אין דרויסן. ס'איז נישט געווען בלויז דער פּחד פאַרן אַנטלויפנדיקן מיליטער, נאָר דער עיקר די שרעק וואָס האָט זיך געטראָגן פון אַלע גאַסן און הייער; די שרעק פאַר דעם נישט געזעענעם מחבל, וואָס האָט אַרומגעשפּאַנט איבערן

שמטעם מיט קארטשענדיקע ווייטיקן און באגלייט פון איילנדיקע טריט פון אנטלויפנדיקע לוויות. פון הינטער די לאַדנס האָבן זיך געטראָגן פאַרשטיקטע געוויינען און אָפּגעהאַקטע געשרייען. פון צייט צו צייט פלעגט עמיצער עפענען די טיר מיט אַ פּראָל, אַרײַנשמעקן דעם קאַפּ און אַרײַנשרײַען הײזערײַלעך: „אַלע געזונט?!“ אז קײנער האָט נישט געענטפּערט, איז אין שטוב פאַר בליבן בלויז אַ שאַרפּער ריח פון ספּירט. דאָס איז געווען אײנער פון דער חברה „רײבערס“, וואָס האָבן זיך אַקעגנגעשטעלט דער כאַלערײַע מיט זײערע געזונטע הענט און שאַרפּן ספּירט. עס האָט געטראָגן פון זײ מיט שווערן ריח פון ברעכן און שאַרפּן אַלמאָהאַל.

אין יענע טעג, פלעגט ער זיך אַרויסגאַנווענען פון הויז און לויפן צום טריסקער שטיבל, וואו די „רײבערס“ זײנען געזעסן און געוואַרט מ'זאָל זײ קומען רופן. מיט פאַרקאַשערטע אַרבל, אָן רעקלעך, טײל אפילו אָן הײטלעך, זײנען זײ געזעסן און געזשליאַקעט שטאַרקן אַקעוויט און געשוויגן. דאָס אַרון קודש איז געווען פאַרבאַהאַלטן הײנטער אַ גרויען דיין לײלעך, און בײ די זײטן ווענט זײנען געלעגן אָנגעוואַרפן שטרויענע שעניקעס אויף וועלכע די „רײבערס“ פלעגן כאַפּן אַ דרימל. אז אַ געשרײ נאָך הײלף האָט זיך אַרויסגעריסן אין שטיבל אַרײַן, האָבן צוויי פאַרשוין גלייך זיך אַ הײב געטאַן פון אָרט, אָנגעשעפט אַ פולן עמער אַקעוויט פון די אָפענע פעסער, וואָס זײנען געשטאַנען אײנמיטן שטיבל, און אַרויס ווי אַ ווינט נאָכן קול וואָס האָט זײ גערופן.

שעהן פלעגט ער אזוי קענען אָפּשטיין ביים שטיבל און שוין געקענט אפילו דערקענען, ווען די רײבערס האָבן וועמען אָפּגעראַטעוועט און ווען זײ האָבן בלויז עמיצן די אויגן צוגעמאַכט. עס האָט זיך געדאַכט, אז נאָך יעדן אײנעם פון זײ נײט נאָך אזאַ קאַרטשענדיקער געשרײ, וואָס וויקלט זיך ווי אַ לעבעדיקע שנור אויף אַלץ און אַלעמען. דאָס געשרײ האָט ער געזען אפילו אין שאַפּאָ. פלעגט ער, ווי זײ, שנעל זיך טראָגן פון אָרט צו אָרט און פּראַוויז אַרויסדרייען זיך פון דער שנור, און זיך מער נאָך פאַרפלאַנטערן אין די שטייפּע קנאָפּן. ער איז געלאָפּן מיט זײ צום פּלומפּ, וואָס שטייט פון קדמונים נאָך אין מיטן מאַרק. פון דעם פאַרזשאַווערטן קראַן, וואָס שטאַרט אַרויס פון מיטן בויד פון אַ בײביקער פיגור, גיסט אַ שווימיע פליסיקייט און עמיץ אַ נישט געזעענער, שעפט אָן פולע הויפּנס פון דער פליסיקייט און צעשפּרייט עס אין אַלע זײטן; און באַלד הײבט אָן די בײביקע פיגור צו באַוועגן זיך, הײבט אויף אַ פאַר בײנעדריקע הענט אין דער הויך, און מיט אַן אָפּן הרב מויל, אָן צײן, האַלט עס אין אײן ברעכן מיט דער גרינער גאַל. די גאַל גיסט זיך ווי אַ לאַווע איבערן שמטעל און

קינער קען נישט אנטרונגען ווערן פון איר. בלויז די „רייבערס“, — שטייפע און פארשפריצטע, שפרינגען מיט געביילטע פויסטן אינעם אָפּענעם מויל פון דעם געשטאַלט. אַ שווייס באַדעקט אים זענדיק ווי איינציקווייז ווערן אויך די פאַרשטייפטע פאַרשוניגען איינס מיטן געשטאַלט, און אויך פון זייערע אָרעמס טראַגט זיך אַ קאַרטשנדיקער געיאָמער, וואָס דרייט זיי איין ווי אַ בייגל, און פון אַלע עפּענונגען גיסט זיך גרינער שוים.

און איינמאַל, ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפט פון אזאַ פאַרמאַטערנדיקן שלאָף זיינען שוין פון דריי געלעגערס אין שטוב אויפגעגאַנגען מאוימדיקע קרעכצן. לעבן די געלעגערס, זיינען געשטאַנען פרעמדע מענטשן מיט פאַר-קאַשערטע אַרבעל און אָן אַ וואָרט אויסצורעדן, געריבן די צעקאַרטשעטע גלידער פון דער באַבע שרה, וואָס איז געלעגן אויפן געלעגער מיט אַ פאַר-וואָרפן קעפל ווי אַ פאַרמוטשעט הינדל; די מומע העניע, וואָס האָט געגלאָצט מיט פאַרגלעזערטע אויגן, האָט ווי אַ קינד זיך געבעטן: „לאָזט מיך, כ'בין עס ווערט“. . . ; אין אַ ווינקל איז געלעגן אַ פאַרשטייפטע שוין, דער מומע זלאַטעם שנור מיט איר עופהלע פון אַ יאָר; און לעבן איר, אין האַלב משוגעת, האָט די מומע זלאַטע געשלעפט קופערנע מטבעות פון אַ זאַק און זיך געבעטן ביי די פרעמדע מענטשן: „נעמט, צאַפט מיין בלוט, אבי ראַטעוועט די איינציקע שנור מינע מיטן פּיצעלע. . . וואָס וועל איך זאָגן מיין קינד? ווינד דער מאַמען! . . .“

„וואָס דומעסטו אזוי, יצחקל?“ האָט אים לאַה העניעס גענומען וועקן, „דרימלסט? צייט צומאַכן נאַכט. כ'בין ווייזט אויס, אויך אַנטדרימלט געוואָרן. אַז מ'טשאַפעט זיך אָן אַ טאַג אין דער קעלט, פאַלט מען אַוועק פון מידקייט. וואָס קוקסטו אזוי אויפן בעט? דאָרט שלאָפט דאָך היימל מינער. האָסט נישט געהערט ווען ער איז אַריינגעקומען? ביסט, ווייזט אויס, אויך נוט אויסגעמאַטערט. כ'האָב דיך אַפילו נישט געפרעגט ווי ס'איז דיר געגאַנגען אַ גאַנצן ווינטער. אַז מ'האָט מיט זיך צו טאַן, פאַרגעסט מען אַפילו אין דעם בעסטן. זע נאָר ווי דו זעסט אויס. לעקסט אויך נישט קיין האַניק. אזאַ משפּחה שוין ביי אונדז, כ'זאָל נישט האָבן געזינדיקט מיט די רייד.“

ז

„כ'מוז דיר זאָגן, יצחקל, נישט אַנדערש נאָר אין דיין זכות. כ'האָב שוין גאָט צו דאַנקען קאַרטאַפליעס אויף פּסח. כ'ניי נאָך אַ גאַנצע וואָך און אַלץ אזוי טייער, און דאָ האָט מען מיר ממש צוגעשיקט צו דער טיר. געקויפט אַ גאַנצן זאַק פאַר אַ שיבוש. עס זאָלן זיך שוין אזוי אָנהייבן גוטע יאָרן, ווי

יעדער קארטאפליע איז מיט גאָלד. " מיט די ווערטער האָט אים די מומע באַגענט ווען ער איז אויפגעשטאַנען אַ שטיק אויפן טאַג שוין. זי האָט אַזש געשיינט פון פרייד. „הערסטאָך, אַזאַ מציאה אין שטוב אַרײַן, טאַקע נאָך אין דיין מזל. ווען כ'זאָל נאָך קענען קריגן נאָך אַ פּאָר פונט מצות, וואָלט איך שוין גאָרנישט געזאָרגט, " האָט זי פאַרענדיקט מיט אַ זיפּץ.

„וויסט יצחקל, " האָט זי זיך אין אַ וויילע אַרום ווידער געווענדט צו אים, „וועסט זיך, שפעטער צו, צוכאַפן צום קאַמיטעט. מ'טיילט דאָך דאָרט אויס אויפן פאַרשוין פונעם אַמעריקאַנער מעל. דאָרט זיצן דאָך עפעס פון דייע חברה. געוואָרן גאַנצע מאַכערס יואַלטשעס אייניקלעך. זיי מוזן דיך נאָך געדענקען פון אַמאָל. האָסט זיך דאָך געחברט מיט זיי. היימל וועט דיר ווייזן וואו ס'איז. אודאי קען מען נישט זאָגן: יואַלטשע האָט מער זוכה געווען ביי גאָט: מ'איז אַלע באַנויף און מ'לעבט און מ'לאַכט, נישט ווי ביי אונדז, מישטיינס געזאָגט. "

„כ'וויל נישט אומזיסט מומע, כ'האָב געלט, " האָט שטערנבערג קוים געקענט איבערשלאָגן אירע רייד.

„וואָס זשע דו ברעקלסט זיך נאָך? קריג נאָר פריער, פינטע נגיד, מיינער, " האָט זי זיך געפילט געטראָפן פון זיין ענטפער, „זע נאָר, ווי דאָס שטייט גרויס! טע, טע, טע, כ'האָב נאָר פאַרגעסן, אַז ביסט אַ טאַטנס אַ סינדר. דער טאַטע דייער איז בחורווייז אויסגעגאַנגען פאַר אַ ביסן ברויט און די פּאהלעך זיינען אַלעמאָל געווען פאַרגרייזלט. . . וויפל געלט האָסטו דאָס גביר מיינער? גרעסערע יחסנים פון דיר נעמען אומזיסט, אַ חוץ וואָס מ'קריגט הינטן אַרום. וועלן יואַלטשעס חברה האָבן ווינציקער וואָס צו גנבענען. גאַנצע זעק טראָגט מען איבער ביינאַכט. וואָסי, מײן מאַן איז נישט אין אַמעריקע? ער גיט דאָרט גענוג. " האָט זי געהאַלטן אין איין רעדן און שנייצן די נאָז פאַר אויפּרעגונג, אַט אַט צעוויינט זי זיך. „הלוואי וואָלט ער מיר אַזוי געשיקט ווי ער גיט דאָרט גענוג. פון כל טוב האָבן די קאַמיטעטשיקעס, און אונדז טיילט מען אויס קרישקעס. "

עפעס אַ בייזע ביטערקייט איז געלעגן נישט אַזוי אין די ווערטער ווי אין טאַן. עפעס אַ מין וועלן פאַררעדן און פאַרענטפערן זיך פאַר דער אייגענער אַרעמקייט, האָט זי אַרומגעכאַפט „מיינסט אודאי, אַז די מומע דייער איז געוואָרן אַ בעטלערקע, האָט זי זיך אַלץ נישט געקענט באַרואַיטן און געשלעפט דעם זאַק קאַרטאפליעס פון אָרט צו אָרט, „נישט דערלעבן זאָלן מיינע שונאים. כ'גיב נאָך היינט אויך מער אַוועק ווי יואַלטשעס חברה. נא, פרעג די שכנטעס מיינע, זיי וועלן דיר זאָגן, " האָט זי שוין שטילער אָנגעוויזן מיט אַ פינגער צום צווייטן צימער, וואו ס'האָט

געוואוינט א פרוי מיט פיר קינדער, „נייען דאך אויס פון הוננער. ווען נישט איך, וואָלטן זיי שוין לאַנג אָנגעשפּאַרט ביי דער באַבע יענטע. אז דו ביסט יאָ אזא נגיד, וועל איך דיר ווייזן וועמען צו געבן, וועסטו כאַטש האָבן אַ מצווה. דאָס מאַנדל אירס שיקט נישט אפילו קיין צעבראָכענעם שילינגער. אַ פּאַטאַגראַף האָט ער איר געשיקט, און זיי גייען אויס פאַר אַ לעפל געקעכטס. זיי האָבן דאָך נישט כּיִזא אויף יום־טובּ. דאָס ביסל מצה וואָס זיי האָבן געקראָגן, וועט זיי סטייען אויף איין טאָג. ס'איז דיר נישט אַמאָליקע צייטן. ס'איז געווען מעות־חיטין, און די באַבע שרה, אונדז צו לענגערע יאָר, איז אומגעגאַנגען מיטן קאַשיקל איבער די הייער און צונויפ־געקליבן פונעם שענסטן און פונעם בעסטן און זיי אויסגעהאַלטן. היינט אז מ'האַט אפילו, גיט מען נישט. וואָס זשע מיינסטו טאַקע, ווערט מען געזינקיעט (מ'קומט אום, מ'ליידט הוננער) באַהיט זאָל מען ווערן.”

זי האָט שוין אין גאַנצן געהאַט פאַרנעסן צוליב וואָס זי האָט אָנגע־הויבן די טענות און זיך ערשט פאַרנומען אויסצורעדן זיך דאָס האַרץ. שטערנבערג אָבער איז געשטאַנען אויף הייסע קוילן און וועלנדיק אויס־דרייען זיך פון די רייד, זיך גענומען פּאַרען ביי די קעשענעס און אַרויס־געשלעפט דאָס ביסל געלט, וואָס ער האָט געקראָגן פאַרן לעצטן ווינטער אַרבעט און שטומערהייט עס דערלאַנגט דער מומען. דערזעענדיק דאָס געלט, איז זי ווי צעמישט געוואָרן, האָט זיך אָנגעהויבן פּלאַנטערן אין די רייד און צום סוף אַרויסגעפּלאַצט: „מ'קען דאָך מיינע שונאים צו כ'ווייס אַליין נישט וואָס קומען, דו שטייסט און רעדסט און ער שווייגט. געמיינט, אז וועסט קומען וועט זיין פאַר וועמען אַ וואָרט אויסצורעדן,“ איז זי שוין אין גאַנצן אַריבער אין אַ וויינענדיקן טאָן, „מיין עלנטקייט זאָל נאָר קומען פאַר גאָט.” „ווייסט איר גאָר וואָס, מומע, איר נעמט דאָס געלט און פאַרט איינ־קויפן אַביסל סחורה.”

„הונדערט יאָר זאָלסטו מיר לעבן. כ'האַב אָבער געזאָגט אז דו ביסט אַנדערש פון דער גאַנצער משפּחה אונדזערער, כ'זאָל נישט האָבן געזינדיקט מיט די רייד,“ האָט זי שוין מעשה סוחרטע זיך אַ נעם געטאָן ציילן דאָס געלט, „כ'האַב טאַקע די גאַנצע צייט געהאַלטן אין טראַכטן, ווען עס מאַכט זיך ערגעץ וואו צו לייען, וואָלט איך אָפּגעפּרישט אַביסל דאָס קרעמל. וועסט דאָך לאַכן, יעדעס מאָל ווען איך גיב אַ קוק אויף די לידיקע פּאַליצעס, גיט מיר אַזש אַ טיאָכק אין האַרץ, ווי פאַרשעמט נעבעך, זיינען זיי. האָבן מיר טאַקע אַ גרויסן גאָט און שיקט דיך צו אין דער ריכטיקער מינוט. כ'על דיר מערשטשעשעם אָפּגעבן מיט פּראַצענט. און אויב דו קענסט טאַקע, גיב זיי אויך עפעס אויף יום־טובּ,“ האָט זי אָנגעוויזן מיטן פינגער אויף דער

משפחה וואָס וואוינט ביי איר אין אלקער, „עס רייסט דאָס האַרץ.“
האָט זי אין גאַנצן שוין פאַרגעסן אין די פריערדיקע טענות.

„גיט זיי וויפֿל איר פאַרשטייט. איך דאַרף דערווייל גאָרנישט. אויפן
זומער וועל איך זיך קריגן אַן אַנדער פֿלאַץ.“

„אווודאי, אַן אָרעמאַן איז אַ בעל צדקה. דאָס איז מן הסתם דאָס פאַר-
דינסט פֿון אַ גאַנצן ווינטער, האָ? אָנגעפאַרדינט זיך, מישטיינס געזאָגט.“

„יא, און אַ פֿור האַלץ פאַרן פעטער מנשה.“

„ווי אזוי עפעס?“

„ער האָט געקראָגן מעקלעריי פֿון מיינע באַלעבאַטיים.“

„אזוי, טאַקע זייער שוין פֿון דיין זייט. דער פעטער מנשה איז אויך אויף
אַ שיינעם תכלית. אַ פֿולע שטוב מיט פיקערס. אַ מערכה נאָך וואָס ער האָט
דאָס שטיקל פֿען אין דער האַנט, פֿאַלט אים אַ מאָל עפעס אַריין פֿון שרייבן
אַ בריוו אָדער אַ פֿראַשעניע. ער איז דאָך שוין אין גאַנצן גרוי געוואָרן, און
וויפֿל מיינסטו איז ער אין גאַנצן אַלט? נאָר זיין ביטער מול נעבעך. זיצט
דאָרט אין דעם לאַך, פינצטער, גליטשיק, מ'זאָל באַהיט ווערן. און סך הכל
האָט מען דאָך אים געקויפט פאַר אַן איידעם, נאָר ווי זאָגט די מאמע דיינע:
אַ מכה מיינע שונאים אַז אונדזערע קרובים זאָל גוט זיין. איי מוטשעט ער
זיך נעבעך. זינט ער האָט חתונה געהאַט איז אים נישט גוט, אָבער דאָך איז
ער אַלעמאַל אָנגעטאָן ווי אַ צוכט. עס פעכלט פֿון אים אַראָפּ, און די באַרד
איז אַלעמאַל אויסגעקעמט און פאַרפּוצט. וואָלסט זיך דען געגלייבט ווען דו
ווייסט עס נישט, אַז ער קען לעבן אין אַזאַ שמוץ. צו וואָס אַ מענטש געוואוינט
זיך אַלץ נישט צו,“ האָט זי זיך ערשט פאַרנומען צו רעדן און רעדן, נאָר
די טיר האָט זיך פֿונקט אַן עפֿן געטאָן און עס האָט זיך אַריינגעשטעלט,
אַן איבערגעוואַקסן, דאָר בחורל פֿון אַ יאָר צוואַנציק, אין מלבושים נישט
לויט זיין מאָס, און אויפֿן קאָפּ אַ משונהדיק צעדרייטע שליאפע, וואָס האָט
אים צוגעגעבן אַ לעפּישן אויסזען.

„ליב אייך אייער גאַסט.“

„מיט לייב און לעבן, לייבל, אַ דאַנק,“ האָט זי זייער צופֿרידן פֿון זיין
קומען אים געענטפֿערט אין אַ פֿזמון טאָן און זיי פאַרגעשטעלט, „כ'ווייל
עס זאָל דיר נישט זיין אומעטיק ביי מיר, יצחקל, האָב איך געבעטן לייבלען ער
זאָל צוקומען. ער איז פֿון דיין חברה. שרייבט לשון קודש און ווייס איך נאָך
וואָס מיט די מיידלעך. אַז ער זאָל וועלן קאָן ער דיר קריגן אַ פֿלאַץ אויפֿן
זומער, דאָס בעסטע. און אפשר ווילסטו נאָר זיין אין שטאָט, מיט שענסטן
פאַרגעניגן. כ'ווייס, כ'וואָלט אוודאי געוואָלט דאָס בעסטע,“ האָט זי

געפילט, אז זי רעדט עפעס נישט דאָס וואָס מ'דאַרף, נאָר נישט געקענט זיך איינהאַלטן.

„מ'עט שוין זען, לאה, ער וועט שוין ביי אונדז נישט פאַרפאַלן ווערן,“ האָט לייבל זי באַרוואַקט, „כ'וועל אים באַקענען מיט דער חברה. זאָרנט זיך נישט, עס גייט דאָך דערווייל צו יום־טוב,“ האָט ער מיט וואַרעמקייט גערעדט און שטאַרק געקוועטשט שטערנבערגס האַנט, „כ'וועל אים נעמען אַביסל שפּאַצירן.“

„איך פאַרלאָז זיך אויף דיר, לייבל,“ האָט זי זיי אַרויסכאַגלייט אַ צופּרי־דענע אין וואַרעמען דרויסן אַרויס, וואָס האָט געשמעקט מיט ערב פּסחדיקן האַרמידער און פּרילינגדיקן בלי.

אַ פּאַר מינוט זיינען זיי געגאַנגען שווייגנדיקע און דערנאָך פאַרטאָן געוואָרן אין אַ שמועס, וואָס האָט זיי בייַדן געמאַכט פאַרנעסן אין דעם, אז זיי האָבן זיך ערשט באַקאַנט און אז זיי שפּאַצירן צוזאַמען צום ערשטן מאָל אין זייער לעבן. ווייזט זיך אַרויס, אז אויך לייבל חלומט פון פּאַרן קיין ארץ ישראל, און אז אַ גרופּע פון דער שטעטלשער יוגנט זיינען גרייט צו לאָזן זיך אין וועג אַריין ביי דער ערשטער געלעגנהייט. דערווייל גרייטן זיי זיך צו דורך אַרבעטן שווערע אַרבעט אין שטאָט, און אויפן זומער פּלאַנעווען זיי אַוועק אַרבעטן אין דאַרף. שטילערהייט האָט ער אים איבערגעגעבן, אז די גרופּע קומט זיך צונויף איינמאַל אין וואָך אַרומצורעדן די לאַגע. אַמאָל קריגן זיי אויך ידיעות און ביכער פון דער קרייז־שטאָט. מ'גרייט זיך אומעטום צו גרויסע זאַכן. זאָל נאָר אַריבער דער היינטיקער זומער בשלום און די מלחמה מיט רוסלאַנד זאָל זיך ענדיקן, וועט מען ערשט אָנהייבן די ריכטיקע אַרבעט. עס דאַרף זיין אַ סוד. דער קאַמענדאַנט קוקט קרום אויף זיי און קוקט זיי נאָך.

פון דער שפּאַציר איז שטערנבערג צוריקגעקומען אַן אויפגעלעבטער. דער קאַשמאַר וואָס האָט אים אין די לעצטע טעג געדריקט און נישט געלאָזט קלאָר טראַכטן, האָט זיך אָנגעהויבן אָפרוקן. די וועלט אַרום אים איז עפעס לויטערער געוואָרן און נעענטער. ווי דורך אַ שפּאַרונע, האָט ער ווידער געזען פאַר זיך אַ וועג. אייגנטלעך האָט ער נישט פאַר וואָס צו זיין געפאַלן ביי זיך. ער איז נישט דער איינציקער וועמעס חלומות און שטרעבונגען קענען איצט נישט פאַרוויקלעכט ווערן. אַ סך האָבן זיך איצט אָנגעגורט מיט געדולד און וואַרטן, צו וואָס זשע דאַרף ער זיך אַזוי אָפּלאָזן און זיך אַליין איבערגעבן צו דער פּאָליציי. פאַר וואָס? פאַר ווען? דער נייער פּוילישער מלוכה איז ער מאַראַ־ליש גאַרנישט נישט שולדיק. מער ווי פּאַגראַמען און רייסן בערד, צוזאַמען מיט וואַרפן פון די באַנען האָט זי יידן נישט געבראַכט. ער איז אוודאי אויף

א האָר נישט מחויב צו העלפן די פריצים צו באצווינגען אויך די אוקריינער פויערים. און ער האָט זיכער קיין חרטה נישט אויף דעם, וואָס ער האָט גע- האָלפן אָרגאניזירן א ווידערשטאַנד דער דאָזיקער אָרדענונג. פאַרקערט, ערשט נאָך דער מלחמה וועט ער זיך אין גאַנצן אַריינארפן אין דעם קאַמף. נאָר אין אַ פרייער וועלט וועט פּוילן קענען עקזיסטירן, און יידן וועלן זיך קענען דערשלאָגן צו לעבן ווי אַ נאָרמאַל פּאָלק אין אַן אייגן לאַנד. צו דעם קאַמף דאַרף ער זיך גרייטן, ווערט אים קלאָרער פון מינוט צו מינוט. די שווערקייט אויפן האַרץ פאַלט אַוועק. עס איז אים איצט קלאָר, אַז ער דאַרף בלוין אַ פאַסיקן פּלאַץ וואו ער זאָל קענען איבערוואַרטן די שווערע צייט. עס וועט שוין סיי ווי לאַנג נישט דויערן. היינטיקן זומער ווען מן הסתם נעמען אַ סוף צו דער פּויליש-רוסישער מלחמה. וועט ער דאן אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם פּרעמדן נאָמען מיט די וואַנצעס, מיט דעם אָנשטעל אויף עלטערקייט און געשטעלט- קייט. ער וועט צוריק ווערן אַ יונגל אַ שטיפּער און פול יונגעשע פאַרלאַנגען. דאָס האַרץ האָט אים אַזש גענומען צאפּלען פון די דאָזיקע מחשבות. עס האָבן ווי אין חלום ווידער גענומען אויפגיין די פּנימער פון יונגעלעך און מיידלעך מיט וועמען ער האָט זיך דאָ נישט לאַנג געחברט. ער זעט זיך שוין ווידער שטיין אינעם גרויסן טונקעלען איינפאַר הויז פון משה דוד סופר ביי זיי אין שטעטל און וואַרטן אויף דער מינוט, ווען איינער פון די מיידלעך וועט זיך איינגעבן אַרויסצורייסן זיך פון הינטער דער מאַמעס השגחה, און אַרויס- קומען אָפּשטעלן אַ ראַנדעוואו מיט אַ בחור. עס איז אַ סכנה אַז עטלעכע בחורים זאָלן זיך דאָרט אַרומדרייען, גייט נאָר איינער אַהין און פּלאַנטערט זיך אַרום צווישן די וועגענער און אָנגעוואַרפענע שטויסן סחורות מכל המינים, און באַגענט זיך צופעליק מיט אַ מיידל וואָס איילט מכלומרשט אין מאַרק אַריין איינקויפן, נאָר דאָס הערצל צאפּלט און די צעפּלעך חנדלען זיך און ציען די עצמות פונעם בחור. אוודאי וועט מען ערשט נאָך דער מלחמה קענען אָנהייבן לעבן און אַרבעטן. איצט דאַרף מען איבערוואַרטן און גרייטן זיך. אייגנטלעך קען ער דאָך נאָך גאָר קיין אַרבעט נישט. ער דאַרף זיך ערשט איצט נעמען גרייטן צו עפעס. ער וועט דאָך נישט אַלעמאַל זיין קיין דאָרפס לערער. אין ארץ ישראל אוודאי נישט. דאָס בעסטע וואָלט געווען, ער זאָל צוריקגיין אין דאַרף אַריין און זיך אַביסל צוגרייטן אין ערד אַרבעט אין משך פון זומער.

„וואָס זשע דומעסטו, יצחקל?״ האָט אים די מומע איבערגעשלאָגן די רעינות, „דער הימל איז נאָך חלילה נישט ביי דער ערד. וואָלט איך אַזוי אויסגעזאָרגט געווען מיט מיין משהלען, ווי כ'בין אויסגעזאָרגט מיט דיר. זאָלסט נאָר וועלן, קענסטו דאָ קומען צו אַ תכלית איינס און צוויי. זיין אַ באַלעבאָס פאַר זיך מיט אַלעס גוטן. אויף גוטע סחורה זיינען דאָ אַ סך

בעלנים. ביסט דען מחויב ארומוואלגערן זיך ביי פרעמדע טישן? הא, וואָס זאָגסטו?"

"איך טראַכט נאָך גאָר נישט פון דעם," האָט ער זיך געוואָלט אויס-
דרייען פון אַ קלאָרן ענטפער.

זי האָט שוין אָבער דעם גאַנצן ענין דורגעטראַכט און שוין אַפילו געכאַפט אַ שמועס מיט לייבל שניטקרעמער. אַ קראָם האָט ער אויף אַלע אונדזערע ליבע געזאָגט געוואָרן, און אַ סוחר אַ דריי קאָפּ איז ער איינער אין דער וועלט. זיינס אַ קינד, זאָגט ער, קען ער אַרויסנעמען אַפילו פונעם לייבן גרוב. ער קען זיך מיט אַלע, "מאַכערס". די בתי-יחידקע זיינע איז אַ גאַנצע סוחרטע, די רעכטע האַנט זיינע.

"איך זאָג דיר יצחקל, אַז עס איז אַ גליק שידוך."

"איר האָט זיך גלייך גענומען מיך פאַרזאָרגן, "האָט שטערנבערג מיט אַ שמיכל פאַריבל געהאַט אויף איר, "און פון וואַנען ווייסט איר אַז איך האַלט ביי אַ חתן ווערן? איך וויל גאָר אַוועקפאַרן פון דאַנען. פאַרדרייט זיך נישט דעם קאָפּ און לאָזט צורו דעם סוחר אייערן."

"וואָס? דו שטייסט נאָך גרויס אויך?" האָט זי אויסגעטייטשט זיין ענטפער ווי סתם אַ קאַפּריו פון אַ מיוחס, "וועסט אַזא שידוך נישט קריגן אַפילו אין דער גרעסטער שטאָט. וואָס פאַסט דיר דאָ נישט? דער גרויסער פּרנסה געבער וואָס דו ביסט." האָט זי זיך ערשט גענומען אַריינאַרבעטן אין אַ פאַרדראָם.

שטערנבערג אָבער האָט זי ווידער באַרואיקט מיט אַ שמיכל.

"איך זוך נישט קיין מציאות און וועגן פּרנסה זאָרג איך זיך נישט."

"שוין, מ'האַט אָנגערירט דעם האַנאַר זיינעם. פונקט ווי דער טאַטע דיינער, עס זאָל דאָס פעלן אַ האָר. מ'טאָר נישט זאָגן אַ וואָרט. וואָס איז, כ'מין דען דיין שלעכטס, חלילה? נאָר גאָרנישט, ווילסט נישט, איז נישט. איך וועל דיך חלילה נישט נייטן. כ'האַב געמיינט, מיערטשעשעם חול המועד, וועסטו זיין אַ בעלן אָנצוקוקן זיך. עס קען דאָך דיר נישט שאַטן. אפשר וועסטו זיך גאָר פאַרליבן אין דעם מיידל. זי איז דאָך אַ היינטוועלטיקע. . ."

פון אירע רייד האָט שטערנבערג פאַרשטאַנען, אַז זי האָט שוין באַשטעלט דאָס, אָנקוקן זיך" און אַז וואָס וואָס, גאָר לייכט וועט שוין אים נישט אָנקומען אויסצודרייען זיך פונעם גאַנצן ענין. עס איז ביי אים דעריבער אין דער מינוט פאַרטיק געוואָרן דער באַשלוס צו זוכן אַ לערער שטעלע אין אַן אַנדער דאָרף, און אויב ער קריגט נישט, וועט ער צוריקגיין אין פּריערדיקן

דאָרף. איבערוואַרטן דאָס שטיקל צייט איז גלייכער אין אַ דאָרף. דאָרט איז ער מיט זיך אַליין און קיינער קוקט זיך אויף אים נישט אום צו באַזאָרגן מיט אַ תכלית.

נישט קריגנדיק קיין ענטפער פון אים האָט די מומע פאַרשטאַנען, אַז עס האַלט נישט גוט מיט איר גאַנצן פּלאַן, האָט זי אים געוואַלט אייננעמען מיט גוטן און פאַרענטפערן זיך אַליין: „מילא, נישט איז נישט. דאַרפסט זיך נישט אָפּעסן דאָס האַרץ. כ'האַב געמיינט וועסט זיך אַנכאַפּן אין דעם. דעם טעם פון זיי נע ונד, ווייס איך זייער גוט. וואָס עס מיינט וואַלגערן זיך אויף פּרעמדע געלעגערס און עסן ביי פּרעמדע טישן, פּרעגן מיך. עס ליגט מיר נאָך אין די ביינער. אזאָ ווי דו, דאָרף האָבן אויף וועמען אָנצושפּאַרן זיך. מ'זאָגט יאַקבי, אַז קיין אָפּענע האַנט האָט ער אַפילו נישט, אָבער פאַר זיך אַליין זשאַלעוועט ער נישט. דו זאָלסט זען אַ הויז מ'וואוינט, אַ גאַנצע קאַמעניצע (אַ מויער). מ'גייט אָנגעטאַן—פאַרשמעקט עס די גאַס, פּעכלט אַראָפּ פון זיי. אַזוי ער, אַזוי זי, און אַזוי די כלה. אַ בת יחידקע ביי זיי, אַ ציטעריקס. ער וואַלט דיך גלייך באַוואָרנט, אַרויסגענומען פון גויאישע הענט, און ווייטער קומסטו דאָך אַריין אין אַ היים. ווען איך האָב דיך דאָ, וואַלט איך דאָך אויך אויפגעריכט געוואָרן. מיין עלנטקייט זאָל נאָר קומען פאַר גאַט." האָט זי אויף שנעל זיך געפאַרעט אין הויז און געהאַלטן אין איין אויסרעכענען די מעלות פון שידוך. זי האָט זיך אַזוי אַריינגעטאַן אין דעם, אַז עס האָט זי שוין נישט געאַרט צי ער הערט צי נישט. זי האָט אָנגעהויבן פון סאַמע אָנהייב און אויסגעריכט אַלע צרות וואָס זי איז זיך דאָ אויסגעשטאַנען. אַ באַשרייבונג וואַלט מען דאָך געקענט מאַכן פון אַלעם דעם וואָס זי האָט זיך אָנגעליטן. וואַלט זי דאָך געדאַרפט זיין אין כעס אויף דער משפּחה, פאַר וואָס מ'האַט זיך אויף איר נישט אומגעקוקט, און אַפילו צו דער התונה אירער האָבן זיך די פּוסטע מיוחסים געקווענקלט צו קומען, ווייל דער חתן איז נישט קיין לַמַדן, נאָר זי פילט אָבער דעם טעם פון עלנטקייט און וואַלט וועלן אַז כאַטש עמיץ פון דער משפּחה זאָל זיין מיט איר דאָ, ביז דער אייבערשטער וועט זיך מרחם זיין און צוריק עפענען די וועלט און מ'וועט זיך ווידער קענען אַ ריר טאַן.

„דאָס וויל איך אויך, מומע,“ האָט זיך שטערנבערג אַרויסגעכאַפט אויפהייבנדיק דעם קאַפּ פונעם ביכל אין וועלכן ער האָט אַריינגעקוקט, „אַז די וועלט וועט ווערן אָפּן, וועל איך אַוועק פון דאַנען.“

„כ'האַב געמיינט אַז דו הערסט אַפילו נישט וואָס איך רעד. וואָס, טאַקע קיין ארץ ישראל? וואָס זשע איר ווילט טאַקע ברענגען משיחן מיט געוואַלד? עס וואַלט שוין טאַקע צייט געווען עס זאָל זיין אַ שטיקל ישועה, אויף יידן,“ האָט זי פרום אָפּגעקערעכצט, „נאָר דעם אמת זאָגנדיק פאַרשטיי איך נישט,

פאר וואָס אזאָ בחור ווי דו זאָל דאַרפן פאַרן ערגעץ כ'ווייס וואו אין אויס-
רייסעניש. דאָס פאַסט פאַר כיסדארנעס דאָרט (נחות דרגא). דייע אבות
אבותנו האָבן עס נישט געמאָן און אויך דו דאַרפסט עס נישט מאָן. וואָס,
ס'איז דיר טאַקע שוין חלילה אזאָ נויט? און וואָס פאַר אַ תכלית מישטיינס
געזאַגט קענסטו זיך שוין דאָרט דערלעבן? "איז זי צוגעקומען גאָר נאָענט
צו אים, "מיון נישט אז איד צווינג דיך חלילה, נאָר איד זאָג דיר, אז
ס'איז אַ גליק, נישט קיין שידוך. מענסט טאַקע שרייבן צום טאַטן ער זאָל
קומען אַהער מיט דער מאַמען אַנקוקן."

שטערנבערג האָט בלויז געשאַקלט מיטן קאַפּ אויף ניין. זי האָט אָבער
נישט נאָכגעלאָזט: "דער טאַטע פאַרט דאָך אויף שבועות צום רבין, קען ער
דאָך דורכפאַרן דאָ אַרום. וואָס ביסטו אזוי איינגעשפאַרט?"

"זיי טאָרן נישט קומען אַהער. מ'קוקט זיי נאָך וואוהין זיי פאַרן."

"אזוי? מ'זוכט דיך טאַקע אַרום?" האָט זי זיך שטאַרק פאַרוואַנדערט
און דערשראָקן אין איינעם, "איז וואָס זשע וועט טאַקע זיין דער תכלית?
מ'זאָל נישט קענען זען קיין אייגן קינד, וויי דער מאַמען. מ'זאָל נאָרנישט
געפרוואַווט ווערן מיטן אזאָ טעם. איז וואָס זשע זאָגסטו, וועסט גיין אַנקוקן?"
האָט זי נישט פאַרגעסן אין דאָס איריקע און זיך ממש געבעטן, "ער
זאָגט דאָך אז ער קען דיך באַפרייען איינס און צוויי . . ."

"וואָס האָט איר אין גאַנצן געדאַרפט רעדן וועגן דעם מיט פרעמדע
מענטשן?" האָט שטערנבערג זיך געכאַפט, אז עס איז אַ סך ערנסטער ווי
ער האָט לכתחילה געמיינט. ווער ווייסט, ווער נאָך עס ווייסט שוין פון זיין
נישט כשרן מצב.

"וואָס, מיינסט אז מ'ווייסט נישט? מ'קען דיך און דעם טאַטן. ס'איז
דאָך אַ קליין שטעמל ווייסט מען פון אַלץ."

מער האָט מען פון דעם נישט גערעדט, נאָר שטערנבערג האָט געפילט, אז
יעדעס מאָל ווען עס איז אים אויסגעקומען פאַרבייזוגיין די קלייטן אין מאַרק,
האָט מען אים גאַנץ גענוי און פאַרויכטיק אַרומגעקוקט פון אַלע זייטן. און
ווען אים איז אויסגעקומען צו זיצן אין דער מומעס קרעמל, וואָס האָט פאַר-
מאָגט מער לידיקע ווי פולע פּאַליצעס, ווייל זי האָט שוין לאַנג נישט געהאַט
מיט וואָס צו קויפן קיין סחורה, האָבן זיך גלייך באַוויזן מכלומרשמע קונים און
קונהטעם אויף זאַכן, וואָס זיינען אין קרעמל מן הסתם שוין פון יאָרן נישט
געווען. זיי האָבן זיך נאָכגעפרעגט ווען עס וועט זיין, און געוואונטשן לאַה
העניען ליב איר מיטן נאַסט און אַוועק מיט לידיקן.

צום ערשטן האָט ער זיך נישט געכאַפט וואָס דאָ קומט פאַר, נאָר ווען

עם האָבן זיך אין קלייטל באַוויון אַ פּאַר אויסגעפּוצטע כּלּה מיידלעך אין געפרענט אויף סחורות, וואָס מ'קריגט נאָר אין ספּעציעלע קראָמען, האָט ער שוין פּאַרשטאַנען אַז דאָס זוכן זיי נאָר אַן אויסרייד אויף צו באַקענען זיך מיט אים. ערשט איצט האָט ער באַמערקט, אַז די נאַנצע צייט וואָס די מאַדנע קוננים געפינען זיך אין קרעמל, איז די מומע עפעס מער אויפגעלייגט ווי אַלעמאַל, כאָטש זי דאַרף זיך כּסדר פּאַרענטפּערן פּאַר וואָס זי האָט נישט די סחורה וואָס זיי פּאַרלאַנגען. אַ פּאַרדראָס האָט גענומען וואַקסן אין אים אויף דער מאַדנער סיטואַציע אין וועלכער ער איז אַרײַנגעצויגן געוואָרן, און ס'איז אים אפילו אײַנגעפאַלן אַרויסצוכאַפּן זיך פונעם שטעטל נאָך פּאַר יום־טוב, אַבי פּטור צו ווערן פונעם גאַנצן עסק. אָבער מאַכנדיק שוין די פּלענער אויף אַוועקצוגיין, האָט ער צופעליק אַ קוק געטאָן אויף דער מומעס פנים, וואָס איז געווען פול מיט שמיכל און צופרידנקייט, און ער האָט די נאַנצע זאך דערזען אין אַן אַנדער ליכט. ער האָט מיט אַמאַל זיך דערפילט ווי אַ טייל פון אַ קאָמישער שפּיל און אָנגער הויבן הנאה האָבן דערפון. דער גאַנצער יינגלעשער נייגער צו שפּיל און שקאַצישן רייצן זיך, האָט דערוואַכט אין אים צוואַמען מיט אַ געפיל פון וועלן אַפּרעכענען זיך מיט זיי, פאַרן לאָזן זיך אַרײַנציען אין „אַנקוסעניש“. ער האָט די מיידלעך אַרומגעפירט פון ווינקל צו ווינקל אינעם קלייטל און גע־זוכט אויף די פּאָליצעס און גענישטערט און דערביי זיך נאָכגעפרעגט צי ס'איז פאַראַן אין שטעטל אַ ביבליאָטעק, אַ טעאַטער גרופּע, און אפּשר ווילן זיי נאָר קויפּן אַזעלכע סענפּלעך—האָט ער אין מיטן זיי אַ פּרעג געמאַן וועגן אַ סחורה, און איז באַלד אַריבער צו אַלגעמיין געזעלשאַפּטלעכע פּראַגעס, אויף וועלכע די קונהמעס האָבן מערסטנס קיין ענטפּער נישט געהאַט, און זיך אָנגעהויבן צו רויטלען און טעלעפען מיט די צינגלעך מיט אויסמיידנדיקע ענטפּערס, וואָס האָבן זיך נישט געקלעפּט. און אַז די מיידלעך זיינען שוין נאָר געשטאַנען אויף שפּילקעס און זיך געוואַלט אַרויסבאַקומען פון קלייטל, האָט ער ערשט ווי זיך דערמאַנט, אַז אײַנגטלעך קענען זיי קריגן די סחורה וואָס זיי זוכן אין אַזאַ און אַזאַ קראָם, אויב ס'איז דאָ אַזאַ אין שטעטל. דאָס האָט אָנגעפילט דאָס מעסטל און די קונהמעס האָבן שוין אין אײלעניש זיך גערוקט צו דער טיר.

„אודאי איז דאָ אַזאַ קראָם אין שטעטל, נאָר זיי האָבן געמיינט אַז זיי וועלן עס דאָ אויך קריגן, ווייל לאַה העניעס איז אַ טשודנע יידענע, ביי איר קריגט מען אַמאַל זאַכן, וואָס מ'וואַלט זיי קיינמאַל אין ערנעץ נישט געפונען“ האָבן זיי זיך פּאַרענטפּערט, און שטערנבערג האָט מיט גרויס הנאה געשמייכלט און זיי באַרואיקט. „עס מאַכט נישט אויס, ער איז גראָד זייער צופרידן פון זייער טעותדיקן אַרײַנקומען, קריגנדיק דורך דעם די געלעגנהייט

צו באקענען זיך מיט זיי. און אזוי ווי ער האָט ברעה צו זיין דאָ איבער יום טוב, וואָלט ער בכלל זיך וועלן באקענען מיט דער יוגנט פון שטעטל, "האָט ער זיי באַגלייט צו דער טיר און אין איין וועגס זיך געוואָלט דערוויסן צי די היגע מיידלעך האָבן נישט קיין מורא צו טרעפן זיך מיט פרעמדע בחורים, וואָס שטייען נישט אין שידוכים. די מיידלעך האָבן זיך געריסן צו גיין און די פנימער האָבן ביי זיי שטאַרק געפלאַמט. ער לאָזט זיי אָבער נישט אָפּ. „זאָלן זיי נישט מיינען אַז ער וויצלט זיך, ביי אים און שטעטל איז מען זייער פאַנאַטיש. די מיידלעך וואָלטן זיך אַפילו וועלן טרעפן מיט די בחורים, נאָר די טאַטעס היטן זיי די טריט. ביי זיי טרעפט גאַנץ אָפּט, אַז אויפן שפאַציר הינטערן ווייסן קלויסטער זאָל זיך מיט אַמאָל באַווייזן אַ טאַטע און ביי די צעפּ אַראָפּשלעפּן זיין טאַכטער."

אויף די מיידלעך ציטערט שוין די הויט, ווייל דער גאַנצער רינג קלויטן קוקט שוין אויף זיי, און דאָס וואָס עס האָט געדאַרפט זיין אַ צופעליק אַנקוקן, איז געוואָרן נאָר אַן אָפענע אויסשטעלונג פאַרן גאַנצן שטעטל קלויטן. זיי מוזן אָבער שמיכלען און אַרויסווייזן דערצויגנקייט נישט צו לאָזן שטיין אַ פרעמדן בחור אין מיטן רעדן. הערן זיי אים אַז ענטפערן אָפּ מיט אַ געמאַכט געלעכטערל און מיט אַ האַלבן מויל. „ביי זיי איז נישט אַזוי. דאָ אין וואַלן איז מען אַ סך פאַרגעשריטענער און יינגלעך מיט מיידלעך שפאַצירן אַרום פראַנק און פריי אין מאַרק. בכלל זיינען די היגע עלטערן אַנדערש, און די יוגנט פילט זיך נישט אַזוי קרעמפירט ווי ערגעץ אַנדערש" האָבן זיי זיך סוף כל סוף אָפּגעזעגנט און ממש אַרויסגעלאָפּן ווי אָפּגעברייטע.

„דו קענסט זיי פון פריער, די מיידלעך?" האָט אים די מומע אַ פאַר-וואונדערטע געפרעגט נאָך זייער אַוועקגיין, „כ'האָב נישט פאַרשטאַנען קיין איין וואָרט וואָס דו האָסט זיי דאָרט אָנגעברייטע, נאָר כ'האָב געזען אַז ס'איז זיי געפעלן געווען. אַוודאי, אין מיינע צייטן, אַז אַ יינגל מיט אַ מיידל האָבן זיך באַגעגנט ס'ערשטע מאָל האָבן זיי די פיס געטאַמלט און פון וואָס אָנצוהויבן האָט מען נישט געוואוסט, און דאָ טרעפסטו דיך מיט באַלעבאַטישע קינדער דאָס ערשטע מאָל און רעדסט מיט זיי ווי דו וואָלסט מיט זיי אויפגעהאָדעוועט געוואָרן."

„וואָס זשע האָט מען טאַקע געמאַן אין אייערע צייטן?"

„מאַכסט שוין הוזק. מיינסט טאַקע, אַז אַלץ איז געווענדט אינעם שיינעם רייזלעך? אַזאַ יאָר אויף מיר, וואָס פאַר אַ לעבנס מ'האָט אין מיינע צייטן אויסגעפירט אָן די פאַרליבענישן פון פריער. כ'זאָג נאָר אַקעגן דיר טאַקע. וואו האָסטו דאָס אַלץ אויסגעלערנט? ביסט דאָך דאַכט זיך מיר נאָך קיינמאָל ווייט פון דער היים נישט אַוועק. אין קיין שקאַלעס ביסטו נישט געגאַנגען, וואו

זשע האָסטו אויסגעלערנט צו וויסן וואָס צו פרעגן און ענטפערן? ווייסט, "האָט זי פֿאַרענדיקט מיט אַ געוויסן שטאַלץ. "ביסט אין גאַנצן אין טאַטן אַריין געראַטן. ער איז אויף יינגלוייז געווען אַ גאַנצער אויפגעקלערטער. פלעגט זיך חבֿרן מיט משה לייב שמחה בונעמס וואָס איז געווען אַ גאַנצער לוטוואק (אַ סינאָנים פֿאַר אַ משכיל). פלעגט זיך קעמען די באָרד און טראָגן אַ קורצע קאַפּאַטע אַזוי ווי אַ סורדוט. מ'האָט אַפילו גערעדט אויף אים, אַז ער וואָשט זיך די ציין מיט אַ פּראָשעס. פֿאַרשטייטו שוין פֿאַר וואָס איך וואונדער זיך אַזוי? אוודאי איז דאָס דאָ גאַרנישט קיין חטא, אָבער ביי'ן אונדז, קיינער הערט דאָך נישט, איז מען שוין געווען אַביסל צופיל פֿאַר פרומט, זאָלן זיי מיר דאָרט מוחל זיין, נישט זיי מיין איך, נאָר די וואָנט, "האָט זי אַ וויש געטאָן דאָס מויל און אָפּגעהאַקט.

"נו עס וועט שוין זיין גענוג געלייזט פֿאַר היינט. כ'האָב נאָך גענוג און גענאָך אַרבעט אין דער היים, "האָט זי אַ צופרידענע מיט זיך גענומען צושליסן דאָס קלייטל.

ח

אין אַ פֿאַר טעג אַרום האָט זיך שטערנבערג שוין אָנגעהויבן באַטראַכטן ווי אַן אייגענער אין שטעטל. דורכנייענדיק דעם מאַרק האָט זיך אים שוין געדאַכט, אַז ער איז אַ היגער גאָר. כמעט אַלע קענען אים שוין און גריסן זיך פריינטלעך. אַנדערע שטעלן זיך אָפּ כדי צו כאַפֿן אַ שמועס מיט אים, טאַקע ווי מיט אַן אייגענעם.

אַ גרויסן חלק אין דעם האָט געהאַט לייבל, וואָס האָט אַזוי שטילינקער־הייט, און רייבנדיק זיין דין נעזל פֿאַר צופרידנקייט אַרויף און אַראָפּ, געזען אַז אַלץ זאָל זיין כשורה. אַז ער זאָל זיך באַקענען מיט די ריכטיקע מענטשן, אַז זיי זאָלן אים באַגעגענען צופעליק, פֿאַרשטייט זיך, און יעדערן אויף זיין ריכטיקן פּלאַץ.

"וואָס זוכסטו מיך אַזוי אַריינצופירן אין געזעלשאַפֿט?" האָט שטערנ־בערג זיך געווערט קעגן לייבלס איינרעדן אים צו מאַכן זיך אַ נייעם אנצוג אויף יום־טוב, כדי צו קענען קומען צווישן מענטשן ווי עס באַדאַרף צו זיין. "פֿאַרשטייטו מיך, "האָט לייבל אויסגעלייגט זיין פּלאַץ, "דאָס שטעטל אונדזערס איז אַ גאַנץ וואוילס, נאָר אַ פּיצלס. קומט אָן אַ מענטש באַמערקן אים אַלע, און אַלע זיינען נייגערדיק צו וויסן נאָך וואָס ער איז געקומען אַהער, און נייגערדיק איז אויך דער קאָמענדאַנט פון דער פּאָליציי. דאַרף מען זיך אַריינדריען צווישן דער יוגנט און באַקענען זיך מיט אַ

גרויסער צאָל באַלעבאָטישע מענטשן, כדי מ'זאָל אויפהערן צו זיין נייגעריק. באַזונדערס מיינט לייבל דאָרף ער זיך באַפריינדן מיט געוויסע מענטשן. ווער עס זיינען די מענטשן האָט ער אים נישט געזאָגט, נאָר געגעבן אָנצוהערן אַז דאָס זיינען אַזעלכע מענטשן וועמען אַלע קענען און זיי קענען אַלעמען. אַז אויב עפעס מאַכט זיך פּרעגט מען זיך נאָך ביי זיי. ביי אייניקע צוליב גרויס אָרנטלעכקייט און אָפּגעהיטענער נאָיווער ערלעכקייט, און ביי די אַנדערע — צוליב דעם וואָס די צונג איז דווקאָ אַביסל לויזלעך ביי זיי און דער האַרדז אי אַלעמאָל להוט נאָך אַ גוטן טרונק.

„מוסרים, הייסט עס,“ האָט שטערנבערג אַזש אַ ציטער געטאָן.
„חלילה. בודעים איז אַזוינס ביי אונדז נישט בנמצא, נאָר לויזע צונגען פּעלן נישט.“

איז גלייכער צו קענען אַלעמען, און ס'איז אַוודאי גוט, אַז דער קאָמענ-דאָנט זאָל אים זען אַרומגיין מיט פאַרשידענע מענטשן. ער איז נאָך אַ ניער דאָ און קען נישט אַלעמען. ער קען נאָך אַמאָל ווערן איינער פון זיינע באַקאַנטע אויך. ער האָט אַ טבע אַרויסצוקומען פאַרנאַכט שפּאַצירן מיט דער יוגנט און פריינטלעך שמועסן. ער וויל מכלומרשט זיין חבר מיט אַלעמען. אויסמידן אים איז נאַטירלעך נישט כּדאי.

זעענדיק אַז לייבל איז גערעכט, האָט שטערנבערג איבערגעלאָזט אַלצרינג צו לייבלען און זיך געלאָזט פירן וואו מ'האָט באַדאַרפט און פאַרשטעלן פאַר וועמען ס'איז נויטיק. און אומעטום מיטן זעלבן פּזמון: „זייט באַקאַנט מיט מיינעם אַ יוגנט חבר. געלערנט מיט מיר ביי יונה דעם קרעציקן.“

„זייער צופרידן. אַ היגער הייסט עס?“ האָט יענער זיך גלייך פאַרוואונדערט.

„לאַה העניעם אַ פּלימעניק.“

„אויב אַזוי האָט ער דאָך טאַקע דאָ עפעס שטעקן,“ האָט דאָס גאַנצע שטעטל געוואוסט, אַז לאַה העניעם קרובים קומען נאָך ירושה.

„ער קומט דאָ צו זיין. ער איז אַ גוטער לערער,“ האָט אַלץ לייבל געהאַלטן אין פאַרשטעלן, ביז עס האָט זיך געמאַכט די געלעגנהייט אַז שטערנבערג זאָל איבערנעמען דעם שמועס.

אַרויסגעוויזן האָט זיך אַז לייבלס טאַקטיק האָט זייער גוט געאַרבעט. דערמיט וואָס ער האָט אים פאַרגעשטעלט פאַר פאַרשידענע מענטשן און פאַר אַ פאַר פון „די לויזע צונגען“, האָט ער זיי גלייך געוואונען. זיי האָבן זיך געפילט געשמייכלט וואָס לייבל איז אַזוי פריינטלעך מיט זיי און זיינס אַ חבר באַקענט ער מיט זיי צום ערשטן. שטערנבערג האָט אויך שטאַרק הנאה

געהאט פון די נייע באקאנטשאפטן. נאָכן שטומען ווינטער וואָס ער האָט געהאט, איז עס געווען אַ פרייד צו טרעפן מענטשן פשוטע, וואָס נעמען אים אויף ווי אַן אייגענעם און גריבלען זיך נישט. „פשוט, געקומען אַ מענטש, וויל דאָ זיין, מהיכא תיתא, נישט אונדזער דאגה.“

באַזונדערס האָבן אים הנאה געטאָן אַ צאָל מענטשן מיט וועלכע ער האָט זיך אויך אזוי „צופעליק“ געטראָפן. איינער פון זיי איז געווען מענדל די באָרד. אַ ייד מיט ברייטע פלייצעס און אַ פאָר פיס ווי די קלעצער, דערפאַר אָבער האָט ער געהאט ווייכע הענטלעך און אַ פנימל פאַר אַ גראָשן וואָס איז אין גאַנצן דערטרונקען געוואָרן אין אַ ים געלע באָרד. מיטן גראָבן סעני־קעוואטן שטעקן אין האַנט און גוטמוטיקן שמייכל אויפן פיצל פנים, איז זיך מענדל די באָרד אַרומגעגאַנגען אין מאַרק, מכלומרשט זיך געחכמהט דאָ מיט דעם דאָ מיט יענעם און אזוי אויסגעחכמהט אַ פאַרדינסטל פון מעקלעריי, צי גלאַט פון שטיין דערביי אָדער פשוט אַביסל לאַ יחרץ געלט. נישט חלילה ווייל עמיצן וועט איינפאלן אַז מענדל די באָרד מיטן זיידענעם שמייכעלע וועט חס ושלום „רעדן“, אָדער אונטערשטעלן אַ פיסל, דאָס נישט — נאָר יעדערער האָט געוואוסט פון מענדלס ווערטל, אַז עס וואָלט יושרדיקער געווען ווען מ'רופט אים שתדלן, נישט מענדל די באָרד. אַ באָרד זאָגט ער, שערט מען אָפּ לאַ עלינו און אויס, אָבער אַ שתדלן וועט ער שוין בלייבן, ווייל כל ימיו וועט ער זיך דאַרפן משתדל זיין צו פאַרדינען אַ פאָר גראָשן פאַר זיין ווייב און קינדער. און אזוי ווי ער איז ברוך השם אַ יוצא ונכנס אין אַ סך באַלעבאַטישע הייזער, אַרט אים נישט וואָס ער קען דורכדעם אויך טאָן אַ מענטשן אַ טובה, אַמאָל דורך זאָגן און אַמאָל דורך נישט זאָגן. אדרבאָ, אויב עס גייט אַוועק אַ וואָך און ער דאַרף קיינעם קיין טובה נישט טאָן, הייבט ער אָן טראַכטן אַז ער איז שוין אפשר נאָר אַן איבעריקער מענטש אויף דער וועלט. מוז ער דעריבער ווערן אַ תובע פּה, זאָגט ער. אויב ער זעט אַז מ'קומט נישט צו אים בעטן אַ טובה, נעמט ער דעם שטעקן און טרעפט שוין צו וועמען פון די באַלעבאַטים און דערמאָנט אים מיטן האַרבן וואָרט: „הער נאָר דו אַזוינער און אַזעלכער, ס'איז דאָך היינט שוין דאָנערשטיק אויף דער וועלט, און מענדל שתדלן מעג דיר אַ טובה טאָן אויף שבת. „אזוי פירט זיך ער שוין פון יאָרן. לצים זאָגן אַז עס איז אַ ירושה זאָך ביי אים. דער טאַטע זיינער איז געווען דער שטאַטישער שרייבער און אויך געוואוסט פון אַלע שווערע הערצער. נאָר דער טאַטע זיינער איז געווען אַ כעסן און אַ בעל נאוההניק, פלעגט זיך דינגען און זידלען, מענדל איז אַ דימענטענער מענטש און איז צופרידן מיט וואָס מ'גיט אים. „אַבי מ'האָט מיך אין זינען, בין איך גרייט צו טאָן אַ טובה.“ שמייכלט ער גוטמוטיק מיט דער גאַנצער געלער באָרד.

מיט שטערנבערגן איז מענדל די באָרד געוואָרן אַ גוטער ברודער גלייך
נאָך דעם ערשטן באַגעגענען זיך. ער האָט אים גענומען מיטן ערשטן
אַרויספאַר:

„ר' מענדל, עס פרייט מיך אייך צו קענען,“ האָט ער אים שמייכלענדיק
געקוקט גלייך אין די אויגן אַריין, „איר זענט אַ שתדלן און איך בין אַ
נצרך, וועלן מיר אויסקומען.“

„דהיינו?“ האָט יענער גלייך געכאַפט דעם מיין דערפון און דאָס געזל
האָט ביי אים גענומען גלאַנצן „וואָס מיינט איר דערמיט צו זאָגן?“

„איך מיין דערמיט, אַז איך וויל דאָ זיין אַ שטיקל צייט, קען איך
באַדאַרפן אַ טובה־לע דאָ און דאָרט. נעמט אַ פאַפיראַס, גאָר נישט קיין
שלעכטער סאָרט, כמעט אַן אַמעריקאַנער,“ האָט אים שטערנבערג מכבד געווען.

„הערסטו לייבל,“ האָט דער שתדלן אַ צופרידענער גערעדט צו
לייבלען און דערווייל אַרויסגעשלעפט פון בוזעם קעשענע אַ נאָטיץ ביכעלע,
„דיין חבר געפעלט מיר ביז גאָר. אַז ער פאַרשטייט אַן עסק איז ער דאָך
פון מיינע מענטשן, בין איך זיך נוהג אַזעלכע צו פאַרשרייבן אינעם
קאַנטע בוך וואָס איך פיר פון די היגע מענטשן. ווי אַ זאך מאַכט זיך,
לאָמדיק וויסן ווער און וואָס און ווען. און לאָס איך שוין אַזוי לעבן ווי דו
האָסט זיך כשר פאַרדינט אַן אמתן אַמעריקאַנער ציגאַר,“ האָט ער
באַהאַלטן דאָס ביכעלע און דערלאַנגט לייבלען די זילבערנע טאַבאַקערקע
פול מיט פאַפיראַסן, „דאָס איז אַ מתנה פונעם אָדון פון אַמעריקאַנסקי
קאַמיטעט. נישקשה ער דאַרף אויך אַמאָל אַ טובה. ער זאָגט אַז מ'קען אויס-
פאַרן גאַנץ אַמעריקע און נישט געפינען אַזאַ ווי איך. אַגב, וועל איך דיר
אויסזאָגן אַ סוד, ער זאָגט מיר, אַז כ'וואָלט דאָרט אויך געמאַכט אַ שיינ
לעבן. נו, ווי געפעלט דיר?“ האָט ער זיך גענומען געזעגענען, „אַ גאַנץ
וואויל שטעטל ביי אונדן, אויב איר דאַרפט אַמאָל אַן הלוואה־לע, אָדער גאָר
אַוועקגעבן געלט אויף פראַצענט אָדער אַזוי עפעס וואָס, וועט איר מיך
טרעפן בלי נדר יעדן טאָג, אַ חוץ שבת און יום־טוב נאָך צוועלף דעם זייגער,
אין מאָטל הויקערס פאַלאַץ. איך וואַרט דאָרט אָפּ די פאַטשט (פאַסט). אַמאָל
דאַרף מען זיך אונטערשרייבן פאַר אַן אַמעריקאַנקע (אַ פרוי וועמעס מאַן איז
אין אַמעריקע), אַמאָל איז אַ נאָמען פאַרדרייט און רשעים טשעפען זיך. עס
פעלן ברוך השם נישט קיין טובה־לעך צו טאָן.“

„ער וועט שוין אַכטונג געבן, אַז אַלע זאָלן דיר באַטראַכטן פאַר אַ
היגן.“ האָט לייבל אַ צופרידענער פונעם דערפאַלג גענומען שטערנבערגן
צום הויקערס פאַלאַץ, האַלטנדיק פונעם ווערטל „שמיד דאָס אייזן כל זמן

ס'איז היים". ס'איז דאך שוין אַט אַט פסח און קיין מצה האָט ער נאָך נישט, מעג דאָס זיין דאָס ערשטע טובהלע וואָס ער וועט פאַרלאַנגען פון דעם שתדלן.

מאָטל דעם הויקערס דירה איז ווי אַן אמתער פּאַלאַץ געשטאַנען אויף אַ בערגל, אַביסל אין דער זייט פון דער הויפט גאַס. אַ גרויסע אָפּנעחובלעטע געביידע מיט אַן איינגעפאַלענעם דאָך, וועלכע איז אַמאָל געווען אַן איינפאַר הויז, און זינט זי איז אַריבער צו דעם הויקער אין די הענט אַריין איז עס דער זאַמלפּלאַץ פון אַלע געזעלשאַפּטלעכע טעטיקייטן אין שטעטל. אַ הויז דער שולע און ביבליאָטעק וואָס האָבן אַנדערע דירות, געפינען זיך דאָ אַלע שטאָטישע קאָמיטעטן מיט דער פּאָלקס קיך, וואו עס עסן די אַרעמסטע פון שטעטל און אַנדערע שיקן די קינדער צו נעמען געקעכטס און טרוקענע פעקלעך עסן, וואָס אַ גרופּע פרויען גרייטן צו פון די אַמעריקאַנער פּראָרוקטן.

דער פּאַלאַץ באַשטייט פון אַ פּאַר גרויסע צימערן און אַ לאַנגען און טונקעלען שאלאש זאַץ, וואו עס וואַלנערן זיך נאָך עד היום אַ פּאַר אַלטע וואָגנס און האַלב פּאַרפּוילטע רעדער, אַ זכר פון די צייטן ווען דאָס הויז איז געווען פול מיט די וואָגנס פון צוגעפּאַרענע סוחרים אָדער מיט חסידים געקומען אויף יום־טוב צום רבין. איצט געהערט דאָס גאַנצע הויז צו מאָטל הויקער, וואָס איז דער איינציקער פון בערל גבאים משפּחה, וואָס האָט זיך געראַטעוועט פון דער כאַלערע און פון די באַמבעס בשעתן אָנקומען פון די דייטשן אין 1915. שטאָט האָט רחמנות געהאַט אויפן קאַליקע און אים צוגעשאַרט פּאַרדינסטלעך ביי קהלישע געשעפטן. אים האָט מען אויך איבערגעגעבן צו ברענגען די פּאָסט פון דער ראיאָן שטאָט, און אַ צוויי דריי מאָל אין וואָך, פלעגט ער זיך אָנטאָן דאָס היטל מיטן גלאַנציקן דאַשיק און אַרויסלאָזן זיך איבערן שטעטל צו פּאַרטיילן די בריוו, וועלכע זיינען געלעגן אין דעם טאַפּל זעקל וואָס איז געהאַנגען אויף זיין האַלדו און אין גאַנצן פּאַרדעקט דעם הויקער פון הינטן און פון פּאַרנט. מיט אַ שיינענדיק פנים האָט ער געשפּאַנט אויף די בריקלעך און אַריינגערוקט די דאַרע ראַכיטשע הענטלעך, דאָ אינעם פּאַרנדיקן טייל און דאָ אינעם הינטערשטן טייל פונעם טאַפּל-זעקל; און מיט אַ קולכל, וואָס איז דאַכט זיך געקומען ערגעץ פון הינטער דעם זעקל, פון די סאַמע אויסגעדרייטע פיס, וואָס האָבן זיך כסדר געפּלאַנטערט איינער אינעם אַנדערן, האָט ער מיט אַ מאָדנע ניגון אַריינגעזאָגט אין די הייזער אַריין די ווערטער פון דער קינדער־שפּיל, וואָס ער האָט זיך אויסגע־לערנט אין שולע: „אַראַקל, אַראַקל, זאָג מיר אַצינד, צי ס'איז פּאַראַן אַ בריוו פון אַ ליבן קינד?" אָדער „ענטפּער מיר באַלד דו שיינע מאַראַנע, האָסטו עפעס גוטס פּאַר די ליבע מיניע?"

געוויינטלעך נעמט מען אים אויף זייער פריינטלעך, און פון אַלע הייזער

לויפט מען אים אקעגן מיטן ברייטן „גוט מאַרנן“ אין דער דערוואַרטונג, אז ער זאָל שוין אויסרופן דעם אייגענעם נאָמען. אָפּט טרעפט זיך אָבער, אז מ'אָגט אים גוט אדורך מיט אַ היפּשער פּאַרציע קללות, ווייל עס פּאַרגלויבט זיך אים אַמאָל עמיצן אָנצוציען, זאָגט ער זיך אָפּ דעם גאַנצן פּומן פּאַר דער טיר שטייענדיק, און ווען יענער איז שוין אין דרויסן גרייט אָפּצונעמען דעם בריוו, שטעקט ער אַריין די הענטלעך אינעם זעקל און מיט אַ קוויטשיק קולכל און מיט גאָר אַן אַנדער ניגון שוין טוט ער אַ גראַם ווי אַ פּורים שפּילער: „מ'שרייבט אַ לאַנגען בריוו פּאַר אייך, ווי נאָך ער קומט ברענג איך גלייך.“

אז יענער נעמט אויסבטלען אַלע בייזע חלומות אויף זיין קאָפּ, מאַכט ער זיך אויך נישט וויסנדיק, פּונקט ווי עס מאַכט אים נישט אויס ווען עמיצער, אין גרויס צופּרידנקייט פּונעם בריוו וואָס ער האָט געבראַכט, רוקט אים אַריין אַ מטבע אין דער האַנט אַריין. ער גייט זיך זיין וועג אַ שמיכלענ-דיקער און טיילט פּונעם זעקל וואָס ער פּאַרמאָגט. ער קוקט זיך נישט אום אויף צוריק, ער ווייסט אז אַ טשאַטע יינגלעך גייען אים נאָך און אין אַלע הייזער קוקט מען אויס, אז ער זאָל זיך אָפּשטעלן פּאַר זייער טיר. זיין פנים שיינט אויף ווען ער טאַפּט אָן אַ גראָבן בריוו פּון אַמעריקע. דאָס מיינט געוויינטלעך אַן אָנווייזונג אויף אַ שיפּסקאַרטע אָדער פּאַטאָגראַפּיעס, און די אויפּרענונג וואָס דאָס ברענגט אַריין אין הויז קומט גלייך מיט אים. ער פּילט זיך עפעס ווי אַ שותף צו דער בשורה, ווי ער אַליין וואַלט עס צוגעגרייט. מיט אַ יום טובדיקן ניגון דערלאַנגט ער דעם פּאַקעט און טענצלט זיך אונטער מיט קינדערישער הנאה. „איר זאָלט מיר דערלעבן צו קריגן און קריגן און איך זאָל כּוח האָבן צו טראָגן און טראָגן . . .“

בלויז פּאַרן הויז פּון בערל טויב, דער לערער פּון שטעטל, גיט ער פּריער גוט אַכטונג צו ער האָט עפעס, און אויסהוסטנדיק זיך שטעלט ער זיך אַריין אין הויז מיט גרויס דרך ארע: „גוט מאַרנן, אדוני מורה,“ שלעפּט ער אַרויס פּונעם זעקל וואָס ער האָט און קוקט זיך גוט איין אינעם צוריק אַדרעס פּונעם בריוו אָדער פעקל און זאָגט אָן מיט גרויס פּרייד: „ס'איז אַ נייער נומער, „העולם“, און אָט איז די „צוקונפּט“ אדוני מורה. איר'ט שוין האָבן אַ פּריילעכן שבת. כ'ועל עס איבערגעבן דער חברה,“ שיינט ממש זיין פנים זעענדיק ווי דער לערער נעמט אַראָפּ די ברילן און רוקט אַריין די קורצזיכטיקע אויגן אין די שורות אַריין.

„זייער גוט מאַטעלע, זייער גוט. קום צו שבת, וועלן מיר אַביסל אַריינ-קוקן. פּינע זאַכן, ווייזט אויס. זאָג טאַקע דער חברה,“ באַגלייט ער אים ליבלעך צו דער טיר.

„מירן שוין ברענגען שבת אויבס אויך,“ טענצלט ער אַרויס אַ צופּרידענער און דאָס טאַפּל-זעקל הוידעט זיך לעבעדיק אויף ביידע הויקערס.

אויפן וועג צוריק אין פאלאץ אריין דערוואוסט זיך שוין דאָס שטעטל ווער נאָך עס גרייט זיך צו פאָרן קיין אמעריקע, און מענדל די באָרד שפּאַנט שוין גלייך אין יענעם הויז אריין אויסצוגעפינען צי קען ער נישט אַ טובה טאָן ביים מאַכן דעם פּאַספּאָרט.

צוליב זיין אַמט און צוליב דעם וואָס אַלע קהלישע קאָמיטעטן האָבן זיך אויפגעהאַלטן אין זיין פּאַלאַץ, האָט דער הויקער געוואוסט פון אַלע שווערע הערצער, און אין שטעטל האָט מען זיך געשושקעט, אַז ער איז שטילערהייט אַ שותף צו אַלע טובות וואָס דער שתדלן טוט, און אַז די קאָמיטעטיקעס פון אמעריקאַנער הילף טוען זיך נישט קיין ריר אָן אים.

„וויילט אורדאי נאָך אַביסל זעמל־מעל (מצה מעל), איז דער הויקער אַנטקעגן געגאַנגען לייבלען מיט אַ קוויטשיקל, „ניקס צו מאַכן, שטו גוניש . . .“ (מ'קען גאָרנישט אויפּטאָן, עס איז נישטאָ גאָרנישט), האָט ער געהוזקט האַלב אויף דייטש, האַלב אויף פּוילישן יידיש. דערביי האָט ער אים געוויזן מיט די הענט, אַז פאַר געלט קען מען פון דעסטוועגן עפעס טאָן. לייבל האָט צוריקגעשמייכלט און געוואָלט אריין אינעם גרויסן שאלאַש אריין. דער הויקער האָט אים אָבער פאַרשטעלט דעם וועג.

„מאָך זיך נישט נאַריש, לייבל, מיט די שיינע יידן דאָרט. זיי וועלן אַ נאַש בראַט (אַן אונדזעריקן) נישט געבן. מיט אַן אונדזעריקן גייען זיי מיט סאַמע יושר: עס איז נישט קיין יושר, אַז איינער זאָל האָבן מער און דער אַנדערער ווייניקער . . .“ האָט ער גענומען נאָכמאַכן יואלטישע גבאי, וואָס איז דער ממונה אויפן אויסטיילן די אמעריקאַנער פּראָדוקטן, „אונדזערע אמעריקאַנער ברידער האָבן געמיינט צו העלפן אַלעמען גלייך. ס'זיינען דאָ נאָך יידן אין שטעטל. איר פאַרשטייט, ס'איז נישט קיין יושר, נאָר לויטן קוויטל וועט איר קריגן און דאָס גאָר.“

„און אַז מ'האַט נישט קיין קוויטל?״ האָט שמערנבערג אַריינגעשטעלט אַ פּראַגע.

„אַז מ'האַט נישט קיין קוויטל,״ האָט דער הויקער זיך ערשט אַרומ געקוקט אויפן גאַס און אַזוי מיט אַ ניגון געצויגן די ווערטער, „אַז מ'האַט נישט קיין קוויטל, איז סידן ווי ר' יואלטישע זאָגט צו אַ שיינעם יידן, אָדער צו איינעם וואָס מ'האַט מורא פאַר אים; אַז איר זענט פשוט נישט מיט אַלעמען, איז דאָך נישט שייך צו זאָגן. צוליבן געזונט מעג מען דאָך טאָן לפנים משורת הדין. איך מוין דעריבער, אַז ס'איז דאָך פשוט אַ מצווה אַז אַזאַ ווי איר זאָלט קריגן מער. פאַר וואָס זשע האָט איר פריער נישט געזאָגט אַז איר זענט נישט מיט אַלעמען לאַ עלינו?״

„כ'האָב געמיינט צו בעטן ר' מענדלען צו זאָגן אַ גוט וואָרט פאַר אים. ס'איז מיינער אַ חבר, לאַה העניעם פלימעניק,“ האָט לייבל אויסגענוצט די געלעגנהייט און אים פאַרגעשטעלט.

„קומט דאָך אים אַ ברייטער שלום עליכם!“ האָט דער הויקער געגעבן אַ שפּרינג אונטער און איבערגעפרעגט: „ווי אזוי זאָגסטו, הייסט ער? כ'וואָלט געשוואָרן אַז כ'האָב איך שוין ערגעצוואו געזען?“ האָט ער שטאַרק געדריקט שטערנבערגס האַנט.

„איך האָב דאָ געלערנט אין חדר אין אָנהייב פון דער מלחמה.“

„אָהא, איצט דערמאָן איך זיך. צו לאַה העניען זיינען געקומען קרובים פון יענער זייט. האָט איר געלערנט ביי ר' אהרולע פּאָנפּאַל?“ האָט ער אַלץ נישט אָפּגעלאָזט שטערנבערגס האַנט, „אלו מציאות שלו,“ האָט ער זיך צעלאָזט מיט אַ גמרא ניגון אונטער דער נאָז, נאָכמאָנדיק דעם רבין וואָס פלעגט רעדן אונטער דער נאָז.

„דאכט זיך אז יאָ, און ביים קרעציקן אויך.“

„אויב אזוי, זענט איר דאָך איטשע מאיר מיט די ביינער. איר גערענקט ווי מיר פלעגן אייך רופן: אישטע מיער, 'עסט עסן פלאיש מיט באַינער? קום זשע אַרײַן צו מיר צום ערשטן. ס'וועט שוין זיין רעכט, דו דאַרפסט נישט שטיין ווי זיי דאַרט,“ האָט ער אַ ווייז געמאָן אינעם פינצטערן איינפאַר הויז אַרײַן, וואו עס זיינען געשטאַנען אין צוויי ריען פרויען און קינדער און אַלטע לײט וואַרטנדיק צו קריגן עפעס פון די אַמעריקאַנער פּראָדוקטן. קיין פּנימער האָט מען נישט געקענט זען, נאָר קולות האָבן זיך געטראָגן פון דאַרט בייזע, צערייצטע און ביטערע:

„ער זאָל אזוי כוח האָבן צו גנבענען, ווי איך האָב כוח צו שטיין אויף די פיס פון פאַרטאָג אָן.“

„מיינער, גיט זיך דאַרט גענוג אָן אין דעם אַמעריקע און איך דאַרף בעטלען גאָר.“

„נו, נו, מ'גנבעט דאָ נישט,“ האָט זיך מענדל די באָרד ברייטלעך אַרײַנגעמישט און צוגעקלאַפט מיטן שטעקן אויפן דיל, „ס'איז דאָ פאַר אַלעמענס וועגן, און באלעבאַטים טיילן אויס מיט יושר,“ האָט מען נישט געקענט וויסן צי ער שפּאַסט אָדער רייצט זיך אזוי, „האַלט נאָר גרייט די קוויטלעך, וועט איר קריגן אַפילו פון פויגל מילך.“

„ביינאכט טראָגן יואלטשעס בנים אַלץ אַרויס.“

„אז טראָגן זאָל מען זיי שוין, האַרצעדיקער פאַטער.“

„קיינ לעפל ווארעם וואסער נישט געהאט אין מיין מויל א נאנצן טאָג.
„נעכטן אָפגעשטאַנען א טאָג, אז ס'זאָל זיך זיי שוין שטעלן, מייע
שונאים, איובס צרעת.“

„מ'איז שוין אזוי אויך גענוג פארשאַלטן,“ האָט אָן אנדערע נישט
געקענט פארטראַגן די קללות, „הערט דאָרט אויף.“

„הערט אויף פּיסקעווען!“ האָט ירוחם דער שומר א באַסעווע געמאָן
מיט זיין צערעפעט קול צורעכט מאַכנדיק אויף זיך די מעשענע קאַסקע, פון
וועלכער ער קען זיך נישט שידן זינט ער איז געווען א פייער לעשער, „די
קיך עפנט זיך שוין!“ האָט ער א לויף געמאָן צווישן די שורות, „א
גריץ היינט דאָ, פארן קייסער צו שטעלן,“ האָט ער אויפגעעפנט א טיר
אין א תדר אַרײַן וואו עס איז געווען די פאָלקס קיך און אַרײַנגעלאָזט די
שורה מיט די קינדער.

„האַסט עס אַלײַן פאַרווכט?“ האָט מענדל די באָרד איבערגעשריגן
אַלעמען.

„אודאי א דריי שיסלען,“ האָט זיך שוין ווער זיך א וויצל געמאָן אויף
ירוחםס חשבון, וואָס איז באַקאַנט פאַר א גרויסן אַכלער.

„מיט א גאַנץ ברויט פאַרוויבן, האָט ירוחם א פּרײַלעכער זיך אַזש
באַלעקט, „עס גליטשט זיך ווי א האָניק טייגל.“

„וויפּל לעכעלעך האָסטו אויפגעלאָזט אין פּאַסיק, ירוחם?“ האָט אים
יענער נישט אָפּגעלאָזט.

„בײַן לעצטן,“ האָט ירוחם גוטמוטיק אָנגענומען דעם חוזק און זיך
געגלעט אין בייכל, „זעסט, דער פּאַסיק ליגט זיך איצט אזוי קײלעכדיק
א מחיה. א לעבן אויף קאָלאַמבוסן דאָרט מיט אונדזערע יידעלעך.“

„אים איז גוט, נעמט פון גרייטן,“ האָט זיך א יידענע א קרים געמאָן.

„פאַר וואָס דען נישט?“ האָט ירוחם שוין כמעט א באַליידיקטער א דריי
געמאָן די דיקע שוואַרצע וואַנצעס, „פיר יאָר נאָכאַנאַנדער געשטופּט אין
בויד אַרײַן זענעכטס מיט קלייען און נאָך געדאַנקט דעם פּרײַץ פאַר דעם.
איצט דאַנקען גאָט דערפאַר.“

„איז ווער זשע האָט דיר א טובה געמאָן?“ האָט דער שתדלן געפונען
וואו אַרײַנצושטעלן זיך.

„פאַר גאָט, דערנאָך דו, גאַספּאַדין שתדלן,“ האָט זיך ירוחם א שטעל
געמאָן פאַר מענדלען, און דער גאַנצער עולם האָט אויסגעשאָסן אין א
געלעכטער.

„אָט אזוי האָב איך לײב,“ האָט ירוחם אַזש אָנגעקוואַלן, „אָט ערײַך זען צי מ'וועט שוין באַלד טיילן,“ האָט ער אַן עפּן געטאָן די טיר פּון אַ צווייטן חדר, פּון וואָנען מ'האָט טאַקע באַלד גענומען אויסטיילן פּעקלעך מיט פּסחדיקע פּראָדוקטן.

„אינציקווייז, אינציקווייז!“ האָט ירוחם מעשה קאָמאנדיר איינגעהאַלטן די שורה, „האַלט גרייט די קוויטלעך. נאָך נייע קוויטלעך גייט אין קאָמיטעט אַרײַן. מ'וועט טיילן מלבושים אויך,“ האָט ער זיך אַזש פּאַרכליניעט פּון פּרייד. „ס'איז אָנגעקומען אַ גאַנצער טראַנספּאָרט. איר מיינט חלילה אלטוואַרג? אסור זאָל מיר זײַן. אַלץ נייע זאַכן, אפּשר איינמאַל געטראָגן.“

„זיי פאַרגינען זיך שוין איינמאַל דאָרט אין אַמעריקע!“

„פאַר וואָס זשע פאַרגינט איר זיי נישט?“ האָט ירוחם זיך צעבייזערט אויף דער זלידנער יידענע, וואָס לאָזט נישט אַרויס פּון מויל קיין גלייך וואָרט פאַר קיינעם.

די יידענע האָט זיך אָבער פאַר אים נישט דערשראָקן און ערשט אויף אַן אמת אַרויס מיט איר מענה לשון, אַז דאָס לעצטע מאָל האָט מען איר געגעבן אַ פאַר אַלטע אויסגעדרייטע שייך מיט שפיצן ווי די פּלעקער און אַ פאַרפּלעקט קלייזל, וואָס זי קען אַפילו נישט אָנטאָן. ס'איז צו שמאַל אויף איר. „אַז מ'שיקט שוין יאָ, זאָל עס זײַן געשיקט, נישט בלויז יוצא געווען פאַרן אייגענעם שוואַויל טאָג,“ האָט זי פאַרענדיקט מיט אַ טראַסק.

„אַ געשענקט פּערד, קוקט מען נישט אין די צײַן אַרײַן,“ האָט דער שתדלן אַ קעם געטאָן די געלע באַרד און באַלד געקראָגן אַ פאַרציע פּון דער יידענע.

„איך וועל אייך דאָ באַלד געבן אַ פּערד מיט צײַן, וועט איר ביי מיר גריזשען קאסאָרווע מיט די הוילע יאַסלעס. מיינט, אַז מ'ווייסט נישט וואו ס'קומען אהין די נייע זאַכן. אַזאַ יאָר אויף מיר ווי די אַמעריקאַנער האָבן אונדז אין זינען,“ האָט זי פּלוצים געביטן די טענה, „מ'שיקט פּון דאָרט פּון כל הגוּטס, נאָר דאָ שויםען זיי אָפּ די סמעטענע.“

„הערט שוין אויף, אַלעמאַל די זעלבע געשיכטע, עס ווערט איר נאָר נישט נמאס,“ האָבן אַנדערע זיך געשראָקן, אַז אויב מ'וועט דערהערן אינעווייניק וואָס דאָ קומט פאַר, וועט מען גלייך אויפהערן טיילן, ווי עס האָט שוין נישט איינמאַל געטראָפּן, „איר ווילט זיך קריגן, גייט אַהיים צו זיי. וואָס האָט איר צו אונדז?“

„אַ רײַז יושקע! מיט מאַרכביינער!“

„מיט צוקער באַבעס!“ זײַנען אַ כאַפּטע קינדער אַרויס פּון דער קיך

מיט פולע טעפלעך יושקע און זיך נעלאָזט מיט אַ שמחה אַהיים, כּדי צו פּראַווען די סעודה צוזאַמען מיט די אַנדערע מיטגלידער פון דער משפּחה. „גאָט זאָל זיי דאָרט אַזוי מחיה זיין, ווי זיי זיינען אונדז דאָ מחיה,“ האָט אַן עלטערער ייד זיך אַרײַנגעמישט, „ווען נישט זייער הילף וואָלט מען דאָך דאָ חלילה אויסגעגאַנגען.“

„דאָס זאָג איך דאָך,“ האָט ירוחם פון צופּרידנקייט אַ פּאַרצײ געטאָן דעם פּאַסיק אַרום די הויזן און גלייך געמאַכט די מעשענע קאַסקע אויפן קאַפּ, „איך זאָג, דאַנקען גאָט דערפּאַר. פאַר גאָט, און דערנאָך די יידן פון אַמעריקע, זעמיר חלילה נישט הונגעריק און אַ נאַש בראַט קען זיך פּאַרגינגען צו עסן אַ פּולע שײסל דריי מאָל אין טאָג. אַ לעבן אויף זיי דאָרט.“ האָט ער זיך אַזש באַלעקט בלויז פון דער הנאה פון רעדן פון עסן, „מיערטשע-שעס אַז די וועלט וועט ווערן פּריי, מ'וועט זיך קענען אַ ריך טאָן, וועל איך גאָר געבן אַ פּאַר צו קיין אַמעריטשקע און וועל זיי זאָגן אונדזערע יידעלעך: דאַנקען גאָט דערפּאַר!“

„הלוואי פון דיין מויל אין גאָטס אויערן אַריין,“ האָבן עמלעכע מיט אַמאָל פּרום זיך געוואונטשן.

דער שתדלן אָבער קען זיך נישט איינהאַלטן פון אַ סיבעץ טאָן:

„מיט דער קאַסקע וועסטו אַ פּאַר טאָן, ירוחם? ס'וועט שוין איינמאָל אַ בליאַסק טאָן דאָרט.“

„אַפילו מיטן פּאַסיק, מענדעלע קרוין,“ לאָזט זיך ירוחם נישט אַרייַג ברענגען אין כּעס, „און דיר וועל איך דאָ איבערלאָזן די שײסל מיטן גאַנצן קאָמיטעט,“ האָט ער זיך אַ נייג געטאָן פאַר אים מיט אַ קניקס און אויסגעשאַסן אין אַ געלעכטער.

„מ'ניט היינט מיט דער פּולער מאָס,“ האָט זיך ווער אַ צופּרידענער אַרויסגעשטופּט פונעם טייל-צימער.

„רינט שוין ווייזט אויס איבערן מויל.“

„נו, געריט זיך, האָט ירוחם גענומען אונטעראַיילן די וואָס האָבן שוין געקראָגן זייערס זיי זאָלן אַהיימגיין, נאָכן סדר וועט איר קענען שטיין וויפּל איר וועט וועלן, איצט זאָגט אַ גוטן יום-טוב!“

„גם אתם, גם אתם!“

* * *

אין אַוונט האָט אַ טרעגער צוגעטראַגן צו לאה העניען אַ נאַנצן פּאַק מיט פּסחדיקע פּראָדוקטן.

„ביסט דאָך עפעס גאָר אַ מזלדיקער,“ איז זי געווען איבערגליקלעך, „אַפילו גרייטע מצה־פּערפּל האָסטו דאָך געקראָגן. וואָס דען, אַז מ'האַט אַ צד אין שיסל איז שוין גאָר עפעס אַנדערש. זיי נעמען זיך אַליין אָן פון כל טוב, די שיינע יידן.“ האָט זי פון דעסטוועגן נישט געקאָנט איינהאַלטן אַביסל תּרעומות, „מ'זאָגט אָבער, אַז ביינאַכט טראָגט מען איבער פונעם קאָמיטעט גאַנצע פעק. ס'איז ווייזט אויס טאַקע אמת, אָט האָסטו דאָך געקראָגן אָן אַ קוויטל אַפילו. זאָלסט געווען קריגן אַביסל בוימל, מ'זאָגט אַז ס'איז ממש טעם גן־עדן. ווייסט יצחקל, יעדעס מאָל ווען כ'קריג עפעס פון דאָרט, גיט מיר אַ טיאָכק אין האַרץ,“ האָט זי איבערלייגנדיק די פּראָדוקטן זיך שיר צעוויינט, „עפעס ווי מיינער דאָרט וואָלט עס מיר אַליין געשיקט. טיילמאָל זוך איך אַפילו אין די קעסטלעך . . . מ'זאָגט אַז מ'האַט געפונען בריוולעך און געלט אין טייל זאַכן . . . ס'איז אפשר אַ נאַרישקייט, אָבער יעדער שטיקל פאַפּיר פון דאָרט איז מיר טייער. עס באַקומט זי אַוודאי נישט דער ביסן דאָרט צוליב אונדז. דערפאַר גיבן זיי אַזוי פּיל, אַ קלייניקייט אויסצהאַלטן אַ גאַנצע שטאָט . . . ווייזט אויס אַ פעט לאַנד דאָס אַמעריקע. נישט אומזיסט וויל מיינער נישט אָפּטרעטן פון דאָרט. ער וויל בשום אופן נישט קומען אַהיים. און ס'איז מיר אַזאַ האַרצווייטיק איבערצולאָזן דאָס אַלץ דאָ אַ וואו כ'האַב אַזוי פּיל געבלוטטיקט. יעדעס שטיינדעלע דאָ איז דאָך מיט שווייס באַגעצט. און ווי לאָזט מען דאָ איבער די מאַמען איינע אַליין אויפן פעלד? און די לעבעדיקע, מישטיינס געזאָגט, ווי אויפן וואַסער. זעסט, יצחקל,“ האָט זי אים אָנגענומען ביי דער האַנט און געוויזן אויף די ווענט, „יעדעס שפענדל דאָ אין וואַנט איז אַן עדות אויף מיין געפייניקטיקט אין דעם הויז, איז ווי זשע לאָזט מען דאָס אַלץ און מ'גיט אַ גיי אַוועק ווי אַ קאַץ פון דער סמעטענע? וואָס זשע וועט אָבער זיין דער תּכלית?“ פּרעגט זי און ענטפּערט זיך אַליין, „לעבן מיט די לידיקע קראָמען?“

זי איז געשטאַנען אין מיטן צימער און געהאַלטן אַ פעקל פּסחדיקע פּראָדוקטן אין דער האַנט און כמעט ווי גערעדט דורך דעם צום מאַן אין אַמעריקע. דאָס גאַנצע פנים איז איר געווען אָנגעשטרענגט און באַצערט. בלויז דאָס קול אַ מילדס האָט זיך ווי געבעטן און דערציילט נישט צום ערשטן מאָל שוין, אַז זי איז שוין גענוג עלנט געווען אין איר לעבן. איצט איז שוין צייט, אַז זי זאָל אויך וויסן פון אַ לעבן צו זאָגן מיטן מאַן און די קינדער צוזאַמען. זי האָט שוין גענוג געליטן נויט און דחקות, גענוג זיך אָנגעמאַטערט. אין די מלחמה טעג האָט זי נישט איינמאָל איינגעשטעלט דאָס לעבן כדי צו

שפיין אירע קינדער, אריבערקריכנדיק די שמאלע שטאנגען פון דער פאר-
ברענטער לאנגער בריק אריבערן טיך. עס שטייט איר נאך פאר די אויגן
איר ראטשקען זיך איבער דער צעבראָכענער בריק מיט אַ זעקעלע מעל אויף
די פלייצעס און אַ פּאָר פּונט בעלעך איינגעבונדן אין פארטעך. ס'איז געווען
פורים צייט, ווינטיק און נאָס און נעפלדיק, קוים וואָס מ'זעט וואו מ'איז
אין דער וועלט. און דאָ טוט נאָך מיט אַמאָל אַ פּלאַץ די קריע מיט אַזאַ
הארמידער ווי די גאַנצע בריק וואָלט איינגעפאַלן אונטער איר. ס'טוען איר
נאָך איצט וויי די פינגער פונעם אָנהאַלטן זיך אינעם קאַלטן אייזן. טאַקע
נאָר אירע טרערן און אירע תּפּלוֹת האָבן פּועל געווען, אַז זי זאָל זיך דער-
ראַטשקען בשלום אויף דער אַנדערער זייט. און וואָס זי איז זיך אויסגע-
שטאַנען פון די היצליעס, די קאַמענדאַנטן, צום ערשטן דייטשן, דערנאָך
עסטרייכער, דערנאָך אוקריינער און פּאַליאַקן. מיט אַ, איצט איז מען כאַטש
זיכער מיטן לעבן, אָבער וואָס פאַר אַ פּנים האָט מען דאָ איצט? מ'קוקט זיך
דען אום אויף אַ יידן? אַ ליאדע שייגעצל איז אַ גאַנצער באַלעבאַס.

„דו ווייסט וואָס איך וועל דיר זאָגן,“ איז זי צוגעקומען צו שטערנ-
בערגן און זיך צוגעזעצט לעבן אים, „איך האָב זיך איבערנעטראַכט, אַז
ס'איז פאַר דיר אויך נישט קיין תּכּלִית דאָ צו בלייבן. וואָס מישטיינס
געזאַגט וועסטו שוין האָבן, אַז דו וועסט חתונה האָבן דאָ? ציטערן דערנאָך
פאַר יעדן קנעפל. עס וואָלט שוין געווען אַ בעסערער פּלאַן זאָלסט פאַרן
מיט מיר קיין אַמעריקע.“

„איר פּאַרט דען שוין?“ האָט ער זיך גלאַט אַזוי אַ וויצל געטאַן, „און
וואָס וועט ווערן פונעם אָנקוקן זיך?“

„גיי שוין, גיי דאָרט, מאַכסט חוזק. דו האַלטסט דאָך נישט דערביי סיי
ווי, אָבער פאַרן ווילסטו דאָך.“

„וואָס דען איך וויל נישט? איר ווילט דאָך אָבער נישט פאַרן.“

„כ'וואָלט אוודאי נישט געוואָלט, אָבער אַז ער וויל נישט קומען אַהער,
מוז איך דאָך. די קינדער דאַרפן דאָך אַ טאַטן. די שיפּסקאַרטעס האָט ער
שוין אַרויסגעשיקט. כ'האַב דען אַן אַנדער ברירה? וואָלט איך כאַטש געהאַט
עמיצן פון דער משפּחה לעבן זיך, וואָלט מיר אוודאי לייכטער געווען. דו
ביסט דאָך שוין סיי ווי נע ונד. וואָס אַרט דיך וואו דו וועסט זיין? דאָס
מלמדות וועסטו דאָרט אויך נישט אָנווערן.“

„ביי מיר האָט איר שוין באַלד געפּועלט,“ האָט שטערנבערג זי
געוואָלט צופרידנשמעלן.

„גיי איך טאַקע שוין שרייבן מיינעם וועגן דעם. כאַטש גוט וואָס איך האָב

דאָס שטיקל פֿען אין דער האַנט און דאַרף נישט אָנקומען צו קיינעם. נישט אים מיין איך נאָר די וואַנט, כאָטש איין זאך האָט ער שכל געהאַט, דער פעטער מיין איך, שרייבן האָט ער מיך אויסגעלערנט. איי וועט זיך דאָס מיינער פרייען מיט דיין קומען. ער איז דאָך אזא גוטע נשמה, וואָס ווייסט וואָס? פון אונטערן נאָגל אפער קען ער דיר אוועקגעבן. ער וועט זיך מחיה זיין און איך וועל נישט אזוי ציטערן צו פאָרן מעבר לים, "האָט זי אינ-גאַנצן א באַרואיקטע שוין געגלעט דאָס פעקל פסחדיקע פראָדוקטן מיט גרויס ליבשאַפט, "עס שמעקט אַרויס פונעם קעסטל. עס איז ווייזט אַוים גוט פאַרפאַקט, וואָס עס קען גיין אזא מהלך און נישט קאליע ווערן. זאָגסט עפעס, יצחקל?"

"איך זאָג, אז איבער א יאָר אין דער צייט, וועט איר שוין זיין אין אַמעריקע און וועט שוין גרייטן אַן אַמעריקאַנער פסח."

"וואָס זשע מיינסטו, עס קען דען נישט מעגלעך זיין? ווי לאַנג נעמט דען דאָס פאָרן? דער עיקרשט איז נאָר איידער מ'קריכט אַרויף אויפן וואַגן. אָבער געדענק, דו פאַרסט מיט."

"מהיבא תיתא," האָט זיך שטערנבערג אַרויסגעדרייט פון א קלאָרן ענטפער.

ב

שבת נאָכמיטאָג, איז שטערנבערג געגאַנגען מיט לייבלען צום לערער בערל טוביב, וועלכער וואוינט אויף דער באַן-נאָס אין א נידעריק, האַלב איינגעפאַלן ירושה הייזל. דער דאָך א באַוואַקסענער מיט מאַך און משונה-דיקע ווילד געוויקסן, איז פון אַלע פיר זייטן אונטערגעשפאַרט מיט משופעדיק אויפגעשטעלטע בעלקעס, אזוי אז עס זעט אויס ווי דער דאָך וועט אָט באַלד זיך נעמען און א גליטש טאָן אַראָפּ צו דער נאָנטער לאַנקע, וואָס איז פול מיט ווילד גראַז, און איבערלאָזן אויף נאָטס באַראָט די איינגעבויגענע ווענט מיט די קליינע פענצטערלעך, וואָס קוקן שוין אזוי אויף די אַרומיקע פעלדער און גערטנער פון כמה וכמה יאָרן.

אַמאָל האָט דאָס הייזל געהאַט א פלוזט אַרום זיך, און א סטעזשקע האָט געפירט פון דער פאַרטקע גלייך צו דער גרויסער שווערער פאַרנטדיקער טיר מיטן שווערן אויסגעטאַקטן געזימס פון דעמבענע האַלץ. איצט איז דער פלוזט צענומען. בלוז די פוילע סלופקעלעך זיינען געבליבן און פון אַלע זייטן קען מען צוקומען צו דער אָפּגעהובלטער טיר, וואָס זעט אויס אַן דעם געזימס ווי אַן אַ קרוין אויפן קאַפּ. אינעווייניק אָבער דערקענט מען נישט די אַלטקייט. די געבויגענע ווענט זיינען באַהאַלטן אונטער גרויסע ראַמען,

פון וועלכע עס קוקן ארויס עלטערע יידן מיט ברייט צעפלאַכטענע בערד און האַרטע קאשקעטן אויף די קעפּ, און יידענעס מיט ליכטיקע שטערנ-טיכלעך און גלאט פאַרקעמטע הויכע הייבלעך. שויבן-שאַפעס אָנגעפאַסט מיט ספרים באַהאַלטן אַלע שפּאַלטן אין די ווינקלען, און איבער אַלץ שפּרייט זיך אַ מין פייערלעכע רואיקייט פונעם לאַנגען טיש אין מיטן שטוב, וואָס איז אַלעמאָל געדעקט מיט אַ געבלימטן יום-טובדיקן טישמעך.

„בערל איז אונדזער שיינדל“, האָט לייבל זיך איבערגענומען, „אזעלכע ווי ער, זיינען נישטאָ קיין סך.“

דאָס גאַנצע שטעטל רופט בערלען ביים ערשטן נאָמען און מ'לאָבט זיך מיט אים ווי מיט אַ גוטן וויין. מ'דאַרף נאָר דערמאָנען אַז בערל האָט אַזוי און אַזוי געזאָגט און ס'איז שוין גענוג, אַז אַלע זאָלן זיך גוט צוהערן. אַפילו די פרומאקעס האָבן דרך ארץ פאַר זיין ערלעכקייט און תּמימות. פון זיין אופן פון לערנען זיינען זיי אפילו נישט שטאַרק צופרידן, זיי ווייסן אָבער אַז קענען קען ער אַ סך און מיינט אַלץ לשמה. אַרעמע קינדער לערנט ער אומ-זיסט, און אין די שווערע ווינטער קעלטן ווען אַ סך פון זיינע תּלמידים קענען נישט קומען אין שולע אַריין, ווייל די שטיוועלעך זיינען צעריסן, פּוילט ער זיך נישט אַרומצוגיין איבער די הייזער ביי שפּעט אין דער נאַכט און לערנען ביי דער שיין פון אַ קאַניצל, ביי אַ שוסטערישן טישל, אָדער ביי אַ ליכט פון אַ שניידערישן ווארשטאַט. ער טוט דאָס מיט אַזאַ פּשטות, אַז אַלע אין שטעטל באַטראַכטן עס שוין אויך פאַר גאַנץ נאַטירלעך, אַז אין די שווערע קעלטן זאָלן די פאַר פאַרמעגלעכע תּלמידים זיינע שוין וויסן, — נישט צו דערוואַרטן בערלען ביי זיך אין דער היים, נאָר זיי דאַרפן זיך מטריח זיין צו אים אין שולע אַריין אידער ער גייט אַוועק אין די הינטערגעסלעך.

„אַרעמע לייט האָבן דאָך קיין ברירה נישט“, האָט ער תּמימותדיק געגעבן צו פאַרשטיין צו די וואָס האָבן עס נישט געוואָלט ליידן.

פון זיין העברייאיש-יידישע שולע, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין מיטן דער מלחמה, אין די צייטן פון די עסטרייכער, האַלטן טאַקע נישט אַלע, אָבער קיינער וועט נישט וואַגן עפּנטלעך אַרויסצוטראַגן מיט אַ שלעכט וואָרט. אַלע ווייסן, אַז נאָר בערל איז בכוח געווען צו דערהאַלטן די שולע אין די שווערע צייטן, און אַז זיינע תּלמידים זיינען פון די בעסטע אין שטעטל. ווען עס האָט זיך ביי אַ זיצונג פונעם אַמעריקאַנער הילפּס-קאָמיטעט גע-האַנדלט וועגן געבן שטיצע צו דער שולע, האָבן אַ פאַר פרומאקעס געפרוּאווט אַריינצואַרפן אַ וואָרט, אַז די אַמעריקאַנער יידן האָבן נישט געמיינט מיט זייער געלט צו העלפן אַ שולע וואו מ'לערנט אָן היטלען. האָט דער אַלטער

דיין אליין זיי פארמאכט דאָס מויל מיט אַ פּסוק, וואָס ווערט איבערגעזאָגט אין שטעטל מיט גרויס צופרידנקייט: „אל תגעו בבערל, רבותי. אַזעלכע ווי ער זיינען אַ זכות פאַר אַ שטאָט.“ פון גרויס דערשטוינונג האָבן די יידן נישט געוואוסט פון וואַנען אָנצוהייבן, האָט זיי דער דיין מסביר געווען: „וואָס פאַרשטייט איר דאָ נישט, רבותי, עס קען זיין אַז ער לערנט טאַקע בגילוי ראש רחמנא ליצלן, און ער וועט דאַרפן אָפּקומען דערפאַר השם ישמרנו, מיר טאָרן אים אָבער נישט מעניש זיין. איר ווייסט דאָך, אַז זיין מדריגה אין אהבת ישראל איז אין לשער.“

ווען די עסטרייכער זיינען אוועק, האָבן די לערער, מערסטנס פון גאליציע, פאַרלאָזט דאָס שטעטל אין איילעניש. אין דער צעטומלעניש, האָט קיינער נישט געטראַכט וועגן דער שולע, אַפילו די לערער וואָס זיינען געבליבן אין שטעטל האָבן געהאַט בילעכערע זאַכן צו באַזאָרגן. בלויז בערל טוביב האָט אַפילו אין די טעג ווען ס'איז געווען אַ סכנה אַרויסצוגיין אין גאַס נישט פאַרפעלט צו קומען אין שולע.

„און אַז די עסטרייכער זיינען אוועק, דאַרפן מיר דען דערפאַר אויפהערן צו לערנען מיט יידישע קינדער?“ האָט ער איינגעטענהט מיט זיין ליבען, וואָס האָט זיך געבעטן ביי אים ער זאָל בלייבן אין דער היים. „די פרומע יידן האָבן דען חלילה אויפגעהערט צו דאווענען און לערנען אַ בלעטל גמרא? מיינסט דאָך מיר נישט צו זאָגן, אַז מײן פרשה חומש איז ווינציקער ווערט, אָדער ווייל די עסטרייכער זיינען אוועק און די פּאָליאַקסן האָבן זיך נאָך נישט איינגעשטעלט, מעג איך דערווייל מפּסיק זיין און נישט לערנען מער מיט יידישע קינדער אַ פּרק ר' יצחק לייביש פּרץ, צי אַ פּסוק ר' חיים נחמן ביאַליק? דו מיינסט אַז דער זידע ר' מענדעלע וואָלט אַנדערש געמאָן?“ האָט ער זי ממש צוגעדריקט צו דער וואַנט. און ליבע, אַ קליינטשינקע, אַ דריבניקע און שטענדיק אַ פאַרדאָנהטע פונעם גרויסן דלות מיט וועלכן זי קען זיך קיין עצה נישט געבן, האָט שוין געוואוסט, אַז ווען בערל נעמט ר' מענדעלען אויך פאַר אַן עדות, קען מען שוין נאָרנישט זאָגן קעגן דעם. אמת, יעדער שרייבער האָט ביי אים דעם טיטול „רבי“, ער קען נישט פּועלן ביי זיך אַרויסצוזאָגן דעם נאָמען פּראָסט און פּשוט, אָבער ר' מענדעלען דערמאָנט ער זייער זעלטן. ער באַנוגנט זיך מיטן טיטול: „זידע“. בלויז אין באַזונדערע פּאַלן דערמאָנט ער דעם פּולן טיטול: „דער זידע ר' מענדעלע“. ער זאָגט עס אַרויס מיט אַזאַ פּיעטעט, אַז עס איז שוין נישט שייך אָפּצו-פרעגן נאָרנישט, — ר' מענדעלע אליין וויל דאָך אַזוי . . .

זי האָט מער נישט געפרוּווט אָפּצוהאַלטן אים. זי האָט געוואוסט אַז זי וועט נאָרנישט פּועלן. האָט זי אים בלויז זייטיק באַמערקט, אַז אויב ער

ניט שוין יא, זאָל ער למען השם נישט פאַרנעסן צוגיין צו די פּאָר לעקציעס וואָס ער האָט ביי פאַרמעגלעכע באַלעבאָטיים. מ'דאַרף דאָך אין הויז אַריין אויך עפעס האָבן.

„ביסט טאַקע גערעכט, ליבע, זייער גערעכט,“ האָט ער איר צוגעזאָגט און אַריינגערוקט די קורצזיכטיקע אויגן אין דער ספרים שאַפּע, „גוט וואָס דו האָסט מיך דערמאָנט.“

„כ'זוך מאַטל פּייסיען, זוך איד. כ'וויל היינט מאַכן אַ שטיקל יום-טוב. די חברה זיינען נעבעך אזוי אָנגעשראַקן, און ווער עס זאָל זיך אַ שפּיל טאָן מיט זיי איז נישטאַ. כ'בין דאָך כמעט איינער אַליין,“ האָט ער אָפּגעזיפּצט און שטיל אַרויס פון הויז.

די שולע איז נישט ווייט פון זיין הויז. ער איז אָבער נישט געגאַנגען גלייך אין שולע אַריין, נאָר זיך נאָר פאַרנומען צו דער גאַרבאַרניע גאַס, לעבן וואַ-סער, און פון דאָרט—מיטן בערגל אַרויף צו די וויינהייזער, וואו עס וואוינען די שניידערס, שוסטערס, די בלעכערס און סטאַליאַרעס, די שטריקנדייער, סטעלמאַכערס און דאָרפסגייער. ער איז געגאַנגען פאַמעלעך און מיט די קורצ-זיכטיקע אויגן געקוקט אויף די נידעריקע שטיבלעך מיט די האַלב פאַרפּוילטע שטרויענע דעכער. די הייזער קען ער גוט, און נאָך מער גיבן זיי זיך צו דערקענען דורך די שילדן, וואָס הוידען זיך אויף די צעבראַכענע פּלויטלעך און דורך די פאַרשידענע צעבראַכענע שטיקער געצייג, וואָס וואַלנערן זיך פאַר די הייזער.

געזאָגט האָט ער גאָרנישט. ער האָט בלויז געקוקט אַרום זיך. עס האָט מכלומרשט געהייסן, אַז ער קוקט זיך אזוי צו צו אַ פאַרושאווערט פעסל פאַרן סטעלמאַכס הויז און צו דעם צעבראַכענעם רעדל פאַרן שטריקנדייערס טיר, אָבער אַלע האָבן גוט פאַרשטאַנען וואָס ער טוט דאָ.

„לערער בערל איז דורכגעגאַנגען,“ האָט איינער איבערגעגעבן דעם אַנדערן מיט האַרץ.

„דער אַרונים מורה,“ האָבן די עלטערע תלמידים געאיילט נאָך אים, און ווען ער איז צוגעקומען צו דער שולע, איז שוין דער קאָרידאָר געווען פול מיט קינדער, וואָס האָבן אים אויפגענומען מיט אָפּענער ליבשאַפּט.

„וואָס עפעס אזוי שטיל קונדסיס?“ האָט ער זיי אַלעמען אַריינגעפירט אין גרעסטן קלאַס צימער, „היינט וועלן מיר לייענען עפעס אַ שיינס. ועצט זיך אויס וועלן מיר הערן ווי מאַטל פּייסיע דעם חזנס אין געוואָרן אַ גאַנצער מאַכער אין אַמעריקע.“

„אַ, אַ,“ האָבן חברה זיך צעפליעסקעט מיט די הענטלעך און בערלס אויגן פייכטן פון פולן געמיט.

אויף אים קוקנדיק האָבן די אנדערע לערער זיך אויך צוריקגעקערט און אזוי ארום דערהאלטן די שולע אין די שווערע טעג.

מיט בערלען האָט זיך שטערנבערג באַקאנט נאָך מיט אַ פּאָר טעג צוריק ביי אַ פּאַרזאַמלונג אין ביבליאָטעק. געהיים האָט עס, אַז ס'איז אַ געוויינט־לעכע זיצונג פון דער פּאַרוואַלטונג. אינעם האַלב טונקעלן ביבליאָטעק צימער זיינען מען געשטאַנען ווי געזעסן אַ צענטלינג בחורים און מיידלעך און שטיל זיך איינגעהערט צום באַריכט פונעם סעקרעטאַר. אויפן טיש איז געלעגן דער פּראָטאָקאָל בוך און די דערלויבעניש פּאַר דער זיצונג אונטערנעשריבן פונעם קאָמענדאַנט אַליין. פונעם באַריכט האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די צאָל מיט־גלידער ווערט גרעסער און ס'איז נויטיק שוין איינצוקויפן נאָך ביכער. מ'וועט דאַרפן שיקן עמיצן קיין וואַרשע, ווייל אין דער נאָענטער קרייז־שטאַט קען מען נאָרנישט קריגן. מ'וועט אויך דאַרפן דורכפירן אַ ליטעראַרישן אָונט אויף צו שאַפן געלט פאַר דעם צוועק. אין מיטן דער דיסקוסיע איז כמעט ווי אַריינגעפאַלן אין צימער אַ מיטל יאָריקער יונגערמאַן מיט אַ קיילעכדיק שוואַרץ בערדל אַרום דעם בלאַסן פנים.

„וואָס עפעס אין דער פינצטער?“ האָט ער קוים באַוויזן צו פּאַרמאַכן די טיר און גלייך צוגעגעבן, „איר ווייסט חברה, מירן באַלד האָבן געסט. מ'איז געקומען פון לודמיר. ס'איז אַ סברא אַז מ'וועט היינטיקן זומער קענען אוועקשיקן אַ פּאַר חלוצים, דאַרף מען זיך צוגרייטן. אַ, איר האַלט אין מיטן אַן ענין?“ האָט ער זיך פּלוצים געכאַפט און זיך פּאַרענטפערט, „איך לויף אַן אַן אַטעם, כ'האַב אַ פּלאַן פון שאַפן אַ קיבוץ. מ'דאַרף קריגן אַ שטיקל לאַנד,“ האָט ער אויף אַן אויסטערלישן אופן אויסגעבויגן דעם קאַפּ און מיט די קורצזיכטיקע אויגן אַריינגעקוקט אַלעמען אין די פּאַרוואַנדערטע פנימער אַריין.

„קומט צו נעענטער, אדוני מורה,“ האָט דער פּאַרזיצער מיט דרך ארץ אים איינגעלאָדן צום טיש און זיך ווי געבעטן ביי אים, „די חברים וואַלטן אַפּשר נישט געדאַרפט קומען אַהער. די דערלויבעניש איז נאָר פאַר דער ביבליאָטעק. מיר טאָרן נישט איינשטעלן.“

„און נישט אַלע זיינען פּאַראַינטערעסירט אויך,“ האָט עמיץ פון די שטייענדיקע אַריינגעוואָרפן אַ וואָרט.

„אזוי, נישט פּאַראַינטערעסירט,“ האָט בערל אויפגעכאַפט דעם צווישנ־רופ, „וואָס איז, היים? מיינסט טאַקע, אַז מ'מוז אייביק לעבן אין שרעק פאַרן מאָרגן, וואַרטן אויף משיחן זיצנדיק דערווייל אין בלאָטע.“

„חלילה,“ האָט יענער זיך אָפּגעטרייסלט, „מ'דאַרף די בלאָטע אויס־טריקענען און טאַקע דאָ אויפן אָרט. מיר גרייטן זיך צו בויען דאָ.“

„זייט מיר מוחל, אנטשולדיקט מיר,“ האָט דער פּאַרזיצער זיך גענומען בעטן, „נישט דאָ איז דער פּלאַץ דערפאַר.“

„וואָס הייסט, נישט דער פּלאַץ דערפאַר?“ האָט דער לערער אויסגעטאָן די ברילן און אַלעמען אַרומגענומען מיט די ווייכע אויגן, „אומעטום וואו יידן קומען זיך צונויף איז דאָס ריכטיקע פּלאַץ. איר מיינט דאָך מיר נישט צו זאָגן, אַז דאָס גאַנצע איינשמעלעניש אַרויסצוקריגן דאָס שטיקל פּאַפּיר פונעם אָרון איז געווען צו באַוואַרענען די ביכלעך וואָס שטייען דאָ אין די שאַפּעס. איך זאָג, אַז דאָ איז דאָס פּלאַץ צו באַטראַכטן אַלץ, און זיי דאָרט,“ האָט ער אָנגעוויזן אויף די שאַפּעס, „לערנען אונדז טאַקע אויך אַזוי. ווען זיי זאָלן געווען וואַרטן ביז עס וועט זיך מאַכן אַ ריכטיק און באַוואַרנט פּלאַץ, וואָלט שוין פון אונדז לאַנג קיין זכר נישט געבליבן.“

די גרופע איז געשטאַנען ווי אויף הייסע קוילן. זיך דורכגעוואַרפן מיט בליקן צווישן זיך און נישט געקענט פאַרשטיין פאַר וואָס דער לערער, וועלכער איז אַלעמאָל אַזוי געהיטן מיט אַ וואָרט און פאַרזיכטיק קיינעם נישט אָנצוטערעטן, איז עפעס איצט אַזוי אויפגעקאַכט אַז ער קוקט זיי כמעט נישט אין די אויגן אַריין, דאָס בלאַסע פנים איז מאַדנע פאַררויטלט און האַלט אין איין צוקן.

„איר פאַרשטייט חברה, איר זענט פון די ערשטע וואָס האָבן די זכיה צו נעמען און צוגרייטן די אייגענע גאולה,“ האָט דער לערער נישט באַמערקט זייער איבערקוקן זיך.

„נישט אַלע ווילן אַוועק פון דאַנען,“ האָט חיים זיך ווידער נישט איינגעהאַלטן, „מיר ווילן שאַפן די גאולה דאָ און ס'איז גאַרנישט אַזוי ווייט די צייט ווי איר מיינט.“

„אודאי נישט,“ האָט בערל אונטערגעכאַפּט יענעמס רייד, „ווער זאָגט דען? מיר דאַרפן דאָ אויך האָבן חלוצים. דו פאַרגעסט אַז דער זעלבער קיבוץ וועט זיין גרייט אויף אַלץ, אויף אַרבעט און אויף פאַרטיידיקן זיך,“ האָט ער זיך ענדלעך אויסגעגעבן, ציילנדיק די ווערטער, „זאָג איך, ווער דען, אויב נישט איר? איר דאַרפט זיך גרייטן, און אַט דאָס אַלץ וואָס איר טוט,“ האָט ער מיט אַמאָל גענומען רעדן געלאַסענער, „איז דאָך אויך צוגרייטונג. וואָס ווייסן מיר וואָס מיט אונדז וועט נאָך זיין. זאָג איך: סינדערלעך גרייט זיך צו אַלץ.“

אין צימער איז געוואָרן אומהיימלעך שטיל. דער טונקל איז געדיכטער געוואָרן און אין גאַנצן פאַרשלאַנגען די גרופע יינגלעך מיט מיידלעך. דער לערער האָט צוריק אָנגעטאָן די ברילן און גוטמוטיק זיך צעשמיכלט.

„הָאָט נישט קיין פאַריבל אויף מיר, כ'הָאָב נישט געמיינט אייך איבער-
צושרעקן הלילה. איך מיינ אז איר ווייסט אַליין גאַנץ גוט ווי עס האַלט מיט
אונדז. נו, מער וועל איך אייך שוין נישט שטערן. מירן נאָך רעדן וועגן דעם,
הָאָט ער זיך געלאָזט אַוועקגיין פון טיש, מאַרגן אַוונט ביי מיר אין הויז.“

נישט וויסנדיק וואָס צו טאָן ווייטער, הָאָט דער פאַרזיצער געשלאָסן די
זיצונג מיט דער עצה אז מ'זאָל זיך פאַנאָדערגיין וואָס שנעלער, ווייל עס איז
שוין גאַנץ שפעטלעך און די דערלויבעניש איז נאָר ביז צען אין אַוונט.

אויפן וועג צו דער טיר, הָאָט זיך בערל אָנגעשלאָגן אַן שטערנבערג און
אים אויסגעשטרעקט די האַנט ווי ער וואָלט אים שוין פון לאַנג געקענט.

„כ'הָאָב געהערט פון אייך.“

„פרייט מיך זייער,“ הָאָט שטערנבערג געענטפערט, „וואוילע חברה,
אייערע תלמידים.“

„זאָגט עס זיי נישט. זיי וועלן זיך נאָך איבערנעמען.“

„איז אויך נישט קיין עוולה. איר מעגט זיך אודאי איבערנעמען מיט זיי.“

„וואָס עפעס איך?“ הָאָט בערל נישט אָפגעלאָזט שטערנבערגס האַנט,
„גוטע ערד דאָ און אַ לייטיש בית-עולם . . . איר מענט זיך אַמאָל דורכגיין
אַהין, וועט איר אַליין זען וויפל אנשי שם די היגע קהילה הָאָט פאַרמאַגט.
אין 15טן יאָרהונדערט נאָך ווערט די היגע קהילה שוין גערופן עיר
ואם בישראל. הוילן און וואלין הָאָבן זיך צונויפגעלייגט און אויפגעשטעלט
דאָס שטעטל פונקט אויפן טייך „בוג“. עס פאלט נישט אַראָפּ פונעם הימל,
מיין פריינט,“ הָאָט ער אַ שמיכלענדיקער אים אויפגעקלערט נישט אַן
שטאַליץ, „דער אַלטער יחוס אויפן היגן בית-עולם הָאָט אַ היפּשן חלק אין
דעם צימער דאָ.“

„זיי קענען אָבער נאָר אייך,“ הָאָט שטערנבערג נישט אָפגעלאָזט זיינס.

„אַלס לערער ווייסט איר דאָך, אז מיר זיינען בלויז די פאַרמיטלער. אגב,
איר הָאָט ברעיה צו בלייבן דאָ?“ הָאָט ער אָנגענומען שטערנבערג אונטערן
אַרעם און אַרויס אין דרויסן, „קומט צו שבת צו מיר וועלן מיר אַביסל
שמועסן. עס קען זיין, אז איך זאָל אייך קענען באַהילפּים זיין מיט קריגן
לעקציעס.“

„איך ווייס נאָך אַליין נישט. כ'וואָלט בעסער געוואָלט קריגן אַ שמעלע
אין אַ דאַרף אויפן זומער,“ הָאָט שטערנבערג זיך אַרויסגעכאַפט און גלייך
דערפילט, אז דעם באַשלוס הָאָט ער ערשט אָנגענומען, נישט וויסנדיק אויף
קלאָר פאַר וואָס, „כ'בין נאָך קיינמאָל נישט געווען זומער אין דאַרף.“

„איר גרייט זיך דען לערנען ערד אַרבעט?“

„איך חלום פון פאָרן קיין ארץ ישראל.“

„זייער פיין, בין איך הייסט עם נישט דער איינציקער משוגענער צווישן די לערער,“ האָט ער געשפּאַנט שנעל און מיטגעצויגן שטערנבערגן מיט זיך, „איר ווייסט עם ווייטיקט מיר אָבער זייער דאָס האַרץ אויף די געס-לעך דאָ וואָס וועלן בלייבן ליידיק ווען אלע אונדזעריקע וועלן אוועק פון דאַנען. קיין נייע הייזער וועט מען נישט דאַרפן. די זאַפטיקע ערד וועט מער נישט נערן קיין נייעם דור. ער וועט פשוט נישט זיין. און די אַלטע וועלן צעפאַלן ווערן אויף פּראָך. בלויז אויפן אַלטן בית-עולם וועלן די יחוס-וואַרצלען זיך טוליען צו דער אַלטער ערד מיטן טרויעריק זיסן חלום, אַז אומעטום וואו יידן זיינען איז ארץ ישראל.“

„וואָס זשע האָט איר געמיינט, מיטן זאָגן זיי פריער, אַז מ'דאַרף אויך דאָ חלוצים?“ האָט שטערנבערג פּאַרזיכטיק געפרעגט.

„כ'ווייס,“ האָט זיך בערל פּלוצים אָפּגעשטעלט, „איר מיינט מ'קען מיט אַ גרינג געמיט אזוי איבערלאָזן אַ גרויסן חלום אויף הפּקדָה? אָבער קיין אַנדער ברירה איז סיי ווי נישטאַ. איך פיל ווי ממש מיט יעדן מינוט עקט זיך אָפּ אונדזער כוח צו לעבן דאָ. עפעס ווי מיר וואַלטן געשטאַנען על פּרשת דרכים און דערפילט אַז ער כאַן און פון דאַנען אָן און ווייטער איז אזוי: אָדער מיר פּאַרנעמען זיך אויף אַ נייעם וועג, אָדער מיר ווערן דאָ פּאַרזונקען אָן אַ שפור. איר פּאַרשטייט, יעדעס מאָל ווען איך קוק זיי אין די אויגן אַריין האָבן איך דאָס געפיל ווי צו זאָגן: איר זעט דאָך קינדערלעך ווי עם האַלט, גרייט זשע זיך אין וועג אַריין, און איך זוך נאָר דאָס ביסעלע צידה דורך פאַר זיי.“

„איר רעכנט דען צו בלייבן דאָ,“ האָט זיך די פּראַגע ווי אַראָפּגע-גליטשט פון שטערנבערגס צונג.

„וואָס זאָל איך אייך זאָגן,“ האָט בערל מיט אַ מאַדנעם טרויער ווי גערעדט צו זיך אַליין, „איך פיל זיך נישט בכוח אָנצוהייבן ערגעץ אויף דאָס ניי, און מ'דאַרף דאָ דערווייל אויך עמיצן האָבן. כ'ווייס, אפּשר בין איך שוין צו אַלט און קען פאַר זיך אַליין בלויז היטן אַן אַלטן חלום. איך, דאַכט זיך מיר, געהער אין גאַנצן אַהער.“

„איר וועט מיר מוחל זיין וואָס איך זאָג עם,“ האָט שטערנבערג געהאַט דאָס געפיל, אַז בערל וויל ער זאָל עם אים זאָגן, „דעריבער זענט איר געווען אזוי צערודערט ווען איר האָט גערעדט צו זיי וועגן גרייטן זיך קיין ארץ ישראל?“

"מן הסתם, האָט בערלס קול געקלונגען אזוי מוראדיק אומעטיק און גורלדיק, „וואָס וועלן זיי דען דאָ דערהיטן, און אויף וואָס קענען זיי זיך דאָ דערוואַרטן? די לעצטע יאָרן האָבן אונדז דאָ דעם רוקן איבערגעבראַכן, בלויז אַן אייגענע היים וועט עס קענען אויסגלייכן,“ האָט ער פּלוצים אויס־געשטרעקט די האַנט צום געזעגענען, „וואָס זשע זאָגט איר, שטערנבערג, איר וועט צוקומען שבת? עס קען זיך אַמאָל מאַכן, אז איך וועל האָבן אַ פּלאַץ פאַר אייך אין אַ דאָרף. איך וועל זיך נאָכפרעגן ביי מיינעם אַ באַקאַנטן דאָרפס ייד. דאָ נישט ווייט טאַקע. אַ גוטע נאַכט!“

„איייל נישט אזוי, בערעלע!“ האָט זיך פּלוצים פון ערגעץ אַ יאָג געטאָן דער שטאָט משוגענער, „וועסט משיחן סיי ווי נישט דעריאָגן,“ האָט ער זיך אַ שטעל געטאָן אין מיטן געסל, פאַרוואָרפן דעם קאַפּ אַריבער די אַקסל און זיך צעשריגן מיט אַן אויסטערליש קול און מיטן ניגון פון אַ סליחות פּוּמון: פעם ראשון צדיק הדור. ווער איז דער גרעסטער צדיק? בערעלע טויב! וועמען וועט מען פירן צו דער עקדה? — בערעלע טויב!“

דעם משוגענעמס קול האָט זיך גרויליק געטראָגן אין דער אַרומיקער לבנהדיקער שטילקייט. עס איז געווען ווייט אַרום. אויף די דעכער און די בריקלעך זיינען געלעגן שטיקלעך קאַלטע לבנה ליכט און דאַכט זיך מיט געיאַמערט מיט אים: „וועמען וועט מען ביי די טשופּרינעס שלעפּן צוצווען דאָס אַליץ? „משה מאָטל דעם משוגענעם און משיחן אַליין . . .“

שווייגנדיק האָבן שטערנבערג און בערל געאיילט אַהיים און דעם משוגענעמס יאמער איז זיי נאָכגעלאָפּן פון אַלע זייטן, צוזאַמען מיט אַ האַסטיקן גראַגערן פונעם שטאָטישן נאַכט היטער און אַן אַלאַרם־פּיפּען פון די פּאָליציי פּאָסטנס אין מיטן מאַרק.

לעצטנס האָט זיך עס איינגעשטעלט אזוי: אַז מאָטל הויקער לאָזט ווייסן אַז ס'איז דאָ אַ נייער זשורנאַל ביים לערער, קומען זיך שבת נאַכמיטאָג צונויף אַ היפשע צאָל פון בערלס געוועזענע תלמידים, מערסטנס מיטגלידער פונעם קלוב, „הדור הצעיר“, און מען פאַרברענגט צוזאַמען מיט לייענען און דיסקוטירן. אָפט פאַרויצט מען זיך אַפּילו ביז שפעט אין דער נאַכט, און אין אַ סך שטעטלשע הייזער ווייסט מען שוין דאָן, אַז אויף בערלס טיש שטייט איצט דער בייכיקער, סאַמאָואַר, אַ זידנדיקער, און ליבע די רביצין, ווי די חברה רופן זי, שטייט ביים טאַפּטשאַן אַ שיינענדיקע, רעדט לשון קודש מיט גרויס כוונה און באַשמירט די דינע פעניצלעך ברויט מיטן אַמעריקאַנער

מאַרמאַלאַד, וואָס מאַטל דער הויקער ברענגט אַ מתנה שבת אויבס.

צו דער מלאכה לאָזט ליבע קיינעם נישט צו. דאָס איז איר מצווה און איר נחת — וואָס איר בערל האָט קיין עין הרע נישט אויפגעהאָדעוועט אזעלכע טייערע יידישע קינדער. קיין אייגענע קינדער האָט זי טאַקע נישט, האָט איר בערל אָנגעפילט די שטוב מיט גאַנצע מנינים קינדער. „אַ גאַנצער דור-צער קיין עין הרע נישט“ — שפרעכט זי זיך אין האַרצן אָפּ: „קיין ביזן אויג זאָל אויף זיי נישט שולט זיין, רבונו של עולם.“

„נו, נו, טרייבט זי זיי אָפּ פון זיך ווען זיי ווילן איר העלפן, — זוהי חובתי, חובת עקרת הבית.“ (דאָס איז מיין פליכט, די פליכט פון אַ באַלעבאַסטע).

„אַבער מיר זיינען דען עפעס געסט?“ שפאַרן זיך די חברה וויסנדיק פון פאַרויס, אַז זיי וועלן נישט אויספירן, נאָר זיי האָבן פשוט הנאה איינצו-טענהן מיט איר און איר געבן אַ געלעגנהייט צו רעדן לשון קודש און ציילן יעדן וואָרט ווי גאַלדענע רענדלעך.

„אמת, איר זענט נישט קיין געסט, אַבער אייגענע קינדער באַדינט מען דאָך אויך . . . איר קומט טאַקע ווי צו זיך אַהיים, אַבער אין לייטישע היימען,“ גיט זי אויס אַ טיפע אומצופרידנקייט מיט איר שטענדיקער אַרעמקייט, „גיט מען שבת אויבס פאַר גוטע קינדער, און דאָ, וואָס? אַביסל וואַסער און דאָס גאָר . . .“

ווייטער לאָזן זי שוין די חברה נישט רעדן, ווייל זיי ווייסן אַז אַט באַלד וועט זי זיי אפּערוואַרפן פאַר וואָס זיי האָבן יעדערער געבראַכט עפעס כיבוד: דער אַביסל צוקער, אַן אַנדערע טיי און מאַטל דער הויקער, וואָס דרייט זיך אַרום צווישן דער חברה אַן אויפגעמונטערטער וואָס ער איז דאָ אַ גלייכער ווי אַלע, האָט געבראַכט דעם אַמעריקאַנער מאַרמאַלאַד.

„זאָל שוין זיין אזוי, אַבער דערלאַנגען מעגן מיר דאָך,“ ווילן זיי כאַטש דאָס פּועלן ביי איר, „איר דאַרפט דאָך אונדז נישט באַדינען ביזן טיש.“

„נאַרישע קינדער,“ טוט זי צום סוף אַ לאַך און איר בלאַס פנים הייבט זיך אָן רויטלען, „וואָס דען זאָל איך טאָן, לערנען מיט אייך? גייט אייך געזונטערהייט צום רבינס טיש.“

חברה פאַרשטייען דעם וואונט און טראַגן זיך אָפּ פון קיך. זיי ווייסן, אַז בערל איז זייער נישט צופרידן ווען עמיץ נכעט זיך אפּער פון הינטערן טיש אין צייט פון לייענען.

* * *

דער נאָכמיטאָג איז זייער שנעל אַריבער אין בערלס הויז. שטערנבערג האָט זיך זאָט נישט געקענט אָנלייענען די נייע זשורנאַלן, וואָס ער האָט דאָרטן געפונען. ער האָט זיך אזוי פאַרטיפט, אַז ער האָט גאָרניט באַמערקט וואָס עס טוט זיך אַרום אים. ער האָט נישט געהערט די דיסקוסיעס, און פאַרפעלט צוצוהערן זיך צו דער נייער דערציילונג וואָס מען האָט צוזאַמען געלייענט פון דעם פּרישן נומער „צוקונפֿט“, וואָס איז יענע וואָך אָנגעקומען. ער האָט נישט געזען ווי די חברה האָט ממש איינגעאַטעמט אַ שטיק אַמעריקע מיט דער נייער דערציילונג, און נישט געפילט דעם ציטער זייערן ווען די מעשה האָט זיך אזוי טרויעריק פאַרענדיקט. ער איז געווען פאַרנומען מיט זיך און פאַרגעסן אָן אַלץ. ערשט ווען עס האָט שוין געהאַלטן ביי דער טיי מיט צובייסן האָט די באַלעבאַסטע אים אַרויסגעפירט פון דער פאַר-נומענקייט:

„זיך צוגעכאַפט, נעבעך, ווי אַ דורשטיקער צו אַ קוואַל.“ האָט זי געלאָסן און פייערלעך געציילט די מליצות. „טוט זשע עפעס אויך פאַרן זינדיקן גוף, פאַרן האַלדז, מיין איך, מר שטערנבערג. עס טריקנט דאָך אייך שוין מן הסתם אין גומען.“

„נעמט עפעס אין מויל אַרײַן,“ האָט בערל אַן אויפגעלייגטער, ווי אַלעמאָל, ווען די תלמידים זיינען אַרום אים, מכלומרשט אונטערגעהאַלטן די באַלעבאַסטע, און צוגערוקט שטערנבערג אַן אויסשניט פון אַ צייטונג, „איר זעט, אָט האָט איר בערגלסאַנס אַ דערציילונג וואו ער שילדערט אַ שטעטל וואָס לידיקט זיך אויס. ער זעט גוט דעם אונטערגאַנג, אָבער פאַרפעלט אַרויסצוהערן דעם טרויער פון די איבערגעלאָזענע חורבות. ביי אים קומט עס אַפילו ערטערווייז אויס ווי הוּזק.“

„בערגלסאַנס שטעטל פאַרט דאָך אַוועק קיין אַמעריקע,“ האָט איינער פון די תלמידים זיך אַרײַנגעמישט, „זיי צעפאַרן זיך איינציקווייז, און האָבן נישט קיין אויסקוק אויף עפעס נייע צו בויען. זיי אַנטלויפן בלויז פון אַרעמקייט.“

„איז וואָס דערפון געדרונגען, יהודה?“ האָט בערל אָנגעשטעלט זיינע מילדע אויגן, אויף אַ יונג בחורל מיט פעסטע פלייצעס און אַן איינגע-שפאַרטע, שפיציקע מאָרדע.

„כ'מײן,“ האָט יהודה אַ טרייסל געטאַן מיט דער טשוּפּרינע און נערוועז זיך אַ רוק געטאַן אויף דער שטול, „כ'מײן, אַז זיי אַנטלויפן און דאָס שטעטל צעפאַלט זיך אויף פּראַך. די וואָס בלייבן איבער פּוילן בלויז.“ „איך פאַרשטיי נאָך אַלץ נישט,“ האָט בערל אים אַלץ אָנגעקוקט, און יענער איז אונטער זיין בליק נאָך נערוועזער געוואָרן און נישט איינגעזעסן אויף דער שטול.

"ס'איז מיר שווער עס ארויסצוברענגען, איך פיל אָבער אזוי, אז ווען מיר וועלן אוועקפאָרן מיט דער קבוצה קיין ארץ ישראל, וועלן מיר טאָסע אויסליידיקן דאָס שטעטל דאָ, אָבער די, וואָס וועלן בלייבן דאָ, וועלן לעבן מיט אונדזער האָפענונג."

"מיינסטו, אז עס וועט אזוי לייכטער זיין דער עלנט דאָ?"

"איז דען פאָראַן אַן אַנדער וועג?" האָט מיט פאָרדראָס אַ זאָג געטאָן, חיהלע דעם דיינס, און דאָס גאַנצע מאטאווע פנים אירס, האָט זיך אַ קרום געטאָן, "איך פאַרשטיי אייך לעצטנס נישט, אדוני מורה," האָט זי מיט אָנשטרענגונג איינגעהאַלטן די ווערטער, "וואָס גייען אונדז אַן די הורבות וואָס וועלן בלייבן? וואָס פריער זיי וועלן זיך צעפאַלן, אַלץ בעסער. זאָלן זיי נישט בלייבן קיין עדות פון אונדזער געפאַלנקייט. יעדער געסל דאָ און מיטס-בירגל, איז דאָך פול מיט דער דערשראָקנקייט און קליינקייט פון אונדז אַלעמען דאָ."

"ביסט נאָך יונג, חיהלע," האָט בערל זיך אַ הויב געטאָן פונעם בענקל און גענומען אַרומשפאַנען אין טונקעלען צימער, און זיין לאַנג אויסגעצויגענער שאָטן איז אים נאָכגעגאַנגען אַרום די איינגעהויקערטע ווענט, "טאָסע דערפאַר, וואָס די שרעק און געפאַלנקייט איז דאָ מיט אונדז אין אַלע ווינקעלעך, איז אין יעדן ווינקל דאָ, פאָראַן אויך אונדזער חלום און וואָר, און לייב און לעבן. רייסט עס אויס, גייט מען אָפּ אין בלוט."

"אָבער האָבן מיר דען אַן אַנדער ברירה, ווי?" איז חיהלע אים נאָכ-געגאַנגען אַן אויפגערענטע.

"אַ ברירה?" האָט אַ הייזעריקער קוויטש זיך אַ רים געטאָן נאָך זיי, און אַלע האָבן זיך גלייך אַ קער געטאָן צום ווינקל, וואו ס'איז געזעסן דער איבערגעוואקסענער ברוכקע, אַ בחור אַ שווייגער, ביי וועמען די אויגן רעדן מער ווי די שטומפיקע ליפן זיינע. געוויינטלעך זיצט ער אָפּ צווישן דער חברה שעהן לאַנג און עפנט נישט דאָס מויל, נאָר אַמאָל מאַכט זיך אז ער גיט אַ ברויז אויף, און ווערטער נעמען זיך רייסן פון אים היציק און אָנגעגליט, אז ער בריט ממש אָפּ. די שוואַרצע אויגן צעפינקלען זיך ביי אים מיט אַן אומהיימלעכן גלאַנץ און דער נידעריק געשוירענער קאָפּ האָר טוט זיך אַ שפיז אָן ווי אַ יאָזש. מען מוז אים דאַן אויסהערן אין גאַנצן און נישט דערווידערן. עס ווערט ממש אָפּגענומען דאָס לשון ביי אַלעמען, זיינע שטומ-פיקע ליפן ווערן שאַרף און עס דאַכט זיך, אז נישט ער רעדט, נאָר אַלע זיינע אברים רעדן זיך אויס.

"פון אַלע ברירות האָסטו אויסגעקליבן איבערצולאָזן אַלץ אויף הפקר

און ווילסט נאך גערעכט מאכן זיך, באפוצן מיט שיינע ווערטער, מליצות, האָט ער געפיערט און געבליצט אַרום זיך מיט די שוואַרצע אויגן, „איך זאָג אויך, אַז מ'דאַרף זיך אָרגאַניזירן, נאָר נישט בלויז אויף אַוועקצופאַרן. מ'דאַרף פון דאַנען פאַרטרייבן די שוואַרצע טיוואַלים, און ווער זאָל עס טאָן אויב נישט מיר?“

„ווי מיינסטו, ברוכקע?“, האָט בערל אים געוואָלט באַראַיִקן.

„מ'דאַרף זיך אָרגאַניזירן און נישט מורא האָבן,“ האָט ברוכקע ווי נישט באַמערקט דעם לערער, „און צוריקגעבן קלעפּ פאַר קלעפּ. איר הערט, צוריקגעבן. נישט לאָזן זיך טרעטן ווי די ווערעם. מ'שלאָגט נישט נאָר אונדז. מ'ווערט דעם פויער, מ'פייניקט,“ האָט אים גענומען פאַרפּעלן אָטעם און ער האָט זיך גענומען שטיקן מיט די ווערטער, „היינטיקן זומער וועט זיין אַ גרויסע ענדערונג. עס וועט נישט בלייבן ווי עס איז.“

„ביז עס וועט קומען די נחמה, וועט דערווייל אַרויס די נשמה,“ האָט חיה זיך אַ שטעל געטאָן קעגן אים, „און, — אַפילו אונדזערע גוטע פריינט, ווילן אונדז אויך דאָ נישט מער. עס קומט אַמאָל אַ צייט ווען אַ יידישער ישוב מוז זיך אָפּטראָגן פון אַ פּלאַץ און ס'איז מער נישט געווענדט צי ער וויל צי ער וויל נישט. עס איז איצט אונדזער רוי, ברוכקע,“ האָט זי ממש אַרויסגעפלאַצט אויף אַמאָל, „און די גרויסע גליקן פון „יענער זייט“ האָט מען שוין אויך געזען. . .“ האָט זי אַ ביטערן לאַך געטאָן און דערביי אָנגעוואונקען אויף ברוכקעס זיין פאַרבונדן מיט דער „לינקער באַוועגונג.“

„אביסעלער געלאַסענער, קינדער,“ האָט בערל זיך געכאַפּט אַז דער שמועס איז אַוועק צו ווייט און זיך דערנענטערט צו ברוכקען.

„איך גלויב, חיה,“ האָט ברוכקע זיך נישט געלאָזט אָפּשטעלן, „איך גלויב, אַז מיר שטייען און פאַלן מיט אַלעמען צוזאַמען. אַלע קענען דאָך נישט אַנטלויפן סיי ווי.“

„און איך גלויב אין בויען אַן אייגענע היים. דו שלעפּסט זיך נאָך אַנדערע,“ האָט חיה אַריבערגעשריגן אַריבער בערלען, וואָס איז געשטאַנען צווישן זיי ביידע.

„אורדאי גלויבסטו, און דערווייל זעסטו בלויז די חורבות און אַנטלויפסט פון זיי.“

„און דו זעסט נישט, אַז עס קען מעגלעך זיין, אַז אַלע זאָלן בלייבן, נאָר מיר זאָלן זיין הרוב. . .“

„איר מיינט ביידע גוט, קינדערלעך,“ האָט ליבע זיך אַריינגעמישט, „מ'קען

מיינען, אז איר זענט זיך שונאים אויפן לעבן ווי איר שפרינגט איינער אויפן
אנדערן."

"איר האָט ווייזט אויס פאַרנעסן, אז ווענט האָבן אויערן היינטיקע צייטן",
האָט ווער פאַרנעוואָרפן ביידע צדדים.

"אז זיי גלויבן ביידע, "האָט בערל מיט אַ ביטערן שמייכל גערעדט כמעט
צו זיך אַליין און זיך אוועקגעזעצט, "אזוי איז שוין מיט אַלע דיסקוסיעס.
מ'הייבט אָן פון ערגעץ און מ'פאַרקריכט כ'ווייס וואהין. וואָס זאָגט איר
שטערנבערג?" האָט ער אַ פאַרלאָרענער זיך געווענדט צו שטערנבערגן ווי
איינער רעדט: איר זעט וואָס עס טוט זיך?"

"עס איז דען נאָר היינט אזוי?" האָט שטערנבערג געוואָלט אַריבער-
פירן דעם שמועס אויף עפעס אנדערש, "און ווידער בין איך זיכער, אז ווען
מ'זעט דארפן וועלן ביידע צדדים טאָן וואָס מ'דאַרף."
"דהיינו?" איז בערל געווען ניגערקט.

"קעמפן דאָ ווען מ'קען, און אַנטלויפן ווען מ'מוז."

"מיר ווילן אָבער בויען!"

"עס בויט זיך נישט אָן קאַמף!" האָט די דיסקוסיע זיך שיר צעפלאַ-
קערט אויף דאָס ניי, נאָר דאָ האָט זיך ליבע אַריינגעמישט שוין גאָר אָן
מליצות:

"און דערווייל האָט איר קיינס נישט פאַרזוכט גאָרנישט. און אַפילו קיין
ניגון נישט געזונגען. דער גאַסט אונדזערער קען נאָך מיינען, אז עס איז
ביי אונדז אַלעמאַל אזוי היציק און מ'שפרינגט זיך אין די אויגן אַריין. איר
מעגט זיך שעמען קינדערלעך."

"נישקשה ליבע, מיר וועלן נאָך האָבן נחת פון זיי אַלעמען," האָט
בערל צוריקגעוואונען זיין גלייכגעוויכט, און מיט אַ שמייכל געקוקט אַלעמען
אין די אויגן אַריין, "נעמט עפעס אין מויל אַריין, חברה, און קוקט זיך נישט
אָן אזוי, ווי ברונזע הענער. איך האָב ערגעץ געלייענט וועגן צוויי גאָר גרויסע
לייט, וואָס האָבן אַ גאַנצן לעבן געקעמפט צווישן זיך און זיך ממש נישט
געקענט קוקן אין די אויגן אַריין. ערשט ווען זיי זיינען עלטער געוואָרן און
זיך באַגעגענט ביי אַ פייערלעכער געלעגנהייט, האָט איינער דעם אנדערן
די האַנט דערלאָנגט און זיך צעקושט. האָט איינער אויף זיי געזאָגט אזא
משל: אין די יונגע יאָרן זיינען זיי ביידע אַרויס גראָבן אַ טונעל, וואָס זאָל
פאַרבינדן זייער פאַלק מיט דער וועלט, נאָר זיי האָבן געגראָבן יעדערער פון
אן אנדער זייט. האָבן זיי נישט געזען איינער דעם אנדערנס אַרבעט און זיינען

זיך דעריבער געווען שונאים. ערשט איצט ביים סוף פון זייער לעבן האָבן זיי זיך באַגענגט אין מיטן טונעל און זיך דערזען אין אמתן ליכט. . . .

„הערט זיך צו, קינדער,“ האָט ליבע אַ דערפרייטע צוריק אָנגעהויבן אין מליצהדיקן העברייאיש, „און נעמט זיך אַראָפּ אַ מוסר השכל. ווען דער טונעל וועט זיין פאַרטיק, וועט איר זיך אויך באַגעגענען און זיך דערלאַנגען די הענט.“

„זיי מעגן זיך אַפילו איצט אויך דערלאַנגען די הענט,“ האָט מאַטל הויקער דערפילט אַז איצט איז געקומען די צייט ווען זיינס אַ ווייץ וועט צונוצקומען, האָט ער אַ הויב געמאַן די הויקערס זיינע און צוגעטענצלט צו ברוכמען און אים אַ רים געמאַן פון ווינקל אַרויס: „גיי צו, בהמה דו, און בעט מחילה ביי דער צוקונפטיקער מוטער פון דייע קינדער,“ האָט ער געגעבן אַנצוהערן, דאָס וואָס איז אַלעמען געווען באַוואוסט, אַז די צוויי זיינען נישט גלייכנילטיק איינס צו דאָס אַנדערע. חברה האָט אַרויסגעשאַסן אַ געלעכטער און די אָנגעלאַדענע שטימונג האָט מיט אַ מאָל נאָכגעלאָזן. עמעצער האָט פאַרצויגן אַ פריילעכס און ביסלעכווייז איז דאָס טונקלע צימער אָנגעפילט געוואָרן מיט שטילן געזאַנג און פריידיקן יוגנטלעכן פאַרברענגען, וואָס האָט געמאַכט פאַרנעסן אין אַליץ אַרום.

„נו, וואָס זאָגט איר? מ'וועט נאָך האָבן נחת פון זיי?“ האָט בערל טויב כמעט איינגערוימט שטערנבערגן אַ סוד, ביים געזעגענען זיך שפעט אין אָוונט שוין.

„איר מיינט צו זאָגן, אַז איר האָט שוין נחת.“

„איר מאַכט אַ טעות, מײן פריינט. איצט צאפלט מיר בלויז דאָס האַרץ אויף דעם, וואָס עס דערוואַרט זיי נאָך. דאָס האַרץ איז מיר נישט זייער גרינג.“

„אַבער זיי האָבן מיט וואָס צו קומען אין דער וועלט.“

„הלוואי,“ האָט בערל אַ פאַרטראַכטער אים געדריקט די האַנט, „און איר האָט טאַקע באַשלאָסן אָנצונעמען אַ שמעלע אין אַ דאָרה? איר וואָלט זיך דאָ אויך גוט איינגעאַרדנט.“

„כ'האָב שוין אַבער צוגעזאָגט.“

„אַ שאַד, איר וואָלט אונדו דאָ גוט צונוצגעקומען. . . .“

„עס איז נישט ווייט פון דאַנען. איך וועל סענען קומען אין שטאָט אַריין זייער אַפּט. איך האָב ליב צו שפּאַצירן.“

„מילא, זאָל זיין אַזוי. פאַרנעסט זשע נישט אין אונדו ווען איר קומט אין שטאָט אַריין.“

„א שיינעם דאנק. עס איז א גרויסער פארגעניגן,“ האָט אים שטערנבערג צוריקגעדרוקט די האַנט מיט אמתער דאנקבאַרקייט.

ער איז אָבער נישט גלייך אוועקגעגאַנגען, נאָר אַ ווילע געשטאַנען נאָך און נאָכגעקוקט דעם לערער מיט די לעצטע פּאָר תּלמידים, וואָס האָבן נאָך געכאַפט אַ שטיקן שמועס, אַנשפּאַרנדיק זיך אויף איינעם פּון די סלופּעס וואָס האַלטן אָונטער דאָס הויז. אַ מאָדנער טרויער־געפּיל האָט אים אַרומגענומען. ער איז כמעט זיכער געווען, אַז ער זעט זיי דאָס לעצטע מאָל און ס'איז אים געווען ווייטיקלעך באַנג.

„קומט, חבר שטערנבערג,“ האָט לייבל אים מיטגעצויגן מיט זיך. „אַ וואוילע חברה אויפגעהאָדעוועט, אונדזער בערל. איך בין אים שטאַרק מקנא אויף זיי. מ'וועט נאָך הערן פּון זיי!“

„אורדאי,“ איז שטערנבערג נאָך אַלץ געווען פאַרנומען מיט דעם נאָנגר־דיקן טרויער־געפּיל, „אַ פיינע יוגנט אויפגעקומען, נעבעך, נאָר אַ פיינע יוגנט.“ „וואָס מיינט איר מיטן „נעבעך,“ חבר שטערנבערג?“ האָט לייבל אַזש אַ צאַפּל געטאָן.

„כ'ווייס אַליין נישט. אַרויסגעכאַפט זיך. נעמט זיך נישט צום האַרצן, איך בין אַלעמאָל אַ מרה שחורהניק. ס'וועט זיך מן הסתם אויסלאָזן צו גוטן.“ „און איך מיין פונקט קאַפּויער,“ האָט לייבל געמיינט אַז ער ווייסט וואָס שטערנבערגן קוועטשט, „מיט אַזאַ יוגנט דאַרף מען זיך גרויסהאַלטן. זיי וועלן נאָך גרויסע זאַכן באַווייזן, נישט אַזוי?“

„אַז עס וועט זיין געווענדט אין זיי. די נאַנצע צרה מיט אונדו איז דאָך אָבער, וואָס מיר מיינען נאָר, אַז ס'איז געווענדט אין אונדו, און מיר קאָכן זיך גלייך מיר וואַלטן געווען די באַלעבאַטים פּון דער זאַך.“ „הייסט עס, אַז מיר ווערן בלויז געשלעפט מיטן שטראָם?“ „און מיר מיינען, אַז מיר שווימען אַליין. . .“ איז שטערנבערג אים אַריינגעפאַלן אין די רייד.

„עס קען אָבער זיין, אַז אונדזער דור וועט באַווייזן צו ווערן דער באַלעבאַס איבער זיך אַליין. . .“ איז לייבל באַשטאַנען אויף זיינעם.

„לאָמיר האָפּן, מיין פריינט, איבער דעם זיינען מיר נאָך אַלץ די באַלע־באַטים.“ האָט שטערנבערג זיך גענומען געזעגענען. „אַ דאַנק אייך פאַר אַלץ, לייבל.“

„פאַרט געזונט, און לאָזט זיך הערן!“ האָבן זיי זיך אַרומגענומען ווי לייבלעכע־ברידער.

דער וואָגן האָט זיך שווער געשניטן אין טיפן זאַמדרוועג, וואָס האָט זיך געשלענגלט אין אַ שיטער-באַוואַקסן לאָזע-וועלדל. די פּערד, פאַרמאַטערטע פון שלעפּן און פונעם טרוקענעם זאַמד אין די פּיסקעס, האָבן שווער געפרייכט און זיך אַלע וויילע אָפּגעשטעלט, אָפּגעהירזשעט און ווייטער געשלעפט זיך, פאַר-דעקנדיק מיטן שטויב די נאַכלויפנדיקע פאַרנאַכטיקע שאַטנס. דורך די שיטערע לאָזעס, האָט זיך אָפט אַ צי געטאָן אַ שיינ פון אַן עלעקטרישן לאַמפּ פון העט ווייט און פאַרשוואונדן. וואָס ווייטער האָט דער שיינ זיך אָפטער באַוויזן און איבערגעשניטן דעם וועג. שטערנבערג איז געזעסן אויפן וואָגן און געווען פאַרטאָן מיט נאַכיאָגן דעם שיינ. דאָס האַרץ האָט אין אים געציטערט מיט יעדן מיג און וואונק פונעם שיינ, וואָס איז געקומען פון דער ווייטנס, פון דעם דאָרף צו וועלכן ער פאַרט איצט.

ווען דער וואָגן איז צוגעקומען אַזוי נאָענט צום דאָרף, אַז מען האָט שוין געקענט הערן דאָס איבערפון זיך פון די פּויערטעס, האָט דער אָפּשיין פון דער עלעקטרע זיך אויסגעצויגן אין שמאַלע ציטערנדיקע פּאַסן איבער דער גאַנצער ברייט פון וועג. די מידע פּערד האָבן אפנים אָנגענומען די ווייסע ליכט פּאַסן פאַר קריכנדיקע לעבעדיקע באַשעפענישן וואָס פאַרשטעלן זיי דעם וועג, האָבן זיי מיטאַמאָל גענומען האַסטיק שפּרינגען און שלעפּן דעם וואָגן אין די זייטן כּדי אויסצומיידן די מאַדנע היהלעך. אָפּשפּרינגענדיק אַזוי אַ פאַר מינוט, איז דער וואָגן אַריינגעפאַרן מיט אַ האַסט אין אַ פּריי-לעכער כּאָפּטע הויף-אַרבעטער, וואָס זיינען געלעגן אויסגעלייגט פאַר די הויפּישע באַראַקן און מיט היליכיקע קולות און הוּזק-שפּילן געיאָגט פון זיך די מידקייט פון אַ שווערן אַרבעטס-טאָג. איבער זיי האָבן געלויכטן די עלעקטרישע לאַמפּן פון הויף, און דאָס צוויי שטאַקיקע קאַנטאַר-הויז האָט געקוקט מיט אַלע באַלויכטענע פענצטער און גערופּעט מיט אַ שרייענדיקן גראַמאַפּאָן. די פּערד האָבן זיך פּלוצים אַ שטעל געטאָן און זיך צעהירזשעט מיט אַזאַ לוסטיקייט, אַז אויף אַ מינוט זיינען די ליארעמדיקע אַרבעטער פאַרשטילט געוואָרן. פון די נאָענטע שטאַלן, האָט מען זיי געענטפּערט מיט אַ הירזשעריי און לאַשיקלעך האָבן דין צוגעקוויטשעט מיט גרויס צופּרידנקייט.

דאָס שאַרפע ליכט און דער ליארעם האָט שטערנבערגן אַביסל צעטומלט, נאָר ער איז גלייך מיט אַלע אַראָפּגעשפּרונגען פון וואָגן און אַרומגערינגלט געוואָרן פון אַ כּאַליאַסטערע קינדערלעך, וועלכע האָבן מיט גרויס ניגער אָבער שעמעוודיק צוריקגעהאַלטן זיך געשטופּט צו אים און געשמייכלט. בלוז איין יאַטל מיט שוואַרץ געלאַקטע הערעלעך האָט זיך אָנגענומען מיט מוט: „איר זענט דער „אַדוני מורה“? לויף איך רופן דעם טאַטן.“

„מירן אים אליין אהיימפירן.“

„מ'דארף נישט ווארטן,“ איז די כאליאסטערע געווען זיכער ביי זיך און זיך געוואָלט באַווייזן פאַרן נייעם לערער, אז זיי קענען זיך אליין אן עצה געבן.
„מיר'ן טראָגן אייערע זאַכן!“

און איידער שטערנבערג האָט נאָך געהאַט צייט עפעס צו ענטפערן, איז שוין דאָס געפלאַכטעניע קיישעלע, וואָס אייוואַן מיקוליק האָט אין די ווינטער נעכט אויסגעפלאַכטן, געוואָרן צו שאַנד און צו שפּאַט אין די אויגן פון דער חברה.

„טוט נאָר אַ קוק,“ האָט מען זיך געטאַרעט.

„ס'איז היפשעלעך שווער אָט דאָס אַ,“ האָט איינער זיך געמאַכט קרעכצנדיק.

„קיישעלע,“ האָט אַן אַנדערער זיך שוין נישט געקענט איינהאַלטן און געכיכקעט גאַנץ הויך.

שטערנבערגן האָט עס אָבער נישט געאַרט. פאַרקערט גאָר, ס'איז אים געפעלן די פרייקייט און אָפּנקייט פון דער חברה. דער לוסטיקער גערויש פון אַרום, האָט אויך אויף אים געוויקט צו גוטן. נאָך דעם עלנט פון לעצטן ווינטער, האָט ער זיך דערפילט ווי אַריינגעפאַלן אין אַ וועלט פון פרייד און לעבן.

„שלום עליכם, לערער!“ איז אים אַנטקעגן געקומען אַ ייד אַ באַוואַקסענער מיט אַ מאַדנער צורה. אַלץ אויף אים איז געווען שוואַרץ: די קאַלטענוואַטע באַרד, די געדיכטע ברעמען, און דער געקרייזלטער קאַפּ ווי ביי אַ באַראַן; אַפילו דאָס קאַרטענע, אָפּגעריבענע רעקל, האָט זיך אויך געשוואַרצט אויף אים און צוגעגעבן עפעס שאַטנדיקס און ביזו. אין דער אַרומיקער פריילעכקייט, האָט דער ייד אַריינגעטראָגן עפעס געשפּענסטיקס און פרעמדס. שטערנבערג האָט אַזש אַ ציטער געמאַן אָנגעמענדיק דעם יידנס אויסגעשטרעקטע האַנט.

„איך הייס, חיים,“ האָט ער אַ מרוק געטאַן, „ווי רופּט מען אייך?“

און נישט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער, האָט ער זיך אַ לאַז געטאַן צו די קינדער:

„וואָס כיכקעט איר? לאַבוסעס, אַהיים גייט!“

נאָך דעם יידן האָט זיך נאָכגעקייקלט אַ יידענע מיט אַ מילד אָבער צעקנייטשט פנים. אַ ברייטער שמייכל, האָט פּולער אַרויסגעצויגן די קנייטשן און קלאָרער געצייכנט די בלויע רינגען אונטער די אויגן. סיי מיט איר קייקלען זיך און סיי מיטן גאַנצן הילוך אירן, האָט זי דערמאַנט אין אַ פעטע הון, וואָס זוכט אַ פּלאַץ וואו אַוועקצוועצן זיך און לייגן אַן איי.

„טאקיש, פונקט צו דער וועטשערע געקומען, פאניע לערער,“ האָט זי זיך צעצויגן אויף איר ברייטער און זאפטיקער פוילישער אויסשפראך, „עץ מוזט זיין זייער אַ מזלדיקער.“

„נישט קיין קאַרנער,“ האָט דער שוואַרץ האַרדיקער ייד געהויבן דאָס קיישעלע און איראַניש געשמייכלט אין דער באַרד אַריין.

דאָס קליינוואַרג האָט זיך געהאַלטן פון דערווייטנס און שטיל געכיכיקעט.

„די ערשטע וואָך וועט דער לערער עסן ביי מיר,“ האָט די פרוי, וואָס איז געקומען מיט שטערנבערגן פון שטאָט געלאָזט וויסן.

„פאַר וואָס עפעס? און מיין יושקע איז דען קיין יושקע נישט?“ האָט זיך די היימעכע געפילט געטראָפן און זיך אַוועקגעשטעלט סטערדיש, גרייט צו קריגן זיך.

„מ'עט נאָך האָבן צייט צו אמפערן זיך, ווייבער,“ האָט דער שוואַרצער ייד זיך אַריינגעמישט, „היינט וועט ער עסן ביי אונדז. מ'דאַרף זיך דאָך דורכרעדן. איך זע דאָך אים דאָס ערשטע מאָל. וועגן שלאָפן זעט איר, איז עפעס אַנדערש, איר האָט דאָך, דאַכט זיך, אַ ליידיג באַנקט-בעטל, בילע,“ האָט ער שנעל געשפּאַנט און גערעדט צו דער שכנטע וועמעס צוויי קינדער דאַרפן אויך לערנען ביי שטערנבערגן.

„מילא, זאָל שוין זיין דער ערשטער חודש ביי אייך. איך בין סיי ווי פאַר-נומען איצט מיט דער פעלד אַרבעט,“ האָט זיך יענע אונטערגעגעבן.

„און עך האָב דען צייט?“ האָט די היימעכע זיך אַ צעזינג געמאָן, „וואָס בין עך עפעס ענקער משרת, צי וואועס? מ'האָט אָפּגעגערעדט אַ וואָך, איז אַ וואָך . . .“

שטערנבערג האָט גענומען פּלאַנטערן מיט די פיס. ער האָט זיך דערפילט איבעריק און באַשפּיגן. עס איז אים קאַלט געוואָרן אין אַלע אברים און אַ ניט גוטקייט האָט אים אַ נעם געמאָן און אים פאַרשווינדלט דעם גאַנג מיט אַלע הושים. ער האָט זיך נאָכגעשלעפט נאָך זיי אַ צעמישטער און פאַרביסן געשוויגן. דער זינגנעזאַנג פון דער היימעכע און דער קוויטשיק הויכער געבייזער פון דער צווייטער באַלעבאַסטע, האָט אים געשטאַכן און געזושמעט אין די אויערן. עס איז געקומען אַזוי פּלוצלינג, אַז ער האָט זיך נישט געקענט דערמאַנען וואָס ער טוט דאָ און נאָך וואָס ער איז געקומען. ער האָט בלוז געזען ווי דער ייד שלעפט זיך מיט זיין קיישעלע און האַלט אין איין ווישן דעם שווייס מיט דער פּאַלע פון זיין לאַנגען כאַלאַט.

זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביים אויסבייג פון וועג, לעבן אַ פּריצישן

טשווארניק (א הויז מיט פיר טירן) אוועקגעשטעלט ווי א לאנגער פאס ביים סוף פון דעם פריצישן מאיאנטעק. אהער קומט די עלעקטרע שוין נישט צו. דאָ וואוינען שוין די פאַראַבקעס (הויף אַרבעטער) און די יידן. אַנטקעגן ווייסן ליכט פון דערווייטן האָט דאָס הויז אויסגעקוקט פאַרלאָזן און פאַרשעמט. צוגעקומען צום הויז האָט חיים נאָכאַמאָל אָפּגעווישט דעם שווייס מיט דער פּאָלע פון כאַלאַט און אַ מרוק געטאָן צו די ווייבער:

„ווי האָט איר נישט קיין בושה פאַר אַ פּרעמדן מענטשן? פּאניע לערער, וואָס שטייט איר דאָרט מיט זיי? איר ווייסט דאָך, ווייבער!“ האָט ער שוין צוגעגעבן מיט איראָניע ווי איין מאַנצבאַל צו אַן אַנדערן, „ווייבער, געפאַקט דאָס אָרט ווען צו ווערטלען זיך.“

פון די אַנדערע צימערן פונעם טשווארניק האָט מען געקוקט דורך טיר און פענצטער.

„מ'קריגט זיך שוין איבערן רבין,“ האָט ווער געכאַכאַטשעט דורך אַ צעבראַכענע שויב, „קוקט אים נאָר אָן, אַ ניונקעלע אַזאַ . . .“

די קינדער וואָס האָבן זיך פּריער נייגעריק צוגעהערט צום מחלוקת, האָבן זיך פּלוצים דערפילט געטראָפּן און גענומען פאַרענטפּערן די מאַמעס:

„זיי קריגן זיך אַלעמאָל, אדוני מורה. קומט אין שטוב אַרײַן.“

„קומט בעסער אַרײַן,“ האָט דאָס עלטסטע יינגל אָנגענומען שטערנבערגן ביי דער האַנט, קומט אדוני מורה, „האָט ער קיין אַנדער וואָרט נישט גע- קענט אַרויסרעדן און דערווייל געבײלט אַ פּױסט צום צעבראַכענעם פענצטער פון וואַנען די צעדרייטע מאַרי ליכע האָט געכאַכאַטשעט מיט גרויס הנאה.“

„טשאַבאַטעס!“ (א צונאַמען אַזאַ צוליב אירע משונה גרויסע פיס), האָט זיך חברה אָנגענומען פאַרן כבוד פונעם נייעם לערער און גענומען וואַרפן אין איר פענצטער אַרײַן וואָס עס איז זיי נאָר געקומען אין דער האַנט.

דאָס קינדערישע געשריי, האָט די מאַמעס אָפּגעריסן פון געקריג און זיי דערמאָנט וואו זיי זיינען, און ביידע מיט אַמאָל האָבן גענומען נאָכלױפן דעם לערער פאַרענטפּערנדיק זיך:

„איר מיינט חלילה, מיר זשאַלעווען, גאָט באַהיט, אסור זאָל אונדז זיין, נאָר ס'איז אַרבעט צײַט. אַ גאַנצן טאָג פאַרנומען,“ האָבן זיי גענומען פאַר- גלעטן די גאַנצע זאָך און אים אַרײַנגעפירט אין שטוב אַרײַן, וואָס איז באַשטאַנען פון איין צימער וואָס דינט פאַר דער קיך, עס-צימער, שלאָף- צימער און לערן צימער צוזאַמען. אויפן קווימען האָט אַ קאַניצל געצויגן שאַטנעס מיט דינע פאַסן ליכט און מער פאַרשטעלט ווי באַלױכטן דעם גרויסן

טיש אינמיטן שטוב, דעם בייכיקן אויוון הארט לעבן דער טיר, און די לאַנגע טאפטשאנעס אַרום די ווענט. אויפן ליימענעם דיל זיינען שוין געלעגן אויס-געלייגט שעניקעס מיט שטרוי צום שלאָפן פאַר די קינדער. שטערנבערג איז געבליבן שטיין ביי דער טיר ווי מורא האָבנדיק צו טרעטן ווייטער. די בייכיקע יידענע אָבער, האָט שוין גאַנץ אויפגעלייגט אים אונטערגעגעבן חשק:

„גייטס, גייטס, פאניע לערער, אָט ע'לעך אָנצינדן דעם בליצלאַמפּ וועט ווערן ליכטיקער.“

„לכבודן גאסט טאָקע,“ האָט חיים אַ גלעט געמאַן די באָרד און פריינדלעך אַ וואונק געמאַן צום לערער ווי איינער רעדט: „וואָס האָב איך דיר געזאָגט, ווייבער בלייבן ווייבער.“

„ס'איז טאָקע אַביסל ענג ביין אונדז,“ האָט די חיימעכע געוואָלט ווערן נאָך פריינדלעכער, „אָבער פאַרן לערער איז אלעמאָל דאָ פלאַץ. זאָל איך שוין אזוי לעבן ווי מיר האַלטן אַ מענטש.“

„נו, גענוג שוין, גענוג,“ האָט חיים געשמייכלט און אויפגעלייגט געוואונקען צו שטערנבערגן, „ראַנקען גאָט דערפאַר וואָס מיר קענען זיך פירן ווי יידן אפילו אין דאָרף. דער לערער איז שוין מן הסתם גוט הונגעריק, וועסט נאָך צייט האָבן צו רעדן.“

באַלד איז די שטוב פול געוואָרן מיט געפילדער. דאָס קליינוואַרג האָט זיך געפלאַנטערט אונטער די פיס און גערודערט. די וועטשערע האָט מען געגעסן שנעל און געכאַפט. די קארטאַפּל יושקע פאַרווייסט מיט מילך, איז געווען זויער און קלעפיק. דאָס קליינוואַרג האָט געריבן מיט אַפעמיט און געשלאַנגען די שוואַרצע שטיקער ברויט צופאַטשנדיק מיט די צונגען. צווישן איין פאַס מאַקעווען זיך און דעם אַנדערן, האָט חיים אָפּווישנדיק די געדיכטע וואַנצעס צוגעוואָרפן צו שטערנבערגן:

„חשבון זאָלט איר לערנען וואָס מער, דאווענען קענען זיי שוין גוט. וואָס מ'דאַרף — איז חשבון און אַריינקוקן אין אַ ספר.“

„מיר לערנען אויך היסטאָריע,“ וויל זיך אויספיינען דער קליינער מאָטל, אַ יאטל מיט אַ פאַר ברענענדיקע אייגעלעך און אַ קיילעכדיק פנימל.

„שטילערטס דאָרט,“ האָט חיים אַ ברום געמאַן און ווידער גענומען שלינגען די הייסע יושקע, „חשבון, זעט איר, איז אַ חכמה. יינגלווייז, האָב איך נאָר געוואָלט חשבון. דער טאַטע עליו השלום פלעגט אָבער נאָר ברענגען מלמדים, האָבן זיי אליין נישט געקענט.“

„מיר האַלטן נאָר לערער. ביין אונדז אין דער היים,“ וויל די באַלעבאַסטע

אויך עפעס צוגעבן, נאָר היים קען עס נישט פאַרטראַגן און שלאָגט איר איבער.

„כ'ווייס דאָרט וואָס דו ברייעסט. מ'ווערט פאַרגרעכט אין דאָרף. מײן טאַטע עליו השלום האָט נאָר געוואוסט וועגן מלמדים, אזוי האָט זיך זיין טאַטע געפירט האָט ער אויך אזוי געטאָן. צו מײנע קינדער נעם איך נאָר לערער. היינטיקע צייטן דאָרף מען קענען אַנדערע זאכן אויך. ווי אזוי עס איז נישט אין דאָרף, קענען דאָרף מען דאָך. אַ ייד דאָרף קענען, ווי מײנט איר?“

„וואָס שייך,“ האָט שטערנבערג געפרוּאוּוט אַריינשטעלן אַ וואָרט, נאָר דער באלעבאָס לאָזט נישט:

„דאָ אַביסל ספרים אין הויז. נישטאָ קיין צייט אפילו אַריינצוקוקן, אויסער שבת אַמאָל, אָבער אַ חשבון, זעט איר, כאַפּ איך אַריין אפילו אינמיטן דער וואָך אין פעלד.“

„אויסגעטראַגנעלט זיך מיט אַמאָל,“ האָט די פרוי אַ הוּז געטאָן, „מ'קען מײנען מי יודע וואָס פאַר אַ קענער ער איז.“

„זעט נאָר, מ'שטייט דאָך אונטער די פענצטער,“ האָט זיך מיט אַמאָל צעשריגן איינער פון די יאטן און אפערגעלאָפן פון טיש מיט אימפעט אַפציעיאָגן דער שכנהס קינדער פון פענצטער. חיים לאָזט אָבער נישט אָפּ פון זייניקן:

„איר ווילט אפשר אַ חשבון, פּאניע לערער אַט לאָמיר אַקאָרשט זען . . .“ האָט ער אַ וויש געטאָן די וואַנצעס ווי ער וואָלט זיך געגרייט פון עפעס גוטס צו פאַרווכן.

„אַט האָסטו דעם ערשטן אַרויספאַר,“ האָט די פרוי ברוגודיק גענומען אַפּרוימען פון טיש און דערמיט אויפגעהויבן אַ געזשום פון טשאַטעס פליגן, וואָס האָבן זיך געקליבן אַרום דעם לאָמפּ און אויף די קרישקעס ברויט אויפן טיש.

חיים האָט זי אָבער כמעט נישט באַמערקט, האָט זיך ברייטלעך געגלעט די קאָלטענעוואַטע באָרד, פּלוצים אַפּגעצויגן אַ שפיץ און פלינק אים אַ כאַפּ געטאָן אין מויל אַריין און גענומען קייען מיט הנאה. און וועלנדיק זיך אָנ-טאָן נאָך מער תענוג, האָט ער מיט הרחבה אַ וואָרף געטאָן אַ בלייפּעדער צו שטערנבערגן און אַ זאָג געטאָן:

„ווייסט איר נאָר וואָס, זאָל זיין אַ געוועט: איר מיטן בלייפּעדער און איך אויפן קאָפּ . . .“

„אָבער,“ האָט שטערנבערג געוואָלט עפעס זאָגן.

„יצחק, דערלאנג נאָר די אַרײַפמעטיק!“ האָט דער ייד, שוין אין גאַנצן אַ צעפלאַמטער, נישט געוואָלט הערן וואָס מ'רעדט צו אים, „מישט אויף וואו איר ווילט. אָט וועמיר זען!“

פון גרויס הנאה איז אים אזש גערונען אַ סלינע פון מויל. די שפיץ באַרד איז אים אַרויסגעפאַלן פון צווישן די ציין, האָט ער כמעט נישט וויסנדיק אַרײַנגעשמופט אַ שטרויעלע אין מויל אַריין און געקײעט און געשפּיגן, נישט אַראָפּגענדיק אין דער זעלבער צײַט די בלישטשנדיקע שוואַרצע אויגן פונעם ביכל פון וואָנען שטערנבערג האָט נאַכלעסיק אָפּגעשריבן די ציפּערן. „פאַרטיק?!“ האָט דער ייד פּלוצים אַ מרוקע געטאָן נישט קענענדיק זיך דערוואַרטן שוין.

שטערנבערג האָט בלוז אַ שאַקל געטאָן מיטן קאַפּ אויף יאָ.

„און איך האָב עס שוין“, האָט דער ייד מיט ניצחון אַ פאַרסקע געטאָן, נאָך אַ פאַר סעקונדן קוקן אויף די ציפּערן, „דער קאַפּ אַרבעט נאָך ברוך השם גאַנץ גוט!“ האָט ער פּרײַלעך אַ שיק געטאָן דאָס שטרויעלע פון מויל און געטראָפּן גלייך אין גלעזל פון לאָמפּ.

„צו מײנע שונאים קעפּ, אַ תּאוּוה אַ מענטש האָט עס. האָסט דאָך שוין צעטראַסעקט דאָס גלעזל, בעל תּאוּוהניק אײנער,“ האָט די פּרוי זיך אַ וואָרף געטאָן צום טיש מיט געבייזער.

„דער אַדוני מורה האָט עס אויך!“ האָט יצחק אַ געשרי געטאָן מיט אַ מאַדנער פּרײַד, וואָס דער לערער איז נישט אָפּגעשטאַנען פונעם טאַטן.

אַ קלינגענדיקער פּאַטש איז געווען דער ענטפּער פון דעם צערייצטן יידן:

„אַ יונג זאָל זיך מישן וואו מ'דאַרף נישט!“

„צענעם בעסער די שעניקעס, בלאָפּ!“ האָט די פּרוי זיך שוין אויפגע- הערט צערעמאַניען, „פאַרדריי דעם קנויט. דאָס פּיער וועט זיך נאָך אַרייַנ- כאַפּן אין לאָמפּ אַריין, וועט שוין זיין נאָר מזלדיק, בעל חשבון מײנער. הערט איר דאָך,“ האָט זי שוין אין אַ נידעריקערן טאָן זיך געווענדט צום צעטומלטן שטערנבערגן, „אַלע לערער איז ער אַזוי מכבד. איר זענט אָבער אַ מזלדיקער וואָס דאָס גלעזל האָט געפלאַצט, ווייטער וואָלט עס געווען אַ מעשה ביו טאַג.“

נישט קענענדיק פאַרטראָגן דעם חוזק טאָן און נישט וועלנדיק זיך אַרייַנ- לאָזן אין קיין געקריג האָט חיים זיך געלאָזט צו דער טיר און פאַרביסן גע- מרוקעט:

„נו, נו, ס'עט שוין זיין גענוג. מ'דאַרף מאַכן נאַכט!“

„קומט אדוני מורה, וועל איך אייך ווייזן וואו איר וועט שלאָפן“, האָט
יצחקל אַרויסגעפירט פון דער פאַרלעגנהייט און גענומען שטערנבערגן צו דער
שכנהם שטוב אויף דער צווייטער זייט פון טשוואַרניס.

אויך די שטוב איז באַשטאַנען בלויז פון איין צימער אין וועלכן עס
האָבן זיך געפונען אַ גרויסער בייכיקער באַס אויוון, דריי בעטן און אַ לאַנגער
טיש. צוויי בעטן האָבן געהערט צו דער פרוי מיט וועלכער שטערנבערג
איז געקומען פון שטאָט, אַן אלמנה מיט צוויי קינדער, און דאָס דריטע ברייטע
בעט צונויפגעקלאַפט פון ווייסע ברעטער, איז געווען פאַרנומען פונעם פאַ-
רבעק דאנילע מיט זיין אַפּקען. פאַר שטערנבערגן איז פון דער אַנדערער
זייט טיש געווען צוגעגרייט אַ באַנק בעטל אונטער וועלכן מ'האָט אַוועקגע-
שטעלט זיין קיישעלע. דאָס צימער איז געווען ריין און ציכטיק. דער ער-
דענער דיל אויסגעשמירט מיט געלן ליים. דער טיש פאַרשפרייט מיט אַ
ווייסן טישטעך און דער בליצלאַמפּ האָט היימלעך געלויכטן און צוגעגעבן
געמיטלעכקייט צו דער גרופע מענטשן, וואָס זיינען געזעסן אַרום טיש און
געטרונקען טיי.

„קוים זיך דערוואַרט אויף אייך“, איז שטערנבערגן אַנטקעגנגעגאַנגען
אַ בחור מיט אַ שמייכלענדיק און אָפּן פנים, „מ'ווערט דאָ פאַרנורדשעט,
ווילט זיך זען אַ נייעם מענטשן, זיצן מיר דאָ און וואַרטן אויף אייך, איך
און בוזשע. מיין נאָמען איז ניסל“, האָט ער מיט דער זעלבער אָפּנקייט
געמאָלן שנעל, אַז שטערנבערג האָט זיך פשוט פאַרלאָרן פון אַזוי פיל צוגע-
לאָזנקייט, „איך אַרבעט דאָ אויפן הויף אַלס פאַראַבעק און בוזשע“, האָט
ער פאַרגעשטעלט אַ פעסט געבויט בחורל מיט אַ געדיכטן קאָפּ האָר ווי ביי
אַ שעפּס, „אַרבעט סטאַליאַרסקע אין הויף“.

„איך קען אייך, הער שטערנבערג, געזען אייך אין שטאָט“, האָט בוזשע זיך
אויפגעשטעלט און איבערגעשלאָגן יענעם מאָלן.
„יא, יא, איר האָט מיר טאַקע אויסגעזען קענטלעך. מן הסתם זיך באַ-
גענט.“

„אָבער נישט באַקענט“, האָט שוין די באַלעבאַסטע זיך אויך אַריינגע-
מישט, „באַקענט זשע זיך איצט, און דאָס איז מיסאַלי וואוּרעניוק, אַ שכן
אונדזערער“.

„און איך וועל זיך אַליין פאַרשמעלן“, האָט גוטמוטעס אָנגעכאַפט שטערנ-
בערגס האַנט אַ בלאַנדער שייגעץ מיט פיין אויסגעכאַליעטע וואַנצעס, „איך
בין דאנילע און דאָס איז מיין אַפּקע“, האָט ער אָנגעוויזן אויף אַ היפּשלעך
ברייטער גויקע מיט אַ נאַרישעוואַטע פנים, וועלכע איז געשטאַנען ביים
אויוון און די הענט באַהאַלטן אונטערן פאַרטעך, „און דאָס איז אונדזער

כאלופע, פאלאץ און פעלד", האָט ער מיט אַ קונציק קרומען שפּיי אָנגעוויון אויפן ברייטן, פון ווייסע ברעטער, צונויפגעקלאַפטן בעט.

"דאנילע, עם זאָל דיך אויסרייסן, שפּייסט שוין ווידער אויפן דייל!" האָט די באַלעבאָסטע אַ קוויטש געטאָן גוטמוטיק.

"כ'זועל עם פאַררייבן, ביילקע, פאַררייבן ווי דו זעסט מיך אַ לעבעדיקן", האָט דאנילע בגילופינדיק זיך צעשמייכלט און רויט געוואָרן איבער די אויערן.

שטערנבערג האָט זיך דערפילט אַביסל פאַרלוירן פון דער מאָדנער אויפ־נאַמע, אָבער נישט אויף לאַנג. עפעס איז אים אויסגעקומען, אַז ער האָט די מענטשן ערגעצוואו שוין באַגעגענט, און אין אַ וויילע שפעטער האָט ער זיך שוין געזען זיצן ביים טיש און טרינקען טיי מיט זיי ווי מיט אַלטע באַ־קאַנטע. עם איז אים געווען גוט צו זיצן און קוקן די מענטשן אין די אויגן אַריין און הערן זייער פּריילעך פּלאַפּלען אָן אַ באַשטימטן זין און אינהאַלט.

צי ס'איז געווען דער ריח פון צעבליטן פּריילינג וואָס האָט געשמעקט פון אַלץ, צי ס'איז געווען די הימישקייט מיט וועלכער די מענטשן האָבן גערעדט און געבליקט איינער צום אַנדערן, אויף שטערנבערגן האָט עם געווירקט ווי ער וואָלט געקומען צוריק אַהיים און געפינט זיך צווישן אייגענע, וואו דאָס בלוזע זיצן צווישן זיי היילט שוין די וואונדן פון פּריערדיקע טעג.

מיט אַט דעם היימלעכן געפיל האָט ער זיך מיט זיי צעזעגנט, ווען דאנילע האָט זיי גוטמוטיק אַרויסגעשטופט פון הויז: "רירט זיך חברה פון דאַנען, אפּקע האָט שוין קליינע אייגעלעך!", און אַט מיט דעם זעלבן געפיל האָט ער זיך אויסגעצויגן אויף דעם נייעם געלעגער מיט רו אין אַלע גלידער. פון דרויסן האָט אַריינגעקוקט אַן אויסגעשטערנטער הימל און דער שטילער זשום פון נאָענטן טיכל האָט איינגעוויגט דאָס הויז.

יא

דער טשוואַרניק האָט געהאַט פיר טירן, וואָס האָבן געפירט אין פיר באַזונדערע צימערן אַריין אָן דיילן, אָבער מיט אייגענע בייכיקע אויוונס וואָס האָבן פאַרנומען אַ האַלבע וואַנט. אין יעדער צימער האָט געוואוינט אַ משפּחה. דאָרט איז געשטאַנען אַ שטענדיקער ליארעם פון קליינוואַרג און פון זשומענדיקע פּליגן, וואָס האָבן געראַיעט אויף די אָפענע פּלאַכטעס און זעק מיט קאַרטאָפּל און גרינסן, וועלכע זיינען געלעגן אויף און אונטער די בעטן. גאַנץ אָפט האָט זיך אינמיטן קינדערישן געליארעם אַריינגעריוסן אַ הייערדיקער קוויטש פון די שכנטעם, וואָס האָבן זיך איבערגעקריגט איבער דער וואַנט. דאָס קריגן זיך איז געוויינטלעך געגאַנגען אין צוויי לשונות: אין

א געפפערטן פויליש-וואליניש יידיש, — ווען עס האָבן זיך געקריגט די פיר יידישע משפחות, און אין א כריפנדיקן הייזעריקן אוקראיניש געמישט מיט פוילישע קללות, — ווען עס האָבן זיך דורכגעווערטלט די צוויי פאראב-קישע שכנטעס. די קללות האָבן געסיקעט דורך די ווענט באַגלייט מיט האַרטע קלעפ, אַז דער גאַנצער טשוואַרניק האָט געציטערט.

„פרעמדער בראָך!“ האָט פון עקסטן צימער געליארעמט מאַרי ליבע, „מיינט, אַז זי וועט פאַרכליאַפּען אַלצדינג אין די לאַפּעס אַריין און עסן לעקשעלעך אויף שבת. אנדרויך האָט מיר נאָך נעכטן צוגעזאָגט דאָס קעלבּל, נעמט זי און שלאָגנדרעט עס אויס, אַז אויסשלאָגנדרען זאָל מען זי שוין, ווי עס האָט זיי אַלעמען אין דער כאַלעריע!“

„צערעפעטע פּיס!“ הילכט אַריבער דער וואַנט דאָס קוויטשנדיקע שטימעלע פון בייַלע דער אלמנה, „אַז דו זיצסט איבעראַנאַנד, מיינסטו, אַז מ'איז דיר משה מעכיע (מחויב) צו וואַרטן אויף דיר!“

„איבעראַנאַנד,“ קרימט איר איבער מאַרי ליבע, „איבעראַנאַנד. אַליין און אַ בייַן, אַבי נישט מיט שיינאַצים. מיינסט מ'ווייסט נישט?“ גיט זי איר אַן אַנצוהערעניש אַז מ'רעדט אויף איר אין דאָרף.

דאָס קליינוואַרג אין די צימערן הערט אַ וויילע אויף צו ליארעמען און נעמען זיך אַרייַמישן אין מחלוקת, ביז פון מאַרי ליבעס זייט הערט זיך אַ טראַך אין דער ערד. נעמט מען דאָן לויפן פון אַלע צימערן און מ'געפינט מאַרי ליבען ליגן אַן אויסגעצויגענע, אַ צעבראַסטעטע צווישן זעק קאַרטאַפּל, ציבעלעס, אַלטע שייך און סתם שמאַטעס. פון מויל זעצט איר אַ גרין גרויע שוים, די אויגן פאַרגלייזט און די לאַנגע צעווידענע פּיס אירע דריגען אין האַרטן ערדענעם דיל אויסגראַבנדיק טיפּע לעכער. דאָס האָט זי באַקומען אַן אַנפאַל פון דער פאַליקע. שטייען אַלע אַרום איר אין הוילער שרעק, פאַרבּרעכן די הענט און שנייצן די נעזער. פאַמעלעך קומט זי צו זיך, דערמאַנט זיך וואָס עס איז געשען און וויל פאַרדעקן די מוגשמדיקע פּיס, נאָר טוט עס אַזוי אומגעלומפּערט, אַז זי דעקט זיך נאָך מער אָפּ און עס שטאַרן אַרויס אַ פאַר פּיס ווי אַנגעפּווישטע זעק, און די דיקע געפּלעכטן פון די בלויע אַדערן ציטערן אין קאַנוואַלסיעס, עפעס ווי לעבעדיקע מיאוסע חיהלעך וואָס רייסן זיך און קאַנען נישט אַרויס.

אין אַ פּאָר שעה אַרום, קען מען שוין טרעפן מאַרי ליבען מיט אַ זאַק אויף די פּליצעס שלאַפּען מיט די גרויסע פּיס איבערן דאָרף און טרייבן פון זיך די הינט מיט אַ סענקעוואַטן שטעקן. דאָס גייט זי איבערן דאָרף האַנדלען. דאָס דאָרף קען זי גוט. אירע עלטער זיידעס האָבן נאָך דאָ געוואוינט. „אונדזער זשידוואַוסע“, רופט מען זי, און צוליב רחמנות און

נאך מער פאר מורא פטרט מען זי אָפּ אויף גיך מיט עפעס וואָס. אַז ניט, קען זי נאָך נעמען און ברענגען צופירן די צוויי שטומע יתומימלעך פון איר דערטרונקענער שוועסטער און אוועקשטעלן זיך אינמיטן דאָרף וויינען און יאמערן מיט אַ צוגעלעגערט קול: „פאַר וואָס האָט אײך די מאַמע אייערע נישט מיטגענומען מיט זיך?“ די שטומע קינדערלעך, האַלב נאַקעטע און שמוציקע שטופן די פאַרשקראַפֿלטע הענטלעך אין די מײלעכלעך אַרײַן און ברומען גרויליק און שפּיציק ווי געײגנטע חיהלעך. אפנים זיי פילן וואָס מ'וויל פון זיי. יונגוואַרג שטעלט זיך אַרום זיי און באַכאַטשעט. די עלטערע אָבער טרײבן זיי אָפּ און צלמן זיך, שעפּטשענדיק הייליקע שפּרוכן אָפּצעײגן די נישט גוטע..

„גײט מיט גאָט,“ טרײבן זיי די פּויערטעס צוריק צום טשוואַרניק, שטופּנדיק דערוויײל אין מאַרי ליבעס זאַק אַרײַן ווער וואָס עס קען.

„וואָלט די מאַיאַרקעכע געלעבט, וואָלט זי צו דעם נישט געקומען,“ באַדויערט מען זי.

„זי וועט זיך נאָך דערטרינקען“ שרעקט אַן אַנדערע.

„וואָלט שוין געווען גלייכער פאַר איר.“

„נישט אַנדערש, אַ נישט גוטער זיצט אין איר.“

אַן אַנדערש מאַל, אַז די פּויערטעס דערזעען זי גיין מיט די יתומימלעך, שיקן זיי גלייך מודיע זיין דעם גרויסן משהן, דעם ברודער אירן וואָס וואוינט טאַקע מיט איר צוזאַמען אין איינעם פון די צימערן פון טשוואַרניק. ער קומט אָן צוֹלִיפֿן ווי אַ וויכער. די הענט צעשפּרייט און די פּיס ווי דראָנגען האַפּסלען אזוי מאַדנע, אַז זיין גאַנג אַלײן יאָגט אָן אַ מוראַ. מיט אימפּעט טוט ער זיך אַ וואָרף אַרײַן צווישן דער כאַליאַסטערע. די ברייטע פּאַלעס פון זיין כאַלאַט פּאַטשן אַרום זיך און קנאַקן ווי צעבראַכענע געלענקען. דעם קאָפּ מיט דער קאַלטענעוואַטער באַרד שיקט ער פּאַרויס ביז סאַמע אונטער מאַרי ליבעס גאַמבע און שיפעט אַרויס מיט אַ הייסער פינע: „אַ הײם!“ די שטומע קינדערלעך רוקן זיך גלייך אַרונטער אונטער זיינע פּאַלעס און מאַרי ליבע ווישנדיק ברודיקע טרערן מיטן זאַק אירן, נעמט זיך שלעפּן צוריק צום טשוואַרניק, צו דער היים מיטן איינעם פענצטער וואו קיין איין שויב איז נישט גאַנץ, נאָר פאַרשטעקט מיט קישלעך און שמאַטעס.

אַרײַנשלאַפּנדיק זיך אין צימער אַרײַן, טוט זי זיך אַ וואָרף אַנידער אויף איינעם פון די דריי טאַפּטשאַנעס מיט שטרוי, וואָס זיינען צוגעפּעסטיקט צו די ווענט פאַר בעטן־שטאַט, און נעמט זיך רײסן דאָס פּנים און יאָמערן מיט אַ משונה קול. די קינדערלעך, דערשראַקענע מיזעלעך, פאַררוקן זיך אויף

די אנדערע טאפטשאַנעס און פאַרדעקן זיך מיט שטרוי. באַלד קומט אַרײַן דער גרויסער משה און שטעלט זיך אַוועק אויף דער טיר און רעדט צום קראַנקן ווייב זיינעם, וועלכע שטייט ביים קווימען און בלאַזט אויף דאָס אויסגעגאַנגענע פּיער.

„זי פראוועט שוין אירע שטיק, די מרשעת? כ'על זי אויסקאַרנייען, וועל איך זי.“

זעענדיק אז דאָס ווייב ענטפערט אים נישט, ווערט ער נאָך מער צערייצט:

„ס'איז אַלץ דיין שולד. כ'האָב געזאָגט פון לאַנג שוין: דער היציל וויל זי נעמען, זאָל ער. זי דאַרף אַ גוטן ביק זי צו האַמעווען. זי דאַרף כאַסלערע האָבן.“ (חתונה האָבן).

„וואָלט זי שוין לאַנג געווען ביי דער שוועסטער דיינער,“ ענטפערט אים דאָס ווייב קאַלט.

„רוצחים, מערדער, הינטשלעגערס!“ צערעוועט זיך ערשט מאַרי ליבע און זעצט אַרויס מיט אַ געיאָמער ווי אַ געשלאַגענער הונט. די לאַנגע פּיס אירע קלאַפּן ווילד אויפן הוילן טאפּשאַן און מיט די פּויסטן זעצט זי אין דער וואַנט.

דערהערט מען דעם ליאַרעם אין די אַנדערע צימערן און עס שטעלט זיך מיט אַמאָל אָפּ דאָס גערודער פון די קינדער. אפילו די פליגן שטעלן דאָכט זיך אָפּ דאָס זשומען. די פאַראַבקישיע שכנים האַקן צו די טירן און פענצטער, כאַפּן אַרײַן די קינדער אין איין שרעק און צלמן זיי איבער: „זשידיווקא נע כרישטינא.“ (אַ יידישקע אַזאַ, אַ נישט געטובלעטע).

דאָס צוקלאַפּן די טירן און פּלוצימדיקע שטיף ווערן אַרום, צערייצט ערשט אויף אַן אמת דעם גרויסן משה און ער נעמט אַרויסכליאַפען פון זיך הייזעריקע ווערטער מיט אַזאַ כריפ, וואָס קלינגט אָפּ טעמפּ איבערן גאַנצן טשוואַרניק: „כ'על דיך מרשעת —“

מער קען מען שוין נישט הערן, ווייל דאָס קול זיינס פאַרכליניעט זיך, ווערט ערגעץ דערוואַרן אין דער קאַלטענוואַטער צעפלאַכטענער באַרד, און מישט זיך אויס מיט אַ פּייפן פון דער נאָז און אַ הילכיקן כוואַטשען פון זיינע לאַנגע הענט, וואָס האָבן זיך ווילד צעפאַכעט איבערן בינטל שמאַטעס מיט וועלכן מאַרי ליבע פּרוואווט זיך באַשיצן.

און דאָ געשעט עפעס אויסטערליש. די שטומע קינדער קריגן מיט אַמאָל לשון, שטעלן זיך ראפּטום אויף און שפּיען אַרויס מיט אַ מאַדנעם גריליץ: „פּודעל!“ (אַ צונאָמען אַזאַ פאַרן גרויסן משה, ווייל אין די בייע מינוטן פאַרגייט זיך זיין קול אין אַ כריפּ פון אַ הייזעריקן הונט) די קינדערס אויס-

געשריי ברענגט מארי ליבען צוריק צו זיך און זי הייבט אן געבן צוריק,
שרייענדיק אויף די העכסטע טענער:

„האָסטו זיך געטריבן אין ברונעם אַרײַן. דו האָסט זי דערוואָרגן, פּודעל,
הײַזל, שײַנדער! כ׳על ניש נעמען קײן קײלער פאַר קײן מאַן! כ׳על ניש!“
ווערט איר קול איבערגעריסן און פאַרדײַשעט צווישן שמאַטעס.

דאָס קראַנקע ווייב, נישט קענענדיק זיך קײן עצה געבן, לױפט אין אײַן
אַטעם אַוועק צום פּרײַזשן הױף, צום טאַרטאַק, וואו עס אַרבעט דער ברודער
אירער, וואָס באַהאַלט זיך דאָ אױס פון מײַלײַטער דינסט. ער קומט צולױפן
אַ צעיאַכמעטער מיט דער האַק אין דער האַנט און בלײַבט שטײן אַ צעטומלײַטער
אױף דער טױר. נישט וויסנדיק וואָס צו טאָן פאַכעט ער מיט דער האַק אין
דער לופט און הייבט אָן שרײַען געוואַלד, ביז עס יאָגט זיך אָן דער שוואַרצער
חיים מיט אַן עמער וואַסער און ניסט זיי אָפּ. ערשט דאַן שטײלט זיך אײַן די
מהומה און בײַדע שלעגערס בלײַבן לײַגן אױף די טאַפּטשאַנעס ווי צעקנוי-
דערע לײַכעס, נישט אַרױסצווען קײן מענטשלעכע צורה.

וואָכן נאַכדעם, גײט אַרום דער גרויסער משה מיט אַן אַרומגעבונדן פנים
און קומט אין שטוב אַרײַן נאָר עפעס עסן אָדער אַרײַנברענגען וואָס ער האָט
געקויפט, ווייל שלאָפן שלאָפט ער אין שטאַל מיט די בהמות. אויך מאַרי ליבע
ווייזט זיך נישט אין דרויסן אַ גאַנצן טאַג, נאָר פאַרנאַכט צו שלײַכט זי אַרױס
פון טשוואַרניק מיט אַ זאַק אױף די פּלײַצעס און קאָזט זיך אױפן דאָרף.
שפעט אין אַוונט קומט זי ערשט צוריק מיט אַ פּולן זאַק. ווי אַ שאָטן שלײַכט
זי פאַזע דעם הױכן הױפּישן פאַרקן, וואָס צײַט זיך פּונקט אַנטקעגן
טשוואַרניק, שטעלט זיך אַלע וויילע אָפּ און גלאַצט אױפן הױף וואָס שײַנט
מיט גרויסע עלעקטרישע קאַמפּן; מרוקעט עפעס אונטער דער נאָז און שפּרײַזט
ווידער מיט אירע לאַנגע פּיס, איבערהאַקנדיק מיט איר שאָטן די ליכט-
שפּאַלן, וואָס לײַגן אױסגעלײַגט אױפן וועג בײַ יעדן שפּאַלט פון פאַרקאָן.
ערשט ווען זי שטײט שוין בײַ דער טױר, גלײַכט זי זיך אין גאַנצן אױס און
טוט אַ שפּײַ מיט אַ פּול מױל און פאַרשווינדט אין פּינצטערן צימער אַרײַן,
וואו עס וואַרט אױף איר דער הױלער טאַפּטשאַן מיט די שטומע
קינדערלעך, וועלכע לײַגן אײַנגענורעט אין שטרוי און האַלטן אין אײַן
וואַרטשען פון שלאָף.

יב

מיט יעדן נייעם טאַג, האָט זיך שטערנבערג אָנגעהױבן פּילן אַלץ הױמישער
אױפן נייעם פּלאַץ. דאָס דאָרף, די מענטשן אױפן טשוואַרניק, דער הױכער
פאַרקאָן וואָס טײַלט אָפּ דעם הױף פונעם דאָרף, — אַלץ איז אים געוואָרן

נאָענט. דער הארמידער וואָס איז געשטאַנען אַ גאַנצן טאָג אויפן טשוואַרניק און דאָס כסדרדיקע שאַרגען פון די זעגן אין טאַרטאַק, האָט היימישעלעך גערעדט צו אים און אים אָנגעפילט מיט מאָדנע געפילן. עס איז געווען ווי ער וואָלט מיטן גאַנצן גוף און נשמה געשעפט פון דעם טומל און לעבעדיקער אַרבעט אַרום און דערמיט אָנגעפילט דעם ליידיקן לאָגל זיינעם, וואָס איז אזוי איינגעשרומפן געוואָרן אין דער ווינטערדיקער איינזאַמקייט. יעדער נייער גע-רודער אויפן טאַרטאַק, קנאַקנדיקער דורכפאָר פון אַ פאַראַבעקס בייטש, אָדער נאָר אַ מאַנאַטאָן האַקן פון שטרוי אין דער נאָענטער שעמטשקאַרניע, האָט אים טיף אויפגערודערט. נישט נאָר די אויערן האָבן זיך ביי אים אויפגעשפיצט, נאָר אַ גאַס גאַנצע פנים, אַלע גלידער זיינען וואַך געוואָרן, ווי מורא געהאַט צו פאַרלירן איין טאָן פון דעם רעשיקן נערוו וואָס לעבט אַרום אים. אפילו ווען ער האָט געהאַלטן אין מיטן לערנען, אין מיטן דעם שווערסטן ענין, האָט עס אים אַ ריס געטאָן פון אַרט און צוגעיאָגט צום פענצמער.

עס האָט אים גענומען ציען וואָס מער צו שפאַצירן, אַרומגיין איבערן דאָרף, איבערן הויף און אַרום די באַראַקן וואו די פרעמדע אַרבעטער האָבן געוואוינט. ער האָט נישט געוואגט אַריינצוגיין אינעווייניק, אָבער ביסלעכווייז גענומען אויסטיילן פנימער, שליסן קאַנטשאַפטן סיי אין דאָרף סיי אַרום די באַראַקן מיט די אַרבעטן. אַ שאַד נאָר, וואָס בייטאָג האָט ער ווייניק צייט צו שפאַצירן און ביינאַכט זעט מען נישט אזוי גוט, און אַליץ אַרום קוקט אויס ווי איין קנויל.

עס איז אים אויסגעקומען אויסטערליש ווי אין אַ מעשהלע. גאָרנישט צו גלייבן, אַז אין דער זעלבער צייט ווען דורך דער שטאָט פון וואַנען ער איז נאָר וואָס געקומען האַלטן אין איין מאַרשירן סאָלאַטן צום פראָנט, מען גרייט זיך צו אַן אָפּנוווע, קומען אַהער מאַסן פויערים פון דער גאַנצער סביבה און ווערן פאַרשלונגען אויפן גאַנצן טאָג אין וואַלד, וואו זיי לאָזן אַרונטער אַלט פאַרוואָרצלטע ביימער, אָדער זיי שטייען אויסגעשטעלט ביי די לענגלעכע וואַרשטאַטן אין טאַרטאַק און פירן די שאַרפע זעגן איבער די-קיבויקע קלעצער וואָס טריפן מיט סמאָלע, ביינאַכט קוועטשן זיך די אַרבעטער צונויף אין די באַראַקן, וואָס זעען אויס ווי גריבער באַדעקט מיט אַ משופּעדיקן דאָך פון פאַרטריקנטער בלאָטע. משפּחותווייז און איינ-ציקווייז קומען זיי אַהער, און עס זשומעט ווי אין אַ בינשטאַק בייטאָג און פאַרהילכט די לופט מיט לידער און קללות אין די אָוונטן.

עס קען זיך גאָרנישט גלייבן, אַז בלויז אַ פּאַר מייל פון דאַנען שטייען מענטשן מיט מרה-שחורהדיקע פנימער און אַבלדיק אַראָפּגעלאָזטע הענט און וואַרטן שעהנווייז ביי דער פּאַלקס-סיך כדי צו קריגן אַביסל אַמערקאַנער

פראדוקטן. און נאך אויסטערלישער און גאָר ווייט האָט אים אויסגעקוקט דאָס
 הרובע דאָרף מיט די לידיקע פעלדער, וואו ער האָט אַ גאַנצן ווינטער
 געאיינזאמט און געשוויגן. ער איז געוואָרן אזוי איבערפילט מיט דעם אַלעם,
 אז עס פלעגט אים אַראָפּטרייבן פון געלעגער פארטאָג, אָדער אוועקרייסן
 פונעם לערנען אין מיטן טאָג און אַ שלעפּ טאָג צום פענצטער, כדי נאָכאַמאָל
 צו זען מיט די אייגענע אויגן צי עס איז טאַקע אמת, אַז דער פויער אַרבעט
 אויף די פעלדער, מען בויע נייע שטאַלן און הייזער אין דאָרף, און עס
 הווייעט און רודערט דער הויף מיט פאַרנומענקייט און שווערע אַרבעט.
 מען מאַכט דאָ שוועלן פאַר אויסלאַנד. די וועלט, די אייראָפּיאישע, האָט
 זיך שוין גענומען צוריק אויפבויען נאָך דער מלחמה פאַרוויסטונג, דאָרף
 זי שוועלן, געהילף מכל המינים. דאָ האָט נאָך די מלחמה נישט אויפגעהערט
 אַפילו, נאָר עס איז אויסגעקומען ווי מען וואָלט דאָס ווינקל אָפּגעטיילט
 פונעם אַרומיקן מלחמה-קנויל און געזאָגט: דו העלף אַנדערע אויפבויען זיך
 און דערפאַר וועלן מיר נישט קוקן אין דיין זייט אַריין מיט קיין איין אויג
 פון אַ קוילן-וואַרפער. זעלטן אז עס שמעקט אַהער אַריין אַ זעלנדישער
 מונדיר. בלויז די רייטער פּאָליציי באַווייזט זיך פון צייט צו צייט. טרינקען
 אויס אַ פּאָר גלעזלעך אין קאנטאר אָדער אויפן טשוואַרניק און ווערן געלם.
 דערפאַר אָבער דרייען זיך אַרום אויפן הויף אַ פּאָר אויסלענדיש געקליידעטע
 פאַרשוניען מיט שמאַלע טאַלעס און אויסגעווינטקטע פנימער, פיפקען פון
 ברוין גלאַנציקע ליולקעס און שוויגן. פון צייט צו צייט בלויז, כאַפּט אַזאַ
 פאַרשוין אַרויס פון דער קעשענע אַ האַלצמעסטער איינגעוויקלט ווי אַ
 קניילעכל פּאָדעם און ווערט פאַרשוואַנדן אויף אַ וויילע הינטער אַ וואַגאָן
 קלעצער, וואָס איז נאָר וואָס געבראַכט געוואָרן פון וואַלד. אין אַ פּאָר מינוט
 אַרום דרייט זיך שוין דער פאַרשוין ווידער אויפן הויף און פיפקעט געמיטלעך
 די ליולקע, אָדער עפנט ברייטלעך אַ פאַפּיראַסן קעסטל און פאַרשמעקט דעם
 הויף מיט אַן אויסלענדישן ריח. אַרום זיי דרייען זיך פאַרשידענע מעקלערלעך
 וואָס לויפן אַרום פאַרשמיעט, ניוכען און נישטערן אין אַלע ווינקלעך און
 קוקן אויס די מינוט, ווען אַזאַ אויסגעסטראָקעוועטער פאַרשוין זאָל באַווייליקן
 צו עפענען די פאַרשנרעוועטע ליפעלעך און אויף אַ גאַנצן מבול ווערטער
 ענטפערן כאַטש איין פּראַזע: „אַַרְיִיט“. וואָס דאָס מיינט, ווייסן זיי נישט
 אויף קלאָר, נאָר אבי דער אָדון רעדט כאַטש, וועט מען שוין אפשר פאַרט
 קענען עפעס אַ האַנדל טאָג מיט אים . . .

אויך צום טשוואַרניק ברענגט יעדער טאָג פרישע פנימער. עס קומען יידן
 צו זוכן אַ פאַרדינסטל, אַנדערע ווילן אָנקומען ווי „בראַקערעס" אין וואַלד
 (האַלץ מעסטער און אָפּקלייבער). אין די פּערצן קוואַרטאַלן אין וועלכע מען
 האָט צעטיילט דעם וואַלד, אַרבעטן הונדערטער אַרבעטער און איבער זיי אַ

צענדלינג בראקערעס, מערסטנס יונגע חברה וואָס באַהאַלטן זיך דאָ אויס פון מיליטערי־דינסט אָדער אַנדערע פּאָליטישע חטאים. זיי ווייזן זיך זעלטן אין דאָרף, אפילו דאָס געהאַלט נעמט ווער אָפּ פאַר זיי. בלויז ווען מען ווייסט אז עס זיינען נישטאָ קיין שפּיקעס אין דאָרף, ווייזן זיך עטלעכע פון זיי אויפן טשוואַרניק. זיי כאַפּן זיך אַרײַן אין בײַלקעס דירה און וואַרפן אויף אַ וויילע אַראָפּ פון זיך דעם וואַלד און די פרעמד. מערסטנס דערציילט מען געפּעפּערטע וויצן און מען באַרימט זיך מיט די דערפּאָלגן בײַ די שיקסעס, וואָס אַרבעטן בײַם צוקלייבן די שפּענער. אַמאָל אָבער טרעפט, אז עס פאַרוויקלט זיך אַ הייסע דיסקוסיע וועגן פּאָליטיק, און דאַן פאַרגעסט מען נאָר וואו מען איז אין דער וועלט און עס פליען אַרגומענטן מיט שפּיציקע שטעכעווערטלעך, זידלערייען מיט ציטאַטן פון מאַרקס און ענגלס, ביז בײַלקע קומט אָן מיט אַ פּולן עמער פּריש געמאָלקענע מילך און חברה לאָזט איבער די פּראָגראַמען מיט „מײַן פּאַרטיי“, דיין „מאַסן באַוועגונג“, זיין „אײַנציקער פּאַרשטייער פון ייִדישן פּראָלעטאַריאַט“, און מען דערקוויקט זיך אַביסל מיט אַ טרונק און מען ווערט צוריק אײַגענע יאַטן. מע זאָגט זיך מער נישט „איר“, נאָר מען רופט זיך צוריק בײַם ערשטן נאָמען ווי אַחים לצרה. גענוי ווייסן זיי קײַנס נישט ווער פון וואַצען עס קומט און וואָס די ריכטיקע נעמען זיינען. מ'רופט זיך בײַם ערשטן נאָמען און מ'פּרעגט נישט קיין שאלות.

אז שטערנבערג האָט זיך פאַר אײַנעם פון זיי פאַרגעשטעלט מיטן צווייטן נאָמען, האָט אים יענער אָפּגעמאַסטן פון אויבן אַראָפּ און איראָניש געענטפּערט:

„וואַלד מענטשן האָבן פאַרשטאַפּטע קעפּ. מיר געדענקען נאָר ערשטע נעמען . . .“

יעדער אײַנער פון זיי איז פאַרשריבן אין קאַנטאר עטלעכע מאָל. אזוי שנעל ווי עס קומט אָן אָנפּראַגע פון דער פּאָליציי וועגן איין נאָמען, ווערט ער נעלם און עס פאַררעגיסטרירט זיך שוין אַ נײַער בראַקער. דאָס באַזאָרגט שוין שיקע דראַגנער, דער הויפּט בראַקער, אַ מיטל יאָריקער יונגערמאַן וואָס שײַדט זיך קײַנמאָל נישט פון זיין בײַטש־שטעקעלע און פונעם תהיִלמל וואָס שטאַרט אַלעמאָל אַרויס פון דער הינטערשטער קעשענע פון זײַנע רײַט־הויזן. חברה זאָגט אפילו, אז ווען ער דערזעט בלויז אַ פּערד שפּרינגט ער אָפּ פיר אײַלן, נאָר ער האַלט זיך בײַ זײַנעם אז אין דער צאַרסקער אַרמײַ איז ער געווען דער בעסטער רײַטער. ווען מ'שטייט שוין נאָר צו צו אים, שלעפּט ער אַרויס פון דער בזים קעשענע עפעס אַן אָפּגעריבן אַלט בילד און ווייזט: „איר'ט מיך אַוודאי נישט דערקענען, נאָר עס איז אײַך, ווי איר זעט מיך אַ לעבעדיקן.“ חברה קוקט זיך אײַן און קומען צום באַשלוס,

אז אפילו ווען עס איז נישט ער, איז עס אָבער אַ פיין בילד פון אַ דראַגונער.
„נו, וואָס האָב איך אייך געזאָגט,“ שמייכלט שיקע איראַניש, „קען עס נישט
זיין איך? . . . נאָט, טוט אַ קוק, פון דער הינטערשטער קעשענע שטארט
אַרויס דאָס זעלבע תהלימל . . .“

„איך הער אפילו דעם ניגון אויך,“ כאַפט שוין אונטער דער לץ פון דער
חברה, אהרון דער שוואַרצער, און חברה פאַרגייט זיך אין אַ האַרציקן
געלעכטער.

שיקע איז אַ גאַנצער כל ולך מיטן בוכהאַלטער פון קאנטאר און יענער
לאָזט שוין וויסן דער פאַליציי ווער עס איז דאָ אין וואַלד און ווער נישט.
נאָר שיקע אַליין, ווייסט, ווער און אויף וואָס פאַר אַ נאָמען איינער איז
רעגיסטרירט. פרענסטו איינעם פון זיי אויף אַ צווייטן נאָמען, קוקט ער דיך
אַן ווי איינער רעדט: ביסט אַ יאָלד, טראָג זיך אָפּ!

פאַר שטערנבערגן איז די גרופע „האַזן“, ווי מ'רופט זיך צווישן זיך, געווען
נאָר אַ חיות. ס'איז דאָ מיט וועמען אַ וואָרט אויסצורעדן און פאַרנאָכט
וואוהין צוצוגיין. ס'איז בלויז אַ צוויי מייל פונעם טשוואַרניק צום וואַלד.
גלייך נאָך וועטשערע שפאַנט ער אַוועק אין וואַלד אַריין און קומט צוריק
ווען ס'איז שוין גוט פינצטער. דעם ערשטן באַזוך אין וואַלד האָט ער געמאַכט
גלייך אויף דער צווייטער וואָך פון זיין באַקענען זיך מיט אייניקע פון זיי.

„באַזוכט אַמאָל די הייל פון די פערציק רויבער,“ האָט דער שוואַרצער
אהרון אים איינגעלאָרן און דערביי זיך וואוילינגעריש פאַרגיינט פאַר אים
ווי פאַר אַ פאַרנעמער דאַמע, „פאַרגעסט אָבער נישט דאָס כישוף וואָרט!“

„אונדזער הייל איז אַן אמתער פאַלאַץ פאַר די אויסדערוויילטע פון וואַלד,“
האָט געצויגן יעדן וואָרט איציק דער טעאַרעטיקער, אויסטראַקעווענדיק זיך
אין זיין גאַנצער הויך מיט אַ באַזונדערן ערנסט, „עס וועט אונדז פרייען
אייך צו עמפּאָנגען אין אונדזער סטראַטעגישער באַזע, און גליקלעך וועט
זיין אונדזער פירער און וועג ווייזער שיקע דער דראַגונער אייך צו זען.
איר זאָלט אָבער נישט קומען שבת אין דער פרי, ווייל דאַמאָלסט גיט זיך
אונדזער פירער איבער צו דער פרינצעסן שבת און בלויז ער מיט זיין
תהילים קענען דאָן הויזן צוזאַמען. קיין פרעמד אויג טאָר עס נישט זען, אַז
איר וועט אָבער זוכה זיין וועט איר קענען הערן זיין ניגון, וואָס צעגייט זיך
מיט מתיקות איבערן גאַנצן וואַלד,“ האָט ער פאַרענדיקט אין זעלבן טאָג, אַז
מ'האָט נישט געקענט וויסן צי ער שפאַסט צי ער מיינט ערנסט.

„איר טאָרט אָבער נישט פאַרגעסן דאָס כישוף וואָרט,“ האָט זיך דער
לץ קוים דערוואָרט אַז יענער זאָל ענדיקן, „נישט אַזוי גרינג קומט אָן אַנצור-

קומען אין דער ריינער קאמונע פון די „האָזן“. די בעסטע צייט איז צווישן וועטשערע און לויזן זיך.

„און אויך דעם פאמיליע נאָמען, וועט איר מוזן איבערלאָזן דאָ,“ האָט דער טעאָרעטיקער, מיטן זעלבן ערנסט ווי פריער, געלאסן געזייערט דורך די ציין, און דערביי אַרויסגעשטעלט זיין מינדסטן פינגער פון דער לינקער האַנט, פון וואָנען עס האָט אַראָפּגעבלישטשעט אַ גאָלדן רינגל, „צוגעשטעפטע נעמען אָנערקענען מיר נישט!“ — האָט ער אָפּגעפּסקנט נישט פאַרקרימענדיק זיך אַפילו, און אַ קלאַפּ געטאָן מיטן געבויגענעם שטעקן, פון וועלכן ער שיידט זיך נישט אַפילו ביים עסן.

די כאַיאָסטרע (אַזוי פּלעגט זיי בייַלעקע רופן), וואָס איז פּונקט דאָן געווען פאַרנומען מיטן זשליאקען די פּרישע מיַלך, וואָס האָט זיך פאַרעדיק געבאַלעזט אין עמער, האָט אַרויסגעשאָסן מיט אַ געלעכטער און פאַרשפּריצט דעם גאַנצן דיל מיט מיַלך. די צוויי איינלאַדער אָבער האָבן זיך נישט וויסנדיק געמאַכט און האָבן זיך געלאָזט צו דער טיר מיט אַ טענצלידיקן גאַנג, ווי זיי וואָלטן מי יודע וואָס פאַר אַ שליחות אויסגעפירט. אין די שטאַלן האָבן די בהמות זיך פּונקט צעמעקעט און דאָס פיפל פון טאַרטאַק האָט זיך פּלוצים שאַרף צעקוויטשעט. שטערנבערג איז געשטאַנען צווישן זיי אַ צעטומלטער אַביסל און געצוואונגען מיטגעשמייכלט.

„ווי זאָגט ברודער שעקספּיר,“ האָט זיך דער לץ פּלוצים אויסגע- דרייט צום עולם, „ווען נישט דער וויץ, וואָלט מען נישט אויסגעהאַלטן די שמיץ.“

„זיך אַביסל צעדערשנט די האַלאַטע,“ האָט בייַלעקע אויף איר הילכיקן בייַרקול זיך צעקלונגען, „נעמט די פעק און טראָגט זיך פון דאַנען.“

„אין פּאַלאַץ אַריין, האָזן!“ האָט דער טעאָרעטיקער אַריינגעשריגן פון דרויסן, „אין הויפּישן גיהינם ברענט שוין די עלעקטרע!“

דעם צווייטן אָונט איז שטערנבערג געגאַנגען אין וואַלד אַריין. דער אָונט איז געווען אַ וואַרעמער. עס האָט געשמעקט מיט פּרישן היי און שאַרפּן ריח פון זשויוויצע. פון ווייטן האָט זיך געטראָגן אַ פאַרלוירענער עכאָ פון אַ יעגער-האַרן. דאָס האָט זיך דאָס פּריצישע יונגוואַרג אומגעקערט פון וואַלד. ביים אַריינגאַנג אין וואַלד האָט ער אָנגעטראָפּן אַ פאַר בראַקערעס, וואָס האָבן זיך מידע געשלעפט פון אַ ווייטן קוואַרטאַל. אָנגעכמורעטע האָבן זיי באַגריסט שטערנבערג און ווייטער זיך געשלעפט שוויינגדיקע. ערשט ווען זיי האָבן דערזען אַ זייל רויך הייבן זיך אין דער לופטן מיט אַ מחנה קנאַקדיקע פּונקען, האָבן זיי אַרויסגעפּלאַצט מיט אַמאָל:

„אַט איז דער פּאַלאַץ! מ'רייכערט שוין אויס די קאַמאַרעס.“

ארום פייער האָבן זיך געפֿאַרעט אַ פֿאַר יונגען אָן רעקלעך און הירזשענ־דיק מיט משונה קולות, ווי זיי וואָלטן וועלן עפעס פֿאַרשרייען. זייערע קולות זיינען אָבער פֿאַרטרונקען געוואָרן אינעם סיקנדיקן קנאַקן פֿון די דאַרע צווייגן אויפֿן פייער און דעם לצֿם הילכיקן כאַכאַטשען פֿון די אייגענע וויצן. דער טעאָרעטיקער האָט זיך ווי אַ שאַטן געשלייכט פֿון דער „זיעמליאַנקע“ צום פייער און צוריק. דער שטעקן איז אים געווען אָנגעהאַנגען אויף איין האַנט און מיט דער אַנדערער האָט ער געצייכנט אין דער לופֿט ווי ער וואָלט געשריבן.

די „זיעמליאַנקע“, אַ געביי פֿון קלעצער אין דער פֿאַרם פֿון אַן אינדיאַניש געצעלט, איז געווען אויפֿגעשטעלט איבער אַ גרוב צווישן צוויי ביימער. אין דער טונקלקייט האָט דער משופֿעדיקער דאָך אויסגעזען ווי אַ פֿאַרשפיצטער קליין גרייט עפעס צו לעכערן. פֿליאַכעס פֿונקען האָבן אַלע ווילע זיך אָנגע־שלאָגן אינעם שפיץ פֿון קליין, זיך צעשפּריצט און געבליבן פֿאַרמאַטערטע אויף די בלאַטיקע זייטן, וואָס דינען פֿאַר ווענט. קיין פענצטער זיינען אין דער „זיעמליאַנקע“ נישט געווען, נאָר דורך דער טיר האָט אַרויסגעשלאָגן אַ מאַטער שיין פֿון אַ קאַניצל, וואָס האָט געקאַפּטשעט איבער דער אייזערנער פֿליטע (סאָך אייוועלע) האַרט ביי דער טיר.

שטערנבערג האָט זיך גלייך געלאָזט צו דער „זיעמליאַנקע“, נאָר עמיצער האָט אים פֿאַרשטעלט דעם וועג און ראַפֿאַרטירט אָן דעם מינדסטן טאָן פֿון איראָניע: „זייט מוחל, מ'קען נישט איצט. מורנו רבי שיקע לויזט זיך! אַ, דאָס זענט איר?“ האָט אים יענער פֿלוצים דערקענט און שוין אַביסל ערנסטער צוגעגעבן, „איר'ט נאָך האָבן צייט צו זען דעם פֿאַלאַץ, וואָס דער פֿאַן קאַמינסקי האָט פֿאַר אונדז צוגעגרייט.“

עמיץ האָט זיך פֿלוצים אַרויסגעשלייכט פֿון דער „זיעמליאַנקע“ און פֿאַרשוואַנדן צווישן די ביימער.

„וואַש גוט אָפּ די הענט!“ האָט מען אים נאָכגעשריגן פֿון אינעווייניק, ביסט דאָך אַ שופֿר דם . . .“

„ריר נישט אָן דעם טאָפּ“, האָט אַ הייזעריקלעכע שטימע אַרויסגעקלונגען פֿון דאָרט ווי פֿון אַ קעלער, „ביסט פֿאַרטיק, קריך אַרויס און לאָז צורו דעם טאָפּ.“

„כ'בין שוין אַ געוואַשענער“, האָט דער ליץ זיך פֿלוצים באַוויזן אויף דער טיר און מיט אַ קניקס אַ פֿרעג געטאָן מיט אַ מויל פֿון געלעכטער: „ווי גייט עס אייך דאָרט, פֿאַנאָויע? עפעס אַ גוטע יאָגד? און ווען וועט שוין אַמאָל פֿאַרטיק ווערן דער שור הבור?“

„אז איציק איז היינט דער קוכער,“ האָט מען פון אינעווייניק אַרויס-
געשריגן מיט פאַרדראָס, „עפעס איז ער צעהושט היינט. קומט אַפילו נישט
אַ קוס טאָן אויף דער יושקע, מוז שוין זיין אין גאַנצן אויף יענער וועלט.“
„ער שרייבט אַ בריוועלע דער מאַמען,“ האָט אהרולע לץ אַ לאַך געטאָן
און זיך גלייך צוריקגעכאַפט, אָבער פאַרשפעטיקט אריינצוכאַפן זיך אין דער
„זיעמליאנקע“ איידער דער שפיץ פון איציקס שטעקן האָט אים אַ לעכער
געטאָן אין זייט.

ווען נישט וואָס דער לץ האָט זיך פלינג אדורכגעגליטשט דורך די פיס
פונעם לאַנגען איציק און פאַרשוואונדן מיט אַ קוויטש, וואָלט ער געווען
שלעכט אָפגעשניטן, ווייל דעם טעאָרעטיקערס אויגן האָבן אַ בלישטש געטאָן
ווי ביי אַ ווילדער קאַץ. דער גאַנצער גוף זיינער האָט זיך געטרייסלט און פון
מויל האָט אים אַזש גענומען זעצן אַ פינע.

„אזאַ פאַרדך!“ האָט ער געזאָגט, „אזאַ ניקס!“

מיט אַמאָל האָט ער געביטן דעם טאָן:

„שוין גענוג געלויזט זיך, חברה! אין פאַלאַץ אַריין!“ האָט ער וואויל
יונגערש אַ געשריי געטאָן און אָפגעשפרונגען פון אַרט מיט אימפעט, אַוועק-
געשטעלט זיך אויף אַ פניאַק און מיט אַן אויסגעצויגן קול ווי אַ שמש וואָס
רופט אין שול אַריין, גענומען ציען מאָנאָטאָן און לאַנג: „די יושקע איז
פאַרטיק!“

„ביי אונדז איז דאָך קאַמונע,“ האָט ווער איינגערוימט שטערנבערגן אין
אויער אַריין.

„מ'ליגט אין איינעם אין דער אדמה,“ האָט איציק שוין אין גאַנצן
אַ באַרואיקטער ווי דערשמעקט וואָס יענער האָט געזאָגט.

„זאָג דעם אמת איציק,“ האָט זיך דער לץ ווידער באַוויזן, נאָר פון
זיכערקייט וועגן זיך געהאַלטן פון דערווייטן, „האַסטו נישט פריער געשריבן
אַ פועלי ציוניסטישע רעזאָלוציע?“

„צו וואָס זשע האַסטו געבאלעבעטשעט מיט דער מאַמען דאָרט, דו
ממזר דו!“

„כ'האָב נישט געוואָלט דערטשעפען דיין אינטעליגענטעכץ, וואָס דו
ברענגסט אויס אויף דער לופט,“ האָט דער לץ זיך אַ קרים געטאָן און
אָפגערוקט אָן אַ זייט.

„הער נאָר אהרעלע,“ האָט דער קליינער לייבסע, אַ שוואַרץ בחורל
פון אַ יאָר ניינצן, זיך פלוצים אַרויסגערוקט פון הינטער אַ בוים, „וואָס
שפילסטו קאָמערדיע, וואָס? שפילסט דעם לץ. מיינסט עס פאַסט דיר?“

„א נייער מאַראַל פּרעדיקער. וואָס דען? שטימונגען געבן דיר?“ האָט אהרעלע זיך אַ שטעל געטאָן שוין גאַרנישט ווי אַ לץ, „שרייבן בריוועלעך אין דער לופטן. קרעכצן הינטער די ביימער.“

„לויזן זיך קאַלעקטיוו,“ האָט לייבקע אַ מרוקע געטאָן, „עס שלאָגט צו דער גאַל.“

„איציק, שרייב שנעל אַ רעזאָלוציע!“ האָט דער לץ זיך ווידער געפונען, אַז נישט וועט דער, „סטיכישער פּראָצעס“ פאַרפירן די דעבאַטע אין אַלף השישי אַרײַן.“

„איציק, די יושקע איז פאַרטיק, די יושקע לויפט!“ האָט מען געשריגן פון אַלע זייטן.

פון דער זיעמליאַנקע אַרויס, האָט זיך באַוויזן אַ נירעריס געפאַקט יידל מיט אַ קאָמעץ בערדל, דאָס איז שיקע דראַגונער, דער ראש הבראָסקערס, — ווי ער האָט ליב צו טיטולירן זיך. רעדן רעדט ער שטיף און געלאָסן ווי ער וואָלט געציילט יעדן וואָרט. קיין מוסקול אויפן קיילעכדיקן פנים רירט זיך נישט, און דאָס גיט צו נאָך מער ערנסט און וואַג צו זיינע רייד. נאָר אינעם קראַצן דאָס קאָמעצל מיט צוויי פינגער קען מען דערקענען, אַז דאָס איז ביי אים אַ שפּיל אַזאָ אין איבערנעמריבענער ערנסטקייט.

„וואָס ליידאקעוועט איר דאָ? מיר האָבן דאָך אַ גאַסט. לאָמיר אים אַרייננעמען אין דער קאָמונע,“ האָט ער מיט זיין געוויינטלעכן ערנסט אַרייַן גערעדט אין דער טונקלקייט אַרײַן.

„זאָל ער זיך פריער דערדינען!“ האָט דער לץ געענטפערט פאַר אַלעמען.

„טפוי זאָלט איר ווערן!“ האָט דער קליינער לייבקע אַ הויכן שפּיי געטאָן, „שפּילט אויך מיט די קאָמעדיע. מער ליגט אים שוין נישט אין זינען, און אַז מ'טרייבט צוריק די לעגיאָנערן פון קיעוו ווייסט איר?“ האָט ער זיך אַזש פאַרכליניעט פון כעס.

קייער האָט אים נישט געענטפערט און דער „ראש“, ווי זיי פלעגן רופן שיקען, האָט מיטן זעלבן אָנגעשטעלטן ערנסט ווייטער געציילט די ווערטער:

„פאַניע שטערנבערג, מיר לעבן דאָ אין איינעם אין ליידין און אין פריידן. עסן ברויט און שלאָפן אין דער ערד. אין חלום מיט אַ שיקסע, און אויף דער וואָר מיט די לייז און נאַסטלען. איר קענט האָבן די זכיה צו ווערן איינער פון אונדז, נאָר איר מוזט באַווייזן אַז איר זענט עס ווערט.“

שטערנבערג איז געשטאַנען אַביסל אַ צעטומלטער. דאָס אַלץ איז אים געווען אַזוי פּרעמד און מאַדנע, אַז ער האָט פשוט נישט געוואוסט וואָס צו

ענטפערן. נאָר פּלוצים האָט פּון אַ ווינקל פּון מוח ערנעץ גענומען זיך אָפּטיילן אַ קליין לאַכערדיקן שדל. עס האָט אים מיט אַמאָל אַ לויכט געמאָן פאַר די אויגן דאָס געשטאַלט פּון דעם שטאַט־לץ זיינוועלע. זיין שפּיציקן ציגן בערדל וואָס איז געהאַנגען אויף זיין גאַמבע ווי צוקלעפט, האָט זיך געטרייסלט און די פאַרקרימטע ליפּן האָבן שמייכלענדיק געחוזקט:

„וואָס שטייטו ווי אַ סטראָץ? דערלאַנג זיי מיט אַ חוכא וטלולא ווי איך, ווען עס איז מיר אין דער ערד מיט די זאָקן . . .”

ווי עמיץ וואָלט אים אָנגעטאָן אַ נייע הויט, האָט שטערנבערג דערפּילט, אַז זיין גאַנצע צורה קאַרטשעט זיך מיט חוזק, און אין דעם זעלבן פייערלעך ערנסטן טאָן האָט ער אַ זאָג געטאָן: „איך האָב געהערט וועגן איך און אייערע מעשים, אַזוי האָט עס מיך ביים האַרצן פאַרכאַפט. בין איך צו אייך געקומען כדי צו ווערן איינער פּון אייך. לערנט מיך וואָס צו טאָן,“ האָט ער פאַרענדיקט מיט געבעט.

די כאַליאַסטרע איז ווייזט אויס, איבערראַשט געוואָרן פּון דעם מאַדנעם אַרויספאַר און פּיל באַדיויטיס זיך איבערגעקוקט. דער „ראשׁ“ אָבער, האָט בלוז אַ צי געטאָן די הויזן אויף אַרויף, ווידער גענומען קראַצן דאָס קאָמעצל מיט צוויי פינגער און גענומען ציען די ווערטער ווי לייגענדיק אַ באַריכט: „ביי אונדז לעבט מען בשותפות. אַלע פאַרטייען זיינען פאַראייניקט. אויס פאַרטייען דאָ.”

„איבער פאַרטייאיש,“ האָט דער לאַנגער איציק גאַנץ ערנסט פאַרריכט.

„אינטער פאַרטייאיש,“ האָט ווער אַ לאַך געטאָן.

„איבער, אינטער,“ האָט דער „ראשׁ“ געפרוּווט דאָס קאָמעצל אַרייַן-כאַפּן אין מויל אַריין און אַ מאַדנעם צי געטאָן מיט דער נאָז.

שטערנבערגן האָט זיך אויף אַ רגע אויסגעוויזן, אַז אָט שטייט טאַקע פאַר אים זיינוועלע חכם, אַ ייד וואָס האָט קיינמאָל נישט אויף שבת און קרימט אַזוי איבער אַלץ און אַלעמען פּון וועטשערע ביז וואַרעמעס.

„ביי אונדז איז נישטאָ קיין מיינס און דיינס,“ איז דער לץ אונטער-געשפּרונגען און אַ צי געטאָן לייבקען ביי די האָר.

„הער אויף, קאָמעדיאַנטשיס איינער,“ האָט לייבקע אַ צישע געטאָן מיט אומגעדולד, „איך קאָך מיר אַליין, און פּייף אויף אייער קאָמונע מיטן ליצנות אין איינעם.”

„שוין גענוג קאָמעדיעס,“ האָט ווער פּון אַ ווינקל מסכים געווען מיט לייבקען.

דאָס ליצנות האָט אָבער שוין אַלעמען אַזוי פאַרכאַפט, אַז עס האָט זיי אויף אַן אמת פאַרדראָסן וואָס מען שטערט זיי דאָס ביסל פאַרגעניגן.

„אין לאַקאַל אַרײַן דרשענען!“ האָט מען זיך געבייזערט פון אַלע זייטן.
„אַ נייער צדיק הדור!“

יא, יא, „האָט דער „ראש“ זיי איינגעשטילט מיט דער האַנט, „מיר נעמען אַרײַן אין דער חברה יעדן איינעם וואָס קען זאָגן עפעס אַזוינס, וואָס קיינער פון אונדז האָט נאָך נישט געהערט. קיין שקאַלע איז דאָ נישט, מיין פריינד. אַהער דאַרף מען קומען שוין אַ געקאַנטשעטער (פאַרענדיקט דאָס לערנען) . . . עס קען זײַן אַ ווייז אויך. איך גיב אייך דריי טעג צײַט.“ האָט ער פאַרענדיקט מעשה באַלעבאַס.

„אַמז,“ האָט אַרעלע ליץ אַרויסגעפלאַצט מיט אַ געלעכטער, וואָס אַלע האָבן אונטערנעכאַפט אַ חוץ דער „ראש“. ער איז זיך געלאָסן און מאַיעסט-טעטיש געגאַנגען צום ברונעם וואַשן די הענט.

דאָס עסן איז צוגעגאַנגען שנעל און לעבעדיק, צוגעפּעפּערט מיט גראָבע וויצן און וואוילינגערישע ווערטלעך. וואָס איידעלער אַ פנים, אַליץ גרעבער דער ווייז. ווי אויף צו פלייסן האָבן זיך אַלע באַמיט צו זײַן וואָס וואוּלגאַרער. עס איז געווען ווי זיי וואָלטן זיך פאַרכליניעט אין דעם, פאַרשיכורט זיך. בלוז איין לייבקע איז געזעסן אין אַ ווינקל און געגעסן פון אַ פאַרקאַפּטשעט טעפּעלע, וואָס ער האָט געהאַלטן צווישן די פים. בלוז די שטעכווערטלעך וואָס זיינען געפלוין אין זײַן ווינקל אַרײַן, האָבן אים פאַרבונדן מיט דער צעיושעטער כאַליאַסטער. ער האָט אויפגעכאַפט אַ ווערטל ווי מע כאַפט אויף אַ פילקע. געטראַכט אַ וויילע און באַלד זי צוריקגעשליידערט צום קאַסטן, וואו די חברה האָט געגעסן, און ווידער אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ צום טעפל. ביז דער „ראש“ האָט זיך אַרײַנגעמישט, אַז ער פּי יושר וואָלט לייבקע זיך געדאַרפט מאַכן אַ באַזונדער פייער אויך, און אַז מע וועט דערלעבן און ער וועט שבת זײַן אין קאַנטאר, וועט ער זיך משתדל זײַן ביים גנעדיקן האר און באַשיצער פונעם אַרעמען פאַלק, פאַן קאַמינסקי, ער זאָל אויפשמעלן אַ באַזונדערן פאַלאַץ פאַר דעם איידל בלוטיקן און נשמה ריינעם ברודער, לייבקע, זאָל לעבן.

די כאַליאַסטער האָט אויסגעשאָסן אַ געלעכטער נאָר פלוצים אַנטשוויגן געוואָרן, ווייל פון לייבקעס ווינקל האָט זיך אַ טראַג געמאַן אַ בראַזן פון אַ צעבראַכענעם טאַפּ און אַ קוויטשיקער געוואָי: „אוי, מאַמע געטרייע!“
עס איז געוואָרן אַזוי שטיל אין דער „זיעמליאַנקע“, אַז מע האָט געהערט דאָס טרעשטשען פון די קינדלעך וואָס האָבן געברענט אויפן אויוון, און אַ

סקרוך איז אריבער אלעמענס לייבער. איינציקווייז איז מען אוועק פונעם סאסטן, וואָס האָט געדינט פאַר אַ טיש און זיך אַ וואַרף געטאָן אין אָנטאָן אויף די שטרוי זעק, וואָס זיינען געלעגן אויף דער הוילער ערד. דער עולם האָט שטיל גערויכערט און פאַרביסן געשפיגן. ביסלעכווייז האָט זיך אויפגעהויבן אַ ברומעניש פון אַלע זייטן, אַ געזאַנג אזאָ אויף צו להכעים. יעדער איינער האָט זיך באַמיט צו נעמען דעם פאַרקערטן טאָן פון זיין שכן און אויף די העכסטע קולות. עס האָט געריסן אין די אויערן, גערופעט אויפן האַרץ און דאָך נישט געקענט פאַרשרייען דעם בלוֹדנעם ווייטיק פון לייבקעס אויס־געשריי: „אוי, מאַמע געטרייע!“

ביסלעכווייז זיינען די קולות געוואָרן אַלץ ווינציקער און אַ כראָפּען, צום ערשטן אויף קאטאוועס און דערנאָך אויף אַן אמת האָט באַגלייט די מאָדנע קאקאפּאַניע. די קינדלעך און דאָס איינציקע קאַניצל, האָבן זיך געלאָשן און געטוקט, ווי אַ יאַרצייט לאָמפּ, און באַלויכטן די „זעמליאַנקע“ מיט אַ ביטערע מרה שחורה, וואָס עסט ווי דער מאַיִל.

„ווי אַ הייל פון גזלנים,“ איז ווער געוואָרן סענטימענטאַל, נאָך קיינער האָט נישט געהערט אָדער נישט געוואָלט הערן, און פאַרשריגן די מרה־שחורה מיט האָפּסלדיקע לידער, וואָס האָבן זיך געריסן אין וואַלד אַריין און דאָרט פאַרפאַלן געוואָרן צוזאַמען מיט די פייער פליגן, וואָס זיינען פאַרביי־געפלוּיגן מיט אַ בלישטש און נעלם געוואָרן. נאָך איין מאַטער שיין האָט זיך געצויגן דורך דער אָפּענער טיר פון דער זעמליאַנקע, אויסגעלייגט זיך איבער דער ברייט פון וועג ווי אַ געלע טאַשמע און פאַרלוירן געוואָרן צווישן די ביימער.

שפעט ביינאַכט איז שטערנבערג אַהיימענגאַנגען פון וואַלד. אַ פּרילינג ווינטל איז וואַרעם אַרומגעגאַנגען אין וואַלד און שטיל געשעלעשטשעט מיט די צווייגן. אַ מאָדנע נישט היימלעכקייט איז אים באַפאַלן. עס איז נישט געווען קיין מורא, נאָר ווי אַ שווערע מאַסע וואָלט אים געדריקט פון אַלע זייטן. ער האָט אַפילו נישט געוואַנט אַ קער צו טאָן זיך אויף אַ האָר. אַפילו דאָס פּוילע האַלץ ביי די זייטן פון דער סטעזשקע, האָט מאָדנע און אויסטערליש געלויכטן, און דער אויסגעשטערנטער הימל האָט זיך געשפּרייט עפעס אַזוי קאַלט און פּרעמד. פּלוצים איז די שטילקייט איבערנעריסן געוואָרן. אין דאָרף האָט אַ האָן זיך צעקרייט און באַלד נאָך איינער און אַזוי פון אַלע זייטן, האָט עס אים פאַרכאַפט ביים האַרצן און עפעס האָט זיך אים אַ מיש געטאָן. נישט פּילנדיק אַפילו, האָט ער אַ שפּרונג געטאָן פון אָרט און אויך אַרויס־געלאָזט אַ קריי מיט אַ משונהדיקן גרילץ. דער גרילץ האָט זיך אַ קייקל געטאָן אין דער לופט און אָנגענומען דאָס געשטאַלט פון זיינוועלע חכם, וואָס האָט

זיך צעטאנצט פאר אים מיט א נארן מיצל אויפן קאפ און אן אפן מויל מיט שפאט און געלעכטער, ווי אלעמאל ווען ער פלעגט שפילן דעם פורים רב: „שפילט קינדערלעך, שפילט! אז נישט קען מען דאך צעפלאצט ווערן,“ איז ער געווען זיכער, אז ער הערט דעם חכמים ווערטער, און מיט אימפעט גענומען לויפן אין איין אטעם צום דאָרף צו.

יג

נאכט. פון די לאַנקעס און נאָענטן טייכל, האָט דער סוף פּרילינג אַרויס געזונגען מיט כלערליי זשאַבע קולות און טרעלן פון זומער פייגל. פון ערגעץ אַ גאָר נאָענטן דאָך, מן הסתם פונעם פאַרפּוילטן געביי פון דער קאַפּליצע לעבן בית עולם, האָט זיך געטראָגן אַ שטיל קאָקאָטשען פון באַטשאַנעס. פון גערטל לעבן טאַרטאַק און די באַראַקן האָבן זיך געריסן הייזעריקע מענער שטימען, וואָס האָבן ווי געוואָלט איבערשרייען די סענטימענטאַלע געזאַנגען פון אַ געזעמל מיידלעך ערגעץ וואו אין אַנדערן עק דאָרף.

אַ מאָדנע וואַכייט האָט געהויערט אויף אַלץ אַרום. און וואָס ווייטער אין דער נאַכט אַריין, אַלץ וואַכיקער, שאַרפּער און גיריקער איז אַלץ געוואָרן. עס האָט זיך געדאַכט, אז אַלץ מיט אַלעמען פאַרט זיך איצט און רייסט זיך צו פולער באַהעפטונג. קול מיט קול און גראָז מיט ערד, ריה מיט ריה און גוף מיט גוף. עס האָט גערופן, געמאַניעט און געצויגן און נישט געלאָזט איינזיצן אויף אַן אָרט. אויך דער טשוואַרניק איז געווען וואָך. קינד און קייט צוזאַמען מיט די צוגעפאַרענע געסט זיינען געזעסן אָדער געלעגן אויפן פּרישן היי פון פאַרנט פון טשוואַרניק. אַקעגנאיבער האָט זיך געשאַמנט דער הויכער הויפּישער פאַרקאן און דורכגעלאָזט איינציקע שטראַלן דורך די שפּאַלטן פון די שטאַכעטן, און הינטער זיי — האָט זיך געווייכלט די לאַנגע וואַנט פון טשוואַרניק נאָר וואָס געקאַלעכט. שוין עטלעכע מאָל ווי עס האָט ווער געפּראַווט פאַרציען אַ שמועס, נאָר עס קלעפט זיך נישט, צופיל פאַרנומען איז יעדער מיט זיך אַליין און מיטן אייגענעם לייב וואָס קען זיך קיין רו נישט געפינען. איז מען געלעגן שווייגנדיק און זיך געדרייט אומרויסיק, פאַרטייעט אויפן היי, און מיט אָנגעשפיצטע אויערן אויפגעכאַפט אַ ברויזיקן אויסגעשריי פון אַ שיקסע ערגעצוואו אין אַ נאָענטער סטאַדאַלע, און אַ האַלב חלשותדיקן געצאַפּל פון אַ סאָלאָווי אין די נעסטן אויף די הויכע טאַפּאַלעס ביים זייט פון וועג.

פון דער אַנדערער זייט טשוואַרניק, אויף אַ פּוֹלן וואָגן פּריש געשניטן היי, איז שטערנבערג געלעגן מיטן פּנים אַרויף און מיט פאַרנעפּלעטע אויגן געקוקט

אין הימל אריין. א קלאָרער דורכזיכטיקער, בלינצלידיקער הימל; קוססט און זעסט ווי עס באַוועגן זיך די שטערן אין דער הויך, ווינסען און ציען זיך אויס, ווערן אויף אַ וויילע פאַרשוואַנדן און באַווייזן זיך שנעל מיט נאָך אַ שאַרפערן בלישמש, ווי זיי וואָלטן געשניטן דעם חלל און געוואָלט וואָס גיכער צוקומען צו עפעס. עס איז אים אויסגעקומען ווי אויך פון דער הויך טראָגן זיך קלאָרע טענער, כאַטש דינערע און צארטערע, און זיי פלעכטן זיך אַריין אין דער אַרר מיקער וואַכיקייט און נעמען אַלץ אַרום און וויקלען עס איין אין איין בינטל. אַט באַלד וועט זיך עס געבן אַ צעוויקל און אַ פלאַטער טאָן מיט אַ שטראַלנדיקער ליכטיקייט, און ביז דאָן—זאַפט ער דערווייל אַלץ איין אין זיך. יעדער גליד אין אים צאַפֿלט. די קולות פון אַרום טאַנצן אַרום אים, רופן זיך איבער, קרייצן זיך און פאַרבינדן זיך און טראָגן זיך ווידער אוועק. פאַרמאַכט ער די אויגן און גיט זיך אין גאַנצן אָפּ צום אַרום. אָבער פֿלוצלינג איז אַן אומרואיקייט אויפגעגאַנגען אין אים. עס האָבן זיך גענומען דערטראָגן צו אים אויך אַנדערע טענער, ביטאַניקע, רוישיקע און טומלענדיקע. אַט כוואַשטשען די בייטשן פון די פאַראַבקעס, וואָס טראָגן זיך פאַרביי אויפן וועג. אַט ציטערט גאָר אויף אַן אָפּגעהאַקט שאַרגען פון די זעגן אין טאַרטאט. ציטערט ער אויך מיט און טוט זיך אַ האַסטיקן באַוועג, דערפֿילט ער גלייך אַ ניי געפילדער: אַ טעמפער הילך פון אַ פאַלנדיקן בוים אין וואַלד, אַ ריצן פון די פּיילן ביים שאַרפן די העק און אַ ווייט טופען פון פּערדישע קאָפּיטעס, און אַפילו דאָס דראַבניקע געלעכטערל פון אהרון לץ טאַנצט אויך מיט.

אין שווערן דרימל, האָט ער זיך גענומען דרייען און קאָלערן אין היי און פאַמעלעך זיך אַראָפּגעגליטשט פונעם וואָגן אויף דער ערד און געבליבן שטיין אַ פאַרטייעטער. ער האָט זיך אָבער נישט פאַרגונען די אויגן אויפצופענען, ווי ער וואָלט מורא געהאַט אַז מיטן עפענען די אויגן וועט אַלץ פאַרשווינדן, און אים ווילט זיך דאָך אַזוי פיל איינזאַפן אין זיך די קלאַנגען פון דעם גאַנצן טאַג מי און לעבן אַרום אים. איז ער אַזוי געשטאַנען און — אַלץ איז געווען אָפּן און וואָר. ער האָט אַפילו נישט געזען קיין קלאָרן גיין אין דעם, אָבער געשפירט דעם טעם פון כסדרדיקן באַוועגן, פון אַרבעט, פון אַ וועלט מיט אַן אייגענעם חיות אין זיך. און לייכט איז אים געוואָרן אויף דער נשמה און גרינג, ווי ער וואָלט זיך באַפרייט פון אַ קאָשמאַר, אויסגעפלאַנטערט זיך פון געדיכטע נעצן. ער איז געוואָרן אויפגערוימט און געפילט, אַז איצט וואָלט ער געקאָנט עמיצן האַרציק אַרומנעמען און זאָגן: „אך, ווי גוט עס איז וואָס מיר לעבן, וואָס ס'איז דאָ אַ וועלט און מיר אין איר. אך, ווי גוט!“

„וואָס פראַוועט איר יחידות דאָ?“ האָט אים אַביסל אַ הייזעריקלעכע שטימע איבערגעהאַקט די רעיונות, „אין אַזא נאַכט זיך פאַרקליבן גאָר אין היי. עס איז פשוט אַן עבירה.“

„אָ, דאָס זענט איר, בוזשע,“ האָט שטערנבערג אויסגעשטרעקט ביידע הענט, „איר זענט טאָקע גערעכט. עס איז שוין איינמאָל אַ וועלט. מערנים, זאָג איך איך,“ האָט זיך ביי אים אויפגעבונדן די צונג. און פון גרויס צופירדנקייט וואָס ער קען זיך מיט עמיצן טיילן, האָט ער איבערגעזאָגט מיט גרויס הנאה, „מערנים, זאָג איך איך.“

„יאָ, מיין מאַמע זאָגט אויך אַלעמאָל: צום וועלטעלע גנב, דאַרף מען נאָר האָבן אַ גוטע צונג און שטאַרקע ציין,“ האָט בוזשע אים צוגעגעבן גערעכט שטייענדיק נאָך אַלץ פון ווייטן.

„צום לעקן אוודאי,“ האָט שטערנבערג שוין גאָר אַן אויפגעלייגטער זיך דערנענטערט צו אים.

„ווי אַ יונגער אַרבעטער, מיין איך, צום בייסן. בייסן, אַזש דאָס בלוט זאָל רינען ביז איבער די ליפן.“

„נו, יאָ,“ האָט זיך שטערנבערג אַרויסגעכאַפט, נישט וויסנדיק אַליין וואָס ער מיינט.

„זענט איר, הייסט עס, אויך מסכים?“

„מסכים? צו וואָס?“

„אָט צו דעם וואָס מיר האָבן נאָר וואָס,“ האָט זיך דער בחור גענומען פּלאַנטערן און נישט געקענט אַרויסקריכן, „אָט וואָס איר זאָגט. אָ, כאַפט עס דער וואַטנמאַכער! עפעס געוואָלט זאָגן און פאַרפּלאַנטערט זיך.“

„אַ דאָגה האָט איר, לאָמיר זיך בעסער דורכגיין.“

„גייט עס. אַ טשיקאווע זאָך מיט מיר,“ האָט יענער זיך נאָך אַלץ נישט גע- האַט באַרוואַיקט, „שטייענדיק בייס וואַרשטאַט אַ גאַנצן טאָג, טראַכט איך אויס אַ וועלט. איך שטיי און שאָב די ברעטער און דער מוח אַרבעט קלאָר. וואָס שווערער דאָס שאָבן, אַלץ קלאָרער קיילעכן זיך אויס די געדאַנקען, נאָר נאָך דער אַרבעט פלייט עס מיר אַרויס פון קאָפּ, פונקט ווי די הובלענקעס פון אונטער דעם הובל. גייענדיק אַהער האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך האָב איך אַ וועלט מיט זאַכן צו זאָגן און איך טאָקע באַווייזן...“

„אַפּשר וואָלטן מיר היינט נישט דיסקוטירט? לאָזט עס איבער אויף אַ רעגנדיקן אָוונט.“

„וואָס איז, איר האַלט מיך שוין אויך פאַר אַ נדניק?“ האָט זיך יענער מיט אַמאָל באַלידיקט. „איר זענט דאָך נישט קיין גרויסשטאַמישער ווי זיי דאָרט, די בראַקערעס.“

„אַנטשולדיקט מיר, כ'האָב נאָר געמיינט...“

„יא געמיינט, נישט געמיינט, אין דער אמתן טאקע בין איך דאך נאָר אַ פּראָסטער פּראָלעטאַריער . . .“, האָט ער אַ וואָרף געטאָן די ווערטער מיט אַ מאָדנעם טאָן און דאָך האָט זיך געפילט, אַז עס איז נאָר אַ באַזונדערע גאווה אַזאַ ביי אים צו דערמאָנען אַלעמען, אַז ער איז דער פּראָלעטאַריער, און אויף זיין וואָרט דאַרף מען שטאַרק בויען.

„אַבער וואָס רעדט איר?“, האָט זיך שטערנבערג שוין נישט געקענט איינהאַלטן.

„ס'איז שוין אַלעמאָל אַזוי. די אינטעליגענץ גרויסט זיך. איציק דעם גרויסן פּאַסט דאָך אַפילו נישט צו רעדן מיט מיר. אַבי ער קען שרייבן אַרבעטער רעזאָלוציעס. מיטן אַרבעטער אַליין שעמט ער זיך,“ האָט שוין בוושע זיך געקאָכט אויפן קול.

„כ'וועל אייך זאָגן דעם אמת, איר זענט אַ מאָדנער מענטש,“ האָט שטערנ-בערג געזוכט ווערטער צו באַרואַיגן אים, „וואָס האָט איר זיך עפעס איינ-גערעדט? זיי, ציטערן פאַר זייער אייגענעם שאָטן. פחד מאַכט שאָטנדיק און ענג האַרציק.“

„נאָר אַפּלאַכן קענען זיי!“

„דאָס פאַרשטעלן זיי זיך אַזוי. דערמיט ווילן זיי פאַרדעקן זייער ציטערן פאַר יעדן שנעק וואָס טראָגט אַ ביקס.“

בוושע גאָלד האָט זיך געגרייט עפעס צו ענטפערן, און ווי זיין שטייגער איז אין אַזאַ פּאַל, האָט ער זיך אַ בייג געטאָן אויף פּאַרויס גלייך ער וואָלט זיך געגרייט אַ שפרונג טאָן, נאָר דאָ האָט זיך מיט אַמאָל דערהערט אַ טופען פון פערדישע קאָפיטעס, הארט אויפן וועג פאַרן הויז. ביידע שמועסער האָבן זיך גלייכצייטיק אַ לאָז געטאָן צום וועג צו און זיך באַלד צוריקגעצויגן אָן אַטעם. צווישן צוויי רייטנדיקע פעלד זשאַנדאַרן איז געגאַנגען אַ נידעריק בתורל אָן אַ היטל. דאָס רעקל איז אויף אים געווען צעריסן און דאָס ווייסע הינטערשלאַק פונעם וועסטל, האָט אַרויסגעקוקט דורך די אָפּגעשיילטע שטיקער און עפעס ווי געוואָרנט.

„דאַכט זיך לייבקע!“, האָט שטערנבערג אַ דערציטערטער אַ צאַפּל געטאָן, „מ'האַט אים געכאַפט. קומט צווישן די בעלעך,“ האָט ער אַ שלעפּ געטאָן גאָלדן.

„איך בין אַ היגער, אַ וואַלינער. וואָס האָב איך מוראַ?“ האָט יענער אומשולדיק אַרגומענטירט.

שטערנבערג, האָט אים בלוזי שאַרף אָנגעקוקט אַ סעקונדע און גאָרנישט זאָגנדיק גענומען קריכן צווישן די הויכע שטעקעס, אויף וועלכע עס האָט

זיך געוויקלט דער באַב. נישט ווילנדיק, האָט זיך גאָלד אויך אויסגעצויגן אויף דער ערד און נאָכגעקראַכן.

„אייער פּאַפּירל טויג דען נישט?“

„דאָס ערשטע וואָס אַ „האַז“ דאַרף טאָן איז אַנטלויפן . . .“

„אַט האָט איר אייך מעדנים,“ האָט גאָלד אין אַ פּאַר מינוט אַרום זיך אַ בייזער געטאָן, „קומט אַרויס. מ'הערט זיי נישט מער.“

פאַרן טשוואַרניק איז געשטאַנען אַ קנויל מענטשן און זיך געסודעט:

„דאָס איז מאַרטנים אַרבעט!“

„איך האָב אים היינט געזען דרייען זיך אַרום קאַנטאר, ווען דאָס אַרעמע בחורל איז צוריקגעקומען פון שטאָט.“

„אַ הינטישע לעבער!“ האָט וואוּרעניוק דער דאַרפס שרייבער געקריצט מיט די ציין.

„אַ שטשור, אַ פּריצישער, מיר וועלן אים נאָך אָנלערנען!“

„דו האַלט די צונג, הריציו!“ האָט בייַלעקע אים געוואָרנט.

„אַזאַ פאַנסקע לעקער, זאָל ער נאָר פּרוּוון טשעפען מיט אונדז!“ האָט וואוּרעניוק נישט געקענט זיך באַרויאַקן.

פון דאַרף האָבן זיך נאָך אַלץ געטראָגן היַלכיקע געזאַנגען, אָבער מיט אַמאָל האָבן אַלע ווי דערפילט די אַרומיקע פינצטערניש און מ'האַט זיך גענומען רוקן אין די צימערן אַריין.

„איך וועל אייך אַביסל באַגלייטן,“ האָט שטערנבערג כמעט ווי זיך געבעטן ביי גאָלדן.

„ס'איז אפשר נישט כדאי,“ האָט יענער זיך געקווענקלט.

„ס'איז נאָך אַלץ אוקריינישע ערד!“ האָט וואוּרעניוק ווי פאַרשטאַנען זייער דורכרעדן זיך, „קומט זיך דורכגיין, וועל איך אייך עפעס ווייזן,“ איז ער נאָך צוגעלאָזענער געוואָרן, „דו ווייסט דאָך עס, בערסקע, און דער פּראָפעסאָר מעג אויך וויסן,“ האָט ער נאָך אַ פּאַר מינוט גיין צוזאַמען, געהיימניספול צוגעגעבן און דערביי זיך פאַרכלייניעט, ווי ער וואָלט זיך מיט עפעס געוואָרן.

„אוודאי מעג ער. ער איז אַן אייגענער און וועט טאַקע העלפן אויך,“ האָט גאָלד באַשטעטיקט.

„מיר האָבן היינט אַ פאַרזאַמלונג. מיר ווילן עפענען אַ ביבליאָטעק. די ביכער זיינען שוין אָנגעקומען. מיר וועלן זיי ווייזן!“ האָט וואוּרעניוק זיך

א שטעל געטאָן מיטן פנים צום הויף, „אונדזערע כאטעס פאלן איין און אונדזער געהילץ שיקט מען אוועק אין אלדי רוחות.“

„דאָס וועט אונדז מאַכן אַ גוטן נאַמען אויף דער וועלט . . .“ האָט גאָלד אַ פאַרשטיקטן לאַך געטאָן.

„דו האָסט עס דאָך אויך געהערט, בערקע,“ האָט וואוורעניוק אַ כאַפּ געמאָן גאָלדן ביים אָרעם, „לעצטן שבת, ביים וויפלאט (וועכנטלעכן אויס-צאָל) האַצקעט ער אזוי צו צו מיר דער יונגער פּאָן מיטן אויסגעדרייטן פּיסל. הריציו, מאַכט ער צו מיר, זאָג דער כאַמסטווע אז עס דאַרף זיין ביי זיי אַ כבוד, וואָס אונדזער געהילץ וועט אָנשפּאַרן אין ווייטע לענדער.“ „מיר וואָלטן דיר מוחל געווען דעם כבוד, פּאַניע קאַמינסקי,“ האָב איך אים געזאָגט גלייך אין פנים אַרײַן. „ביסטו נישט בעסער פון זיי, כאַטש ביסט גענאַנגען אין שקאַלעס ביים צאַר,“ האָט ער מיר פאַרשפּריצט דאָס גאַנצע פנים מיט זיין סלינעוואַטע פּיסל. „אז מ'גיט אייך ברויט צאָלט איר מיט שטיינער,“ האָט ער זיך צעקראַקעט ווי אַ וואָראַנע. כ'וואָלט אים נאָך געווען געשמאַק אַרײַנגעזאָגט, דעם פּאַסקודניק, האָבן זיך אָבער צוויי זשאַנדאַרמען פונקט אַרײַנגעשטעלט אין קאַנטאַר.“

„זיי האָבן עפעס דערשמעקט, ווייזט אויס. זיי קריכן אַרום אין די באַראַקן. ערשט נעכטן האָב איך דערטאַפט איינעם פון זיי נישטערן אונטער די בעטן אין אונדזער באַראַק,“ האָט גאָלד איבערגעגעבן.

„מיר דאַכט זיך אויך, אז שפּיקעס (שפּיאַנען) דרייען זיך דאָ אַרום,“ האָט שטערנבערג זיך דערמאַנט, „אַנומלטן, זיצנדיק אזוי פאַרן טשוואַרניק מיט אַ ביכל אין האַנט, איז עפעס אַ פּריצל צוגעקומען און מכלומרשט געפּרעגט דעם וועג אין וואַלד אַרײַן און דערווייל געשיקלט מיט די אויגן אין ביכל אַרײַן.“

„נייכען ווי די חזרים“ האָט וואוורעניוק אַ שפּיי געטאָן מיטן גאַנצן כוח. „מ'דאַרף זיין פּאַרזיכטיק, הריציו, און מיט קאַמינסקי זיך אויסטענהן דאַרף מען אויך נישט.“

„אָבער עס ברייט דאָך ביי דער לעבער. זאָגט נאָך: אונדזער דאַרף! אויף זיין מיסט געוואַקסן. דאָס גאַנצע דאַרף אַרבעט אויף אים און ער וואַרפט זיך נאָך. כאַמעוועט, מיינט ס'איז אַמאָליקע יאָרן.“

„וואָס זאָגן עפעס די אַלטע דערויף?“ האָט גאָלד פּלוצים אַ פּרעג געטאָן. „ציטערן ווי די לעמער, די פּאַקראַקעס,“ האָט וואוורעניוק אַ שלונג געטאָן די לעצטע ווערטער, „כאַפט עס די כאַלעריע! קומט דאָ אַרײַן אין שיעור!“

פונעם שיער האָט זיך געטראָגן אַ פאַרשטיקט געלעכטער און פּרילעכע אויסרופן.

„וועסט נאָך אויסשלאָגן פּוטער, מיכאַש!“ האָט אַ דין קולכל פון אַ שיקסל געקרייעט ווי אַ יונג הענדל אין פּרילינג.

„וואָס? קאמינסקיס זינדל מאַכט עס בעסער, מאַרטאַ?“ האָט אַ באַסאווע שטימע אָפּגעענטפערט.

„ביי דער לעקטרע גייט עס בעסער!“ האָט ווער געכאַכאַטשעט פון אַ באַרג היי אַרויס.

„פּיסקאַטעס! זיך צעכרוקעט ווי די חורים. דער פּאַן רופט אייך כאַמעס און גערעכט,“ האָט זיך דאָס שיקסל אַ רים געטאַן פונעם הויפּן היי מיט רונז און האַלבן געוויין, און זיך אָנגעשלאָגן אָן די אַרײַנקומענדיקע פונקט ביים טירל.

אַ פּאַס ליכט פון דער הויף עלעקטרע, האָט ווי אַ ווייסע קאַץ אַ שפרונג געטאַן אינעם חושך פון שיער און אַ בלענד געטאַן אויפן יונגוואַרג, וואָס איז געלעגן אויפן היי ווי אַ קנויל פאַרפּלאַנטערט איינס אין דאָס אַנדערע. דאָס טירל האָט זיך פאַרקלאַפט מיט אַ טרעשטש און אָפּגעהאַקט דעם פּאַס ליכט, ווי אָנגעטראָטן דער ווייסער קאַץ אויפן עק. פון דרויסן האָט זיך נאָך מיט קוויטשנדיקן געבייזער געציקלט מאַרטאַס שעלטן און שפּייען צוזאַמען.

„אַזעלכע נאַקעטע האַלעדרינגעס, כאַמעס, טפּויל!“

„וואָס טשעפעט איר זיך צו איר?“ האָט וואַוורעניוק אַרײַנגערעדט אינעם חושך אַרײַן און פאַרענדיקט מיט אַ שלונג, „אַז מ'דינט אין הויף, לייגט מען זיך ווי אַ הינדל און — — —“

„און מ'בלאָזט זיך ווי אַ קוואַקע,“ האָט אַ מיידלעשע שטימע אָפּגע-ענטפערט מיט איראַניע פונעם קנויל אַרויס.

„איידל פאַרפּאַטשקעט געוואָרן. מיינט, אַז דאָס רויטע טיכל וועט מיך איבערשעקן.“

אַ פאַרשטיקט געלעכטער האָט זיך ווידער גענומען טראָגן פונעם קנויל אין מיטן שיער און דאָס היי האָט געטרעשטשעט, ווי עס וואַלט זיך אויך באַטייליקט אין דעם שמועס ווי אַ לעבעדיקער שותף.

„מער לייגט אייך נאָר נישט אין זינען!“ האָט וואַוורעניוק ווידער אָנגע-הויבן, נאָר שוין מיט געבייזער, „ווער איז דען נישט פאַרפּאַטשקעט מיטן הויף?“ האָט ער זיך שוין געוואַלט אַרײַנלאָזן אין אַ מוסר רעדע, נאָר חברה איז געווען צו אויפגעלייגט; דער שאַרפּער ריח פונעם פרישן היי האָט

געביסן די נאָזלעכער און גערייצט דאָס יונגע בלוט, האָט ווער מיט אומווילן אַרויסגעפלאַצט:

„דו צעלאָז זיך נאָר נישט אזוי, הריציו, אויף אַ ליידיקן זשלויב. וועסט שוין באַלד קענען אָנגיין פאַר אַ פּאַפּ אויך.“

„הער אויף פּיסקעווען דאָרט! פאַרשטופּ די לאַפעס דינע און כאַליע,“ האָט מיכאַש זיך געגעבן אַ שטעל אויף און דער גאַנצער קנול האָט זיך אַ שאַקל געטאַן און זיך צעקייקלט אין אַלע זייטן מיט אַ געשוויטש און הילכיקן געלעכטער.

„אוי, מאַמעלעך מיינע, מ'קען דאָך פון אייך כּירדעס טרייבן,“ האָט מאַרינע, דעם גאָיעוועס, (וואַלד היטער) אַ קנאַק געטאַן מיט דער צונג, „פּונקט ווי אין צערקווע שוין, פּול מיט ווירויך. ביסט דאָך אַלעמאָל געווען אַ פּריילעכער כּלאָפּ אזא, הריציו?!“

„דאָס האָבן אים די ביכער אזוי פאַרפאַטשקעט,“ האָט עמיצער אַ כאַכאַטשע געטאַן און זיך ווידער אַ וואָרף געטאַן אין היי מיטשלעפּנדיק אַ שיקסל, וואָס האָט אַרויסגעלאָזט אַ פּריידיקן קוויטש געמישט מיט אַ געמאַכטער שרעק.

דער קוויטש איז געווען ווי אַן אַרויסרוף צו אַלעמען, און זיי האָבן זיך אַלע אויף אַמאָל אַ וואָרף געטאַן אין היי, און גענומען קנעטן איינס דאָס אַנדערע און דישען און באַוואַרפן מיט היי. אַפילו וואַוורעניוק מיט זיינע באַגלייטער, וואָס זיינען אויף אַ מינוט געשטאַנען ווי צעמישט, האָבן זיך אויך פאַרגעסן ווי נאָר דאָס פּרישע היי האָט זיי אַ קיצל געגעבן אין פנים, און צוזאַמען מיטן גאַנצן יונגוואַרג האָבן זיי זיך אַ קייקל געטאַן אין היי און געהירזשעט גלייך מיט אַלעמען אין דער פּולער פּרייד פון יונגט און אויפגע-רייצטע געבליטן.

מיט אַמאָל האָט דאָס טירל פון שייער אַ סקריפּ געטאַן און די אויסגע-קרימטע פּלייצע פון אָסיפּ דעם דאָרפס היטער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין דער עפענונג ווי אַ האַלבע לבנה.

„איר לייבקעט זיך, קינדער,“ האָט ער מאָדנע אַ גרילץ געטאַן, „גוט אזוי. כל זמן די ציין קנאַקן, וואַקסן די באַקן. נאָר די באַלעבאַטים וועלן אייך באַלד מיט שטעקנס צעטרייבערן. דאָס גאַנצע דאָרף וועקט איר דאָך אויף.“

דער טומל האָט זיך מיט אַמאָל אָפּגעשטעלט און דאָס האָט אָסיפּן ווי איבערגעשראַקן, האָט ער שוין גומוטיק צוגעגעבן.

„ליובקעט זיך וויפּל איר ווילט. איך בין אייך נישט קיין גלח, נאָר

שטילערט אביסלעך, וואָרקעט בעסער ווי די טייבעלעך, "האַט ער פאַרענדיקט מיט אַ געלעכטער און פאַרהאַקט דאָס טירל.

די פריילעכע שטימונג איז שוין אָבער געווען איבערגעריסן און מיכאש איז דער ערשטער געקומען צו זיך, און האַלב פאַרשעמט און האַלב אַרויס-פאַדערניס האָט ער זיך אַ ריס געטאָן מיט אַ טענה:

"דאַכט זיך, מיר האָבן היינט אַ פאַרזאַמלונג, הריציוו?!"

"אַז איר לאָזט דען עפעס רעדן?" האָט יענער זיך ווי פאַרענטפערט, "אַט איז אויך בערקע געקומען און דער פראָפעסאָר. נו, לאָמיר אָנהייבן."

"מאַמעלעך מיינע, "האַט ווידער מאַרינע אַ קוויטש געטאָן, "סאַמע גראַמאַטנע (געלערנטע) ביי אונדו. מיר קענען דאָך אָבער קיינס נישט לייענען."

"דו מאַרינע, רעדסט נאָר פון זיך, ווער עס קען נישט, וועט זיך לערנען. אַט וואָס."

"טאַקע, אין מיטן זומער וועט מען זיך זעצן מאַליעווען, און די אַלטע וואָס וועלן טאָן?"

"קאַטעווען מיט דער בייטש, "האַט ווער אַ כאַכאַטשע געטאָן.

"די ביכער זיינען שוין אָנגעקומען, "האַט וואוּרעניוק הייזערקלעך געשלאָנגען די ווערטער, "די וואָס ווילן, קענען זיך שוין אָנהייבן צו לערנען. דער פראָפעסאָר, בערקע און איך וועלן לערנען. און די וואָס קענען נישט, וועלן הערן פאַרלייענען. מירן אָנהייבן זונטיק בייטאָג. נאָר געדענקט, נישט קיין פיפּס צו קיינעם."

"און אז מ'וועט פרעגן נאָך וואָס מ'גייט אַהער?"

"מיכאש, דו וועסט מיטנעמען דעם פירל. אבי עפעס, וועסטו אַ סקריפּ טאָן און ס'וועט זיין אַ זאַבאווע, (אַ שפּיל, פאַרברענגען צוזאַמען) פאַר-שטאַנען?" "האַט וואוּרעניוק געגעבן די לעצטע פאַררעדענונגען אין אַ שטילן אָבער שטאַרקן טאָן, וואָס לאָזט מער נישט איבער קיין צווייפל. "דאָס איז נאָר אַן אָנהייב, פאַרשטאַנען? מיט לייענען ביכלעך וועט זיך עס נישט ענדיקן, דערווייל אָבער — האַלטן דאָס מויל!" האָט ער אַ כאַרכל געטאָן אזוי מאַדנע, אז אַלעמען איז אַזש אַריבער אַ סקרוך איבערן לייב.

"מיר זעמיר נישט קיין, "האַזן, "הריציוו!" האָט זיך מיכאש ווי באַ-ליידיקט, "מיר ווייסן וואָס עס מיינט. גענוג זיך אָנגעזען אין רוסלאַנד, "האַט ער קלוגעריש צוגעגעבן.

"אַלע זענט איר מיר קלוגעטשקע ביים פּיסקעווען, "איז מאַרינע מיט עפעס

נישט געווען צופרידן, „א פולער וואַלד מיט פרעמדע האַלעדרינגעס ווי די פֿעלד מיין אין אַ הונגער יאָר, און זיי ווילן עפעס אויפֿטאָן.“

„וועגן דעם וועט מען נאָך רעדן,“ האָט וואוּרעניוס אומגעדרולדיק אַ מאַך געטאָן, „מיר זיינען נישט אַליין . . .“

„חברה, דער טארטאק וועט זיך שוין באַלד צערטישען,“ האָט ווער זיך אַ ריס געטאָן פונעם בינטל און אויפֿגעפראַלט דאָס טירל. דער עולם האָט זיך אָבער נישט גערירט.

„הריציו, וואו זיינען די ביכער?“

„אויף אַ גוט ערטל, זאָרנט נישט.“

„אַלץ מיט סודות,“ האָט מאַרינע זיך ווידער געקווענקלט, וואו האָסטו זיך אזוי אויסגעלערנט צו באַהאַלטן, הריציו?“

„אין שטאַט לערנט מען זיך אַלץ אויס,“ האָט מיכאש געענטפערט פֿאַר אים מיט שטאַלץ, „איי, לערנט מען זיך אויס.“

„אין דער אַרמיי, מאַרינע,“ האָט אים וואוּרעניוס נישט געלאָזט ענדיקן, „האַט מען זיך מער געדאַרפט היטן. און דו פרעג נישט אזוי פיל. עס וועט שוין זיין רעכט.“

„אַט איר רעדט און מיר איז נאָך אַלץ נישט קלאָר,“ האָט ווער פונעם קנויל אַרויס זיך עטלעכע מאָל פֿאַרהאַקט איידער ער האָט אַרויסגעבראַכט די פֿאַר ווערטער.

„זעט איר שוין,“ האָט מאַרינע זיגערניש זיך צעלאַכט, „וואָס שווייגט איר אַלע? אַט זעט פעטיא האָט זיך אַרויסגעזאָגט, וואָס שווייגט איר, בידלעס?“

„וואָס איז דאָ צו רעדן?“ האָט מיכאש זיך שוין צעבייזערט, „מ'עט לייענען אוקריינישע ביכער און וויסן וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט, אַט וואָס. און איר פֿיסקעוועט נאָר נישט.“

„נו, יאָ, ס'וועט שוין זיין רעכט.“

„געדענקט זשע, זונטיק. קומען איינציקוויין. אויסגעפוצט ווי צו אַ זאבאווע.“

אַ גרילצנדיקער גראַנערן פונעם נאַכט וועכטער ערנעץ אין אַנדערן עק דאָרף, האָט אַלעמען געשטעלט אויף די פיס. מיט אימפעט האָבן זיי זיך אַ לאָז געטאָן אין דרויסן אַרויס, וואו אַ טיף בלויער הימל האָט גע-וואונקען צום דאָרף מיט סודותדיקע און שטיל גליענדיקע דימענטן. בלויז דאָס גראַנערן פונעם נאַכט וועכטער האָט אָפֿגעהילכט אַרום.

וואָס ווייטער אין זומער אַרײַן, אַלץ אומרואיקער איז דאָס דאָרף געוואָרן, כאָטש אויסערלעך האָט זיך אַפילו געקענט דאַכטן, אַז אַלץ איז אין אָרדענונג. מען האָט ווי אַלע יאָר אין דער צײַט גערייניקט די גרינס גערטנער, געשניטן היי, געפראָוועט אַ פּאָר פאַרשניט חתונות און יונגווארג האָט זיך געוואַלגערט אין היי און אין די סטאדאַלעס, זינגענדיק און קוויטשנדיק, און קרינגנדיק קלעפּ פון די עלטערע פאַר זײַן אַזוי פאַרשייט. אַלץ ווי געווען, נאָר דאָך איז עפעס געווען אין דער לופט וואָס האָט געוועקט אומרו. האָט אײַן פויער באַגעגנט דעם אַנדערן אויף דער גרעניץ פון זײַן לאַנקע מיט דער קאָסע אין האַנט, האָט מען זיך גאַרנישט ווי אַלעמאַל אין די הייסע אַרבעטס טעג באַגריסט און ווייטער געשניטן, נאָר גאָר פאַרפירט אַ לאַנגען שמועס פון דעם און פון יענעם, און דאָך ווייסט יעדער אײַנער פון די שמועסער, אַז דאָס פאַרשן זײַ זיך אויס אַזוי אויף אַ כיטרע פויערשן אופן. ערשט ביים סאַמע סוף פון אויסגערייכערטן פאַפיראַס, שוין טאַקע ביים גרייטן זיך צוריקצוגײַן צו דער אַרבעט, קען זיך אײַנער געבן אַ וויש די וואַנצע מיטן אַרבל און אַזוי זײַטיק, גאַרנישט מײַנענדיק, אַ שעפטשע טאָן ווי ער וואַלט מורא געהאַט פאַר די גראָזן צו רעדן הויך:

„ווייסט, מאַקסיס לױביטש איז שוין אויף יענער זײַט.“

„טאַקע? אַ כוואט אַ יונג . . .“

„עס איז אָבער נישט גוט סײַ ווי סײַ . . .“

צום ערשטן האָט מען זיך געשטיקט מיט דעם, וואָס אַ טײל פון דעם יונגווארג האָט עפעס ווי אויף אַ געהימען רוף גענומען פאַרשווינדן פון דאָרף. אין די משפחות וואו דאָס האָט געטראָפן האָט מען זיך געשעמט פאַר לײַטן און געשראַקן פאַר דער פּאָליצײַ. אַז מע האָט עס אָבער שוין נישט געקענט באַהאַלטן, האָט מען גענומען אויסטראַכטן תירוצים: דער אין אַוועק אין שטאַט אַרײַן צו ווערן אַ שוסטער, אַן אַנדערער אַרבעט ערגעץ אין פּערציקסטן קווארטאַל. ער וועט צוריקקומען ערשט אין האַרבסט. אַ דריטער איז אַוועק גאָר כ'ווייס וואו. אַזוי האָט מען זיך אײַנער דעם אַנדערן גענאַרט, אָבער אַלע האָבן געוואוסט, אַז דאָס לױפט דאָס יונגווארג קײַן אוקרײַנע אַרײַנצוטערען אין די אַרמײַען פון די רויעע און פון פעטלױרען. ווער, וואוהין עס צײַט האָט מען נישט געוואוסט. מען האָט אויך נישט געוואוסט אויף קלאָר וואָס עס קומט פאַר, נאָר אַ מאַדנער קלאַנג האָט זיך שטײל געטראָגן אײַבערן דאָרף און אײַן כאטע האָט עס אַרײַבער געשושקעט צו דער אַנדערער: „אוקרײַנע גײט אונטער, די לײַכעס האָבן פאַרכאַפט דאָס הייליקע קיעוו.“

ווער עס האָט געבראַכט די ידיעה האָט מען נישט געוואוסט. מע האָט יאקבי געזאָגט, אַז דער פּריץ קאַמינסקי האָט זיך באַרימט פאַר וואוּרעניקן: „זאָג דער כאַמססטווע אַז קיעוו איז שוין אויך אונדזער. ערשט איצט וועלן מיר זיך אַ נעם טאָן אויפן פּריציזשן אופן אויסצורייניקן דאָס כאַמישע מיסט. נאָר די, בונטעווע נאָר נישט, וועסטו סטארשע אָדער נאָר אטאמאן ווערן. ביסט דאָך עפעס אַ גראַמאַטנע, וועסטו זיך דערדינען . . .”

וואוּרעניק האָט די גאַנצע זאַך געלייקנט. ער קומט שוין גאַרנישט אין הויף, האָט ער פאַרזיכערט. ער קען נישט פאַרטראָגן דעם ריח פונעם פּריציזשן טכויר מיטן אָנגעלאָפעניש דאָרט. אַז ער קומט שוין יאָ אַהין איז אין די באַראַקן אַרין, וואו די וואַלד און טאַרטאק אַרבעטער וואוינען. „דאָ צווישן זיי אַ סך אונדזעריקע . . .” פלעגט ער אַ כּריפע טאָן הייזעריק לעך און פאַררוקן דאָס פאַפּיראַסל אין אַ ווינקל פון מויל און וואויל יונגעריש אַ שפּיי געטאָן. חברה האָט עס געחידושט און שטאַרק געלאָקט דאָס וואָרט „אונדזעריקע”. מען האָט עס געמייטשט פאַרשידן און טאַקע גאַנץ אָפּט געבעטן זיך ביי אים:

„הריציו, נעם מיט אין די באַראַקן!”

„אַליין ביסטו חוּלה צו גיין! ווייסט נישט דעם וועג, האָט?” האָט ער אַזוי גוט ברודעריש אַראָפּגערוקט יענעם דאָס היטל איבער די אויגן.

„איך קען נישט די מענטשן דאָרט,” פאַרענטפערט זיך יענער נאַרי־שעוואַטע.

„נו, גוט, איבערמאָרגן פאַרנאַכט נאָך וועטשערע,” לויפט וואוּרעניק מכלומרשט פאַרשמייטעט אַוועק, „נאָר געדענק, נישטאָ דאָרט קיין וויכליביקע סוקעס, אַלע אויסגעמאַרעטע און הונגעריקע, און זיי קענען בייסן אַז מע טשעפעט זיך צו זיי, פאַרשטאַנען!”

יענער הערט אים אָבער שוין נישט און איילט אַהיים מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ.

מע האָט נישט גערעדט וועגן דעם, אָבער אַלע האָבן געוואוסט אַז אין די באַראַקן געפינען זיך פאַרשטייער פון די „גרויסע” (באַלשעוויקעס), פון פעטליורען און אַנדערע אוקריינישע באַנדעס, און אַלע זיינען אויך געווען זיכער אַז וואוּרעניק קען זיך מיט די ריכטיקע מענטשן, וואָס האָבן טאַקע אין זיינען דעם פּויער. עס האָט אַפּילו געטראָפּן, אַז אין סאַמע מיטן פון אַ וועטשערינקע, האָט מען דערזען צווישן זיך אַ פרעמדן יאַט וואָס פּייפט, זינגט און טאַנצט מיט ווי אַן אייגענער, און דאָך פּילט זיך — אַז דאָס איז נישט דער גאַנצער צוועק פון זיין קומען אַהער. ווי אַלע בחורים, ווערט ער

אויך אינמיטן טאנצן פארשוואנדן אין גארטן אָדער אויפן זייטיקן וועגל
צום וואַלד צו, נאָר מיט אים פאַרשווינדן נאָר אַלעמאַל אַ פּאָר טענצער און
אַלץ מער טענצערײַנס בלייבן איבער אַליין . . .

אַז עס האָט אָנגענומען אַן עפידעמישן כאַראַקטער, האָט זיך אַלטוואַרג
אויף אַן אמת דערשראָקן און אַ סך פון די יונגע האָבן אויך אָנגעהויבן
אויסמיידן וועטשערײַנקעס. דער גלח האָט פאַרשטעלעטערהייט געמוסרט אין
קלויסטער. געוואָרנט, אַז עלטערן דאַרפן האַלטן קינדער אין צוים, אַז נישט
וועט עמיץ אַנדערש מוזן דאָס טאָן ווי אין די אַמאָליקע צייטן.

„עס וועט שוין באַלד נישט זיין ווער עס זאָל די תבואה אַראָפּנעמען,“
האָבן זיך טאַטעס געקלאָגט.

„קײן פּיצל האַלץ אויף ווינטער נישט צוגעגרייט און אַוועק,“ האָט אַן
אַנדערער זיך געבייזערט.

„נאָך מײן פעלץ צוגענומען.“

„אין דו האָסט גאָרנישט געהערט . . .“ שטעכט אים אַ צווייטער.

„געקומען פון דער וועטשערײַנקע, גלייך אין סטאדאַלע אַרײַן. הער איך
דער טויער סקריפעט, זאָל סקריפען, טראַכט איך, מן הסתם שיכורלעך
דער בחורעץ, און איצט נישטאָ אים.“

„זיי זאָגן אַז אין האַרבסט וועלן זיי צוריקקומען . . .“

„ווער זאָגט? דראַניעס זאָגן אַזוי. דאָס מלכות איז שטאַרק. אַט לאָזט
מען זיי שוין צוריק.“

„מיט וואָס שיסט מען דאָרט?“ פּרוואַוט לצעווען דער אַלטער אָסיפּ
און ווערט גלייך ערנסט און דערציילט שוין צום וויפּלטן מאָל זיינע איבער-
לעבונגען פון מלחמה.

„אַנומלֶטן, ביי סעוואַסטאָפּאָל, בין איך געשטאַנען מיט מאַקסיים
דראַכניעס, איוואַן פּאַקראַקע, און דמיטרי וואַורעניוק, געווען שוין אַ גאַנצער
נאַטשאַלניק. נו, נעמט מען שיסן פון די ווענט דאָרט. זיינען מיר געלאָפּן
אַהין און צוריק און ווידער געלאָפּן. פון זיי אַלע בין איך אַליין אין דער
היים . . . איר פאַרשטייט, אַוועק איז לייכט אָבער צוריק איז אַ מוזשיק.
אַ שפּילעכל ביי זיי, העל!“

„דו קראַקע נאָר נישט אַזוי, אָסיפּ, ווער זשע דען זאָל גיין אַז נישט זיי?“
דאָס דאָרף האָט זיך געוויגט. אין טייל הייזער האָט מען זיך געשמאַק
אַרומערײַסן. נישט געלאָזט דאָס יונגוואַרג אַרויסגיין ווייט פון הויז אָן אַן על-
טערן שומר. אַ סך האָבן געווייכט פון אַ באַראַקוואַוינער ווי פון אַ פעסט. גע-

רופן זיי נישט אנדערש ווי האלעדריגעס, דראקעס, אנגעלאף און שמויגערס. עס איז גענוג געווען צו וויסן, אז מע קער זיך מיט עפעס אן מיט די באראקן, אז מע זאל אין די מערסטע פויערישע הייזער נישט קענען אריינקומען, אָפּגערעדט שוין פון עפעס קויפן. אויף אַ וויילע האָט אַפילו וואוּרעניוק, פאַר וועמען אַלע האָבן דרך ארץ נעהאַט, ווייל ער איז דאָך עפעס געווען אַן אָפיצער אין דער צאַרסקע אַרמיי, אַפילו ער האָט זיך געמוזט אויסבאַהאַלטן אין שיער אַ שטיקל צייט. בלויז ביינאַכט פלעגט ער זיך אַמאָל צוכאַפן צום טשוואַרניק און אביסל שמועסן מיט שטערנבערגן און גאַלדן. זעלטן אָבער האָט מען באַרירט די פּראַגע, וואָס איז אַלעמען געלעגן אויף דער צונג. מערסטנטייל האָט מען אַלץ אויסגעלייגט די פלענער פאַר דער ביבליאָטעק, פאַר אַוונט קורסן, אַ טעאַטער גרופע און אַ גוטן כאָר. אין איינעם אַ זונטיק האָט גאַלד געבראַכט פון שטאַט אַ פאַר נייע אוקריינישע ביכלעך, האָט עס וואוּרעניוקן גאָר אַריינגעבראַכט אין התלהבות: „זאַלן נאָר די יינגלעך צוריקקומען פון דאָרט, וועט מען זיך דאָס ערשט אַ נעם טאָן צו דער אַרבעט.“

„צום ערשטן שיקט ער אַוועק און דערנאָך וויל ער זיי זאַלן צוריקקומען,“ האָט זיך בייַלעקע אַרויסגעכאַפט. וואוּרעניוק איז אַזש אויפגעשפרונגען פון אַרט און הייזעריקלעך אַ כריפע געטאָן:

„דו האַלט בעסער ס'מױל, בייַלעקע, איך האָב סינעם נישט געשיקט, פאַרשטייטסט?!“

„און צו פעטליורען ווער שיקט?“ האָט זיך בייַלעקע נישט באַרויאַקט.

„פעטליורע האָט זיך פאַרבונדן מיט פוילן,“ האָט שטערנבערג אַ וואָרף געטאָן אין וואוּרעניוקס זייט אַרײן, כדי צו זען וואָס פאַר אַ ווירקונג דאָס וועט האָבן אויף אים.

„אַזױ?! וועט מען שוין טאַקע פטור ווערן פון אים. אַזאַ פאַררעטער! איך האָב אָבער אַלעמאָל געזאָגט, אַז ער איז אַ פאַרקויפטע פעל,“ האָט זיך וואוּרעניוק מיט אַמאָל אין גאַנצן געענדערט, „איצט וועט מען שוין קענען אין גאַנצן פאַרטרייבן די פעטליורישע הינט, באַטיושקעס האָט זיך זיי פאַרגלוסט,“ איז זײן פנים געוואָרן גליאַיק און מאַדנע פאַרקרימט, „פאַר-פליצן אוקריינע מיט בלוט פון אייגענע.“

„ידיש בלוט,“ האָט גאַלד אַ קרייץ געטאָן מיט די צײן.

„ביסטו זיכער, פאַניע פּראָפעסאָר, אַז פעטליורע האָט זיך פאַרקויפט צו די פאַנעס?“ איז וואוּרעניוק צוגעשטאַנען צו שטערנבערגן.

„אַט האָסטו עס אין צײטונג. זײנע באַנדעס האָבן שוין אַפילו געמאַכט

דעם ערשטן פאָגראַם אין גאַלציען. די אַרמיי זיינע איז צעקלאַפּט. מע טרייבט אים ווי דעם טייוול."

"האַט ער זיך הייסט עס איבערנעגעבן אין פאַנסקע הענט. דאָס איז גוט. זייער גוט פאַר אונדז און פאַר אידן," האָט ער זיך כריפּע צעלאַכט, "מער וועט מען שוין נישט לויפן צום באַטיושקא. און אויב איר ווילט וויסן," האָט ער זיך שוין אַ באַרואיקטער געווענדט צו בייַלקען, "זיינען אין גאַנצן צוויי אונדזעריקע אַריינגעפאַלן צו אים. די אַנדערע זיינען ביי די גרויסע," האָט ער זיך שוין אין גאַנצן אַרויסגעגעבן.

נאָך יענעם זונטיק האָט מען אים וואָכן נישט געזען מער אויפן טשוואַרניק.

טו

אַז מע האָט אין הויף דערפילט, אַז דאָס דאַרף האָט זיך עפעס ווי אַפּגעגרעניצט פון די הויף מענטשן, האָט פאַן קאַמינסקי געשיקט נאָך בייַלקען, דעם סטאַראַסטע און וואוּרעניוקן. בייַלקען האָט מען אַריינגעלאָזט די ערשטע און איר געגעבן אַ קאַנצעסיע צו באַקן ברויט פאַר די אַרבעטער אין די באַראַקן.

"זעסט בייַלקען," האָט פאַן קאַמינסקי זיך ברייטלעך געשמייכלט, "אַז אייגענער מענטש קומט אַלעמאַל צונויז. דו וועסט שוין האָבן פּרנסה איצט. אָבער דאָס ברויט דאַרף זיין אויסגעבאַקן און גוט. וויפּל פּוּד קענסטו אַרויסגעבן אַ טאָג?"

"וויפּל פּוּד דאַרף דער פאַן האָבן?"

"איך דאַרף גאָרנישט. די אַרבעטער וועלן קומען און קויפן, דאָס אַלץ. וואָס מער ברויט, בייַלקען, איז בעסער. גוט וואָס דו וועסט עפעס פאַרדינען." "אַ דאַנק פּרייז ליכטיקער," האָט זיך בייַלקען געבויגן און געלאָזן צו דער טיר.

"וואָס זשע לויפסטו, בייַלקען? קיין מאַן וואַרט דאָך נישט אויף דיר," איז דער פּרייז געוואָרן גאָר צוגעלאָזן, "און געלט אויף דעם ערשטן געבעקל ברויט האָסטו?"

"עס וועט זיך געפינען, פּרייז לעבן."

"אויב אזוי איז גוט. טאָ וואַרף זשע אַריין אַמאָל אַביסל ווייס געבעקס אין קיך אַריין, וועל איך אויך הנאה האָבן. קריגן מעל וועט מען דיר אַרויסהעלפן. מאַך גאָר גלייך די ערשטע איינצאַלונג. עס וועט נישט זיין

קיינ סך, ווייסט דאך, פאר דיר, "האָט ער זיך אויפגעשטעלט און היימישליך אויסגעצויגן איר די האַנט, "נו זאָל זיין מיט גליק, בייַלעקע, דער קאנטאר וועט שוין אלץ באַזאָרגן. האָסטו אָבער אַ טענה קום גלייך צו מיר. נו, גיי געזונט. אַ שאַד וואָס דייער איז נישטאָ, וואָלט דיר געווען גרינגער. וואָלט פון דעסטוועגן געדראַפט אַמאָל אַרייַנשמעקן צו אונדז אין קראַם אַרײַן. זען די פּרײַזן און טאַקע צוהעלפֿן אויך, פאַר וואָס דען נישט? אַן אײַגענער מענטש קומט אַלעמאָל צונױ, אַז דו וועסט דאַרפֿן אַ פֿאַר פּערד וועסטו זיך ווענדן צום קאנטאַר. נו, דו אײַלסט זיך, גיי זשע טאַקע, נאָר כאַפּ זיך אַרײַן אָפּטער צו אונדז. דו גײַסט דאָך אויפֿן דאַרף, ווייסטו דאָך מן הסתם וואָס מע רעדט, הער זשע זיך צו . . . פאַרשטייט דאָך, מיר זײַנען אײַגענע מענטשן. נו, קום אַ צווייט מאָל."

ווי נאָר בייַלעקע איז אַרויס אַ צעטראַגענע פונעם פּריצם גוטע רייד, האָט דער לאַקיי נעמאָלדן אַז וואוּרעניוקן קען מען אין ערגעץ נישט געפּינען, ער איז מן הסתם אין שטאָט אַוועק, און דער סטאַראַסטע וואַרט אין קאנטאר. "בעט אים אַרײַן," האָט דער פּרײַז אויף שנעל צוגעגרייט אַ גרויסע פּושקע ציגאַרן.

דער סטאַראַסטע מיט דער פּאַפּאכע אונטערן אָרעם און די רעגירונגס־קייט אויפֿן האַלז, האָט זיך אַרייַנגעשטעלט אין דער טיר אַ פאַרחידושטער און אַביסל אַ צעשראַקענער. נאָך אים האָט נאָכגעהינקען דעם פּריצם זינדל חכמהנעדיק זיך:

"אַ וואוּילער סטאַראַסטע ביי זיי, פּאַפּקו!"

"פּאַרמאך דאָס מויל, זעסט נישט אַז ער טראַגט די רעגירונגס־קייט אויפֿן האַלדז?" האָט דער פּרײַז זיך אויפגעשטעלט און געגאַנגען אַנטקעגן דעם סטאַראַסטע. צי ער מײַנט עס ערנסט צי ער הווקט אויך אַזוי פון אים ווי דאָס זינדל, האָט דער סטאַראַסטע זיך נישט געכאַפּט, און זײַנע קלײַנע אַרבעס אײַגעלעך האָבן נאָך מער כײַטרע און מיט השׂד געקוקט אַרום זיך.

"נו זעצט זיך, פּאַניע סטאַראַסטע," האָט פּאַן קאַמינסקי מיט איבער־געטריבענער היימישקייט אָנגענומען דעם סטאַראַסטע ביים אָרעם, "וואָס זשע מאַכט איר אין געזונט? און דאָס ווייב, און די בהמה און דאָס פּערד?" "געלויבט צו גאָט, די קינדער אויך," האָט דער סטאַראַסטע נישט ווילנדיק זיך אַוועקגעזעצט.

"נו, טאַקע פּאַרנעסן וועגן די קינדער," האָט זיך פּאַן קאַמינסקי אַ כאַפּ געמאַן, "דאָס איז דאָך דיין יינגל אין צוועלפטן קוואַרטל דאָרט, האַ? אַ פּײַנער באַראַקטער זאָגט מען."

„א געזונטער פארשוין, יא,“ האָט זיך דער סטאראסטער נאָך מער דערפילט נישט אויפן פלאץ. עפעס איז ער צו פאמיליאַר דער פאן קאמינסקי. ער האָט זיך אפילו אַלעמאָל ליב צו גריבלען און פרעגן נאַרישע פראגעס, אָבער דאָסמאָל איז ער שוין עפעס גאָר מאָדנע. מע דאַרף אקאָרשט זיך היטן מיט אַ וואָרט, האָט ער זיך גענומען דרייען אויפן בענקל. דער פאן האָט עס ווייזט אויס דערפילט און דאָס פארמעטענע פנים האָט גענומען גלאַנצן ביי אים ווי אַלעמאָל ווען ער פילט זיך אין אַ פארלענגהייט, נאָר באַלד האָט ער זיך צוריק געפונען און אַ דריי געטאָן די וואַנצעס אויף אַרויף. דאָס מיינט אַז ער האָט שוין באַשלאָסן ווי אַרויסצודרייען זיך בשלום.

„טו דאָרט אַ קלינג דאָס גלעקל,“ האָט ער זיך געווענדט צום זון דעם קאַליקע, וואָס האָט זיך פונקט דאָן פאסמאקעוועט מיט אַ שטיקל לימענע מיט צוקער. „זאָג מאַרינאַן זי זאָל דערלאַנגען טיי מיט צובייסעכץ.“

דער סטאראסטע האָט זיך גענומען דרייען אויפן בענקל און קוקן צו דער טיר, אָבער ער איז פאָרט אָפגעזעסן אַזוי מיטן פריץ אַריבער אַ שעה און זיך גוט צוגעהערט ווי דער פאן רעדט גלאטיקע און איידעלע רייד, און דער הינקענדיקער זון זיינער האָט אַלע וויילע אַריינגעשטעלט עפעס אַ חכמהלע, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך פון די גרויסע שטעט און פאַרביסן מיט אַ שטיקל לימענע פאסמאקעווענדיק זיך אין דער הויך. איינס איבער צען האָט דער סטאראסטע געפרואווט אויך עפענען דאָס מויל און זיך פאַרהאַקט. די צונג האָט עפעס נישט געדינט. געזענגט האָבן זיי זיך זייער פריינטלעך. עס איז אויסגעקומען, אַזוי האָט דער סטאראסטע פאַרשטאַנען די אַלע רייד, אַז לכתחילה האָט דער פאן געהאַט בדיעה צו מאַכן דעם טארטאק אין שטאָט, נאָר אַזוי ווי זיינע זיידעס נאָך האָבן דאָ געוואוינט און געאַרבעט און געלעבט בשלום מיטן דאָרף, האָט ער אויך געוואָלט געבן דעם דאָרף פּרנסה. פאַר וואָס דען נישט? פאָרט אייגענע מענטשן. וואָס איז דען דער חילוק ווער עס איז די מלוכה. אייגענע מענטשן בלייבן אייגענע מענטשן.

„אודאי, אייגענע מענטשן, עס פאַסט זיי אפילו נישט צו לינגן נאָכן טויט אויפן היגן בית-עולם,“ האָט וואוורעניוק געווינגן די ווערטער צווישן די ציין, ווען דער סטאראסטע האָט זיך געמאַטערט איבערצוגעבן ביי אַ פאַר-זאַמלונג פון באַלעבאַטים, וואָס דער פאן קאמינסקי האָט אים געזאָגט.

„יא, אייגענע מענטשן, טענהט ער. דאָס דאָרף איז טאַקע אויפגעריכט געוואָרן. איינגעפירט עלעקטערע.“

„אין זיינע הייזער, נישט אין אין אונדזערע,“ האָבן זיך דערהערט פּראָטעסטירנדיקע שטימען.

„רייסט נישט איבער, לאָזט צוקומען צום שפיץ.“

„יא, עלעקטערע, געמאכט א וועג.“

„וואו?“ קען שוין ווידער עמיץ זיך נישט אינהאלטן.

„ווי אין א סטאדע,“ קאכט זיך ווער, „מע לאזט נישט רעדן א ווארט.“

„יא, א וועג געמאכט,“ פלאנטערט זיך דער סטאראסטע קוים אויס פון דעם קנויל ווערטער וואָס כאַרכלען ביי אים אין האַלדן, „גענעבן אַרבעט אַלעמען. קיינער נייט נישט אַרום ליידיק, ווי אין אַנדערע דערפער. ער וועט אויך אַפטיילן א שטיק וואַלד פאַרן דאָרף . . . און אז מ'וועט אויסקאָרטשעווען דעם וואַלד, וועט ער די ערד צעטיילן פאַר א קליינעם אַפצאַל. אז מ'איז אייגענע, רעכנט מען זיך נישט מיט קלייניקייטן. עס איז קריסטלעך אזוי און מענטשלעך,“ האָט דער סטאראסטע קוים אַפגעסאָפּעט און אַפגעווישט דעם שווייס.

„איז וואָס זשע געוואָרן?“

„וואָס זשע וויל ער?“

„דו באַהאַלט נאָר נישט, קאָוואַליוק,“ שטייען אַלע צו צום סטאראסטע און פנימער זיינען מאָדע אָנגעשטרענגט ווי דערוואַרטנדיק עפעס.

„האַב איך דאָך געזאָגט: ער האָט געטאָן טובות, וועט נאָך טאָן. דאָס דאָרף אָבער דאָרף נישט ווייזן דעם הינטן . . . מע דאָרף פאַרקויפן ברויט און נישט וואַרטשען אויף די הויפּישע.“

„און דאָס אייגענע, מעגן מיר נאָך עסן?“ האָט ווער אַ צישע געטאָן.

„יא, פון אַנדערע דערפער בעט מען זיך ביי אים צוצונעמען צו דער אַרבעט. די אייגענע זיינען אָבער בילכער.“

„וואָס מעלע גרהסט? אַרויס מיט לשון!“ איז שוין ווער אַרויס מיטן אמתן געבייזער, „וואָס וויל ער? זאָג!“

„אַט זאָג איך דאָך, די אייגענע זיינען בילכער. דאָרף מען זיין ווי אייגענע. הערסט עמיצן ברעשען, דערצייל. אַמאָל קען עס זיין אַ שפּיאָן פון סאַמע שונא. מע קען דען עמיצן דאָ? אַן אָנגעלאַפּ.“

„מסרין?!“ האָט וואַורעניוק אַ כריפ געטאָן, „ער האָט ווייניק געדונגענע, דאָרף ער נאָך אַלעמען אַריינציען!“

„יא, אַן אָנגעלאַפּ,“ רעדט שוין דער סטאראסטע אַרויס אין גאַנצן, „מ'קען נישט זיין זיכער מיטן אייגענעם לעבן. דאָרף מען זיך היטן. פאַרקויפן ברויט, דאָס יא, אָבער אַריינלאָזן אין הויז, פאַרברענגען צוזאַמען נישט כדאי. וויסט נישט מיט וועמען דו האָסט צו טאָן.“

„איז דאָס אַלץ?“ איז דער עולם שוין אומגעדולדיק.

„יא, שוין אַלץ דאַכט זיך. ביי דער טיר שוין זאָגט ער מיר: ברעשעט עמיץ אויף דער מלוכה, איז ווי מיט אַ הון וואָס קרייעט, מע מאַכט כּיט און פּטור . . . בונטאווטשיקעס גיב אַליין אַרויס, אַז נישט וועט דאָס גאַנצע דאָרף לידן.“

נאָך דער פאַרזאַמלונג זיינען פאַרשוואונדן פון דאָרף עטלעכע באַווייבטע אויך. ווי ווייט מעגלעך האָט מען אויפגעהערט באַגעגענען זיך און דורכ־רעדן. בלויז אין אָנהייב אַוונט, נאָך דער וועטשערע, האָט זיך אָפּט געהערט אַ כּאָר פון יונגווארג זינגנדיק האַרציקע און ציענדיקע לידער. עס האָט זיך אָבער שטאַרק אָנגעזען אַז עס פּעלן אַ סך פון די טיף ברוסטיקע קולות פון די בחורים, וועלכע גיבן צו אַזוי פיל חן צו די פריי לוסטיקע אוקריינער לידער באשפרענקלט מיט ציענדיקן טרויער. פון שטאָט זיינען געקומען געמישטע קלאַנגען. אָט, אַז די באַנען שטייען און אָט, אַז דער פּראָנט דער־נענטערט זיך, און אָט גאָר, אַז גאַנץ אוקריינע איז פאַרנומען שוין און אָט באַלד וועט די הויילישע קרוין שיינען אין מאַסקווע, ווי אַמאָל אַמאָל . . . — האָט מען נאָכדערציילט אין נאָמען פונעם פּריצעס זינדל. אלטווארג האָט געקראַצט די בערד, הערנדיק די נייעסן. יונגווארג האָט פאַרביסן אַ ליפּ און טיפּער געשטופּט די הענט אין די קעשענעס, און אַלץ שווערער איז געוואָרן אויפן האַרץ. די היצן זיינען געווען גרויס, זיינען אַלע אַרומגעגאַנגען ווי אָפּגעקאַכטע און צערייצט. און דאָס פּערדישע, בהמהשע און מענטשישע מיסט, וואָס איז געלעגן הינטער די הויפּישע שאַפּעס, אין גריבער און אויפן אָפּענעם פּעלד, גרייט באַנוצט צו ווערן פאַר דער פּעלד אַרבעט אין האַרבסט איז צעפאַרעט געוואָרן, זיך גענומען רויכערן בלויזלעך און פאַרעיפּושט דאָס דאָרף.

טז

אין טשוואַרניק איז מען געווען אַזוי פאַרנומען און פאַרטאַראַמט מיטן שניידן די תּבואה און ברויט באַקן, אַז מע האָט כּמעט ווי נישט באַמערקט די אָנגעשטרענגטקייט און דעם פּחד, וואָס האָט זיך געטראָגן אין דאָרף אַריין דורך פּעלד און גאַרטן, און נאָכמער דורך טראַקט און וועג, ווייל מע האָט שוין אָפּט געזען פאַרביפּאָרן רייטער גרופּעס לעגיאָנערן. פּלעגן זיך אָפּשטעלן אין הויף, צעפּרעגן זיך אויפן וועג און פאַרשווינדן אין די געדריכטענישן פון וואַלד.

דער איינציקער כּמעט פּרייער מענטש, אויפן טשוואַרניק, איז געווען

שטערנבערג. די עלטערע קינדער האָבן געדארפט צוהעלפן אין פעלד ביי דער אַרבעט און אַרויסטראַגן קאַלטע זויערמילך מיט וואַרעניקעס פאַר די אַרבעטער, און דאָס קליינוואַרג האָט סתם געוואָלט אַ יום טוב. האָט זיך שטערנבערג אַרומגעבלאַנקעט דעם גרעסטן טייל פון טאָג איבערן דאָרה, אויפן הויף צווישן די באַראַקן, און אָפט אויף די פעלדער וואָס בייַלעקע האָט געהאַלטן אין אַרענדע. אַן אומרואיקייט נישט בייַצוקומען איז אים אין די לעצטע טעג באַפאַלן. אָט האָט ער מורא פאַרן אייגענעם שאַטן און אָט איז ער שטאַרק ווי אַ ריז, גרייט דער וועלט אַקעגנצוגיין מיט געביילטע פּויסטן. און דאָס אַלץ ווערט באַגלייט מיט אַ מוראדיק בענקען. אַ בענקשאַפט אַזאַ אומקלאַרע וואָס ציט און נאַנט און לאָזט נישט איינזיצן. און אין מיטן בענקען און אַרומטרייבן זיך קען ער זיך פּלוצים דערזען שטיין אונטער אַ בוים און דורכלעבן אַ בילד וואָס ער האָט שוין איינמאַל דורכגעלעבט אויף דער וואַר אָדער חלום ערגיץ. די מייסטע בילדער זיינען פאַרבונדן מיט אַ נאָנדער בענקשאַפט אַוועקצופאַרן פון דאַנען. די אַמאָליקע האָפּענונג צו פאַרן קיין אַרץ ישׂראל ווערט שטאַרקער פון טאָג צו טאָג. יעדן זונטיק ווען גאָלד ברענגט די צייטונגען פון שטאָט, זוכט ער דאָס ערשטע די נייעסן וועגן אַרץ ישׂראל, און די נייעסן זיינען דווקא גוטע און צוזאָגנדיקע. נאָר ווי אַזוי רייסט מען זיך אַרויס פון דאַנען? מע זאָגט אַז אין לעמבערג איז שוין פאַראַן אַפּילו אַ קאָמיטעט פון החלוצים. ווי אַזוי זשע אָבער קומט מען אַהין? אַז די באַנען שטייען און אויף די וועגן שטעלט מען אָפּ יעדן איינעם. ער האָט אַפּילו אויפגעהערט צוצוכאַפּן זיך אין שטעטל אַריין פון צייט צו צייט, ווייל מע כאַפט דאָרט אויף אַרבעט און אַ יונגער מענטש איז בכלל אונטער חשד. יאָגן אים די געדאַנקן און די אייגענע בענקשאַפט פון אָרט צו אָרט. ער פאַרנעסט אַפּילו צו עסן און בייַלעקע, ווי איר שטייגער איז, שרייט אָן אויף אים אויפן קול און פאַרנעסט גלייך צוליב פאַרנומענקייט, גייט ער אַרום ווי אַ נעכטיקער. קומט אַמאָל ווער פון די באַקערעס פון וואַלד; קען ער זיך נישט צונויפּרעדן מיט אים. עס איז אים אויסגעקומען, אַז מיט יעדן טאָג וואָס פאַרגייט טיילט ער זיך עפעס מער אויס פונעם אַרום. עפעס אַ נישט באַוואוסטער געפיל טיילט אים אָפּ פון אַלץ אַרום אים. אין דער וועלט אין וועלכער ער לעבט נאָנט אַזאַ מוראדיקע איינזאַמקייט און הוילע גלייכגילטיקייט. טאָג און נאַכט, חלום און וואַך איז אַלץ איינס. דאָס ערנסטע איז געווען ווען ער האָט געדאַרפט אויף אַ וויילע צוריקקומען צו דער ווירקלעכקייט. אָט האָט אים חיים, דער צווייטער באַלעבאַס, אויפגעזוכט אין איין נאָכמיטאָג און נאַנץ געלאַסן אים אַ פרעג געטאָן:

„ווען זשע וועט איר אָנהייבן לערנען „איכה“? פּאַניע לערער,“ אַקצענד־טירנדיק באַזונדערס דאָס וואָרט לערער און דערביי אים אָפּגעמאַסטן פון

אונטן ארויף מיט זיינע שווארץ בליצנדיקע אייגעלעך, וואָס ווערן פאַרפאַלן אין דעם ים שוואַרצע באַרד, „עס איז דאָך שוין באַלד תּשעה כאַב . . .”

שטערנבערג האָט נישט געהאַט וואָס צו ענטפּערן. האָט ער געשאַקלט מיטן קאָפּ, ווי איינער רעדט: „עס איז רעכט פּאַניע באַלעבאַס. עס וועט זיין איכה אויך.” נאָר אז מען וויל האָט מען עס געקענט טייטשן אויך אַנדערש: „קוקט אים נאָר אָן דעם שוואַרצן יידן. איכה האָט זיך אים פאַרנלוסט. בלויז איכה פעלט אים דעם שיינעם באַלעבאַס מיינעם.”

„אנב, פּאַניע שטערנבערג,” האָט דער באַלעבאַס נישט געוואַרט אויף קיין ענטפּער און צוגעגעבן, „זאָלט איר וויסן אז פון מאַרגן אָן הייבט איר אָן עסן ביי מיר.”

אויך אויף דעם האָט שטערנבערג נישט געהאַט וואָס צו ענטפּערן און בלויז צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ אין מיטן גאַנג. האָט מען עס געקענט טייטשן: „גוט, 'עט מען עסן ביי אייך, וואָס איז דען די נפּקאָ מינה?" אַבער מע האָט עס אויך געקענט אָננעמען מיט לייכטן חוּזק: „וואָס דרייסטו דאָ אַ מוח מיט עסן? וואָס מאַכסטו דעם אָנשמעל, האָסטו ווייניק אייגענע פרעסערס פאַר דער מילך יושקע, וואָס גייט נישט אַראָפּ פון טיש אַ גאַנצע וואָך?"

אַט דאָס דערמאָנען זיך, אָדער ווערן דערמאָנט אין מיטן אַ פּאַנאַזיע, אין מיטן אָפּגעבן זיך אַ נאָגנדיקער פאַרצווייפלונג, אז מען דאַרף גיין לערנען, עסן, ענטפּערן אויף אַ קאָנקרעטער פּראָגע, — האָט אים כּסדר אַרויסגעפירט פון גלייכגעוויכט און שטאַרק צעטומלט. אזוי שנעל אַבער ווי ער איז איבערגעקומען דאָס נויטיקע טועכץ, איז ער שוין צוריק אין זיין וועלט, אַ וועלט אין וועלכער עס האָט געלעבט אַ מאָל אַ יונגער בחור וואָס האָט זיך נישט געדאַרפט פאַרלאָזן וואָנצעס און צוציילן זיך פרעמדע יאָרן מיט אַ פרעמדן נאָמען. די וועלט פון דעם דאָזיקן בחור איז איצט מיט יעדן טאָג געוואָרן אַליץ ציענדיקער און נאָגנדיקער און אומקלאָרער. געלעגן ערגיץ הינטער אים אין די קאַלטע „שטיבל" טעג; אַ גמראַ פאַר אים, אַ ביכל ביי דער זייט און אין האַרצן דער ציטער: טאָמער קומט ווער אָן און כאַפט מיטן טריף פּסול . . . ; געלעגן אויך פאַר אים, אין דער ווייטער ווייט, העט ערגיץ אויף היימישע פעלדער, אַבער דאָך נאָך קיינמאָל נישט געזעענע. דאָרט, גייט ער אַרום מיט מענטשן מיט וועמען ער האָט נאָך קיינמאָל קיין וואָרט נישט איבערגעביטן, אַבער ער קען זייער קול. ער האָט זיי געהערט אין די טעג ליענענדיק זייערע רייד, און אין די נעכט, — אין חלום, — שטייענדיק מיט זיי האַנט אין האַנט ביים בויען דאָס נייע לאַנד . . . ער דערקענט אפילו די שפּאַן פון טרומפלדאָרן, וואָס שפּאַנט קיין ארץ ישראל איבער סיביר . . . ווי נאָר ער האָט וועגן אים געלייענט אין די צייטונגען, האָט ער

אים גלייך געזען: א הויכער א שטייפער מיטן נאָכבאַמלענדיקן אַרבל פון איין האַנט קעגן ווינט, שפּאַנט ער אין שניי און אין פּראָסט, און אָטעמט קיין מזרח. אַך ווי עס וואָלט זיך מיטגעאַטעמט מיט אים! אַך, ווי עס וואָלט זיך אַ טאַנץ געטאַן מיטן אַלטן א. ד. גאָרדאָן און יוסף בוסל. אַך און אַך, און דאָ לערנט מען גאָר „איכה“, און עפעס הויערט אַזאַ אימה אַרום. לויפט ער אַוועק אין דער אייגענער וועלט אַריין וואָס ליגט אי ווייט הינטער אים, אי העט פאַר אים, און דאָס האַרץ נאָגט און די נשמה ציט.

אויפהייבן פלעגט ער זיך פאַרטאַג, און אָן שום כוונה און פריערדיקן פּלאַן זיך לאָזן שפּאַנען. וואוהין איז קיין נפּקאָ מינה נישט, וואו דער ערשטער טראַט האָט געפירט דאָרט אַהין האָבן זיך די ווייטערדיקע טריט געקערעוועט. פרימאַרגנס ליכטיקע, אָפענע ווי אויסגעוואַשענע ווייסע לייוונט קעגן דער זון; פרימאַרגנס גרויע, מרה שחורהדיקע מיט נעפל פאַר שטעלמע און מיט קולות פון קראַען פאַרהילכטע; פרימאַרגנס פאַרשלאָפענע, מיט שטיקלעך נאָכהענגענדיקע וואָלקנס פאַרקעלטערטע, כאַטש נעם דעק זיי איין מיט אַ שאַל און ליגן זיי צוריק אין בעט אַריין, — אים מאַכט עס נישט אויס. ער שטייט זיך אויף און גייט זיך זיין וועג, מיט זיין וועלט. נישט מער, פאַלן די אויגן אויף עפעס אַ ניים, שטעלט מען זיך אָפּ. פאַשען זיך די שעפּסן אויפן פריצם לאַנקע, ווערט לייכט און לינד אויפן האַרץ ווי פריי און לינד זיי עסן, און דער טוי רינט זיי פון די מיילער אַראָפּ.

פאַרטראַגן אים די פיס אויפן הויף צווישן די באַראַקן. אָפן די טירן. מען קען אַריינגיין אַז מען וויל. פאַר גאַנווענען האָבן זיי, ווייזט אים, קיין מורא נישט. אלא טאָמער וועט זיך עמיץ אַריינכאַפּן שלאָפּן, מהיכא תיתא. וואו עס שלאָפּן דרייסיק, קען שלאָפּן נאָך איינער. אַ סימן האָסטו, אָט פאַר דער טיר מיט די פיס שוין אין דרויסן כראַפעט עמיץ. און אָן אַ דאָרטן לעבן מיטלסטן באַראַק וואו גאָלד שלאָפּט, ליגן צוויי אין סאַמע דרויסן. אַ מאַן מיט אַ פרוי, געבליבן ליגן אַזוי אין מיטן גאָר אַן אינטימער פּאַזע. דער טוי רינט טראַפּנווייז פון משופּעדיקן דאָך גלייך אויף זיערע לייבער. נישקשה, זיי וועלן זיך סיי ווי באַלד אויפכאַפּן. אַנדערע כאַפּן זיך שוין איבער און טוען זיך אַ רים אַרויס פונעם באַראַק. עס איז גאָרנישט אַזוי לייכט צוצוקומען צו דער טיר. מען מוז שפּרינגען איבער לייבער און געלעגערס. די מערסטע וואָס רייסן זיך אַרויס אויף דער פרייער לופט טוען אַ שפּרינג אונטער ווי יונגע ציגן, וואָס מע לאָזט דאָס ערשטע מאַל אַרויס פון קעמערל. אַנדערע אָבער שפּאַרן זיך אָן אין דער שיפּוע פון אַ באַראַק וואַנט און בלייבן אַזוי ליגן ווי פאַרחלשט; נאָר אַנדערע, באַזונדערס פרויען און קינדער, פאַרוואַרפן מיט די קעפּ ווי הינדלעך וואָס האָבן דעם פיפּטיש

און הייבן עפעס אָן כאַלדערן מיטן האַלדז און גיבן אָפּ מיט דער גרינער
נאַל . . .

שטייט איבער זיי אַ יונגע זון און טריקנט דעם טוי, טריקנט די גרינע
נאַל פאַר דער טיר און וואַרעמט דעם עיפּוש, וואָס טראָגט זיך פּון די אָפענע
טירן פּון די באַראַקן. באַלד וועט פּיפּן דאָס פּיפּל פּון טארטאק, וועלן די
באַראַקן זיך אויסליידיקן, נאָר דער עיפּוש וועט שטיין ביזן מיטן טאָג, ווען
דעם פּאַנס מענטשן וועלן אַרומיאַנגן די פּאַר אויסגעמוטשעטע ווייבער, וואָס
גיבן אַכטונג אויף דער ריינקייט פּון די אַרבעטערס וואוינונגען (אַזוי רופּט
מען די באַראַקן אינעם אָפיציעלן הויף לשון און אין די רעפּאָרטן, וואָס
גייען אַוועק יעדן חודש צו די הויפט דירעקטאָרן קיין אויסלאַנד), און הייסן
וואַשן די הילצערנע נארעס.

„מען קען דאָך דאָ אומקומען,“ רעשן זיך די אויפּווער.

„אווודאי,“ באַשטעטיקן די ווייבער און רייבן די ברעטער וואַרטשענדיק,
„אווודאי קען מען פּון בלאַטיקע גריבער קיין פּאַלאַצן נישט מאַכן.“

„איר רעדט ווינציקער און טוט מער,“ קוקט דערווייל יענער אונטער די
שעניקעס מכלומרשט צו זען צי ס'איז שוין ריין, נאָר אַזוי שנעל ווי פּון
אונטער אַ שעניק קוקט אַרויס אַ שטיקל פּאַפּיר, נישטערט מען ווייטער
פרעגנדיק סתם אַזוי זיך:

„וועמעס שעניק איז דאָס, באַבע?“

„וואָס איז, ער האָט זיך באַפּישט, האָ? זע נאָר ווי עס בדקעט?“
(זוכט) ביזערן זיך מכלומרשט פּונקט אַזוי אומשולדיק די ווייבער, „טראָגט
זיך אָפּ, לאַזט אַרבעטן.“

„עס איז נאָר אַ זי,“ כיכקעט אַ צווייטע, „וויילסט ווערן אַ שותף,
פּריץ לעבן?“

„טפו זאָלט איר ווערן, זעט נאָר ווי איר מאַכט דאָ אָן אַ בלאַטע!“

„וואָס דען? מיט די ליידיקע הענט זאָלן מיר רייבן?!“

„עס וועט זיך דען אויסטריקענען ביז נאַכט?“

„אַ דאגה דיר אַביסל, וועסט זיך סיי ווי כראַפּען אין דיין בעט.“

„גו, הער שוין אויף צו פּיסקעווען דאָרט און גיס נישט אַזוי פּיל וואַסער.“

פּאַרנאַכט, אַז די אַרבעטער קומען „אַהיים“, וואַרט שוין אויף זיי אַ נייע
אַרבעט: אויסצורייניקן די בלאַטע; און אויף אַנדערע וואַרט שוין אַ שומר,
וואָס פּירט אָפּ אין קאַנטאר אויף אַ פּאַרהער, פּון וועלכן זעלמן מען קומט

צוריק אויפן שעניק. מערסטנס טראַגט שוין דער שומר נאָך דאָס פעקל
שמאַטעס און נישטאָ מער.

דאָס ערשטע מאָל ווען שטערנבערג האָט פאַרבלאַנדזשעט צווישן די
באַראַקן, האָט אים אָנגעכאַפט אזא עקל, אַז ער האָט זיך געמוזט אָנשטרענגען
נישט צו ברעכן. דער גאַנצער האַרמידער אָבער, האָט אים אויך געצויגן און
נייגעריק געמאַכט אַרײַנצודרינגען אינעם באַראַקן-לעבן. ער האָט אָנגע-
הויבן קומען אַהין אָפּטער און אין פאַרשידענע צײַטן פון טאָג. ביסלעכווייז
האָבן זיך אָנגעהויבן אויסשײלן פּנימער. ער האָט זיך דערוואוסט איינצלהייטן
וועגן זײער עסן, טרינקען און פאַרברענגען. געוואָרן באַקאַנט מיטן מעבל
און פאַרמעגן פון אַ באַראַקאיינוואוינער. זיך דערוואוסט די סיבות פון
קומען אַהער „ליגן אין די גריבער,“ ווי אַלע האָבן גערופן די באַראַקן.
כמעט אַלע האָבן דערצײלט די זעלבע זאַך: „אין אָנהייב פון דער מלחמה
פאַרטריבן געוואָרן קיין רוסלאַנד. לעצטן ווינטער צוריקגעקומען און געפונען
אַלץ חרב. איבערגעווינטערט אין אַ חורבה. מיט וואָס צו גיין אויפן פעלד איז
נישטאָ, איז מען געקומען אַהער אָפּאַרבעטן דעם זומער. האַרבסט צו וועט
מען זיך לאָזן אַהיים מיטן אָפּגעשפּאַרטן אויפצורייכטן דאָס אייגענע פעלד.“

„אָט אַ בידע,“ פלעגט דער אַלטער אָסיפ אַרײַנפאַלן אין מיטן שמועס,
„אָט נעמט מיך, וואוין נישט אין די גריבער. קיין באַלעבאָס בין איך אָבער
אויך נישט. דאָס אייגנס איז חרב און אויף דער עלטער דאַרף מען בעטלען.
אַ מערכה דאָס דאַרף דאַרף אַ גלאַקנציער אין קלױסטער.“

„וואו זײנען די קינדער מײנע?“, כליפעט אַרויס מאַנקע די משוגענע,
וואָס בלאַנקעט אַרום צווישן די באַראַקן אַן אויסגעמאַרעטע און פאַר-
טריקנטע ווי אַ לאַנגער דראָנג. בלוז די אויגן שוואַרצן אַרויס מיט אַ מאַדנעם
גלי פונעם געלן פנים און די לאַנגע צעשויערטע פעכיקע האָר, וואָס
באָדעקן זי כמעט ביזן האַלבן קערפער. עס יאָגט פון איר מיט גרעניצלאָזער
פאַרצווייפלונג. זי שפּאַנט און עס דאַכט זיך, אַז אַ שווערע אומהיימלעכקייט
גײט איר נאָך און דערצײלט עפעס אַן אייביק טרויעריקע און גרויליקע
מעשה. אירע צעשויערטע האָר פלאַטערן אין ווינט און באַשטעטיקן די
מעשה מיט אַ קול, וואָס איז קיין קול נישט מער, נאָר עפעס אַ הוילער
אָפּקלאַנג פון אַ געשעעניש פון גאָר אַמאָל: „פון די ערשטע געקומען אַהער מיט
די קינדער, גרענגאַרי, יוושקא און אנדײ. אַלעמען נאָך הייליקע אַ נאָמען
געגעבן. מיט וואָס דען קען אַ מענטש אַליין זיך פאַרהיטן? אַ מענטש אַ בײנער
געבעך,“ טוט זי אַ גלי מיט די שוואַרצע אויגן און שטעכט דורך עפעס אַ
ווייטיקייט אזא, וואָס קײנער זעט נישט אַ חוץ זי אַליין, „זאָלן די הייליקע
היטן . . . כאַפּ איך זיך איינמאָל בײנאַכט, נישטאָ יוושקא. וואו ביסטו

פייגעלעך? ענטפערט מען פון דרויסן . . . לויף איך איר נאך . . . ווי א הינדל איז זי געלעגן, דאָס קעפעלע פאַרריסן און מיט די פיסלעך געדרינגעט. מאַמע, דאָס בייכעלע טוט מיר וויי און מער גאָרנישט. האָט איר געהערט מענטשן? און מער גאָרנישט . . . יוזשקעלע, האַרצעלע! און מער גאָרנישט, — ווישט זי אויס אַ טרער מיט דער דלאַגניע און זעצט זיך אַוועק און דערציילט סתם אַזוי ווי זי וואָלט קיינעם נישט געזען. די אויגן ווי פאַרנעפלט קוקן פאַר זיך אין אַן ערגעץ אַרײַן. „אין דער פרי איז גרענאַר גענאַנגען זוכן יוזשקען. קומט ער אין קאנטאר אַרײַן, נעמט מען אים אויך צו. פרייך לעבן, וואו איז גרענאַר? נישטאָ אים. איר הערט מענטשן? נישטאָ אים. כאַפּ איך שוין אַנדרייען, לייג אים צו צו מיר: שאַ, שאַ, אַנדרייעלע,“ גלעט זי מיט די פינגער די לופט, „שאַ, שאַ, קינדעלע, רוק זיך צו צו מיר. ס'איז דיר נישט קאַלט, אַנדרייטשיקל, פּערדעלע מיינס? איך בין הונגעריק מאַמע. ווילסט ברויט מיט פוטער?“ גייט זי מיט אַמאָל איבער אין טאָן פון קינדערישן דערציילן, „ווילסט אביסעלע קאַשע מיט מילך?, קיינער ענטפערט נישט. אַנדרייעלע, אַנדריי, אַנדרייכוכ!“ כאַפּט זי זיך מיט אַמאָל אויף מיט שרעק און נעמט שפּאַנען אין אַ קרייז. צום ערשטן וויינענדיק, דערנאָך יאמערלעך, ביז זי פאַרגיט זיך אין אַ וואיען, ווי אַן איינזאַמער הונט אין אַ פינצטערע נאַכט: „אַנדרייכוכ, אַנדרייכוכ — — —“

„די משוגענע האָט זיך שוין צעלאָזן,“ ווייסט מען שוין אין די באַראַקן. קיינער ווייסט נישט פון וואַנען זי איז, און ווען זי איז אַהער געקומען, און צי די מעשה מיט די קינדער איז טאַקע אַזוי געשען. עס קומט אויס ווי זי וואָלט געקומען אַהער די ערשטע, ווייל אַפילו די אַרבעטער וואָס זאָגן, אַז זיי האָבן געעפנט די באַראַקן און געווען פון די ערשטע צו לאָזן דעם טאַרטאַק, אַפילו זיי האָבן זי שוין דאָ געטראָפּן. די מעשה מיט די קינדער האָט זי זיי טאַקע די ערשטע דערציילט און אַפילו געוויזן די קברים זייערע.

„נו, ווייניק קינדער זיינען שוין דאָ אומגעקומען פון עיפּוש?“

„וואָס גלייבסטו דאָ נישט?“ בייזערט זיך אַסיפּ און שפייט אויס, „דו פרעג מיר, וועל איך דיר ווייזן וויפל עופּהלעך עס זיינען שוין דאָ אויסגע- דישעט געוואָרן. מיינסט קראַנק?—אַ נעכטיקע וועטשערע, פשוט פאַרכריפּעט פון הונגער, פון נעץ.“

„און פון קרעץ,“ העלפט אים עמיץ אַרויס.

„וואָס זשע גלייבט זיך דאָס נישט? האַ?“

„אַ משוגענע, כ'ווייס,“ קראַצט זיך שוין יענער אין מאַרדע נישט זיכער.

„אַט דאָס איז עס דאָך; פליקסט אָפּ אַ הון לעבעדיקערהייט, וואָס טוט זי, טאַנצט אַרום און גאַנערט, כריפּעט מיטן האַלדז ביז זי גייט אויס. אַז איך

בין געשטאנען ביי סעוואסטאפאל, מיינסטו וואָס, געזען ווי סטעפאָן דעם שטשערבאטעס פאָטער, ווי האָט ער דאָס געהייסן דאָרט? יאָ, סטעפאָן. זע איך אים שטיין לעבן מיר און קייט עפעס, און אָט קריכן אים שוין די געדערס אַרויס פון בויד. גיט זיך מיר, מיינסטו נישט, אַ דריי אין מוח און איך גיב אַ לויף צו צו אים מיט די הענט זיי אַריינשטופן צוריק. . . ער ליגט און דריגעט מיט די פיס און איך שטופ. מיינסטו וואָס, ווען נישט דער ראָטנע קאָמאנדיר, בלייב איך לעבן אים. ער האָט מיר געגעבן אַ טראַך אין מאַרדע אַרײַן און דערלאַנגט אַ פלעשל ריינעם ניינציקער, האָט עס מיך אַזש אַ וואָרף געמאָן."

"צי מ'קען אזוי אַראָפּ פון זינען?" פאטאקאוועט אַן אַנדערער, "אַז עסן עסט מען קדחת מיט טינופת און שלאָפן שלאָפּט מען מיט לייז און ווערעם. ס'איז אַ חסד נאָך, ציילעמט ער זיך איבער, "וואָס די מנפה איז נאָך נישט געקומען."

"נו, רעד שוין בעסער נישט. מ'וועט דערהערן, ווייזט מען דיר דעם וועג, וואָרנט ווער."

"האָב איך אוודאי מורא, כ'וועל יאקבי נישט קריגן אַזאַ פאַלאַז ערניץ אַנדערש."

"פונדעסטוועגן קומט מען אַהער פון אַרום און אַרום."

"אנדריוכוב, אנדריוכוב!" יאָמערט נאָך אַלץ די משוגענע ערגעץ אין עק פון הויף ביי די שטאַלן, "אנדריוכוב!" ציט זיך איר קול אין איינעם מיטן שאַקלען זיך פון די ביימער אין ווינט, מיט די טיפע ווידערקולות פון פאַלנדיקע ביימער נאָענט אין וואַלד, מיט דעם דינעם שעקען און גרילצן פון די שניידמעסערס אין טארטאק, און מיט אַ ווייטן מעקען פון אַ בהמה אין דאָרף; אין אַלץ אַרום, איין און דאָס זעלבע געשריי: "אנדריוכוב!"

שטערנבערג פלעגט אַ ציטער טאָן איבערן גאַנצן לייב, דערהערנדיק איר רופן און יאָמערן, און זיך נישט געקענט אָפּרייסן פון פלאַז. גאָלד אָבער מיט וועמען ער פלעגט געוויינטלעך גיין דאָרט פאַרנאכט פלעגט אים אַוועקרייסן:

"איך, ווי אַן איינוואוינער פון די באַראַקן, בין נישט אזוי סענטימענטאַל ווי איר. אַ משוגענע און גאָר. שלאָף איך אָפּ אַ נאַכט אין באַראַק, בין איך צופרידן וואָס עס איז שוין טאָג און אָטעס ווידער פרישע לופט. ווייטער גאָרנישט."

"אָבער זעסטו דען נישט, גאָלד?" שפאַרט זיך שטערנבערג, "אַז די מאַנקע שרייט עס אויס די גאַנצע גרויליקע הילפלאַזיקייט פון די באַראַקן!?"

„הילפלֶאָזיקייט?״ באַליידיקט זיך גאָלד, „אַ ליאדע וואָס, איז עס ביי די אינטעליגענטן הילפלֶאָזיקייט. אָפגעלאָזנקייט איז עס, פינצטערקייט, דאָס אַלץ. עס איז פשוט אומוויסן און שוין.“

„און אז מען ווייסט שוין גאָלד, אז עס איז אָפגעלאָזנקייט, ווערט עס דען אַנדערש? . . .“

„נו, איז וואָס ושע דערפון געדרונגען?״ פילט זיך גאָלד באַזיגט.

„געדרונגען? גאָרנישט איז געדרונגען. ווער זאָגט דען, אז איך דרינג עפעס דערפון? מענטשן פּוּזשען אין בלאָטע און אין קויט, מ'קומט אום, און דאָ וועט ער זיך שמעלן דרינגען.“

„מיינסט אז מ'דאַרף טאָן?״

„אוודאי מיין איך אזוי, און עס טוט מיר זייער וויי וואָס איך בין נישט מיט זיי און קען גאָרנישט טאָן.“

„און אז איך בין שוין יאָ מיט זיי, אַרבעט מיט זיי און עס מיט זיי און שלאָף מיט זיי, קען איך דען יאָ עפעס טאָן,״ ווערט גאָלד שוין צוגעלאָזן און רעדט זיך אָפ פון האַרץ, „ס'איז נישט קיין אַרבעטער. געוועזענע פּוּיערים, וואָס וועלן אין האַרבסט ווערן צוריק באַלעבאַטיגט, אָדער סתם אזוי לומפן וואָס דאַרפן גאָרנישט. ניי טו מיט זיי עפעס. זיי נעמען עס אָן ווי אַ קללה פון גאַט, אַן אָפּקומעניש פאַר די זינד, און אַנדערע — פאַר אַ גוטע מעגלעכקייט צו גאַנווענען און נואַפן. אמתע אַרבעטער זיינען דאָרט זייער ווייניק פאַראַן. טוען זיי טאַקע אַביסעל,״ רוימט אים גאָלד איין אין דער שטיל, „קום אַריין אין מיטלסטן, וועסטו שוין אַליין זען ווער און וואָס.“

די באַראַקן אַ צען אין צאָל זיינען געווען אויסגעשטעלט אין צוויי לאַנגע שורות איינע נאָך די אַנדערע, און די אַריינגאַנגען, ווי עפענונגען פון קעלערס, זיינען אַלע געווען צום קאַנטאר. „מ'זאָל צו יעדער צייט קענען האַלטן אַן אויג פון דאָרט,״ האָט גאָלד האַלב אין ערנסט, האַלב אין שפּאַס באַמערקט. די ווענט פון די באַראַקן, דיקע קלעצער אַוועקגעלייגט קרום ווי ביי אינדיאַנער געצעלטן, זיינען זיך צונויפגעקומען אין דער הויך מיט אַ שפיץ און געדינט שוין פאַר אַ דאָך אויך. אַ דיקער שיכט פאַרטריקנט ליים האָט פאַרדעקט די שפּאַרעס פון קלאָץ צו קלאָץ און דורכגעלאָזט דעם רעגן. קיין פענצטער זיינען נישט געווען אין קיינעם פון זיי. האָבן זיי פון ווייטנס טאַקע אויסגע-קוקט ווי פּוּיערישע קעלערס פאַר קאַרטאָפּליעס און אייז. בלוז אין באַראַק האָט געהאַט אַן אויוון. דאָרט האָט מען באַזעצט די משפּחות מיט קינדער. פּלעגט דער רויך אַרויסגיין מער דורך דער טיר ווי דורכן קווימען וואָס איז געווען נידעריק געמאַכט, ווייל מ'האַט מורא געהאַט אז דער ווינט זאָל אים

נישט אומווארפן. האָט דער ווינט אַלעמאַל צוריקגעיאָגט דעם רויך אין באַראַק אַרײַן ביז די ווייבער האָבן זיך מײַשב געווען און אינגאַנצן אויפֿ-געגעבן דעם אווון. גענוצט אים בלויז אויף אוועקצושטעלן אויף אים די קינדערישע נאַכט־טעפּלעך, און געקאַכט האָבן זיי פון פּאַרנט פון באַראַק, אויף צוויי שטיינער אויף וועלכע עס איז געלעגן אַן אַלטע בלעך. פון קאַנטאר האָט מען זיך געבייזערט, אָבער גאַרנישט געקענט אויפּמאַן.

דער מיטלסטער באַראַק, וואָס איז אויך געווען דער קלענסטער, איז געווען באַשטימט פאַר בחורים און פונקט לעבן דעם באַראַק פאַר באַווייבטע.

„דאָס האָט מען אייך אוועקגעשטעלט שומרים ביי דער זייט, איר זאָלט חלילה די כלים נישט פאַרקילן,“ פלעגט זיך אָסיפּ שעלמיש אַ וויצל טאָן אויף די בחורים חשבון.

אַלטער סרחניק, פאַריאַגן אים די ווייבער, „דאַרפסט דאָך שוין אַ בענדל צו דער מעשה, און דאָס פלאַפּלט נאָך.“

„אַ הענדל, כל זמן עס זשיפעט קרייעט עס,“ טוט ער אַ קוויטשיקן לאַך און פאַרשווינדט.

אין באַראַק אַרײַן איז שטערנבערג כמעט אַרײַנגעפאַלן, ווייל זייענדיק געוואוינט אויפצוהייבן די פים אַביסל מער אַרױפּגייענדיק אויף אַ שוועל, האָט ער עס איצט אויך געטאָן. קיין שוועל איז איבער נישט געווען, האָט דער פום אַ שטאַלפּער געטאָן און אַרײַנגעזונקען אין אַ קאַליוושע. די אומגע-ריכטיקייט האָט אים איבערגעשראַקן, האָט ער אַ שפרונג געטאָן און אין דער טונקלקייט זיך אָנגעשלאַגן אין דער סטעליע. פון אַ נארע האָט עמיץ אַ כאַכאַטשע געטאָן: „ניטע דאָרט, קענסט נאָך אַזוי מיטן קאַפּ דעם הימל גרייכן.“

„האַלט זיך אָן אין מיר,“ האָט אים גאָלד אונטערגעשטעלט אַן אָרעם, „וועסט זיך צוגעוואוינען צו דער טונקלקייט, גיי גלייך. אין די זייטן זיינען די נארעס.“

וואָס טיפּער זיי זיינען אַרײַן אין באַראַק אַרײַן, אַלץ שאַטנאהאַפטיקער האָט אַלץ גענומען אויסקוקן. עס האָבן זיך גענומען אויסטיילן פיגורן פון מענטשן און זאַכן, אָבער קיין זאַך האָט נישט אויסגעזען גאַנץ. אַלץ ברוכשטיקער פון גאַנצע זאַכן. אַט שווימט אַרויס אַ קאַפּ פון אַ לאַך אַרויס, אַט געלט זיך אַ סטאַלב וואָס האַלט אונטער אַ נארע. אויבן, — געדיכטער גליווער, אונטן, — שוואַרצער גאַרנישט, און אין מיטן, דורך אַן עפענונג פון אַ נארע, — געלט זיך אַ לאַנגער שטעקן, ווי ער וואַלט געהאנגען אין דער לופטן. נישט ווייט פון אים ווייסלט זיך עפעס, מן הסתם אַ קאָלרע.

„יעדע זאך דאָ איז עפעס בלויז אַ דערמאָנונג פון זאכן,“ האָט שטערנ-
בערג געטראַכט אויפן קול.

„די מענטשן אויך אזוי.“

„דערפאר אפשר זעען זיי זיך אזוי ווייניק . . .“

„שטותים, זיי זעען זיך שוין צופיל. זיי זעען נאָר זיך. דו גיב נאָר אַ קוק
ווי מ'לויפט מיט די קעסעלעך צום אנבייסן, אָדער ווי מ'שלאָגט זיך אין די
שטאַלן פאַר די שיססעס.“

„גיי זע דאָ עמיצן אַנדערש אויסער זיך אליין,“ האָט שטערנבערג עפעס
ווי באַדויערנדיק געצויגן דעם שמועס, האַלטנדיק זיך אין איין אָנשלאָגן אין
די זייטן פון די נארעס.

אין אַ ווינקל האָט ווי אַ שפּילקע קעפל עפעס געבלישטשעט און אַנטפלעקט
אַ גרויסן שאָטן. ווי נאָר זיי האָבן זיך דערנענטערט, האָט דער שאָטן זיך אַ
צי געמאָן. הינטער אים האָט די נארע אַ סקריפ געמאָן, עפעס האָט אַ קלונג
געמאָן ביים אַראָפּפאלן מיט אַ טראַסק אויף דער ערד. דאָס בלישטשען איז
מיטאַמאָל נעלם געוואָרן. עמיז האָט געוואָרטשעט: „מ'שלעפט זיך אַרום
גאַנצע נעכט און מ'לאָזט נישט שלאָפן.“

„כאָליע דאָרט און זוך זיך נישט קיין צרות. ס'איז אַן אָפענע טיר דאָ.“

„אַ רעגן אפילו, אַ ווינט און אַ דונער,“ האָט דער שאָטן אַ סקריפע געמאָן
מיט דער נארע און אויף אַ סעקונדע ווידער אַ בלישטש געמאָן מיטן לעמפל,
„אַלץ גייט דאָ אַריין און אַרויס.“

„דאָס איז אונדזער אַנדרוך,“ האָט גאָלד אוועקגעצנדיק זיך אויף דער
נארע איינגערווימט שטערנבערגן, „ביי יעדער געלעגנהייט רעדט ער זיך
אזוי דורך.“

„דאָכט זיך אַז ער חוזקט —“

„דאָס איז ביי אים אזאַ אויסזען אויך. ער שטייט דאָכט זיך ערנסט, אָבער
עס קוקט אויס ווי ער חוזקט.“

„איך וועל דיר די באַקן אויספאַטשן,“ האָט זיך פון סאַמע עק פונעם
באַראַק דערטראָגן אַ געבייזער, „אַז דו שפּילסט זאָל זיין געשפּילט.“

ערשט איצט האָט שטערנבערג באַמערקט, אַז אויך פון דאָרט לייכט זיך
אַ שפּילקע קעפעלע און זיך געכאַפט, אַז דאָס זיינען די עלעקטרישע
באַטאָריעס וואָס די חברה נוצן צו באַלייכטן די נארעס.

עס איז פאַרבאָטן צו נוצן דעם פּריצם עלעקטערע, לייגט מען אַרויף אַ
קאָלדע אויף דער באַטאָריע און מ'שפּילט אין קאָרטן.

פון דער נארע וואו אנדרוך איז געלעגן, האָבן זיך אָפּגעטיילט א פּאָר
שאַטנס און זיך גענומען רוקן צו דער טיר.

„מיר האָבן זיי איבערגעשלאָגן, געהאַט מן הסתם א באַראַטונג,“ האָט
גאָלד שטייל געשעפטשעט. עמיץ האָט אַראָפּגעוואָרפּן א שמאַטע מיט
געבייזער:

„סעקט זיך שוין אַוועק, (זעצט זיך) צו אַלדי שוואַרצע יאָר. מ'קען נישט
אַנטדרימלט ווערן פאַר קיין מיליאָן.“

„עס קען זיך דיר נאָך חלומען אַז דו ביסט פאַן קאַמינסקי אַליין,“ האָט
זיך ווער צעלאַכט און אויף צו להכעיס אַ וואָרף געטאָן אַ שיין פון אַ לעמפל
אויף דער סטעליע „נא, וועסט זיך זען בעסער.“

„ווי אַ רויבער הייל,“ האָט פון ערגעץ ווער אַ ברום געטאָן מיט שרעק.
„לאָז נאָך אַמאָל דיין מאַשינקע, סטאַנקע, ווען נאָך וועסטו זיך קענען זען
פּוילנדיק אין קבר.“

„דו פּויל אַליין, אנדרוך, און שיק נישט יענעם!“

„ווער זאָגט דען אַז איך פּויל נישט, ברודערקע, עס וואונדערט מיך נאָר
פאַר וואָס דו האָסט מוראַ פאַרן אמת.“

„ער הייבט שוין אָן זיינע שטיקלעך,“ רייסט מען זיך פון עמלעכע נארעם,
„לאָז שלאָפּן!“

„איך משעפע דען? שלאָפט קינדערלעך און האָסט גוטע חלומות. מ'זאָגט,
אַז קיין ברויט וועט שוין אויך באַלד נישט זיין. אין קראָם קריגט מען שוין
נישט און אין דאָרף וויל מען נישט פאַרקויפּן.“

„אין טשוואַרניק באַקט מען ברויט. פאַן קאַמינסקי האָט געהייסן די
יידן באַקן ברויט.“

„וועט שוין זיין דאָס ריכטיקע געבעקס.“

„איין ייד קען נישט אויסאַרבעטן קיין ברויט פאַר אַלעמען,“ האָט
אַנדרוך געלאַסן אַריינגעוואָרפּן אַ פּראַזע, „וואָס זאָנסטו, גאָלד?“ האָט ער
אים געוואָלט ווייזן אַז ער זעט אים, „דו ביסט דאָך דאכט זיך אַ בעקער
אויך, האָ?“

„אַפּשר וואָלטן מיר אַליין געעפנט אַ בעקעריי?“ האָט אַ שאַטן לעבן
אַנדרוכס נארע אַ וואַרטשע געטאָן.

„וואוהין קריכסטו? ס'איז מיין נארע, טראַג זיך!“ — האָט אַ קוויטש
פון אַ צווייטער זייט זיך אַריינגעריסן אין שמועס. „נאָר סע גייט נאַנווענען!“

„וואָס? האָסט מורא פאַר דיינעם דאָרט?“ האָט זיך עמיץ אָנגענומען דעם
גנבס קרוודע.

„וואָס בין איך אַ מיידל, וואָס ער קריכט צו מיר?“ דער גאַנצער באַראַק
ווערט פול מיט געלעכטער.

אנדרוכס שטימע איז שטערנבערגן אויסגעקומען זייער באַקאַנט. וואו
זשע האָט ער זי געקענט הערן? ער האָט גענומען דורכוואַרפן אין זיכרון אַלע
זיינע פויערישע באַקאַנטשאַפטן פון דער היים, פון לעצטן ווינטער, און זיך
אַלץ נישט געקענט דערמאָנען. מיט אַמאָל אָבער האָט אנדרוך זיך אַ הויב
געטאָן פון פּלאַץ, אויף שנעל אַ בלישטש געטאָן מיטן לעמפל אויפן דיל און
זיך אַ גליטש געטאָן אַראָפּ פון דער נארע גלייך צו שטערנבערגן.

„כ'האַב דיך אָבער גלייך דערקענט, פאַניע פּראָפעסאָר, געדענקסט ווינטער
אין קאָרידאָר? וואָס זשע טוסטו דאָ?“

„דאָס זעלבע, אנדרוך, איצט דערקען איך דיך. די שטימע איז די גאַנצע
צייט מיר געווען באַקאַנט, נאָר דאָס לשון אַביסעלע אַנדערש, נישט ווי דאָרט.“

„מיינסט איידעלער,“ האָט יענער זיך צעלאַכט אָנגעמענדיק גאָלדן ביי
איינ האַנט און שטערנבערגן ביי דער צווייטער און זיי גענומען פירן צום
אַרויסגאַנג, „מ'ליענט פּראָפעסאָר. אַט גאָלד העלפט אַביסל, הריציו אויך,
און איצט ביסטו אויך דאָ, וועט עס שוין גאָר גוט זיין,“ האָט ער זיך
געפרייט ווי אַ קינד.

„וואָס זשע הערט זיך אין קאָרידאָר?“ האָט שטערנבערג אַ פּרעג געטאָן.

„מ'פּעכניעט פאַר אַ קיי. די גריבער זיינען די זעלבע נאָך. נישטאָ קיין
האָלץ צו בויען. אפשר נאָך שניט וועלן אייניקע האָבן אַ פּאָר גראַשן מיט
וואָס צו בויען. מיר איז אַלץ איינס, הונגעריק דאָרט און נישט צו זאַט דאָ.
גריבער דאָרט און אין אַ לאַך דאָ. אַט וואָס פּראָפעסאָר. נאָר דאָ טוט מען
שוין עפעס,“ איז ער אַריבער אין אַ פּריילעכן שעפטש, „מ'קומט זיך
צוזאַמען און מ'גרייט זיך. מ'גיט צו פאַרשטיין איינער דעם אַנדערן און
מ'וועט זיך נאָך אַ נעם טאָן, הא, וואָס זאָגסטו, גאָלד?“

„אמת, ס'וועט עפעס דערפון ווערן,“ האָט גאָלד פּאַטאָקעוועט.

„הריציון קענסטו דאָך. אַט דאָס איז אַ מענטש. רעדט ווייניק אָבער טוט
אַ סך. איך לייען איצט שעוטשענקאָן“ וויל ער זיך מיט אַלץ טיילן, „שרייבט
ער ווי פון דער נשמה אַרויסגענומען.“

„איך האָב גאָרנישט געוואוסט אַז דו ביסט אַזאַ גראַמאַטער, אנדרוך.“

„נישט אומעטום איז מען דערזעלבער מענטש, היינטיקע צייטן. איז עס

דען ביי דיר נישט אזוי, פראָפעסאָר? "האַלט אַנדער־אין איין פריידיקן אויסרעדן זיך, און זיי זעען קינעם נישט אז זיי זיינען שוין ביים סוף פון די באַראַקן און אז עמיץ שליכט זיך נאָר הינטער זיי, היט זייערע טריט און נאָכמער זייערע מיילער . . .

אַ נעפֿל האָט זיך געהויבן איבערן וואַסער און זיך צעפֿלאַסן אויף די לאַנקעס, פֿאַרשלאַנגען איינציקווייז די באַראַקן, בלוז דער שיין פֿון די עלעקטרישע לעמפלעך האָט זיך דורכגעשלאָגן דורכן נעפֿל ווי רויטע לבנות. די דריי האָבן זיך נישט אומגעקוקט אויף צוריק און געגאַנגען ווייטער, און דער נעפֿל האָט זיך כסדר אָפּגערוקט פֿאַר זיי. פֿלוצים זיינען אַלע דריי געבליבן שטיין איינהערנדיק זיך. דאַכט זיך עמיץ ליגט דאָ נאָר נאָענט.

"דאָ זיינען די קעסלען!" האָט גאָלד אַ שעפטש געטאַן און זיך אַ לאָז געטאַן אין נעפֿל אַרײַן און זיי נאָך אים.

"וואָס גלאַצט איר דאָ? ניוכען אויס ווי די הינט," איז פֿאַר זיי אויסגע-וואַקסן אַ הויכער פֿאַרשוין מיט אַ שטעקן אין האַנט.

"מיר שפּאַצירן גלאַט אזוי, אָבער וואָס טוסטו דאָ אַליין? לעקסט די קעסלען?" האָט זיך אַנדער־נישט געקענט איינהאַלטן פֿון אַ קיבעץ טאַן.

"און אז כ'לעק איז וואָס? קיין חלק וועסטו סיי ווי נישט קריגן," האָט יענער זיך טאַקע אַ בויג געטאַן און אָפּגעדריבלט מיט דער האַנט אַ שטיקל פֿאַרטריקענע קאַשע און גענומען קייען מיט אַפּעטיט, וואַרטשענדיק: "קוקן נאָך די פֿריזישע הינט."

ערנעץ ווייט אין דאָרף האָט אַ האָן זיך צעקרייט און ווי אַ געשפּענסט איז מיט אַמאָל פֿון דער לאַנקע אָנגעלאָפּן די משוגענע מאַנקע. אַנטקעגן דער רויטער ליכט האָט עס אויסגעקוקט ווי אַ ליאַרעמדיקער קנויל נעפֿל וואַלט זיך אַ לאָז געטאַן אויף זיי: "כ'האָב זיך שוין אָפּגעטובלט, וועלן די הייליקע צוריקומען. טובלט זיך אויך גוטע מענטשן, וועט איר געהאָלפּן ווערן." טוט זי אַ פּאַטש דורך און פֿאַרשווינדט צווישן די באַראַקן.

"ווי קליין און מיזערנע אַ מענטש דערזעט זיך דאָ אין די באַראַקן. ווערעם וואָס האָבן נאָך כוח צו שרייען אויך," האָט גאָלד אַריינגערעדט אין נעפֿל אַרײַן אַ צעטומלעטער.

"ווערסט מיר שוין אויך סענטימענטאַל?" האָט שטערנבערג אין האַלבן שמיכל דערווידערט, "און ווי דערהויבן דער מענטש איז דאָ, זעסטו נישט? וואָס האַלט זיי דאָ אַלעמען ביים לעבן? מיינסט אין דער אמתן אז דאָס ביסל יושקע? און דער אַ גרויזשענדיק דעם אָפּפּאַל פֿון די קעסלען, האָ?"

"הייבסט שוין אָן מיט די מיסטישע שטיק?"

„עס איז גארנישט קיין מיסטיק, ברודערקע, ס'איז גאנץ פשוט, כאָטש מ'זעט עס נישט פון אויבן אויף. יעדער איינער פון זיי האָט זיך זיין האָפענונג און זיין גלויבן, דערהאַלט עס אים.“

„גערעכט, פראָפעסאָר,“ האָט אנדרוך מיט אַמאָל פאַרשטאַנען אין וואָס עס גייט, „גוט געזאָגט. גאָלד איז צו אָנגעדוּרדלט אויף דער וועלט, נו, טאַקע, זאָג דו, פאַר וואָס האַלט איך זיך דאָ? ס'ווייב? די קינדער? וואָס דאַרף איך? נאָר איך האָף עפעס וועט זיך אַ טו טאָן. און אזוי יעדער.“

„פון יעדערן, רעד מיר נישט,“ האָט זיך גאָלד דערפילט צוגעקוועטשט צו דער וואַנט. „פאַר זיי איז שפילן אין קאָרטן די גאַנצע זאַך און ס'איבעריקע פּרעג זיי כּחרם. אַרבעטן פאַר זיי און איינשטעלן דאָס לעבן, ווייס איך . . .“

„אַט דאָ גייסטו שוין אַוועק צו ווייט, גאָלד,“ האָט שטערנבערג זיך שוין אויף אַן אמת געקאָכט: „מיינסט אין דער אמתן, אַז ווער עס איז, איז זיך באַוואַוסטזיניק מקריב פאַר יענעם? עס הייבט זיך גאָר נישט אָן. פּונקט ווי עסן קען מען נישט פאַר יענעם וועגן. מ'טוט זאָכן פאַר זיך, ווייל מ'קען נישט אַנדערש, ווייל אָן דעם וואַלט דער מענטש אין גאַנצן אַראָפּ פון די רעלסן אָדער נישט געקענט ווייטער לעבן.“

„איך פאַרשטיי נישט, פראָפעסאָר,“ האָט אנדרוך איבערגעשלאָגן, „מיינסט אַז מ'טוט קיינעם קיין טובות נישט?“

„נאָכמער, מ'טוט זיך אַליין די גרעסטע טובה, און אַז דערפון קומט אַרויס גוטס פאַר אַנדערע איז דאָס פשוט אַ גרויס גליק.“

„ביסט אַ כּוואַט, פראָפעסאָר, עס איז פּונקט ווי אויף אַ פּויערישער חתונה: מ'טאַנצט צוליב זיך, ווייל עס וויל זיך, נאָר עס מאַכט אויך אַלעמען פּריילעך . . . פאַרוואָס שפאַרסטו זיך, גאָלד? עס איז דאָך אזוי פשוט.“

„ביסט נאַאיוו, אנדרוך,“ האָט גאָלד שוין געלאָסן אים געפּראַוואַט אַריבערגעוואונען אויף זיין זייט, „עס איז נישט קיין חתונה. ס'איז אַ טאַרטאַק: דו שטופסט דעם קלאַץ צום מעסער און יענער ביים מעסער לאָזט גאָר אַראָפּ די רימענס. נו, וואָס וועט ווערן? דייע פיס וועלן זיין קאַפּוט, פאַרשטייט? און יענער וועט פאַרנאַכט שפילן אין קאָרטן.“

„וואָס דו ברייעסט דאָרט,“ האָבן אים ביידע אויף אַמאָל צוגעוואָרפן מיט ביטול.

„נו, איז עס אַ שלעכטער ביישפּיל, טא נעמט עס קאָנמערט,“ האָט ער שוין גאָר שטיף אַ שעפטש געטאָן, „זאָל מען וועמען פון אונדו אויסגעפינען, וועט מען אים פאַרפאַקן, און די קאָרטן שפילער וואָס וועלן געווינען פון

אונדזערע אויפטוען, וועלן אליין אפשר מסרן און אין בעסטן פאל זיך נישט וויסנדיק מאכן."

"דאס ביסטו גערעכט, זיי זיינען פינצטער, דארף מען זיי בילדן," איז אנדרוך אריין אין באגייסטערונג. "זיי ווייסן נישט בעסער, זיינען ווי בלינדע. אבער דער זעענדיקער האָט הנאה פון זען."

"אבער דאָס איז דאָך מיין טענה," האָט גאָלד האָפּערדיק אים איבער געריסן, "איך טענה דאָך אז די בלינדע ווילן גאָרנישט אז מ'זאָל זיי זעענדיק מאכן. ס'איז זיי נחא די בלינדקייט."

"ווייל זיי פארשטייען נישט אנדערש."

"און ביז זיי וועלן פארשטיין, קומען דערווייל אונדזערע אום."

"איז פאר וועמען קומען זיי אום?" האָט זיך שטערנבערג ווידער אריינגעמישט, "רעדסט אזוי ווי עס וואָלט דיר עפעס געקומען ארויס צוצאָלן."

"טובלעך זיך מענטשן, וועט איר געהאָלפן ווערן!" האָט ווי א געשפענסט ווידער אַדורכגעפאַטשט די משוגענע.

איז זיי עפעס פריקער געוואָרן דאָס שטיין דאָ און גענומען איילן צוריק צו די באַראַקן.

"וואָלסט אַמאָל אויך געמעגט אויספרואוון צו שלאָפן א נאכט אין די באַראַקן," האָט גאָלד געוואָלט אריינזאָגן שטערנבערגן.

"א גאסט אויף א ווייל זעט אויף א מייל." האָט אים שטערנבערג גלייך אן ענטפער געטאָן מיט א שטאָך.

"געשליפענע צינגלעך ביי אייך ביידע," האָט אנדרוך א קיבעץ געטאָן, "א גוטע נאכט!"

נאך יעדן שפאציר אַזעלכן האָט זיך שטערנבערג געפילט דערפרישט. ער האָט געפילט אז אין אים נעמט אויפגיין א נייע באַציאונג צו זאכן. עפעס הייבט ער אן אנדערש דערזען מענטשן און די וועלט ארום אים. אמת, ער זעט נאך אלץ זיך אליין ווי דעם צענטער פון אלץ. זיין פארביטערונג צוליב דער אוממעגלעכקייט צו פארווירקלעכן זיין חלום איז נאך אלץ דער סם, וואָס רייסט אים אָפּ פון מענטשן און מאכט אים נישט פּעיק עפעס צו באַשליסן, אָבער פון יעדן שפאציר אַזא אין די באַראַקן האָט אויך אויפ געוואכט אין אים א ניי געפיל פון שולד צו אנדערע. עס קומט אויס ווי ער וואָלט זיך געפילט שולדיק פאר נישט טאָן גאָרנישט פאר די וואָס פוילן אין די גריבער, ווי אנדרוך רופט עס. עס איז אים געוואָרן שווער צו שלאָפן

אינעם אייגענעם בעט. עס איז אים נישט באקומען דאָס עסן, און דאָס לערנען מיט די תלמידים איז אים אויסגעקומען סתם אַרויסגעוואָרפֿן און נישט אויפֿן פּלאַץ.

„איז וואָס זשע ווילסטו מיר זאָגן,“ האָט זיך גאָלד געבייזערט, ווען ער האָט זיך באַקלאָגט פאַר אים, „אַז דערפאַר וואָס איך שלאָף אין די באַראַקן איז מיין געוויסן ריינער פֿון דיינעם?“

„אפשר יאָ, רואיקער אוודאי,“

„אַט דאָס איז דאָך די מעשה מיט די אינטעליגענטן, אָדער זיי האַלטן זיך פאַרן אייבערשטן פֿון שטייטל, אָדער זיי קריכן אויף די נעגל, פּאַלץ אַראָפּ ביי זיך פאַר יעדן יענדריק פּאַפּטשוק דעם קאָרטן שפּילער.“

„נישט אין דעם גייט עס דאָך, גאָלד!“

„און אַז דו וועסט שוין אויך ברעכן אַלע פּרימאַרנן פאַר די באַראַקן, וועט עס שוין זיין גלאַט כּשר? איך ווייס נישט קיין חכמות, איך בין אַ פּשוטער אַרבעטער. מיין איך, אַז די ערשטע זאָך דאַרפסטו זיין צופּרידן וואָס דו ביסט נישט אין די באַראַקן, און צווייטנס מענסטו שוין וויסן, אַז דאָס רחמנות דאַרף קיינער נישט.“

„נאָר דו שטעכסט זיך, גאָלד,“ האָט זיך שטערנבערג געפּילט געטראָפֿן, „און כ'זאָג דיר נאָך אַמאָל, אַז דו הייבסט נישט אָן צו פאַרשטיין אין וואָס דאָ גייט. ס'איז נישט בלוזי רחמנות און נישט סתם מיטפּילן ווי דו ווילסט אַרײַנד טייטשן. ס'איז אַ געפּיל אַזאָ פֿון פּילן זיך שולדיק אין יענעם פּיין. כאַטש דו ביסט נישט די סיבה פֿון דעם, איז אָבער שתיקה כּהודאָה דמײא. שווייגסטו, איז אַ סימן אַז ביסט מסכים. און ס'קען דאָך גרייַלעך זיין, אַז אויך אין מיין קאָמפּאַרט ליגט אַ טײל פֿון זײער אומגליק.“

„האָב איך שוין דווקאָ ביז איצט יאָ פאַרשטאַנען וואָס עס קוועטשט דיר, מאַראַליסט מיינער. ווילסט זיין כּשר אַרום און אַרום. . . דערווייל אָבער איז מען אַ בלוזיע קלאָג-מוטער.“

„דאָס איז נישט ריכטיק. צי דו ווילסט נישט אָדער דו קענסט נישט פאַרשטיין. וואָס איז דאָס מיט דיר? אַלעמאָל זאָנסטו עפעס אַנדערש,“ האָט זיך שטערנבערג שוין ריכטיק געכעסט, „איך רעד צו דיר מענטשלעך און דו זוכסט דיר דריידלעך. לאָמיר זשע עס בעסער שוין לאָזן.“

„אַט דאָס איז עס דאָך, דו קענסט עס לאָזן, אָבער זיי שלאָפֿן דאָרט און וועלן אפשר שטאַרבן דאָרט אויך. און דאָס טענה איך דאָך: וואַלטן די אינדערשטע געקומען נישט נאָר צוליב רחמנות, נאָר טאַקע ווייל ס'דירט זיי

אליין און, ווייל זיי אליין דארפן ארויס פון די באראקסן, דאן וואָלטן זיי נישט געדארפט זוכן אן אידעאל אין זאס לעתיד לבא, זיי וואָלטן אים גלייך געפונען אין קעסל, אין לאָך, ביים הובל."

"לאַמיר דיר זאָגן, איך מוז זיך אָפּזאָגן צו פאַרשטיין דיר. ביי דיר איז אזא "באוואוסטזיניקע" קאשע אין מוח, אז נאָט זאָל היטן. דו זאָנסט דאָך שוין דאָס זעלבע וואָס איך און שפּאַרסט זיך אליין."

"נו, דו ווייסט דאָך, אז ווען אַ קליינבירגער קריגט אַביסל תורה, רופט מען אים אינטעליגענט, אָבער אז אָן אַרבעטער טוט אַביסל אַ לעק פון עץ הרעת ווערט ער באוואוסטזיניק," וויצלט זיך שוין גאָלד און ווייל אַריבער פירן דעם שמועס אויף עפעס אַנדערש.

יז

אזוי האָבן זיך געצויגן די טעג און דער אומרו אין דאָרף איז געוואַקסן. עס האָבן אויפגעהערט אַנקומען צייטונגען. אין שטאָט האָט מען געזאָגט, אז די רויטע האָבן דורכגעבראָכן דעם פּראָנט און רוקן זיך נענטער צו די פּוילישע גרעניצן. פון אויער צו אויער האָט מען איבערגעגעבן אז אין וואַרשע ריכט מען זיך אויף אַן אויפשטאַנד. אַנדערע האָבן דערציילט, אז ערגיץ אין מיטן וועג האָט מען די באַן רעלסן איבערגעשניטן. די אויסלענדער וואָס האָבן זיך אַלעמאַל אזוי ברייטלעך אַרומגעדרייט אין הויף זיינען מיט אַמאָל נעלם געוואָרן, און מיט זיי איז, אויך פאַרשוואונדן דער אימפעט פון דער אַרבעט אויפן הויף. ס'איז אַלץ עפעס שלאַבעריק געוואָרן. מ'האָט אַפילו געזאָגט, אז אַ היפש ביסל באַראַק-איינוואוינער זיינען אויך אוועק. אָפּגעזאָגט האָט מען נאָך קיינעם נישט, נאָר ס'איז עפעס געווען אין דער לופט וואָס האָט געטריבן פון אַרט. האָבן אַ טייל אַרבעטער אין מיטן טאָג געוואָרפן די אַרבעט און זיך מער נישט געוויזן אין טארטאק ביו אויפן צווייטן טאָג. און ביי דער אַרבעט איז עס אויך צוגעגאַנגען אָן השק. די היימישע פּויערים זיינען גאָר געוואָרן שטוב זיצערס און נישט געוואָרפן זיך אין די אויגן. גלייך נאָכן זון זעצן, די אַרבעט פון טאָג פאַרענדיקט, די וועטשערע שוין אַריינגעכאַפט ביי לבנה ליכט, האָט מען זיך אויסגעלייגט אין די שאַפעס און זיך נישט געוויזן אין דרויסן ביזן שפּראַצן אויף טאָג. בלויז דער גראַנער פונעם נאַכט-וועכטער האָט אָפט איבערגעריסן די שטילקייט פון דאָרף. אַ פינצטערניש איז געלעגן אויפן דאָרף. קיינער האָט קיין לאַמפּ נישט אָנגעצונדן, נאָר פון הויף און פון די טשוואַרניקעס האָט אַרויסגע- בלישטשעט ווייסע ליכט אין דער נאַכט אַריין און צעשטאַכן אויך די פינצטער- ניש פון דאָרף.

מיט אמאל האָבן זיך איבערן דאָרף גענומען אַרומדרייען מאָדנע פאַר-
שוניען. געקומען זיינען זיי איינגעטלעך צום הויף. דאָרט זיך אָפגעשטעלט,
אָבער גענעסן האָבן זיי צוזאַמען מיט די באַראַק-אַרבעטער. מיט אייניקע
האַט זיך מאַרטין קראיעווסקי אַרומגעפירט, און דאָס אַליין איז שוין גענוג
געווען אז מ'זאָל זיך היטן פאַר זיי. וועגן מאַרטינען האָבן אַלע געוואוסט אז
ער דינט דעם הויף.

אַ גאַנצן טאָג האָבן די פאַרשוניען זיך אַרומגעבלאָנקעט אַרום די באַראַק
און עפעס ווי צופעליק אויך פאַרבייגעשלייבט פאַרביי אַ הויערישער שאַפּע.
האַרציק פייז זיך באַגריסט מיטן באַלעבאָס און זיך צערעדט וועגן גערע-
טעניש, וועגן בהמות און יקות. „און ווער מיינט איר איז שולדיק?" פלעגט
פלוצים אזאַ פאַרשוין אַ בלישטש טאָן מיט די אייגעלעך און נישט וואַרטנדיק
אויף קיין ענטפער זיך גלייך צוריקכאַפּן: „דעם הויער איז אין אַלע צייטן
ביטער, נישט אַזוי?"

צום ערשטן האָבן די הויערים זיי אָנגענומען פאַר תבואה סוחרים, וועמען
דער הויף האָט אונטערגעשיקט אויסצוטאַפּן וויפּל איינער וועט האָבן תבואה
צו פאַרקויפּן נאָכן שניט. צו אַזעלכע זאַכן איז מען שוין געוואוינט געווען,
האַט מען ביטרינקע געשמיכלט אין זיך אַריין און געהווקט פון פּאָן
קאַמינסקי „מיינט ער וועט אויסנאַרן דורך פרעמדע הענט, אַ יוכע אים אין
די ביינער אַריין!" ווען אָבער די פאַרשויןדלעך האָבן גאָר קונציק אַוועקגעפירט
דעם שמועס אויף אַנדערע ענינים, דערציילט וועגן איבערגעשניטענע
טעלעפּאָנען אויף די וועגן, אָנפאַלן אויף נאָענטע הויפּן און דערביי, נישט
פרעגנדיק, אַריינשטעלן אַ פּוס אין שאַפּע אַריין און דערווייל אַ נישטער
טאָן מיט די אויגן אין אַלע ווינקעלעך, איז דער השד געוואקסן און מ'איז
געוואָרן גאָר פאַרויכטיק מיט יעדן איינעם, וואָס מ'איז נישט געווען גאַנץ
זיכער וואָס ער וויל. איינער דעם אַנדער האָט איבערגעגעבן סימנים, אָבער
מאָדנע קיינער האָט נישט געקענט גענוי אָנווייזן אויף איינעם פון די
פרעמדע, וואָס האָבן זיך אַרומגעדרייט אין דאָרף און זאָגן: „דאָס איז איינער
פון יענע." פון דעסמוועגן האָבן זייער אַ סך געוואוסט איבערצוגעבן פּרטים
פונעם אויסזען פון יענע און זייערע רייד. עס האָט זיך אַפילו איינגעשטעלט
אַ שטיקל נוסח: „שטיי איך אַזוי ביי דער שאַפּע און פאַרקע זיך מיט עפעס.
ערשט עמיצנס קוקערס שטעכן מיך פון דער זייט. גיב איך זיך אַ קערעווע
און אַט אַן אָפגעפּוצט פאַרשויןדל מיט שטייפּע ווענצעלעך, שטייען אַרויף
ווי דרעטלעך, דאָס פּנימל גלאַנצט און די אייגעלעך —

„נו וואָס?" זיינען אומגעדולדיק די צוהערער.

„וואָס זשע ווילט איר דען?" בייזערט זיך דער דערציילער, „אַט גאָרנישט.

נעמט און צלמט זיך פונקט ווי אן אונדזעריקער, נאָר די אייגעלעך געפעלן
מיר נישט."

"א קאנאליע מן הסתם, מ'דארף זיך היטן פון אים. וואָלסט אים
דערקענט?"

"ווי א גערשטן פון פראָסע אַרויס," פאַררויכערט יענער מיט שטאַלץ.

"און איך זאָג אייך, אז זיי מאַסקירן זיך, אַלעמאָל אַן אַנדער פנים",
מישט זיך אַרײַן אָסיפּ. רעדנדיק מיט באַלעבאַטים הייבט ער אַלעמאָל אָן
מיט אַ פּרומער פּראַזע און זייער געלאַסן, "זײַ איך מיר אַזױ אין גלאַקסן
טורעמל און קוק אויפן דאָרף. כ'האַב ליב אַזױ אין די נאָכמיטאָגן. ס'איז קיל
דאָרט און שטיל. קוק איך אַזױ צום הויף, טומלט זיך אַלעמאָל. אין דאָרף איז
שטיל ווי תמיד אין דער מיטאָג שעה שניט-צײַט. אַ וואָגן סקריפעט דאָ און
דאָרט אַרײַנקוועטשנדיק זיך אין סטאַדאָלע. פּרואוּו איך דרימלען, הער איך
אַבער עס קנאַקט עפעס נישט ווייט. דריי איך אויס דעם קאַפּ און אָט גנבעט זיך
עמיץ אויפן בית עולם הינטער די מצבות. שטעל איך מיך דאָך אַוודאי אויף
די שפיץ נעגל און קוק. ערשט מיין פאַרשוין שטעלט אָן די אַווערן ווי אַ האָז.
שטעלט זיך דערנאָך אַוועק אויף די שפיץ נעגל און קוקט דורך די גראָזן צום
וועג צו. אין מיר פּלאַטערט די נשמה קוים וואָס איך שטיי איין, און יענער
קוקט דורך די גראָזן. ער זאָל זיך עס אַ ריר טאָן פון פּלאַץ, ווי ער וואָלט
געלויערט אויף עפעס. וואָס וועט דאָ ווערן? טראַכט איך מיר. טאָמער האָט
ער דיך געזען, אָסיפּ? און טאָמער האָט ער גאָר אַ ליעוואַלווער. ס'איז מיר
אַזש קאַלט געוואָרן און כ'האַב שוין געוואָלט אַוועק פון דער שפּאַרונע, נאָר
דאָ טוט יענער פאַרשוין אַ שפּרונג אָפּ אין אַ זײַט. שלעפט אַרויס אַ קעסטעלע
פון בוזים און נעמט שמירן דאָס פנים שנעל שנעל. כ'בין געבליבן ווי פאַר-
שטיינערט. די אויגן זײַנען מיר שיר פון קאַפּ אַרויס. אַ נכפה קאָן, בײַט
איבער דאָס פנים. וואָלט איך אַ געשרײַ געטאָן, נאָר די צונג איז מיר ווי
געליימט געוואָרן, האָב איך זיך געלאָזט לויפן. געבליבן נאָך פון דער
מלחמה: דערזעסט אַ שונא, לויף צו אָדער אַנטלויף."

"וואו זשע ביסטו געלאָפן?" פּרואוּוט ווער אַ חוזק טאָן, נישט גלייבנדיק
אין דער גאַנצער מעשה.

"און דו גלייבסט דאָך אַוודאי נישט", באַליידיקט זיך אָסיפּ, "האַסטו דיר
אַ סימן. הריציו, געדענקסט האָסט מיך געהאַט געפרעגט פאַרוואָס די גלעקער
האַבן עפעס געקלונגען אין מיטן טאָג. נישט פון ווינט, האָב איך דיר געזאָגט.
פון שרעק האָבן זיי געקלונגען."

"אמת, אמת, אָסיפּ", ניט אים יענער צו.

„ס'איז געווען אזוי“, דערפילט זיך אָסיפּ צוריק דער צענטער פון אלעמען,
„איך נעם לויפן, נאָר די פיס שטאַלפערן און פאַלגן נישט. האָב איך זיך אָנגעד-
שלאָגן אין דער קאַרבע און אַ דריי געטאַן דאָס רעדל, האָבן זיך די גלעקער
צעקלונגען. איי, האָב איך דאָס געציטערט און דאָך אַ קוק געטאַן צו יענעם
ערטל. ערשט יענער ציטערט אויך, ווייזט אויס, און שפּרינגט אַרויס פון די
גראָזן צום וועג צו, נאָר איך דערקען אים שוין נישט. אַן אַנדער מענטש נאָר,
מיט לאַנגע וואַנצעס און אַ פאַרברענט פנים אזאַ ווי פון די וואַרעמע לענדער
געקומען. דאָס אָנטאַן דאַכט זיך איז אויך אַנדערש.“

„נו, דו ברייעסט שוין, אָסיפּ, אַ נישקשהדיק צינגל ביי דיר.“

„פאַר וואָס דען?״ מישט זיך אַן אַנדערער אַרײַן מיטן גאַנצן נאַאיוון
פחד. „פון דער הויך פון קלויסטער קען מען אלץ זען.“

„און אז איך ברייע, ווערט דיר לייכטער, האָ?״ האָט אָסיפּ מיט אַ ניצחון
און האַלבן חוזק שמייכלעך אַ שמיים געטאַן צוריק. „און אז נישט ביים
בית-עולם, מינסטו געפינען זיי נישט וואו זיך איבערצוטאָן?״

„גערעכט אָסיפּ“, האַלטן אים אונטער עטלעכע אויף אַמאַל.

„און וואו שלאָפן זיי?״ פּרעגט איינער סתם אזוי כדי מ'זאָל אים אויך
דערזען, נאָר אז ער האָט שוין געפּרעגט האָט זיך טאַקע דער עולם אַ וואונדער
געטאַן: „טאַקע, וואו שלאָפן זיי?״ און כאַטש דער ענטפּער ליגט ביי אלעמען
אויף דער צונג, ברענגט אים קיינער נישט אַרויס אין דער הויך. די אינסטינקט-
טיווע שרעק פאַר די פאַרשווינען אין מאַסקעס, פאַרשטיקט די ווערטער אין
האַלדז נאָך און עס הייבט זיך אָן אַ פאַרכליניעט שעפטשען און אַ רייבן פון
נישט גענאַלטע מאַרדעס פון איין אויער צום אַנדערן. דערביי וואַרפן זיך
די אויגן איבער אין שרעק און גנבענען קוקעלעך אין די זייטן. ווער ווייסט,
אפשר שטייט דאָרט ווער הינטער אַ כאַטע, אין די גראָזן. שושקעט מען זיך
אזוי אַ מינוט צוויי ביז אלעמענס פּנימער דרייען זיך אויס צום הויף און
דער שמועס פלעכט זיך זוייטער.

„ווייניק פליאַקעס דרייען זיך דאָרט אַרום?!״

„אַן אָנגעלאָפּט וואָס פּרעסט אויף דאָס דאָרף.“

„טראָגן אוועק דאָס ווייסל פון אויג.“

„פעכנען דאָך פאַר אַ קיי,״ שושקעט ווידער שוין איינער, „שלאָפן אין
גריבער צו צוואנציק, דרייסיק אין אַ גרוב און עסן גיט מען קדחת. פאַר
וואָס זשע זאָל אזוינס נישט גנבענען?״

„מ'אַרבעט ווי אַ פּערד אַ גאַנצן טאָג און אַ לעבן ווי חזירים.“

„און דאָס קעסל וואָס שטייט דאָרט לעבן די באַראַקן?“
„ביסט אַ נאַר, פּיסנע קאַשע אין דער פּרי און פאַרנאַכט.“
„אַזוי נאָר?“

„אַנומלטן יאָגט מיך אָן איינער אַ מאָגערער כאַריט, נאָר די אויגן שניידן מיט מעסערס: באַלעבאַס, זאָנט ער מיר, שענק אַ שטיקל ברויט, כ'וועל באַצאָלן. גיי אין הויף, זאָג איך אים. אַז ער טוט דאָס ניט אַ שפּיי אויס ווי אַ ביטערן פּיאָלון.“

„אין גאַנצן דאָרף קריגט מען נישט קיין שטיקל ברויט צו קויפּן.“
קוקן זיך די פּויערים איבער. זיי ווייסן, אַז יעדער איינער פּון זיי איז באַוואָרנט מיט עסן. דאָס האָט נאָר דער הויף נישט קיין ברויט פאַר זיינע אַרבעטער.

„און אויפן טשוואַרניק ביי בייילקען, קריגט מען אויך נישט?“
„קען נישט דערסטאַרטשען. שאַרט נאָלד מיט אַ גראַבליע.“
„זאָל זי“, האָט ווער אַ גיפטיקן כיכיקע געמאָן, „מ'עט עס צונעמען סיי ווי.“

„ביילקע איז אַן אייגענע און אַרבעט שווער.“
„מ'עט צונעמען סיי ווי. מ'נעמט אומעטום ביי די זשידעס.“
„וועסטו אפּשר נעמען ביי מאַרי ליבען אויך,“ חוזקט שוין ווער, „די לאַנגע טשאַבאַטעס אַ כּיבּיי.“
„די לאַנגע פּיס.“

„חיימקעס צען קינדערלעך . . .“

„נו לאָזט געמאָך. זיך צעגראַגערט אַביסל, זעט בעסער מ'זאָל ביי אייך נישט נעמען.“ האָט וואַוורעניוק אין זיין הייזעריקלעכער שטימע אָנגעהויבן כּריפען. „אַנומלטן גיי איך אַזוי פאַרטאָג פּון דער פּאַשע אַהיים. גיי איך מיר און דער נעפּל פאַרשטעלט דעם וועג. זע איך נאָר נישט. וויש מיר די אויגן און זע קוים וואָס פאַר דער נאָז טוט זיך, און דאָ מיט אַמאָל עמיץ טשמאַקעט מיט די ליפּן ווי אַ חזיר. כ'טו אַ גוטן קוק, כ'בין ביי די באַראַקן לעבן די קעסלען. קוק איך שוין גוט, זע איך אַ מענטש ליגט איבערן קעסל און לעקט אָפּ די שטיקלעך געבליבענע קאַשע ביי די זייטן פּון קעסל. מיין איך אַ האַלע-דריגע מן הסתם. טו איך אַ יאָפּקע: דו אַזוינס און אַזוינער, וואָס מעלע גירחס-טו ווי אַ בהמה? אַז ער טוט עס אַ גלאַץ אויס אַ פּאַר רויטע אויגן פּון קעסל אַרויס, אַז די ווערצעלעך פּון דער מאַרדע האָבן ביי מיר גענומען שטעכן פּון שרעק. נאָר אויף דער מלחמה האָב איך געזען אַזעלכע אויגן און אַזאַ פּנים.“

„אן אונדזעריקער?“ פּרעגט איינער מער צוליבן צעשטרייען זיך ווי צוליבן וויסן.

„קען זיין אן אונדזעריקער און קען זיין נישט. דער הונגער האָט אויף אַלע פּנימער איין שאַטן. שטיי איך שוין אַ געפּלעפּטער. צעלאָזט ער זיך ערשט אויף מיר: „דו פּויערישער וויעכעטש, וואָס שפּיגעוועסטו מיט די שפּיגעס, טראָג זיך אָפּ.“ פּון מויל האָט אים געזעצט אַ פינע, — שלּינגט וואוּרעניוק דאָס שפּייעכץ דערצוילנדיק. קומט עס אויס ווי ס'ליגט אים עפעס אין שלּונג, און אַלע באַמיען זיך צו שלּינגען פּאַר אים און רייניקן די העלדזער, „אַ פינע ווי גרינע גאַל, און די געלע און שוואַרצע רינגען אַרום די אויגן האָבן מיך אזוי געמלויצעט, אַז די פּיס האָבן מיר גענומען ציטערן.“ „וועסט דאָ גאַרנישט קריגן“, האָט ער געכריפעט, „דאָס איז מיין קעסל, פּויערישער וויידל דו“, און איידער נואַס און ווען, ער שטייט שוין לעבן מיר ווי אַ דראַנג אויסגעטראַקעוועט מיט דער זעג אין דער האַנט.“

„אַ וואַלד אַרבעטער?“ זיינען אַלע פאַרוואונדערט.

„וואָס דען מיינט איר, אַ האַלעדריגע?“

„אַז מ'קרינט נישט קיין עסן אַפּילו צו קויפּן, פּרעסט מען הינטער זיך.“

„מ'וואַלט געדאַרפט זיך צונויפלייגן און מאַכן אַ קיך ווי אין שטאָט.“

„אין רוסלאַנד, ביים צאַר“, קראַצט זיך אין באַרד דער געוועזענער סטאַראַסטאַ טימאָפּיי, ווי וועלנדיק אַראָפּוואַרפּן פּון זיך די שולד און זי אַריבערטראָגן אויף אַנדערע פּלייצעס, „האַט קאזנאַטשא (די מלוכה) זיך געסטאַרעט עס זאָל זיין ברויט. געווען ווער עס זאָל אַכטונג געבן, און דאָ די ליאַכעס, האָבן די אייגענע מלוכה פאַרטאַכליעוועט און איצט געקומען אויך אונדזער אייגנס פאַרטאַכליעווען.“

„אַט כאַראַבאַ (אַ קרענק!)“ שפּריצט וואוּרעניוק אַרויס אַ פּול מויל מיט שפּייעכץ, „מע האָט שוין איינמאַל אַכטונג געגעבן אין רוסלאַנד. געצאַפט דאָס בלוט עמערווייז און דעם פּיסק פאַרהאַקט.“

„איצטער איז דיר בעסער?“

„נאָר אַן אייגענע אוקריינע וועט זיין גוט.“

„אַן אייגענע נאַגיקע (בייטש) זיך פאַרגלּוסט“, שפּייט סוף כל סוף וואוּרעניוק אויס און נעמט ווידער איינטענהן מיט האַרץ, „אַז דער פּויער וועט זיך אַליין נישט העלפּן, וועט אים קיין מוטער-בריאַה נישט העלפּן. דער פּויער איז ווי אַן אַרבעטס פּערד. אַלע זלינדע פּליגן טשעפּען זיך צו דעם. האָט עס נאָך שכל אַ כוואַטשט צו טאָן מיטן וויידל, איז גוט צו דעם, אויב נישט ווערט עס אויסגעוויגן.“

„אמת, הריציו, פאטאקעוועט אים טימאפיי ציענדיק א האַרעלע פון דער גראַעך באַרד, „גוט געזאָגט, א גוטער באַלעבאָס טרייבט אַראָפּ די זלידנע פליגן . . . אַט וואָס, טרייבט אַראָפּ די זלידניקעס,“ טוט ער כיטרינקע אַ וואונק מיט אַן אויג.

„פאַר וואָס זשע זאָל מען נישט זיין דער אייגענער באַלעבאָס? צעקאַכט זיך וואוּרעניוס. „פון דער גוטער באַלעבאָטישקייט דיינער, טימאָף, זיינען ביי אונדז שוין פאַרכעס אָנגעוואַסן. אוודאי, דער צאַר האָט אַכטונג געגעבן, אַז מער ווי אַ פעניצל ערד זאָל קיינעם פון אונדז נישט אָנקומען,“ קען ער זיך שוין מער נישט באַהערשן, „דערקלער מיר נאָר, אַז מ'האַט אַכטונג געגעבן, ווי זשע קומט עס וואָס אַ האַלב דאָרף קען זיין פּעלד מיט אַ וויעכעטש אויסמעסטן? זאָג מיר נאָר, ווי קומט עס וואָס איר קענט זיך קיינס נישט אונטערשרייבן אויף אוקרייניש? אַ גוטער באַלעבאָס, אַ זלידנע געווען, און איצט איז געקומען אַן אַנדער זלידנע. איך זאָג אייך —“

„הריציו, אַביסעלע שטילער,“ בעט זיך ביי אים אָסיפּ. ער קען זיך אָבער נישט איינהאַלטן. „איך זאָג אייך, אַז די שמאַטעס וואָס איר טראָגט אויף זיך וועט מען נאָך אויך צונעמען. איז ווער פון אייך געווען אין די באַראַקן?“ איז זיין קול מיט אַמאָל געוואָרן אַזוי הייזערדיק פאַרכריפעט, אַז מ'האַט געמיינט אַז עס קומט פון אַ הוילער פאַס, „גריבער באַדעקט מיט קלעצער צו דרייסיק פּערציק אין אַ גרוב. מיט די ווייבער און קינדער האָט מען זיי דאָרט פאַרפאַסט, און מ'גייט אַכטונג, טימאָף, אוי גיט מען אַכטונג, אַז זיי זאָלן האָבן נענוג לייז און ווערעם און רויך פון אויוון, וואָס קישניעט אינמיטן באַראַק. און אַ סך פון זיי האָבן זייערע טאַטעס זיי איבערגעלאָזט פונקט אַזעלכע זשמעניעס ערר ווי מיר האָבן, זיינען זיי געקומען אַהער זיך אויסבעסערן.“

„אַלעהיי וואָלט קאָטש געווען צו עסן,“ באַדויערט ווער.

„אַט דאָס איז דאָך די מעשה, פויערישע קעפּ, וואָס אַז מ'שטאַפט אונדז ווי גענדז לאָזן מיר זיך פליקן.“ האָט עמיץ אַריינגעשטעלט אַ שטעכיק ווערטעלע.

אַן אַנדערש מאָל וואָלט אַזאַ שטעכלקע נישט פאַרשוויגן געוואָרן, אָבער דאָ איז אָבער די היץ פון נעשפּרעך מיט אַמאָל געפאַלן. די עלטערע און באַזאכטע האָבן זיך לאָנג שוין געהאַט אַרויסגערוקט פון רעדל, און אויך די יונגערע מיט וואוּרעניוסן בראַש זיינען עפעס אָפּגעקילט געוואָרן. די אייגענע הילפּלאָזיקייט און די באַהאַלטענע נישט צופּרידנדיקייט מיט זיך, פאַר נישט גרייט זיין צו טיילן זיך מיטן ביסן ברויט מיט אַנדערע, האָט

מאָדנע גענאָגט די נשמה און נישט געלאָזט אַרויסרעדן דעם עיקר, וואָס איז ביי אַ סך געלעגן אויף דער צונג. האָט מען זיך גענומען צעקריכן איינצייק וויין, יעדערער צו זיין סטאָדאַלע און שיער.

יה

אויף גאָלד'ס עצה, האָט שטערנבערג גענומען אויסמירן די באַראַסן. צופיל אויגן שפּיזן אים דורך ווען ער גייט פאַרביי דעם הויף. אויפן דאָרף איז אָבער אויך נישט כראי געווען צו גיין. אויך דאָרט האָט פון יעדן פענצטער אַרויסגעשפיזט חשד און פינצטערע שנאה צום פרעמדן, וואָס שפּאַצירט ביים זייט פון וועג. פון יעדנס אויג האָט ער ווי אַרויסגעלייענט: „וואָס פּלאַנטערסטו זיך דאָ צווישן די פּיס, האָלעדריגע פרעמדע?“ דאָס געפיל פון פרעמדקייט דאָ איז ממש מיט יעדן שעה געוואַקסן אין אים. עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז אַלע חשדים און ביטערע רייד אויף פרעמדע, וואָס ער הערט זיך אָן פון די פּויערים, זיינען אויך אויף זיין חשבון. און כאַטש מ'האָט זיך באַצויגן צו אים מיט דרך ארץ און געוואַלט הערן זיין מיינונג וועגן יעדן זאך, האָט ער אָבער קלאָר געזען אַז ווען ער פּלעגט זיך אין זיינע שפּאַצירן רענענעמערן צו אַ כאַטע, האָט מען עס נישט גאַנץ גערן אויפגענור מען. מ'האָט געזוכט פאַרשידענע אויסריידן אבי אים צו האַלטן וואָס ווייטער פון שטוב, און שוין צו אָפט האָט מען גענומען פאַרפירן מיט אים אַ שמועס וועגן טשוואַרניק. אָנגעהויבן האָט מען מכלומרשט איידל און לשם אינטערעס, אָבער אין דער אמתן האָט מען אינעם שמועס אַריינגעפאַקט אזוי פיל גיפּט און כיטרע אָנוואונקען, אַז ס'איז געווען מער ווי אַ קאַפּוליער אָנצוהערעניש וואָס זיי טראַכטן וועגן אים.

„אַ, אַ גוטן אָונט, פאַניע פּראַפעסאָר! פּלעגט אים אַ באַלעבאָס אַנטקעגן גיין ביז צום טויער, „פּיין צו שפּאַצירן נאָך אַ טאָג אַרבעט, האָ?!“

„אודאי באַלעבאָס, וואַלסט עס אויך געמעגט פּראַוואַן,“ ענטפּערט אָפּ שטערנבערג מיט אַ שטאָך און לאָזט זיך ווייטער גיין, נאָר יענער מאַכט זיך נישט וויסנדיק און ענטפּערט זיך זייטיק, „געווען גוט צו שניידן היינט, וואַרעם און ווייטיק. אַ שפּילעכל, נישט קיין אַרבעט. און דו, זעט מען עפעס נישט דאָרט. אזוי פאַרנומען ביסטו אויפן טשוואַרניק, וואָס? דו דאַרפסט אויך צוהעלפּן בייַלעקען מיטן ברויט?“

„איך וועל נאָך קומען,“ וויל זיך שטערנבערג אויסדרייען פונעם שמועס, נאָר עס רוקן זיך שוין צו נאָך אַ פּאַר פּויערים און דער שמועס קנוילט זיך געוויינטלעך ווי מ'האָט אים אָנגעוויקלט.

„פון טשוואָרניק זעט מען היינטיקס יאָר קיינעם נישט ביים שניידן.“
„זאָג עס נישט, מארי ליבע איז דאָ די גאַנצע צייט. שניידט ווי אַן
אונדזעריקע.“

„און היימקע איז אויך דאָ. ער שניידט לעבן וואַלד.“
„לעבן וואַלד, קומט בלויז אַ קוק טאָן און היידא אים, ווי אַ באַטשאַן
פאַר אַ רעגן.“

„און בייַלעקע ווייזט זיך שוין גאַרנישט. געלאָזט אין גאַנצן צו אַפּקען
שוין. אַט אַ קלוגעטשקע געוואָרן.“

קין בייז וואָרט ווערט נישט געזאָגט אין זיין געגנוואַרט, נאָר דער חוזק
און קנאה שפּאַרט אַרויס פון די מויל ווינקלען, פון דעם וואויל יונגערישן
שפּיען אַריבערן פלוט און אפילו פון דעם באַמיען זיך פון אַנדערע צו
פאַרענטפּערן:

„נו, קין אייגענע פעלדער האָבן זיי דאָך נישט, און געדונגענע קען מען
אויך מיט פרעמדע הענט באַאַרבעטן.“

„עסן גיט זי פון דעסטוועגן זייער גוט,“ כאַפט זיך אַרויס איינער,
„מיינע שניידט אויף בייַלעקעס פעלד, האָט מען זיי היינט געגעבן קליסקעס
מיט מילך, האָט זי נאָר אין חתונה טאָג געגעסן אַזעלכע. אזוי דערציילט זי
אַליון, מײן באַבע,“ האָט ער זיך אַזש פאַרכליניעט.
„דאָס זשאַלעוועט זי קיינמאָל נישט, בייַלעקע.“

„און ברויט אוודאי, אויך פּרישס,“ וויל זיך אַן אַנדערער דערוויסן אויף
גענוי, „פאַר וואָס זשע האָט עס פאַן קאמינסקי דווקא איר געגעבן די
קאַנצעסיע?“

„נו, אַהיים!“ נעמט איינער אונטעריאָגן, „ס'איז שוין היפּשלעך טונקל,
סידן איר ווילט היינט שלאַפּן אין דער הויפּישער קאָזע (טורמע). מ'טאָר
שוין מער נישט זיין אין דרויסן ווען עס ווערט נאַכט. שוין דערלעבט זיך.“
נאָך יעדן שמועס אַזאַ, איז שטערנבערנגן קלאָרער געוואָרן. אַז אין דער אומ-
רויאַקער אָנגעלאָדנקייט אין דאָרף נעמט מען אים און די יידן פון טשוואָרניק
נישט אַריין ווי אייגענע. פאַרקערט נאָר, אַ טייל פון דער אומרויאַקייט און
שנאה טראָגט זיך אויך אַנטקעגן זיי.

דאָס בעסטע וואַלט שוין אפּשר געווען צו זיצן אין שטוב, איז אָבער
דאָרט גאָר שווער איינצוזיצן; די גאַנצע שטוב וואָס איז באַשטאַנען בלויז
פון איין צימער, איז נאָך איצט אויך געוואָרן אַ בעקעריי און אַ קראָם, וואו

בארצא איינוואוינער שטייען אין שורה שעהנווייז ווארטנדיק אויפן ברויט.
נאך איידער עס ווערט רעכט פארטיק צעכאפט מען עס.

ביילקעס רעכטע האנט ביים פארקויפן און ביים אויוון איז מארטאכע,
א יונגע אלמנה, וועמען דער מאן, א פארקאבעק ביים פרייז, האָט געלאָזן א
א ירושה, — לויט איר אייגענעם אָפּמשלען עס, — א קאלט בעט, א
נאקעטן דרויסן און א בייטש, — איז זי אויך דעם פריצעס. . . שטייענדיק
ביים אויוון א פארפלאמטע, פארבונדן דעם קאָפּ מיט א נאָסן האַנטעך,
פלעגט זי מיט איר צינגל אָפּשלאָגן דעם כסדרדיקן געזשום, וואָס איז
געשטאַנען אין צימער. איר הילכיק, הוצפהדיקע שטימע האָט ווי געפאַטשט
איבער אלעמענס קעפּ, אָבער דווקאָ נישט אָפּגעשטויסן פון זיך. אין גוטן
מוט אזוי אריינגעזאָגט, דאָ דעם באַלעבאָס, דאָ אַן אנדערן; און אלץ מיט
א וואונק און א ברייטן שמעכיקן שמייכל איבערן פאַרשפיצטן פאַרפלאַמטן
פנימל. גאָר הוצפהדיק און שאַרף ווי א קלינגל פלעגט ווערן איר קול, ווען עס
פלעגט אריינהינקען אין צימער דעם פריצעס זינדל. דאָס פוילישע זעקס-
קאנטיק היטל פאַררוקט וואויל יונגעריש אָן א זייט און דאָס גאַנצע אַריינ-
קומען עפעס אזוי אַרויסרופעריש גראָב. יעדער תנועה זיינע האָט עפעס ווי
געוואָרנט: „אָט דאָ שטיי איך! אָט דאָס בין איך, פאַן קאַמינסקיס זון. אָט
בין איך דאָ געקומען א קוק טאָן וואָס איר טוט, האַלעדריגעס. פאַרמאַכט
זשע די מיילער!“

געוויינטלעך פלעגט אים בייילקע אַנטקעגנטראָגן א פאַרפלאַמט פנים
און א פאַרשטייעטן סקאַצל קומט, נאָר באַלד פאַרגעסן אין אים און אים
איבערלאָזן צו מאַרטאָכעס שאַרף צינגל.

„דער פרייז קען זיך דאָ גוט אויסוואַרעמען די ביינער,“ טוט זי א וואונק
צו אים פאַטשנדיק דערביי מיט אימפעט אויף די זייטן פון א ברויט,
וואָס ליגט אויף דער לאָפעטע גרייט אַריינגערוקט צו ווערן אין אויוון
אַריין. יעדער נעמט עס אָן ווי אַן איינלאַדונג און טוט זיך אַ לאָז מיט אַ
פלינקען הינקען צום אויוון.

„נישט צו נאָענט פריצל, וועסט זיך נאָך חלילה אָפּסמאליען די וואַנצעס,“
טוט זי אים אַ לאַך גלייך אין פנים און רוקט אַריין דאָס ברויט אין אויוון
אַריין.

„קום זשע דו אַהער,“ פאַרנעסט זיך דאָס פריצל און גיט איר א צופ
הינטן אַרום ביים נאָסן האַנטעך. ער דערכאַפט זיך אָבער באַלד אז עס זיינען
דאָ צופיל אויגן און ווענדט זיך צו בייילקען:

„עפעס אַ סך אויסגעבאַקן היינט, בייילקע?“

„פינעף געבעקלעך,“ ענטפערט ביילקע, נישט אויפהייבנדיק דעם קאָפּ פון דער דייזשע, נאָר דאָס פּריצל האָט שוין נאָר פּאַרנעסן וואָס ער האָט געפּרעגט און הינקט אַוועק צו דער טיר אָן אַ גוטן טאָג. דער עולם אָטעמט פּרייער אָפּ, נאָר איין מאַרטאכע קען זיך נישט באַרואיקן:

„אזאַ מוידניק, מאַרינע איז ווייניק פאַר אים,“ לאָזט זי ערשט אויס דעם כעס אין אויוון אַרײַן, „אויך מיר אַ מאַנסביל,“ פּאַטשט זי האַסטיק אַ ברויט פון אַלע זײַטן און רוקט עס אין אויוון אַרײַן מיט אַ טראַסק, „געמײנט ער האָט געטראָפּן דאָס אָרט.“

די ווייבער אַרום שווייגן און שלײנגען אַראָפּ די גיפטיקע שמיכעלעך צוזאַמען מיטן שפּיעכץ, וואָס קומט אין מויל פונעם ריה פון פּרישן ברויט.

„אזאַ יונגעראַמאָן ווי איר, פּאַניע שטערנבערג, פּאַרשטיי איך נישט פאַר וואָס איר זיצט דאָ,“ האָט דאָס פּריצל איינמאַל פּלוצים זיך אַ ווענד געטאָן צו שטערנבערג און אַפילו נישט געפּרואוּט באַהאַלטן דעם טאָן פון גיפטיקן חוּזק. „איר מוזט דאָך זײַן אַ זשידאָווסקע פּאַטריאַט. וואָס זשע זיצט איר דאָ? אָדער מ'פּאַרט קײן פּאַלעסטינע אָדער מ'קריגט זיך אדורך צו די קאָמוניסטן. כ'האַב איינעם אזאַ פּאַרשוין געזען אין שטאָט,“ האָט ער זיך צוגערוקט נעענטער צו שטערנבערג, מכלומרשט היימישעלעך, „מ'האַט אים געבראַכט פון דער סאַמע גרעניץ, וועט ער שוין עסן פּלױמען מיט פּלייש.“

„אונדזער לערער מישט זיך נישט אין אַזעלכע זאַכן, פּרייז לעבן, און מיר דאַרפן אים דאָ האָבן,“ האָט ביילקע געוואָלט פּאַרהיטן שטערנבערגן פון ענטפערן.

„מישט זיך נישט,“ האָט זיך דאָס פּריצל אַ שטעל געטאָן, „און איר דאַרפט אים האָבן? אַ שײנע זאַך! און אונדז פּרעגט מען שוין גאַרנישט?“ האָט ער מאָדנע אַרויסגעקוויטשעט, אזוי אז מ'האַט נישט געקענט דערקענען צי דאָס איז ערנסט אָדער בײזער חוּזק, „דער טשוואַרניק איז דאָך דאַכט זיך אונדזערער, האָ?“ נאָר באַלד האָט ער געביטן דעם טאָן און האָט אַ לאַך געטאָן, „נו דערווייל טרייבט מען אייך נאָך נישט, ביילקע, נאָר איז עס דען נישט אמת, פּאַניע שטערנבערג, אַז אַלע יונגע יידן זײנען קאָמוניסטן? יידן זײנען קײנמאַל נישט דאַנקבאַר,“ האָט ער נישט געוואַרט אויף שטערנבערגס ענטפער, „פּוילן איז אַלעמאַל געווען גוט צו די יידן און די יידן האָבן געהאַלפּן צעטיילן פּוילן.“

„די געשיכטע לערנט אַנדערש, פּאַניע קאַמינסקי, האָט זיך שטערנבערג שוין נישט געקענט איינהאַלטן,“ דאָס האָט די פּוילישע צערינסקײט געבראַכט צו פּוילנס צעטיילונג.“

„אודאי, איר יידן ווייסט דאך אלץ בעסער. איר ווייסט אפשר אויך וואו מ'קאכט איצט הייסע וואסער צו גיסן אויפן פוילישן מיליטער,“ האָט ער זיך שוין נאָר צעקאָכט, „מיר וועלן אייך ווייזן אלעמען. נישט נאָר די בערד דאַרף מען אייך שניידן,“ האָט ער גענומען הינקען צו דער טיר, „איר מיינט, מיר ווייסן נישט. עס געפעלט אייך נישט דאָ, גייט אייך קיין פּאלעסטינע,“ האָט ער אַ האַס געטאָן מיט דער טיר, נאָר באַלד זיך אומגעקערט און אַרייני-געוואָרפן אַ פּוילישע צייטונג, וואו אויף דער ערשטער זייט איז געווען אַ גרויס בילד פון אַ מחנה מאַרשירנדע פּוילישע לעגיאָנערן און פון פענצטער גיסט אויף זיי אַ ייד אין טלית און תפילין אַ טאָפּ וואַסער.

שטערנבערג האָט פאַרביסן די לייפן און איז אַרויס פון שטוב. דאָס האַרץ איז אים געווען שווער. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז עמיץ גייט אים נאָך מיט אַן אַרויסגעשטרעקטער צונג און חוּקט פון אים און פון אַלע לעבע-דיקע. אַ בילד וואָס ער האָט דאָ נישט לאַנג צוגעזען אין שטאָט האָט זיך אַ שטעל געטאָן פאַר אים און פאַרשטעלט דעם וועג: „אַ זייטיק געסל אין שטעטל. צוויי לעגיאָנערן יאָגן זיך מיט אַ געלעכטער נאָך אַן עלטערן יידן. דער ייד לויפט, די פּאַלעס פון זיין קאפּאַטע פּלאַטערן אויף צוריק און אַזוי אויך זיין שרייען. און אַט האָט זיך דער ייד פאַרפּלאַנטערט אין די פּאַלעס און איז געפאַלן. די לעגיאָנערן האָבן זיך אַ וואָרף געטאָן אויף אים, און כאַכאַטשנדיק גענומען פּידלען מיט אַ באַיאָגעט איבער זיין באַרד. דעם יידנס געשריי איז יאָמערלעכער געוואָרן. געקומען עפעס פון דער טיף, פון נאָר ערגעץ ווייט, ווי פון דער ערד אַרויס און זיך געקויקלט אין דעם אַרומיקן פּוסטן געסל מיט אַ מוראדיקער עלנטקייט.“ דאָס געשריי גייט אים איצט פאַרויס און חוּקט דאַכט זיך אויך. ער האָט זיך געוואָלט אומקערן אַהיים, נאָר דערמאָנענדיק זיך אַז עס וואַרטן דאָרט אויף אים די לעצטע צייטונגען וואָס נאָלד האָט נעכטן געבראַכט פון שטאָט, האָט ער גענומען אַוועקשפּאַנען האַסטיקער. ער האָט לעצטנס מורא צו עפענען אַ יידישע צייטונג, ווייל פון יעדער שורה טראָגט זיך דאָרט דער זעלבער עלנטער געשריי אין אַ פּוסטן חלל אַריין. עס גייט אויף פון דאָרט, דאָס פאַרשעמטע געוויין פון מאַמעס צוועענדיק די קינדערס שאַנד, דאָס גרויליקע כליפען פון אומבאַהאַלפענע טאַטעס, און דאָס שטומע שלוכצן פון קליינע קינדער ווי דערשראָקענע שעפּסן פאַר דער שחיטה. די עלנטע קולות פון קרבן און דאָס חוּקדיקע לאַכן פון שונא מישן זיך איצט אויס און טאַנצן און רינגלען אים אַרום. שפּרייט ער האַסטיק ווי ער וואָלט זיך וועלן אַרויסריירן פון קאָשמאַרישן רינג. אַט איז ער שוין ביים ברונעם, פון וואַנען מ'האַט שוין נישט געשעפט קיין וואַסער זינט דעם אָנהייב פון דער מלחמה. דאָרט אַהין האָבן די קאָזאַקן אַריינגעוואָרפן חיימס איין און איינציקע פאַרפּייניקטע שוועסטער. דער

פולער עמער אויפן ראנד פון ברונעם איז ווי אלעמאל געשטאנען א טרוקענער און דער ווינט האָט מאָנאָטאָן געריבן די פאַרזשאַווערטע קייטן מיט אַ נישט היימלעכן גרילץ. אַ שרעק איז אים באַפאַלן אַריינקוקנדיק אינעם שוואַרצן חושך פון דער ברונעם, און מיט דער שרעק איז אין אים אויפגעגאַנגען אַזאַ נאַגנדיקער געפיל פון הילפלאַזיקייט און אָנמעכטיקן כּעס. ער האָט אָנגעהויבן לויפן מיטן וועג, זיך באַלד פאַרקירעוועט צום וואַלד צו, דאָרט וואו די שניטערס געפינען זיך איצט, אָבער די כוחות האָבן אים נישט געקלעקט צו באַגעגענען עמיצן, קוקן אַ מענטש אין פנים אַריין אַפילו אַ היימישן, אַן אייגענעם. האָט ער זיך אַ וואָרף געטאָן אין גראָז אַריין מיטן פנים אַראָפּ און פאַרביסן די ליפּן ביז בלוט. אָפּגעלעגן אַ וויילע, האָט ער זיך פּלוצים אַ כאַפּ געטאָן און גענומען רייבן די אויגן. באַלד פאַרגעסן וואָס ער טוט און אַ שטרעק געטאָן די הענט ווי ער וואַלט עמיצן אַרומגענומען און אָנגעהויבן העשען און ציטערן מיט אַלע גלידער. ער האָט זיך צוריק דערזען אַ קליין יינגל: זיי זיינען נאָר וואָס געקומען פון אַ דערבייאַיק שטעטל, וואו די מאַמע איז מיט זיי אַנטלאָפּן אין דער צייט פון דער מהומה, באַלד אין אָנהייב פון דער מלחמה. דער טאַטע מיטן עלטערן ברודער זיינען געבליבן אין דער היים. אַריינקומענדיק אינעם ליכל וואָס פירט צו זייער הויז, האָבן זיי דערזען דעם טאַטן שטיין אין די וואָקן פאַרן חרובן הויז. דאָס פנים מיטן קאַפּ פאַרבאַנדאַזשירט, בלויז די אויגן שוואַרצע און גרויסע האָבן זיך אַרויס געזען. די פים האָבן זיך אים דאָן אונטערגעהאַקט און ער האָט אַ פאַל געטאָן פאַר זיינע פים מיט אויסגעשטרעקטע הענט: „טאַטע!“ איז זיין בליק פאַרנליווערט געבליבן הענגען אויפן קריעה־ריס אין טאַטנס לאַץ. אין די אויערן האָט אַ פּלאַץ געטאָן דער מאַמעס איבערגעבראַכענער שליוכץ: „וואו איז דאָס קינד, דוד?“

„דאָרט . . .“ האָט ער קוים געהערט אַ שטיכלן שעפּטש פון טאַטנס פאַר שמאַכטע ליפּן, און זיין בליק איז מיטגעצויגן געוואָרן מיטן טאַטנס בלייבן פינגער ווייזנדיק אַרויף צום הימל. דעם שפיץ פון טאַטנס פינגער האָט ער שוין נישט געקענט דערבליקן, אַזוי הויך האָט ער זיך אויסגעצויגן אין דער ווייטסטער בלויקייט אַריין.

דאָס בילד האָט זיך איצט אַזוי בולט געצייכנט פאַר אים, אַז ער האָט געגעבן אַ שפּרונג אויף, ווי וועלנדיק עפעס אָנכאַפּן און איז מיט אַמאַל געבליבן שטיין אַ געפּלעפטער מיט אויסגעשפּרייטע הענט. אַרום האָט געסיקעט אַזאַ מוראדיקע שטילקייט, אַז ער האָט אַ היפשע וויילע מורא געהאַט צו רירן זיך פון אָרט . . .

פאַר וואָס ער איז גלייך נישט געגאַנגען אַהיים האָט ער זיך נישט געקענט

קלאָר מאַכן. עפעס האָט אים אַ צי געטאָן צו גיין ווייטער מיט דער לאַנגע און צוגעפירט ביז צו בייַלעקעס פעלד וואו די שניטערקעס האָבן אים פרייַלעך באַגריסט. אַ שניטערקע האָט אים דערלאַנגט אַ סערפּ און געוויזן ווי אזוי מ'שניידט. האָט ער אַראָפּגעוואָרפּן דאָס רעקל און זיך אַוועקגעשטעלט שניידן. ביי די ערשטע פּאַר פּאַרזיכטיקע שניט, האָט זיך אים נאָך געדאַכט אַז ער שפּילט זיך סתּם אזוי, און ער האָט זיך אַפּילו געפרוּאוּט אַ ווערטל טאָן מיט דער שניטערקע לעבן אים, אָבער באַלד האָט ער דערפּילט דעם טעם פונעם ביטערלעך געשמאַקן ריח פונעם אייגענעם שווייס וואָס רינט איבערן פנים, איבער די אויגן לעפּלעך און ווערט פאַרפאַלן הינטערן צעכראַסטעטן קאַלנער, העט אַוועק באַרג אַראָפּ דעם אייגענעם לייב. ער האָט מיט אַמאָל אַלץ פאַרגעסן. אין מוח איז לופטיקער געוואָרן. פאַר די אויגן איז אַפּילו אַ נעפל, נאָר דאָך איז, דאַכט זיך, אַלץ דורכזיכטיק קלאָר. דער רוקן ברעכט אַפּילו, די דלאַניעס פון די הענט זיינען אויך נישט עפעס ווי עס באַדאַרף צו זיין, אָבער עס אַטעמט זיך מיט לעבן. געמסט אָן אַ זשמעניע זאַנגען מיט דער לינקער האַנט און מיט דער רעכטער טוט זיך אַ שנייד מיטן סערפּ, קוועלט אויף דאָס האַרץ פון אַ מאַדנעם געפּיל. עפעס היימישם שטראָמט מיט דיין אייגענעם שווייס איבער די הענט, דורך די זאַנגען צו דער ערד; און פון דער ערד קוקן צו דיר קעפלעך זאַנגען און בייגן זיך, און ביים איבערשניידן זיי נאָענט ביים וואָרצל גייט אויף דאָס גורלדיקע געפּיל פון אַפּשניידן דעם קינדס נאָפּל פון דער מאַמען. עס ווילט זיך אַזש אַ גרוזשע טאָן מיט די ציין און פּילן דעם זאַפטיקן טעם פון ערד און נאַפּל. ווען נישט וואָס ער האָט פאַרמאַכט די אויגן, וואָלט ער אוודאי דערזען רינען בלוט . . . אָבער מאַדנע, אַט זעט ער דאָך, דאַכט זיך, דאָס בלוט אויך מיט פאַרמאַכטע אויגן, נאָר ס'איז נאָר ווייס, נישט רויט . . .

ער האָט זיך אַ וואַקל געטאָן. דאַכט זיך אַז דער סערפּ איז אים אַרויסגע- פאַלן פון האַנט, נאָר עס מאַכט נישט אויס, אַבי מען באַרירט נאָר איינמאָל אַ זאָך בלייבט שוין אַ צייכן אויף אייביק. עס קען דאָך נישט זיין, אַז אַלץ וואָס מיר טוען זאָל סתּם אזוי פאַרשווינדן אין חלל. זיכער, צייכענען מיר זיך אין דער וועלט. אונדזער צייכן אויף אַלץ, אונדזער טראָט בלייבט אומעטום. און די וועלט? יאָ, זי צייכנט זיך אוודאי אין אונדז, האָ? פאַרוואָס זשע קען ער נישט איבערדרייען מיט דער צונג? פאַר וואָס האַקט אים אזוי אין קאַפּ? וואָס טוט ער דאָ?

„האַסט זיך צעשניטן פּראָפעסאָר?“ שטעלט זיך אָפּ אַ שניטערקע לעבן אים גרייט צו העלפּן.

„א טרונק!“ רייסט זיך פון אים אַרויס אַ געבעט און ער איז ווידער אין

א טראַנס פון א פּלאַנטער, וואָס וויקלט זיך און וויקלט זיך און האָט גאָר קיין סוף נישט, נאָר ס'איז זיין פּלאַנטער און זיין קנול. וויקלט ער זיך מיט און פּילט, און ס'האַרץ נאָנט: עס איז איינע פון די לעצטע נעכט איידער ער איז אוועק פון דער היים. פחד אין אַלע ווינקעלעך, עפעס אַ פּרעמדער אורח דערציילט מיט מוראדיקע פּרטים ווי אזוי מ'האָט דערמאָרדעט די פינסקער קדושים. די מאַמע כליפעט שטיף, דער טאַטע קוקט קאסאַקע שטאַליס און שאַרף אין אַן ערגעץ אַרײַן, און ער האָט דאָס געפּיל ווי ער וואָלט זיך אין עפעס איינגעביסן ביז בלוט. און ממש ווי פון אַן אומענדלעכער ווייטקייט הערט ער עמיצן זאָגן. עס איז דאָכט זיך דעם טאַטנס קול און אפשר דעם אורחס, און אפשר בידנס צוזאַמען:

„מ'צווינגט אונדז מדחיק צו זיין דעם קי . . . מ'שניידט שוין מיט די וואָרצלען.“

„וואָרצלען קען מען אָבער נישט אויסשניידן.“

„אָט פּאַרט ער אוועק פון דער היים, נעמט ער זיי דען נישט מיט מיט זיך? ריח פון אַ הויז איז אויך וואָרצלען, און דאָס גייט מיט אומעטום.“

ער פּילט, אַז ער פּאַרשטייט נישט וואָס זיי שמועסן. ער קען שוין אַפּילו נישט דערזען די שמועסערס. די רייד מיט די מענטשן דערווייטערן זיך פון אים ווי זיי וואָלטן גענומען אוועקשווימען און צעריינען אין דער הייז.

„אָט איז וואַסער, פּילכט זיך שוין בעסער?“

„אורדאי, ער וועט נאָר אַביסל אָפרוען.“

רוט ער טאַקע, און עס שטייען אים שוין פאַר די אויגן יום טובדיקע מחנות, פענער איבער פענער. פרייד גיסט זיך פון אויג צו אויג און האַנט דרוק צו האַנט דרוק. מענטשן קושן זיך אין די נאַסן: „פרייע זיינען מיר מיט אַלע באַפרייטע פעלקער“ הערט ער זיך אַליין רעדן פון אַ הויכן באַלקאָן אַראָפּ, „אתחלתאָ דגאולה. יונג און אַלט וועלן מיר באַנייען אונדזער בונד מיטן אַלט נייעם לאַנד. מיטן שווייס פון אונדזערע פּנימער וועלן מיר זעטיקן די ערד; און אויב מ'וועט דאַרפן בלוט, זאָל עס זיין דאָס הייליקע מאַמע בלוט בשעתן געבוירן. אמת, מיר זיינען דאָ איינגעוואָרצלט שוין באַלד טויזנט יאָר,“ הערט ער, דאָכט זיך, עמיצן פאַרענטפּערן זיך, אָבער ער קומט עס ביי מיט גרויס ווייטיק און נאָגעניש ביים האַרץ. „אונדזערע וואָרצלען וועלן מיר מיטנעמען, און דאָס וואָס ס'לאָזט זיך נישט, וועט זיין דאָס שטיקל נאָפּלפּלייש וואָס מ'שניידט אָפּ כדי דאָס קינד זאָל לעבן . . .“ קנולט זיך נאָך אַלץ דער פּלאַנטער און עס נאָנט דאָס האַרץ אזוי ווייטיקלעך זיס. דער באַלקאָן ווערט צעפּלאַסן אין דער לופטן. יעדער שטיק האַלץ טראַגט זיך

פאר זיך לעבעדיק אין אן אנדער ווינקל און ער — שפאנט פריי און מוטיק מיט אלעמען און צווישן אלעמען. דער חלום פון דורות ווערט מקוים און אונדזער דור איז דער בעל זוכה. און אָט נאָר אין מיטן דער גרויסער פרייד אַ יאָמערלעך געשריין: „יידן, ראטעוועט זיך, אַ פּאָגראָם!“

פונעם געשריין, האָט ער אויפגעפנט די אויגן און זיך גלייך דערמאָנט וואו ער איז, אָבער אַ מאָדנע שווערקייט זאָגט אין זיינע גלידער. ווייזט אויס, אַז די שניטערקעס האָבן אים אוועקגעלייגט אין שאַטן, פאַרמאַכט ער צוריק די אויגן און איז גלייך אין מיטן געיאָמער פון קינדער און פרויען. וואָס זשע האַלט ער אין האַנט? אַ האַמער? אַ האַק? אַרום אים זיינע חברים און חברטעס פון החלוצ וואָס איז איצט אַ טייל פון דער זעלבסטשוץ. דער קאַמף איז אַ ביטערער. עס זיינען דאָ געפאַלענע אָבער קיין שרעק פילן זיי נישט. מיט אימפעט רייסן זיי זיך אַריין צווישן די כוליגאַנעס, וואָס האָבן זיך נישט געריכט אויף קיין ווידערשטאַנד און מ'פאַרייאָגט זיי. און אָט טאַנצט אים אַנטקעגן די לאַנגע בריק. ער שטייט און חזרט זיך אַ פרעמדן נאָמען: שטערנבערג יצחק, פון ווערבע, 26 יאָר אַלט. אָ, ווי אַלט ער איז שוין.

„מ'דאַרף אָפּשניידן דעם נאָפּל“, האָט ער זיך ראַפּטום אויפגעזעצט און אַ נאָס געטאָן מיטן פּוֹלן אָטעם.

„צו געזונט“, האָט ער דערהערט אַ קענטלעך קול, דאַכט זיך בייַלעך.

„זע נאָר ווי דאָס נעמט זיך איבער ביי אונדז“, האָט מאַרטאַכע אַ קלינג געטאָן מיטן אַרויסרופערישן קולכל, „שוין איינמאָל אַ שניטער. מ'קען מיט זאָ אַ לענדער בויען. אַביסעלע זון אויפן קעפעלע, חלשט עס.“

„איר'ט שוין ביי מיר זיצן אין שטוב און נישט אַרומשלעפּן זיך אין דער היץ“, האָט בייַלעך מכלומרשט בייזלעך אים צוגעלייגט אַ נאָס האַנטעך צום קאַפּ. „מיר האָבן זיך עס שוין איינמאָל דערשראַקן.“

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער האָט טאַקע געחלשט אויף אַן אמת און די שניטערקעס האָבן אים אַהיימגעבראַכט אַ האַלב טויטן, און ערשט ווען דער הויף דאָקטאָר האָט אים מיט געוואַלד אַריינגעגאַסן אין מויל עפעס אַ רפואה, איז ער געקומען צו זיך.

עטלעכע טעג איז ער נאָכדעם נישט אַרויס פון שטוב. פאַר די שטוביקע האָט עס געמיינט, אַז ער פילט זיך נאָך אַלץ נישט מיט אלעמען. פאַר זיך אָבער, האָט שטערנבערג געוואוסט אַז ער האָט פשוט מורא אַרויסצוגיין אויפן וועג אַליין. דאָ אין דעם כסדרדיקן טומל פון די באַראַקישע ווייבער וואָס וואַרטן אויפן ברויט און די בראַקערס וואָס פאַלן אַריין פון צייט צו צייט ווי די היישעריקן, האָט ער זיך געפילט בעסער און ס'איז אים

לייכטער אָנגעקומען אָפּצושלאָגן דאָס געשריי, וואָס יאָגט אים נאָך אַפילו אין שלאָף. דאָ, אין טומל, האָט ער זיך לייכטער געקענט אָפרוקן אין אַ ווינקלעל מיט אַ תלמיד און פאַרגעסן זיך אין לערנען און אויף אַ וויילע פאַרטרייבן פון זיך די בילדער און געשעענישן פון פריערדיקע טעג.

יט

און אויך אויפן טשוואַרניק האָבן זיך אָפט באַוווּזן נייע פּנימער. זיי פלעגן אָנקומען עפעס ווי אינמיטן דערינען. מען האָט נישט געהערט קיין וואָגן צופאַרן, נישט דאָס פייפן פון דער קליין־באָן, און אָט עפנט זיך די טיר און עס „גוט מאָרגנט“ שוין אַ שוואַרץ אָדער גראַ בערל מיט אייגעלעך זשוואַווע און זוכנדיקע, אָדער אייגעלעך ווייכניקע מיט טארבעלעך אונטער זיי, און סע זוכט, נישטערט פלינק און נייגעריק. כאַפט אַ קוק אויפן טיש וואו שטערנבערג זיצט מיט די קינדער און לערנט, פּוילט זיך נישט און רוקט אַריין די אויגן מיט דער נאָז הארט צום בוך אין וועלכן מען לערנט, און טוט אזוי אַ סמאָרע און אַ רעד צוזאַמען: „אָט דאָס לערנט איר? שלום עליכם!“

„עליכם שלום,“ ענטפערט שטערנבערג כלאחר יד און לאָזט זיך מיט אַזא יידן אין קיין טיפע מחזקות נישט אַריין.

„נו, נו, שטערט זיך נישט,“ ווערט שוין דער פאַרשוין גרויסמוטיק און שטייט שוין אין אַנדערן ווינקל פון צימער ביים גרויסן באַק אויוון, און כאַטש אין דרויסן איז נאַנץ וואַרעמלעך און אין שטוב איז טאַקע דושנע און הייס, טוט דער פאַרשוין אַ הייב די הענט אַקעגן פלאַם אָדער נעמט גלעטן אַ הייס ברויט ווי ער וואַלט געוואָלט זיך אָנוואַרעמען.

„אַ סך געבעקלעך גיט איר אויס אַ טאַג? אַ וואַ, גוט אויסגעבאַקן. עס פאַרשמעקט די נאַס,“ פאַרשט ער און קאָמפּלימענטירט אין איינעם און אַלץ נישט דירעקט נאָר זייטיק.

„אַ מעקלער?“ פאַרט אַרויס בייַלעקע מיט אַן אַרויסרוף.

„איז וואָס?“ לאָזט יענער נישט אָפּ.

„כ'האָב מיינע אייגענע צושטעלער.“

„איך בין חליִלָה קיינעם נישט מסיג גבול. געזונטערהייט. ווי מ'בעט זיך אזוי שלאָפט מען. סיי ווי קען איך אונטער פּופּציק זאָס נישט פאַרקויפּן. ס'לוינט נישט דאָס פירן אַהער.“

ביי בייַלעקען הייבן די באַקן זיך אָן צו רויטלען און זי רעדט שוין נאַנץ

געלאסן אין אויוון אריין: „כ'האָב אפילו נישט וואו צו ליגן אזוי פיל מעל אויף אמאָל. אז מ'עט געוואָר ווערן, וועט מען מיר צעטראָגן די ביינער.“

„איר וועט עס פאַרצוקערן. אמת קאָרן מעל.“

„יאָ, ווען איך זאָל האָבן צוויי אויוונס,“ ווערט ביילקע שוין ווייכער און גיט אויס אַ סוד מיט וועלכן זי טראָגט זיך אַרום די לעצטע פּאָר וואָכן צו ברענגען אַ בעקער יונג פון שטאָט און באַקן ברויט אויפן גרויסן מאָסשטאב. זי וועט מוזן אויפבויען נאָך אַן אויוון אויפן הויף פון טשוואַרניק. זי וועט זיך דאַרפן דורכערדן מיטן פּריץ וועגן דעם ווי נאָר ער וועט אַרייַן-קומען אַ קוק טאָן וואָס עס הערט ביי איר.

„די מקחים זיינען אפילו העכער היינט,“ לאָזט דער מעל-סוחר נישט אָפּ, נאָר אזוי ווי ער האָט אָפּגעקויפט אַ גאַנצן וואַגאָן מעל, און פאַר אַ פעטשאַטיק, וועט ער עס געבן אין גלייכן געלט, „פאַר מזומן לאָז איך אַרונטער אַ פּראָצענט!“ ווערט ער שוין נאָר צוגעלאָזן.

„ווען וועל איך זיי קריגן?“

אזוי ווערן אָפּגעטאָן כמעט אלע געשעפטן אַרום דעם ברויט באַקן. אמאָל מיט די סוחרים אַליין, אמאָל דורך מעקלערס און אָפט אפילו דורך שטאָטישע בעקערס, וואָס ברענגען גרייטע געבעקלעך ברויט צו פאַרקויפן. און אזוי שנעל ווי מ'דערשמעקט אין די באַראַקן דעם ריח פון אַזאַ פאַר-שווינדל אויפן טשוואַרניק, שטייט מען שוין אין דער ריי און מ'בעט זיך צונעמען דאָס געלט אין פאַרויס. פון וואַרטן ביז דאָס ברויט זאָל זיך אָפּקילן קען נאָר קיין רייד נישט זיין, מ'צעכאַפט עס איידער ס'ווערט נאָך ווי געהעריק פאַרטיק.

„ס'וועט זיין שפּאַרעוודיקער,“ האָבן גאַנץ ערנסט די ווייכער פון די באַראַקן איינגערעדט ביילקען זי זאָל זיי וואָס שנעלער געבן דאָס ברויט, „אַז ס'איז אויסגעבאַקן, קנאַקט עס אונטער די ציין און ס'גליטשט זיך אַרונטער ווי געקאַכטער באַב, ווען ס'איז אַביסל ריילעך קלעפט זיך עס אין מויל, דויערט עס לענגער.“

„פונקט ווי אַ נישט דערבאַקענער מאַנסביל,“ וואַרפט אַריין מאַרטאַכע איר ביטערן שמייכל.

„די פאַנסקע בולקעלעך, מעגסטו פאַטשקען וויפל דו ווילסט, ביילקע,“ טענהט מען מיט איר אין גוטן מוט, און ביילקע אַ פאַרשמיעטע דערווידערט, שרייט און בייזערט זיך און גיט זיך סוף כל סוף אונטער, ווייל די דייזשעס זיינען אָנגעפּווישט מיטן טייג און זי דאַרף האָבן דעם אויוון וואָס שנעלער.

„און אז די בייכער וועלן אייך וויי טאָן צו וועמען וועט איר קומען מיט טענות?“

„דו זאָרג זיך בעסער פאַר דיין קעשענע, ביילקע, און לאָז געמאך זייערע בייכער,“ דערווידערט איר מארטאכע און דער ביטערער שמייכל אויפן אלמנה פנים צעשפרייט זיך נאָך מער, „ס'אַנדערע,“ טוט זי אַ פארשנירעווע דאָס פּיסקעלע און די מינע ווערט ביי איר אַן ערנסטע „אז די בייכער וועלן זיי וויי טאָן, האָט דאָך פאַן קאַמינסקי אַ קראָם, אַן אפטייק . . .“

„אויף זיין באַגרעבעניש זאָל אַזוי פיל בלייבן, וויפל ס'בלייבט אונדז מיט וואָס צו גיין אין קראָם נאָכן שבתדיקן אויסצאָל,“ רערט זיך איינע נאַנץ געלאָסן און כמעט אַן כעס, נאָר די אויגן ברענען ביי איר און ביי די מויל-ווינקלען קנייטשן זיך אַזעלכע טיפע קנייטשן, וואָס פאַרפינצטערן דאָס גאַנצע פנים מיט עפעס אַן אשיקן און פחד אַנוואַרפנדיקן קאָליר.

„אַ קראָם איז עס? אַן אפטייק. אַלץ מיט נאָלד צוגלייך. איך פאַר דאָך אין שטאָט, ווייס איך,“ העלפט זיי ביילקע אונטער און די פאַרפלאַמטע באַקן גליען אַזש און די אויגן קוקן זייטיק צום פענצטער מיט באַהאַלטענער שרעק.

„אַבי מ'זאָגט, ביילקע, אַז דו ביסט אַ שותף צו דער קראָם,“ טוט איינע אַ קוויטש אַרויס און פאַרכאַפט זיך באַלד, „אַזוי זאָגט מען אין דאָרף.“

„אַזוי ווי דו ביסט אַ שותף צו אַפקעס מאַן,“ טוט מארטאכע אַ כביקע און אַ טאָרע אַפקען אין דער זייט.

„דו חכמהסט זיך נאָר מארטאכע און לייגסט זיך אין פרעמדע בעטן,“ ברונזט זיך אַפקע.

„מיין אייגנס איז קאַלט,“ מאַכט זיך יענע ניט וויסנדיק און וויצלט זיך אויפן אייגענעם השבון.

„זי איז שוין איינמאָל אַ שטיק,“ לאַכן הילכיק די ווייבער, „אַ פריילעכער קבצן.“

צוליב מארטאכעס חכמהלעך ווערן דערווייל, צו אַלעמענס צופרידנקייט, פאַרגעסן די שטעכווערטלעך אויף ביילקעס השבון.

אין איינעם אַזאַ פרימאָרגן, ווען ביילקע איז געשטאַנען ביים אויוון אַ פאַרפלאַמטע און אַ פאַרשמייטע, און שטערנבערג איז געזעסן אין אַנדערן עק צימער מיט די תלמידים, האָט זיך אין שטוב אַריין אַריינגעשטעלט אַ קיילעכדיק נידעריק פאַרשויןדל, אין אַ קורץ געשניטן קורטקעלע אויפן שפיציקן בייכל און אַ פאַר לעבעדיקע באַוועגלעכע הענטלעך, וואָס האַלטן

אין איין באוועגן זיך אין דער לופט צום טאקט פון די אייגענע רייד. רעדן רעדט ער דווקא שטיל געמיטלעך און מיט א באזונדערע ווירדע, כאַטש עס דאַכט זיך די גאַנצע צייט, אַז זיין רעדן איז אַזאַ מין טרייבן ליצנות פון די צוהערער און פון זיך אַליין. פון ערשטן בליק גלייך, זיינען די שטוביקע אַזוי פאַרחידושט געוואָרן אי פון זיין מאָדנעם הוֹלֶךְ, אי פון זיין שטעל, אַז יעדער וואָרט פון זיינע ליפּן איז אָפּגעוואַרט געוואָרן. משמעות אַז ער האָט דערפילט דעם איינדרוק וואָס ער האָט דאָ געמאַכט, האָט ער זיך צוגערוקט נעענטער צום טיש און גאַנץ ברייטלעך אָפּגעגעבן שטערנבערגן שלום עליכם:

„מענטשן אַרבעטן. בילדן זיך, זייער גוט. לידיקנייעריי און כאַמסטווע איז דער גרעסטער אומגליק. נישט אַזוי?“ האָט ער אַ מאַך געטאָן מיט איין הענטל אין דער לופטן כאַפּנדיק אַ פּליג. די קינדער אַרום טיש האָבן זיך צעלאַכט. דאָס יידל אָבער, גלייך ווי ער וואָלט זיי נישט באַמערקט, האָט זיך איבערגעבויגן אַריבערן טיש און פלינג גענומען לייגענען פון אַן אָפּגעעם טעקסט-בוך מיט דער געהעריקער אינטאַנאַציע און מיט גרויס ערנסט, נאָר דאָך איז געלעגן אין דעם אַזוי פיל שטיפּערישער חוּזק, אַז אַלע אין שטוב זיינען אַריינגעצויגן געוואָרן אין געלעכטער.

„היי, פאַניע סטעלמאַך, וואָס טוט איר דאָ?“, האָט דער לאַנגער משה, וואָס האָט זיך פונקט דאַן אַריינגעשטעלט אין שטוב אַריין מיטן שמעקן און רוקזאַק אין די הענט, „איר דערציילט נאָך אַלץ וויצן?“ האָט ער אים אָפּגעשטעקט אַ ברייטן שלום עליכם. יענער אָבער ענטפּערט אָפּ זיין באַגריסונג מיט דער זעלבער ווירדע ווי פריער. לאַכט שוין דער לאַנגער משה אויך: „אָט אַן אָנשטעלער איר זענט עס געוואָרן. איר געדענקט מיך שוין אוודאי נישט.“

„צי איך געדענק דיך, אַ שאלה אַביסל, משה לאַקש נישט געדענקען? וואָס זשע טוסטו דאָ?“

„געקומען אין קאַנטאר נאָכן לעצטן אויסצאָל.“

„וואָס הייסט?“

„אָט וואָס איר הערט. נאָך וואָס זענט איר דען געקומען אַהער?“ בייזערט זיך שוין משה, „באַלד וועט די גאַנצע כאַליאַסטרע דאָ זיין. מ'האַט אַלע בראַקערעס געהייסן קומען אין קאַנטאר אַריין. ביי איך אין קוואַרטאַל האָט איר גאָרנישט געהערט?“

„געהערט, געהערט, אפּשר נאָך מער ווי דו, אָבער ווער איז עס מחויב צו גלויבן? מ'זאָגט יאַקבי אַז די באַנען שטייען שוין. איר האָט דאָ נישט קיין צייטונג? ביי אונדז אין פּערצנטן קוואַרטאַל ווייסן מיר שוין לאַנג נישט וואָס אַ צייטונג הייסט.“

„בלויז אין קאנטאר קען מען אפשר זען א צייטונג. די פאָטשט אַרבעט
שוין נישט אַריבער אַ וואָך.“

„זאָגט מיר נאָר משה, האָט מען אייך, הייסט עס, געהייסן אָפּשטעלן
די אַרבעט?“

„חלילה,“ ענטפערט יענער מיט אַ קנייטש, „מ'האָט נאָר געהייסן מיט-
נעמען אַלע זאַכן און קומען אין קאנטאָר אַריין זיך אָפּרעכענען . . .“

„וואָס זשע הייסט עס? האָט מען דאָך אונדז אויך אזוי געהייסן. קום איך
אָהער, אַרבעט אַלץ און ס'טומלט זיך גלייך ווי אַלעמאָל. וואָס זשע וויל מען
פון אונדז? אפשר איז עס גאָר אַן אַנטיסעמיטיש שטיקל אַרבעט, אַרויסצו-
טרייבן די יידן פון דער וואַלד אַרבעט?“ קנייטשט און וואַרפט מיט די הענט
דער סטעלמאָך ווי ער וואַלט אין דער לופט אויסגעטאַקט פיגורן. איצט אָבער
לאַכט שוין קיינער נישט, כאַטש עס דאַכט זיך נאָך אַלץ אז אין זיין טאָן
ליגט אַ באַהאַלטן ליצנות.

„גייט שוין גייט,“ רוקט זיך דער לאַנגער משה צו נעענטער און הייבט
אַן שטילער ביז ער גייט איבער אין אַ שעפטש:

„ביי אייך אין פּערצנטן האָט איר נישט געהערט שייסן?“

„אודאי!“

„נו, וואָס זשע פּרעגט איר קשיות?“

„די גרויסע?!“

„נאָך ווי אזוי די „גרויסע,“ צוזאַמען מיט אַ רעוואָלוציעלע . . . די
היגע פּויערים וועלן דען שווייגן? און די באַראַקניקעס וועלן שטיין לידיק,
האָ?“ טוט משה אַ ווינק מיטן אייגל ווי ער וואַלט דערציילט אַ וואַוילינגישע
זאָך, „ס'עט זיין פּריילעך, קינדער. ס'ערשטע בייַלקע פאַקט אין די געבעקלעך.
יענע וועלן עס גיכער דאַרפן. זיי זיינען שוין גאָר גאַענט.“

דער סטעלמאָך איז געבליבן שטיין מיט אַן אָפּן מויל. פאַר אויפּרעגונג
נישט געקענט אָפּשטעלן די הענט, וואָס האָבן נאָך אַלץ נעטאַקט פיגורן אין
דער לופט, און דאָס קיילעכדיקע פּנים זיינס איז געוואָרן אַשיק גרוי. אַ
בהלהדיקע מורא האָט אַרויסגעקוקט פון די עטוואָס לענגלעך אויסגעצויגענע
אויגן: „כ'האָב אזוי מורא . . .“ האָט ער קוים אַרויסגעשטאַמלט. האָט מען עס
ווידער געקענט אָנעמען פאַר ליצנות, אָבער די שרעק פאַר דעם וואָס קומט אָן
האָט שוין אַרומגעכאַפט אַלעמען אין הויז. בייַלקען איז שוין געפאַלן פון
די הענט. מאַרטאַכע, כאַטש זי האָט דעם גאַנצן שמועס נישט פאַרשטאַנען,
האָט זיך אָבער גענוג דערוואוסט אז איר לייב זאָל נעמען ציטערן:

„באזשע טי מאַי (גאָט מיינער), וואָס וועט עס ווערן פון דיר מיט די קינדער, ביילקע? זיי וועלן זיך אַלע צעלויפן און דו מיט די קינדער וועלן בלייבן אליין. וואָס וועסטו טאָן?“

„דיך האָסטו שוין באַזאָרגט, מאַרטאַכע?“ האָט ביילקע אָן אַ שום סיבה זיך נאָר גענומען ביזערן אויף מאַרטאַכען.

„דו ווייסט אָבער נישט וואָס מ'רעדט אויף דיר אין דאָרף, ביילקע. ווער זאָגט דען אַ גוט וואָרט אויף דיר? אַפילו דינע שכנים אין איין שטוב, דאַנילע מיט אַפּקען, מעלה גירהן ווי די בהמות אויף דיר. דו באַהאַלט בעסער וואָס דו האָסט. אויב דו גלויבסט, גיב מיר, אַז ניט — גיב הריציון. ער איז אַ גוטער פּריינט זאָג איך דיר. טשעפעט זיך אַמאָל, אָבער אַן אָרנטלעכער. וועט יענעם נישט נעמען, כּפרט אַן אַלמנהם מיט פּיצלעך קינדער.“

„וואָס וויילסטו מאַרטאַכע?“ האָט שוין ביילקע זיך צעכליפעט.

„וואָס איך וויל, ביילקע?“ האָט זי אַ גלאַנץ געטאָן מיט פאַרשיטע אויגן, ווי זי איז געוואוינט, נאָר באַלד זיך אַ כאַפּ געטאָן און שטילער צוגעגעבן, „ווייסט דאָך, צו דיר וועט מען קומען זוכן. עס וועלן קומען זעלנער און האַלעדרינגעס פון די באַראַקן, אַפילו פון דאָרף וועלן זיך געפינען חזירים. צו מיר וועט קיינער נישט קומען. אויף דיר וועלן אַלע אָנווייזן, אויף היימען אויך, אַפילו אויף מאַרי ליבען. טאַקע שכנים אַלע, נאָר הינט. האָסט דאָך געזען: צו מאַרטאַכעס חתונה איז דאָס גאַנצע דאָרף געקומען טרינקען, אָבער נאָך דער לוויה פונעם פאַראַבעק מיינעם, האָט קיינער נישט אַריינגעשמעקט, סיידין אַ חזיר וואָס איז געקומען קריכן אין בעט אַרײַן. ווען נישט דו, וואָלט איך געדאַרפט ליגן אין די באַראַקן. צו מיר וועט מען נישט קומען זוכן. וועט אַפילו עמיצער אַריינפאַלן, וועל איך מאַכן אַ געוואלד, וועט דאָס דאָרף זיך אויפלויפן. דו האָסט דאָך אַפילו נישט צו וועמען צו שרייען. זאָג איך דעם אמת, מענטשן?“

נישט אַרויסרעדנדיק קיין וואָרט איז ביילקע צוגעגאַנגען צו דער שאַפּע און אַרויסגענומען אַ פעקל זילבערוואַרג און עס איבערגעגעבן מאַרטאַכען. די קינדער האָבן זיך צעוויינט.

„כ'וועל קומען שפעטער, וועל איך דיר העלפן איינפאַסן און באַהאַלטן די אַנדערע זאַכן,“ איז מאַרטאַכע אוועק אָן אַ זיי געזונט און באַלד זיך צוריקגעקערט, „ביילקע, דו טראַכט נאָר נישט איבער גאַרנישט. מאַרטאַכע איז טאַקע אַ שלאַנג, אָבער נישט צו דיר און דינע קינדער,“ האָט זי גענומען ווישן די אויגן, „אַבי מירן אַרויס מיטן לעבן, וועסטו אַלץ קריגן צוריק. נאָר ווען דו פאַלנסט מיך, וואָלסטו אַלץ איבערגעלאָזט און אוועק אין שטאָט אַרײַן.“

„א נייע נייעס, אין שטאָט אַרײַן גאָר,“ האָט זיך דער שוואַרצער חיים אַרײַנגערוקט מיט אַ ריגזון, „דער הימל איז נאָך נישט בײַ דער ערד, און מיר זײַנען דאָ אויך צווישן מענטשן.“

„דער עיקר, צווישן גוטע פֿרײַנט,“ האָט זיך מאַרטאכע אַ שטעל געטאָן אַסעגן אים מיט גאַל, „געדענקסט, חיים, אין אָנהײב מלחמה: געקומען אַ קאַזאַק פרעגן: דאָ ברויט, באַלעבאָס? — נישטאָ, אָן העט אין טשוואַרניק וואוינט מאַשקע, דיין טאַטע, אַ ליכטיקן גן־עדן אים. און וועמען האָט מען אָפּגעהאַקט די לונגען? און וועמען האָט מען דערטרונקען אין ברונעם, חיים, מיין שוועסטער צי דינע? פֿריער קאַזאַקן, איצט פּאָליאַקן און פעטליורצעס. איין כאַלעריע אַלע און אַלץ אויף אייך. קענסט זיך אויסבאַ האַלטן, באַהאַלט זיך צווישן די אייגענע. און אויף די שכנים דינע פּאַרלאָז זיך נישט. אָן דרייט זיך שוין מאַרטין אין גאַרטן,“ האָט זי מיט אַ צאַפּל אַ קוק געטאָן אין פענצטער, „וואָס מײַנט איר ווײל ער דאָ? ער ווײל זען וואו איר באַהאַלט. איך קען זיי גוט די דראַניעס,“ איז זי עפעס ווי צעטומלט געוואָרן און דאָס גאַנצע פנים איז בײַ איר אויסגעקרימט געוואָרן פון כעס און רציחה. פון מויל האָט איר אַזש גענומען ועצן אַ פינע, און נישט פֿרעגנדיק שוין און נישט קוקנדיק אויף קײנעם איז זי צוגעגאַנגען צו דער שאַפּע און אַראָפּגעריסן אַ פּאָר קליידער און אַרויפגעוואָרפן אויפן אַסל: „איידער פֿרעמדע זאָלן עס האָבן, זאָל עס כאַטש בלייבן בײַ מיר,“ האָט זי זיך געלאָזט צו דער טיר.

ביילקע איז געבליבן ווי פֿאַרשטיינערט און פון אָרט זיך נישט גערירט. עס איז ווי פינצטער געוואָרן אין גאַנצן הויז. דער אויסגעקילטער אויוון האָט מיט זיין שוואַרצקײט געקוקט אויף אַלעמען ווי אַן אָפּגענער גרוב. שטערנבערג מיט די איבעריקע זײַנען געשטאַנען ווי געליימט און נישט געהויבן קיין האַנט איר צו שטערן. נאָר שוין בײַ דער טיר שטײענדיק האָט מאַרטאכע זיך אויסגעדרייט צוריק צו ביילקען און מיט אַזאַ אָפּגענער זיכערקײט זי אויפגעמונטערט: „דו זאָרנג נאָר נישט אַזוי, טײַבלעלע, דו גלייבסט דאָך מיר. איך וועל אַלץ צונעמען צו זיך. איבערפירן די תבואה, די פֿערד, אַלץ. הריציו וועט מיר העלפן. און דו דערווײל, נעם די דיניקע און גיי אין שטאָט אַרײַן ביז עס וועט אַריבער,“ האָט זי זיך שוין נישט געקענט איינהאַלטן און צעוויינט אויפן קול.

„מירן זען מאַרטאכע,“ האָט ביילקע געשטאַמלט נישט וויסנדיק אַלײן וואָס.

פֿאַרביי די פענצטער האָבן גרופּעסווייז זיך געצויגן די וואַלד אַרבעטער גײענדיק אין קאַנטאר אַרײַן צו קריגן די לעצטע אויסצאָלונג. ס'איז עפעס

מיט אַמאָל שטיל געוואָרן אין גאַנצן דאָרף. די מאַטראַן אין מיל האָבן פֿלוצים זיך אָפגעשטעלט און די זעגן אין טארטאק האָבן אויפגעהערט קריצן, זיינען אַלע פון שטוב אַרויס און געבליבן שטיין פאַרלאָרענע און שטומע.

ב

אַנגעהויבן האָט זיך עס אַזוי. אויף צו מאַרגנס גאַנץ פרי, מ'האַט נאָר וואָס געהאַט אַרויסגעלאָזט די בהמות, האָט מארטאכע אָנגעקלאַפט אין פענצטער און הייזעריקלעך אַריינגערעדט אין שטוב אַריין:

„ביילקע שנעלער! עפן אויף!“

אַן איבערגעשראַקענע איז ביילקע צוגעלאָפן צו דער טיר און נאָך איר זיינען אַלע שוין געווען אויף אין הויז. מארטאכע איז ווי אַריינגעפאַלן אין שטוב אַריין און נאָך איר וואוּרעניוק. ביידע האָבן גלייך אָנגעהויבן עפעס דערציילן הויך און באַלד אַריבער אין אַ שעפטשען: „עס זיינען אָנגעקומען לעגיאָנען. האָבן זיך נאָכגעפרעגט צי עס וואוינען דאָ יידן. מארטין דער מסור האָט זיך מיט זיי אַרומגעדרייט נעכטן ביינאַכט. מיר וועלן נעמען די קינדער צו אונדז, האָט וואוּרעניוק געשלאָנגען די ווערטער און נישט געקענט קוקן ביילקען אין פנים אַריין.“

ביילקע איז געבליבן שטיין ווי געליימט. די קינדער, איבערגעשראַקענע, האָבן זיך אָנגעכאַפט אין איר קליידל און געצאַפלט: „סום אויך, מאַמע!“

„וואו גייט מען עס, וואו? וואָס טוט זיך דאָ?“ האָט זיך פֿלוצים אַריינגעשטעלט די היימעכע אין גאַנצן אַ פאַרשפיצטע פונעם מעוכרתן בויך ביזן דינעם נעזל, וואָס איז אַלעמאָל רויטלעך נאָר איצט איז עס בלאַס און טויט דערשראַקן. נאָך איר איז ווי אַריינגעפאַלן חיים אַליין, אַ פאַרשוואַרצטער מיט אַ מאַדנעם בליאַסק אין די אויגן:

„וואָס עפעס אין מיטן דערינען? ס'איז דאָך נישט הפקר אַ וועלט!“

„וויי צו מיר, שטייט נאָר אויף,“ האָט מארי ליבע פון יענער זייט וואָנט געוועקט דעם ברודערס משפחה, „ביי ביילקען עפעס, מ'ראבעוועט דאַכט זיך.“ „וואועס? האָט דער גרויסער וואָלף אויסגעצויגן אַ פראַגע איבערן גאַנצן טשוואַרניק, „וואָס וועט'ן ביי דיר נעמען? די טשאַבעטעס?“

מארי ליבע האָט אים אָבער שוין נישט געהערט. זי איז שוין געשטאַנען ביי ביילקען אין שטוב און זיך גענומען רייסן די האָר פון קאַפּ.

„מ'עט דאָך אונדז אויסקוילענען,“ האָט זי געעפנט דעם קוואל פון

טרערן ביי די וויבער און זיך אַ לאָז געטאָן צוריק צו זיך אין צימער מיט אַ יאָמער פון אַן עלנטן הונט.

ס'איז געוואָרן אַ בהלה. פון צעטומלעניש האָט ביילקע זיך גאָר גענומען פאָרען ביי אַ דייזשע, וואָס איז געשטאַנען לעבן אויוון און איז שוין איבער-גענאַנגען. באלד אָבער האָט זי זיך דערמאָנט וואָס עס טוט זיך אַרום איר און מיט אימפעט אויפגעפראַלט די קליידער שאַפע, געכאַפט וואָס ס'איז איר געקומען אין האַנט אַריין און איבערגעגעבן מאַרטאַכען און וואוּרעניוקן. פון דרויסן האָט זיך פּלוצים דערהערט אַ קנאל פון אַ בייטש. דאָס האָט דאַנילע, דעם פּריצס שמייסער, געלאָזט וויסן אז ער קומט. דאָס איז אַלע-מאָל געווען זיין „גוט מאָרגן“ קומענדיק אַהיים פון דער נאַכט-אַרבעט אין הויף. דער קנאל האָט אָבער דאָס מאָל אַלעמען דערציטערט, ווי עס וואָלט געווען דער אָנזאָג פון דעם וואָס עס דאַרף געשען. מאַרטאַכע האָט אַזש אויס-געשפיגן און איז אַרויסגעלאָפן מיטן פאַס ווי אַ טייוול וואָלט זי באַפאַלן.

נישט זאָגנדיק גאָרנישט האָט דאַנילע זיך גלייך אַ לאָז געטאָן צו דער שאַפע און אָנגעהויבן אָפּקלייבן זאַכן און איבערגעלייגט אין זיין זייט פון צימער. לויטן אופן פון אוועקלייגן, האָבן אַלע פאַרשטאַנען אז ער נעמט עס פאַר זיך און נישט בלויז צום באַהאַלטן. וואוּרעניוק האָט אַזש אַ זאָט געטאָן.

„דאַנילע!“

„וואָס דען, נאָר דיר קומט אַלץ?“ האָט יענער אַ בייזן גלאַנץ געטאָן מיט די אויגן, „מ'עט זיי סיי ווי דערהרגענען, אַזוי שמועסט מען.“

ביילקע האָט אַ כאַפּ געטאָן די קינדער און זיך מאָדנע צעשריגן: „קומט קינדער! לערער שטערנבערג וואָס שטייט איר?“ האָט זי זיך שוין ביי דער טיר שטייענדיק דערמאָנט אין שטערנבערגן, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אַ פאַרטייעטער. ער האָט אַלץ געזען ווי דורך אַ געפּל. עפעס האָט ער געטראַכט, נאָר ער האָט זיך נישט געקענט קלאָר מאַכן וואָס. פון איר געשריי איז ער געקומען צו זיך און זיך אַרויסגערוקט פאַרויס:

„קומט אין שטאַט אַריין, לאָמיר כאַטש זיין מיט יידן אין איינעם.“

אָבער איידער זיי האָבן נאָך באַוווּזן צוצוקומען צו דער אַנדערער זייט טשוואַרניק, זיינען זיי שוין אָפּגעשטעלט געוואָרן פון אַ גרופּע לעגיאָנערן מיט רייט-בייטשעך אין די הענט.

„וואָס אַנטלויפט איר זשידקעס? צימערט אויף אייך די פעל? האָ?“ האָט הוּזק צוזאַמען מיט די בייטשעך אַ סווישטש געטאָן איבער זייערע קעפּ.

„צוריק אין שטוב אריין!“ האָט איינער פון זיי, אַ מגושמדיק צעוואַקסענער ריז אַ רעווע געטאָן, און זיינע לאַנגע הענט האָבן אַלעמען אַ שטויס געטאָן אזוי פון זיך, ווי מ'שטויסט אָפּ אַן עקלדיקע זאָך.

„אַ הוש!“ האָבן די איבעריקע אַ הירזשע געטאָן מיט געמאַכטן געלעכטער און אויסגעשטרעקט צו זיי די הענט, ווי פויערטעם בשעתן טרייבן אַ טשאַטע הינער, „אַ הוש, אַ הוש!“, האָט זיי דער שפּאַט אַריינגעטריבן צוריק אין שטוב אַריין, וואו ביילקע איז אַ פּאַל געטאָן איבער דער שוועל אין חלשות-דיקן צאַפּל, און די קינדער לעבן איר זיינען זיך פאַרגאַנגען אין אַ פאַר-קייכנדיקן געוויין: „מאַמע, שטיי אויף!“

פון יענער זייט טשוואַרניק, האָט זיך געטראַגן דאָס יאָמערלעכע וואָיען פון די שטומע קינדער ווי פאַרוואַרלאָזטע קעץ אין האַרבעטיקע נעכט און מאַרי ליבעס גרוי רעווען מיט אַ מאַנסכילש הייזעריק קול: מ'עט דאָך אונדז אויסקוילן, וואָלף, וואָס שטייטו?!

דער פּלוצימדיק, צאַפּלענדיקער ליאַרעם פון אַלע זייטן פון טשוואַרניק, האָט אויף אַ ווילע צעמישט די לעגיאָנערן. דער איבערגעוואַקסענער סאָלאַט איז עפעס ווי געליימט געבליבן שטיין אין מיטן צימער, פּלוצים געגעבן אַ הויכן שפיי און אַרויס פון צימער: „נישטאָ דאָ וואָס צו טאָן!“ האָט ער זיך ווי פאַרענטפּערט פאַר זיין שוואַכקייט. נאָך אים, האָבן זיך דאָנלע מיט אַפּקען אַ ריס געטאָן פון אַרט מיט אַ גאַנצן פּאַק קליידער און כלים און זיך געלאָזט צו די באַראַקן.

„וויין נישט ביילקע“, האָט זיך אַפּקע מיט געטריישאַפט געזענגט.

„אָט איז זי דיר נאָך אַ נומינקע אויך. . .“ האָט אַ לעגיאָנער אין נוממוטיקן חוזק איר אונטערגעשטעלט אַ פּוס. אַפּקע האָט זיך אַ וואַקל געטאָן פאַרויס, געוואַלט דערבאַפּן דעם פּאַק אויף די אַקסלען און בלויו אומבאַהאַלפּן אויסגעשטרעקט די פּליישיקע הענט אין דער לופטן און אַ פּאַל געגעבן מיטן פנים אַראָפּ, אַנטבלייזנדיק דעם גאַנצן געפּאַקטן הינטער-חלק אירן פון וועלכן עס האָט אַזש געזעצט אַ פאַרע.

„אָט אַ כוואַט אַ באַכע“, האָבן די לעגיאָנערן געכאָכאַטשעט.

„שטינקט ווי אַ בהמה.“

„פון איילעניש אַזש זיך באַ - -“, אַ רוח איר אין דער מאַמען.“

„טפּוין!“ האָט דער מגושמדיק צעוואַקסענער לעגיאָנער אַ שפיי געטאָן מיטן פּולן מויל און אַריבער אויף דער צווייטער זייט.

„פּאַניטשו, האַרצעלע“, איז אים אַנטקעגנגעלאָפּן די היימעכע, „האַב רחמנות, אַ מאַמע פון ניין קינדער“, האָט זי אים אָנגעכאַפּט ביים אַרבל.

„משעפע זיך אָפּ גנידע!“ (פאַרלייזיקטע מכה), האָט ער זי אַ שטופּ געטאָן פון זיך. האָט זי זיך אַ וואַלגער געטאָן אויף צוריק און געבליבן ליגן מיטן אויפגעלאָפּענעם בויך אַרויף, אַ צאַפּלענדיקע אין אַנגסטיקן געיאָמער: „מאַמע מיניע!“

„פּשאַ יוכאַ!“ (הינטיש בלוט), האָט זיך דער לעגינאָנער אַ לאָז געטאָן נאָך איר און זי אַ הויב געטאָן פון אָרט, אַוועקגעשטעלט זי ביי דער וואַנט און אָפּגעשפרונגען אויף צוריק אַ צעטומלטער: „צום טייוול, ווי דאָס טשעפעט זיך!“

פאַרביי דעם טשוואַרניק האָט דורכגעאיילט אַ פּויערישער וואַגן, וואָס האָט זיך געיאָגט צו דער אַרבעט אין פעלד. דערזען וואָס עס טוט זיך, האָט ער אויף אַ סעקונדע איינגעהאַלטן די פּערד און באַלד זיי גענומען שמיסן מיט ווילדן אימפעט און פאַרשוואַנדן מיט די לאָנקעס אינעם פייכטן נעפל, וואָס האָט זיך געצונדן פּלאַמיק רויט פון דער אויפגייענדיקער זון.

„טרייבט זיי אַלעמען אַריין אין הויז!“ האָט באפוילן דער אָפּיצער, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אויפן וועג און געשמייכלט אין די בלאַנדע וואַנצעס אַריין.

מ'האָט זיי אַלעמען אַריינגעשטופּט אין היימס צימער. אויפן דיל זיינען געלעגן צעוואָרפן די שטרויזעק אויף וועלכע די קינדער זיינען געשלאָפּן. מ'האָט זיי אַלעמען אַריינגעקוועטשט אין איין ווינקל, און אַרום זיי האָבן די לעגינאָנערן געראַיעט און געזוכט וואָס צו נעמען. נישט געפינענדיק קיין ווערטיקע זאַכן, האָבן זיי געגראָבן דעם ערדענעם דיל מיט די קינזשאלן, געקראָבן מיטן לייטער אויפן בוידעם אַרויף און גענישטערט אין היי, געפרוואווט די סטעליע, די ווענט און געריסן די ציגל פון אויוון; איבערגעקערט דעם טיש און געזוכט טאַפּלע דנאַען, געריסן די ספרים און געעפנט די בתים פון די תפילין. אין איינע פּאַר מינוט איז די גאַנצע שטוב געוואָרן אַ קהדש, אָנגעפילט מיט די יללות פון די קינדער און קללות פון די אַנטישטע לעגינאָנערן.

שעלטסטו? קאַנאַליע!“ האָט דער אָפּיצער אַ שמיר געטאָן איבער היימס פנים, „מיר וועלן אייך ווייזן ווי צו בעטן אויף די באַלשעוויקעס,“ איז ער אויפגעקאַכט געוואָרן זעענדיק ווי היים שעפטשעט עפעס שטיל, „און דו ביסט גאָר בייך, הינטישע לעבער דו,“ האָט ער פּלוצים דערזען שטערנבערגן שטיין אין מיטן דעם רעדל פון די צימערנדיקע קינדער. „דו וועסט שוין די באַלשעוויקעס נישט זען, טייערינקער, דו וועסט אונדז צונצוקומען,“ האָט ער אים אָנגענומען מיט איין האַנט און מיט דער

צווייטער זיך פארמאָסטן אים צום דערלאַנגען מיטן גאַנצן כוח. שטערנבערג האָט זיך אַ רים געטאָן פון אָרט, גרייט צו פארטיידיקן זיך, נאָר דאָ האָט זיך חיה דעם גרויסן וואָלפּס אַ יאָג געטאָן פונעם בינטל אַרויס און מיט אַ ניגון פון אַ קלאַג מוטער גענומען יאָמערן:

„גאָטעניו, זאָלסט זיי נאָר נישט שווייגן! גאָטעניו, זאָלסט עס נאָר גערענקען, גאָטעניו!“

ביז אַהער האָט קיינער אַפילו נישט געהאַט באַמערקט, אַז זי איז כמעט אַ האַלב נאַקעטע. אַ צעשוּיבערטע מיט אַן אויסגעקרימט מויל און אויסגע- סטאַרטשעטע אויגן, האָט זי אָנגעוואָרפן אַ שרעק אויף אַלעמען. יעדער אבר אירער האָט געקלאַנגט, געיאָמערט. די לעגיאָנערן זיינען אויך שטאַרק איבערראַשט געוואָרן און האָבן מיט גרויס נייער-נאָכגעקוקט חיהן, נישט וואַגנדיק איר צו פאַרשטעלן דעם וועג. אַרויסקומענדיק אין דרויסן, האָט זי אַ כאַפּ געטאָן די שמוציקע קישעלעך, וואָס זיינען געווען פאַרשטעקט אין די אויסגעבראַכענע שויבן און זיך ראַפּטום געלאָזן לויפן צום ברונעם מיטן זעלבן געיאָמער. אַרײַנגעוואָרפן די קישעלעך אין ברונעם אַרײַן און מיט אַ מאָדנעם שלוקערץ אַרײַנגערעדט אַהין: „זיי זיינען שוין ווידער געקומען, בריינע, אַנטלויף!“

„חיה, וואָס טוסטו?!“ האָט דער גרויסער וואָלף איר נאָכגעשריגן מיט אַ קול ווי פון אַ פּאָס אַרויס: „חיהו!“

נאָר חיה האָט זיך שוין אַ וואַקל געטאָן אויף אַ זייט, גענומען דריגען מיט די פיס ווי אַ נישט דערקוילעט קאַלב, אויסגעשטרעקט די ביינערדיקע הענט און געפרייכט און געסאַפּעט, ווי וועלנדיק דערכאַפן די לופט וואָס האָט איר גענומען אויספעלן און אַ פאַל געטאָן מיט אַ קוויטש: „בריינעו!“

פון מויל האָט איר געזעצט אַ פינע פון ווייס און רויט. די אויגן פאַר- גלייזט און דער גאַנצער קערפּער האָט געציטערט און געצאַפּלט אין אַ מוראדיקן געיאָמער. די לעגיאָנערן זיינען אָפּגעשפּרונגען אויף צוריק און זיך גענומען צלמען פאַר שרעק. בלויז דער גרויסער וואָלף, אַ העשנדיקער, און די שטומע קינדערלעך וואָרטשנדיק עפעס מיט אַזאַ שוידערלעך געבראַכן קול זיינען געבליבן אַרום איר.

„דעם יונגען באַלשעוויס נעמט מיט!“ האָט דער אָפּיצער אַ קאַמאַנדעווע געטאָן און ווי וועלנדיק צוגעבן די לעגיאָנערן מוט, האָט ער אַרויסגעכאַפּט דעם רעוואָלוער און אויסגעשאַסן אין דער לופטן. „קומט, מ'דאַרף אַנלאַ- דעווען דעם האַבער אויפן הויף“, האָט ער שאַרף באַפוילן, און מיטן רעוואָלוער געוויזן שטערנבערגן אַז ער דאַרף מיטגיין. דאָס בינטל קינדער

וואָס האָבן זיך געקלאַמערט אין שטערנבערגן, האָבן אַרויסגעפלאַצט מיט אַ יאָמער און זיך נאָך מער געדריקט צו אים, אָבער שטערנבערג האָט זיי גלעטנדיק איבער די קעפלעך אָפּגעוויקלט פון זיך און גענומען שטעלן די ערשטע טריט נאָכצוגיין דעם אָפּיצער. די קינדער זיינען אָבער נישט אָפּגערטראַטן און אים אַרומגעכאַפּט מיט ציטערדיקע הענטלעך: „לערער, לערער,“ האָבן די קולעכלעך געחלשט.

שטערנבערג האָט ווי דאָס לשון פאַרלאָרן און זיי גאָרנישט געקענט ענטפערן. בלויז די הענט, וואַכיקער ווי ווען עס איז, האָבן געענטפערט דעם וואָרענדיקן רעוואָלווער צו וועלכן דאָס אויג איז געווען צוגעשמידט אין מוראדיקער דערווארטונג, און מיט געשיקטייט האָט ער זיך באַפרייט פון די צאַפלענדיקע קינדערישע הענטלעך און גענומען שפּאַנען הינטערוויילעכץ. דער רעוואָלווער אַנטקעגן האַרץ, און די אויגן — האָבן אַלץ געזען אין איין בליק: די בלאַסע חיימעכע מיט פאַרבראַכענע הענט אָנגעשפאַרט אין דער וואַנט, די אויסגעשטרעקטע הענטלעך פון די קינדער, די ווייס רויטע פינגער פון דער עפילעפטישער חיהן און דאָס רייסן זיך ביי די האַר פון דער שלוכצנדיקער בייַלקען. אַלץ איז אזוי קלאַר, אזוי נאָענט און פאַר אים, פאַר זיינע אויגן, אָבער עס ווערט מיט יעדן טראַט אויף צוריק—ווייט און דערווייטערטער. אין די אויערן קלינגט עפעס אַ מאָדנער געקלאַנג, וואָס פאַרטויבט און האַמעוועט דאָס בלוט אין די אָדערן. ער האָט זיך עפעס געוואַלט דערמאָנען און נישט נעקענט. ווי אַ בלינדע וואַנט צווישן אים און זיין זיכרון, האָט זיך געהאַלטן אין איין אויסציען דעם אָפּיצערס ביסטערע פנים מיטן אויסגעשטרעקטן רעוואָלווער אין דער האַנט, און הינטער אים דער פאַרטיקער באַב אין גאָרטן ביי דער זייט פון טשוואַרניק; די הויכע שטעקנס האָבן זיך געריסן פונעם נעפֿל אַרויס מיט שטיקער זון און לויטערן ראָז אויף די קעפּ.

מיט אַמאָל איז אַלץ פאַרשוואַנדן פון זיין אויג. אַ שטויס אין זייט האָט אים איבערגעדרייט מיטן פנים צום וועג. דער אָפּיצער האָט זיך אַ יאָג געמאָן אויף פאָרויס און נאָך אים האָבן אַלע לעניאָנערן געשפּאַנט צו הויפּישן שפייכלער, וואו עס זיינען געשטאַנען פויערישע וואָנגס און פריזישע פאַראַב־קעס האָבן געשלעפּט זעק האָבער און בינטן היי און זיי אַרויסגעשליידערט מיט אַזאַ אימפעט ווי די נכפה וואַלט זיי געוואָרפן. לעבן אַ וואָגן, האַרט ביי דער וואַנט, האָט אים דער מגושמדיק איבערגעוואַקסענער לעניאָנער געגעבן אַ שטופ אָפּ פון זיך ווי אַן אומריינע זאַך און אַ מרוקע געמאָן: „וואָס שלעפּסטו זיך נאָך, דו לויזיקער יאַץ?!“

פונעם שטויס האָט ער אַ פאַל געמאָן מיטן פנים אַרויף און פלוצים דערזען אַז קיינער היט אים נישט מער, און די וועגענער פאַרשטעלן אים אין גאַנצן.

מיט איין געלונגענעם שפרונג אויף לינקס וועט ער זיך געפינען אינעם ליכל צווישן שפייכלער און די שטאלן. נישט איבערלייגנדיק זיך אפילו א סעקונדע, איז ער שוין געשטאנען אויף די פיס. שוין געמאפטשעט אין פייכטן טינופת אינעם ליכל. באַלד זיך געגעבן א בייג אראָפּ און געבליבן ליגן אין דער זייט פון א קופּע פּערדישע מיסט ביים סוף פונעם ליכל. א ווילע איז ער אזוי געלעגן; און הערנדיק בלויז דעם טעמפּן אָפּקלאַנג פון די פּאלנדיקע זעק האבער, האָט ער זיך גענומען ראַטשקען אויף אַלע פיר ביו ער האָט זיך דערקליבן צום קאַרן פּעלד גלייך הינטער די שטאַלן. אויסגעצויגן אויפן בויך ווי א וואָרעם, האָט ער זיך געראַטשקעט צווישן קאַרן. געסיוועט זיך פּאַמעלעך אין קרומע ליניעס אָבער אַלץ פּאַרויס, אַוועק פון די שטאַלן און נענטער צום וואַלד צו. מיט איין אויער אָנגעשפיצט צו דער זייט פון די שטאַלן פון וואַנען עס האָבן זיך דערטראַגן קנאַלן פון בייטשן און דאַכט זיך אויך רעוואָלווער שאַסן. . . און מיטן אַנדערן אויער געפילט דאָס שטילע שעלעשטשען פון די זאַנען און דאָס קלימפּערן פון די פּעלדפליגן און היישעריקן, וואָס ער האָט אַרויסגעטריבן פון זייער רוי.

ערשט נאָך א היפשער ווילע, ווען ער האָט זיך שוין געפונען העט ווייט אין מיטן פּעלד, האָט ער דערפילט אַז עס קלאַפט אים א צאָן אָן א צאָן, אַז דאָס האַרץ וואַרפט זיך אים מיט אַזאַ אימפעט אַז עס פאַרשלאָגט אים אַזש דעם אָטעם, און ער איז געבליבן ליגן אין אַ מין וואַכיקן חלשות. אין די אויערן זשומעט, רוישט, און דער נאַנצער קערפּער אין קאַנוואַלסיוון ציטער קלאַמערט זיך, גראָבט זיך טיפּער אין דער ערד אַרײַן, אהינטער די וואָרצלען. „ווען ערגעץ דאָ זאָל זיך אַ הייל געפינען. . .“ טויכט אויף אַ מחשבה פונעם אַרומיקן טונקל מיט אַזאַ בליציקייט, אַזש פונקען פליען אים פאַר די אויגן. ער קען שוין נישט איינליגן, רייסט ער בגוואַלד אויף דעם קאַפּ פון אַ וואָרצל אין וועלכן ער האָט זיך געהאַט איינגעביסן און דערפילט פּלוצים דעם ביטערלעך זויערן טעם פון פייכטער ערד, וואָס ער זויגט אַרײַן אין זיך צוזאַמען מיטן אייגענעם בלוט פון די צעריסענע ליפּן און יאַסלעס. דער אָטעם ווערט אים נאָך קירצער, אָפּגעהאַקטער ווי פריער, נאָר דער אימפעט טרייבט אים: „ווייטער, ווייטער, ליגט די רעטונג. ווייטער זיינען פאַראַן סטויגן היי, קאַפּעס שטרוי, דער וואַלד. דאָרט וועט ער זיך באַהאַלטן.“

אויף אַלע פיר איז ער אזוי געקראַכן, פאַרגעסן אפילו אַז אַזאַ האַסטיק, האַלב אויפּגעהויבן קריכן, קען באַמערקט ווערן. אַ חיהשער אינסטינקט האָט אים כּסדר אַ וואָרעם געמאַן צו דער ערד, אַוועקגעלייגט, אויסגעצויגן אַ ווילע רואיק און בייטנדיק די ריכטונג ווידער האַסטיק געיאַגט זיך, ווי זיינע זיידעס אַמאַל אין אַרײַן וואַלד אין אַ הייל אַרײַן. ער האָט גאַרנישט

געטראכט, גארנישט געזען, נאָר ווילד אימפעטיק געשטויסן זיך פאָרויס. נישט געפילט קיין ווייטיק פון די וואונדן אויף די הענט, פיס און פנים, נאָר חיהש הנאה געהאט פונעם לעקן דאָס בלוט פון די ליפן און יאסלעס, געשלאנגען געדיכטע שטיקער שפיועכץ כמעט מיט אַ תאוהדיקער באַפרידונג.

געקומען צו זיך איז ער ערשט, ווען ער האָט זיך פלוצים אָנגעשלאָגן אין אַ ווייסער ליכטיקייט און איז אָנמעכטיק אַרויפגעפאלן אויף אַ זאמד בערגל ביים סוף פון פעלד. בלויז דעם וועג אַריבערצוגיין און ער איז שוין אין וואַלד. „אַ היפשע פאָר מייל אָפגעלאָפן“ האָט ער אין זיך אַ ציטער געטאָן און פונדעסטוועגן זיך צוריק אַריינגערוקט אין דער תבואה. ער איז געבליבן ליגן אַ מידער, אַן אויסגעשעפטער און איבער אים האָט זיך געבליט אַ זומערדיקער הימל, אַזא ווייטער און ציענדיקער כאָטש נעם זעץ זיך אַרויף אויף אַ ווייס וואַלקנרל און שוויים אַוועק. ער האָט מיטאַמאָל דערפילט די שטילקייט אַרום און צוזאַמען מיט דער שטילקייט, האָט אַזא הוילער עלנט געשליכצט שטיל און איינגעהאַלטן. האָבן זיך אויך ביי אים געעפנט די קוואַלן פון טרערן און לאַנג האָבן זיי געוואָשן זיין פאַראומרייניקט און פאַרבלוטיקט פנים.

אַ גאַנצן טאָג איז ער אַזוי געלעגן אַ פאַרטייעטער אין אַ וואַכיקן חלשות. ערשט מיט זונען פאַרגאַנג, האָט ער זיך גענומען גאַנווענען צוריק אין דאָרף אַריין מיט זייטיקע וועגלעך. געמיטן גרופעס פויערים וואָס האָבן זיך צוריקגעקערט פון די פעלדער אַהיים, איבערגעווארט סקריפנדיקע וועגענער פול מיט תבואה און הילכיקן געלעכטער, נישט אַזוי צוליב מורא ווי צוליב אַ פיינלעכן בושגגעפיל צו באַגעגענען אַ מענטשן. „וואָס וועט ער דען קענען פרעגן ביי די מרה שחורהדיקע פויערים, וואָס האָבן זיך געשלעפט אויפן וועג ווי שאָטנס? וואָס וועט ער דען האָבן צו זאָגן צו די צעזונגענע מיידלעך אויף פול געפאַקטע וועגענער?“ מעגלעך זיי ווייסן גאַרנישט וואָס עס איז געשען, און אויב זיי ווייסן יאָ, איז וואָס? אַ מאַדנע בושג געפיל האָט אים געפרעסט אויף דער נשמה. ער האָט זיך אַליין נישט געקענט קלאָר מאַכן פאַרוואָס, אָבער ער האָט זיך אַליין געזען אַזוי קליין און נעבעכדיק. עפעס אַן אַ טעם, אָן אַ זין האָט אַלץ אויסגעזען: די גאַנצע פרימאָרגנדיקע שרעק, זיין אַנטלויפן דורך טינופת, זיין אויסבאַהאַלטן זיך אין קאָרן, די רוצחישע פנימער פון די לעגיאָנערן, דאָס שאָטנדיקע שלייכן זיך פון פויערים און דאָס אָפטע אויפציטערן פון אַ פייערל פון אַ פאַפיראַס ביי איינעם פון זיי, און דער נאָכלאַנג פונעם זיך דערווייטערנדיקן געלעכטער פונעם יונגוואַרג אויף די וועגענער, — אַלץ, אַלץ האָט זיך געלייגט שווער אויפן געמיט. ער האָט

פארלוירן דעם פאדעם וואָס בינדט שעה צו שעה און טאָג צו נאַכט. ער איז זיך אויסגעקומען ווי אַוועקגעשטעלט דאָ אין מיטן דערינען, אָן אַ פריער, אָן אַ שפעטער, סתם אַזוי אַ געיאָגטע חיה וואָס זעט אַפילו נישט דעם יענער. געשפענסטיק האָט אַלץ אויסגעקוקט אַרום: דאָס קאָרן פעלד וואָס האָט אים פאַררעקט אַ גאַנצן טאָג, האָט זיך שאַטנדיק פאַרגראָבן אין זיך און שטיקערווייז פאַרהוילן געוואָרן אין אַנקומענדיקן טונקל. ער האָט דערפילט אַ מוראדיקן חשק אָפצושפּרינגען וואָס ווייטער פונעם פעלד און נישט געהאַט קיין כוח עס צו טאָן. האָט ער זיך אַזוי געראַטשקעט ביי דער זייט פון פעלד און וויילנווייז בלוז אויפגעהויבן דעם קאָפּ צו קענען כאַפּן די ריכטונג און איבערוואַרפן זיך אויף אַן אַנדער סטעזשקע געענטער צום טשוואַרניק.

פון דאָרף האָט זיך געטראָגן אַ סקריפּנדיק פאַרמאַכן פון טויערן, פון שייערן, צוזאַמען מיט אַ הויכן איבערשרייען זיך פון שכנטעס; דאָס הירזשען פון פערד וואָס האָבן דערזען דעם שטאַל און דאָס מוקען פון פאַרבענקטע בהמות נאָכן מעלען. פון די פּויערישע כאַטעס האָבן ליכט פּאסן געשיטן איבער פאַרשאַטנטע פעלדער, און דער הויף האָט ווי אַלעמאַל אַרויסגעשיינט פון דעם הויכן פאַרקאָן אַרויס מיט חוצפה און לוסטיקייט. בלוז דער טשוואַרניק איז געווען פינצטער, און די ווייס געקאַלכטע בלינדע וואַנט צום וועג צו, האָט אין דער טונקלקייט געשראַקן מיט ווייסע תּכריכים.

אַ היפשע וויילע איז שטערנבערג געשטאַנען צווישן די באָב שטעקנס אין גאָרטן און געזוכט אויפצוכאַפּן כאַטש אַ קלאַנג פונעם טשוואַרניק אַרויס. „ס'איז דאָך נישט מעגלעך, אַז קיינער זאָל דאָרט נישט זיין“ האָט ער מיט ציטערניש זיך געטרייסט, און דאָך האָט אַ דערשיטערנדיקער ווייטיק געפייניקט: „ווער ווייס, צי צוליב זיין אַנטלויפן האָבן זיך די לעגיאָנערן נישט נוקם געווען אין אַלעמען.“ עס איז אים געווען הויל אין האַרצן. טאַמלענדיק מיט אַלע גלידער איז ער אַריבער דעם פּלווט, שטיל זיך אַ שלייך געטאָן פאַרביי דעם ברונעם און מיט בלינדע פינגער געטאַפט די טיר פון בילקעס דירה. אין דער פינצטער האָט ער נישט באַמערקט, אַז די טיר פונעם פאַדערהייזל איז אָפּן און די טאַפּנדיקע הענט זיינען אַריינגעפאַלן אין פינצטערן חלל ווי אין אַן אָפענעם שלונג אַריין. די האָר פון קאָפּ האָבן זיך אים אַזש געשטעלט קאפויר פון שרעק. מיט אַלע כוחות האָט ער זיך אָבער געשטאַרקט נישט צוריקצושפּרינגען. בּנוואַלד ממש האָט ער זיך גע- צוואונגען אַראַפּצובינגן אויף דער ערד און אַרונטערשטעקן די האַנט אונטערן פעסל וואַסער און אפּערנעמען דעם טאַש מיט דער לעגיטימאַציע, וואָס ער האָט דאָרט באַהאַלטן נאָך אין דערפרי. ערשט איצט האָט ער דערפילט

ווי נאָריש עס איז געוועזן דאָס באַהאַלטן די לעניטימאַציע און דווקאָ אונטערן פעסל וואַסער. מיט ליבשאַפט ממש האָט ער געגלעט דאָס פאַפירל און עס צוריק אַריינגעלייגט אין בוזעם קעשענע.

אַ שטיף רעדן האָט אים פלוצים אויפגעהויבן פון אָרט. „מ'לעבט נאָך דאָ" האָט אַ פרייד געפיל אים פאַרשלאָגן דעם אָטעם און כמעט אַ שטאַמלענ-דיקער האָט ער אַן עפן געטאָן די טיר וואָס פירט אין שטוב אַריין:

„ווער איז דאָ דאָ?"

„דאַנקען גאָט" האָט די היימעכע מער אַ שליוכץ געטאָן ווי אַרויסגערעדט די ווערטער.

„יעזום האַרציקער!" האָט מאַרטאכע געריבן אַ שוועבעלע און נישט געקענט אַרויסציען דערפון קיין פייער, „אַז מ'זיצט אין דער פינצטער, זעט מען נישט דאָס אייגענע גליק. כ'האָב אָבער די גאַנצע צייט געזאָגט, אַז ער איז דאָ ערגעץ אין דער תבואה."

„גוט געמאַכט, פראַפּעסאָר!" האָט וואוּרעניוס אַ שלונג געטאָן די ווערטער און מער גערעדט מיט די הענט, וואָס האָבן אַ כאַפּ געטאָן שטערנבערגן און אַ הויב געטאָן מיטן גאַנצן כוח, „אַט אַ כוואַט. פון אונטער די הענט זיך אויסגעדרייט."

„דאָס האָב איך דאָך געטענהט צו זיי," האָט מאַרטאכע אָנצונדריק ענדלעך דאָס קאַניצל געמאַלן אויף גיך, „אַז כ'האָב אים נישט געזען אויף די וועגענער ביי זיי, איז ער מסתמא דאָ ערגעץ. איז אָט איז ער, ביילקע." האָט זי פריילעך אַרומגעטענצלט אין שאַטנדיקן צימער. דורך דעם גרוי צאַנקנדיקן קאַניצל האָט ערשט שטערנבערג דערזען דעם חורבן אין צימער. דאָס וואָס עס איז נישט געווען צעבראַכן, איז אזוי געלעגן איבערגעקערט מיטן קאַפּ אַראָפּ. בלוז איין דייזשקע איז עפעס געבליבן שטיין אויפן אָרט ווי אַלעמאַל אין ווינקל לעבן אויוון. די פנימער פון די שטוביקע האָט ער קוים געזען. ביילקע איז געלעגן אויפן בעט מיט אַ נאַסן האַנטעך אויפן קאַפּ און שטיף געהעשעט. די קינדער זיינען געשטאַנען לעבן איר און געצאַפּלט: „מאַמע, דער לערער איז דאָ." מיט שוועריקייטן האָט זי זיך געפרוואוּט אויפזעצן און צוריקגעפאַלן אויפן הוילן שטרוי אין בעט.

„אַזא גזר," האָט מאַרי ליבע פון אַ ווינקל אַרויס געבליפעט, „איבער-געלאָזט הויל און נאַקעט. וואָס זי האָט עס אָפּגעהאַרעוועט אַ זומער."

„אַ גליקלעכע מאַמע אייערע," האָט מאַרטאכע אַרומגעטענצלט און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיך.

„זאָל זיין דערשראָקן, אַבי נישט דערשלאָגן,“ האָט די היימעכע פרום גערעדט ווי צו זיך, „מ'האָמיר גאָרנישט געוואוסט וואָס אָנהייבן צו טאָן. אָנזאָגן דער מאַמען אזא בשורה, וויי איז מיר, די קינדער האָבן דאָך אַליין געהערט שישן.“

„מ'האָט איר גאָרנישט געקענט אויסרעדן,“ האָט וואוורעניוק שעפטשענר דיך געוויזן אויף בייילקען, „ליגט אַ גאַנצן טאָג ווי אַ געפּרט הינדל. דעם לעצטן גראָשן האָט מען איר צוגענומען.“

שטרענבערג איז געשטאַנען אַ צעטומלמער און נישט געקענט עפענען דאָס מויל. אַלץ האָט אויסגעקוקט אזוי געשפענסטיק און גרויליק. די רייד און דאָס קרעכצן, צוזאַמען מיט די מענטשן און גרויע שאַטנס האָבן זיך אויסגעמישט אין איין שאַטנהאַפטע האַלוצינאַציע. עפעס אין אים האָט שטום געוואָיעט, געריסן זיך צום אויסדרוק און נישט געקענט אַרויסקומען. איז ער געשטאַנען אין מיטן צימער, געגלאַצט אויף אַלץ און גאָרנישט פאַרשטאַנען. ער האָט געהערט ווי מ'פרעגט אים וואו איז ער געווען און פאַר וואָס ער איז אזוי פאַרבלאַטיקט, אָבער נישט געקענט ענטפערן. ער האָט עס כמעט ווי פאַרגעסן. נאָר פּלוצים האָט ער מיט אַ מאַדנעם שמיכל אַרויסגעפלאַצט אויף אַ מאַל: „דאָס טינאָפּת הינטערן שטאַל האָט מיך פאַרשטעלט.“

„הינטער דער גאַז האָבן זיי פאַרגעסן אַ קוק צו טאָן,“ האָט זיך מארטאכע פריילעך צעהירושעט, „דראַניעס אַזעלכע. נו, נעם עפעס אין מויל אַריין,“ האָט זי אים אונטערגעטראָגן אַ וואַרעם גלאַז מילך. „איצט מעגסטו שוין אויך נעמען עפעס אין מויל אַריין, בייילקע. און ווען דו פּאָלגסט מיך, וואָלסטו נאָך איצט געגאַנגען מיט די קינדער צו מיר אין הויז. דער פּראָפּעסאָר וועט גיין מיט הריציון.“

„גאָט זאָל אייך באַצאָלן,“ האָט בייילקע קוים אַרויסגעשעפטשעט, „מירן בעסער זיין אַלע אין איינעם.“

„אודאי,“ האָט חיים, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אָן אַ זייט און געקייט די שפיצן פון דער שוואַרצער באָרד, קוים אַרויסגעערעדט אַ וואָרט און די שוואַרצקייט וואָס האָט געיאָגט פון אים די גאַנצע צייט איז אַביסל קלאַרער געוואָרן, „דאָס איז נאָך נישט אַלץ,“ האָט ער גערעדט סתם אין אַן ערגעץ אַריין, „לאָמיר כאַטש זיין אין איינעם . . . ברענג אַריין די קינדער אַהער,“ האָט ער זיך געווענדט צום ווייב, „וואָלף וועט אויך זיין דאָ.“

„קום הריצו, עס ווערט שפעט, אַ גוטע נאַכט!“ האָט מארטאכע זיך פּלוצים אַ כאַפּ געטאָן און אַרויסגעלאָפּן פון הויז.

פון איבער דער וואנט, האָט זיך געטראָגן דאָס מאָדנע צערעפעטע קול פונעם לאַנגען וואָלף אונטעראיינדיק דאָס ווייב מיטצונעמען די שעניקעס און אַריבערגיין צו בילקען אין שטוב אַרײַן, און דאָס שרעקעוודיקע וואָרטשען פון די שטומע קינדער.

כא

אין איינע פּאָר טעג, האָט אַן אימהדיקע אָנגעצויגנטייט שוין געהויערט איבערן גאַנצן דאָרף. מ'האָט זיך געשושקעט, אַז יעדע נאַכט שיקט מען אָפּ פון הויף פול געפאַקטע פורן אין שטאָט אַרײַן. פון די פריצים האָט זיך שוין קיינער נישט געוווּזן אויפן הויף. אין די פאַרטאָגן, האָט מען שוין דייטלעך געהערט די טעמפע אָפּקלאַנגען פון האַרמאַטן און דאָס פּיפּל פון טאַראַטק האָט מער נישט גערופן צו דער אַרבעט. איז אָבער דער עולם אַליין געקומען. מיט ווייב און קינד, מיט שמאַטעס און פאַרריסטע טעפּ איז מען כאַפּטעסווייז און אין גרויס געדרענג, אַרויס פון די באַראַקן און זיך געשטופּט, געשטויסן צום קאַנטאַר. מיט די לאַנקעס זיינען געקומען פאַרשמיעטע וואַלד אַרבעטער מיט די זעגן און העק אין די הענט. פאַרשוואַצטע און אויסגעמאַרעטע, האָבן זיך מיטן וועג געאַיילט די קוילן ברענער, און מיט זיי — האָבן זיך געריסן כּריפּנע קולות שעלטנדיק און דראַענדיק. זיי האָבן זיך געשטויסן און געשטופּט אין אַלע זייטן; איבערגעקערט אויפן וועג די פּריצישע בריטשקעס און וואָגנס, אַראַפּגעשלעפט פון די רעלסן וואָגאַנעס פון דער קליין-באַן און מיט הוראָ געבראַכן די גרויסע קעסלען הינטער די באַראַקן. קיינער האָט נישט געוואוסט וואָס מ'וועט טאָן און נאָך וואָס מ'איילט זיך אַזוי. מ'האָט נישט געהערט דאָס אייגענע קול און דערפאַר נאָך ווילדער און צערייצטער געוואָרן און זיך פאַרלוירן אין דעם גרויסן ליאַרעם. הענט אויפֿ געהויבענע ווי סטראַשידלעס און הענט נאָכגעלאָזט פון מידקייט און פאַר-לוירנטייט, האָבן זיך געמישט מיט די קולות און זיך געפלאַנטערט אינעם קנויף פון שמאַטעס פון ווייבער, קינדער און צעכראַסטעטע מענער. און איבער דעם אַלעמען האָבן אין פּרימאַרגן נעפּל זיך הויך געטרעמט אַ פּאָר דראַענ-דיקע פּויסטן, וועלכע האָבן ווי פאַרקניפּט דאָס גאַנצע געווימל אין איין קנויף. פאַר דער טיר פון קאַנטאַר האָט זיך דער קנויף אַ וואַסל געטאָן און צוריקגעפאַלן ווי אַ כּוואַליע וואָס שלאָגט זיך אָן אין פעלזיקן ברעג; אומגעריכט זיך געגעבן אַ צי צוריק, אומוואַרפנדיק די וואָס זיינען געשטאַנען צום נאַענטסטן, און באַלד זיך געגעבן אַ בייג אויף פאַרויס מיט אַן אימפעט וואָס איז באַגלייט געוואָרן פון אַ טראַסק פון שויבן און קנאַקן פון דינע ברעטלעך.

„דער פרייז! זאָל אַרויסקומען דער פרייז!“ האָט ווער אינעם הילף אַ רעווע געטאָן און הונדערטער קולות האָבן אונטערגעכאַפט: „פאַניע קאַמינסקי, קאַמינסקי!“

די פענצטער אינעם אויבערשטן שטאָק פון קאַנטאר האָבן פּלוצים אויפֿ- געפּראַלט מיט אַ טראַסק. שפּיצן פון גלאַנציקע באַיאַנעטן האָבן אַ בלאַנק געטאָן איבער דער מאַסע קעפּ און אַלץ שטום געמאַכט. בלוז צווישן די באַראַקן ערנעז האָט זיך געטראָגן דאָס יאַמערנדיקע קול פון דער משוגענער: „סטעפּקו, באַהאַלט זיך, זיי זיינען שוין ווידער געקומען, סטעפּקו!“

דער המון איז געשטאַנען שטום. אַלעמענס בליקן זיינען געווען אָנגעצויגן אַרויף צו די בלאַנקענדיקע שטיקעס, דראַענדיקע לעכער פון די ביקסן און פיר קאַנטיקע היטלען פון די אָנגעכמורעטע לעגיאַנערן. אַ סעקונדע איז אַלץ געווען ווי פאַרגליווערט. דאָס אַטעמען האָט זיך אַפּילו ווי אָפּגעשטעלט, נאָר באַלד האָט ווער הייזעריק אַ כריפּע געטאָן:

„ברויט!“

אַ קנאַל פון צענדליקער ביקסן האָט אַ הילף געטאָן אין דער לופטן און דער המון, אַ צום טויט דערשראָקענער, האָט גענומען שפּרינגען און קנוילן זיך מיט אָפּגעהאַקטע קולות און יללות צוריק צו די באַראַקן צו. אויפן באַלאַקאָן האָט זיך באַווויזן פאַן קאַמינסקיס זינדל אין פּולן לעגיאַנערישן מונדיר און רעוואָלווער אין האַנט קוויטשנדיק מיט אַ פאַרלעגערטער שטימע:

„מיר וועלן אייך אָנלערנען, הינטישע זין! טראַגט זיך אָפּ פון דאַנען!“

„אַ טשו, אַ טשו!“ האָט פון די באַראַקן זיך אַ יאָג געטאָן אַ ברילנדיקער אויפגעשריי, „אַ טשו, פּוילישער חזיר!“

פון די הויפּישע שטאַלן האָבן זיך ראַפּטום אַ יאָג געטאָן הויך־נעלאַדענע וואַגנס און לייכטע בריטשקעס און געבליבן שטיין פאַר דער קאַנטאַר. דאָס קנאַלן פון די בייטשן און הירזשען פון צעהיצטע פּערד האָט איבערגעהילכט דאָס געשריי פון די באַראַקן, וואָס האָט זיך געריסן ווי פון הוילע פּעסער אַרויס.

פון דאָרף, מיט די גערטנער האָבן אָנגעהויבן קומען מחנות פּויערטעס מיט זעק און פּלאַכטעס. זיי האָבן אויסגעמיטן די באַראַקן, און ווי דורך אַן אָפּנערדעטן צייכן זיך פאַרנומען גלייך צו די שפּייכלערס הינטערן טאַרטאַק. באַלד האָט זיך אויך באַווויזן דער דאָרפּישער סטאַראַסטע מיט דער גרויסער מעשענער קייט, דער סימבאַל פון זיין מאַכט, אויפן האַלז. נאָך אים איז געגאַנגען דער גלח אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצער סוטאַנע געזיימט מיט גאַלד,

און אָסוף איז לעפּיש געשפרונגען ביי דער זייט, קלינגענדיק און צייכענדיק אין דער לופטן מיט עפעס אַ רויכערנדיקע כלי ווי אַ בשמים־ביקס. פאַר די באַראַקן זיינען זיי געבליבן שטיין. דאָס געשריי האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ רנע. דער גלח האָט עס גלייך אויסגענוצט און אָנגעהויבן מיט אַן ערנסט געהויבענער שטימע: „האַספּאַדי פּאַמילאַי (האַב רחמנות, האַר),“ הענט האָבן זיך שוין אינסטינקטיוו אַ כאַפּ געטאַן בום צלמען זיך. פון אַ זייט אָבער האָט זיך שוין אינסטינקטיוו אַ כאַפּ געטאַן צום צלמען זיך. פון אַ זייט אָבער האָט יאָמער. „דאָס ביסטו, סטעפקו, אַנטלויף מיין קינד, זיי זיינען רוצחים!“

איר יאָמער און אויסגעשריי האָט אַ רים געגעבן אַלעמען אין דער נשמה, און ווי דאָס וואַסער פון אַ דורכגעבראַכענער דאַמבע האָט דער עולם זיך אַ שפּאַר געטאַן פון אַלע זייטן, גערעוועט, געברילט און געליארעמט מיט באַנומענע קולות. קיינער האָט שוין מער נישט געדענקט וועגן דער געפאַר. געכאַפט וואָס עס איז געקומען אונטער דער האַנט: שטיקער פּלויט, העק, זעגן, לאַפּעטעס, גאַנצע ברעטער און זיך געוואָרפן פּאַרויס. די פּערד פּאַרן קאַנטאר האָבן זיך דערשראַקן און זיך געלאָזט לויפן הענרום פענרום. קיינער האָט נישט געהערט מער דאָס קנאַלן פון די ביקסן, נישט געזען ווי אייניקע בייגן זיך און פּאַלן אַוועק. מ'איז געלאָפּן איינער איבער דעם אַנדערן און פּאַרביי דעם אַנדערן, אָן אַ ציל און אָן אַן אויסרעכענונג. דער אימפעט האָט געטראָגן און געיאָגט פּאַרויס צום קאַנטאַר צו.

„פאַרברענט זיי ווי די מייז!“

„ווי די פאַרשווע הינט!“

„צום טאַרטאַק!“

„צו די שפּייכלערס!“

„צו די שטאַלן!“

„לאָזט זיי נישט אַנטלויפן!“

די ווענט פון קאַנטאר האָבן געטראַסקעט און געקנאַקט פון די קלעפּ פון העק און אייזנס. די גאַנצע ערד אַרום האַט געציטערט. פּלוצים איז אַלץ שטיל געבליבן. אין דער צעמישעניש האָט קיינער נישט באַמערקט ווי די לע־גיאַנערן זיינען פאַרשוואַנדן פונעם אויבערשטן שטאַק, און דורך די הינטער טירן אַריינגעשפרונגען אין די קאַרטאַפּל פעלדער און אַזוי אומבאַמערקט זיך אַוועקגעראַטשקעט צום וואַלד צו. ערשט ווען אַ קנויל צעיאַכמערטע אַרבעטער האָבן זיך פּלוצים באַוווּזן אויפן גאַניק פון אויבערשטן שטאַק, האָבן זיך אַלע געכאַפט וואָס דאָ איז געשען און אַרויסגעלאָזט אַזאַ מאָדנעם גרילץ,

וואָס האָט זיי אַליין איבערגעשראָקן און פאַרוואַנדערט, אַזש אָפּהענטליך געמאַכט.

„אונטערצינדן!“ האָט זיך דערהערט אַ הייזעריקע שטימע פון אונטן.

„ברידער!“ האָט אנדרוך אַ דונער געטאָן פון דער הויך, „די פריצים זיינען שוין נישטאָ!“

„און מיר זיינען געבליבן!“ האָט ווער אים אונטערגעהאַלפן.

„ברידער,“ האָט אנדרוך זיך נישט געלאָזט אַוועקפירן אָן אַ זייט, „אַלץ איז איצט אונדזערס. דער טארטאק, די שפייכלערס און דער גאַנצער הויף. פאַרנעמט הייזער פאַר זיך און די תבואה וועט מען צעטיילן פאַר אַלעמען.“

פון דעם אופן ווי דער עולם האָט אויפגענומען דעם באפעל, איז געווען קלאָר אַז דאָס אייגנטלעך איז געלעגן ביי אַלעמען אויף די הערצער. דער ליארעם איז מאַמענטאַל איינגעשטילט געוואָרן און אַ געפרעסטע שטילקייט האָט זיך אַ צי געטאָן איבער אַלעמענס קעפּ. צום גאַנצן צו, וואו אנדרוך איז נאָך אַלץ געשטאַנען מיט אַן אויפגעהויבענער האַנט און געצילט די ווערטער: „קייין אויסצאלונג איז שוין נישטאָ ביי וועמען צו מאַנען. די פריצים זיינען אַנטלאָפן.“

„אַ פּגירה אויף זיי!“ האָבן זיך אַ ריס געטאָן עטלעכע קולות אויף אַמאָל.

„דער טארטאק מיטן הויף זיינען געבליבן, אין די שפייכלערס ליגט תבואה.“

„אַלץ צעטיילן“ האָט ווער פון עולם אַ געשריי געגעבן.

„מיר טאָרן נישט ראבעווען. ס'איז איצט אונדזער אייגנס. ביז די אונדזעריקע וועלן קומען זיינען מיר די באַלעבאַטיים,“ האָט אנדרוך איבער-געשריגן אַלעמען.

דער סטאראסטע וואָס איז געשטאַנען איינגעפרעסט צווישן עולם, האָט זיך ביי די ווערטער גענומען אַרויסקריגן די הענט, אויף שנעל אויסגעטאָן די קייט פון האַלז און זיך גענומען שטופן אויף צוריק. אנדרוך האָט אים באַמערקט און מיט אַמאָל אַ רעווע געטאָן מיט כעס:

„די וואָס האָבן מורא, זאָלן בעסער גיין הינטער די איבערבעטן, און די וואָס וועלן טשעפען אָן אַ דערלויבעניש וועלן זיך אַליין שולדיק זיין,“ האָט ער געפאַכעט מיט אַ רעוואָלווער.

„אַ נייער פריץ!“ האָבן זיך דערהערט פּראָטעסטן.

די אומרויאיקייט איז געוואָקסן פון סעקונדע צו סעקונדע. אַ נייע שטופעניש

און וואָרטשען האָט אַלעמען אַרומגעכאַפּט, נאָר אַנדרכס שטימע האָט זיך אַלץ געקייקלט איבער די קעפּ און צוגעשמידט צו די ערטער.

„אַלץ מוז זיין מיט אַרדענונג. ביז אונדזערע וועלן קומען דאָרף מען אַליין באַשטימען אַ קאָמיסאַר.“

„וואוּרעניוס!“ האָבן זיך דערהערט קולות פון עולם.

„אַנדרוך!“ האָבן געשריען באַראַק איינוואוינער פון אַלע זייטן.

„זאָלן ביידע זיין!“

„ביידע, הוראַ!“ האָט דער עולם זיך צעווינגט אין אַ שטורעם.

און דער הוראַ האָט אַוועקגעהילכט איבער די פעלדער, געטריבן דעם נעפל אויפן טייך און פאַרפאַלן געוואָרן אין געדיכטן וואַלד, וואו די לער גיאָנערן זיינען געלעגן און געטשאַטעוועט ווי די חיות אויף רויב. אין דאָרף אַריין האָבן זיי אָבער נישט געוואַנט צוריקצוגיין אָן פאַרשטאַרקונגען.

די ערשטע זאָרג פון די קאָמיסאַרן איז געווען צו שטעלן וואַכן ביי די שפייכלערס און צו געבן די ערשטע הילף צו די פאַרוואונדעטע. וואוּרעניוס ווי אַ געוועזענער סאַניטאַר האָט זיך אויסגעטויגט צו דעם. די פּריצישע ווייסע העמדער האָבן גלייך געקראָגן אַ תיקון און פאַן קאַמינסקיס שלאָף צימער איז פאַרוואנדלט געוואָרן אין אַ שפיטאַל. אין משך פון טאָג איז צונויפגעשטעלט געוואָרן די מיליץ. די קאַנטאר איז צוריקגעבראַכט געוואָרן אין אַרדענונג און אָסיפּ איז אַרומגעגאַנגען איבערן דאָרף, געקלונגען אין אַן אַלטער קאָסע און געמאַלדן, אַז מאָרגן גאַנץ פּרי וועט מען אָנהייבן טיילן תבואה. פּריער וועלן קריגן די וואָס ס'קומט זיי געהאַלט פאַר אַרבעט און דאָס איבעריקע וועט צעטיילט ווערן צווישן די הויף אַרבעטער און נישט פאַרמעגלעכע פּויערים.

דער עולם איז געווען יום־טובדיק אויפגעלייגט. פון די באַראַקן האָט מען זיך האַסטיק אַרויסגעקליבן מיט האַק און פאַק אין די הויפּישע צימערן אַריין, אָבער דאָך האָט אַ פּחד אַרויסגעקוקט פון אַלע ווינקעלעך, און נאָר אַ סך, באַזונדערס די איינוואוינער פון טשוואַרניק האָבן זיך נישט געוויזן אין דרויסן.

פאַרנאַכט צו, האָט זיך מיט אַמאָל דערהערט אַ זאַלפּ פון אַ פּאָר צענדלינג ביקסן פון וואַלד אַרויס. און מיט ווילדן גאַלאַפּ האָט זיך אַ ראַטע פּוילישע פעלד־זשאַנדאַרן אַריינגעריסן אין דאָרף אַריין. זיך גלייך פאַרנומען צו די פּריצישע שטאַלן און גענומען אַרויסטרייבן די בהמות. דאָס מעקען פון די בהמות און הירזשען פון פערד האָט די אימה נאָך גרעסער געמאַכט, אַזוי אַז אַפילו די מיליציאַנטן האָבן נישט געוואַנט אַרויסצוקריכן פון די באַ-

העלטענישן. און ווער עס האָט נאָר געקענט האָט דורך די גערטנער זיך געגאָנוועט אַהיים און אין געאיייל אַרויסגעפירט די אייגענע בהמה פון שטאַל. מיט אַ זאַק איר פאַרשטאַפּט די אויערן און דאָס מויל און זיך גע-לאָזט מיט די לאָנקעס צום וואַלד אין דער אַנדערער זייט פון דאָרף.

ווי דורך אַ צייכן האָבן זיך אַלע געצויגן צו איין פונקט, צום טאָרף-פעלד. דאָרט וואו דער וואַלד עפנט זיך אויף מיט אַ שמאַל סטעזשקעלע, גענוג קוים פאַר איין מענטש אַדורכצושטופן זיך, אָבער ווייטער צו זיינען דאָ גאַנצע שטיקער לאָנקע וואָס זיינען אַרומגערינגלט מיט אַלטע דיקע סאַסנעס וואָס לאָזן קוים דורך אַ שיין. אַהין האָבן אַלע געצויגן. דאָרט איז דאָס באַהעלטעניש פאַר פּויערישע בהמות נאָך פון קדמונים. אין דאָרף נייען אַרום פאַרשידענע מעשות וועגן יענער געגענט. דאָרט זאָלן זיך געפינען כּברים פון היידאַמאַקעס. ערגעץ אין יענער געגענט, זאָלן אַמאָליקע שררות האָבן אויסגעבויט היילן וואו זיי האָבן באַהאַלטן זייערע אוצרות. און רואיקע צייטן וואנט קיינער נישט צו גיין אַהין, ווייל די טאָרף פעלדער זיינען נאָר נאָענט און נישט אין בהמה און מענטש וואָס האָט פאַרבלאָנדזשעט, אין שוין קיין לעבעדיקער נישט אַרויס. אין אַ נויט אָבער איילט מען זיך וואָס שנעלער אָנצוקומען אַהין.

אויך אין טשוואַרניק האָט מען געטאָן ווי אַלע אין דאָרף. די פרויען און קינדער זיינען געבליבן אין דער היים און היים מיטן לאָנגען וואָלף און שטערנבערג, האָבן שטיילערהייט אַרויסגעפירט די בהמות און גלייך מיט אַלעמען זיך געגאָנוועט צום וואַלד צו. דורך די גערטנער, פאַרשטעלט פונעם הויך צעוואַקסענעם באָב, איז מענטש און בהמה געקראָכן. געשטופט זיך דורך שמאַלע וועגעלעך און ראָוועס נישט וואַגנדיק צו אָטעמען אפילו. האָט אַ בהמה זיך פאַרוואַלט אויסדרייען דעם קאָפּ צום אייגענעם שטאַל צו און אַרויסלאָזן אַ בענקענדיקן מרוק, האָט דער מענטש שטייפער איינגעצויגן דעם זאַק איבער דער בהמהס קאָפּ און מיט אַ ציטער איר געגלעט אין רוקן. מיט די צערטלעכסטע ווערטער אַריינגערעדט אין איר, פלאַטערנדיק און בעטנדיק זיך: „לויבא, האַרציקע מיינע. נו שוין באַלד, באַלד.“ עס האָט זיך אָבער פאַרט נישט אַלעמאַל איינגעגעבן צו באַרוואַקן די בהמה און אַ טעמפּער, זיך באַקלאָנגנדיקער יאָמער, האָט אַ גרילץ געטאָן פון הינטער אַ זאַק אפער. די שרעק וואָס האָט אַזוי אויך געהאַלטן אַלעמען אין קלעם איז שטאַרקער געוואָרן, און אויסגעגלאַצטע אויגן מיט אָנגעשפיצטע אויערן פון קריכנדיקע מענטשן זיינען שטיין געבליבן אויף אַמאַל, ווי איינגעשניטן זיך אין דער פינצטערניש אויפצוכאַפּן און דערבליקן דעם שונא, וואָס וועט אָט באַלד אַ שפּרונג טאָן מיט זיין גאַנצער שווערקיט פון ערגעץ אַ לאַך אַרויס אָדער פון הינטער אַ בוים. יעדער מינדסטער שאָרף איז געהערט געוואָרן. די גרויסע

סוף חודשדיקע פינצטערניש איז געלעגן פאר און אויף אלץ, און דאך האָבן אלע געזען. מ'האָט געזען מיט אַ מאָדנער ראיה, ממש זיך געשניטן אַ וועג דורך אַ פינצטערער וואַנט. מיט יעדן טראָט האָט זיך די פינצטערניש געעפנט, נישט פאַר די אויגן, נאָר פאַר הענט און פיס, אַפילו פאַר די פאַרשטיקטע כאַרכלעך פון מרוקנדיקע בהמות. עפעס ווי מענטש און חיה און פינצטערניש און אימה וואָלטן געוואָרן איין שטיק און איינער דעם אַנדערן קומט אַנטקעגן, העלפט אַרויס און שטופט זיך ערגעץ מיט אַ זעעוודיקער בלינדקייט. עפנט די שוואַרצע וואַנט און ברענגט אַנטקעגן עפעס אַזעלכע קיינמאָל נישט געאַנטע און נישט באַרירטע וועגעלעך, זאַמדיקע און בלאַטיקע און פול מיט שטעכיקע נאָדל בימלעך.

שטופט מען זיך פאַרויס; פאַר דיר אַ שאַרע וואָס קריכט ווי דו. הינטער דיר נאָך ווער, און דו ווייסט נישט צי אַ סך צי ווייניק און עס אַרט דיך נישט אויך, מ'קוקט נישט אויף צוריק. מ'רעדט נישט איינער צום אַנדערן, מ'באַדאַרף גאַרנישט פרעגן, נאָר טראָט ביי טראָט פאַרויס. האַלט פעסט דער בהמה פיס, זי קען נאָך אַ מרוק טאָן, און אין בידע זייטן הויערט די פינצטערניש ווי אַן אַפאַקאליפטישע געשפענסט. פילסט דעם שווייסיקן אַטעם פון עפעס אַ גרויליקן כוח וואָס פרעסט פון אלע זייטן.

נאָענט צו די טאַרף־פערלער, האָט אַן אַפגעהאַקטער שושק זיך אַ טראָג געטאָן דורך דער נאַנצער שערענגע. ווי אַ גלייכע ליניע געצויגן דורך די פיס האָט אַ וואָרט זיך אַ קייקל געטאָן און יעדן אָנגערירט: „רעכטס!“ האָט מען נישט איבערגעפרעגט, נאָר אַ קייקל געטאָן דעם שושק הינטער זיך. די שערענגע ציט זיך ווייטער. לינקס זיינען די בלאַטעס, איז יעדן געשטאַנען פאַר די אויגן. רעכטס, נאָר רעכטס האָבן זיך ווידער געשטופט מענטש און בהמה.

פלוצים איז די גאַנצע שטומקייט אויפגעריסן געוואָרן פון אַ צאַפלידיקן מרוק. און נישט בלויז די אויערן, נאָר אויך אויגן און אלע אברים זיינען אויפגעריסן געוואָרן פון דעם פרייען יובלענדיקן מרוק וואָס האָט זיך געטראָגן פון אַ יונג בהמהלעך, וואָס האָט זיך באַפרייט פון דעם באַלעבאַס האַנט און זיך אַ לאָז געטאָן לויפן אויף צוריק. פאַרטשעפנדיק זיך אין אַ צווייג מיט אַ האַרן, האָט זיך עס אַ שטעל געטאָן אויף די הינטערשטע פיס; מיט גאַנצן פאַדערשטן טייל קערפער געגאַפיעט אויף דער מחנה און מיט אַן אָפן מויל ווי דער שלונג פון טויט געיאַמערט: מו, מו, און נאָך אַמאָל מו!

ערשט איצט, אינעם אויפשוידער פון נאָענטער סכנה, איז ווי אַ מאַסע מיט אַמאָל אַראָפגעפאַלן פון אַלעמענס הערצער. די וואַנט פון פינצטערניש איז אַפגעשפרונגען, און אלע האָבן פלוצים געזען ווי פון צווישן די שפיצן בימער פון נאָענטן וואַלד קריכט אַרויס די לבנה, אַ געשפענסט מיט אַ

קייִלעכדיקער רויטער צונג. א סעקונדע בלויז האָט עס געדויערט, אָבער אין דער סעקונדע האָט זיך דאָס געשפענסט אזוי אויסגעצויגן אז ס'איז געוואָרן איינס מיטן מרוק און די אויסגעשטרעקטע פיס פונעם בהמהלע, און דער גאַנצער עולם האָט א פאָל געטאָן אויף צוריק מיט א פחד וואָס האָט געגליווערט דאָס בלוט.

פונעם זעלבן גליווערדיקן אור־וואַלדיקן פחד געפירט, האָט איינער פון דער מחנה זיך א ריס געטאָן פון אַרט מיט א מאַדנעם אימפעט. אַראָפּגע-שלעפט פון זיך די סערמינגע און אין בלויזן העמד געבליבן שטיין אַקעגן דעם אָפענעם שלונג פונעם בהמהלע. א סעקונדע בלויז איז ער אזוי געשטאַנען און זיך איינגעגעסן מיט די אויגן אין דעם מרוקנדיקן באַשעפעניש, און פלוצים מיט א פלינקן שפּרינג־אונטער אַ כליופ געטאָן: „א אַך!“ און די סערמינגע צוזאַמען מיטן פויערס אויסגעצויגענע האַנט האָט ווי אַ קויל אַ זעץ געטאָן אינעם אָפענעם פּיסק פון דעם בהמהלע, וואָס האָט זיך אוינג־בליקלעך אַראָפּגעלאָזט אויפן בויד מיט א פאַרשטיקטן לעצטן כאַרבֿלדיקן מרוק. די מחנה וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען מיט א פאַרכאַפטן אָטעם, האָט אַרויסגעלאָזט אַ מאַדנעם דערלייכטערנדיקן זיפּץ און ווייטער זיך גערוקט דורך דער שמאַלער סטעזשקע אין וואַלד אַריין.

אויף די שפיצן ביימער איז נאָך אַלץ געלעגן אַ משונה רויטע לבנה ווי אַ נאָר וואָס געשייערטע קופּערנע פּאַן, וואָס צווינגט די אויגן צו שליסן זיך כדי נישט צו זען ווי דער טויט און עלנט קוקט אַריין אין דער אייגענער נשמה.

„יעזוס מאַריאַ!“ האָט זיך אַ ציטערנדיקער עכאָ געטראָגן פון אויער צו אויער און די הענט האָבן נאָך שטאַרקער געדריקט די מויל שלעסער פון די בהמות, אזוי אז די ציין האָבן אַזש געקלונגען.

ווען מ'איז געקומען צום פּלאַץ אין שוין געווען האַלבע נאַכט. הויכע און געדיכט פאַרצווייגטע ביימער האָבן אָפּגעצוימט אַ שטיק טאַליק פעלד. „האַלט זיך צוזאַמען,“ האָט ווער אַ שעפטש געטאָן, „נאָענט פון די ביימער.“

„דאָ געפינען זיך די היילן,“ האָט אַ צעשראַקענער פויער געוואָרנט און אַ צאָן אַן אַ צאָן האָט אים געקלאַפט, „אַט אַ נאַכט!“

אַ סאַווע האָט זיך פּלוצים צעשרינגן מיט אַ יאָמערלעכן געהייל און אַ מחנה קראָען האָבן זיך אַ הייב געטאָן פון די צווייגן אַרויס מיט אַ שוואַרצן געפלאַטער: „קראַ, קראַ!“ מענטש און בהמה האָבן אָנגעשפיצט די אויערן און געגלאַצט אַרום זיך, אָבער גאַרנישט געזען אַ חוץ ביימער אין שטילן

פלאטער און איינציקע שטערן אין הימל וואָס האָבן עפעס אזוי שאַרף
נאָרלדיק געפֿינקלט און זיך איינגעשניטן אין אייגן לייב ביז טיף טיף אין
האַרצן, אין דער נשמה.

„וואָס וועט דאָ זיין מיט אונדז?“ האָט ווער נישט אויסגעהאַלטן פֿאַר
שרעק.

„דערבארעם זיך יעזו, דערבארעם זיך,“ האָבן ליפֿן שטיל געפֿליסטערט.
„אוי, רבּונו של עולם,“ האָט חיים מיט אַ פֿאַרלעגערט קול אַריינגערעדט
אין זיך און גענומען ווי אַלע צובינדן זיין קו צו אַ בוים און אונטערנעאיילט
שטערנבערגן צו טאָן דאָס זעלבע.

„דאָס מקום איז נאָר נישט קיין הימלעכס,“ האָט דער לאַנגער וואָרף
געצאָפֿלט מיט אַלע אבריים. „מ'רעדט אויף דעם.“

„לאָמיר זיך האַלטן צוזאַמען,“ האָט חיים זיי אָנגענומען ביי די הענט,
„אין די היילן פֿלעגן די היידאמאקעס זיך אויפֿהאַלטן. מײן זיידע עליו השלום
פלעגט דערציילן אז אין די מהומות פֿלעגט מען אַהער פֿאַרשלעפֿן די פֿריצים,“
האָט ער שנעל און מיט ציטער געשושקעט ווי מורא האָבנדיק עס זאָל ווער
דערהערן, און אין דער זעלבער צייט געוואָלט וואָס מער אויסטערלישעס
אַרויסברענגען וועגן דעם פֿלאַץ.

„און איר האָט נאָר קיין מורא נישט, שטערנבערג?“ האָט ער לִסוף
אַ טאַמל געטאָן.

„ווען מיר האָבן אין פֿערצנטן יאָר גענעכטיקט אויפֿן בית עולם, האָב
איך מורא געהאַט. אַ נאַריש יונגל געווען.“

„אזוי אויפֿן בית עולם. ווי אזוי עפעס?“

„און ווען מיר האָבן זיך אַ גאַנצע נאַכט באַהאַלטן אין די גריבער אויף
דער לאַנקע אַרומגערינגלט מיט פייערן פֿון אַלע זייטן, האָב איך מער געצוי-
טערט. פֿון דאָן אָן אָבער — — —“

„נו, יאָ, גאָט איז אַ פֿאַטער,“ האָט חיים זיך דערקאַפט און ווי געענטפֿערט
אויף זיינער אָן אייגענער מחשבה וועלכע האָט אים אַ טראַג געטאָן אויף
צוריק מיט פינף יאָר, ווען ער איז מיט ווייב און קינדער געלאָפֿן פֿון נאָענטן
שטעטל און קוילן זיינען געפֿלויגן פֿון אַלע זייטן, „דאָס פֿערד איז דאָן
געפֿאַלן לעבן מיר,“ האָט ער ווי פֿאַרענדיקט די מחשבה, „אז ער וויל,
היט ער אָפֿ.“

„אודאי,“ האָט שטערנבערג עפעס אזוי ווי סתם אין דער וועלט אַריין

גערעדט, „פון אונדזער משפחה זיינען אין משך פון א פאָר וואָכן אַכט מענטשן אוועקגעקומען.“

וואָס פאַר אַ שייכות דאָס האָט צום ענין האָט ער אַליין נישט געוואוסט, נאָר דער אומפאַרשטענדלעכער ווייטיק וואָס האָט אים גענאָגט אויפן גאַנצן וועג אַהערצו האָט פּלוצים נאָכגעלאָזט. פונעם ווייטיק האָט עפעס אַ פאַר-הוילענער געפיל זיך אויסגעצאָפּלט און אויסגעלייגט אין דינע שפּילקעדיקע ווערטער: „פון סכנה אַנטלויפט מען נישט.“

צוקומענדיק צום פּלאַץ איז אים עפעס אַזוי אומהיימלעך קלאָר געוואָרן, אַז די סכנה הייבט זיך ערשט אָן, אַז ער האָט זיך ממש געהערט זאָגן: „געווען אַכט ביז היינט, איצט איז גרייט שוין דער ניינטער קרבן.“ די הושים זיינען אים געוואָרן אומענדלעך וואַך. אַזוי וואַך, אַז ס'האַבן זיך גענומען וויקלען געשעענישן פון אַמאָל משונה גיך. געשעענישן פון טויט און פאַרוויסטונג אין דער אייגענער משפּחה און היים. פון פאַרגעסנקייט האָט אויפגעבליצט אַ פּרייטיק צו נאַכטס זיצנדיק ביים וואַרעמען אויוון געמיטלעך און רואיט, אָבער אַט האָט אַ שנייד געטאָן דער באָבע שרהם קרעכץ פונעם באַנקבעטל אַרויס און שוין איז געשטאַנען פאַר די אויגן דער פעטער יונתן מיטן קליינעם שוואַרצן בערדל אַרום בלאַסן פנים אין אַן אָפּגעחובלטן און גרויען שינעל, און מיט טרויעריקע אויגן עפעס געמאָנט. האָט עס דערמאָנט אין איינעם אַ האַרבסטיקן דאָנערשטיק ווען דער פּאָסט טרענער האָט אַריינגע-וואָרפן דורכן פענצטער אַ קאָנווערט מיט אַ שוואַרצן צלם אין דער מיט, און פון דאָמאָלט אָן האָט די שוואַרצקייט זיך שוין נישט אָפּגעמאָן פונעם הויז. שליוכצט אַרויס די מאַמע פון אַנדערן בעט אַרויס: „אוי! מיין קינד!“ שוועבט שוין אַרום דער עלטערער ברודער אין הויז, אַ שטילער, אַזא געלאַ-סענער געווען דער עלטערער ברודער מיט שפּראַצן פון ערשטער ליבע אַרום די ליפּן. דער שטערן איז אים אַרומגעוויקלט מיט אַ באַנדאָזש דורכגעוויקט פון בלוט. קיין אויגן זעט ער נישט, נאָר ער איז אין גאַנצן אויגן דער עלטערער ברודער, און יעדן אויג מאָנט און וואָרנט: „היט זיך!“

עס איז נישט געווען קיין שרעק וואָס האָט מיט אים געוואָרפן, נישט קיין פחד וואָס האָט אים אויפגעשטעלט די האָר אויפן קאָפּ, נאָר עפעס אַ גורלדיק געפיל פון פאַרבונדן זיין מיטן פעטער דעם יתום, וואָס איז אומ-געקומען אויפן פּראָנט ביי פּראַסקוראַוו, און מיטן ברודער וואָס איז געפאַלן אויף דער שוועל פון טאַטע מאַמעס הויז, געטראָפן פון אַ פינדלעכער באַמבע. ווען זיי זיינען אַלע אַנטלאָפּן פאַרן שונא, איז ער געבליבן אין דער היים כדי נישט צו דאַרפן גיין אין מיליטער, און די באַמבע האָט אים אויפגעזוכט אונטער דעם אייגענעם באלקן וואו ער איז אויפגעהאָדעוועט געוואָרן. „היט

זיך" — ווארפט עס אים אין היץ און אין סעלט, אָבער, אָט האָבן זיי זיך דאָך געהיטן, און דעם גורל נישט אויסגעמיטן. אָט היט ער זיך דאָך שוין, " און פאַר די אויגן שטייען די אַנדערע מיטגלידער פון דער משפּחה וואָס די כאַלעריע האָט אויסגעקאָרטשעט. אויך זיי זיינען אַנטלאָפּן פון דער היים און די סכנה מיטגענומען מיט זיך. „היט זיך" און אָט איז ער איצט אַליין, ווייט פון היים און אייגענעם דאָך. אַרומגערינגלט מיט שוואַרצער נאַכט און געדיכטן וואַלד, קאַלטן טוי און טיפּן אָטעם פון אין שרעק פאַרטייעטע פּויערים און שווער פאַרסקנדיקע בהמות. בלוז אַ בלוז טעלערל הימל מיט איינציקע נאָדליק שפּיציקע שטערן איבערן קאַפּ. פון ווייטן טראָגן זיך דונערנדיקע אָפהילכן פון האַרמאַטן, „געווען אַכט, וועט זיין אַ ניינטער."

און דאָך האָט זיך עפעס נישט געגלייבט, נישט געוואָלט שלום מאַכן מיט דער ציפּער „ניין". עפעס גאָרנישט קיין מספּר, עפעס בינדט ער זיך נישט מיט די אַכט.

„גאָט איז אַ פּאָטער," האָט אים היים גענומען וועקן, „אַהער וועלן זיי נישט קומען."

„יעזום האַרציקער," האָט אַ פּויער לעבן זיי זיך איבערגעוואָרפּן אין שווערן חלום.

שטערנבערג האָט גאָרנישט געענטפּערט. די פּריערדיקע וואַכסייט איז אַריבער אין אַ טעמפּסייט וואָס האָט פאַרפאַפט אַלע אַברים, אָפּגעשטעלט אַלע חושים. אַ שטיק גליווער ווי דער וואַרצל אויף וועלכן ער ליגט אָנגע- שפּאַרט. בלוז די אויגן אָפּענע גלאַצן אין בלויער ווייטקייט פון אויבן וואָס ווערט אַלץ בלאַסער, עס שאַריעט אויף טאָג.

כב

צוויי טעג זיינען זיי אזוי אָפּגעלעגן אין וואַלד. טאָקע מער געלעגן ווי אַרומ- געגאַנגען. אַ מידע טעמפּסייט האָט אַלעמען געהאַלטן ווי מיט צוואַנגען. מען האָט זיך גערירט פון אָרט בלוז ווען מען האָט געדאַרפט נאָכגיין די בהמות ביים פּאַשען זיך, אָדער ווען מען האָט זיי געדאַרפט פירן דורך די געדיכטע טיפענישן פון וואַלד צום קוועלעכל וואָס האָט געריזלט פון אונטער אַ פאַרפּוילטן בוים אין טאָל. און כאַטש מער ווי דאָס שעלעשטשען פון די צווייגן האָט זיך נישט געהערט און ווען נישט ווען אַן עכאָ פון אַ האָז האַס- טיקן שפּרונג, האָט זיך כסדר אויסדאַכט אַז מ'הערט טריט, רייד און געשרייען פון פּרעמדע קולות. איינגענורעט אין זיך איז יעדערער געלעגן אויף זיין

פלאץ, געדרימלט מיט אָפענע מאָדנע אויסגעשטאַרטע אויגן. עס האָט זיך געדאַכט אז מ'ליגט שוין אזוי אָן אייביקייט און ס'האָט שוין אויסגעפעלט לשון אַלץ איבערצודערציילן. און אז עמיצער האָט שוין יאָ געפונען דעם מוט אָנצוהויבן אַ שמועס, האָט ער געשעפטשעט פֿון האַלדן אַרויס כריפֿנע און צוגעלייגט, אזוי אז מ'האָט זיך דערשראָקן פֿאַרן אייגענעם קול און איינגע־נורעט זיך מיטן קאָפּ אין די אַקסלען און ווידער געשטומט, כאַטש אינע־ווייניק אין האַרצן, אין דער נשמה, האָט גענאָגט עפעס אזוינס וואָס לאָזט זיך נישט פֿאַרשווייגן.

אַ טייל האָבן עס טאַקע נישט געקענט מער אויסהאַלטן און זיך בעסער נאָכגעשלעפט נאָך דער מעלה־גירהדיקער בהמה, זיך געפלאָנטערט צווישן די ביימער, אָנגעשלאָגן זיך אָן אַרויסשטאַרטשנדיקע וואַרצלען און דערמיט פֿאַר־שלאָגן די הוריות וואָס האָבן געגעסן און אויסגענאָגט דעם דם־התמצית.

„אזוי פיל אַרבעט דאָ צו טאָן,“ האָט דער אַלמער וואוֹרעניוק אין מיטן פֿאַרטייעטן אָפּליגן אַ גאַנצן טאָג אַרויסגעוואַרטשעט.

„ווער ווייס וואָס פֿונעם גאַנצן דאָכערע מזל, מיטן ווייב מיט די קינדער אין געוואָרן,“ האָט היים זיך אַזש אַ הייב געטאָן פֿון אַרט ווי ער וואָלט געוואָלט לויפֿן צוריק אין דאָרף אַריין.

„ביסט אַ טשודאַק, היימקע,“ האָט זיך וואוֹרעניוק נישט גערירט פֿון אַרט, „וואוּס'טו לויפֿן? איז מען אַוועק, איז פֿאַרפֿאַלן. נישט געדאַרפט אַנטלויפֿן אַפּשר. אַט אין אַ העק זיך פֿאַררוקט, שדים ווייסן וואָס. מער ווי איין פעל האָט מען דאָך סיי ווי נישט.“ האָט ער אזוי אין אָפּגעריסענע פֿראַזן אויסגעלייגט זיינע מחשבות, נישט אויפהייבנדיק דעם קאָפּ אַפּילו, „אַט הריציו איז אַ חכם. געבעטן מיך: לויף נישט אַלמער, וועסט סיי ווי נישט דערהיטן. געווען אין מלחמה דער בחור, ווייסט ער.“

נאָכן פֿאַרנאַכטיקן אויסמעלֿקען די בהמות האָבן טאַקע אַ סך זיך גע־נומען ראַטשקען צווישן די ביימער צום ראַנד פֿון וואַלד, כדי איינצוהערן זיך און אַ קוק צו טאָן וואָס עס טוט זיך אין דאָרף און מער נישט געקומען צוריק. אייניקע האָבן אַרויפגעקלעטערט אויף די שפיצן ביימער און געמאָלדן שעפטשנדיק אז אין דאָרף איז פינצטער. די עלעקטערע אין הויף ברענט נישט. „איז עס אַ סימן?“

האָט מען זיך געשושקעט און איינגעמענהט, און נישט געקענט קומען צו קיין באַשלוס וואָס פֿאַר אַ סימן דאָס איז. דער נייגער איז אָבער געוואַסן; און דאָס גאַנצע אויסבאַהאַלטן זיך דאָ, האָט אַלץ מער גענומען אויסקוק; מאָדנע און נישט פֿאַרשטענדלעך. דער קנויל און פֿלאָנטער אין וועלכן מ'האָב

זיך געפונען די לעצטע צוויי טעג, האָט זיך גענומען אָפּוויקלען. די צונגען האָבן זיך אויפגעבונדן.

„אז זיי זיינען שוין אָהער נישט געקומען ביז היינט, וועלן זיי שוין נישט קומען, זיינען זיי שוין אין דאָרף נישטאָ.“

„וועלן קומען אַנדערע . . .“

„און אפשר רינגלען זיי אַרום דאָס ערטל? האָ?“

„זע נאָר ווי קיינער איז פון דאָרף נישט געקומען די גאַנצע צייט. כ'האָב שוין נישט קיין דזשעבליע ברויט.“

„גיי פאַרלאָז זיך אויף באבעס.“

„דאָס האָבן זיי דווקא גוט געטאָן, מ'זאָל נישט וויסן.“

דער שמועס איז איבערגעהאַקט געוואָרן פון אַ פּלוצימדיקן אויפהילכן פון אַ קוילנוואַרפער, ווי עמיץ וואָלט געשטעפט אין דער לופטן אויף אַ דיקן ברעזענט: טא, טא, טא!

„ס'איז דאָ גאָר נאָענט,“ האָט אַ געוועזענער סאָלדאַט באַשטימט, „נאָך דעם גייט די פּיעכאַטע,“ האָט ער ווי אַ מבין אַ זאָג געטאָן און זיך אויסגעצויגן אויפן בויד. אַלע האָבן אים נאָכגעטאָן און אין שטומער שרעק געלעגן מיט אויפגעשפיצטע אויערן און פּלאַטערנדיקע הערצער. די בהמות האָבן שווער געפרייכט און זיך געריסן פון די שטריק מיט צעווילדעוועטן אימפעט, אָבער קיינער האָט נישט געוואַגט צו רירן זיך פון אָרט. טיף אין דער נאַכט ערשט ווען דאָס שטעפן פון די קוילנוואַרפערס האָט אויפגעהערט אויף אַ וויילע, האָט זיך דער אַלטער וואוּרעניק אַ רים געטאָן פון פּלאַץ און מיט אימפעט גענומען קריכן אויף אַלע פיר צווישן די ביימער. אויף אים קוקנדיק, האָבן אַנדערע אויך אַזוי געטאָן נישט וויסנדיק אַליין וואוהין און צו וואָס. געקראַכן יעדער איינער פאַר זיך און דאָך געהיט די באַוועגונג פונעם אַנדערן וואָס איז געקראַכן דערנעבן. נאָר נישט בלייבן אַליין, האָט געקלונגען אין יעדן איינעם אויערן. געראַטשקעט זיך פאַר זיך אָן אַ פּיפּס צו טאָן, און דאָך געפילט אַז אַלעמען בינדט איין גורל, איין אומזעבארע האַנט האַלט זיי און טרייבט און פּאַזט נישט רוען.

שטערנבערג איז געקראַכן לעבן היימען וואָס האָט געהאַלטן אין איין צאַפּלען: „מיינע בידנע שוואַלכן נעבעך, גאָטעניו.“ אַ בעזעם ליכט האָט פּלוצים אַ באַרשט געטאָן די געדיכטע פינצטערניש אויף די שפיצן פון די ביימער און באַלד זיך צעפּאַלן אויף איינציקע שמאָלע ריטלעך און פונקען און פאַרלאָשן געוואָרן. דאָס פּלוצימדיקע ליכטיק ווערן האָט אַלעמען צוגע-

קאוועט צום אָרט אויף אַ וויילע, נאָר ווי זיי וואָלטן מורא געקראָגן אַז וואָס ווייטער זיי קריכן אַלץ אָפּענער און אָפּגעדעקטער ווערן זיי פאַרן אומזעבאַרן און פאַראַנענעם שונא, האָבן זיי זיך געגעבן אַ קירעווע אויף צוריק. פון שרעק פאַרגעסן אַפילו צו האַלטן זיך נידעריק ביי דער ערד, נאָר אויפגעשטעלט זיך און געלאָפּן מיט די הענט פאַרויס אויסצוטאַפּן די פינצטערניש און אויסמיידן די ביימער.

„שטערנבערג,“ האָט חיים געפאַכעט מיט דער נשמה אַנכאַפּנדיק אים ביי דער האַנט, „לויפט נישט, לייגט זיך בעסער הינטערן בוים און זאָגט וואָס איר קענט אויף אויסנווייניק,“ ברכי נפשי את ה' אלוהי גדלת מאד . . .“ האָט ער נישט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער זיך אויסגעצויגן לעבן אַ בוים.

שטערנבערגן איז עס אויסגעקומען אַזוי נאַטירלעך, אַז אויך זיינע ליפּן האָבן אָנגעהויבן מורמלען עפעס, נאָר ער האָט נישט געקענט דערהערן וואָס ער זאָגט. דאָס נאָר נאָענטע איז פאַרשוואונדן געוואָרן פון זיינע אויגן און צוטוליענדיק זיך צום בוים האָט זיך אים אויסגעדראַכט, אַז ער ליגט נאָך אַלץ אויף יענעם בית עולם וואו זיי האָבן זיך באַהאַלטן אין די ערשטע טעג פון דער מלחמה. ער טוליעט זיך צו אַ מצבה און לעבן אים דער עלטערער ברודער שעפטשעט פרום דערשראָקן: „שמע ישראל, ה' אלוהינו, ה' אחד.“ אַ קאָגל וואולסיווער ציטער האָט געוואָרפן מיט אים און געקלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן, און אַ פאַרשוויצטע האַנט האָט אים אַרומגענומען און געדריקט צו זיך.

„רוקט זיך צו נעענטער, שטערנבערג, דער לאַנגער וואָלף איז נאָר נעלם געוואָרן. אַלעמאָל טוט ער אַזוי,“ האָט אים חיים אַ צי געטאָן צו זיך. שטערנבערג האָט זיך צוגעטוליעט צום פרעמדן יידן, וואָס האָט אים ברודער־לעך געהאַלטן אַרומגענומען און זיך געוואָרפן אין קאַלטן שוויים.

די זון איז שוין געווען נאָר הויך ווען שטערנבערג האָט זיך איבערגעכאַפּט פונעם שווערן דרימל, און פון פאַרשטאַרטקייט זיך קוים געקענט שטעלן אויף די פיס. אַ קאַלטער קאָרטש האָט אים אַ כאַפּ געטאָן און אים געגעבן אַ קנייטש פון אונטן ביז אַרויף. ער האָט זיך אַפילו נישט געפרוואווט אויפ־שטעלן מער, נאָר פאַרביסן די ליפּן און ווייטער זיך אָפּגעגעבן צו די בילדער וואָס די קאַשמאַרע נאַכט האָט פאַר אים אויפגעלעבט. איבערן קאַפּ איז געהאַנגען אַ פלאַקערנדיקער הימל. דאָס שטעטל ברענט און אַרום אים אַ דער־שטיקעניש פון רויך און אַ ציטער פון אויפרייסן פון באַמבעס. „מאָרנע,“ האָט זיך ווי אַ קליין אָבער שאַרף שטראַמעלע דורכגעריסן אַ מהשבה דורכן פאַרפאַשטן מוח, „איך שלאָף דאָך נישט און זע אַלץ ווי אין אַ חלום . . .“ פאַר זיינע אויגן שטייט די פינצטערע נאַכט ווען דער שונא האָט באַשאַסן דאָס שטעטל, און די אַנטלויפנדיקע רוסישע זעלנער האָבן אויפגעריסן די

בריקן און געצונדן די הייזער. טראָגן זיך יללות פון אלע עקן פון שטעטל. עם רייסן זיך אויף שראַפּנעלן מיט אַ פייה און אַ קנאַל. זיין משפּחה צוזאַמען מיט נאָך יידן פון שטעטל ליגן אין נאָענטן וועלדל און זעען אלץ און קוקן אלץ צו. ער דערקענט אַפילו וועלכע שטוב עם צינדט זיך איצט אָן.

ווען חיים האָט אים אַ גוטן טרייסל געמאָן און געשטעלט אויף די פיס, האָט ער נאָך אלץ נישט געקענט קומען צו זיך.

„וואָס גלאַצט איר אזוי? טוט זיך אַ ראַזמאַכע וועט איר זיך אויסטשוכען.“

נישט פאַרשטייענדיק אַפילו וואָס חיים מיינט, האָט שטערנבערג גענומען ציען און שטרעקן די הענט אין אלע זייטן ווי ער וואָלט עפעס פון זיך אָפּגע-שטויסן, פאַרטריבן.

„כ'בין שוין אַמאָל דאָ געווען . . .“ האָט ער פאַרזיכערט חיימען מיט אזאָ ציטער אין קול, „אַז יענער האָט אים באַדויערנדיק אָנגענומען ביי דער האַנט און אָן איבערקלער געזאָגט, „אודאי, דאָרט וואו מ'איז איינמאָל קומט מען נאָך אַמאָל.“

„כ'בין דאָכט זיך קיינמאָל נישט אוועק גאָר פון דאַנען, אלעמאָל שיסט מען. זינט כ'בין צוועלף יאָר געוואָרן האַלט מען אין איין שיסן און ברענען. אַרום מיר—“ האָט ער זיך מיט אַ מאָל גענומען אַראַפּרעדן פון האַרץ, „וואו איך זאָל זיך נישט געפינען, הער איך קנאַלן פון ביקסן, און אויף וואָס איך זאָל נישט אַ קוק טאָן פלאַקערט עם.“

„איר רעדט ווי אַ סינר, עם דאָכט זיך אייך נאָר אויס אזוי. נעמט אַביסל מילך, נאָר וואָס געמאָלקען,“ האָט חיים אים געשטופּט אַן עמער אין דער האַנט אַריין.

„חיים, נייסט אין דאָרף אַריין?“ האָט דער לאַנגער וואָלף זיך פּלוצים אַרויסגעפלאַנטערט פון צווישן די ביימער און גלייך פאַרשוואונדן, נאָר זיין קול איז געבליבן הענגען אַרום, „ס'איז אלץ איינס וואו די קול טרעפט . . .“

„גיי מיט גאָט,“ האָט אים חיים נאָכגעשיקט אַ ברכה און געפילט אז די פיס הייבן זיך אים אויך נאָכצוואָגן זיך אין יענער ריכטונג, האָט ער זיך האַסטיק אַ ריס געמאָן פון אָרט און אוועק צו די בהמות.

מיטאָג צייט איז געקומען די ערשטע ידיעה פון דאָרף, אז די לענגיאַנערן זיינען שוין אוועק. נאָך אין דער פרי זיינען די באַלשעוויקעס אַריין אין דאָרף. אין איין מינוט האָט די ידיעה צעטראָגן זיך איבערן וואַלד, און צו וועלכן בוים די ידיעה האָט דערגרייכט, האָט אַ צעקנייטשמער פויער זיך גענומען וואַקלען פון דאָרט און אוועקשטאָלפערן צום אַרויסגאַנג פון וואַלד. אין די בהמות

הָאָט מען אַזוי ווי פּאַרנעסן. ערשט ביים אַרויסקומען אויף דער סטעזשעק
וואָס פירט גלייך דורך די פעלדער אין דאָרף אַריין זיינען זיי געקומען צו זיך
און זיך אומגעקערט צו באַוואַרענען די בהמות. אַנדערע האָבן זיך ליבלעך
אַרומגענומען און צעקושט.

„געלויבט איז נאָט.“

„אויף אַלע אייביקייטן.“

„אונדזערע,“ האָט אַן אַנדערער פון געוואוינהייט שוין געשעפטשעט.

„אונדזערע יינגלעך וועלן אַהיימקומען . . .“

„עס וועט זיין גוט פאַר אַלעמען,“ האָט זיך חיים אַ צופרידענער אַריינגע
געמישט, „קומט שטערנבערג, לאָמיר גיין. נישטאָ מער וואָס מורא צו האָבן.“
„גיט נישט אַלע צוזאַמען,“ האָט ווער געעצהט, „מ'קען נאָך מיינען . . .“

וואָס גענוי ער מיינט האָט מען נישט געוואוסט, אָבער געפאַלנט האָט
מען פאַרט. איינציקווייז און צווייטווייז האָט מען זיך געלאָזן מיט די ביימער
אין פאַרשידענע זייטן. חיים מיט שטערנבערגן זיינען געגאַנגען מיט די
הויפישע פעלדער. חיים איז געווען זייער אויפגעלייגט און זיך צוגעברומקעט
אַ ניגונדל. שטערנבערגן אָבער איז געווען שווער אויפן האַרץ, נישט וויסנדיק
אַליין פאַר וואָס.

„וואָס דומעט איר אַזוי?“ האָט חיים אים דערלאָנגט אַ שטיקל פּאַפּיראַס
פּאַפּיר צו פאַררדייען אַ פּאַפּיראַס, „איר זעט אָט דעם הויף פון ווייטנס,
איך וועל דאָך אים איצט אויך נישט האָבן, נאָר דאָס וואָס איז איצט געקור
מען זייער סוף איז גענוג פאַר מיר. וואָס ווייסט איר וואָס דער הויף האָט אַלץ
אַפּגעטאָן. וויפל בלוט און טרערן עס ליגט דאָרט אין די ווענט,“ האָט ער אַ
בלישטש געטאָן מיט די שוואַרצע אויגן און אַ שפּיי געטאָן מיטן פּולן מויל,
„מ'עט זיי איצט אַביסל אָנלערנען.“

שטערנבערג האָט נאָך נישט קיין צייט געהאַט צו ענטפערן, ווי פון
הינטער אַ הויפישער געביידע האָט זיך אַפּערגעיאָגט אַ סאָלדאַט מיט דער
ביקס אָנגעשטעלט צום שיסן און דאָס גאַנצע פנים מיט געשריי:

„האַלט, זשידזשי, די הענט אַרויף!“

ס'איז געשען אַזוי פּלוצלונג און אַזוי אומדערוואַרטעט, אַז אין דער
ערשטער מינוט האָט זיך זיי אויסגעדאַכט, אַז אַ רויטער אַרמיער גיט זיי אַזאַ
באַגעגעניש און די ערשטע אַנטווישונג מיטן נייעם מלכות האָט גענומען טאַנצן
פאַר זייערע אויגן מיט רויטע און בלויע לענטעס. ביים באַזוכן זיי האָבן זיי זיך
ערשט געכאַפט, אַז דאָס זיינען זיי אַריינגעפאַלן אין די הענט פון דער
הויפישער פעלד זשאַנדאַמערע.

„עם האָט אייך נישט געהאַלפֿן וואָס איר האָט געוויזן די באַלשעוויקעס דעם וועג, אַ רוח אין דער מאַמען אייערער. מיר האָבן זיי פֿאַרטריבן די פֿאַר- כעס,“ האָט ער פֿאַרענדיקט דאָס באַזוכן מיט דערלאַנגען זיי ביידע אין די פֿליי- צעס מיטן הענטל פֿון דער ביקס, „זאָגט שנעל וואו זיי געפינען זיך איצט, אז נישט—“ האָט ער אַרויס געכאַפט דעם רעוואָלווער און געסטראַשעט, „וואו זענט איר דאָס געווען?“

„פֿריץ לעבן,“ האָט זיך חיים גענומען בעטן. געפרוואוּט אָנרירן דעם זשאַנדאַר, געשטעלט זיך אויף די קני, „איך בין אַ טאַטע פֿון צען קינדער, פֿאַני לעבן. געווען ביי דער בהמה אין וואַלד, מיין איינציקער פֿאַרמעגן. קענסט אַליין גיין זען צי כ’זאָג איין וואָרט ליגן. געמיינט —“

„יאָ, געמיינט אז די רויטע באַנדיטן זיינען שוין דאָ. ביסטו געלאָפֿן, האָ? מיר האָבן זיי אָבער אַרײַנגעהאַקט ווי אין סרויט אַרײַן,“ האָט ער זיך שיכורלעך צעלאַכט און דערווייל געשלאָגן וואו ר’האַט נאָר געטראַפֿן. „נו, גערירט זיך צום קאָמענדאַנט. בעסער זאָגט אויס דעם אמת גלייך,“ האָט ער זיי גענומען איינרעדן, „וועט מען כאַטש נישט דאַרפֿן פֿייניקן. איר ווייסט וואָס מ’טוט מיט אַזעלכע ווי איר.“

„מיר זיינען היגע, אַלע קענען אונדז דאָ,“ האָט חיים ווידער אַ כליפע געטאָן און געקראָגן אַ זעץ אין זייט מיטן הענטל פֿון רעוואָלווער. „האַלט דעם פֿיסק, זשידאָווסקי נבלה! גענאַנגען!“

לעבן טשוואַרניק איז זיי אַקענגגעלאָפֿן די חיימעכע מיט אַ שניידנדיקן קוויטש. דער זשאַנדאַר האָט בלויו זייטיק איר אַ שטויס געטאָן מיטן פֿוס און זי האָט זיך גענומען קייקלען איבערן וועג ווי אַ פֿול געפֿאַקטער זאַק שטרוי. חיים האָט זיך אַ ריס געטאָן צו איר. דער זשאַנדאַר האָט אים אָבער אָפֿגעשטעלט מיט אַ פֿרייען ראַזמאַך מיט דער ביקס.

„און דו, צוציק איינער, וואָס שווייגסטו די גאַנצע צייט?“ האָט ער זיך ווידער צעפֿאַכעט מיט דער ביקס איבער שטערנבערגס פֿלייצעס, „דער ריכ- טיקער פֿויגל שוין, האָ?“ האָט ער פֿאַר אַ צולאָג אים אַ שפּיי געטאָן אין פֿנים אַרײַן.

פֿאַר די באַראַקן איז זיי אַנטקעגן געקומען מאַרטין דער מסור און לאַכנ- דיק אַ זאָג געטאָן צום זשאַנדאַר:

„אַ גוטער פֿאַנג, פֿאַניע קאַכאַניע, אַלע יידן זיינען שפּיאָנען.“

„מאַרטין,“ האָט חיים זיך אַ בעט געטאָן ביים טייוויל אַליין.

„גיב איבער אַ גרום מיין אַלטן דאָרט.“ האָט יענער זיך צעלאַכט מיטן

פולן מויל און איז גלייך אוועק אין קאנטאר אריין וואו דער קאמענדאנט איז געזעסן.

„ניקי, ראטעווע אונדז, דו קענסט דאך אונדז,“ האָט חיים זיך אַ וואָרף גע- טאָן צום סטאַראַסטע פון דאָרף, וואָס איז געשטאַנען לעבן קאַנטאַר אַ בלאַ- סער, אָנגעטאָן אין דער גרויסער מעשענער קייט און געוואַרט אַריינגערופן צו ווערן צום קאָמענדאַנט. לעבן אים זיינען געשטאַנען מיט די היטלען אין די הענט און קיענדיק שטרויעלעך פאַר אויפּרעגונג אַ פּאָר פון די באַלעבאַטים פון דאָרף. אויך צו זיי האָט חיים געטאַמלט מיט האַרץ רייסעניש, „מענטשן גוטע, איר קענט דאָך מיר. כ'האָב זיך דאָך אייניגעם מיט אייך געהאָדעוועט. וואָס וועט ווערן פון מייע ווערעמלעך?“ איז ער זיך פאַרנאַנגען אין אַ כליפּ זעענדיק אַז זיי שווייגן.

„זאָרג נישט, חיים,“ האָט דער סטאַראַסטע לכוּף אַ מרוקע געטאָן, „מיר קענען דיר, אורדאי קענען מיר דיר,“ האָט ער געשאַקלט מיטן קאַפּ און זיך גענומען קרעקן מיט די ווערטער ווי ס'וואָלט אים ווער געשטימט. אויף אים קוקנדיק האָבן די אַנדערע אויך אָנגעהויבן עפעס וואָרטשן און ווישן די אויגן מיט די דלאָניעס.

„שווייגט קאַנאַליעס!“ האָט דער זשאַנדאַר זיך ווידער אַ וואַרף געטאָן אויף די אַרעסטירטע און געדראָט דאָס הייפּל פּויערים. „איר ווילט זיך אָנגעמען פאַר די זשידאָוסקי שפּיאַנען, גוט, זייער גוט פאַר די פּויערישע טעכעסער. זאָלן זיי שוויילן פאַר יידן אויך. . .“

די פּויערישע פּנימער זיינען אויסגעצויגן געוואָרן, פון שרעק האָבן אייניקע אַרויסגעלאָזט די שטרויעלעך פון מויל און אָנגעהויבן שפּייען און שנייצן די נעז און צעריבן מיט די פיס עס זאָל קיין צייכן נישט בלייבן.

„כאַמעס“ האָט דער זשאַנדאַר אַ צישע געטאָן מיט עקל און אַרויסגע- נומען אַ טיכעלע און צוגעלייגט צום מויל.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום איז מאַרטין אַרויס פון קאַנטאַר אַ שיינעדיקער און פּריילעך אַ שנעל געטאָן דעם סטאַראַסטע אין דער באַרד אַריין:

„זעסט ניק, אויף אַלץ איז דאָ אַ צייט. כ'האָב דיר אָבער אַלעמאָל געזאָגט, דו גיב אַכטונג, אַז ניט וועסטו דאַרפן קראַפּעווע רייסן.“

„עס וואַקסט נישט פאַרווייטערהייט,“ האָט אַ פּויער אַ בורטשע געטאָן און גלייך זיך פאַרכאַפט אויף צוריק, „וואָס זיינען מיר שולדיק? וואָס וויל מען פון אונדז? דו קענסט דאָך אונדז?“ האָט ער זיך אונטערטעניק אַ שאַר געטאָן נעענטער צום דאַרפס מכור, וואָס רעדט אַלעמאָל גומינקע ריידעלעך און קיינער ווייסט נישט צי ער איז אַן אוקריינער צי אַ פּאָליאַק.

אין מלחמה צייט האָט ער זיך פאַרטראָגן אַהער אין דאָרף און זיך באַזעצט אויף פּריצישער ערד. ווען די פּריצים זיינען צוריקגעקומען מיטן נייעם פּוילן, האָט ער גענומען און פאַרדרייט די וואַנצעס דראַטיק מיט אַ שפיץ און נאָך בוימלדיקער גערעדט מיט אַלעמען און געגעבן אַנצוהערן אז אייגנטלעך איז ער נאָר אַ פּאָליאַקס, נאָר ער האָט ליב וואָלין. דאָס ווייב זיינס אַן אמתע פּאָליאַטישקע, שטענדיק אַ ביזע, אַ גיפטיקע, האָט נישט געלאָזט קיינעם אויף דער שוועל און מיט קיינעם אין דאָרף און אויפן טשוואַרניק זיך נישט געהברט. עס האָבן דעריבער נישט געהאַלפן מאַרטינס זיסע ריידעלעך און שיינע ווערטעלעך וואָס ער האָט אַלעמאָל געהאַט גרייט ביי יעדער געלעגנהייט. ער איז געבליבן הענגען אין דער לופטן. אויפן טשוואַרניק וואו ער האָט געוואוינט, האָט מען אים באַטראַכט פאַר אַן אוקריינער, לאַנדלאָזן פּויער, אין דאָרף האָט מען אים געהאַלטן פאַר אַ פּאָליאַקס. דאָס האָט געמיינט אַ שטיק פּריץ, אַ גרויסהאַלטער און אַ מחותן מיט די נייע באַלעבאַטיס פון לאַנד. האָט זיך מאַרטין געהברט מיט די פּאָר פּוילישע פּאָליציאַנטן וואָס זיינען געשטאַנען אין דאָרף, און ביסלעכווייז האָט דאָס דאָרף גענומען קוקן אויף אים ווי אויף אַ מסור און ער אַליין האָט אויף זיך געקוקט ווי אויף דעם איינציקן פּאָליאַק אין אַ דאָרף פון אוקריינער, און דעריבער דאָרף ער זען אַז דער פּוילישער כבוד און זיכערקייט זאָל זיין געהיטן . . .

דער פּאָליציי קאָמענדאַנט פונעם נאָענטן שטעטל, האָט אים אַפילו אַ מאָל פאַרגעלייגט צו ווערן אַן אָנגעשטעלטער ביי דער זשאַנדאַרמערע, אָבער ער האָט עס מיט אַ גרויסמוטיקן זשעסט צוריקגעוויזן: „דעם פּאַטערלאַנד קען איך בעסער דינען אזוי, פּאַניע קאָמענדאַנטשע.“ אָבער פון דאָן אָן האָט מען אים פון הויף צוגעשטעלט אַלץ וואָס ער האָט געדאַרפט. פאַן קאַמינסקי איז צו אים פון וואָך צו וואָך אַלץ צוגעלאָזענער געוואָרן: „וואָס דען, מאַרטין, אַן אייגענער איז אַן אייגענער. די דירה איז נאָך גוט? אַז נישט קענסטו זיך אַריינציען אין אַ בעסערער.“ מאַרטין האָט אָבער שכל געהאַט נישט אַרויסצו-ווייזן זיך אין נאַנצן אויף וויפל ער איז פאַרבונדן מיטן הויף. לפנים וועגן האָט ער אַפילו געאַרבעט אין טאַרטאַק עטלעכע טעג אין וואָך. נאָר דאָס ווייב האָט אים סיי ווי אַלעמאָל אַפּערגעוואָרפן און מיט דער ווידלע אים געטריבן פון הויז:

„גיי, דו פּריצישער לעקער,“ האָט זי געוואַלדעוועט איבערן נאַנצן טשוואַרניק, „טראָג זיך פאַרקויפטע שקורע, דעם אייגענעם טאַטן וועט עס אויסגעבן.“

„קראַקעסט ווי אַ וואַנע,“ האָט ער שיכורהייט אַפילו געדענקט צו ענט-פערן אין אוקרייניש, „פאַמעלעך דאָרט מיט דער ווידלע. וועסט נאָך אַ האַרע-

פאשנעם מענטש אויף יענער וועלט שיקן. דאָס איז אַ זינד, נאָר אַ גרויסע זינד, "האָט ער זיך געווערטלט און געזוכט עפעס אַ ווייכע זאך אַרויפצוואַרפן אויף דער ווילד געוואָרענער זאָשען וואָס האָט זיך גאַנץ אָפּט גענומען צו אים און נישט געלאָזט רוען. "ווילסט דינען דעם פרייז, "טענהט זי, "איז דאָס דיין זאך. אויף דערויף איז מען אַ פויער מ'זאָל דינען דעם פרייז. מ'דאַרף דאָך דעם ליידיקן מאַגן אָנפילן, אָבער איבערגעבן אייגענע ברודער פויערים אין פריזישע הענט צום שמיסן, אזוי טוט נאָר אַ היציל און מיט אַ היציל וויל איך נישט וואוינען צוזאַמען. איך בין אַ פויערישע, בין איך, "האָבן די אויגן געפינקלט ביי איר און פון מויל האָט איר געזעצט אַ פינע, "וועסט זיך אַ קבר אויסריכטן ביי מיר. כ'וועל מיט די אייגענע הענט דיך לעכערן מיט דער ווידלע, ווי כ'בין אַ פּאָליאַטשקע."

"אַ פּאָליאַטשקע ביסטו, "האָט ער זיך פּאַרטידיקט דורך פּאַרשטעלן זיך מיט אַ שטול, "פאַר וואָס זשע העלפסטו נישט פאַרהיטן פוילן, אויפשטעלן פוילן?"

"מיט די פריצים, האָ?" האָט זי צוריקגעקווויטשעט, "די פריצים זיינען נישט קיין פּאָליאַקן. ראַבזשניקעס, אָט וואָס זיי זיינען."

"מ'וועט אונדז דאָ געבן ערד, "האָט ער געפרוואווט אַרויסגעבן די לעצטע קאָרט זיינע.

"וועמעס ערד? די פריזישע וועט מען נישט טשעפען דו הינטישער זון, אָבער דעם הינטן וועסטו אויסשטעלן, געדענק!"

ביי אַזאַ מחלוקת פלעגט מען אין טשוואַרניק אויפשטעלן מויל און אויערן און ציטערן צוצוגיין נאָענט, אָבער באַלד האָט דאָס גאַנצע דאָרף גע-וואוסט פון דעם.

"וואָס מ'ווייל פון אייך וואַסיל, "האָט מאַרטין געענטפערט דעם פויער, "אָט וואָס מ'ווייל, אַז איר זאָלט דינען פוילן געטריי, וועט זי זיין צו אייך ווי אַ מאַמע אָן אמתע. מ'ווייל אַז איר זאָלט אַרויסגעבן די שפּיאָנען. די זשידעס קען מען אַליין כאַפן, אייערע אָבער דאַרף מען זוכן . . . אָט וואָס מ'ווייל און נאָר. מ'ווייל אַז איר זאָלט אַרויסגעבן די היצלעס וואָס זיינען באַפּאַלן דעם קאַנטאַר."

"איז וואָס וועט זיין?" האָט דער סטאַראַסטע זיך אַרויסגעכאַפּט.

"דאָס וועט אייך שוין דער קאַמענדאַנט זאָגן, "האָט ער זיך מיליטעריש אַ שטעל געטאָן פאַרן זשאַנדאַר און אַוועקגעגאַנגען מיט חוצפה. דער זשאַנדאַר האָט שוין פאַרענדיקט פאַר אים, "עס וועט זיין אזוי, "האָט ער אין אַ ספּעציעל גרייזיקן אוקרייניש געכיקיקעט, "מ'עט אָנדריען די אויערן,

אריינפיצקען אין הינטן און אָנשפייען אין די קאָרטיעס. די זשודעס און שפּיאָנען וועט מען געבן פּלוימען מיט פלייש צו עסן . . . " (סינאָנים פאַר שיסן).

אין דעם האָט דער קאָמענדאַנט אויפגעפראַלט די טיר און זיך אַוועק-געשטעלט אין דער עפענונג פאַכנדיק מיטן שפיצרוט.

"די זשודעס אַרויספירן אויפן הויף און געבן צו עסן . . . באַלעכאַטיס, קומט אַריין!" האָט ער אָפגעשריגן דאָס זייניקע מיט אַ הייזעריקע שטימע און צוריק אַריין אין קאַנטאַר.

אין אַ מינוט אַרום זיינען שוין ביידע אַרעסטירטע געשטאַנען לעבן דעם מיטלסטן באַראַק צווישן אַ רעדל זשאַנדאַרן מיט אויפגעהויבענע שפיצרוטן. איינער האָט אָנגעהויבן און אַלע האָבן מיטגעגעהאַלטן.

"וואָס מאַכסטו עפעס, טראַציקי? געוויזן דעם וועג צו די באַלשעוויקעס? פּראַפעסאָר, " האָבן רייד און געלעכטער און שפיצרוטן זיך געהויבן און אָנ-געקלאַפט אין זיי געלאַסן און מיט אַ סדר. איז ביי איינעם אַביסל מיד געוואָרן די האַנט, האָט ער גענומען צוהילף די עלנבויגנס, די פיס און די קני. אַז ביידע אַרעסטירטע זיינען שוין געלעגן אויף דער ערד צעקוילט און צעביילט, האָט מען זיי ערשט אויפגעשטעלט מיט אַ הירזשנדיקן געלעכטער, אויסגע-רייניקט זייערע קעשענעס פון אַלע פּאַפּירן און אַנדערע קלייניקייטן, און געהייסן אויפקלייבן איינציקווייז יעדן שטיקל פּאַפּיר. און ביי יעדן בויג און הויב פונעם קרבן זיינען געפאַלן קלעפּ פון אַלע זייטן. אַ פאַר מינוט אַזוי, און דערנאָך זיי אויסגעטאַן די קליידער און געריסן די פּאַדעשוועס פון די שיד: "אַט די חברה האַלטן די וויכטיקסטע זאַכן אין די שיד, " האָט דער עלטסטער ערנסט דערקלערט.

האַלב נאַקט און צעמישט זיינען ביידע קוים איינגעשטאַנען אויף די פיס. אויף קלאָר האָבן זיי קיין זאך נישט געזען מער. דורך די פּאַרגאַסענע פאַרשוואַלענע אויגן האָבן זיי קוים געקענט דערזען אַ פּיצל שפיצירדיקן טייל פון אַ באַראַק און פּאַרפאַמטע גלאַנציקע פּנימער פון זשאַנדאַרן, וואָס האָבן געכאַכאַטשעט און ווילד געוויילט זיך.

"זע נאָר ווי באַלשעוויסטישע העלדן קוקן אויס!"

"גוט געגעסן, הינמישע לעבערס?"

"ווי אַ כאָריט דער יונגער."

"ווי אַ צעקוועטשטע מויז דער אַלטער."

"שיסן זיי, " האָט איינער זיך געקייכט פאַר געלעכטער, "שיסן די קראַען."

„לייז קנאקט מען,“ האָט דער וואָס האָט זיי אַרעסטירט געגעבן אַ צוגאב מיטן הענטל פון דער ביקס און דערמיט נאָך אַרויסגערופן די צעווילדעטע זשאַנדאַרסקע פּרייד.

„חברה, אַ נאָקעטע פּרוי אין לעצטן באַראַק,“ איז פּלוצים איינער אָנגעדֹומען מיט אַ בשורה, „קומט שנעלער!“

„ברענגט זי אַהער, וועלן מיר אַלע הנאה האָבן.“

עטלעכע זשאַנדאַרן האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צום לעצטן באַראַק, אַרויסגע־שלעפט די משוגענע אַ האַלב נאָקעטע און אַ קוויטשנדיקע מיט אַ יאָמערלעך קול: „וואָס האָבן זיי געטאָן מיט מיין קינד? וואו ביסטו סטעפּטשו?“ דערזען די צוויי געשלאַנגענע יידן אין מיטן דער פּריילעכער באַנדע זשאַנדאַרן, האָט זי אָנגעהויבן פייערן, וואַרפן מיט די הענט, דרייען מיט די פּיס אַרויס־לאָזנדיק דערביי אַזעלכע יאָמערלעכע מרוקס, אַז דאָס לייב האָט גענומען דרינזשען ביי אַלעמען. די זשאַנדאַרן אַפּילו זיינען צעטומלט געוואָרן אויף אַ וויילע און געשטאַנען ערנסטע און שטייפּע. „טפּוי זאָלט איר ווערן, דראַניעס פּראַנצעוואַטע!“ האָט מען לסוף אַרויסגעהערט אַ פּראַזע פון צווישן איר פייערן מיט שוים, „זע וואָס זיי האָבן געטאָן מיט מיין קינד,“ האָט זי זיך אַרונטערנעלאָזט אויף דער ערד, אַריינגעטאָן דעם קאַפּ צווישן די פּיס און גענומען שטיל וואַיען ווי אַן עלנטע קאַץ אין האַרבסטיקע נעכט.

פונעם וועג איז מיטאַמאָל אָנגעריטן אַ זשאַנדאַר און געפּאַכעט מיט פּאַפּירלעך אין דער האַנט.

„געפונען לעבן די שטאַלן פּאַרגראָבן. אַ היגער פּאַליאַק האָט אָנגעוויזן,“ האָט ער ראַפּאָרטירט צום עלטסטן.

„שנעל צום קאָמענדאַנט!“ האָט אים יענער באַפוילן.

אַ מינוט שפּעטער האָט זיך דערהערט דעם קאָמענדאַנטס שטימע דורכן פּענצטער:

„האָבן זיי גוט, געגעסן“ איצט וועט מען „סערווירן.“

איידער די אַרעסטירטע האָבן נאָך ריכטיק באַנומען וואָס עס מיינט, זיינען זיי שוין געשטאַנען מיט די פּלייצעס צום פּלויט און נישט בלוזן מיט קוים אָפענע אָנגעשוואַלענע אויגן, נאָר מיט אַלע אַברים דערזען זעקס פּאַר ביקסן אָנגעשטעלט גלייך אויף זיי.

„אוי מאַמע“ האָט חיים אַ שליוכץ געטאָן און אָנגעכאַפט שטערנבערגן ביי דער האַנט, „מיינע עופּהלעך נעבעך, שמע ישראל . . .“ האָבן זיך די פּיס גענומען זעצן הינטער אים.

שטערנבערג האָט עפעס געפרוואוּט ענטפערן און מיט אַ כאַרכל אַראָפּ-
געשלאָנגען עפעס געזאָלצנס און ברענענדיקס.

שטייענדיק מיטן פנים קעגן דער זון, זיינען די געשוואָלענע אויגן אין
גאַנצן פאַרשלאָסן געוואָרן. אָבער ער האָט סיי ווי געזען די ערנסטע פּנימער
פון די פּעלד זשאַנדראַן, די אָפענע פּיסקעס פון די ביקסן און די ווייסע
ברענענדיקע זון, און דעם אויסגעפּוצטן קאָמענדיאַנט אַרויסקומען פון קאַנטאַר
מיטן רעוואָלווער אין דער האַנט. ס'איז מיטאַמאָל געוואָרן אזוי שטיל אַרום
זיי, אַז ער האָט אויף קלאָר געהערט דאָס רופן פונעם באַנק אין דער נאָענטער
לאַנקע: בו הו, בו הו. דער רוף האָט מאַנאָטאָן געצויגן און גערופּעט ביים
האַרץ, און מיט אַ בליציקער שנעלקייט אים אַ טראַג געטאָן אַוועק פון דאַנען
אין אַנדערע וועלטן אַריין. ס'איז געווען ווי ער וואָלט מיט אַמאָל צענומען
געוואָרן גלידערווייז. יעדער גליד און אפילו די האָר וואָרצלען פון קאָפּ זעען
און הערן און געפינען זיך אין איין און דערזעלבער רגע אין די פאַר-
שידנסטע ערטער. אָט ציטערט פאַרביי זיין היים, טוט זיך אַ נייג מיט די
אָפענע פענצטער צו די גערטנער און פאַרשווינדט. ברידער און שוועסטער
און די עלטערן פלאַטערן אַרום אים מיט צאַפּלענדיקע הערצער און גייען אויס
מיט אַ פאַרשטיקטן יאָמער. שטיקלעך לאַנקעס און וועגן אויף וועלכע ער
האָט געטראָטן, פּיצלעך שאַטנס פון די ווענט פון „שטיבל“ וואו ער האָט
יאָרן לאַנג געלעבט, געזענגען זיך מיט טרויעריקע אויגן פון חברים. אַן ערש-
טע ליבע טרער האָט אַ פינקל געטאָן צוזאַמען מיטן גלי פון דעם ערשטן קוש;
און אין דערזעלבער צייט האָבן די קני געציטערט. דאָס האַרץ — ווי אַן
אומרו פון אַ זייגער, ביים האַלדז לעפעלע ווערט אַלץ ענגער און אין מוח
ווי פון אַ גליווער אַרויס האַמערט: „ ש ו י ן ". ער האָט כמעט שוין געפילט
דעם שטויס פון דער קויל אין ליב. ער איז שוין געווען געענטער צו די
ביקסן ווי צו דעם וואָס האָט נאָך אַלץ שווינדלדיק געשוועבט פאַרביי אים
אין אַזאַ דורכזיכטיק שפינוועבס-אַרטיקן אופן. נאָר פּלוצים האָט אַ „טאָג“
זיך אַ שטעל געטאָן פאַר אים און ער האָט גלייך דערזען דעם טאַטן צינדן
אַ יאָרצייט ליכט נאָכן עלטערן ברודער . . . , וואָס אַ טאָג האָבן מיר היינט,
ר' היים? האָט ער אַרויסגעפלאַצט, ווי אין דעם דערוויסן זיך דעם טאָג
וואָלט אַלץ געווענדט געווען. ער האָט נישט געהערט ווי דער קאָמענדיאַנט
לייענט עפעס פאַפּירן וואָס מ'האָט געפונען הינטערן הויפּישן שטאַל: אַ
ליסט פון אַרבעטער און אַ פּלאַן ווי צום לייכטסטן צו פאַרנעמען דעם הויף
און וואו עס ליגן פּראָדוקטן. צו דעם זיינען צוגעלייגט אויך לעניטימאַציעס
געשריבן אויף רוסיש. „אַלץ בולטע סימנים אַז זיי זיינען שפּיאָנען“ פּירט
אויס דער קאָמענדיאַנט, „כ'האָב עס געמאָלדן דעם פאַרוטשניק.“

„וואָס פאַר אַ טאָג איז היינט אין חודש, ר' חיים?“ האָט שטערנבערג אַ שלעפּ געטאָן דעם פארטייעטן יידן וואָס האָט געהאַלטן אין חזרן די וודוי און מיט פאַרמאַכטע אויגן געוויינט. ווען ער האָט זיך געכאַפט וואָס שטערנבערג וויל פון אים, האָט ער מיט אַ שליוכץ אויפגעצאַפלט און מיט חידוש גע- מורמלט: „וואָס איז דען דער הילקוס?“

„איך האָב, דאכט זיך, היינט יאָרצייט נאָך מיין עלטערן ברודער,“ האָט שטערנבערג מיט איין שלונג אַרויסגעבאַבלט, אַז ס'האָט אַזש חיימן דעם אָטעם פארשלאָגן.

„מיינע בינדע יתומימלעך נעבעך,“ איז ער געוואָרן איין שטיק יאָמער. דער פאַקט, אַז עס איז דער זעלבער טאָג ווען דער ברודער איז מיט יאָרן צוריק דערהאַגעט געוואָרן, האָט שטערנבערגן אַזוי צערודערט אַז מיט אַמאָל זיינען אַלע פריערדיקע בילדער פאַרשוואונדן געוואָרן. מיט גרויס מי האָט ער אויפגעריסן די צעשלאַנגענע אויגן און ווי דורך אַ שפאַרונע, אויף אַ סעקונדע דערזען די אויסגעצויגענע הענט פון די זשאַנדאַרן, דאָס קאַנטיקע היטל פונעם קאַמענדאַנט און דאָס גלאַנציקע זילבערן בענדל וואָס באַמבלט זיך נאָך זיין רעוואָלווער. ער האָט נאָך געזוכט זייערע אויגן צו דערזען, אָבער אַ שטיק זון האָט אים ווידער אַ שניט געטאָן אויף די צעווייטיקטע אויגן לעפלעך און זיי צוגעמאַכט. האָט ער שוין גאָרנישט געזען, נאָר געפילט מיט אַלע חושים, די אָפענע מיילער פון די ביקסן און געוואַרט. ער האָט שוין גאָרנישט געטראַכט מער. גאָרנישט באַדויערט, אפילו שוין מער נישט גע- ציטערט. ער איז געווען אין גאַנצן גרייט.

בלויז רגעס האָט עס געדויערט, אָבער אין דער קורצער וויילע, האָט לעבן אָפגעזעגנט זיך מיט לעבן אין אַ שווינדלדיקן לויף און די אברים האָבן שנעל געגליווערט. בלויז ערגעץ ווייט אין אַ ווינקל פונעם ציטעריק וואַכיקן מוח האָט אַ דין ליכטל נאָך אַלץ געלויבטן און נישט צוגעלאָזט דעם לעצטן פינצטערן גליווער: „וועט שוין טאַקע מער גאָרנישט געשען? און אַלץ וואָס עס איז געווען, האָט בלויז צוגעפירט ביז אַהער?“ ער האָט צום לעצטן מאָל געפרוואווט אויפרייסן די פאַרקלעפטע אויגן דעקלעך און דערבליקט אַ ניי פנים צווישן אים און די ביקסן. אַ רויט פנים מיט אַ הייזעריק בייז קול, אָבער וואָס מער עס האָט זיך געבייזערט, אַלץ מער איז דער גליווער אין אים אָפגעגאַנגען און געמאַכט ציטערן מיט פרייד יעדן אבר: „עס וועט נאָך אַ סך געשען“ האָט יעדער אָדער אין אים געטאַנצט.

„בינדט זיי צו צו דער פור און ברענגט זיי אין דער הויפט קאַמאַנדע,“ האָט ער שוין אויף קלאָר געהערט דאָס בייזערדיקע קול איבערגיין אין אַ באפעל. „אַ צווייט מאָל זאָלט איר וויסן בעסער ווי צו באַגיין זיך. אין אַזאַ

זאך קען אמאל געווענדט זיין דאס לעבן פון א גאנצער ארמיי, "האָט ער פארענדיקט און א יאָג געמאָן זיין פערד וואָס איז קוים איינגעשטאַנען, "מאַרש!"

"צום באַפּעל, פּאַניע פּאַרוטשניקו!" האָט דער קאָמענדאַנט גענומען אונטעראַיילן די אַרעסטירטע, "נו, גערירט זיך!"

"געלויבט צו השם יתברך," האָט חיים אַזש אונטערגעטאַנצט און מיטגע-שלעפט מיט זיך שטערנבערגן. ערשט איצט האָבן ביידע מיט אַמאָל דערפילט, אַז זיי האָבן זיך די גאַנצע צייט געהאַלטן אָנגענומען ביי די הענט.

"גערירט זיך!" האָט דער קאָמענדאַנט זיי אונטערגעיאָגט צו דער פּור וואָס איז געשטאַנען אויפן וועג. קיין שמייסער איז אויף דער פּור נישט געווען.

"אַנטלאָפּן די קאַנאַליע," האָט אַ זשאַנדאַר געמאָלדן דעם קאָמענדאַנט, "דער כאַס האָט געלאָזן דאָס פּערד און וואָגן און אָפּגעצויגן."

"זאָל אים דער טייוול נעמען," האָט דער קאָמענדאַנט געוואָלדעוועט, "פּאַרט, אַ רוח אין אייערע מאַמעס אַרײַן!" האָט ער אַ נעם געמאָן די אַרעסטירטע און אַרויפגעוואָרפּן אויף דער פּור.

אין איין סעקונדע זיינען אַלע געווען אויף די פּערד און מיט נאַלאָפּ זיך אַ רים געמאָן פּון אַרט אַרויס פּון דאָרף. די פּור מיט די אַרעסטירטע נאָך זיי.

דער וועג איז געווען גריבערדיק פּון באַמבעס און האַרמאַטן קוילן. דאָ און דאָרט זיינען געלעגן צעבראָכענע וואָגנס, טיילן פּון קוילן-וואַרפּער, ביסן און אַנדערע כּלי מלחמה. ערטערווייז האָבן פּון אַ גרוב ביים זייט פּון וועג אַרויסגעשטאַרט זעלנערישע קאַסקעס, נאָר צוליב דער טונקלקייט פּון וואַלד איז נישט מעגלעך געווען צו זען צי זיינען נאָך דאָרט פּאַראַן לעבעדיקע אָדער עס ליגן בלויז טויטע סאָלדאַטן.

אַרויסאייילנדיק פּון וואַלד, האָט זיי אַקענגעפּלאַקערט די אונטערגייענדיקע זון. ווי אַ קיילעכדיק, מוראדיק לאַנגער גליענדיקער אויוון, האָט זי זיך געקייקלט איבער די ביימער און געצונדן זייערע שפיצן צוזאַמען מיט שטיקער גרויע וואַלקנס. אַליץ איז געווען דורכזיכטיק ראָז און אימהדיק. מיט האַלב צוגעקלעפטע אויגן האָט שטערנבערג אַריינגעבליקט אין דער פּלאַקערנדיקער דורכזיכטיקייט און דאָס ערשטע מאָל פּון זינט ער איז אַרעס-טירט געוואָרן, האָבן זודיקע טרערן גענומען בייםן די פּאַרטריקנטע אויגן דעקלעך און פּאַרשטעלט פּאַר אים די וועלט.

אַ רייטער איז זיי אָנגעקומען אַנטקעגן און איבערגעבנדיק עפעס דעם

פארומשניק אוועקגעפאטשט אין דער ראָזער דורכזיכטיקייט פון וואַלד. אויפן באַפעל פונעם פארומשניק האָט די קאָמפּאָניע זיך צעטיילט און אוועק אין פאַרשידענע זייטן, נאָר די פּור מיט די אַרעסטירטע באַגלייט פון צוויי זשאַנדאַרן האָט זיך מיט נאָך אַ פאַרגרעסערטן אימפעט אַ לאָז געטאָן איבער דעם ברייטן טראַקט גלייך אין שטעטל אַרײַן.

עס איז זיי אַנטקעגנגעלאָפּן אַ מיש מאַש פון קולות; פּערד און מענטשן און בהמות האָבן זיך געשטויסן דורך די שמאַלע געסלעך. געשרינג און געליארעמט און געצויגן אַלץ אין איין ריכטונג צום וואַסערצו, אַריבער צוליפּן די בריק איידער דאָס אָפּטרעטנדיקע מיליטער רייסט זי אויף. די אַרעסטירטע האָבן בכיוון געדרייט די קעפּ אין פאַרשידענע זייטן מיט דער האָפּענונג, אַז ווער פון די היימישע וועט זיי דערוען און לויפן עפעס טאָן. עס איז אָבער קיינער פון דער יידישער באַפעלקערונג אין די גאַסן נישט געווען. נאָר סאָלאַטאָן אומעטום און הימלאָזע, און פּויערטעס פון די נאָענטע דערפער מיט גרויסע זעק אויף די אַקסלען האָבן זיך אַרומגעדרייט לעבן די יידישע קראַמען גרייט צו ראַבעווען אין דער בהלה.

כג

אין דער הויפּט־קאָמאָנדע, אַ הויז מיט אַ סך טירן און טרעפּ וואָס פירן אין אַ צאָל טונקעלע צימערן און קעלערס, האָט זיי באַגעגנט אַ ברייטפּליי־ציקער קורצפּיסיקער פאַרשוין, וואָס קוקט מער ווי ער רעדט און האַלט אין איין גלעטן די קורצע ווענצעלעך מיט די שפיציקע באַקן־בערר. ער איז געשטאַנען אין מיטן צימער, די פּיס צעשפּרייט, דעם קאַפּ אויפּגעהויבן פאַרריסן און געשווינגן. אַ האַלב פנים איז אים געווען קופּערן באַשטראַלט מיט די לעצטע זונען שטראַלן און דאָס אַנדערע האַלבע שאַטנדיק פינצטער. די אַרעסטירטע האָבן אַזש צוריקגעציטערט פון דער שוועל ווען זיי האָבן פּלוצים דערזען די שטומע פיגור. אויך דער זשאַנדאַר וואָס האָט זיי געפירט איז בלאַס געוואָרן און זיך פאַרפּלאַנטערט אינעם אָפּגעבן דעם ראַפּאַרט. די פיגור האָט זיך קיין ריר נישט געטאָן, נישט געטאָן קיין מיג מיטן אויג אפילו און דאָס האָט יענעם נאָך מער צערודערט און איז אין נאַנצן געבליבן שטיין אַ צעטומלמלער. אַ וויילע אַזוי האָט דער פאַרשוין נאָך אַלץ געשטומט און מיט די גרויע אויגן זיי געמאַסטן פון אויבן אַראָפּ און פון אונטן אַרויף און פּלוצים אַרויסגעפּלאַצט ווי נישט מיטן מויל נאָר מיט אַלע אַברים.

„ווער האָט זיי געשאַגן? אַידיאָט! קענסט גיין, איך וועל זיי שוין אַליין אויספּרעגן. גיב אַהער די פאַפּירן,“ האָט עס פון אים אַ גאַס געטאָן מיט אַ

משונה קול, נישט רירנדיק זיך פון אָרט. ס'איז געווען גרעסער דער פחד פון זען אים רעדן ווי פון הערן אים.

„צום באפעל, פאניע קאמענדאנטשע!“ האָט דער זשאנדאר געשטאמלט און זיך גערוקט הינטערוויילעכטס, „צור דינסט הער אָבערסט,“ האָט ער מיט אַמאָל פאַרענדיקט שוין אויף דער טיר שטייענדיק, כדי צו פאַרשאַפן אַ נחת רוח דעם קאָמענדאַנט וואָס אַלס געוועזענער עסטרייכישער אָפיצער האָט הנאה געהאַט צו הערן די אַלטע קאָמאַנדע ווען ער געפינט זיך אויג אויף אויג מיט זיינע סאָלדאַטן.

„טויפל“ האָט ער שוין שטילער און כמעט מיט אַ שמיכל אויסגעדרייט האַסטיק דעם קאָפּ. דאָס זאָל האָבן געמיינט: „ביסט אַ כוואַט, בחורל, מיר פאַרשטייען זיך גוט.“

„שטיי!“ איז ער צוריק אַריבער אויף פּויליש, „וואו האָסטו די פאַפּירן?“

דער זשאנדאר האָט אַ קלאַפּ געטאָן אַ פּוס צו אַ פּוס, אויסגעצויגן זיך אין דער פּולער גרויס מיט דער ברוסט אַרויס, און אָנגעהויבן נאָך אַמאָל ראַפּאָרטירן. דער קאָמענדאַנט האָט אָנגעשטעלט אויף אים די גרויע אויגן, וואָס האָבן אינעם טונקל געוואָרענעם צימער געבליצט ווי שאַרפע קלינגלעך, און ווען דער זשאנדאר האָט געענדיקט האָט ער געענטפערט בלוזן אויפן סאלוט און מיטן זעלבן שטומען בליק אַרומגענומען די אַרעסטירטע.

חיים האָט עפעס אָנגעהויבן שטאַמלען, נאָר נישט געקענט אַרויסברענגען קיין איין קלאָר וואָרט, מחמת די ציין האָבן אים געשטערט און געהאַלטן אין איין פאַרטשעפען זיך דאָ אין דער צונג, דאָ אין די ליפּן. צום סוף האָט ער נאָר פשוט אַ פּאַל געגעבן פאַר די פּיס פונעם קאָמענדאַנט און זיך צעיאָמערט ווי אַ געשאַקאָגענער הונט. דורכן פענצטער אַנטקעגנאיבער האָט אַ שייַן פון אַ לאָמפּ אַ בלישטש געטאָן און איבערגעשניטן די טונקלקייט אויף אַ סעקונדע. דער קאָמענדאַנט האָט זיך איינגעבויגן און אַ פּאַר סעקונדן געהאַלטן זיין האַנט אויף חיים קאָפּ און נאָר שטיל אַ פרעג געטאָן:

„וואָס האָסטו געטאָן אין אַזאַ צייט אין וואַלד?“

„די בהמות,“ האָט חיים אָנגעהויבן די מעשה פון סאַמע אָנהויב, נאָר דער קאָמענדאַנט האָט זיך שוין געהאַט צוריק אויסגעגלייכט און פון זיך אַזוי, מיט ביינערדיקע פינגער אַ פּלעם געטאָן שטערנבערגן אין געשוואַלענעם פנים אַרײַן און דערביי געשריגן מיט אַלע אַברײַם:

„מיר וועלן דיך מאַכן רעדן, זשידאָוסקער לייבסערדאַק. מיר וועלן דיך אויסלערנען וויינען און שרייען, דו מוילוואָרם! נעמט אים דעם טראַצקי!“ האָט ער זיך אַ רײַם געטאָן פון אָרט און אָנגעכאַפט שטערנבערגן בײַ אַן

אָסל און אים אַ וואַרף געטאָן פון זיך מיט אַזאַ עקל אַז ער האָט זיך אַזש צעשפיגן מיטן פּולן מויל, „זאָ איין שוויינען זון,“ האָט ער זיך אַלץ נישט געקענט באַרואיקן, און ווי אַלעמאַל ווען ער איז אין כעס איז ער אַריבער אויף דייטש, „דו, אַלטער, מאַך זיך נישט צום נאַרן. שטיי מאַל אַוּף!“ האָט ער מיטן פּום גענומען שטויסן דעם נאָך לינגדיקן חיימען, „שפּיאַנען באַפּרייען וויר נישט. שאַוען זי אַלטער,“ האָט ער אָנגעכאַפט חיימען ביים קאַרק און אים אויפגעהויבן ווי מ'הייבט אויף אַ שרץ, „זאָגן זי מאַל, טויפּל אין מענטשנגעשטאַלט, ווער איזט דער לאַזוב?״ איז זיין קול אַריבער אין אַ ברומען און אויפשטעלנדיק חיימען האָט ער ממש געבליצט אויף אים מיט זיינע גרויע קעצענע אויגן.

חיים האָט זיך אָנגעשטויסן, אַז דער פאַרשוין וויל אויסגעפינען עפעס וועגן שטערנבערגן און מיטן זעלבן ניגון און יאָמער גענומען איבערדער- ציילן די זעלבע מעשה ווי אַזוי ער מיטן לערער שטערנבערג זיינען געגאַנגען היטן די בהמות.

„אַבער ווער איזט ער, דער הונדען זון?״ האָט ער אים געקוקט גלייך אין די אויגן אַריין ווי וועלנדיק מיט זיין בליק אויפרייסן חיימס צוגעשלאָסענע אויגן דעקלעך, און שאַרף ציילנדיק יעדעס וואָרט געגעבן צו פאַרשטיין, אַז אויב ער וועט נישט זאָגן דעם גאַנצן אמת וועט ער אין משך פון פיר און צוואַנציג שעה דערשאַסן ווערן. אויב ער וועט אַבער אויסזאָגן אַלץ, וועט מען מיט אים מטיב זיין.

„פּריץ לעבן,“ האָט חיים אָנגעשטעלט דעם אויספאַרשערס האַנט צו קושן. „מאָשעק,“ איז ער צוריק אַריבער אויף פּויליש, „וועסט הענגען אויף אַ שבתדיקן גאַרטל אויב וועסט נישט זאָגן דעם אמת, און דו ביסט דאָך אַ טאַטע פון קינדער . . .“

„אַבער פּריץ לעבן,“ האָט זיך חיים געבעטן.

„קין אַבער זאָל מיר דאָ נישט זיין, מאָשעק, איך וויל דיך ראַטעווען,“ האָט ער אַ זעץ געמאָן מיט דער טיר און איבערגעלאָזט דעם צעשלאָגענעם און צעטראַטענעם חיימען אַליין אין דער פינצטער. בלויז דורך די נישט פאַרהאַנגענע פענצטער האָט אַריינגעקוקט אַ בלויזער זומער אָוונט מיט אַ הימל בלישטשענדיקע שטערן.

אינעם דערנעבנדיקן צימער, איז שטערנבערג געלעגן אויפן דיל און זיך געבעטן: „דערשיסט מיך בעסער,“ אַבער אויף יעדן וואָרט וואָס ער האָט אַרויסגעבראַכט, האָבן צוויי פאַרשווינען, וועמעס פּנימער מ'האַט קוים געקענט זען, זיך משונהדיק צעלאַכט.

„ע, דו דארפסט נאך פריער ווערן „א גענעראל“ און דערנאך וועלן מיר דיר די טובה טאָן,“ האָבן זיי זיך געוויצלט און אים אוועקגעשטעלט מיט דער פלייצע צו דער וואַנט.

„ווי האַלט עס?“ האָט עמעץ אַ פּרעג געטאָן פון אַ ווינקל אַרויס, וואו עס האָט געצאָנקט אַ דין הלכן ליכטל, „מ'קען שוין אַ פּרעג טאָן? איך בין שוין פאַרטיק.“

„פּרעג,“ האָבן די צוויי אַ כיכקע געטאָן און אָפּגעלאָזט דעם אַרעס־טירטנס הענט.

„נו, איצט וועסטו שוין אונטערשרייבן, פּאַניע שטערנבערג?“ האָט זיך יענער באַמיט אַריינצוגעבן וואָס מער איראַניע אין יעדן וואָרט.

„שיסט מיך אָן דעם,“ האָט שטערנבערג קוים אַרויסגעשליוכצט.

„אַזאַ פּויגל ביסטו?“ האָט זיך יענער ווי אַ שאָטן אַ שלײַך געטאָן גלייך צו דער וואַנט וואו שטערנבערג איז געשטאַנען, און מיטן גאַנצן אימפעט אים אַ שטוים געטאָן מיטן פּום צווישן די ריפּן אַזוי אַז שטערנבערג איז געבליבן ליגן אַ טרעשטשנדיקע קוליע שטרוי.

„גלייכט אים אויס,“ האָט יענער אַ כּריפּע געטאָן.

די צוויי זשאַנדאַרן האָבן אים אַ כאַפּ געטאָן און אוועקגעשטעלט ביי דער וואַנט וואו ס'איז געווען אַ הילצערנע פּלאַטפּאַרמע מיט צוויי ברעטער אין דער זייט, וועלכע האָבן זיך צונויפגעשלאָסן דורך אַ ספּעציעלע שרויף. אַ געפּענטעמער, אַן איינגעשלאָסענער ביזן האַלבן גוף איז שטערנבערג גע־שטאַנען און גאַרנישט געפילט מער און קוים געהערט וואָס עס טוט זיך אַרום אים. ער האָט אויך נישט געפילט ווען מ'האַט אַרויפגערוקט די ברעטער העכער ביז די אַקסל. ערשט ווען זיי האָבן גענומען אַריינשרויפן דעם קאַפּ אויך, האָט אַ יאָמער זיך אַ ריס געטאָן פון אים און דאָס שרייבערל האָט זיך אַ הייב געטאָן פון ווינקל און אים צוגעטראָגן דאָס ליכט גלייך צו די פאַרשוואַלענע אויגן. נישט קענענדיק זיך באַוועגן האָט ער אין דער שרויף גענומען איינשרומפן און ציטערן אין קאַלטע אַנגסטן.

„פּרישט אים אָפּ!“ האָט דאָס שרייבערל אַ געשריי געטאָן מורא האָבנדיק, אַז ער האָט שוין איבערגעכאַפּט די מאַס. נישט קענענדיק זיך דערוואַרטן אויף זייער שנעלן אָפּשרויפן אים, האָט ער אַליין אַ כאַפּ געטאָן דעם עמער וואַסער וואָס איז געשטאַנען גרייט פאַר אַזעלכע פּאַלן און אַ כליאַפּ געטאָן אויף דעם ציטערנדיקן הויפּן שמאַטעס וואָס איז אַרויסגעפאַלן פון דער שרויף. פּונעם גאָס האָט דער הויפּן זיך גענומען קנוילן מיט אַ קרעכץ.

„אָהא,“ האָט מיט ניצחון דאָס שרייבערל זיך אוועקגעזעצט און באַפּוילן,
„ליינט אים אויף דער באַנק,“ אַ פּאָר מינוט איז ער אַזוי געלעגן אויף דער
באַנק מיטן פנים ארויף ביז דאָס שרייבערל האָט זיך ווידער אוועקגעשטעלט
לעבן אים מיטן ליכט איבער די אויגן מכלומרשט כדי צו זען ווי ער פילט. אויף
דעם קרבנס אָנמעכטיקן דרייען דעם קאַפּ כדי אוועקצונעמען אים פון אונטער
דער שטעכיקער שיין פון ליכט. האָט דאָס שרייבערל זיס און בויםלדיק
געענטפערט: „זאָרגט נישט פאַניע שטערנבערג, איר מענט זיך שוין אויפֿ-
זעצן. עס וועט שוין לאַנג נישט נעמען. שרייבט נאָר דאָס אונטער, וועט
שוין אַלץ גוט זיין . . .“

„נאָר ביז איז דער פּרי,“ האָט איינער פון די צוויי אַ גאָרגל געטאָן פון
הינטער דעם אייוועלע וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל פון צימער.

„זאָל איך צוגרייטן די גענעראַלסקע שליפּעס?“ האָט ער געכאַכאַטשעט
מיטן פּוילן מויל און אַרויסגעשלעפט אַ דינע דראָט וואָס מ'נוצט ביים מאַכן
אַ גענעראַל. דאָס מיינט ברענען דאָס גראָבע פלייש פון די פּיס מיט אָנגע-
גליטע דראָטן.

„הייבט אויף אביסלע דעם קאַפּ, פאַניע,“ האָט דאָס זעלבע בויםלדיק
זיסע קול אים געהאַלפן אפילו אונטערהייבן זיך און שטערנבערג האָט גלייך
דערפילט, אַז עפעס האָט זיך איינגעפלאָנטערט אין זיינע האָר וואָס קריכט
אים אין קאַפּ אַריין, אָבער די האָר ווילן אַנטלויפן פון דעם און אַלע האָר-
וואַרצלען שטעכן פון אומגעדולד.

„שטעלט אים אויף,“ האָט פּלוצים אַ קנאַל געטאָן אַ קול צוזאַמען מיט
אַ פּראַל פון דער טיר. „האָט ער שוין אונטערגעשריבן?“ האָס איז דער קאָ-
מענדאַנט געקומען זיך נאָכפרעגן ווי עס האַלט. דערזענדיק דעם קרבן
לינגדיק אויף דער באַנק מיט דעם האָר-פליקער אין קאַפּ, האָט ער שוין
פאַרשטאַנען ווי עס האַלט און זיך געלאָזט צו דער טיר, „נו, לאָזט אים
אַפּ דעם טייוול, סיי ווי וועט — — —“

די לעצטע ווערטער זיינען שוין פאַרשלונגען געוואָרן אין קאָרידאָר,
וואו חיים איז געלעגן אַ צונויפגעקאַרטשעטער אין אַ בלוּדנעם פּיין.
ער איז נישט געווען זיכער, נאָר עס האָט זיך אים געדאַכט אַז ווען
מ'האָט אים געפליקט די באַרד האָרווייז און געפאַדערט ער זאָל
זאָגן ווער שטערנבערג איז, האָט ער זיך אַרויסגעכאַפט, אַז אַזוי ווי
ער איז געקומען אין דאָרף אַריין ערשט מיט אַ פּאָר חדשים צוריק, ווייסט ער
נאָרנישט וועגן אים . . . מער געדענקט ער נישט וואָס ער האָט געזאָגט. ער
דערמאָנט זיך בלויז אַז ס'איז אים נישט גוט געוואָרן, האָט מען אים דער-

לאנגט וואסער און ער איז געקומען צו זיך ערשט אָט אַ דאָ אינעם ווינקל פון קאָרדאָר. אז ער בייגט אויס דעם קאָפּ אַביסל אויף רעכטס קען ער אַרויסקוקן אין דרויסן גלייך אויפן הויף וואו עס ברענגט אַ פייער און סאָלדאַטן זיצן אַרום. ער קען אַפילו זען אַ פּיצל בלויען אויסגעשטערנטן הימל. ווי לאַנג ער האָט אַזוי געקוקט און פאַרקוקט זיך, ווייסט ער נישט. ער האָט, דאכט זיך, געהערט יאָמערן און וויינען, ווער ווייסט אָבער וואו דאָס איז. ס'איז געווען אַזוי נאָענט פון אים, אז עס האָט זיך אים מינוטנווייז אויסגעוויזן אַז דאָס שרייט ער אַליין אַזוי און עמעץ אויבן צווישן די בלישטשענדיקע שטערנדלעך, שטשירעט אויף אים מיט ווייסע ציינדלעך. אַ קלאַפּ מיט אַ טיר צוזאַמען מיט אַ קול אַ ברייטס אַ באַפעלעריש, וואָס פאַלט אַראָפּ אויף דיר פון אַלע זייטן ווי אַ דונער אין פעלד, האָט אים אין גאַנצן אַרויסגעצויגן פונעם טראַנס. דאכט זיך ער האָט קלאָר געהערט „סיי ווי דערשיסן.“

„מיר זיינען ביי גאָט אין די הענט, יצחק,“ האָט חיים מיט אַ שולדיקער נאָענטקייט גענלעט דעם שליוכצנדיקן שטערנבערג, וועמען מ'האָט נאָר וואָס צוגעשלעפט צום ווינקל.

„איצט קענט איר אַפילו פּראַוון אַנטלויפן אויך, דראַניעס פאַרשווע. קוק אַרויס אין דרויסן, פּראָפעסאָר,“ האָט אים דער זשאַנדאַר אוועקגעלייגט מיטן פנים צו דער וואַנט.

„פאַר וואָס דערשיסט מען שוין נישט?“ האָט דער שליוכצנדיקער שטערנבערג נישט געוואוסט וואָס עס טוט זיך מיט אים, „כ'האָב דאָך שוין אונטערגעשריבן, זאָל עס שוין נעמען אַן עס.“

„ס'איז אַן אָפּקומעניש, מיין פּריינט. און אז אונטערגעשריבן איז וואָס? אין אַן עת צרה מעג מען אַפילו זאָגן ליגן אויך. . .“ האָט חיים מיט ציטער, אָבער מיטן גאַנצן האַרץ געפּראַווט באַרואיקן שטערנבערגן און אין דער זעלבער צייט געווען נייגערק צו וויסן וואָס אַזעלעכס ער האָט אונטערגעשריבן.

„געוויזן די באַלשעוויקעס דעם וועג. אויפגעהעצט די פּויערים צום אָנפאַל אויף די פּריצים,“ האָט שטערנבערגן קוים מיט מאַטערניש אַרויסגעבראַכט פון די פאַרשוואַלענע ליפּן.

„נו, מאַלע וואָס מ'שרייבט אונטער,“ האָט חיים געקערעכצט און שוין געוואַלט איבערנעבן וואָס מיט אים איז געווען, נאָר מ'האָט אים איבערגע-שלאַגן מיט געבייזער:

„היי, זשידזשי, באַלשעוויקי, איר זענט נאָך נישט אַנטלאָפּן? קריכט אַרויס

פון דער קוטשע, "האָט מען זיי ביידע גענומען אונטער די אַרעמס און אַרויס־
געפירט אין דרויסן אויפן הויף וואו ס'איז געווען אַ געפילדער, אַ לויפעניש,
אַ רייסן זיך איינער אויפן אנדערן און איבערן אנדערן. דאָס פייער אין
מיטן הויף האָט נאָך געצאָנקט און די שפּרינגדיקע ליאַרעמדיקע שאַטנס
האָבן אַקעגן דעם אויסגעקוקט ווי מאַפּסישע באַשעפענישן וואָלטן אַרויסגע־
שפּרונגען פון די לעכער ערגעץ און קענען צוריק זייער אַרט נישט געפינען. באַ־
פעלן האָבן זיך געטראָגן איבער די קעפּ פון ליאַרעם, קלינגען פון שפּאַרן, היר־
זשען פון פּערד און טראַסקען פון וועגענער און דאָס אַלץ איז געווען אויסגע־
מישט מיט אַ כּסדרדיקן אָפהילך פון קוילנוואַרפּערס, אַ סימן אז דער שונא
גרייפּט אָן ערגעץ גאָר נאָענט. דער סאָלדאַט וואָס האָט געפירט די צוויי
אַרעסטאַנטן, האָט זיך קוים דורכגעשטופּט מיט זיי נאָענט צום פייער, וואו
עס האָבן זיך געזאַמלט די זשאַנדאַרן זיצנדיק שוין גרייט אויף די פּערד.
„די אַרעסטירטע אויפן וואָגן,“ האָט ווער אַ קאַמאַנדעווע געטאָן און דער
סאָלדאַט האָט זיי בידן אַ שלעפּ געטאָן און אַרויס מיט זיי פון הויף, „איר
וועט נאָך האָבן גענוג צייט צו קוקן אויפן הימל, אַ קורווע די מאַמע אייערע,
שטעלט פּים!“

מע האָט זיי אַרויפגעפאַקט אויף אַ וואָגן אָנגעלייגט מיט הויז כלים, שרייב
מאַשינען און גרויסע דיקע קאַנצלאַריע ביכער. נאָך אַ היפּש ביסל קלל־
אויז דעם סאָלדאַט קוים געלונגען צו מאַכן אַביסל אָרדנונג אין וואָגן און
מאַכן געזעסן פאַר זיך און פאַר די אַרעסטירטע.

„יאַשו באַנדראָוסקי!“ האָט אַ הילך געטאָן דעם קאַמענדאַנטס שטימע.
„צום באַפעל, פּאַניע קאַמענדאַנט!“ האָט דער סאָלדאַט זיך אַ שטעל
געטאָן און סאַלוטירט.

„דו ביסט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר די אַרעסטירטע צו ברענגען זיי לעבע־
דיקע קיין כּעלם.“

„איד הער!“ האָט דער סאָלדאַט זיך נאָך מער אויסגעצויגן אין דער
פינצטער, „אַבער טאָמער ווילן זיי אַנטלויפן?“ האָט ער איראַניש געצויגן
די ווערטער.

„קענסט די רעגולאַציעס!“ איז דער קאַמענדאַנט פאַרבייגעריטן ווי אַ
וויכער, און נאָך אים האָט זיך די גאַנצע מחנה זשאַנדאַרן אַ לאָז געטאָן אויף
די פּערד צו דער בריק איבערן בוג, וואו דאָס שטופּעניש איז געווען אומ־
געהויער. פון אַלע גאַסן און געסלעך זיינען אָנגעלאָפּן פּערד, בהמות און
מענטשן. מערסטנס מיליטער אין גרויס פּאַניק אָבער אויך אַ סך ציווילע.
פּריצים וואָס האָבן פאַרלאָזט די הויפּן מוראַ האַבנדיק פאַר נקמה און אַרעמע

פוילישע קאלאָניסטן וועלכע האָבן געגלויבט אז גענעראַל בודיאָנים קאָזאַקן
 וועלן צערעכט מאַכן אַלע פּאָליאַקן אין וואָלין. אַלע האָבן זיך געשטופט. ווילד
 הירושנדיקע לעגיאָנערסקע פּערדלעך צוזאַמען מיט גוט געכאַוועטע און
 פלינקע פּריצישע צוכטן, און אין מיטן די ברייט בייביקע און שווער פּיסיקע
 פּויערישע קאַבילעס. אינעם שייז פון דער רויטער, סוף חודשדיקער לבנה,
 האָבן זיך פּאַנטאַסטיש און סילוועטנאַרטיק געצייכנט אָפּגעשניטענע געשפּאַ-
 נען פונעם אַנטלויפנדיקן מיליטער, אָפּענע לעכער פון שווערע האַרמאַטן צו-
 זאַמען מיט פּריצישע בריטשקעס אויף רעסאַרן געפאַרבט אויף רויט און ווייס,
 און ציטערדיקע הויכע פּאַווע פּערערן פון דערשראַקענע היסטערישע פּאַניענ-
 קעס. ביי די זייטן וועג האָבן זיך געשטופט פּויערישע וואָנגס אָנגעטורעמט הויך
 מיט היימישער באַלעבאַטישקייט, פון אַ טעפּל ביזן אקער און דער קאַסע וואָס
 האָט זיך שאַטנדיק געהידעט אין דער רויטער ליכט; און אויף דעם גאַנצן
 האַרמידער דאָס גאַנצע בני בית צוגעבונדן מיט שטרוק צו די לייטערלעך
 פון וואָגן. אַלץ האָט זיך געשטויסן, געליאַרעמט און געשאַלטן אויף עטלעכע
 שפּראַכן אויף אַמאַל און דער עיקר אויף פּויליש. פון מינוט צו מינוט זיינען
 די קולות שטאַרקער געוואָרן און העכער דאָס שטעפּן פון די קוילנוואַרפּערס.
 אַ סך האָבן זיך געלאָזט שווימען מיטן וואַסער, און מער ווי אַ יאָמערלעכן:
 „ראַטעוועט!“ האָט מען שוין פון זיי נישט געהערט. הימל און ערד האָט זיך
 ממש געמישט אינעם שטויב און געוואַלד, און די סוף חודשדיקע לבנה אַ
 פּעסלדיקע, אַ מעוברתע, מיט נאָך אַ פּאַר קליינע רויט בעזעמדיקע שטערן
 האָבן אַלץ באַגאַסן מיט אַ משונהדיק און גרוילעך ליכט. פּלוצים האָט אַ ראַ-
 קעטע זיך אַ צי געטאַן איבערן גאַנצן הימל און די געוואַלדן זיינען מיט איינ-
 מאָל אָפּגעהאַקט געוואָרן ווי איבערגעשניטן אין דער מיט. דער קנויל מענטשן,
 פּערד, בהמות און וועגענער אויף דער יבשה, אויף דער בריק און אין וואַסער
 הוינדנדיק זיך ווי שיכור אויף די כּוואַליעס, איז מיט אַמאַל אָפּגערעקט געוואָרן
 פון אַן אומזעבאַרער האַנט, און אַלע האָבן אינסטינקטיוו איינגעבויגן די
 קעפּ און דער אַטעם האָט זיך זיי פאַרהאַקט. . . אַ פּאַר סעקונדעס אַזוי, און
 אַזוי שנעל ווי דער ראַקעט האָט זיך אַ לעש געטאַן און אַראָפּגעזונקען אין
 שפּריצעלעך צו די שפיצן ביימער פונעם נאָענטן וואַלד, איז דער געטומל און
 גערודער נאָך גרעסער געוואָרן. עס האָבן זיך שוין אויך געמישט יללות פון
 שמעטלשע איינוואוינער פון הינטער די פאַרהאַקטע לאַדנס אָפּער. עס האָבן
 זיך געריסן אינעם האַרמידער אַרײן יאָמערלעכע היסטערישע אויפגעשרייען:

„געוואַלד, מע קוילעט! סע ברענט! האָב רחמנות פּריץ לעבן!“

עס איז פאַרשוואונדן דער מינדסטער קאָנטראָל איבער דער אַנטלויפנדי-

קער מהנה. קאמאנדירן האָבן געשריגן הייזעריקע און גאָרנישט געקענט אויפֿ-טאָן. האָט יעדער גענומען די איניציאַטיווע אין די אייגענע הענט און נישט קוקנדיק ווער ס'איז פֿאַר דיר, ביי דער זייט אָדער פֿון הינטן, געריסן זיך פֿאַר-אויס וואו מ'האָט נאָר געקענט. עס האָבן אויפגעבליצט בלאַנקע שווערדן, און רעוואָלווער שאַסן האָבן דאָ און דאָרט געקנאַלט און זיך דורכגעשניטן אַ וועג צו דער בריק און פֿאַרשוואונדן אין דער געשפענסטיקער נאַכט אַרײַן, וואָס האָט זיך געצויגן אַוועק מיטן טראַקט, מיטן וואַלד און מיט די בערגלעך אַרום. די זשאַנדאַרן אָפטיילונג האָט אויך אַזוי געפרואווט דורכשלאָגן זיך אַ וועג. ווי די טייוואַלים האָבן זיי זיך געשניטן צווישן געקנויל מיט די געפלאַכטענע בייטשלעך אין דער לופטן ווי צישנדיקע שלאַנגען. ווער האָט דען געהערט עמיצנס געקרעכץ אָדער קללֶה? אַפילו ווען פֿון דער זייט האָט מען אויף זיי געהאַלט מיט בייטשן און מיט הענטלעך פֿון ביקסן, האָט עס נאָר געפילט דער וואָס האָט זיך אַ וואַלגער געטאָן פֿון פֿערד אַראָפּ, דער איבערי-קער איילנדיקער המון האָט גאָרנישט געוואוסט מער ווי רעווען, שטויסן און רייסן זיך אין געקנויל און מיטן געקנויל.

אַפגעפֿלויגן אַזוי אַ פֿאַר מײל נאָך דער בריק, האָט דער קאָמענדאַנט אַפגעשטעלט דאָס געלויף צו זען וואָס ס'איז געבליבן פֿון די זייניקע.

„איבער אַ העלפט פעלט, צום טייוויל!“ האָט ער אַ הויב געטאָן דאָס בייטשל אין דער זייט פֿון שטעטל ווי ער וואַלט וועמען דאָרט געדראָט, „אַ, איר זענט דאָ. גוט יאָנוש,“ האָט ער זיך אַ ווענר געטאָן אין דער זייט פֿון דער פֿור וואו די אַרעסטירטע זיינען געלעגן. „איצט קען מען שוין פֿאַרן פֿאַמעלעך. מיר זיינען שוין אויף דער אייגענער ערד. דער שונא איז נאָך אויף יענער זייט וואָסער. מאַרש!“ האָט ער אַ צי געטאָן דאָס ציימל פֿון זיין דיבאָם שטייענדיק פֿערד און זיך אַ ריס געטאָן אין דער נאַכט אַרײַן, מייננדיק בערגלעך, וועלדלעך, היימישע ריטשקעלעך און דרימלענדיקע סעדער פֿול מיט רייפֿע פֿרוכטן און גאַנצע פֿאַסן פֿעלד מיט שפיציקן קאַרן און קורץ בייביקן פֿאַרטיקן ווייץ. די פֿערד האָבן מיט די נאָזלעכער דערשמעקט אַ נאָענטן זשלויב און פֿלויט, האָבן זיי געפֿאַרשקעט און געריסן זיך אין די זייטן אויף די זאַמדיק געלע וועגעלעך, וואָס שניידן זיך ווי קאַרבן אין טראַקט און פֿאַרלירן זיך אַט ביים ברעג פֿון אַ טייכל און אַט ביים אַרײַנגאַנג אין אַ וועלדל. די רייטער האָבן מיט די שפֿאַרן געקירעוועט די פֿערד אויפֿן שטויביקן טראַקט אַרויף און אַליין אויך געוואָרפֿן האַסטיקע בליקן צום וועגל צו וועלכן דאָס פֿערד האָט זיך געריסן. ווער ווייס צו וועמעס היים דאָס וועגל פֿירט.

מיטן לויפֿן האָט זיך די גרופֿע פֿאַרלײרן פֿון אויג, געריטן צו צוויי און

דריי אינאיינעם און די פורן גאָר באַזונדער. נישט אַלע זיינען געריטן מיטן טראַקט. אָט איז איינער ווי אַ שוואַרצער מכשף אָנגעפלוין פֿון מיטן פעלד, אַן אַנדערער איז גאָר פאַרלאָפֿן אַלעמען דעם וועג פאַרויס. ער ווייסט אַ קירצערן וועג, שרייט ער, און טראַגט זיך אָפּ ווי אַ וויכער מיט די לאַנקעס אויף וועלכע שוואַרצע שאַטנס טאַנצן אום ווי שדימלעך פֿון הינטער די הריי-הושך אַפּער. אַ מורא צו קוקן און אַן אימה צו פאַרמאַכן די אויגן.

פֿלוצים, סטאַפּ!

„קריכט אַרויס פֿון וואָגן!“ וועקט זיי דער סאַלדאַט פֿון האַלב פאַרחלשטן דרימל, „נו, רירט זיך לויזיקע נפשות,“ איילט ער זיי אונטער מיט אַ פאַר קללות און שטורכעס אין די זייטן, „קריכט אַרויס, וועלן מיר שפּאַנען. די פּערד קענען אונדז מער נישט שלעפֿן. . . אַזעלכע פּויערישע וויידעלעך, שלעפֿן קוים מיט די פּיס. זאָל עס דער טייוול נעמען, מאַרש!“ האָט ער אויסגעמאַסטן די פּלייצעס פֿון די אַרעסטירטע מיט דער גאַנצער לענג פֿון ביקס, „גאָר פּרוּאווט מיר דאָ אַנטלויפֿן, וועט מיר גלייך ווערן לייכטער. כּוועל זיך באַשפּאַרן שלעפֿן מיט אייך. איר'ט זיך גלייך ליגן מיטן טאַכעס אַרויף און איך וועל זיך פאַרן אויפֿן וואָגן,“ האָט ער שפּאַנענדיק הינטער זיי גערעדט מיט חוזק און וואָרונג, „דערשאַסן ביים אַנטלויפֿן, הייסט עס. איר זעט פאַרשייוועס, איך וועל אַלעמאַל זיין גערעכט,“ האָט ער מיט דער ביקס ווידער אַ שטורכע געטאָן אין די זייטן, „איר היט בעסער דאָס פּיצל פּעלכעלע כאַטש ביז מאַרגן. אַז מ'דערשיסט נישט באַלד, שיסט מען שוין נישט אַזוי גיך. וואָס האָט איר אַזעלכס געטאָן וואָס מ'צאַצקעט זיך אַזוי מיט אייך? איך וואָלט אייך געגעבן אַ לעכער דורך איינס און צוויי,“ האָט דער סאַלדאַט געהאַלטן אין איין מאָלן גיך מיט ניין מאָס רייד אויסגעמישט מיט קללות און אַ שפּיציק געלעכטערל, אַזוי אַז די אַרעסטירטע האָט זיך אָנגעהויבן אויסווייזן, אַז זיי לעבן איבער אויף דער וואָר איינע פֿון יענע פּאַלקס מעשהלעך וועגן גייערס, וועמען יענע לייט האָבן אַריינגעקראָגן אין זייערע לאַפּעס און זיי מאַטערן זיי אַ גאַנצע נאַכט מיט בלאַנקעניש, ניבול פּה און יסורים, ביז גאָט העלפט און שיקט אַרויס דעם גוטן שלית, דעם בלאַסן מאַרגנשטערן, און מיט אַ זילבערנער בייטש צעטרייבט ער אַלע ביזע צינגער און שטעכיקע פינגער, וואָס האָבן זיי געשטאַכן און געלעקט און געביסן אַ גאַנצע נאַכט. עפענען די גייערס די אויגן אויף מיט אויפּגע-ריסענעם שרעק און דערזען זיך באַלד אין אַ היימיש פּלאַץ, אַ בלאַטקעלע אָדער אַ לאַנקע, אָדער גאָר דאָרט וואו די וועגן צעשיידן זיך און אַ הייליקער אין אויסגייענדיקן צער, וויינט אַראָפּ פֿון אַ קלאַץ אויף זיין און אַלעמענס אומגליק.

„פאר וואָס זאָל איך זיך דאַרפן שלעפן אַ גאַנצע נאַכט צופּיס?״ האָט ער זיך לסוף גענומען באַקלאַנגן און אויפרייצן זיך וואָס מער אויף דעם אומרעכט וואָס ווערט קעגן אים באַגאַנגען. ער האָט זיי גענומען טרייבן צו גיין ביים זייט פון וועג און נישט צווישן די פּורן וואָס האָבן זיך געשלעפט אין טיפּן זאַמד ווי אַ מידער קאַראַוואַן.

„וואָס קריכט איר מיר אויף די פּיס?״ האָט ער זיי געשטויסן מיט דער ביקס, „נישקשה, איך זע אייך, איר מענט אַביסעלע לויפן. דער „שפּילער״ איז אַנגעצויגן, אַ קורווע די מאַמע אייערע,״ איז ער זיי גאָר אויף אַ סעקונדע פאַרלאָפּן דעם וועג און געשטופּט אויף צוריק, „וואָס איילט איר אַזוי? די נאַכט איז נאָך גרויס. איר'ט שוין סיי ווי מער נישט ווייזן די באַלשעוויקעס דעם וועג.״ האָט ער נישט פאַרמאַכט דאָס מויל קיין סעקונדע, און די אַרעסטירטע האָבן שוין אויפּגעהערט כאַפּן דעם זין פון די ווערטער. בלויז דער זשום פון די קלאַנגען און דאָס שפּיציקע געלעכטערל האָט זיי געשטאַכן אין אַלע גלידער, און מיטן לעצטן ביסל האָפּן און קלאַמערן זיך אין לעבן וואָס איז נאָך פאַרבליבן אין זיי, האָבן זיי אויסגעקוקט דעם בלאַס בלישטשנדיקן שלּיח פון הימל, ער זאָל זיך שוין, ווי אין דער פּאַלקס מעשה, באַווייזן און ברענגען דעם שיינן פון טאָג צו פאַרטרייבן דעם זשומענדיקן טייוול.

פּלוצים האָבן זיי דערהערט אַ מאַדנע באַפעל און דאָס קול וואָס באַפעלט איז נאָך מאַדנער, פאַרדומפן ווי פון אַ פּאס אַרויס: „לינקס, צו די קוסטעס! זעקס טריט פאַרויס!״

אינסטינקטיוו האָבן ביידע אַרעסטירטע גלייך דערפילט די סכּנה און ווי איין מענטש האָבן ביי בידן גלייך געאַרבעט די בלוטן, גענעבן אַ לויף דורך דעם גאַנצן קערפּער און געפונען דאָס מיטל צו ראַטעווען זיך. זיי האָבן זיך גערוקט רעכטס אַנשטאַט לינקס און נישט געגאַנגען פאַרויס, נאָר גערוקט זיך אויף צוריק הארט לעבן דעם סאָלדאַט וואָס האָט געפּרייכט און געסאַפּעט פון אויפּרעגונג. פאַר כעס וואָס ער קען זיי נישט טרייבן וואוהין ער וויל, האָט ער גענומען האַמערן אויף זיי מיט דער פּויסט און אַליץ געליאַרעמט: „לינקס, שטייט!״

האָבן זיי זיך געשטעלט, אָבער אַזוי שנעל ווי ער האָט זיך געוואָלט אַפּרוקן פון זיי, האָבן זיי קוועקזיבּערדיק אַ צאַפל געטאַן צו אים צו. דער כעס אינעם סאָלדאַט האָט געסאַפּעט געפּרייכט, געשוימט מיט גאַווער.

„לינקס, פאַרשוועצע!״ האָט ער זיך שוין אַ כאַפּ געמאַן מיט אַ קוויטש און אויפּגעהויבן די גראַבע זייט פון דער ביקס איבער זייערע קעפּ.

אַרום איז קיינער נישט געווען אויסער זיי. די פּורן זיינען געווען ווייט

פארויס. קיין רייטער האָט זיך נישט געוויזן, בלויז זיי מיטן סאָלדאט מיט דער אויפגעהויבענער ביקס. אין דער לינקער זייט אַ טאַלעכל מיט קוסטעס, רעכטס אַ ריטשקעלע ביי וועלכן עס שאַטענען זיך הויכע טאַפּאַלעס ווי פּאַר-שטומטע ריזן, און איבער זיי אַ פעסלדיקע לַבּנָה וואָס בלאַסט זיך שוין און וואַרפט טויטע שטראַלן אויף אַלץ און אַלעמען. פון אַ נאָענטן דאָרף האָט זיך געטראָגן אַ קריי פון אַ האָן. די אַרעסטירטע האָבן זיך האַסטיק אויסגע-דרייט מיטן פנים צום סאָלדאט. דריי שאַטנס האָבן אין איין סעקונדע געצאַפּלט איינער קעגן צוויי ווי אַ באַוועגלעכער סגול, און די אויפגעהויבענע האַנט מיט דער ביקס האָט זיך לאַנגזאַם אַראָפּגעלאָזט צום טאַקט פונעם קלאַפּן פון די ציין.

„מארש!“ האָט דער סאָלדאט קוים אַרויסגעשטאַמלט און פּעסט צוגע-האַלטן די ביקס מיט ביידע הענט.

ערשט איצט האָבן די אַרעסטירטע דערפילט, אַז אין דער לעצטער מינוט האָט דער סאָלדאט זיך דערשראָקן פאַר זיי אַז זיי זאָלן אים נישט אַנטוואָר-פענען, און אין האַרצן האָט אַזאַ נאָג געטאָן: „פאַר וואָס האָבן זיי עס טאַקע נישט געטאָן?“

עס האָבן זיך ווידער דערהערט דאָס קרעכצנדיקע שניידן פון פורן אין זאַמער. דער סאָלדאט האָט זיך, ווייזט אויס, אויך באַרואיקט און געוואָרן זיכערער ביי זיך, און זעענדיק ווי די אַרעסטירטע שלעפּן זיך נאָך אַלץ נאָענט פון אים, האָט ער זיי מיטן פּוס אַ שטויס געטאָן פון זיך און מיט דער נאַנצער לענג פון דער ביקס אַ ראַזמאַכעווע געטאָן איבער זייערע פלייצעס.

„נישט געצאַמטע הינט!“ האָט ער געשאַלטן און געשפּיגן, און דער-יאַנגנדיק אַ וואָגן איז ער אַליין אַרויפגעקראַכן און זיי געהייסן נאָכלויפּן אָנהאַלטנדיק זיך מיט די הענט ביי די לייטערלעך פון דער פּור, „ביי יעדן מינדסטן אַוועקדרייען זיך אין דער זייט פון וואָגן, שים איך, זשירעס לייזיקע!“

„הער אויף פייניקן, יאנוש!“ האָט עמיץ פון דער טיף פונעם וואָגן שלעפּעריק אים אַפּערגעהאַלטן. „הערסט ווי מ'שיסט, קען זיין ביי אונדז דאָרט, הערסט?“

„ווייך פלעצל מיינס, שלעפּ זיך אַ גאַנצע נאַכט מיט זשידעס שפּיאַנען, גיב מיר דיין רעוואָלווער, וועלן כאַטש די הענט נישט אַזוי וויי טאָן פון האַלטן אין האַנט.“

„דאַרפסט זיי ברענגען לעבעדיק קיין כעלעם, יאנוש.“

„לעבעדיק שמעבעדיק, הינטישע לעבערס אַזעלכע, דאָרט שים די זייעריקע און מיר צאַצקען זיך.“

"זייערע, אונדזערע, פון וועלכן דאָרף זיינען זיי, יאָנוש?"

"טרייב כאָטש די פּערד שטאַרקער, זאָל כאָטש די נשמה אַרויסטאַנצן פון זיי נאָכלויפנדיק," האָט דער סאָלדאַט אַ כּיכּוקע געטאָן מיט אַ שפּיי צוזאַמען.
"אַט אַ בידע," האָט דער שמיסער געטריבן די פּערד און די צוויי האָבן געהאַצקעט ביי דער זייט מיט באַרוועסע פּיס, ווייל די פּאָדעשוועס האָט מען אָפּגעריסן נאָך ביי דער ערשטער אויספאַרשונג.

דער הימל איז אַלץ בלאַסער און בלאַסער געוואָרן. די פינצטערניש געדיכטער, כאָטש איינציקע שטערן האָבן נאָך נאָדלדיק געגלאַנצט מיט די לעצטע כּוחות בייצוקומען די פינצטערניש. די שיסעריי וואָס האָט אַ גאַנצע נאַכט נישט אויפּגעהערט איז שטאַרקער און אימפּעטיקער געוואָרן. געקומען פון עטלעכע זייטן אויף אַ מאָל און פון אַזוי נאָענט אַז מ'האַט דאַכט זיך קלאָר געהערט דאָס געמיש פון געשרייען אין מיטן שיסעריי.

"ס'איז דאָ נאָר נאָענט," איז ווי אַ וויכער פאַרבייגעפּלויגן אַ רייטער, "טרייבט שנעלער!"

"באָזשע טי מאָיע, קאַכאַניע (גאָט מיינער, ליבער)," האָט זיך דער אָנ-טרייבער אויפּגעשמעלט מיט אַמאָל און געוואָלט דורכלעכערן די פינצטערניש מיט אַ קוק אויף צוריק, "וואָס וועט מיין אַלטער, נעבעך טאָן?"

"רויע (קלאָג) נישט ווי אַ קלויסטער הונט. מ'האַלט נאָך נישט ביי אונדזער דאָרף. זיי זיינען נאָך דעם „בונג" נישט אַריבער. טרייב שנעלער!"
"אַט אַן אומגליק, אפילו אויפן וויעכעטש ערד לאָזט מען נישט זיצן. ווען וועט שוין טאָגן, צום טיילויל? אַ נאַכט אַביסעלע זיך צעצויגן."

"בייזער זיך נישט ברודערקע, אַט טאָגט שוין אויך. זעסט נישט? טרייב שנעלער!"

"די פּערד סאַפּען קוים, און וואָס וועט זיין מיט זיי? זיי וועלן דאָך נישט קענען נאַכשפּרינגען."

"כאַפּט זיי דער טיילויל!"

די פּערד האָבן שטאַרקער אַ צי געטאָן, געשפּרונגען איבערן שטייניקן וועג, נישט געמיטן קיין גריבער, וואַסערלעך און בלאַטקעס. געריסן זיך פאַרויס מיט משוגענעם אימפעט און די אַרעסטירטע אָנהאַלטנדיק זיך ביי דער זייט פון וואָגן, זיינען מיטגעשפּרונגען טאַמלענדיק מיט די לעצטע כּוחות. די האַנט וואָס האָט זיך אָנגעהאַלטן אין וואָגן איז ווי געליימט נאָר האַלט זיך אָן אין דעם לייטערל מיט דער לעצטער שטייפקייט וואָס די פינגער פאַרמאָגן. דער אימפעט האָט זיי אַריינגעכאַפּט, אַז זיי האָבן פּלוצים פאַרגעסן אין אַלץ

און נאָר געוואָלט נאָכיאָגן, נאָכהאַלטן דעם וואָגן. ערשט ווען דער וואָגן האָט זיך אָנגעהויבן קייקלען אַביסל פּאַמעלעכער, האָבן זיי דערפילט אַז זיי קענען דעם אָטעם נישט כאַפּן און די פּיס הייבן זיך פּשוט נישט מער. רעדן האָבן זיי נישט געקענט, האָבן זיי בלוז זיך נאָכגעהאַנגען מיט ביידע הענט ביים וואָגן און אזוי זיך אַרײַנגעשלעפט אין שטאָט אַרײַן.

ס'איז שוין געווען גאַנץ ליכטיק ווען זיי האָבן זיך קוים אַרײַנגעשטופּט אין שטאָט אַרײַן. די הויכע בריקלעך און שמאַלע געסלעך זיינען געווען באַר לייגט מיט סאָלדאַטן, פּערד, געווער און הויך געפּאַקטע פּויערישע פּורן. דאָס גרויע נעפּל האָט זיך שוין אָנגעהויבן צעקריכן און די רויטקײט פּון די וואַלסן פּאַר זון-אויפּגאַנג, האָט געטריבן דעם לעצטן גרעלן טונקל פּון די ליקלעך און געוועלכטע דעכער איבער די בריקלעך, וואָס ציען זיך איבער דער גאַנצער שטאָט, אַן אַמאָליקע פּוילישע פּעסמונג וואו אַפּילו די הויזער זיינען צוגעפּאַסט פּאַר אַ לעצטער פּאַרטיידיקונג.

פּאַר אַ גרויסער און אַלטער נעביידע האָט זיך דער וואָגן אָפּגעשטעלט און גלייך זיינען די אַרעסטירטע געווען אַרומגערינגלט פּון אַ גאַנצער גרופּע צערייצטע סאָלדאַטן.

„יידן, שפּיאָנען, טפּויל!“

„שיסן דאַרף מען זײ!“

„מיט וועמען מ'פירט זיך אַרום, צום טײוול!“

„אַלע יידן זיינען שפּיאָנען, באַלשעוויקעס!“

„היי, טראַצקי, מיר'ן נאָך צונעמען מאַסקווע, אַ קורווע די מאַמע דיינע,“ האָט זיך אײַנער פּאַרמאַסטן מיט דער פּויסט אויף שטערנבערגן.

„דאָס נישט, חבּרל,“ האָט שוין דער שומר זייערער זיך אַרײַנגעמישט, „דער באַפּעל איז ברענגען לעבעדיק און גאַנץ אין דער קאַמאַנדע.“

„און דו האָסט זיך געשלעפט מיט זיי אַ גאַנצע נאַכט? כאַ כאַ כאַ,“ האָט אַ קרום-אויגיקער לעגיאָנער מיט אַ באַנדאַזש אַרום קאַפּ זיך צעלאַכט אויף די העכסטע טענער, „מיך וואָלט עס באַדאַרפט טרעפּן.“

„פיר אַרײַן, יאַנוש,“ האָט דער אַנטרייבער אַראַפּשפּרינגנדיק פּון וואָגן אַ געשריי געמאַן, „גיב זיי איבער דעם קאַמענדאַנט און ווער פּטור פּון זיי. די קעסלען קאָכן שוין, האָט איר עפּעס צו טרינקען?“ האָט ער זיך היימיש לעך און וואוילינגעריש אַ שטעל געמאַן מיטן פּנים צו דער חבּרה און דער מיט אָפּגעווענדט דעם כעס וואָס האָט זיך געהאַלטן אין צעשפּילן איבער די קעפּ פּון די אַרעסטירטע.

„נו, מארש, לידאקעס!“ האָט דער שומר אַ קאָמאָנדרעווע געטאָן און זיי אַ שטויס געטאָן אין דער ריכטונג צו אַ גרויסן קאָרידאָר, וואָס האָט געפירט אין די אינעווייניקסטע חדרים פונעם גרויסן הויז. עס האָט אויסגעזען אז דאָ איז אַמאָל געווען אַ פּאָסט אָפּיס אָדער אַ באַנק.

אינעם קאָרידאָר איז נאָך געווען פינצטערלעך, האָבן זיי זיך געהאַלטן אין איין אַנשלאַנגן אין די שטיינערנע, פייכטע ווענט, ביז ענדלעך זיינען זיי אַרייַנגעפאלן אין אַן אָפּענער טיר פון וואָנען עס האָט אַרויסגעשפּאַרט אַביסל גרעלע ליכטיקייט און די פיגור פון אַ סאָלדאַט אין פּולער באלאָדונג.

„זשאַנדאַרמען קאָרפּוס?“

דער טיר היטער האָט זיך אָפּילו נישט קיין באוועג געטאָן, נאָר אַלץ געשטאַנען גלייך ווי ער וואָלט איינגעשלונגען אַ שטעקן.

„פעלד אָפּטיילונג נומער 92.“

„פאַרנעם זיך רעכטס צו דער קאסע אָפּטיילונג. די טיר איז אָפּן. בייגט איין די קעפּ, די סטעליע איז נידעריק,“ איז עס געווען דאָס ערשטע מענטש-לעכע וואָרט וואָס די אַרעסטירטע האָבן געהערט פון זינט זיי זיינען אַרייַנגעפאלן אין די זשאַנדאַרסקע הענט.

נאָך אַ פּאַר מינוט שטאָלפּערן אין דער פינצטער, האָט אַ שייַן פון אַ גלאַמפּ צוזאַמען מיט אַ פּריילעך קול אַ שניט געטאָן דעם חושך אַרום זיי.

„איר קענט שוין אויפהויבן די קעפּ. דאָס זענט איר, זשידאָוסקי טיר-וואָליס? קומט געענטער אַהער, קראָטן. ווי שמעקן אייך עפעס אונדזערע קעסט? מיר האָבן דאָ אויסמעבלירט אַ צימער פאַר אייך,“ האָט דער קאָמענ-דאַנט מיט ביידע הענט אויף אַמאָל אַ פּליאַסק געטאָן די אַרעסטירטע אין די פּנימער. היים איז אַנידערגעפאלן מיט אַ יאָמער.

„פּרייַז לעבן, אַ טאַטע פון ניין קינדער.“

„אזוי פיל יידישע דרויב האָסטו אָנגעפליאַדעט, דו הולטוי דו, הורן זון,“ האָט ער זיך אָפּגערוקט פון היימען און אויפגעשלאָסן די טיר אין דער אַנטקעגנאיבערדיקער וואַנט. די טיר איז אָפּגעשפרונגען ווי עס וואָלט זי ווער אַ שלעפּ געטאָן פון אינעווייניק.

„נו, וואָס גלאַצטו, גלאַמפּ איינער,“ האָט דער שומר אַ זאָג געטאָן צו שטערנבערגן, „רוק זיך אַריין, און דאָרט וועסטו גלאַצן וויפל דו ווילסט, אַ קורווע די—“ האָט ער זיך אַזש פאַרקייכט און מיט ביידע הענט אים אַ שטויס געטאָן גלייך אין דער אָפּענער טיר אַריין. היימען האָט דער קאָמענ-דאַנט נישט געלאָזט אויפהייבן זיך:

„קריך זשידעקס, קריך, וועסט נאך אפשר צום ווייב אויך דערקריכן.“ האָט ער זיך לוסטיק געמאכט מיט אַ פול מויל.

„וואו זענט איר שטערנבערג?“ האָט היים געשטאַמלט פון מיטן דעם געדיכטן חושך וואָס האָט זיי אַרומגעכאַפט מיטן צושליסן די טיר.

„רעדט, וועל איך צוקומען צו אייך,“ האָט שטערנבערג געענטפערט.

„איר טאַפט אָן אַ וואַנט?“

„כ'שטיי לעבן אַ ווינקל.“

„גייט נישט גלייך. ס'קען זיין אַ קעלער ערגעץ, קריכט בעסער.“

שטערנבערג האָט זיך אויסגעצויגן אויף אַלע פיר.

„וואו זענט איר, ר' היים? זאָגט עפעס, נאָר שטייל. עפעס קלינגט דאָס קול

דאָ פון עטלעכע זייטן אויף אַמאָל. רעדט צום דיל.“

„תפלה לעני כי יעמוה ולפני ה' ישפוך שיחו,“ האָט היים אַרויסגעשלוכצט

צום דיל די פאָר פסוקים פון תהילים, וואָס ער האָט זיי די גאַנצע נאַכט געזאָגט בלויז אין געדאַנק.

„למה ה' תעמוד מרחוק,“ האָט שטערנבערג געענטפערט מיטן זעלבן

ניגון צוקריכנדיק אַלץ געענטער.

„בבלע רשע צדיק ממנו,“ האָט היים אויסגעשטרעקט די הענט און

אַרומגענומען שטערנבערג, „האַלט זיך אָן אין מיר און טאַפט אַלץ אַרום.

איך וועל זיך מיטסיווען מיט אייך, נאָר פאַמעלעך. „שיר המעלות, ממעמקים

קראָטיך אדוני,“ האָט ער אַ שעפטש געטאָן אַ פסוק און זיך אָפגעשטעלט,

„איך געדענק נישט קיין גאַנצע קאַפּיטלעך נאָר איינציקע פסוקים. זאָג איך

אַזוי. ס'איז אַ סגולה. זאָגט מיר נאָך.“

„אַ מענטש, דאַכט זיך,“ האָט שטערנבערג מיט אַמאָל אַ ציטער געטאָן

און צוריקגעפאַלן אויף היימען.

„וואָס זשע ציטערט איר? רעדט צו אים!“

איידער שטערנבערג האָט נאָך צייט געהאַט צוצורירן זיך צו יענעם,

האָט שוין עפעס אַ מאָדנע קול געענטפערט. ס'איז געווען נישט בלויז

הייזערדיק און פאַרדומפן, נאָר עפעס ביידע צוזאַמען און נאָך עפעס. די

קלאַנגען זיינען אַרויסגעקומען געשפאַלטן און צעבראַכן. עס האָט זיך גע-

דאַכט, אַז אַזאַ קול קומט נישט פון מויל אַליין. עס קומט ווי אַ ריס פון

גאַנצן לייב און לעבן. קוים וואָס זיי האָבן געקענט צונויפּשטעלן דעם מין

פון דעם קול.

„יא, גלובע (איך בין טוב).“

אויף א מינוט זיינען זיי ביידע געוואָרן אין שטיק גליווער.

„ווער ביסטו?“ האָבן זיי ביידע אַרויסגעשטאַמלט אויף אַמאָל פאַר-

נעסנדיק אַז ער איז טוב.

„פּאַפּיראַסאַ,“ האָט יענער ווי פון אַ קעלער אַרויס אַרויסגעשפּאַלטן פון זיך „שוין דריי טעג נישט געגעסן און נישט געטרונקען, און אפשר מער. מ'האָט מיך זייער געשלאָגן, גאָט מיינער,“ האָט ער זיך מיט אַמאָל אַ וואַלגער געמאָן מיט אַ שטאַרקן סאַפּע און אַנטשטומט געוואָרן.

וויפֿל זיי האָבן אים נישט געמאַרקעט און געטרייסלט, קיין וואָרט האָבן זיי פון אים מער נישט געקענט אַרויסקריגן. ער האָט בלויז שווער געסאַפּעט.

ביסלעכווייז האָבן זיך די אויגן צוגעוואוינט צו דער פינצטערניש. זען עפעס האָט מען נאָך אַלץ נישט געקענט, אָבער די פינצטערניש איז שוין נישט געווען ווי אַ וואַנט, נאָר ווי אַ שלײער וואָס ווערט דורכזיכטיקער און דורכזיכטיקער. צום ערשטן קען מען בלויז באַמערקן די וויסקייט פון די אייגענע הענט (און אפשר ווייזט זיך עס נאָר נאָר אויס) דערנאָך דאַכט זיך, אַז מ'זעט דאָס פנים פונעם שכן. יאָ, דאַכט זיך אַז מ'זעט דעם שליסל לאָך פון דער טיר. אַ דיין ווייס נאָדעלע בלאַנקט אַנטקעגנאיבער. זיכער, ס'איז דער שליסל לאָך. מ'דאַרף צוגיין. אויפשטעלן זיך אָבער האָט ער נאָך אַלץ מורא, איז ער צוגעקראַכן צום ווייסן שפּילקע קעפעלע. אַרויפגעלייגט דערויף אַ פינגער. ס'איז פאַרשוואונדן. האָט ער אַראָפּגענומען דעם פינגער, האָט גענומען אַ פאַר סעקונדן ביז דער הושך איז ווידער אויפגעשטאַכן געוואָרן פון אַ ווייסן שפּילקע קעפל. ניין, ס'איז נישט דער שליסל לאָך, אפשר נאָר אַ שפּעלטל אין דער טיר. ער פּרואווט צוליגן אַן אויג, זעט ער נאָרנישט. ווייזט אויס, אַז בלויז צוליב דער געדיכטער פענצטערניש זעט זיך אַרויס דאָס פינטעלע וויסקייט אויף וועלכן עס הענגט דאַכט זיך אַ גאַנצע וועלט. אָבער אַז דו גייסט צו אַזוי נאָענט מיטן אויג, איז עס גאָרנישט. „זיינען דען דאָ מיראַזשען אין דער פינצטער?“ ווייזט אויס אַז יאָ. ער דערמאַנט זיך ווי מיט יאָרן צוריק בשעת די דייטשן האָבן געכאַפט אויף אַרבעט, זיינען זיי אַ גאַנצע כאַפּטע בחורים געלעגן אין פינצטערן קעלער אָן אַ פענצטערל, האָט זיך זיי אויך אַזוי אויסגעוויזן אַ ווייסער פּלעק פון דער אַנטקעגנאיבערדיקער וואַנט. ערשט ווען זיי זיינען אַרויף אויבן, האָבן זיי געזען אַז די וואַנט אויף וועלכער זיי האָבן געזען דעם ווייסן פּלעק, פירט נאָר אין אַן אַנדער פינצטערן קעלער. קען זיין, אַז דאָס איז גאָרנישט די טיר וואָס ער טאַפט איצט? אויף אַ וויילע האָט ער אין גאַנצן פאַרגעסן אין וואָס פאַר אַ לאַגע ער געפינט זיך איצט. דאָס וויכטיקסטע איז איצט געווען אויסצוגעפינען

צי איז דאָס די טיר צי נישט. האָט ער גענומען נאָך אַמאָל אויסמאַרקירן ווי אזוי ער איז אַרײַנגעקומען אַהער. ער האָט זיך געדאַרפט נאָך אַמאָל דער-מאָנען די גאַנצע סצענע, און ס'האָט אים גאָרנישט געאַרט, נישט די קלעפּ, נישט די באַליידיקונג. ער האָט בלוז געוואָלט גענוי דערזען ווי אזוי ער האָט זיך אוועקגעשטעלט נאָכן אַרײַנפאַלן אַהער. זיכער געדענקט ער עס. ער איז צוגעפאַלן צו אַ ווינקל און געקראָגן אַ שטאַרקן קלאַפּ אין קאָפּ פון עפעס אַ הענגענדיקער זאַך. דאַרף מען עס אָפּזוכן, וועט ער שוין וויסן.

„האַלט זיך אָן, שטערנבערג, וואָרנט אים היים, „אויף אַלע פיר, אויף אַלע פיר,“ קריכט ער אים נאָך און שעפטשעט, „מן המיצר קראתי יה, ענני במרחב יה. האָסט עפעס געפונען?“

„עפעס קלעפּיקס, ס'שטינקט. גייט צוריק. כ'וועל פון דאָרט סיי ווי גאָרנישט וויסן. דאָס איז דאָס נישט.“

„וואָס מיינט איר?“ האָט היים איבערגערײסן דאָס תהילים זאָגן.

„גאָרנישט, כ'וויל וויסן וואו די טיר איז. . .“ האָט ער אזוי פשוט געענטפערט, אַז היימען האָט עס אַזש אַ ברי געטאָן.

„אַ נייע זאַרג, מער פעלט אייך שוין נישט,“ האָט ער זיך אַ בייזער געטאָן, „אייך שטיקט אויך אזוי? איך קען שוין נישט אָטעמען.“

„לייגט זיך אוועק. נידעריקער איז מער לופט.“

„ס'איז דאָ נישטאָ קיין פענצער. וואָס קען דאָס זײַן?“

„די פּײער קאַסע אַוודאי.“

„אַנטאָש, לעבסט נאָך?“ האָט פון אַ ווינקל אַרויס עמיץ אַרויסגע-קרעכצט.

ס'איז געווען אוממעגלעך פעסטצושטעלן פון וועלכן ווינקל עס קומט. דאָס קול איז נישט ענלעך געווען צו דעם פריערדיקן. דאַכט זיך אָבער, אַז עס קומט פון דעם זעלבן ווינקל, און אפשר פון ערגעץ אַנדערש.

„זיי האָבן דיך דערהאַרגעט די היצלעס. . .“ האָט דאָס קול אָנגענומען די ענלעכקייט צום פריערדיקן, „מיך אויך. רעד נישט צו מיר, כ'בין טויב. כ'הער גאָרנישט,“ האָט ער אַ זעץ געטאָן מיט די הענט אין דיך און זיך צעיאָמערט מיט אַ מאַדנעם כאַרכל, „ביסט נישטאָ שוין, אַנטאָש? צי כ'בין שוין בלינד אויך? אָ, גאָט, וואָס האָבן זיי געהאַט צו אונדז?“ האָט ער גע-נומען שנאָרבן און שלוסערצן אויף אַ שוידערלעכן אופן.

שטערנבערג מיט היימען האָבן זיך געהאַלטן אַרומגענומען און מיט פאַרמאַכטע אויגן געזען דעם שוידער אַרום זיך. האָט היים מיטן בלוזן

הארץ געקלאפט אין די טויערן פון תפילה, נאכדעם ווי די פסוקים האָבן זיך אים אויסגעלאָזן: „אוי, טאטע פאָטער, אל רחום וחנון,“ האָט זיין גאָנץ לייב געתיפּלחט אָן אַפּילו אַ ליפּ צו באַוועגן, און שטערנבערג — פאַר אים איז געשטאַנען אָפּן דער אימהדיקער גרויל. געבעטן האָט ער נישט, נאָר אַלע אברים האָבן זיך געריסן פונעם גרויליקן הושך אַרויס. מיט גרויס ווייטיקדיקער בענששאפט האָט ער עס טאַקע באַוווּזן אויך. ער האָט געזען פאַר זיך אַ ברעג טייך. אַרום שטייען ביימער. פון ווייטן שלענגלט זיך אַ נעפל אויפן שפיץ פונעם ליימיקן באַרג, און ער, אַ קליין יונגל נאָך זיצט אויפן ברעג מיט די פיס אין וואַסער און פליעסקעט זיך. „כ'בין דאָך נאָך אַלץ אַ קינד,“ האָט אין אים געוויינט יעדער אָדערל.

„פאַר וואָס האָבן זיי אונדז געבראַכט אין דער פינצטערנישט אַהער?“

ווער האָט דאָס אַרויסגעשלוכצט? שטערנבערג? חיים? אָדער גאָר יענער דאָרט אין ווינקל? מעגלעך אַז אַלע דריי אויף אַמאָל, און מעגלעך אויך אַז קיין איינער נישט פון זיי, האָט זיך אַליין אָדער זיינע שכנים געהערט שלוכצן אויף אַן אמת, אָבער געפילט האָבן זיי דעם שלויכץ מיט אַלע גלידער, וואָס זיינען אַזוי צעממיתט אַז זיי צאַפּלען בלווי יעדערער פאַר זיך און פּילן זאכן מיט גאָר אַנדערע הושים.

אַליין נישט וויסנדיק, זיינען זיי פּלוצים שטיין געבליבן פאַר זעאונגען וואָס נישט נאָר זיינען געווען דער היפּוך פון זייער איצטיקער רעאליטעט, נאָר זיי האָבן זיך בכלל נישט געלייגט אויפן שכל. איין בילד האָט געטריבן דאָס צווייטע און איבערגעלעבט געוואָרן פון פאַרשידענע גלידער אין דער זעלבער צייט. אָנהאַלטנדיק זיך מיט איין האַנט אין חיימען, האָט שטערנבערג מיט דער צווייטער געטאַפט אַרום זיך, געוואָלט אויסגעפינען וואו זיי זיינען אין דער וועלט. ענדלעך איז ער געווען זיכער, אַז ס'איז אַ צימער אָן פענצטער, מן הסתם אַ פייער־קאסע פון אַ באַנק, אָבער אין דער פּאַנטאַזיע האָט ער געזען גאָר עפעס אַנדערש פון דעם וואָס ער האָט נאָר וואָס אַרומגעטאַפט און דאַכט זיך געטראַכט וועגן דעם. ס'איז פּרילינג. ער ליגט לעבן דער קרעניצע און דומעט. הינטער דעם ווייסן באַרג אַקערט אַ פּויער איינער אַליין. מ'הערט בלווי דאָס בור־הון פונעם באַנק ערגעץ אין די בלאַטעס לעבן וואַלד און דאָס וויאָקען פונעם פּויער וואָס אַקערט. פּלוצים איז נאָך שטילער געוואָרן. דער פּויער האָט אויפּגעהערט אַקערן און קוקט עפעס דערשראָקן אין אַלע זייטן. אַ פּויערטע מיט אַ טאַפּ פאַרדעקט מיט אַ קאָלירטע פּאַטשיילע קומט אָן פון דאָרה. זי קוקט זיך אויך עפעס מאַרנע אַרום. ביינט שטערנ־בערג נידעריקער דעם קאַפּ אַראָפּ, נישט ווייל ער וויל זען וואָס עס וועט געשען, נאָר ער פילט אַז ער איז איבעריק דאָ. ליגט ער שוין מיטן פנים

אַראָפּ און בלוויז דורכן גראָז קען ער זען ווי דער פּויער גייט אַנטקעגן דער פּויערטע מיט אָפּענע אָרעמס און אַ צעפּלאַמט פּנים. אַ סעקונדע בלוויז קוקן זיי זיך נאָך אַרום און טוען ביידע אַ פּאַל אויפן אויפגעאַקערטן פעלד מיט אַ צופּרידענעם קוויטש. פאַר איבערראַשונג איז ער דאַן אַריינגעפאַלן אין דער קרעניצע אַרײַן.

„זיצט רואיק,“ כאַפּט אים אָן חיים מיט אַ צאַפּל און זעט דערווייַל זײַן שײַנדלעך אַ כּלח מײַדל נאָך, מיט אַ שוואַרץ לעקעלע פּאַרלייגט אויפן שטערן וואָס גיט איר אַזוי פּיל חן. זי איז געקומען צו זיי אין דאָרה אַרײַן אויף שבועות. העלפט זי אים מיטן היי צונויפלייגן. ס'איז אַ שפּיל אַזאַ, אַ לעבע-דיקע, אַ פּרײַלעכע. דאָס האַרץ און אַלע גלידער שפּילן מיט און ציען זיך ווי דאָס גליטשיק-גלאַטיקע היי. אָבער פּלוצים האָט שײַנדל זיך אַ גליטש געטאַן פּון סטערטע אַראָפּ, טוט ער אַ צאַפּל צו איר. נעמט זי אַרום מיט ביידע הענט און טוט אַ פּאַל מיט איר אין היי. „היט זיך, קענסט זיך נאָך אַראָפּ-גליטשן,“ ווערן אים אַזש די ליפּן פּייכט.

„וואו אַראָפּגליטשן?“ קען אים שטערנבערג נישט פאַרשטיין.

„אוי, רבונו של עולם,“ קרעכצט חיים און עס טראַגט אים שוין ווידער ערגעץ אַוועק, נאָר די הענט טאַפּן אַלץ אַרום זיך. אפּשר וועט ער פאַרט אַנטאַפּן עפּעס לויט וועלכן מ'זאָל וויסן וואו מ'איז אין דער וועלט.

„כ'האָב עס,“ האָט ער ענדלעך אַרויסגעשעפּטשעט, „די טיר איז אַט דאָ,“ האָט ער מיט שטערנבערגס האַנט אַרויפגעלייגט אויפן קאַלטן אײַזן פּון וואַנט, „איר פּילט דעם שפּאַלט?“

„יאָ, יאָ,“ האָט שטערנבערג צוריקגעשעפּטשעט און מיט פאַרמאַכטע אויגן געבליבן שטיין אָנגעשפּאַרט אין דער טיר.

דאָס אויסגעפּינען די טיר און דאָס קילן די צעהיצטע פּנימער אינעם קאַלטן אײַזן, האָט זיי אויף אַזוי פּיל גלייך באַרוואיקט, אַז זיי האָבן ערשט אויף אַן אמת דערשפּירט דעם שווערן ריח אין צימער און טאַקע דערזען אַ גרוי פּאַסיקל ציטערן אויפן דיל לעבן דעם אָרט וואָס זיי נעמען אָן פאַר אַ טיר. האָבן זיי זיך ביידע אַראָפּגעלאָזט צוריק אויפן דיל, אַרויפגעלייגט די הענט אויפן פּאַסיקל גרוי. זײַ זײַנען שײַן אין גאַנצן אַרויס פּונעם פּרײַערדיקן טראַנס פּון צווייאיקייט און די גלידער זײַנען שײַן אַלע וואַך. זיי האָבן שײַן אפּילו דערהערט קולות פּון יענער זײַט. די קולות האָבן געשראַקן, ווער ווייס וואָס זיי ווילן דאָ די קולות. אָבער פאַרט האָט זיי הנאה געטאַן צו הערן מענטשלעכע קלאַנגען.

„ווער איז דאָ?“ האָט יענער אין ווינקל אַרויסגעריסן זיך פּונעם שלר-

קערץ, „וואָס דומעט איר ווי סטראַשידלעס? איך זע אייך, נאָר איך הער אייך נישט, געכאַפּט אָן אַ פּאַספּאַרט? פּון פּאַרהיייעץ בין איך. גיט מיר ברויט,“ האָט ער געקויעט די ווערטער מיט אַ געשפּאַלטן קול, „אַך, באַזשע טי מאַי, זיי ענטפּערן נישט. כ'בין שוין מן הסתם אין ניהינום מיט די טייוואָליס,“ האָט ער זיך ווידער פּאַרכליניעט פּאַר שרעק און גענומען כּאַרכלען און זעגן מיטן האַרץ און האַלדז.

זיי האָבן זיך ביידע גענומען ראַטשקען צום ווינקל וואו יענער איז געלעגן, אָבער זיי זיינען אין מיטן אָפּגעשטעלט געוואָרן פון ניכע טריט הארט ביי דער וואַנט און אַ שנעלן דריי פון אַ שליסל. איידער זיי האָבן נאָך צייט געהאַט אויסצורדייען זיך צו דער טיר, האָט אַ שטיק גרויקייט זיך אַ לייג געטאָן ווי אַ לאַטע אויפן דייל און אויף דער וואַנט.

פאַר שרעק און ווייטיק אין די אויגן פונעם פּלוצימדיקן ליכטיק ווערן, האָבן זיי אויף שנעל זיך אַ וואָרף געטאָן מיטן פנים אַראָפּ און געפילט ווי פון דער אָפּענער טיר נעמט מען זיי דורך און מ'דעקט זיי אָפּ אַדום נאַקעט. ערשט ווען אַ יונג מיטפילנדיק און געלאָסן קול האָט זיי באַגריסט: „גוט מאַרגן, מיינע הערן!“ האָבן זיי געוואַגט זייטיק אויסצורדייען די קעפּ און קוקן פון אונטן אַרויף ווער עס רעדט צו זיי. גלאַנציק אָפּגעפּוצטע שיד מיט גלאַט געפּרעסטע מיליטערי-הויזן, האָבן געפירט צו אַ יונג ליב פנים מיט מילדע מיטפילנדיקע אויגן וואָס האָבן גערעדט גלייך ווי דאָס רואיקע גע- מיטלעכע קול:

„איר ווילט אפשר עפעס, פאַנאָווע? קומט אַרויס שעפּן אַביסל לופט. נעמט אויך מיט יענעם אין ווינקל,“ האָט ער געשטעלט אַ טראָט נעענטער צו זיי, „אַ, יענער קען זיך שוין נישט רירן,“ האָט ער זיך פאַרקרימט מיט אמתן מיטלייד, „אַ שאַד, נו, הייבט זיך אויף. שרעקט זיך נישט, קיינער וועט אייך מער נישט טשעפען. איר זענט איצט אין אַנדערע הענט. איר האָט אפשר קרובים דאָ אין שטאָט?“ האָט ער זיך פּלוצים איינגעבויגן צו זיי און שטייל אַ שעפטש געטאָן, „אין אזא צייט אז מ'פאַלט אַרין איז נישט גוט, נאָר אייגענע קענען עפעס אויפּטאָן.“

חיים האָט זיך דער ערשטער אַ שטעל געטאָן און געפרוואוט אָננעמען דעם סאָלאַטס האַנט צום קושן, נאָר יענער האָט זי אויף שנעל צוגעכאַפּט און זיך אַ כאַפּ געטאָן ביים אויער וואו ס'איז וואויל יונגעריש געלעגן אַ בלייפּעדער.

„מ'דאַרף נישט, מ'דאַרף נישט. ס'איז דער חוב פון יעדער מענטש. איר האָט אפשר באַקאַנטע דאָ אין שטאָט? מ'זעט דאַרפן עמיץ זאָל ערב זיין.“

נו, רירט זיך, "האָט ער פּלוצים הויך אַ קאָמאנדעווע געמאָן, הערנדיק ווי עמיץ אויף יענער זייט וואָנט דערנענטערט זיך, "מאַרש פּאַרוויס!"

די ערשטע פּאָר סעקונדן זיינען זיי געגאַנגען וואַקלענדיק און שיקלענ-דיק מיט די אויגן. די פּרישע לופט האָט פּאַרהאַקט דעם אָטעם און דאָס שאַרפע ליכט האָט געבלענדט די אויגן, אַז זיי האָבן גאַרנישט געזען פּאַר זיך. "דאָס בית הכסא איז אָט אַ דאָ." האָט ער זיי אַ ווייז געמאָן מיטן פינגער צו אַ ווינקל אינעם הויף וואו ער האָט זיי אַרויסגעפירט.

דאָס אַלץ איז געשען אַזוי פּלוצים און נישט דערוואַרטעט, אַז זיי האָבן נישט געקענט קומען צו זיך פון צעטומלטיקייט און אַלץ געמאָן ווי באַ-צוואונגענע. ערשט ווען זיי זיינען אַרויסגעקומען פון בית הכסא, האָבן זיי זיך באַזינט און באַנומען וואָס עס איז געשען. אויף אַ סעקונדע האָט אַ ברי געמאָן אַ געדאַנק: "ווער ווייס, אפּשר ווילן זיי מיט נומע רייד אַרויסכאַ-קומען די אַדרעסן פון די היימישע זייערע, כדי אויך זיי אַריינצושלעפּן אין דער נעץ?" נאָר אַ קוק געבנדיק נאָך אַמאָל אויף דעם ליבן פּנים פון דעם סאָלדאַט מיט זיינע היימיש שמייכלענדיקע אויגן, איז יעדער צווייפּל אָפּגע-טאָן געוואָרן, און חיים האָט אַ שעפטש געמאָן דעם אַדרעס פון זיינע אייגענע דאָ אין שטאָט.

"גוט, "האָט דער סאָלדאַט אַ שאַקל געמאָן מיטן קאַפּ אַ צופּרידענער און זיי צוריקגעפירט אין דער פינצטערניש אַרײַן, "כ'וועל באַלד זיין ביי זיי. כ'וועל זען מ'זאָל אייך געבן עסן," האָט ער פּאַרשליסנדיק די טיר אַ שעפטש געמאָן.

כד

אין אַ פּאָר שעה אַרום האָט מען אין גרויסן בית המדרש מעכב געווען די "קריאה". אַן עלטערער ייד, אַ פּאַרצאָגטער, אַ צערודערטער, איז געשטאַ-נען לעבן, "שלחן" און מער געציטערט ווי גערעדט:

"יידן, ס'איז מיין איידעם מיט נאָך אַ יונגערמאַן. אין גויאישע הענט. מ'עט זיי דערשיסן," האָט ער געבראַכן די הענט, און דאָס גראָע בערדל האָט זיך געטרייסלט און אָנגעוואָרפן אויף אַלעמען די אימה פון טויט. "אַ טאַטע פון ניין קינדער. היינט פּאַרטאַג האָט מען זיי געבראַכט. דער אָדון אַליין ווייסט אַז זיי זיינען אומשולדיק. יידן אַליין אין אַ דאָרף, טשעפעט מען זיך צו זיי. אַ בילבול יידן, ראַטעוועט!"

צום ערשטן האָט מען נישט פּאַרשטאַנען וואָס דער ייד וויל, און די וואָס

זיינען געשטאנען ארום שלחן האָבן אים אַפילו געוואָלט אָפּשטופּן (מ'האָט זיך געאַיילט אַהיימצוגיין). אין אַזאַ צײַט, איז גלייכער אַז מ'איז אין דער היים וואָס פּרױער). נאָר זײַן צײַטערן און פּלאַטערן האָט זײ צוריקגעהאַלטן. עס האָט גענומען אַ היפשע ווײלע ביז מ'האָט פּון זײנע טאַמלענדיקע לײפּן אַרויסבאַקומען די גאַנצע געשיכטע, ווי ס'איז צו אים געקומען אַ סאָלדאַט און דערצײלט, אַז די פּעלדזשאַנדאַרמעריע האָט געבראַכט צוויי יידן און זײ וועלן דערשאַסן ווערן אויב מ'וועט זײ היינט נישט אַרויסקריגן. דער סאָלדאַט ווײל זײ העלפּן, ווײל ער ווײסט אַז זײ זײנען אומשולדיק. רעדן מיט די אַרעסטירטע האָט ער נישט געקענט, נאָר ער האָט זײ געזען פּון דערווייטנס. ס'איז זײַן אײדעם און נאָך אַ יידישער יונגערמאַן. זײ זײנען צעשלאָגן. דער סאָלדאַט האָט געזאָגט, אַז מ'זאָל זיך גלייך ווענדן צום קאָמענדאַנט אײדער מ'גײט זײ איבער צום פּעלדזשאַנעריכט. „עס קען טרעפּן מיט יעדן אײנעם,“ האָט ער פּאַרענדיקט מיט אַ שלוכזן, „אַן עת צרה יידן!“

אַ פּאָר מינוט איז די עדה יידן געבליבן ווי געפּלעפט און בלוזט שרעק האָט געהויערט אויף אַלע פּנימער און בערד, נאָר באלד האָבן אַלע גענומען רעדן אויף אַמאָל, זיך געאַמפּערט און געשפּאַרט. פּאַרוואָרפּן עצות און פּאַרגעלייגט נייע, ביז לסוף איז אויסגעקליבן געוואָרן אַ דעלעגאַציע צו גיין צום קאָמענדאַנט.

ווען די אויסגעקליבענע האָבן אויסגעטאָן די טליתים און שוין געווען גרייט צו גיין, האָט דער צײַטערנדיקער ייד, וואָס איז די גאַנצע צײַט געשטאַנען ווי ער וואָלט נישט געוואוסט אויף וועלכער וועלט ער איז, אַרויסגעשלעפּט פּון קעשענע אַ פּאַפּיר און פּלאַטערנדיק דערמיט אין דער לופּטן אַרויסגע-צאַפּלט מיט ווערטער, וואָס זײנען אים ווײזט אויס די גאַנצע צײַט געלעגן אויף דער צונג, נאָר ער האָט זײ נישט געקענט אַראָפּשאַרן: „דער סאָלדאַט האָט געזאָגט, אַז חשובּע באלעבאַטים זאָלן אונטערשרײבן דאָס פּאַפּיר, וועט עס העלפּן.“

עס איז אָנגעשטאַנען אַ פּײַנלעכע שטומקײט. מ'האָט געהערט ווי עס קלאַפט בײ וועמען אַ צאָן אָן אַ צאָן.

„שבת,“ האָט ווער שרעקעוודיק אַ שטאַמל געטאָן. עס האָט אָבער קיין רושם נישט געמאַכט.

„כל ישראל ערבים,“ האָט אַן אַנדערער ווי אַ רײס געטאָן פּון זיך זײַן מײנונג.

„עת לעשות, יידן,“ האָט זיך פּלוצים דער דײן צוגערוקט צום שלחן און אַ נעם געטאָן דאָס פּאַפּיר אין האַנט, „פּיקוח נפשׁ, ס'איז אַ מצווה מחלל

שבת צו זיין פאר קיום הנפש, "איו ער אריבער אין גמרא טאָן און פונעם פנים איו אים אָפּנערונען יעדן טראָפּ בלוט. "ר' הערש!" האָט ער א רופ געטאָן דעם שמש, "ברענגט טינט און פערער. אם אין אַני לִי, מי לִי, "האָט ער נישט אויפהויבנדיק די אויגן גערעדט צו זיך אליין.

"פרעמדע מענטשן?" האָט ער פּלוצים אויפגעכאַפט עמיצנס אַן אומ־צופרידענעם מורמל, "נישטאָ קיין פרעמדע יידן ביים רבונג של עולם. די עת צרה איו אלעמענס. ביי פּדיון שבויים פרענט מען נישט ווער עס איו, אבי ס'איו א ייד איו מען מחויב אים אויסצולייזן. א קלייניקייט פּדיון שבויים, און ר' ברוך, "האָט ער א ווייז געטאָן אויף דעם עלטערן יידן וואָס איו געשטאַנען צווישן זיי א צאפּלענדיקער, "קען דאָך זיי אויך, וואָס זשע איו דאָ איבערצוקלערן? יידן איו; א דאָרף אליין, האָט מען זיי פּאַרנומען, "האָט ער פּאַרענדיקט מיט א קרעכץ.

עמיצער האָט אומישנע צי אומגערן ארויפגעלייגט א טלית אויפן אָפּענעם, ספר, אָבער אזוי שנעל ווי דער שמש האָט געבראַכט די טינט און פערער, האָט דער דיין צוריק אָפּגעדעקט דאָס ספר. דאָס פנים איו אים נאָך בלאַסער געוואָרן און דאָס קול האָט זיך אים פּאַרענדרט, פּאַרשטיקטער געוואָרן:

"חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, "האָט זיך קוים געהערט דאָס פּאַרשטיקטע קול צוזאַמען מיטן קריצן פון דער פען אונטערשרייבנדיק זיין נאָמען אויפן פּאַפּיר, וואָס האָט געזאָגט אז זיי גאַראַנטירן פּאַר דער אָרנטלעכקייט און לאַזיאַליטעט פון די אַרעסטירטע. אויף אים קוקנדיק האָבן די אַנדערע נכבדים, אָנגעטאָן איון די טליתים, גענומען די פען מיט זיכערע הענט און אונטערגעשריבן.

די שטיקייט איון בית מדרש בשעת די באַלעבאַטים זיינען איינער נאָכן אַנדערן צוגעגאַנגען אונטערשרייבן זיך איו געווען ממש א דורכזיכטיקע, מ'האָט דורך איר ממש געזען דאָס פּלאַטערן פון אלעמענס הערצער. ערשט ווען די טיר האָט זיך פּאַרמאַכט הינטער דער דעלעגאַציע, האָט א שטילער געמורמל זיך אָנגעהויבן טראָגן איבערן בית־מדרש, נאָר דאָ האָט דער בעל קורא זיך געגעבן א בויג איבערן ספר און אָנגעהויבן ליינענען די פרשה פון דער וואָך מיט א זיכערן טאָן: "והיה, עקב אשר שמעת בקולי . . ."

א דערהויבנקייט האָט אלעמען אַרומגענומען און מיט אַמאָל האָבן אַלע דערפילט אז זיי קוקן זיך פריי איון די אויגן אַריין.

אין דער זעלבער צייט, זיינען היים און שטערנבערג געלעגן אין דער פינצטערער קאמער ווי אין א הינער פלעט. די שטראל האפענונג וואס דער סאָלדאט האָט אין זיי אַריינגעלויבטן, האָט ווי אַ קליין פלעמל געצאפלט פאַר די אויגן. זיי האָבן צוריק געזען די היים, די אייגענע, ממש ווידער אָנגעמאַפט לעבעדיק לעבן. דאָס ליכט פון דרויסן, וואָס זיי האָבן פריער נישט געקענט פאַרטראָגן, איז איצט געווען אַרום זיי ווי אַ העלער קרייז. מיט פאַרמאַמע אויגן זיינען זיי געלעגן אויפן דיל און געציטערט פון האָפענונג. טרערן זיינען גערונען פון די אויגן פון זיך אליין, און פון אומגעדולד האָבן זיי אַזש דעם אַטעם נישט געקענט כאַפן. דער מינדסטער שאַרף האָט זיי געשראַקן און געהויבן פון אַרט, אָבער, מיט דער גאַנצער וואַכיקייט צו יעדער שאַרף פון יענער זייט וואַנט, האָבן זיי פאַרט נישט געהערט ווי מ'שליסט אויף די טיר פון דער קאַמער. ערשט ווען די טיר האָט זיך אָן עפן געטאָן אויף זיי, האָבן זיי זיך אַ שטעל געמאַן אויף די פיס צאַפּלענדיק מיט אַלע גלידער פון היץ און קעלט.

„דער יינגערער וועט זיך אויסטויגן,“ האָט אַ לאַכעדיק קול אַ שמוצער געטאָן פון יענער זייט טיר.

„מ'דאַרף זיי אויספאַרשן, פאַניע פאַרטשניקן!“ האָט דאָס ליבלעך ווייכע קול וואָס זיי האָבן געהערט אין פרימאַרגן עפעס ווי געבעטן זיך.

„פאַרש דערווייל דעם עלטערן. נישקשה, דעם יינגערן וועט נישט שאַטן אַ ביסל אַרבעט אויך,“ האָט דער פאַרטשניק מיט חוזק אָפּגעענטפערט, „קום טראַציק!“ האָט שטערנבערג שוין דערפילט אויף זיך דעם הויך פון שלעכטן בראַנפן, „קענסט וואַשן דילן?“

„יא,“ האָט שטערנבערג אליין נישט וויסנדיק געענטפערט און זיך געריבן די אויגן פון דער פלוצימדיקער ליכט.

„ענטפער ווי אַ מענטש און נישט ווי אַ ווילדער,“ האָט אים דער פאַר-רוטשניק געלערנט תרבות מיט אַ שמיר מיטן שפיצרוט, „זאָג: יא, פאַניע פאַרטשניקן.“

די גאַסן זיינען געווען געפאַקט מיט סאָלדאַטן, פערד און וואַגנס. אַרום געדעקטע וואַגנס האָבן היימלאַזן זיך געוואַלגערט מיט זייערע משפחות. אויף די טראַטואַרן און ביי די זייטן פון שאַסיי, זיינען קופּעס אָפּגעריסענע און אויסגעמאַטערטע מענטשן געזעסן, געלעגן צונויפגעדריקט, אַז מ'האַט ממש נישט געקענט דורכשטאָן זיך. די סאָלדאַטן וואָס האָבן געפירט שטערנבערגן צו דער אַרבעט, האָבן זיך אָבער נישט אומגעקוקט אויף די קנולן מענטשן. זיי זיינען געגאַנגען גלייך און נאָך צוגעטיילט קלעפּ און קללות אויף רעכטס און

לינסם. עם האָט זיי פונדעסטוועגן גענומען אַ היפשע וויילע ביו זיי זיינען אָנגעקומען צו אַ געסל וואו ס'איז געשטאַנען אַן אָפגעזונדערט הייזקעלע. אינעם הייזקעלע איז קיינער נישט געווען. די אומאַרדענונג פונעם מעבל און די צעבראַכענע פלעשער און אָנגעוואָרפענע, נישט דערוויכערטע פאַ- פיראַסן, האָבן דערציילט פון אַ שמחהלע וואָס איז אַריבער אין אַן אָרגינע.

„הינטיש בלוט,“ האָבן די מאָלדאַטן אַ שפיי געטאַן און גלייך אַרויס אין קאַרידאַר נישט קענענדיק פאַרטראָגן דעם ריח פון שלעכטן בראָנפן און מייקעכץ וואָס האָט געשפאַרט פון די אַנדערע צימערן.

„פאַררויכער,“ האָט איינער פון זיי דערלאַנגט שטערנבערגן אַ פאַפיראַס, „אַריינגעפאַלן, האָ?“

„דער באַפעל איז, נישט רעדן צום אַרעסטירטן,“ האָט דער צווייטער דער- מאַנט זיין חבר.

„באַפעלן מעג מען דאָך,“ האָט יענער כיטרע אַ וואונק געטאַן און דער- לאַנגט שטערנבערגן אַ בעזעס. „נעם קער אויס, נאָר פראוואו נאָר נישט אַנטלויפן. איך וועל שטיין ביים פענצטער. נו מאַרש!“ האָט ער מיט אַמאָל פאַרגעסן די פריערדיקע צוגעלאָזנקייט, „טראָג זיך!“

אַ גלייכניכטיקער, האָט שטערנבערגן געפאַלגט און וואַקלענדיק זיך גענומען קערן דעם שמוץ אין הויז. אַ וויילע האָבן די סאַלדאַטן זיך צוגעקומט, גערויכערט און געשפיגן, אָבער פלוצים איז דער פאַרוטשניק אַריין אין הויז ווי אַ וויכער און זיך צעיאַכמערט:

„אויסוואַשן דאַרף מען. איר הערט כאַמולעס, אויסוואַשן! ברענגט וואַסער,“ האָט ער זיך שיכורלעך אַ וואַקל געטאַן און אַראָפגעלאָזט איינעם פון זיי אַ פראַסק אין דער מאָרדע, „ביסט געקומען שפילן זיך?“

„איך הער, פאַניע פאַרוטשניק,“ האָבן ביידע מיט אַמאָל אַרויסגע- שטאַמלט, אַ קלאַפ טוענדיק מיט די ביקסן אין די.

„איך הער, איך הער,“ האָט דער שיכורער פאַרוטשניק געחוזקט אָנ- האַלטנדיק זיך ביי דער טיר נישט אומצופאַלן.

באַלד זיינען זיי שוין אַלע דריי געלעגן אויפן דיף און געוואַשן. געריבן מיט די בעזעמער און אָפגעטריקנט מיט די צעריסענע ליאַכעס וואָס האָבן זיך געוואַלגערט אין קאַרידאַר, און דער פאַרוטשניק איז אַרומגעשפרונגען אַרום זיי און קאַמאַנדעוועט.

„די שינעלן טוט אויס, לאַפאַצאַנעס! דער רעפובליקס שינעלן, הולטייעס!“

, ווי אָפּגעשמיסענע האָבן די סאָלדאַטן געפּאָלגט און זיך אויפגעשטעלט, אָבער מער צו דער אַרבעט זיך נישט אומגעקערט.

„ער'ט עם שוין אליין מאכן, דער זשידאָווסקער באַלשעוויק,“ האָט ער אַרויסגענומען אַ פעקל פּאַפּיראַסן און אַ וואָרף געטאָן צו די סאָלדאַטן, „רויכערט יינגלעך!“

ווען שטערנבערג האָט פאַרענדיקט אויסוואַשן די שפּיגלען און דאָס מעכל, האָט די זון זיך שוין געזעצט און באַגאַסן מיט רויט דאָס גאַנצע הויז. דער פּאַרוטשניק, איינגעוויקלט אין אַ זיידענעם שלאָפּראַק און גלאַט פאַרקעמט די האָר מיט אַ שריינט אין סאַמע מיטן קאַפּ, האָט ליבלעך געשמיכלט שפּילנדיק זיך מיט אַ טראָלד פונעם גאַרטל. אינגאַנצן אַ ניכטערער שוין, האָט ער אויסגעזען ווי אַ באַלעבאַטישער יונגערמאַנטשיק אויף קעסט וואָס איז צופּרידן מיט זיך און מיט דער וועלט. די פּרוערדיקע בייזקייט איז שוין געווען פאַרשוואַונדן פון פנים, בלויז די גרויע אייגעלעך האָבן שעלמיש געבליצט.

„נו, זשידיק,“ האָט ער זיך פּלוצים אַ ווענד געטאָן צו שטערנבערגן ווי אַ האַר צו זיין הינטל, „גענוג שוין. ביסט אַ מייסטער און ווערט אַ מעדאַל. ווילסט אַ פּאַפּיראַסן?“

שטערנבערג האָט אַפילו געוואָלט אָפּדאַנקען, ער האָט אָבער מעכאניש אויסגעשטרעקט די האַנט צו נעמען דעם אויסגעשטרעקטן פּאַפּיראַס און איז אָפּגעשפרונגען ווי אַן אָפּגעברייטער. אַ שטיק שפּיעכץ האָט אים אַ שמיץ געטאָן אין פנים אַרײַן.

„רויכערן וויל ער, כאַ, כאַ!“ האָט דאָס מענטשל אין שלאָפּראַק געטאַנצט און געשפרונגען אַרום אים אַ צערייצטער, „ער וויל דאָך באַצאַלטס, דער זשידיק. טראָצקי וועט דיר שוין באַצאַלן,“ האָט ער פּלוצים אַ כאַפּ געטאָן דעם בעזעם און אָנגעהויבן דערלאַנגען מיט רציחה און ווילדקייט וואו ער האָט נאָר געטראָפּן. פונעם אימפעט איז אים דער גאַרטל פונעם שלאָפּראַק אַראָפּגעפאַלן און אַ האַלב נאַקעטער, אַ האָריקער, האָט ער זיך געטראָגן איבערן צימער ווי אַ שד, רעוונדיק מיט אַ פינגעדיקן מויל: „ווי די ווערעם דאַרף מען אייך צעטרעטן! פוילן גייט אונטער צוליב אייך.“

שטערנבערג איז געלעגן אַ פאַרחלשטער. ערשט ווען די סאָלדאַטן האָבן אים אַרויסגעשלעפט און אויף אים אַרויפגעפליוכעט אַן עמער קאַלט וואַסער, איז ער געקומען צו זיך און מיט גליווער אין די אויגן געגלאַצט אַרום זיך און גאַרנישט געזען. בלויז אַ ראַז רויטער פאַס אויפן סאַמע האָריזאָנט האָט געפלאַקערט און זיך גערוקט הינטערוויילעכטס אין די שאַטנס אַרײַן. אין די אויערן האָבן געקלונגען שטיקער רוייגעשריי ווי אָפּענע וואונדן: „אונדזער אומגליק,“ ווי די ווערעם צעטרעטן.

"הינטיש בלוט", האָבן די סאַלדאַטן שטיל געזישעט, „א הינטישע מאָרדע אַזא,“ און פאַמעלעך אונטערגעהויבן דעם פאַרטייעטן אַרעסטאַנט און גע- שטעלט אויף די פיס, „עס וועט איבערגיין, ביסט נאָך יונג,“ האָט זיי דאָס רחמנות איבערגענומען און אים געפירט ביי דער האַנט ווי אַ קינד וואָס מ'לערנט עס די ערשטע טריט.

דעם גאַנצן וועג צוריק האָט ער גאָרנישט נישט געזען און גאָרנישט נישט געפילט. אַלע אברים זיינען אים געווען פאַרשטיפט און אַזוי אויך די חושים. ווען די קאַמער האָט זיך אָן עפן געמאָן פאַר אים איז ער אַהין אַריינגע- פאַלן ווי אַ שטיק ליים. פאַרגעסן גאָר אַז חיים דאַרף זיך אויך דאַרט געפינען און עס קען זיין אַז ער ווייסט עפעס נייעס. ביי דער שוועל איז ער געבליבן לינג אַ פאַרגליווערטער נישט רירנדיק מיט קיין אבר. ער האָט דעם דיל אונטער זיך נישט געפילט, ער איז אַליין געווען דיל. דעם חושך נישט באַמערקט, ער איז אַליין געווען חושך. אָבער אַלץ אין אים האָט געוויינט, געאַמערט פון עלנט, הילפלאַזייטי און צעטראַטנקייט, כאַטש ער האָט עס גאָרנישט אַרויסגעוויזן, ער איז בלוין געלעגן.

ערשט שפעט ביינאַכט האָט ער גענומען פילן, אַז עמעצער האַלט אים ביי די הענט און שעפטשעט אים שטיל אין אויער אַריין. צום ערשטן האָט ער בלוין געפילט דעם הויך פון אַ וואַרעמען אַטעם און דערנאָך אויך דעם גלעט פון ווערטער: „מאָרגן, שטערנבערג, מאָרגן.“

וואָס דער מאָרגן וועט ברענגען, האָט ער אויף קלאָר נישט באַנומען, נאָר דער הויך פונעם וואַרעמען אַטעם און דאָס גלעטן פון די ווערטער און פריינט- לעכע הענט האָבן אים באַרואיקט און געשטאַרקט. ער האָט זיך גענומען צוטוליען צו חיימען און קאַרטשען זיך ווי ער וואָלט וועלן ערגעץ אַריינ- קריכן און זיך באַהאַלטן. ער האָט עפעס געוואָלט זאָגן, נאָר דערפילט ווי אַלץ שווימט אַוועק פון אים און ער גליטשט זיך ערגעץ אין אַ טיפן תהום אַריין. ער גליטשט זיך און עס אַרט אים נישט, פאַרקערט ער האָט עפעס גאָר הנאה וואָס ער גייט שוין אַוועק פון אַלץ. „שוין איבערגעקומען,“ דאַכט זיך אים ווי עס זאָגט אים עפעס אונטער. ער איז אַריינגעפאַלן אין אַ שווערן קאַשמאַר, וואו פלאַנטער איז קלאַרע וואָר און די וואָר איז געדיכט און גרוי ווי די האַרבסטיקע געפּלען אין זיין בלאַטיק שטעמל.

אַ גאַנצע נאַכט האָט חיים געוואַכט איבער אים און אים געוועקט יעדן מאָל ווען ער האָט זיך אַ וואָרף געמאָן אין שלאַף מיט אַ קאָנוואַלסיוון ציטער. עס האָט אָבער נישט געהאַלפן. ער איז געווען זייער ווייט, שטערנבערג. אַט איז דער ליים-באַרג מייַלן הויך, קוים מיטן אויג צו דערזען, און ער קלעטערט אַהין און שוין קייקלט ער זיך אַראָפּ נאָענט צו דער קרעניצע. ער וויל

טרינקען פריש קוועלנדיק וואסער, ציט עס אים אהין מיט בענקשאפט. נאָר די קרעניצע איז פול מיט ווערעם, אַ גרינער שליים פאַרדעקט דעם סאַמע קוואַל. קיינמאל ער זיך ווייטער און צעקוועטשט די ווערעם, נאָר זיי קלעפן זיך צו צו אים און קריכן אויף אים און פינען מיט ווייס גרינעם שליים. ווען ער זאָל קענען אָפברעכן, וואָלט אים גרינגער געוואָרן. פיערט אים אַנטקעגן אַ פאַם רויט ליכט און שושקעט אין אויער אַרײַן: „עס וועט איבערגיין, קינד מיינס.“ איז עס ווי דאָס קול פון זיין מאַמען וואָס גלעט אים ווען ער איז קראַנק, דאָס קול פונעם מאַטן בשעתן וועקן אים אין די פאַרטאָגן צו גיין לערנען. אַ תענוג צו הערן דאָס קול, נאָר ער קען זיך נישט אויפהייבן. וויינט ער, שלוכצט אין זיך מיט האַרץ און נאַנצן געביין, נאָר קיין קול הערט ער נישט. ער האָט מורא צו עפענען דאָס מויל, די ווערעם זיינען דאָך אזוי נאָענט . . . און אזוי פון איין פלאַנטער אינעם אַנדערן, אָן אַן אָנהייב און אָן אַ סוף.

שוין נאָר פאַרטאָג, ווען די קאַמער־היטער האָבן זיך פלוצים דערמאָנט אַרויסצונעמען דעם טויטן אַרעסטאַנט, איז היימען געראַטן איבערצוועקן שטערנבערגן און אים אַביסל אויסטשוכען איינרוימענדיק אים אין אויער: „דאָס פאַפיר איז שוין ביים קאַמענדאַנט. אויב זיי וועלן נישט אָפציען, וועט מען אונדז נאָך היינט באַפרייען.“ ער האָט געהערט יעדן וואָרט און גאַרנישט נישט פאַרשטאַנען. ער איז געשטאַנען מיט אָפגעע אויגן און נאָך אַלץ געווען אין אַ טראַנס. געזען ווי עס קומט אַרײַן דאָס זעלבע מענטשל וואָס האָט מיט זיי געכטן אזוי פּיין גערעדט און געגעבן האָפּענונג. געפילט ווי זיין ליבלעכער שמייכל נעמט אים דורך, נאָר נישט געקענט זיך רירן און עפעס זאָגן. זיין פנים און זיין שמייכל האָט אים געמונטערט, אַפילו דאָס שרייבפענדל הינטער יענעם אויער האָט געשפּרייט לינדקייט אַרום זיך, בשורהדיק דערקוויקט, נאָר רירן זיך פון אָרט האָט ער נישט געקאָנט. ער האָט געהערט יענעם פריילעך רופן און זיך געלאָזט פירן פון היימען וואָס האָט אים עפעס פריילעך אַריינגעשושקעט אין אויער. נאָר אַלץ איז ער געלעגן ווייט פון אים. פון זיין באַוואוסטזײַן.

ערשט ווען זיי זיינען אַריינגעקומען אין קאַנצלאַריע און ער האָט דערזען דעם קאַמענדאַנט שטייענדיק אין מיטן צימער מיט צעשפּרייטע פיס, אַ הויכער אַ מאַסיװער ווי אַ מויער, האָט ער אַ צימער געטאָן. און ווי עמיץ וואָלט מיט דער האַנט אַוועקגעשאַרט אַ געדריכטע נעץ פון פאַר זיינע אויגן, האָט ער צוריק דערזען זאַכן און גענומען באַגרייפן וואָס עס קומט פאַר. דאָס ערשטע מאָל נאָך לאַנגען שעהן, האָט ער אַן אַטעם געטאָן מיטן פולן מויל און זיך דערפילט אין גאַנצן וואַך.

„אָט זײַנען אײערע זאָכן, שרײַבט אונטער,“ האָט זײ דער שרײַבער אונט-
טערגערקט אַ פּעקל פאַרוויקלט אין אַ צײַטונג און דאָס בוך אונטערצושרײַבן
אַז זײ האָבן אַלץ באַקומען, „איר זענט גליקלעך וואָס איר קומט אַרויס
נאַנצע,“ האָט ער נישט גערעדט גלײַך צו זײ, נאָר געשעפּטשעט אין טיש
אַרײַן פאַרקענדיק זיך דערווייל אין דעם באַרג פאַפירן פאַר אים, „אין אַזאַ
צײַט קריכט מען נישט אַרום אין קײן וואַלד. טראָגט זיך אָפּ פון דאַנען!“
האָט ער שוין הויך אַ זאָג געטאָן און זיך אויפגעשטעלט, „איר זענט פריי!“
פון דערשטוינונג, האָבן זײ נישט געקענט עפענען דאָס מויל און געשטאַ-
נען ווי גולמס צוגעקלעפט צום דיל.

„גיב זײ אַ באַפרייאַונגס צעטל,“ האָט דער קאָמענדאַנט באַפוילן נישט
רינדדיק זיך פון אָרט, „מער זאָלט איר זיך פאַר די אויגן נישט ווייזן,“ האָט
ער זיך פּלוצים אויסגעדרייט און זײ געגעסן מיט די גרויע קאַלטע אויגן.
„נו געריט זיך,“ האָט דער שרײַבער מיט אַ געמאַכטן געבייזער זײ
אַרויסגעפירט פון קאַנצלאַריע צימער אין לאַנגען קאָרדאָר אַרײַן און אַ
שעפּטש געטאָן, „ווייזט זיך נישט צו פיל אין גאַס.“
בידע האָבן זיך אַ וואַרה געטאָן צו אים און אָנגעכאַפט זײנע הענט צו
קושן.

„נייט געזונט,“ האָט ער אײליק אַ שעפּטש געטאָן און זיך אַ רײס געטאָן
פון זײ און פאַרשוואַנדן אין אַ טונקעלן ווינקל.
גלײַך ביים איבערטערטן די שוועל פונעם גרויען הויז, האָבן זײ זיך
ביידע געכאַפט אַז זײ געדענקען קוים דאָס פנים פון דעם שרײַבער וואָס איז
געווען זײער ליכטיקער מלאַך, און דעם נאָמען זײנעם איז זײ אַפילו נישט
אײנגעפאַלן צו פרעגן. דער ערשטער אימפּולס איז געווען צוריקצולויפן,
אַבער דער סאָלדאַט בײ דער טיר, האָט זײ נישט געלאָזט לאַנג טראַכטן.
„גענאַנגען זאָל ווערן!“

האָבן זײ געפאַלגט און גענומען אײלן זיך מיט די הינטער געסלעך צום
הויז פון חײמס קרובים. עס איז געווען פּוסט אַרום, ווי אַלע וואָלטן אויסגע-
שטאַרבן. בלויז פון דער הויפט גאַס האָט זיך געטראָגן דאָס טראַסקען פון
שנעל לויפנדיקע וואָגנס אויפן שטײנערנעם שאַסיי און אָפּגעהאַקטע קולות
פון מענטשן און בהמות. דאָס האָט די פּוילישע אַרמײ זיך צוריקגעצויגן
אין אײלעניש.

מיט גרויסע טריט האָבן זײ געשפרייזט אין די אויסגעליידיקטע געסלעך.
נישט אומגעקוקט זיך אויף צוריק און נישט אין די זײטן, נאָר געשפרייזט
פאַרויס מיט נאָר נייע כוחות און אַלץ אין זײ האָט געקוואַלן פון פריד און
געטאַנצט צום אָפּקלאַנג פון זײערע אײגענע טריט.

כה

אין דריי טעג ארום, זיינען די סאָוועטישע רייטער אָנגעלאָפֿן אויף דער שטאָט. דורך די טיר שלעסער און בוידעם לעכער האָבן די איינוואוינער צוגעזען דאָס אַרײַנקומען אין שטאָט פֿון אַ מחנה רייטער אויף קליינע פּערדלעך. זיי האָבן גיכער אויסגעזען ווי אַ פּרײַלעכע צעהוליעטע כאַליאַסטרע איידער אַ רעגולערע אַרמײַ. זיי זיינען געווען אָנגעטאָן אין די פּאַרשיידנסטע מלבושים. רױטע רובאַשקעס און קורצע הייזלעך, פּריצישע קאַפּאַטעס און זיידענע שלאָפּראָקן. טײל אויך אין ווייבערישע יאַקלעך און בלוזקעס, מיט ווייבערישע שטרוי היטלען און פּוטערנע קוטשמעס, און אַנדערע גאָר אין זיידענע הויכע צילינדערס אָדער פּאַרכונדן דעם קאַפּ מיט אַ קאָלירטע פּאַטשיילע. דער גרעסטער טײל איז געווען באַרוועס אָדער אין שײך מיט די פינגער אין דרויסן.

אַריינגעריטן זיינען זיי מיט געזאַנג. ווען נישט די אויסגעשטרעקטע ביקסן אין די הענט, וואָלט מען זיי געקענט אָננעמען פּאַר אַ גרופּע פּאַר-שטעלטע הוליאַקעס וואָס זיינען געקומען אַ פּרײַלעכן הוליע טאָן אין שטאָט.

די „באַרוועסע“, האָט זיי ווער צוגעקלעפט אַ נאַמען און אזוי האָט מען זיי שוין גערופן אַפּילו נאָכדעם ווי עס האָבן זיך באַוווּזן אַנדערע אָפּטיילונגען אין גוטער מיליטערישער אָרדענונג און מיליטערישע בנדים.

„וואָס גרעסער דער לאָך, אַלץ גרעסער דער אַמט,“ האָט מען זיך געוויצלט אויף די עלטסטע וועמעס בנדים עס האָבן זיך מיט גאָרנישט אונטערגע-שיידט פֿון אַלע אַנדערע.

„וויילסט דערקענען אַן אָפּיצער, צײל וויפּל לעכער ער האָט אין די הויזן.“ אינעם צונאַמען איז נישט געווען קײן גרינגשאַצונג צו די נייע הערשער, נאָר גאָר אַן אויסדרוק פֿון צופּרידענער הימישקײט. אָט זיינען געקומען הײר מישע יאַטן מיט וועלכע מען האָט נאָר וואָס געהאַנדלט אויפֿן יאַרײַד, איינגע-פּאַטשט דעם מסחר און פּאַרטײונקען מיט „מאָהאַרײַטש“. אַפּילו די קאַמאַנ-דירן בלאָזן נישט פֿון זיך.

אין מיטן מאַרק האָט זיך די רייטער אָפּטיילונג אָפּגעשטעלט. פּלינק ווי אַ קאַץ, האָט אײַנער אַ שפּרונג געטאָן פֿונעם פּערדל גלייך אויפֿן סלופּ פֿונעם פּײַער גלאָק לעבן דער ברונעם, און קלעטערנדיק שנעל צוגעבונדען אַ רױט פּענדל אויפֿן שפּײַז, און פֿונקט אזוי פּלינק צוריקגעשפּרונגען אויפֿן זאָמל אַרױף.

באַלד האָט די באַפעלקערונג גענומען זיך אַרױסרוקן פֿון די באַהעלטע-

נישן. די שרעק פון דער לעצטער נאכט, ווען דאָס אָפטרעטנדיקע פּוילישע מיליטער האָט אויפגעריסן די בריקן און די מיליטערישע באַראַקס, איז אָפּגע-
גאַנגען. דאָס פּרילעכע זינגען פון די ניי אָנגעקומענע האָט פּאַרטריבן די
לעצטע אָפּקלאַנגען פון די ווילד צעשראַקענע אויסגעשרייען, וואָס האָבן זיך
אין די לעצטע טעג געטראָגן פון די פּאַרשלאָסענע פינצטערע הייזער, וואו
פּוילישע סאָלדאַטן האָבן זיך געלאָזט וואוילגיין.

צום ערשטן גאַנץ פּאַרזיכטיק און שפּעטער אַפילו שוין אייליק, ווי מורא
האָבנדיק עפעס צו פּאַרשפּעטיקן, האָט מען פון אַלע זייטן גענומען ציען אין
מאַרק אַרײן. פון ערגעץ אַ הינטער געסל האָט זיך מיט אַמאָל באַוווּזן אַ גרופּע
ציווילע מענער מיט אַ גרויסער רויטער פּאַן זינגענדיק דעם אינטערנאַציאָנאַל.
די רייטער האָבן אונטערגעכאַפט דאָס געזאַנג, און אַ סך פון די וואָס האָבן
זיך פּריער געוואַקלט צי זיי זאָלן גיין צי נישט, האָבן שוין פעסט זיך אַ לאָז
געטאָן אין מאַרק אַרײן ווי לױפּנדיק צו אַ חתונה.

אַלץ האָט אויסגעקוקט מאַדנע אויפגערוימט. די פּאַרמאַכטע געשעפטן
האָבן נישט געשראַקן, נאָר צוגעגעבן אַ שבת יום טובדיקן אויסזען צו דעם
מאַרק. דער מאַרק איז שנעל פול געוואָרן מיט אַן אויפגעלייגט פּרילעכען
עולם. מען האָט זיך אויסגעמישט מיט די סאָלדאַטן, דורכגעשמועסט זיך
ווי אַלטע באַקאַנטע פּרײנטלעך און מיט פּרײדיקן געלעכטער.

אויפן גאַנץ פונעם איינציג געמויערטן הויז אין מאַרק, האָט זיך מיט
אַמאָל באַוווּזן אַ יונגערמאַן אַ מאַגערער מיט דיסע וואַנצעס וואָס האָבן צו
זיין מילד פנים צוגעגעבן אַ ביכטרעקייט. אָן אַ רעקל, מיט איין פּוס פון די
תּחתונים אָפּגעפליקט ביזן קנעכל, האָט ער אויסגעזען גיכער ווי אַ ליצנות
טרייבער. זיין זיכערער טראַט אָבער, האָט געמאַכט אַן איינדרוק. ס'איז
געוואָרן שטיל אזוי שנעל ווי ער האָט אַראָפּגעכאַפט די פּאַפּאַכע פון וועלכער
שטיקער וואַטע האָבן אַרויסגעשפּאַרט און זי אַ וואָרף געטאָן מיט אימפעט
פון זיך. „אַלס קאָמענדאַנט פון אייער שטאַט,“ האָט ער אָנגעהויבן אין אַ
גוטן פּויליש, „באַגריס איך די רויטע אַרמיי מיט איר גרויסן זיג קעגן די פּרי-
צים און ברזשויען. מיר זיינען נישט געקומען צונעמען דאָס לאַנד פון פּויער
און אַרבעטער, נאָר מיר זיינען געקומען אייך באַפּרייען, ווייל מיר האָבן
געהערט ווי איר ווערט געפּייניקט. אַ פּריי און פּרילעך פּוילן וועלן מיר אייך
העלפּן אויפשטעלן.“

„זאָל לעבן די פּרייהייט!“ האָבן קולות אין עטלעכע שפּראַכן אַ דונער
געטאָן.

„זאָל לעבן אַ באַפּרייט פּוילן!“ האָבן העלדער זיך געריסן ביז
הייזעריקייט.

מער פאָרויסקייערע אָבער, האָבן זיך אינעם טומל אַרויסגערוקט פונעם געזעמל און געאיילט אַהיים. ווי אַ זאך מאַכט זיך, זאָלן זיי נישט זיין פאַרמישט צופיל.

אין די הינטערגעסלעך איז געלעגן אַ פּחד־מדיקע שטילקייט, אַן אָנגע-צוינגקייט פּול מיט סוד ווי עפעס וואָלט זיך דאָ געטאָן אַזעלכעס וואָס האָט נישט קיין קלאַנג, אָבער איז פּול אויגן. און טאַקע פאַר די אויגן האָט מען געציטערט און זיך וואָס שנעלער פאַררוקט אין אייגענעם ווינקל. ווער קאָן וויסן וואָס פון דעם וועט אַרויסקומען? אַנדערע האָבן גאָר געוואָרטשעט: „טאַקע אַן אַנדער פּאַניע, אָבער ווער קאָן זיי גלויבן?“

פאַרנאַכט צו אָבער, ווען מע האָט פון שטוב צו שטוב איבערדערציילט די לעצטע רייד פונעם קאָמענדאַנט, אַז מאָרגן וועט מען עפענען די קראַמען און מ'וועט פאַר אַליץ באַצאָלן, איז לייכטער געוואָרן אויפן האַרץ.

„פאַר ראַבעווען, וועט מען דערשיסן אויפן אָרט,“ האָט מען זיך אי געפרייט, אי געשראָקן פאַרן בלויוז דערמאָנען די ווערטער. זיכערער ביי זיך איז מען אָבער פאַרט געוואָרן. מ'האַט אפילו געוואַגט פאַרנאַכט צו אַרויס-ניין פאַרן הויז און זיך נאָכדעם קאָזן אין מאַרק אַריין. און אפילו ווען די וואַכן האָבן גאַנץ שטרענג געטריבן אַהיימצווייגן, האָט מען עס אָנגענומען פאַר אַ פאַרשטענדלעכע זאך און געווען צופרידן וואָס עס איז דאָ אָרדנונג, און די האַפענונג אויף פרייערע און בעסערע טעג איז געוואַקסן צוזאַמען מיט דער שטילקייט פון דער נאַכט.

נאָך לאַנגע וואַכן פון שרעק און ציטער, האָבן זיך גאָר אַ סך שטאַמלייט געלייגט שלאָפן רואיקע און זיכערע אין די אייגענע בעטן און טאַקע אויסגע-טאָן זיך ווי עס באַדאַרף צו זיין.

שוין אויף צומאָרגנס גאַנץ פרי, זיינען חיים און שטערנבערג אַרומגעלאָפן איבער דער שטאָט געוואָר צו ווערן וואו עס געפינט זיך ערגעץ דער קאָמענד-דאַנט כדי אַרויסצוקריגן אַ דערלויבעניש צו קענען זיך דערשלאָגן אַהיים. די גאַסן זיינען געווען געפאַסט. עס איז געשטאַנען אַ טומל ווי אויף אַ פריי-לעכן יאָריד. סאָלדאַטן מיט גרויסע פעק סחורה אונטער די אַרעמס, האָבן זיך געשטופט פון קראָם צו קראָם און געצאָלט מיט פאַפיר געלט וואָס מען האָט געשניטן פון בויגן מיט אַ שער. ביי די קראַמען וואָס זיינען נאָך געווען פאַר-מאַכט, זיינען געשטאַנען רעדלעך סאָלדאַטן און געליאַרעמט, ביז מ'האַט פון ערגעץ געבראַכט צופירן דעם באַלעבאַס פון דער קראָם און אין איינע פּאָר שעה איז די קראָם געווען אויסגעליידיקט. דער קרעמער איז געשטאַנען ווי אַ צעטומלטער עדות פאַר די ליידיקע פּאָליצעס און נישט געוואוסט וואָס

מ'היבט אָן צו טאָן מיט די גרינע און רויטע פּאַפּירלעך געדרוקט בלויז אויף איין זייט, מיט ציפּערן וואָס לויפן אין די הונדערטער טויזנטער. טייל סאַלדאַטן האָבן ביים צעצאָלן זיך אַרויסגענומען גרויסע בויגנס פּאַפּיר צע-קעסטעלעטע מיט דינע און פּירעקיקע ליניעס און פשוט אָפּגעריסן עטלעכע קעסטעלעך און דערלאַנגט דעם קרעמער. ס'איז געוואָרן אַ סומאַטאַכע. מ'האַט גענומען לויפן זוכן הילף, איינגעטענהט מיט דורכגייענדיקע עלטסטע, גע-שלעפט אין קראָם יעדן איינעם וואָס האָט אויסגעזען ווי אַן עלטסטער. עס האָט אָבער גאָרנישט געהאַלפּן.

„מ'קוילעט אָן אַ מעסער,“ האָבן די קרעמער געקרעכצט און געבעטן יעדן באַקאַנטן וואָס זיי האָבן דערזען, „נעם צו וואָס מער, לאָמִיך קאַטש עפעס ראַטעווען. וואָס וועל איך דען מאַכן מיט דעם אַשרייער פּאַפּיר?“

מיטאַג צייט זיינען שוין די מערסטע קראָמען געווען אויסגעליידיקט, און די קרעמער זיינען געשטאַנען פאַר די טירן און נערוועז געצופּט און געקייט די צעשוּבערטע בערד. צומאַכן די קראָמען אָבער האָבן זיי נישט געקענט. אויף דעם האָבן שוין אַכטונג געגעבן די וואַכן וואָס זיינען געשטאַנען און געהיט אַז מ'זאָל נישט ראַבעווען.

באַלד האָבן זיך באַוויזן פּריש געדרוקטע פּלאַקאַטן אין עטלעכע שפּראַכן, אין וועלכע עס איז געווען געמאַלדן אַז עס האָט זיך געגרינדעט אַ רעוואַ-לוציאַנערער קאַמיטעט, וואָס האָט די אויפזיכט איבער דער שטאַט און ער לייגט פאַר אַלע איינוואוינער צו זיין געהאַרכזאַם און לאַיאַל צו דער נייער מאַכט. אין משך פון פיר און צוואַנציק שעה דאַרפן געמאַלדן ווערן אַלע סחורות וואָס איינער פאַרמאַגט, און געווער — קאַלטס אָדער וואַרעמס, דאַרף גלייך איבערגעגעבן ווערן צום קאַמיטעט. די וואָס וועלן נישט פּאָלגן וועלן באַשטראַפט ווערן מיטן רעוואַלוציאַנערן געזעץ. מיט אַ מאָל איז די ציווילע באַפעלקערונג אויסגערוגען פון מאַרק. בלויז די צעטומלעטע קרעמער האָבן ציטערנדיקע און פאַרחושכטע זיך געצאַפּלט אין די קראָמען. צוגע-לאָפּן יעדע וויילע און אַרויסגעקוקט אין מאַרק אַריין, און נישט וויסנדיק אַליין צוליב וואָס צוריק זיך אַרונטערגעשטעלט הינטערן טיש לעבן די ליידיקע פּאַליצעס. פון די זייטיקע גאַסן, האָבן מיליציאַנערן מיט רויטע בענדער אויף די אַרעמס געפירט אַלע וויילע צעשראַקענע באַלעבאַטישע יידן און פּאַליאַקן. פאַרביי געאייילט דעם מאַרק און פאַרשוואַנדן מיט זיי אינעם געמויערטן הויז פון מאַגיסטראַט, וואו עס האָבן זיך געפונען דער קאַמענ-דאַנט מיטן שטאַב און דער רעוואַלוציאַנערער קאַמיטעט. עס האָבן זיך געטראָגן די ווילדסטע קלאַנגען.

„מ'נעמט ערובניקעס.“

„מ'כאפט אויף ארבעט.“

„זיי פארלאנגען קאנטריבוציע.“

„מ'וועט פארנעמען דאָס יונגווארג.“

„זיי וועלן קאָנפּיסקירן אלע פארמעגנס.“

„זיי אַנטלויפן שוין.“

„מ'עט באַלד שיסן . . .“

„אויף יענער זייט בריק, האָבן זיך באַוויוון פּוילישע לעגיאָנערן.“

פון מינוט צו מינוט איז דער פחד געוואקסן, און די פארצאָגטע קרעמער האָבן שוין אָפּגעהיט די מינוט, ווען די וואַכן האָבן זיך פארקוקט אָן אַ זייט, און זיך אַרויסגעאַנוועט פון קראָם און פאַרשוואונדן אין די הינטער גאַסן, וואו טיר און לאָרן האָבן זיך ווידער פאַרהאַקט. מ'איז געקראָכן מיט ווייב און קינד אין די קעלערס, אויף די בוידעמער אָדער סתם זיך געלייגט אויפן דיל אין טויט שרעק.

די פּאַניק האָט אויך אַרומגעכאַפט די וואַכן, און איינגעבויעגענע ווי גרייט צום אָנפאַל האָבן זיי זיך גענומען שאַרן האַרט ביי די ווענט מיט אויסגע- שטרעקטע באַיאָנעטן זוכנדיק אַ לוייערנדיקן שונא.

אינמיטן דער פּאַניק האָבן חיים און שטערנבערג זיך קוים אַרויסגע- קראָגן פונעם געדערענג אינעם געמיוערטן הויז, וואו זיי האָבן אומזיסט זיך געשטופט פון איין צימער אין אַנדערן זוכנדיק דעם קאָמענדאַנט. קיינער האָט נישט געוואוסט ווער עס איז דער קאָמענדאַנט און וואו ער איז. ערשט אַריבערטערענדיק די שוועל אויף אַרויסצוגיין, האָט זיי די וואַך פאַרהאַלטן און צוגעפירט צום קאָמענדאַנט.

אין אַ ווינקל פונעם גרויסן קאָרידאָר, האָט אַ יונגעראַמן אין האַלב מיליטערישע קליידונג און קייענדיק געשמאַק אַן עפל, זיי האַסטיק אויסגע- פרעגט און געשמייכלט.

„איצט איז אַלץ פריי. איר קענט גיין וואו איר ווילט,“ האָט ער מיט אַ פול מויל מיט עפל זיי צוגעוואָרפן און גענומען שפּאַנען מיט לאַנגע פיס צו דער טיר. חיים האָט אים אָבער נישט אָפּגעלאָזט און מיט הכנעה און פּויערישער תּמימות זיך געבעטן:

„כ'בין אַן אָדעמער פּויער, טאַוואַריש, די פּאָליאַקן האָבן אונדז אַהער פאַרשלאַפּט, מיך מיט דעם לערער פון די קינדער. ניין יאַטלעך קיין עין-הרע נישט, איך האָב מורא מ'זאָל אונדז נישט ווידער פאַרהאַלטן. ס'איז אַ דרייסיק וויאַרסט פון דאַנען, אויף יענער זייט בונג. גיב מיר אַ פּאַפּיר מ'זאָל

מיך דורכלאָזן, "איז ער אים נאָכגעגאָנגען און גערעדט ווי אין דער פלייצע אַרײַן.

"א יידישער פויער?" האָט דער קאָמענדאַנט זיך פלוצים אָפגעשטעלט און אויסגעשטרעקט די האַנט צו היימען, "שלום עליכם, ר' קרוב, און וואו זיינען די פערדלעך?" האָט ער אויף אַ וואָליניש יידישן אַקצענט פאַרענדיקט. "וואָס האָט איר באַלד נישט געזאָגט, אַז איר זענט נישט קיין היגער?"

"צוגענומען, "האָט היים אַ הויב געטאָן מיט די פלייצעס. "גיט אַ פאַפירל, "איז ער אויך אַריבער אויף יידיש און דאָס גאַנצע שוואַרצע פנים מיט דער האַלב אויסגעפליסטער באַרד האָבן זיך צעשמיכלט מיט צו-פרידנקייט.

"זיך צוגעטשעפעט, "האָט דער קאָמענדאַנט אַ וואָרטשע געטאָן, "מ'זאָגט דאָך אייך אַז מען דאַרף ניט."

"מיר האָבן מורא, "האָט היים נישט נאָכגעלאָזט.

"אַ, איר האָט מורא, לייענט קריאת שמע אויב עס וועט אייך העלפן, "האָט ער זיי ביידן אָפגעמאַסטן פון אויבן ביז אַראָפּ מיט אַ שמייכל, "זיי האָבן אייך לייטיש צעטרייבערט די פאַנעס, אַ רוח אין זייערע געדערעם אַרײַן, נו, גיב אַ פלייצע חברל, וועסטו האָבן אַ פאַפירל וואָס וועט דערפירן ביז אַהיים."

"זיי מיינען דאָרט, אַז מיר זיינען שוין אויף יענער וועלט, "האָט היים זיך שוין היימיש געפילט.

"אודאי, "האָט דער קאָמענדאַנט אַרויסגעשלעפט אַ געל שטיק פאַק פאַפיר פון קעשענע און אויף שטערנבערגס פלייצע גענומען זיך שרייבן אַ פאָר ווערטער.

"נאַט, עס וועט זיין גוט אָן אַ שטעמפל אויך. זאָגט נאָר, אַז אַוורונין האָט דערלויבט. אַזעלכע ווי איר וועט מען סיי ווי נישט פרעגן, נאָר טאָמער יאָ, זאָגט וואָס איך היים אייך, "האָט ער האַסטיק זיך אויסגעדרײט און נישטאָ אים.

ווען זיי זיינען אַרויס אין דרויסן אַביסל צעמישטע און צעטומלטע פון איבעראַשונג, איז די פאַניק שוין געהאַט אַריבער. מיליציאַנערן און סאָלדאַטן זיינען אַרומגעגאַנגען פון הויז צו הויז און באַראַויקט דעם עולם.

"אַלץ איז אין אָרדענונג, בירגער חברים. בלויז שונאים טראַכטן אים ווילדע קלאַנגען. קומט פאַרנאַכט אין שול אַרײַן אַדער אין קלויסטער, וועט איר זיך שוין אַלץ דערוויסן. דאָס פשוטע פאַלק דאַרף זיך גאָר נישט שרעקן, בלויז די בורזשואַזיע און די פריצים זאָלן ציטערן."

ווען שטערנבערג איז פארנאכט צוגעקומען צו דער גרויסער שול, זיינען די טירן געווען אָפֿן צעפראַלט נאָר אַרײַנקומען אײַנעווייניק איז נישט מעגלעך געווען. די שול איז געווען געפאַסט. עטלעכע גראַשנדיקע ליכטלעך האָבן זיך געפֿלעמלט אין די צוויי איבערגעבליבענע הענגלייכטער, וואָס האָבן זיך געוויגט אויף לאַנגע דראָטן פֿונעם קײלעכדיקן הימלאַרטיקן סופּיט אַראָפּ. דער גר-תּמיד אַנטקעגנאיבער באַלעמער, האָט אין אַרומיקן חושך געצאַפֿלט ווי אַן אָפֿן אויג פֿון אַ צום טױט דערשראָקענעם. אין דער טונקלקייט, האָט מען נישט געקענט זען קײן מענטשן נאָר אײַן שטיק געדיכט צונױפֿגעפֿרעסטן קנויל. ערשט ווען מען האָט זיך צוגעוואוינט צו דער טונקלקייט, האָבן זיך גענומען אויסשײלן קעפּ, פֿלייצעס און הענט וואָס קלאַמערן זיך אין די זײלן אַרום, אויגן וואָס גליען דורך די גראַטעס פֿון דער ווייבערישער שול און נאָכ-הענגנדיקע פּיס אויפֿן באַלקאָן אין דער מערב זײט, פֿון וואַנען עס האָט זיך געטראָגן אַן אויפֿגערגענט הייזעריקע שטימע וואָס אָט האָט זי זיך געבײר-זערט און אָט האָט זי גענומען גלעטן און לאַשטשען, ווי אַן אײַגענער דער-ווייטערטר קרוב וואָס איז צוריקגעקומען פֿון אַ ווייטען וועג אַהײם.

דער עולם האָט געאַטעמט שווער אונטער דער בײטש פֿון די האַרבע רײד, געבײטן די פּיס און פעסטער זיך גענורעט אין געדיכטן קנויל, ווי וועלנדיק זיך אויסבאהאַלטן פֿון דער בײטש וואָס כּוואַשטשעט איבער די קעפּ און טשע-פעט זיך אָן אין די אַראָפֿהענגנדיקע דראָטן ווי וואַרטנדיקע תּלױת. אָבער אָט ווערט דאָס קול מילדער, טרײסטנדיק און רואיק, און דער קנויל מענטשן לאָזט זיך אַביסל נאָך. מ'קען שױן אויפהײבן דעם קאַפּ און דערעזן די צימבלען און טאַצן מיט וועלכע די סטעליע איז באַמאָלן. די גאַלדענע כלים פֿון בית-המקדש בליאַסקען אַראָפּ פֿון די ווענט און דער לױתן מיטן עק אין מױל קוקט אַזוי מילך מיט אײַן גרויס פֿאַרחירושט אויג: „אָט, דערלעכט משיחם צײט... האָ?"

„צוויי טױזנט יאָר, אַז מיר זײנען אין גלױת,“ פֿאַרציט דער רעדנער אין אַ טאָן פֿון אַמאָל איז געווען, „און ערשט אײַצט האָבן מיר דערלעכט אויפֿגעריכט צו ווערן ווי אַ פֿאַלק צווישן פעלקער. לאָמיר זשע ווייזן אַז מיר זײנען עס ווערט. אַלע פֿאַר דער מאַכט פֿון די סאָוועטן! די בורזשױען און פֿאַנעס און פֿאַררעטער, וועלן מיר פֿאַרניכטן!“ ווערט ער ווידער שאַרף און שניידיק, „כדי דאָס אַרעמע פֿאַלק זאָל קענען לעבן אויף דער וועלט.“

דער קנויל מענטשן האָט אַ צאַפֿל געטאָן. פֿון דאָ און דאָרט האָבן זיך גענומען רײסן שטימען אויפֿגערגענט און הײם. דער קנויל האָט אויפֿגע-פלאַצט. ווי פֿון אַ דורכגעלעכערטע דאַמבע האָט עס אַ פֿלייץ געטאָן מיט קולות צעיאַכמערט און ברײענדיק:

„זאָל לעבן!“

„הורא פאַר דער פרויהייט!“

„טויט די פאררעטער!“

„פארפירער!“

„מאָסקאַלעס!“ האָט זיך געדרייט אַן אויסגעשריי ווי אַ גיפטיקע שלאַנג
און פאַרשלונגען געוואָרן אינעם געברום פון אַ ים קולות.

„זאָל לעבן די מאַכט פון די סאָויעטן!“

„זאָל לעבן אַ פרוי פוילן!“

מער האָט מען שוין נישט געקענט הערן. פון אַלע קולות איז געוואָרן
איין געברום, איין גרויסע כוואליע וואָס הייבט זיך איבער אַלעמענס קעפּ
און מאַכט ציטערן יעדן גליד אין לייב. דעם עולם האָט זיך אַ ריר געטאָן.
אַלע שטויסן און ווערן געשטויסן אַרויס, אַרויס צום דרויסן וואו אָפּגע-
שטאַרבנע גאַסן זיינען געלעגן בלינד, און שטום אויפגענומען דאָס כישוף-
דיקע בלינדלעך פון מיליע מיליאָנען דימענטן אינעם בלויען הימל.

„יונגעלייט, פאַרשרייבט זיך אין דער רויטער אַרמיי!“ האָט פון אַ
גרויסער, אויף גיך אויפגעשטעלטער פלאַטפאָרמע אַראָפּגעשריגן אַ הילכנדיקע
שטימע. די שטימע איז אָבער פאַרקלונגען געוואָרן פונעם ים באַגייסטערטע
קולות, וואָס איז איבערגעגאַנגען פון יובלענדיקן שאַלן צו אַ פרוי און קלאַר
קלינגענדיקן זינגען: „דאָס וועט זיין שוין דער לעצטער און אַנטשיידנדיגער
שטרייט!“

עס האָט געדויערט אַ היפשע ווילע ביז עס איז די וואַכן געלונגען
איינצושטיילן דעם עולם און צוואילן אים אַהיימצוגיין.

„ביי נאַכט זיינען קיין דעמאָנסטראַציעס נישט דערלויבט,“ האָבן זיי
שטרענג געוואָרנט „מיר זיינען נישט ווייט פון פּראָנט. נישט אָנצינדן קיין
פייערן, מאַרש!“

פון ערגעץ אַ הינטער גאַס האָט זיך געטראָגן אַ מאָנאָטאָן אַריענטאַלישער
ניגון פון אַ באַשקירן אָפּטיילונג, „אי איי, איי איי, איי איי אַ.“ האָט דער
ניגון געצויגן און שטאַרק דערמאָנט אין אַ חסידישן שלש סעודות ניגון,
אָבער אין מיטן האָט ער זיך איבערגעריסן און מיט אים איז די פריערדיקע
דערהויבנקייט איבערגעריסן געוואָרן און אַ שטילער פחד האָט זיך גענומען
רוקן פון אַלע זייטן. האָט מען זיך גענאַנוועט אין די ליקלעך אַריין אין איין
אַטעם. דאַנקען גאָט וואָס די אייגענע פיר ווענט זיינען שוין פאַר דער האַנט.
אַ טיף צערודערטער איז שטערנבערג אַריינגעפאַלן אין שטוב אַריין.

אינעם אַנטאָן זיך אַ וואָרף געטאָן אויפן געלעגער אין אַ ווינקל און כמעט נישט געהערט דאָס פּאָטערלעכע מוסרן פון היימען: „מיר האָבן נאָך אַ שווערן וועג ביז אַהיים, איר טאָרט זיך נישט אַרוםשלעפּן מיט די „באַרוועסע“. קוקט זיך נאָר אָן ווי איר זעט אויס. איר האָט דען כוח צו פּלאַנטערן מיט די פּיס? רוט זיך בעסער אויס,“ האָט ער געקעכצט פון אייגענעם ווייטיק אין יעדן ביינדל. שטערנבערג האָט אים אָנגעקוקט און ווי נישט דערקענענדיק אים אַרויסגעוואָרטשעט:

„וואָס?“

דאָס האַרץ איז אים געווען פול, שטערנבערגן, ער האָט זיך אַליין נישט געקענט קלאָר מאַכן וואָס עס קומט מיט אים פאַר. עס האָט זיך אַזוי געוואָלט גלויבן אין דעם וואָס ער האָט געהערט. דער גאַנצער ווייטיק אין די צעשלאָך גענע ביינער האָט געבענקט צו גלויבן אין דעם. אוודאי האָט ער מיטגעיובלט מיטן עולם, אָבער פאַרט האָט אים עפעס געעגנערט אין מוח: „איז עס טאַקע דאָס? טראָגן זיי טאַקע מיט זיך די נאולה? אָט אַזוי פשוט און פּראַסט איז עס? ווי אַריבערגיין פון איין הויז אינעם אַנדערן, גייט מען עס אַריין אין אַ נייער וועלט אַריין?“ ווי אַ וואַנט, האָט זיך דאָס גאַנצע פּריערדיקע לעבן און האָפּן זיינס אַ שטעל געמאַך, און ער האָט עס נישט געקענט דורכבליקן און נישט אַריבערשפּרייזן. עס איז אַלץ מטושטש געוואָרן, און ווי אַ בלינדער האָט ער גענומען טאַפּן אַרום זיך און זיך איינגעגראָבן אינעם שטרוי זאק און אַרייַנגעפאַלן אין אַ שווערן שלאָף מיט שוידערלעכע הלומות און שרעק. אין די אווערן האָט אים די גאַנצע צייט געקלונגען דער מאַנאָטאָנער ניגון פון די באַשקירצעם באַגלייט מיט די איילנדיקע טריט פון דערשראַקענע מענטשן, וואָס שווינדן אין די פינצטערע ליכלעך אַריין ווי אַרייַנגעפאַלן אין אַפּענעם שלונג פון אַ מאַנסטערהאַפּטע חיה.

כז

ווען חיים מיט שטערנבערגן, האָבן זיך געלאָזט אין וועג אַריין צוריק אַהיים, האָט אַ סוף זומערדיקער פּרימאַרגן-נעפל געהאַלטן אין צערינען און געלאָזן ראָזע שטיקער דורכגעליכטיקטע לאַטעס אויף דעכער און בריקלעך. אויף דער בריק ביים אַרויסגיין פון שטאָט האָבן די וואַכסאַלדאָטן זיי אָפּגעשטעלט, באַקוקט דאָס צונויפגעקנייטשטע פּאַפּירל וואָס דער קאַמענדאַנט האָט זיי געגעבן, געדרייט עס אַהין און אַהער און ענדלעך אַרויסגעוואָרטשעט:

„ווייסט איך דער טייוול וואָס ער שרייבט, טראָגט זיך פון דאַנען!“

אַ היפשע וויילע זיינען זיי געגאַנגען שוויינגדיקע. אויף דעם זעלבן וועג

זיינען זיי דאך מיט א וואך צוריק נאכגעלאפן א וואגן מיט פוילישע לעגיאנערן. קוסט איצט אויס יעדן זעמדל און יעדן ביימל באקאנט און אייגן. זיינען די אויגן איבערגעלאפן און דאס הארץ פול, אבער די ליפן זיינען צונויפגעפרעסט. פון צייט צו צייט בלויז האָט איינער אויפן אנדערן געגעבן א פארטייעטן בליק, אז ס'איז אזש קאלט און ווארעם געוואָרן אין אלע גלידער. מיט אַמאָל האָט חיים אַרויסגעפלאַצט: „איר זעט שטערנבערג?“ אָבער נישט געקענט מער אַרויסברענגען קיין וואָרט און אַ שפּיי געטאָן אין טיפּן זאַמד אַרײַן.

„איר ווייסט,“ האָט שטערנבערג נאָך אַ פּאָר שעה שווייגן גענומען רעדן ווי ער וואָלט פאַרענדיקט עפעס אַ מחשבה, „אין אָט די וועלדער, האָט זיך מיט יאָרן צוריק אָנגעהויבן די פּאַווסטאַניע (פוילישער אויפשטאַנד).“

„גבורות הבורא טאקע, ווי דאָס רעדעלע דרייט זיך.“

„און אָט זיינען ווידער דאָ די מאַסקאַלעס און זיי זיינען גאָר גאַנצע משיחים.“

„עפעס זענט איר נישט אזוי צופרידן מיט זיי,“ האָט זיך חיים אַ שאַרפּן ווענד געטאָן צו שטערנבערגן, „איר וואָלט געדאַרפט זיין אזוי נאָענט צום „הויף“ ווי איך, וואָלט איר געזען אז זיי זיינען גערעכט.“

„ווי בלינד מיר זיינען,“ האָט שטערנבערג ווי פאַרהערט חיימס ווערטער און זיך גאָר געצויגן זיינע מחשבות, „אָט דאָ ערגעץ האָבן מיר מיט עטלעכע טעג צוריק געקענט אוועקגעלייגט ווערן ווי די קעלבער — — —“

„שאַט נאָר,“ האָט אים חיים פּלוצים אַ כאַפּ געטאָן ביי דער האַנט און אָפּגעשטעלט, „דאַכט זיך עמיץ טשאַטעוועט דאָרט צווישן די ביימער,“

„אָט האַסטו דיר,“ האָט שטערנבערג אַ טאַמל געטאָן און דערפילט ווי דאָס גאַנצע בלוט רינט אָפּ אין אים.

און איידער זיי האָבן נאָך צייט געהאַט איינצוקוקן זיך אינעם רייטער וואָס איז געזעסן אויף אַ שוואַרץ ראַסאָווע פּערד האָט יענער זיך אַ ריס געטאָן צו זיי און זיך אַ שטעל געגעבן אין דער ברייט פון וועג מיט אַ רעוואָלווער אין האַנט.

„די הענט אַרויף!“ האָט דער רייטער האַסטיק באַפוילן.

„וויפּל געלט האָט איר, זשידקעס?“ איז פון צווישן די ביימער אַרויסגע- שפרונגען אַ צווייטער רייטער און נישט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפּער, איז ער גלייך אַראָפּגעשפרונגען פון פּערד און גענומען אַרויסשלעפּן פון חיימס קעשענע אַביסל פּאַפּיר געלט און אַ חלהלע.

„אָט אַ בורזשוי,“ האָט דער ערשטער געהוזקט, „און דער אָפּגעריסענער האָט אוודאי גאָרנישט, זעט אויס פאַרהונגערט אין גאַנצן,“ האָט ער אַ פּאָך געטאָן מיטן בייטשלאַ אין דער לופטן, „נעם דאָס חלהלע און עס,“ האָט ער באַפוילן שטערנבערגן, „נאָר טראָג זיך גלייך אָפּ, שטיק טינאָפּט.“

„טאָוואַרישטש,“ האָט חיים אין הוילע שרעק אַרויסגעשטאַמלט.

„טראָג זיך אויך, דו דוראַק (נאַר), אַ שאַד אַ קויל קאַליע צו מאַכן אויף אַזאַ ווי דו. נו, געשפּאַנט זאָל ווערן און דערצייל עס דער באַבען דיינער. נאָדיר אויך אַ פּאַר שמאַטקעלעך!“ האָט דער פאַרשוין לאַכנדיק אויפן קול אים צוגעוואָרפן אַ פּאַפּירל און זיך אַ לאַז געטאָן אין גאַלאַפּ צוזאַמען מיט זיין שותף.

„מיר זעמיר, ווייזט אויס, זייער מזלדיק צוזאַמען,“ האָט אין אַ וויילע אַרום חיים גערעדט ווי צו זיך אַליין. „עס גייט אונרז דורך טיר און טויער. איר רעכנט טאַקע אַז דאָס זיינען געווען אמתע קאַזאַקן?“

„צו מאַכן פּאַניען פאַר אויס גנב, וועט נאָך נעמען אַ שטיקל צייט, ס'איז גענוג דערווייל אַז ער מוז זיך שוין היטן.“

„לאַמיר בעסער ניין מיט די גערטנער. אָט איז נישט ווייט אַ דאָרף.“

צוויי טעג זיינען זיי געווען אין וועג. געשלעפט זיך פון דאָרף צו דאָרף, גענעכטיקט אין לידיקע סטאַדאַלעס און געלעבט מיט דעם וואָס מ'האַט גע-קענט אויסבעטלען ביי די הויערן. סאָלדאַטן האָט מען געזען זייער ווייניק, ווייל זיי האָבן אויסגעמיטן צו גיין מיטן טראַקט. דערפאַר אָבער האָבן זיי אָפּט אָנגעטראָפּן גרופּעס היימלאַזע וואָס האָבן געזוכט דעם וועג צוריק אַהיים. מיט זיי טאַקע זיינען זיי צוביסלעך געפאַרן און אַריבערגעשוואומען דעם טייך. וואָס נעענטער צו דער היים האָבן זיי אָנגעהויבן באַגעגענען באַקאַנטע מענ-טשן וואָס האָבן זיך אַרויסגעלאָזט אויף די פעלדער זוכן שפּייז. קיינער האָט זיי אָבער נישט דערקענט, און ווען זיי האָבן וועמען אָפּגעשטעלט און זיך פאַרגעשטעלט, האָט יענער אַזש אַ ציטער געטאָן און אָפּגעשפרונגען ווי ער וואָלט דערזען אַ טויטן פון יענער וועלט. ערשט איצט האָט חיים דערזען אַז ער איז אין גאַנצן גראָ געוואָרן און ביי שטערנבערגן ציטערט דאָס גאַנצע פנים אָן אויפהער.

ערשט איצט האָבן זיי אָנגעהויבן דערפילן דעם נאַנגנדיקן ווייטיק אין די צעשלאָגענע אַברים. וואָס נעענטער זיי זיינען געקומען צום אייגענעם דאָרף, אַלץ שאַרפּער האָבן זיי דערפילט אַז זיי גייען ממש מיט די לעצטע כוחות, אַז יעדער גליד אין זיי איז ווי אָפּגעשרויפט און שלעפט זיך בלוזי נאָך. זיי האָבן נישט גערעדט צווישן זיך נאָר זיי האָבן ביידע געוואוסט אַז קוים

וועלן זיי זיך אוועקלייגן אַפּרוען, וועלן זיי שוין נישט בכוח זיין אויפצוהייבן זיך. האָבן זיי שווייגנדיק געשפּאַנט מיט די זייטיקע זאַמדיקע שטעגלעך און געווען פּאַרטאָן אין זיך. פון זיך אַליין האָט גענומען אויפגיין אין זיי די שרעק פון די לעצטע טעג און אַ קאַלטער שווייס האָט זיי דוכגענומען דורך און דורך. אָפט זיינען זיי געבליבן שטיין געפּלעפט פּאַר אַ פּאַרבּרענט דאָרף, און מיט שוידער אין אַלע אַבריים געגלאָצט אויף די פּאַררויכערטע קויםענעס און סלופּעס וואָס האָבן מיט שוואַרצער אימה געהויערט אין אַ ים פון שמעקנדיקן גרינס. די אַרומיקע שטילקייט האָט גערעדט צו זיי פון הויכן גראָז אַרום מיט תּרעומותדיקן קלאָנגן זיך: „אָט דאָ איז ערשט נישט לאַנג געווען אַ היים מיט שווערער מי און זאַטער רו, ס'איז נישטאָ מער, און אָט דאָ איז געשטאַנען גאָטס הויז מיטן איינציקן בלעכענעם דאָך אין גאַנצן דאָרף און האָט געבליאסקעט קעגן דער זון מיט לויב און דאַנק צום האר פון דער אייביקער און נישט באַגרעניצטער גוטסקייט. איצט איז בלויז איין סטאַטוע געבליבן שטיין אויפן נאַקעטן דרויסן. די הייליקע מאַמע אויף אַ שטיינערנעם פּיעדעסטאַל האַלט נאָך אַלץ דאָס געטלעכע קינד אין אירע געבענטשטע הענט, אָבער געלעכערט איז דאָס האַרץ פונעם קינד פון אַ קויל, און דעם מלאַכס פּליגל איבער דער מאַמעס הענט זיינען שוואַרץ פּאַרקוילט פון סאַזשע.“

„וואָס האָט איר זיך אָפּגעשטעלט?“ האָט היים נישט געלאָזט שטיין צו לאַנג, „קוקט נישט צו פּיל. עס איז אַ ווייטיק און אַ שאַנד. וויפּל פּראַצע דאָ איז אַריינגעלייגט געוואָרן. איך האָב דאָ געקענט גענוג גוים.“

„זעט נאָר ווי מ'זעט נישט קיין לעבעדיקן נפש דאָ.“ האָט שטערנבערג ווי גערעדט צו זיך אַליין.

„וואָס זאָגט איר, ביים חורבן בית המקדש איז אויך אזוי געווען? איך וואָלט שוין געוואָלט דערלעבן צו זען וואָס ביי אונדז דאָרט טוט זיך.“

„וואָס דאַרפט איר עפעס אויסלייגן אויף שלעכטס חלילה,“ האָט שטערנבערג געטרייסט היימען און מיט אים אַוועקגעאיילט ווייטער.

„מיט גאָטס הילף,“ האָט היים פּרום איינגעשטימט און זיך געלאָזט פירן פון שטערנבערגן, „ס'איז מיר איינגעפאַלן, אַז ווען מיר זאָלן חלילה געווען אויסלייגן צו שלעכטן, וואָלטן מיר שוין חס ושלום געווען ווער ווייס וואו איצט. איר ווייסט וואָס איך וועל אייך זאָגן,“ האָט ער זיך פּלוצים אַ שטעל געטאָן, „פּאָר גאָט און דערנאָך דאָס נישט אונטערגעבן זיך האָט אונדז געראַטעוועט.“

„איך ווייס?“ האָט שטערנבערג נישט געוואוסט וואָס צו זאָגן.

„איך ווייס?“ האָט היים אים איבערגעקרימט, „איצט מעג איך איך שוין

זאָגן, מיר איז די גאַנצע צייט נישט געפעלן אייער שווייגן און אייערע פאַרביסענע ליפן. אין אַ סכנה דאַרף אַ מענטש שרייען, וויינען, בעטן, און אין דער זעלבער צייט זאָגן צו זיך אליין: וועסט עס איבערקומען, וועסט עס מיטן אייבערשטנס הילף גובר זיין. מיט פאַרמאכטע ליפן איז מען בלויז פאַרשטיינערט, און אַ שטיין קען מען בלויז שפאַלטן. איר הערט וואָס איך זאָג אייך, "האַט ער מיטן גאַנצן לייב און לעבן זיך געריסן אויפן קול, "מ'טאָר נישט שווייגן! פאַר גאַט און דערנאָך מיין שרייען און בעטן, —"

"האַט אונדז געראַטעוועט, "האַט אים שטערנבערג צוליב געטאָן און נאַכגעזאָגט.

די זון איז געווען גאַנץ הויך און הייס, אָבער מיט זיי ביידן האָט געוואָרפן אַ ציטערניש און בלויז די שרעק פון בלייבן אין מיטן וועג האָט זיי געטריבן צו שלעפן זיך ווייטער.

אין דאַרף אַרײַן זײַנען זײַ כמעט אַרײַנגעקראַכן אויף אַלע פיר און ממש אַוועקגעפאַלן פאַרן ערשטן פּויערישן הויז. דערזענדיק זיי אַנקומען מיטן וואַלד, איז די פּויערטע אַרויס אַנטקעגן זיי מיט אַ גאַנצן פּומן אין מויל: „אַ לויב צו דיר, האַרעלע מײנער, זע נאָר ווער עס גײט, "האַט זי זיך געצלמט און געפּומנט אין דער גיך, „וואָס מאַכט איר געפּײניקטע? מ'האַט דאָך שוין ליכטלעך געצונדן נאָך אייך. רוט זיך אָפּ אַ ווײלע. כ'זעל שיקן וועמען אַנצוזאָגן די בשורה. אַזאַ בשורה, "האַט זי זיך געדרייט אויף איין אָרט און נישט געוואוסט פון וואָס פּריער אַנצוהײבן, „אַט לויף איך שוין!" האָט זי זיך געוואָלט אַרויסדרייען פון דער אײגענער איבערראַשונג און גאָר צוגעגאַנגען צו זיי און אַנגעטאַפט די צעריסענע מלבושים, ווי זי וואָלט געוואָלט מאַכן זיכער אַז דאָס זײַנען טאַקע זיי, „איר וויסט, מאַרטינען האָבן דאָך די באַלשעוויקעס ערגעץ אַוועקגעפירט. ס'זאָגט אַז זיי האָבן אים דערשאָסן. אַ מצווה אויף אים. אַזאַ שטשור, אײגענע מענטשן איבערגעגעבן אין רוצחײם הענט. איר ווילט אַוודאי אַ טרונק און איך האָב זיך גאָר צערעדט. איך ווייס דען וואָס ס'טוט זיך מיט מיר?" האָט זי זיך ענדלעך געכאַפט און אַרײַנגעלאָפן אין דער כאַטע אַרויסצוברענגען אַ טרונק.

פאַרשמאַכטע, אין האַלבן חלשות, זײַנען זיי בײדע געלעגן אין גראַז און זיך נישט געקענט רירן. זיי האָבן קוים געהערט דאָס שנעלע מאַלן פון דער פּויערטע, ווי מען איז אויפן צווייטן טאַג נאָכן אַנטלויפן פון די פּאַליאַסן אַרויס אויפן וועג זוכן זײער געביין, און ווי די חײמעכע האָט ממש געריסן פאַסן פון זיך, און דײדאַרפס-באַבע האָט געוואַכט איבער איר אַ גאַנצע נאַכט, טאַמער פאַרלירט זי חלילה דאָס קינד, די אומגליקלעכע. און אַז בײלעקע זיצט שוין עטלעכע טעג אין שטאַט צוליב דעם, אפּשר וועט זי זיך דערוויסן עפעס

נייעם. און דא גאר — זיך אליין דערשלאַגן אהיים. „מזלדיקע מענטשן,“ האָט זי זיך נאך אמאָל איבערגעצלמט און זיך געלאָזט לויפן אַנטקעגן היימ קינדער, וואָס זיינען אָן אַן אַטעם אָנגעלאָפן מיטן וועג.

„די מאַמע קומט אויך,“ האָבן זיי דערקענט אין היימס הייבן זיך פון אָרטי וואָס ער וויל וויסן און מער קיין וואָרט נישט געקענט אַרויסברענגען. עס איז ביי אַלעמען אָפגענומען געוואָרן דאָס לשון, בלויז די פויערטע האָט אַרומ געשמייעט אַרום אַלעמען און געפומנט און געמאָלן אויף שנעל, ווי אזוי זי איז אַרויס פון דער כאַטע און ווי זי האָט דערזען צוויי מאָדנע לייט קריכן. „געמיינט ס'זיינען שלעפער, גנבים, און צום סוף גאר זיי. כ'וועל אָנצינדן א ליכטל אין קלויסטער,“ האָט זי זיך אַלץ נישט געקענט באַרואיקן און צוגעד האָלפן זיי אויפשטעלן זיך כּדי אַנטקעגן צו גיין די אַנדערע פון דער משפּחה. „נייט, נייט, דאָס גאַנצע דאָרף וועט זיין אויף מיט אייך.“

און דאָס גאַנצע דאָרף איז טאַקע געווען אויף מיט זיי. מען איז געלאָפן פון אַלע זייטן און געקוקט אויף זיי ווי אויף אַ בייז וואונדער וואָס באַווייזט זיך איינמאָל אין אַ יובל. באַכעס האָבן מיט פרומקייט געלויבט דעם האַר יעזוס פאַר זיינע ניסים, וואָס ער באַווייזט פאַר יעדערנס אויגן, און פאַר האַרטעוועטע פויערישע פנימער האָבן אויסגעדריקט דערשטוינונג און באַ האַלטענע שרעק.

„גאָט אליין נעמט זיך אָן פאַר זיי,“ האָט דער אַלטער אָסיפ אַרומגע טאַנצט צווישן עולם אַ פאַרשמייעטער, „פונעם סאַמע טיילוּס מויל אַרויס, האָט ער זיי אַרויסגעריסן. מענסט געבן באַגנפן פאַרן גאַנצן דאָרף, היימקע.“ האָט ער מיט פרייד געהאַלטן היימען ביי די הענט, „אַט אַ נס ברידערלעך. פון יענער וועלט צוריקגעקומען.“

„גוט געמאַכט, פראַפעסאָר, גוט געמאַכט,“ האָט וואוּרעניוק געשלאָנגען די ווערטער אַרומגענדיק שטערנבערגן.

„פאַמעלעך הריציו,“ האָט זיך שטערנבערג געפראוואוט באַפרייען פון זיינע פעסטע אַרעמס.

„ווייזט אויס, ריכטיק צעהאַרגעט אייך,“ האָט זיך וואוּרעניוק געכאַפט, אַז זיי שטייען קוים אויף די פיס און גענומען אָפטרײבן דעם עולם, „איר וועט נאָך צייט האָבן נאָכצופרעגן זיך וואָס עס הערט זיך אויף יענער וועלט. דער וויל לאָזט זיי זיך אָפרוען אויף דער וועלט,“ האָט ער וויצלענדיק זיך אָפגע שטופט דעם עולם און זיי באַפרייט פונעם געדראַנג.

„ערשט איצט וועט מען קענען אָנהייבן עפעס טאָן, פראַפעסאָר,“ האָט ער זיך נישט געקענט איינהאַלטן און גלייך אָנגעהויבן איבערגעבן שטערני-

בערגן ווי עס האלט איצט מיט די קורסן און דער ביבליאָטעק. די נייע מאַכט וויל העלפן. אבי נאָר דער פראָנט וועט זיך דערווייטערן וועט מען קענען אָנהייבן אַרבעטן ווי סע באַדאַרף צו זיין. "עס וועט זיך דאָ אַ טו טאָן. מ'וועט צעטיילן די ערד, בויען שולן און אפילו אַ טעאַטער, "האָט ער פון גרויס באַגייסטערונג געריבן די הענט, "די ביכער זיינען איצט אַלע אויף איין אָרט שוין, און אין טשוואַרניק וואו עס וואוינט איצט דער מיליטערישער דאָקטאָר און קאָמיסאַר פון דאָרף, קומט מען זיך צונויף אַלע נאַכט און מ'שמועסט. דער פראָפעסאָר וועט דאָך אַוודאי אויך וועלן העלפן."

"זעסט נישט, אַז דער פראָפעסאָר דאַרף אַליין אַביסל הילף, "האָט דער אַלטער אָסיפ, וואָס האָט נאָכגעהונקען נאָך זיי די נאַנצע צייט. אַ ווייז געטאָן וואוּרעניוקן אויפן רויטן שטיק שפּיעכץ וואָס שטערנבערג האָט אויסגע- שפיגן נאָכן אָפּהוסטן שווער און טרוקן.

"לָאָמיר זשע טאַקע גלייך גיין צום דאָקטאָר, "האָט וואוּרעניוק נישט אָפּגעלאָזט, "ס'איז טאַקע ביי אײך אין שטוב. ביילקע איז אין שטאָט און די קינדער זיינען ביי אונדז."

אויף דער שוועל האָט זיי באַגעגנט אַ מיטל יאָריקער מיליטערמאַן מיט אַ פּאַר לַעבעדיק שוואַרצע אויגן און אַ שאַרפע נאָז, וואָס האָט צוגעגעבן עפעס אויסטערלישעס צום אינטעליגענט אויסגעכאַליעטן פנים.

"אַט זיינען זיי דאָ, "האָט וואוּרעניוק אַרויסגעפלאַצט.

"ווי זשע? אַנטלאָפּן?" האָט יענער אַ בליץ געטאָן מיט די אויגן ווי אַן אויספאַרשער, און שטערנבערג איז אויסגעקומען אַז ס'איז גלייכער נישט צו ענטפערן דירעקט, "זיך געראַטעוועט קוים מיט די ביינער, "האָט ער אויס- געפרעסט אַ שמייכל אויפן פאַרמאַטערטן פנים.

"מ'האָט אים ריכטיק צעהאַרגעט, "האָט וואוּרעניוק געגעבן אַנצוהערן דעם דאָקטאָר נאָך וואָס ער איז געקומען, אָבער יענער האָט זיך ווייזט אויס נישט געכאַפט און אויסגעשטרעקט די האַנט צו שטערנבערגן.

"גוט אזוי, חברל, נאָר גוט, מיר דאַרפן יעדן געזונטן און פלינקן חברהמאַן פאַר דער רויטער אַרמיי. צום באַפרייען די וועלט דאַרף מען זייער פיל כוחות, און די וואָס האָבן אַליין געליטן פון דער פריצישער הערשאַפט ווייסן דאָס צום בעסטן. נישט אזוי?"

"דאַרף מען דאָך אים פריער געזונט מאַכן, חברל, "איז אָסיפ אַרויס מיט לשון, "ער שפייט מיט בלוט, חבר דאָקטאָר."

"אזוי גאָר?! וועלן מיר טאַקע דאַרפן אַ קוק טאָן. קיין מעדיצין קען איך

אים סיי ווי נישט געבן. מיר האָבן נישט גענוג פאַר דער אַרמיי אַפילו, נאָר אַ קוק טאָן שאַדט נישט. איר וועט אָבער מוזן מוחל זיין און אַרויסטראָגן זיך אויף אַ וויילע, און מירן זען וואָס די פאַנעם האָבן אָפּגעטאָן צו אַן אונדזעריקן, "האָט ער גוט ברודעריש גערעדט מער צו זיך ווי צו די אַרומיקע, און זיך גענומען פאַרען אַרום דעם פאַציענט.

אַ היפשע וויילע האָט ער זיך אַזוי געפאַרעט און וואויל יונגעריש זיך געוויצלט: „דאָקטאָריי האָט נישט ליב קיין סך אויגן. ס'איז פונקט ווי ליבע, מיין פריינד, "האָט ער אויסגעהערט די לונגען און דאָס האַרץ, באַטאַפט און אויסגעקלונגען די פלייצעס און די זייטן און געציילט דעם פולס און מיט גאַרנישט נישט אַרויסגעוויזן וואָס פאַר אַן איינדרוק עס מאַכט אויף אים, נאָר פלוצים איז ער שטיל געוואָרן. אָפּגעהאַקט אין מיטן אַ ווייץ און בלויו געמורמלט עפעס אונטער דער נאָז. דערנאָך האָט ער אַ זיער געטאָן אַ קללה צווישן די ציין און זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ וויילע מיטן אויער אויף איין פלאַץ. פאַרטיק געוואָרן מיט דעם האָט ער אים לאַנג אָנגעקוקט און זיך גענו- מען איבער אַ ניס אים באַטראַכטן פון אָנהייב אָן. די שוואַרצע אויגן האָבן אומהיימלעך געבלישטשעט און די שאַרפע נאָז האָט אים געלאַנצט פון שווייס און נאָך בולטער געמאַכט דאָס אויסגעאידלטע אינטעליגענטע פנים. ווען ער איז פאַרטיק געוואָרן, האָט ער אַ וויילע געקוקט אויפן פאַציענט ווי ער וואָלט אים דורכגענומען אין גאַנצן און מיט אַן אַנדערן טאָן אָנגע- הויבן אויף יידיש:

„איך מוז אייך זאָגן, יונגעראַמאָן, אַז זיי האָבן אייך צערעכט געמאַכט. ס'איז מיר נאָר אַ חידוש ווי אַזוי איר האָט זיך געקענט דערשלעפן ביז אַהער אין אַזאַ צושטאַנד."

„וואָס מיינט איר דערמיט דאָקטאָר?" האָט שטערנבערג אַ שטאַמל געטאָן. „וואָס איך מיינ? איך מיינ, "האָט דער דאָקטאָר גענומען ציילן די ווערטער זעענדיק דעם איינדרוק וואָס ער האָט געמאַכט אויף שטערנבערגן, „אַז איר דאַרפט אַ סך רוען, גוטע מעדיצין, פעטע שפייז און דאָך—" זיינען די לעצטע ווערטער אים געבליבן שטעקן אין האַלדז.

„וועט עס ערשט נישט העלפן?! "האָט שטערנבערג ווי אַרויסגערויסן ביז אים דעם אורטייל און געווען מאַדנע רואיק, גלייך עס וואָלט זיך נישט גע- האַנדלט וועגן אים אַליין.

„נישט דאָס מיינ איך, "האָט דער דאָקטאָר צוריקגעטראָגן זיין זיכערקייט, „וואָס איך מיינ, חבר, איז בלויו דאָס, אַז אָנגערירט אויף די לונגען וועט איר שוין אַלעמאָל זיין. דאָס זעלבע איז אויך מיטן האַרץ. בפרט, אַז קיין

מעדיצין קען איך אייך נישט געבן, און רוען וועט מען אייך אויך נישט לאָזן. מיר האָבן דאָך אַ גאַנצע וועלט איבערצובויען . . . " איז ער צוריק אַריין אינעם פּריערדיקן נוסח, "און אַלע מוזן צולייגן אַ האַנט, אַפילו די שוואַכע האַנט איז נויטיק."

"איז—, "האָט שטערנבערג עפעס געוואָלט זאָגן און זיך פאַרהאַקט.

"איז אַזוי, "האָט דער דאָקטאָר זיך אויסגעגלייכט און אַריבער צוריק אויף רוסיש, "אַלס דאָקטאָר בין איך אייך מחויב צו העלפֿן מיט וואָס איך קען. קען איך אָבער נאָרנישט טאָן פאַר אייך. קיין מעדיצין האָב איך נישט. עס האָט נישט קיין זינען צו פאַרשרייבן, ווייל איר וועט עס אין שטאַט אויך נישט קריגן. דעם רעזולטאַט פאַרשטייט איר אַליין. אַלס קאָמוניסטן-באַלשעוויקעס האָבן מיר זיך אויסגעלערנט צו קוקן דעם אמת גלייך אין די אויגן אַריין. איז דער אמת, אַז איר וועט זיך מוטשען אַ וויילע און אויסשפּייען די לונגען. זעט איר, אַז עצה קען איך אייך יאָ געבן, "האָט ער אים געקוקט גלייך אין די אויגן אַריין, "פּאָלגט מיך, און טרעט אַריין אין דער רויטער אַרמיי און גייט גלייך אויפן פּראָנט, וועט איר כאַטש וויסן אַז איר שטאַרבט פאַר דער מענטש-הייט . . ."

עס איז געווען הייס און שטיקנד אין צימער און גרויסע שוואַרצע פּליגן האָבן אַרומגעזשומעט פּראַנק און פּריי. איז שטערנבערג געזעסן אַ פּאַרטייעטער און ווי דורך אַ געפֿל געזען ווי דער דאָקטאָר ווישט זיך דעם שווייס און רעדט עפעס אַזוי אויסטערליש, אַז ער קען אים בשום אופן נישט פאַרשטיין. ער הערט דאָכט זיך קלאָרע ווערטער, נאָר ער קען זיי נישט באַנעמען. משמעות, אַז דער דאָקטאָר אַליין טוט זיך אויך אָן אַ כוח און עפנט דאָס מויל מער ווי ער דאַרף, און דאָס גאַנצע פנים זיינס וואָס איז אַזוי אויסגעאיידלט און ווייך ווען ער האַלט דאָס מויל פאַרמאַכט, איז איצט נאָר האַרט און מאָדנע פאַרקרימט אַביסל אויף אַ זייט ווי די שאַרף ביינערדיקע נאָז זיינע. זיין אָפן מויל קומט אים אויס ווי אַן אָפּענער תהום מיט אַ ווייסן פּלויט אַרומ-געצוימט. האָט ער אָפּגעקערט די אויגן און פאַרגליווערט געגלאַנצט דורכן אָפּענעם פענצטער צום גאָרטן צו, וואו דער הויך צעוואַקסענער באָב האָט זיך געוויקלט אויף די גלייכע רייען שטעקנס און זיך געטונקען אין זון. אַ טיפּער צער האָט אים גענאָגט, און געהערט האָט ער בלויז דאָס זשומען פון די פּליגן וואָס איז זיך פאַרגאַנגען אין אַן אימהדיקן יאָמער.

"נאָר נישט פאַרצווייפֿלט, חבר, "האָט ער זיך ענדלעך דערכאַפט ווען דער דאָקטאָר האָט אים אָנגענומען ביי דער האַנט און צוגעפירט צו דער טיר, "די מענטשהייט וועט געדענקען אירע קרבנות. פּאָלגט מיך און גייט גלייך.

אריין צום קאמיסאר און פארשרייבט זיך. איר זענט דאך א באַלשעוויק?
נישט אזוי?!"

"א דאנק!" האָט שטערנבערג קוים אַרויסגעשעפטשעט מיט די פאַר-
טריקנטע ליפּן און געפילט ווי דאָס גאַנצע לייב און לעבן צאַפּלט אין אים.

"זיך קוים דערוואַרט אויף דיר," האָבן אָסיפּ און וואוּרעניוק זיך אַ ריס
געמאַן צו אים און געבליבן שטיין מיט אָפּענע מיילער דערווענדיק ווי ער
שטאַלפּערט עפעס מאָדנע מיט די פיס, ווי ער וואָלט נישט געפילט די ערד
אונטער זיך.

"נעם אים צו זיך," האָט אָסיפּ זיך דער ערשטער געכאַפּט, "ער דאַרף זיך
אַפרוען, גיב אים וואָס מער מילך צו טרינקען און האָניק אויך. נאָר האָניק,
וועט עס פאַרניסן די לעכער און דערנאָך וועט ער אַרויסשטעקן דעם דאָקטאָר
אַ צונג . . . " האָט ער גלייך גענומען הינקען אויף פאַרויס און פלאַפּלען
אַן אַן אָפּשטעל, "אַ סך ווייסן זיי די ווייסע פאַרטעכער, די יאָקטוירים.
אַנומלטן, ווען מײן בראַטאַק האָט אַריינגעכאַפּט די ריכטיקע קלעפּ פונעם
„גאַיאָווע". דעם הינטישן זון, האָט דער דאָקטאָר אים אַרומגעטאַפּט און
געקנאַקט מיט די פינגער און געהייסן רופן דעם גלח. האָב איך זיך אָבער
צו אים אַ נעם געמאַן און געזאָגט: „ברעשעסט ברודערל, ברעשעסט, (בילסט
ווי אַ הונט, האַקסט אַ טשייניק). די בעסטע זאַך איז האָניק. נישט דער גלח
קען העלפּן און נישט דו, נאָר האָניק איז די זאַך. עס פאַרניסט אַלע לעכער."

"זאָל זיין האָניק," האָט וואוּרעניוק איבערגעשלאָגן אָסיפּס מבול רייד
און גענומען שטערנבערג אונטערן אָרעם, "אין הויז ביי מיר, וועט דער
אַלטער מיינער נישט לאָזן, אָבער אין סטאדאלע איז דאָ פּריש היי און גענוג
פלאַץ. אין טשוואַרניק איז דאָך סיי ווי נישטאָ וואו און בילקע איז דאָך
נישטאָ. ס'וועט שוין רעכט זיין פּראָפעסאָר. קיין מילך און האָניק פעלט אונדז
נישט, דו לאָז זיך נאָר נישט אָפּ, עס וועט שוין רעכט זיין."

אַ פאַרטייעטער איז שטערנבערג געלעגן אין טונקעלען שייער און נישט
געוואוסט אויף וועלכער וועלט ער איז. עמיץ האָט זיך געפאַרעט אַרום אים,
איבערגעמאַן און געוואשן, געהאַלטן אין איין אונטעריאָגן ער זאָל טרינקען,
עסן. האָט ער געגעסן און געטרונקען און נישט געפילט קיין שום טעם. עמיץ
האָט גערעדט צו אים, אָבער ער האָט אויף קלאָר נישט געוואוסט וואָס
מ'רעדט. דאַכט זיך, אַז בילקע רעדט צו אים אַ פאַרטרויערטע, אַ צערודערטע.
רעדט ער איר אויס, אַז ס'איז נאָרנישט. זי דאַרף זיך נישט נעמען צום האַרצן.
נאָר איידער ער ווערט פאַרטיק מיט די רייד וואָס קומען אים אָן אזוי שווער,
איז עס נאָר די מאַמע זיינע, אַ נידעריקע, אַן איינגעשרומפּענע מיטן שבתדיקן

שייטל אויפן קאָפּ, און זי טרייסט אים מיט פשוטע רייד: „וואָס ביסטו אזוי דערשראָקן, מיין קינד? ביסט דאָך ערגערס איבערגעקומען. ביסט דאָך געווען אין מויל פונעם לייב און אַרויסגעקומען אַ לעבעדיקער. עס קען דאָך נישט זיין, אז ער האָט דורך געראַטעוועט, כדי דורך צו לאָזן אויסגיין דאָ אין דעם פינצטערן לאַך.“ וויל ער זיך אויפזעצן און עפעס זאָגן, טוט זיך אָבער פּלוצים אַ הון צעגאַנגער אויף אַ קוליע שטרוי און וועקט אים איבער פון דרימל. דערוועט ער אז דאָס טירל פון שיער עפנט זיך אויף און עס קומען אַריין דער טאַטע מיטן עלטערן ברודער. דער ברודער האַלט אַ גמרא אונטערן אָרעם און שמייכלט: זע נאָר ווי דו שלאָפסט נאָך אזוי שפעט. מיר האָבן שוין לאַנג געדאַרפט זיין אין בית-המדרש. עס וועט שוין באַלד אָנהייבן טאָגן.“

ווייסט ער אויף געוויס, אז דער ברודער לעבט שוין נישט, און פון דעסטוועגן וואונדערט עס אים נישט פאַר וואָס ער גייט מיטן טאַטן אין בית-המדרש אַריין. „אָט באַלד וועל איך זיך אויפהייבן. מ'דאַרף דאָך לערנען. וואָס דען?“ הייבט ער זיך אויף און פאַרענטפערט זיך, „כ'האָב זיך פאַרשלאָפן.“

„כ'האָב געמיינט, אז דו האָסט פאַרגעסן,“ הערט ער דעם טאַטנס קול מיט ציטער, „האָסט דאָך זיך משנה שם געווען, האָב איך געמיינט, אז האָסט חלילה פאַרגעסן דאָס לערנען אויך. אָבער געלויבט צו גאָט, ביסט געבליבן דער זעלבער. מ'האָט דורך אַביסל געשלאָגן,“ העלפט אים דער טאַטע אויפהייבן זיך, „ס'איז אָבער מיט חסד. אים האָבן זיי ערגערס געטאָן,“ ווייזט ער אים מיט אַלע גלידער אויפן ברודערס שטערן, „און זעסט, עס האָט זיך ברוך השם פאַרהיילט. זאָרג נישט. אוודאי בלייבט אַ צייכן, וואָס זשע האָסטו געוואָלט, אז אַ מענטש זאָל קוקן דעם טויט אין די אויגן אַריין און עס זאָל נישט בלייבן קיין צייכן? מילא, וועסטו זיך טראָגן מיטן צייכן. דאַרפסט אָבער גאָרנישט דערציילן, הערסט — גאָרנישט טאַקע. בלוז פלוידערזעק רעדן הויכע רייד און טראָגן זיך אַרום מיט גאַנצע פעק מעשות צו דערציילן.“

פונעם טאַטנס רייד, ווערט אים עפעס לייכטער און לינדער אויפן האַרץ. ער קען דאָך זיך שוין אין גאַנצן אויפשטעלן. ער זעט דאָך אַפילו קלאָר: דעם טאַטנס באַרד איז שוין אין גאַנצן גראָ. ער איז עפעס מאַגערער און העכער געוואָרן, נאָר דאָס קול איז נאָך אַלץ דאָס זעלבע. ער וואָלט זיך וועלן צוטוילען צו אים ווי אַמאָל אין אַ ווינטערנדיקן פאַרטאָג גייענדיק אין בית המדרש אַריין, נאָר ער שעמט זיך עפעס. ער מוז זיך אָבער אויסרעדן דאָס האַרץ פאַר אים. ער מוז אים דערציילן וואָס דער דאָקטאָר האָט אים געזאָגט, אָבער איידער ער עפנט דאָס מויל, צעשמייכלט זיך דער טאַטע מיט דער

נאנצער גראָער באָרד: „געהערט שוין, מיין קינד, געהערט, די מענטשהייט וועט געדענקען אירע קרבנות.“

„אורדי וועט זי געדענקען,“ הערט ער דעם ברודער נאָכזאָגן דעם טאָטנס רייד, „נאָר וויפל קרבנות דאַרף דאָס איין משפּחה געבן אויף צו געדענקען?“ ביטערט זיין קול און צעטראָגט זיך אַרום און אַרום און פאַרשווינדט צוזאַמען מיטן טאָטנס שמייכלענדיקע גראָע באָרד. איבער אים שטייט נאָר דער דאָקטאָר און ווינקט מיט דער אויסגעבויענער נאָז: „נו, מאַכט זיך נישט נאַריש, חבר, איר שטאַרבט נאָך נישט אַזוי גיך. אַפילו די שוואַכסטע האַנט קאָן עפעס אויפּטאָן . . .“

אַריבער אַ וואָך איז ער אַזוי געלעגן ווי אין אַ הינערפּלעט, און ווען ער איז געקומען צו זיך אין מיטן נאַכט און זיך גענומען אויפשטעלן, האָט ער איבערגעשראַקן די הינער וואָס זיינען געווען אויסגעזעצט אויף די קוליעס שטרוי איבער זיין קאַפּ. זיי האָבן זיך אַ לאָז געטאָן מיט אַ גאַנעריי און אַ פּלאַטער איבערן שיער און פאַרטריבן די גאַנצע פאַרטייעטיקייט פון אים. האָט ער זיך האַסטיק אַ רים געטאָן פון געלעגער און אַרום אין דרויסן. עס איז געווען שטיל אַרום און אימהדיק. אַ טיפע מרה־שהורה האָט גרויליק געהויערט איבער די שטרויענע דעכער. אַ רגע כלוּז איז ער געווען ווי צעטומלט און נישט געוואוסט וואָס צו טאָן וויטער, באַלד אָבער האָט ער אָנגעהויבן שפּאַנען מיטן וועג וואָס פירט צום הויף. עס איז קיינער נישט געווען אַרום און דאָך האָט זיך אים געדאַכט אַז איבער אים הויערט אויך ווער און קוקט אים נאָך און היט זיינע טריט. אַ קעלט האָט אים דורכגענומען, האָט ער אויפגעשטעלט דעם קאָלנער פונעם רעקל און זיך נאָך מער גענומען איילן. עפעס האָט אים געטריבן, געיאָגט צו שפּאַנען אַלעמאָל האַסטיקער און האַסטיקער ווי ער וואָלט זיך ערגעצוואו געאיילט און האָט מורא נישט צו פאַרשפּעטיקן. עס האָט אים אָנגעהויבן פאַרפעלן אָטעם. ער האָט אָבער אַלץ געשפּרייזט. אָט איז ער שוין נאָכן דאָרפישן בית־עולם, דורכגעשניטן די אויסגעליידיקטע באַראַקן און הויפישע שטאַלן, און ממש צוגעפאַלן צום פלוּיט פאַר דער קאַנטאר וואו ער איז מיט אַ וואָך צוריק געשטאַנען און מיט פאַרמאַכטע אויגן געזען די שוואַרצע לעכער פון די אָנגעשטעלטע ביקסן ווי אָפּענע תּהומען. ווי קלאָר ער זעט עס איצט נאָך אַמאָל, נאָר איצט זיינען זיינע אויגן אָפּן און ער קלאַמערט זיך צום פלוּיט ווי ער וואָלט מיט די אייגענע הענט געוואָלט אָנטאַפּן דעם ווייטיקדיקן גליווער וואָס ער האָט דאָ געלאָזן. אָט אַ דאָ איז ער געשטאַנען. לעבן אים חיים, זיין כליפּען ציטערט נאָך, דאַכט זיך דאָ אַרום. און אַנטקעגן זיי, מיט די פּלייצעס צו דער אונטער־גייענדיקער זון — די אויסגעשטרעקטע הענט פון די סאָלדאַטן. „פאַר וואָס

זשע האָבן זיי טאַקע נישט געשאָסן? ווער האָט זיי אָפּגעהאַלטן און צוליב וואָס?" האָט ער מיט גרויסע אויגן פון וואונדער געגלאצט צו דער רויטער לבנה. גלייך ווי ער וואָלט דערווארט, אז פון דאָרט זאָל קומען דער ענטפּער, וואָס זאָל אים באַשיידן דער זינען פון דעם אַלעס וואָס ער האָט איבער-געלעבט און האָט אים צוריקגעפירט ביז אַהער.

„וואָס טו איך דאָ?" האָט עס אין אים שטום געברויזט, „און וואָס הייבט מען דאָ אָן צו טאָן?" האָבן זיך אַלץ מער אויסגעקלאָרט די געדאַנקען ביי אים, און דאָס פּלאַטערנדיקע האַרץ האָט זיך געהויבן מיט אומרו. אָט טוט אים שוין גאַרנישט וויי, נאָר אין די אויגן און יעדן אָדערל פון זיין לייב פילט ער דעם דאָקטאָרס אורטייל. „צו וואָס זשע האָט ער געדאַרפּט ניצול ווערן? טאַקע, פאַר וואָס?" האָט עס זיך אַרויסגעריסן פון אים נישט פילנדיק אַפילו, אז ער זאָגט עס אַרויס. נאָר דערהערנדיק זיין אייגן קול, איז ווי אַ הייטל אים אַראָפּגעפאַלן פון די אויגן און ער האָט מיט אַמאָל דערזען אַ שטערן אויפ-בלישטשען פון מיטן דער מרה-שחורדיקער גרעלִקייט אַרויס. „דער מאָרגן-שטערן" האָט ער אַ פאַרנאַפּטער אַ שעפּטש געטאָן און דורכגענומען געוואָרן מיט אַ מאָדנעם ציטער אין גאַנצן לייב. עס איז געווען ווי דער מאָרגנשטערן בלישטשעט נאָר פאַר אים אַליין און פּלאַטערט נאָר ווי זיין אייגן האַרץ. און ער פאַרשטייט יעדן וואונק פון זיין פינקלען און באַנעמט דורך און דורך דעם ציטער פון דעם איינזאַמען בלישטשנדיקן שטערן לעבן דער רויטער סוף הודשדיקער לבנה. עס איז געשען אזוי פּלוצים, אז ער האָט זיך נישט געקענט אָפּגעבן קיין חשבון וואָס עס קומט פאַר מיט אים. ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויפן גראָז, און אין אים האָבן גענומען זינגען די ווערטער און דער ניגון פון דער פרימאָרגן תפילה, וואָס ער האָט נאָך גאָר אַמאָל אַמאָל געהערט פונעם זיידן דעם חזן: „אודה לאַל שוכן מרומים" — „ברן יחד כוכבי בוקר" — האָט ער ווי אין אַ טראַנס געהערט דאָס האַרציקע קול פון דעם הויכן אויסגעמאַגערטן זיידן. „הערסט, יצחקל, ברן יחד כוכבי בוקר. זינג מיט, לאָז זיך נישט אָפּ, אודה לאַל שוכן מרומים. . .". האָט ער גע-זונגען און זיך איינגעהערט צום זיידנס קול, און זיין שווער געמיט האָט זיך אָפּגעטאָן פון אים. דער ניגון מיטן זיידנס ציטערדיק קול האָבן אים געליי-טערט און וואַרעמע טרערן האָבן גענומען וואַשן זיין פנים צוזאַמען מיטן טוי וואָס האָט גענידערט אויף אַלץ אַנטקעגן די ערשטע ראָזע פּאַסן ליכט פון דער אויפגייענדיקער זון.

אויפגעשטאַנען פון אָרט איז ער אַ באַרואיקטער, מיט געזאַנג אין אַלע אַכרים.

„וואו ביסטו דאָס אַהינגעקומען, פּראָפּעסאָר?״ האָט אים וואוּרעניוק באַגעגענט נישט ווייט פּונעם טשוואַרניק, „איך האָב זיך שטאַרק דערשראָקן.“

„אַ דאַנק, הריציו, אַ שיינעם דאַנק,״ האָט שטערנבערג געדריקט וואוּרעניוקס האַנט, „איך וועל זיך לאָזן אין שטאַט אַריין.“

„גערעכט, אוודאי גערעכט, איך האָב שוין אויך אזוי געטראַכט. אין שטאַט זיינען דאָ דאָקטוירים. עס איז דיר אוודאי גאַרנישט, נאָר אַ דאָקטאָר דאַרף מען פרעגן,״ האָט ער אים געטרייסט און געשטאַרקט, „וועסט אָבער דאַרפן צוריקקומען אַהער. מיר דאַרפן דאָ אַ סך אַזעלכע ווי דו. ווייסט דאָך,״ האָט ער געשלאָנגען די ווערטער ווי זיין שטייגער איז ווען ער איז מיט עפּעס זייער שטאַרק צופּרידן, „מיר וועלן ערשט איצט אַ לעב טאָן. אויפשטעלן אַ ביב-ליאָטעק, אַ שולע, עס וועט זיך ערשט אָנהייבן אַ לעבן. די יינגלעך וועלן צוריקקומען, די ערד וועט מען צעטיילן. מ'וועט אַרבעטן פאַר זיך און נישט פאַר פרעמדע אָנשיקענישן דאַרט. וועסטו זיין מיט אונדז ווי אַן אייגענער. ביסט מיר אייגענבאַקן אין האַרצן,״ איז ער זיך אַזש צעגאַנגען פון נאָענט-קייט, „אזוי דו, אזוי בייַלעך און די קינדער. אפילו חיים מיט די אַנדערע אויך. ביי מיר זענט איר אַלע אייגענע. געבידעוועט ווי מיר, דאַרפט איר אויך קריגן דאָס וואָס מיר. וועסטו זען, פּראָפּעסאָר, וואָס פאַר אַ לעבן עס וועט ביי אונדז זיין. די פעטלורישע הינט, וועלן מיר אויסרוימען ווי די שטשורעס. אַ ניי לעבן, זאָג איך דיר, וועט זיך אָנהייבן, אַ ניי לעבן,״ האָט ער זיך אַזש פאַרכליניעט אין די רייד און אים ברודערלעך אַרומגענומען, „האָסט געדאַרפט זיין לעצטן זונטיק ביי דער פאַרזאַמלונג און הערן וואָס דער קאָמיסאַר האָט געזאָגט. דער עולם האָט זיך אַזש געקושט פאַר פּרייד. פאַר וואָס זשע שווייגסטו אזוי?״ האָט ער זיך פּלוצים געכאַפט, אַז שטערנבערג האָט נאָך קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט, „בין איך נישט גערעכט? אַז דער פּויער איז געווען אַרעם, האָט אים יעדער פעטלורישער הונט געקענט אָנרייצן. איצט אָבער איז דאָך אַלץ אונדזערס. און די שטאַטישע זאָגט מען, וועט מען אויך אַנדערש אַוועקשטעלן. אונדזערע וועלן שוין דאַרט אויך עפּעס גוטס צו-טראַכטן. נישט געזאָרגט, פּראָפּעסאָר, דו ווער נאָר געזונט, וועט שוין אַלץ זיין רעכט. קום!“ האָט ער אים אַ שלעפּ געמאַן צום טשוואַרניק.

„זיי ווייסן אַ קרענק, זייערע דאָקטוירים,״ האָט בייַלעך זיי באַגעגענט מיט אַ פּול מויל מיט פּרייד, „ער זעט דאָך אויס בעסער, איך זאָל אזוי לעבן. דאָס האָט אים דיין סטאַדאַלע געהאַלפן, הריציו.“

„אַז די קויל האָט אים שוין נישט גענומען, וועט ער דאָס אויך איבער-קומען,״ האָט וואוּרעניוק מיט דער זעלבער פּרייד זיך צוריקגעוויצלט, „עס איז

נאָר נישט גוט וואָס ער שווייגט אזוי פיל. אָן אַנדערער אויף זיין אָרט וואָלט
אזוי פיל געהאַט צו דערציילן. ער איז דאָך צוריקגעקומען פון יענער וועלט."
"טאַקע דערפאַר, הריציו, "האָט שטערנבערג האַלב אין ערנסט און האַלב
אין שפּאַס אים געענטפערט, "פון יענער זייט קומט מען צוריק מיט צעבראָך
כענע ביינער און פאַרשלאָסענע ליפּן."

"פון היץ האָסטו געהאַלטן אין איין זינגען, פּראָפּעסאָר, און גערעדט
פאַר פּייער און פאַר וואַסער."

"נו, דו זאָג נאָר נישט אויס פון חדר, "האָט זיך ביילקע אַריינגעמישט,
"און צי אים נישט ביי דער צונג. ווען מען וועט דאַרפן, וועט ער שוין
אַליין רעדן. דו זאָג מיר בעסער פאַר וואָס זענט איר עפעס אויפגעשטאַנען
אזוי פרי?"

"אזוי פרי?" האָט וואוּרעניוק מכלומרשט זיך געבייזערט, "איך זוך
אים שוין אַרום פון פאַרטאַג אָן. איך גיי אַרויסלאָזן די בהמות, זע איך אַז די
סטאַדאַלע איז ליידיק. עס איז מיר אַזש קאַלט געוואָרן. ערשט נעכטן אָונט
האָט ער נאָך געגליט ווי אַן אויוון און געריטשעט פון שלאָף ווי אַ געקוילעטער
אַקס, און דאָ נישטאָ אים. לויף איך אין איין אַטעם אים זוכן. אפּשר וועט ער
דיר זאָגן וואו ער איז געווען? כ'מין אַז מ'דאַרף אים נאָר אוועקפירן אין
שטאַט אַריין."

"און ווען קומט איר צוריק?" האָט ביילקע גלייך פאַרשטאַנען, אַז עס
איז שוין אַן אָפּגערעדטע זאַך ביי זיי ביידן.

"איך ווייס? ס'איז געווענדט, "האָט שטערנבערג געשטאַמלט און נישט
געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

"וואָס איז דאָ צו ווייסן?" האָט ביילקע נישט אָפּגעלאָזט, "מיר ווילן
אייך דאָ האָבן און איר דאַרפט צוריקקומען אַהער וואָס שנעלער. סידן איר
ווילט זיך דערשלאָגן אַהיים."

"וואָס פאַר אַ היים?" האָט וואוּרעניוק אַ שלונג געטאָן די ווערטער, "מיר
דאַרפן אים דאָ האָבן, איז דאָ זיין היים. ער דאַרף דאָך אָבער אַביסל געלט,
ביילקע, "האָט ער היימישעלעך אַריינגעוואָרפן אַ וואָרט און זיך זייטיק צוגע-
קוקט וואָס פאַר אַן אייגנרוק דאָס וועט מאַכן.

"געלט? אוודאי, עס קומט דאָך אים פאַרן גאַנצן זמן. אָבער איר קריגט
ביי מיר נאָר אַ טייל, "האָט זי לאַכנדיק צוגעטראָגן שטערנבערג אַ גלאָז
וואַרעמע מיַך, "וועל איך זיין זיכער, אַז איר וועט צוריקקומען."

"איז גוט, "האָט זיך וואוּרעניוק געריבן די הענט פון צופרידנקייט, "און

איך וועל א לויף טאָן ברענגען אביסל פרוכט מיטצונעמען. אין שטאָט קריגט מען עס דאָך נישט, נאָר צי נאָר נישט אָפּ אָן א זיי געזונט, "איז ער שנעל אַרויס פון הויז און איבערגעלאָזט נאָך זיך דעם געשמאַקן ריח פון גוט-ברודערישער פריינדשאַפט.

כז

אין שטאָט אַרײַן איז אָבער שטערנבערג נישט געגאַנגען, ווייל ווען זיי זיינען צוגעקומען צום בריקל ביים עק פון דאָרף, איז חיים זיי אַנטקעגנ-געקומען מיט א ליידיקן זאָק אונטערן אָרעם און מיט אימה איבערגעגעבן, אַז אין שטעטל טוט זיך חושך. מ'שמועסט, אַז די רויטע טרעטן אָפּ און אַז אין די אַרומיקע וועלדער האָבן זיך שוין באַוווּיזן פעטליורישע באַנדעס. זיי פאַלן אָן אויף איינציקע דערפער און שטעטלעך און מאַכן אַ חורבן.

"און מ'טוט נאָרנישט צו דעם?" האָט וואוּרעניק אַן אויפגעקאָכטער זיך אַ שטעל געטאָן קעגן חיימען.

"וואָס זאָל מען טאָן?" האָט חיים פאַרבאָכן די הענט, "ווער עס קען, אַנטלויפט טיפער קיין רוסלאַנד און ווער עס קען נישט, — האַלט די נשמה אין דער האַנט. איך האָב נאָר געציטערט צי כ'וועל כאַטש אָנציען אַהיים אין צייט."

"אַזוי שלעכט האַלט עס שוין?" האָבן ביידע מיט אַמאָל אַרויסגעפלאַצט.

"געכטן פאַרנאָכט האָט מען שוין קיינעם נישט געלאָזט אַריבערן, כ'וג."

מ'שמועסט אַז די בריק איז שוין געמינעוועט.

"און ביי אונדז ווייסט מען דאָך נאָך נאָרנישט."

"וועט מען זיך דערוויסן," האָט חיים סתם אַזוי זיך אַ שטאַמל געטאָן און אין האַרצן ביי אַלע דריי, האָט זיך עפעס פלוצים אָפגעריסן, ווייל אין דער רגע האָט אַן אָפּהילך פון אַ ווייטן דונערן זיך קלאָר דערהערט. אינסטינקטיוו האָבן זיי אַ הייב געטאָן זייערע אויגן צום הימל און געזען אים אַ לויטערן, אַ קלאָרן מיט אַ פלאַקערנדיקער פרישער זון.

"צום טיילויל מיט אַלץ מיט אַנאַנדער," האָט וואוּרעניק אַ קריץ געטאָן

מיט די ציין, "אַזעלכע קאַנאַליעס!"

שווייגנדיק האָבן זיי זיך צוריקגעקערט אין דאָרף אַרײַן. און מאַדנע, ערשט אויבט האָבן זיי באַמערקט אַז דער אָפטייל סאָלאַטן, וואָס האָט זיך לעצטנס אויפגעהאַלטן אין די פריצישע שטאַלן, איז מער נישטאָ און דער נאַנצער

הויף מיט די פאָר סאַלדאַטן וואָס דרייען זיך דאָרט אַרום איז אָנגעלאָרן מיט אַ מוראדיקער שטילקייט.

פאַרנאַכט צו האָט דער שטורעם אויסגעבראַכן. ווי אַ וויכער האָבן רייטער אָפטיילן זיך געיאָגט איינער אַריבער דעם אַנדערן מיטן טראַקט און געלאָזן נאָך זיך בלוזט געדיכטע וואַלקנס שטויב. אינעם שטויב זיינען אויך פאַרשוואַנדן די לעצטע וואַכן אויפן הויף און דער הימל האָט רויט געגליט פון אַלע זייטן. די ווענט פון טשוואַרניק האָבן געציטערט ווי עמיץ וואַלט געטרייסלט די גאַנצע ערד אַרום.

דער אוקרייאנישער שכן פון יענער זייט טשוואַרניק, איז פון ערגעצוואו געקומען צוליפן אַן אָנגעמורעטער, אַ צעיאַכמערטער, זיך שטיל געשושקעט מיטן ווייב און באַלד אַרויסגעהאנגען איבער זיין טיר דאָס בילד פון דער הייליקער מאַמע. אָפגעטאַן, האָט ער פאַרמאַכט די טיר מיט אַ טראַסק נישט קוקנדיק אַפילו אין דער זייט פון די יידישע שכנים, וועלכע זיינען געשטאַנען פאַרן הויז צונויפגעדריקט ווי אַ סטאדע שעפסן אין אַ בייזן געווייטער.

„מיר האָמיר אַ גרויסן גאַט אין הימל,“ האָט די היימעכע זיך פלוצים צעיאַמערט און זיך אַ וואַקל געטאַן מיט אַ משונהדיקן קוויטש, „רופט די מאַרטאַכע! איך וועל זי דאַרפן האָבן . . .“

אַ גאַנצע נאַכט, האָט דער דרויסן געדונערט און אויפגעריסן די פינצטער־ניש מיט בליציקן פייער און אין שטוב וואו אַלע זיינען געלעגן צונויפגעקנוילט, האָט געהויערט אַ שטומע שטילקייט וואָס האָט געגליווערט דאָס בלוט אין די אָדערן. פון דער אַנדערער זייט וואַנט, האָט צייטנווייז זיך אַ ריס געטאַן אַן אָפגעהאַקטער קוויטש פון דער געוויינערין, וואָס האָט געשטאַכן און געקילט אַלע גלידער מיט שוידער און גרויל. פאַרטאַג צו, איז מיט אַמאָל שטיל געוואָרן. הענער האָבן זיך צעקרייט אין די שטאַלן, און פון יענער זייט וואַנט — האָט אַ לעצטער געשריי זיך אַ טראַג געטאַן און פאַרשטילט געוואָרן מיט אַמאָל פון אַ צאַפּלדיקן רייסן זיך אויף אַלע כלים פון אַ נפש, וואָס איז נאָר וואָס געפאַלן אויף דער וועלט.

אין אַ וויילע אַרום, האָט די טיר פון שטוב זיך אויפגעפראַלט. אַ פאַס גרויע ליכט האָט זיך געגעבן אַ צעלייג איבערן שטוביקן גליווער מיט פרישער לופט פון קילן דרויסן און צופרידענעם באַבישן קול פון דער הייב־אַם, „ווען גאַט גיט, איז די ריכטיקע צייט. אַ מזלדיקער בחורעץ. צוזאַמען מיטן מאַרגנ־שטערן האָט ער אַ זונג געטאַן.“ האָט זי זיך געווישט די הענט אינעם פאַר־בלוטיקטן פאַרטעד. „איך הלש אַ טרונק“ איז זי ממש צוגעפאַלן צום עמער און גענומען זשליאַקען פאַסמאַקעווענדיק זיך מיט גרויס הנאה, „גאַטס גאָב,“

האָט זי געבאבלט פון עמער אַרויס און דאָס וואַסער איז איר צוריקגערוגען פון ביידע ווינקלען מויל אין גלייכע רינעלעך, „גאָטס גאָב איז די ברכה אַליין. קומט אין צייט ווי דער אָקס צום זשלויב.“

זי האָט זיך נאָך עפעס געקליבן צו זאָגן ווי איר שטייגער איז מיט אַ משל און אַ מאָראַל, זי האָט זיך שוין אַפילו געהאַט אָפגעווישט די ליפן און דאָס פנים מיטן פאַרטעך און אויסגענלייכט די רויטע פאַטשיילע אויפן קאַפּ, האָט זיך מיט אַמאָל דאָס גאַנצע הויז אַ וויג געטאָן, און דאָ גאָר נישט ווייט, דאַכט זיך, טאַקע אין גאָרטן פאַרן הויז, האָט עפעס שווערס אַ פאַל געטאָן מיט אַ גרילץ און גענומען שיטן פון זיך מיט פּריסיק און הייסן אָטעם. דער צאַפּל-דיקער אויפגעשריי פון גאַנצן הויז האָט פאַרשלאָנגען דעם אויפרייס, דעם בראַזג פון די צעפלאַצטע שויבן וואָס האָט פאַרהילכט און פאַרדעקט דעם אויפגע-שריי, און מאַרטאַכע, די באַבע, איז אַ פאַל געטאָן אויף דער ערד מיטן פנים אַראָפּ ווי אַן אונטערגעהאַקטע און שלוקערץ געטאָן מיט בהלה: „אַ טראַשטשאַ איד מאַטערי“ (אַ בראַך צו זייער מאַמען), און געבליבן ליגן ווי אַ קוליע שטרוי.

ווען מען האָט זי אויפגעהויבן איז זי שוין געווען טויט, און פון מויל און פון דער צעקוועטשטער נאָז זיינען גערונען שטראַמלעך וואַרעם בלוט.

„אָט האַסטו דיר, גאָטס גאָב,“ האָט מאַרי ליבע זיך געשיילט דאָס פנים מיט די נעגל ריטשענדיק אויפן קול הייזעריק און גרוי, און די שטומע יתומימ-לעך האָבן זיך אַ לאָז געטאָן נאָך איר מיט אַ בלעקעכצן פון געבונדענע שעפּסן פאַר דער שחיטה.

„דאָס דאָרף ברענט!“ האָט עמיץ אַריינגעשריגן פון דרויסן און דער קנויל מענטשן האָט זיך אַ וואַלגער געטאָן אַרויס פון שטוב. דער דרויסן איז געווען פול מיט רויך, און פלאַמען רויטע צונגען האָבן זיך געצויגן און געשטרעקט צום הימל און צו דער אויפגייענדיקער זון. פון דאָרף איז אויפגעגאַנגען אַן אימהדיק געשריי און יללה.

מיטן וועג לעבן וואַלד און מיט די לאַנקעס האָבן זיך אין אוילעניש צוריק-געצויגן די לעצטע רעשטלעך פון דער צעקלאַפּטער אַרמיי. צום ערשטן האָט מען נאָך געזען די געדיכטע קאַלאַגעס רוקן זיך צוריק ווי אַ באַוועגלעכע וואַנט, וואָס ווייטער אָבער זיינען די שורות געוואָרן שיטערער, און ווען די קוילן זיינען געפלוויגן אַריבער זיי האָבן זיי זיך געבויגן און געפאַלן ווי זאַנגען אין ווינט. דערנאָך איז שטיל געוואָרן און פּוסט אַרום, בלוז לינגנדיק אויסגע-צויגן אויף דער ערד האָט מען געקענט דערשפירן אַז ערנעץ וואו טופען פּערדישע קאַפּיטעס, קלאַפּן רעדער אין געאייילעניש, און קוים מיטן אויער צו

דער כאפן איז פון ווייט אויפגעגאנגען א הילפלאז קרעכצן פון שווער פאר-
וואונדעטע.

פארנאכט צו האבן זיך באוויזן די ערשטע אפטיילן פון דער פוילישער
ארמיי. צום ערשטן זיינען אָנגעלאָפן רייטער מיט אָנגעשטעלטע מאַשין-געווער
אויף די פערדס רוקנס און פאַרשוואַנדן מיטן וועג צום וואַלד. דערנאָך
האָבן זיך פון אַלע זייטן אַ שאַט געטאָן פּוסנייער צוזאַמען מיט אַלערליי
געשפּאַנען און וואַגנס. עס איז געשטאַנען אַ כּסדרדיקער טומל און געמיש
פון געשרייען און אָפּגעהאַקטע באַפּעלן. די שרפּה איז דאָרף איז שוין געווען
פאַרלאָשן, נאָר דער רויך האָט אַ גאַנצע נאַכט געשטיקט און געקרעלט אין
האַלדז.

אויפן טשוואַרניק זיינען אַלע געווען צונויפגעדריקט אין בילקעס שטוב.
אין דער פינצטער איז מען געלעגן און געגליווערט פון פּחד פון יעדן זיך דער-
געענטערנדיקן טראַט צו דער דרויסנדיקער טיר. שטערנבערג איז געזעסן
צווישן אַלעמען און געפּיבערט. עס איז אַלץ געשען אַזוי פּלוצים, אַז ער האָט
נישט געקענט באַנעמען וואָס עס טוט זיך אַרום אים. עס איז אים אויסגע-
קומען אַז ער געפּינט זיך נאָך ערגעץ אין דער פינצטערער קאמער אַן אַרעם-
טירטער. אַט אַט וועט זיך די אייזערנע טיר עפּענען און מען וועט אים ווידער
נעמען אויפן פאַרהער. ערשט פאַרטאָג צו, האָט ווער אויפגעריסן די טיר
מיט אימפעט און אַריינגעשריגן מיט אַ הייזעריקער שטימע: „אַלע מענער
זאָלן גלייך אַרויסגיין!“

כאַטש די שטימע האָט נישט אָנגעזאָגט קיין גוטס, האָבן דאָך אַלע זיך
דערפּילט דערלייכטערט וואָס מען האָט ענדלעך זיך דערמאָנט אין זיי. מען
האָט זיך אַ הייב געטאָן פון די ערטער נישט אַרויסרעדנדיק קיין וואָרט.
בלויז די קינדער האָבן זיך געקלאַמערט אין די דערוואַקסענע און אַרויסגע-
פּלאַצט אין אַ געוויין.

אויפן טראַקט פאַרן טשוואַרניק איז געשטאַנען צונויפגעדריקט אַ בינטל
פּויערים אַרומגערינגלט פון אַ רייטער אָפּטיילונג.

„יידן!“ האָט עמיז אַ קרייז געטאָן מיט די ציין, ווען די פּאָר מאַנסבילן
פון טשוואַרניק זיינען צוגעקומען צום בינטל.

„און אַז יידן, איז וואָס?“ האָט אַן אַנדערער רייטער אַ קוויטש געטאָן,
„דאַכט זיך, אַז איך בין אין דער אַרמיי גלייך ווי דו.“

„אין דער רייטער אַרמיי זיינען דאָ נאָך מער,“ האָט יענער זיך אַ לאָז
געטאָן צו די יידן און אַ פאַרוואַרף געטאָן דאָס רייט-בייטש אַיבער זייערע
קעפּ, „אַלע יידן זיינען באַלשעוויקעס!“

„אָבער נישט אַלע לעניאַנערן שלאָגן נישט־באַוואָפּנטע און אומשולדיקע מענטשן,“ האָט דער עלטסטער זייערער אַ כאַפּ געטאָן דאָס בייטש פון דעם שלעגערס האַנט, „מיר האָבן איצט וויכטיקערע זאַכן צו טאָן. דער באַפעל איז נישט צו טשעפּען קיינעם פון דער פּויערישער באַפעלקערונג,“ האָט ער ספּעציעל אויפגעהויבן די שטימע און אַריבערגעגאַנגען אויף אוקרייניש, „סײַדן אַזעלכע וואָס האָבן מיטגעאַרבעט מיטן שונא . . . מיט זיי וועט זיך שוין די פּאָליציי פּאַרנעמען. דאָס געהער נישט צו דער אַרמיי.“ האָט ער זיך אַ יאָג געטאָן מיטן פּערדל אַרום דעם בינטל צעשראָקענע פּויערים און אַ געשריי געטאָן: „מאַרש צום וואַלד!“

אַ גאַנצן טאָג האָבן זיי געגראָבן טיפע גריבער איבערשניידנדיק די וועגן וואָס פירן אין וואַלד אַרײַן און פּאַרנאַכט צו האָבן זיך די וואַכן געביטן און געהייסן פּאַרשיטן די גריבער. די פּויערים האָבן שטילערהייט געוואַרטשעט, נאָר געטאָן וואָס מען האָט געהייסן.

„די „באָרוועסע“ וועלן שוין דאָ אַרום נישט קומען,“ האָבן די וואַכן געחזקט, „מ'האָט זיי גוט צעקראַצט די פּאַדעשוועס, קריכן זיי אויף די קני איצט, הי, הי!“

„איי האָט מען זיי אַ שמיים געטאָן, אַז זיי וועלן שוין פּאַרזאָגן זייערע אור אייניקלעך צו פּאַרטשעפּען זיך מיט אונדז!“ האָבן די סאָלדאַטן אַרומגע־שמויעט צווישן די פּויערים און זיי געקוקט אין די אויגן אַרײַן.

מיט אַמאָל איז עס איינעם פון זיי נמאס געוואָרן און ער האָט זיך אַ לאָז געטאָן צום אָרט וואו די יידן האָבן שטום געהויבן די לאַפּעטעס און געוואַרפן די ערד אין גרוב אַרײַן.

„איר'ט שוין האָבן גענוג געשפּילט זיך זשירדיקלעך. דאָס געברעכעניש וועט דאָך נאָך אייך אַרוסקריכן, ווי ביי די פּאַרשיווצעס דאָרט אין שטעטל,“ האָט ער גלעטנדיק די שפיציקע וואַנצעס געהזקט מיט אַ פּול מויל מיט ציין, ווי ער וואַלט זיך געגרייט אין עפעס איינצובייסן זיך, „דאָס יונגוואַרג איז מיטן רויטן טייוויל אַוועק און דאָס אַלטוואַרג קוים וואָס עס רירט זיך, דאָס געברע־כעניש קריכט זיי אַרויס. האָבן מיר דאָס געהאַט אַ העצע מיט זיי: „אוי ווי מאַמעלע!“ האָט ער צעוואַרעמענדיק זיך אַ כאַפּ געטאָן דעם לאַנגען משה ביי דער באָרד און אַלע אַרום האָבן אַרויסגעשאָסן מיט אַ פּריילעך געלעכטער. „זאָל ער טאַנצען די זשאַבע!“ איז וועמען איינגעפּאַלן אַ שפּיל טאָן זיך.

„מען דאַרף דאָך מיט עפעס באַצאָלן די פיינע באַלעבאַטיים פאַר אַ גוטן טאָג אַרבעט,“ איז אַן אַנדערער אַריינגעפּאַלן אין מיטן געלעכטער.

דער לאנגער משה האָט זיך אַ רוק געטאָן אויף הינטערוויילעכטס און מיט שרעק אַ צאָפּל געטאָן: „וואָס ווילט איר מענטשן?“

„מענטשן!“ האָט עס גרויליק אָפּגעציטערט אַרום ווי דאָס געשריי וואָלט געקומען פון אַלע זייטן, און ראַפּטום אָפּגעהאַקט געוואָרן מיט אַ מוראדיקן שטילשווייגן. די פּויערים האָבן מיט אַמאָל אַ הייב געטאָן די געבויגענע רוקנס אין מיטן אַרבעטן און זיך אָנגעקוקט איינס דאָס אַנדערע מיט דער-שראַקענער שטומקייט. דאָס סאָלדאַטישע געלעכטער איז ווי אָפּגעשניטן גע-וואָרן און די יידן זיינען געבליבן פאַרגליווערט אויף די ערטער מיט די לאָפּעטעס אין די הענט.

אַ סעקונדע בלויז האָט עס געדויערט און עס האָט אויסגעזען ווי אַן אייביקייט. אין איין אויגנבליק און מיטן נאַנצן לייב און לעבן, האָבן זיי געפילט די פּחדמדיקע שטיל-שווייגעניש וואָס האָט געהויערט אויף אַלץ און אַלעמען און די לאַנגע שאַטנס וואָס האָבן זיך פּלוצים אַ צעלייג געטאָן איבערן נאַנצן וועג.

„שוין צייט צו פאַרענדיקן די אַרבעט!“ האָט דער עלטסטער זיך דער-ערשטער דערקאַפּט, „נו, גערירט זיך!“ האָט ער זיך צעשרינגן אויף די העכסטע טענער, „איר וועט ביי מיר אַלע טאַנצן ווי זשאַבעס!“

„ווי זשאַבעס!“ איז ווידער אויפגענאַנגען דאָס געלעכטער פון די סאָל-דאַטן, „די זשידעס קענען עס שוין פון לאַנג.“

„אויף אַלע פיר זשידעס!“ האָט דער עלטסטער אַ קאָמאַנדעווע געטאָן. די סאָלדאַטן האָבן זיך אַ לאַז געטאָן צו די יידן און זיי אַ וואָרף געטאָן אויף דער ערד מיט אַ געשריי: „טאַנצט די זשאַבע!“ אַ וויילע האָבן זיך די יידן געווערט. דער לאַנגער משה האָט געשאַרט פון זיך די אַנפאַלער ווי זלידנע פליגן, אָבער אַ פאַר קלעפּ מיט די הענטלעך פון די ביקסן האָבן געווירקט אַז אין עטלעכע סעקונדן אַרום זיינען אַלע דריי געלעגן אויסגע-צויגן מיטן פנים אַראָפּ און זיך נישט גערירט פון אָרט. די סאָלדאַטן אַרום זיי האָבן געקייכט פון געלעכטער און אונטערגעטריבן מיט די פיס: „זשאַב-קעלע ריר זיך!“

„נו, הייב אויף דאָס קעפּל קרויט!“ האָבן עטלעכע זיך געפאַרעט אַרום דעם לאַנגען משהן און אים אָנגעטאָן אַ שטיק גראַז אויפן קאָפּ.

„היט זיך, עס וועט אַראָפּפאַלן!“ האָבן זיי געכיכיקעט און זיך מיטגע-וואַקלט מיט אים אין זיין שלאַבעריקן קריכן.

„גיב זיי אַביסל מוזיק, יאַשעק!“ האָט דער עלטסטער זיך געחכמהט און

ארויסגעכאפט דעם רעוואָלוער כרי צו זיין גרייט אויף יעדן פּאַל, „סענסט שפּילן דאָס זעלבע וואָס דו האָסט געשפּילט אין שטעטל ווען מיר האָבן צערעכט געמאַכט דאָס יידל מיטן קאָלטן.“

דער סאָלדאַט צו וועמען דער עלטסטער האָט זיך געווענדט, האָט אַרויס-געכאַפט אַ האַרמאַשקע און גענומען דרימפלען אַ פאַרשייט לידל וואָס האָט געגרילצט און געריסן די אַרומיקע שטילקייט פאַסנווייז.

„נו, רירט זיך זשידקעס, דאָס פּויערים פּאָלק וויל זיך ווילן, הנאה האָבן נאָך אַ טאַג אַרבעט . . .“

„פאַנסקע הינט!“ האָט פּלוצים אַ פּויער זיך אַ ריס געטאַן פּון אַרט און גענומען לויפן צום וואַלד צו.

„עס וועט נישט געשענסט ווערן!“ האָט אַן אַנדערער זיך אַ לאָז געטאַן אין אַן אַנדערער זייט. עס איז געוואָרן אַ געלאַף.

די סאָלדאַטן זיינען ווי צעמישט געוואָרן און זיך געלאָזט נאָך זיי שיסנדיק בלינד פאַר זיך. זיי האָבן אָבער מורא געהאַט צו לויפן צו ווייט און זיך באַלד צוריק צונויפגענומען און אוועקגעאיילט אין דאָרף אַרײַן, מיטשלעפּנדיק מיט זיך צעשלאָגענע יידן.

„ווי בונטאַווטשיקעס וועלן מיר אייך משפּטן. דאָס גאַנצע דאָרף פאַר-ברענען. איר וועט נאָך אַלע הענגען ביי אונדז,“ האָט דער עלטסטער אויס-געלאָזט דעם גאַנצן כעס אויף זייערע פּלייצעס, „דער קאָמענדאַנט וועט פּון אייך די הויט שינדן, בונטעווען גאָר!“

אָבער וואָס געענטער זיי זיינען צוגעקומען צום דאָרף איז ער אַלץ רואיקער געוואָרן און געלאָסענער. אויפגעהערט צו סטראַשען און זידלען און געהאַלטן אין איין אַרומקוקן זיך אין די זייטן. פּון דאָרף האָט זיך געטראָגן אַ מוראַ-דיקע שטילקייט. ווייזט אויס, אַז די אַרמיי האָט שוין אָפּגעצויגן פּון דאָרט. עס האָט זיך געדאַכט, אַז אין יעדן גרוב און הינטער יעדן פּלויט לוייערט עמיץ. די סאָלדאַטן זיינען צונויפגעדריקטע געגאַנגען אין מיטן וועג און געהאַלטן די ביקסן אָנגעשטעלט און גרייט.

די נאַכט איז שנעל צוגעפאַלן און די פּאַסן ראָז און רויט אויפן האַרײַ-זאָנט זיינען שנעל פאַרשוואונדן, ווי איינגעזונקען געוואָרן אין תּהום פּון פינצטערער אימה.

„ס'איז דאָ אומהיימלעך.“ האָט ווער פּלוצים אויסגעגעבן אַלעמענס מחשבות און אויסגעשאָסן אין דער לופטן.

„ס'איז פאַרבאָטן!“ האָט דער עלטסטער אַ געשריי געטאַן.

„זיי זיינען אפּשר שוין גאָר אוועק פּון דאַנען!“

„און פאררויכערן מעג מען?“

„לאָמיר זיי נאָר לאָזן ניין צו אַלדע שוואַרצע יאָר,“ האָט דער עלטסטער
לסוף אַ זאָג געטאָן הויך אויפן קול, ווי ער וואָלט געזוכט אַ באַשטעטיגונג
ביי זיינע חברים, „צו וואָס פאַררייען דעם קאָמענדאַנט דעם קאַפּ מיט די
לייזיקע זשידעס.“

„אודאי,“ האָט ווער אונטערגעכאַפט מיט אַ געלעכטערל, „זיי קענען
דאָך אַפילו קיין זשאַבע נישט טאַנצן!“

„האַלט דאָס מויל יאשעק!“

„נעמט זיי די באַליערע!“

„קומט חברה מיטן פעלד!“ האָט דער עלטסטער אַ שפיי געטאָן און
אוועקגעאיילט אין דער נאַכט אַרײַן, איבערלאָזנדיק די דריי יידן שטאַלפערן
אַליין אויפן וועג.

כה

אַ שטומע הילפלאָזיקייט און שרעק האָט געהויערט אויפן דאָרף. כאַטש
די אַרמיי האָט שנעל אָפגעצויגן און בלוז אַ וואַך איז געבליבן אויפן הויף,
האָט פאַרט קיינער נישט געוואַגט פריי אַרומצוגיין אויפן וועג. מ'איז געווען
זיכער אז עס קומען שווערע טעג.

„מ'וועט נישט שאַנעווען די הינטס,“ האָט מען זיך כלומרשט געוויצלט
און זיך דאָך בעסער געהאַלטן נאָענט פון דער אייגענער כאַטע, און גע-
ציטערט פאַר יעדן שאַרף וואָס האָט זיך געטראָגן פון הויף. אַ שולד-געפיל
האָט אַלעמען גענאַגט. איינער האָט געהאַט זאַכן פון הויף און וואָלט געוואָלט
פון זיי פטור ווערן און נישט געוואוסט ווי אזוי. אַן אנדערער איז געווען
צווישן דער גרופע וואָס איז אַנטלאָפן פון דער אַרבעט, און ביי אַ דריטן
איז אַ זון אוועק מיט די רויטע.

דער טשוואַרניק איז אין גאַנצן געווען אָפגעריסן פון דאָרף. אַ שטומקייט
איז געלעגן אין די שטיבער און מע האָט נישט געוואַגט אויפצוהויבן דאָס
קול. ווי מייז אין די לעכער איז מען געלעגן אַ גאַנצן טאָג פאַרשטעקט יעדער
אין זיין שטוב. פון צייט צו צייט בלוז האָט מען זיך איבערגעקלאַפּט
אַריבער די ווענט צו וויסן אז מע לעבט. אין דרויסן אַרויס האָט מען געוואַגט
צו גיין נאָר ווען מ'האָט געדאַרפט באַזאָרגן די בהמות אָדער פאַר מענטש-
לעכע באַדערפענישן צווישן די לאָזעס נישט ווייט פון טשוואַרניק.

נאָר דער פּאַראַבאָקישער שכן איז פּראַנק און פּריי אַרומגעגאַנגען און זיך אַלעמאָל געלאָזט הערן מיט אַ הויך גערעדעריי צום ווייב. דאָס הייליקע בילד וואָס ער האָט געהאַט אַרויסגעהאַנגען, האָט ער צוריק אַריינגענומען אין שטוב און אויסגעפאַרבט אויף דער דרויסנדיקער טיר אַ גרויסן ווייסן צלם, וואָס האָט זיך קלאָר געצייכנט אַפילו אין ביינאַכטיקן חושך. אַהיימ קומענדיק האָט ער ספּעציעל אַ זעץ געטאָן מיט דער טיר, כדי דער גאַנצער טשוואַרניק זאָל ווייסן, אז ער איז דאָ און זיך איינהערן צו דעם וואָס ער האָט צו דערציילן. און געהאַט האָט ער אַ סך צו דערציילן: „אויפן דאָרף איז שטיל ווי אויף אַ בית עולם. די הויערים ציטערן אין די מיטקעס,“ האָט ער געציילט יעדן וואָרט מיט גרויס הנאה. „אין מיקיטיש האָט מען אויפגע- האַנגען דעם סטאַראַסטע צוזאַמען מיט מאַשעקן דעם מילכיקער און אַ ליאַדע מינוט וועלן די באלאָאָוועס* אָנקומען אַהער מאַכן אָרדענונג. אין שטעטל האָבן זיי געמאַכט כּיכ כּיכ צו אַלע זשידקעס. און מיר זיינען נאָך דאָ אויך נישט פאַרטיק.“ האָט ער ווידער אַ זעץ געטאָן מיט דער טיר ווי ער וואָלט געגעבן צו ווייסן אז ער איילט זיך אויסצוגעפיען נאָך נייעס.

אז דער הילך פון דער טיר האָט זיך איינגעשטילט, איז דער טשוואַרניק ווידער פאַרנומען געוואָרן אין שטומקייט און אַ גליווער האָט געהויערט אויף אַלץ און אַלעמען. ס'איז געווען ווי דער גאַנצער אַרום וואָלט זיך אַפגעשטעלט און געוואַרט אויף עפעס וואָס מוז געשען און וועט געשען. אַפילו ווען דאָס עופהלע אויף יענער זייט וואַנט האָט זיך צעוויינט, איז עס אויך אויסגעקומען ווי אַ טייל פון דער ביטערער דערוואַרטונג וואָס שרייט אַרויס פון דעם גליווער אַרויס.

צוויי פּולע טעג האָט עס אזוי געדויערט ביז דער לאַנגער משה האָט עס שוין מער נישט געקענט אַריבערטראַגן און זיך פּלוצים צעיאַכמערט אויפן קול, פונקט דאָן ווען דער שכן האָט אַ זעץ געטאָן מיט דער טיר צוריקקומענדיק פון דאָרף.

„עך ניי אויפן דאָרף, שרה, עך קען עס שוין נישט אַריבערטראַגן!“ און נישט וואַרטנדיק אויף קיין ענטפער האָט ער אויפגעפּראַלט די טיר און אַרויס אין דרויסן, „קום אויך, חיים, מ'קען זיך נישט לעבעדיק באַ- גראַכן,“ האָט ער אַריינגעשרינגן צו היימען אין שטוב אַרײַן, „נעם מיט דעם לערער אויך, איז ער כאַטש געזונט?“ האָט ער זיך דערמאָנט, אז זינט יענעם טאָג איז שטערנבערג געלעגן אין בעט און נישט געקענט קומען צו זיך.

---

*אן אוקריינישע באַנדע, וואָס האָט געהאַלפּן די פּאָליאַקו קעגן די באַלשעוויקעס.

„מאך נישט אזא האַרמידער,“ האָט חיים אַרויסגעשטעקט דעם שוואַרצן קאָפּ דורך אַ צעבראַכענער שויב, „וועסט דאָך אויפשטעלן דאָס גאַנצע דאָרף.“ „עך האָב עס אין ד’רערד,“ האָט ער פאַרקאַטשעט די פּאַלעס און זיך אַ לאָז געטאָן מיטן וועג צום דאָרף.

„א בראַך איז צו מיר, משה, וואו שלעפסטו זיך אין אזא פליעטש?“ איז שרה נאָכגעלאָפּן אַ צעשראַקענע, „פאַרהאיע זיך נאָר נישט דאָרט,“ איז איר קול אַ פאַרלענגט און טרוקנס פאַרפאַלן געוואָרן אינעם ערשטן האַרבסטין ווינט און קרומען רעגנרל וואָס האָט מרה־שחורהדיק גענעצט דעם גרויען דרויסן.

פאַרנאַכט צו איז ער צוריקגעקומען אַן איינגעדרייטער און פאַרצאַגטער. מיט אַ מאָדנעם אימפעט האָט ער זיך אַריינגעשטעלט צו ביילקען אין שטוב אַריין און נאָכגעלאָזט די פאַרקאַטשעטע נאַסע פּאַלעס מיט אַ פליעשטש, ווי ער וואָלט עפעס פון זיך אַ וואָרף געטאָן. ער איז אין גאַנצן געווען דורכגע־וויקט און עס האָט גערונען פונעם קאַשקעט און פון דער צעקאַלטנטער באָרד. די שטוביקע זיינען געוואָרן אויסער זיך, נישט אזוי פון זיין הולך נאָר פון דעם וואָס עס האָט זיך זיי געדאַכט, אַז דעם לאַנגען משהס מויל איז אָפּן ווי ער וואָלט געהאַלטן אינמיטן דערציילן עפעס, נאָר מ’הערט נישט קיין וואָרט.

„וואָס שטשירעט* איר אזוי אויף מיר?“ האָט ער ענדלעך באַוויזן אַ שלוקערץ צו טאָן און אויפגעציטערט מיט אַלע אברים, „ס’איז מיר שטאַרק קאַלט, ביילקע, כ’האָב געטראַפּן דעם סטעלמאַך פון זאָריטשע.“

„וועמען?“ איז ביילקע צו אים צוגעשטאַנען אַ דערשטוינטע.

„דער וואָס האָט געאַרבעט אין 42טן קוואַרטאַל.“

„דער ייד מיט די פליגן?“ האָט עמיץ פון די קינדער זיך דערמאַנט, אַז דער סטעלמאַך פלעגט ליב האָבן צו כאַפּן פליגן אין דער לופטן. „ער איז דאָך דאָ געווען איידער די פריצים זיינען אוועק.“

„איז וואָס?“ האָט שטערנבערג זיך באַוויזן אַראָפּצוראַטשקען פון געלענער.

„געהאַנגען!“ האָט דער לאַנגער משה ווידער אַ שלוקערץ געטאָן, און אין דעם טונקעלן צימער האָט זיך דאָס וואָרט אַ צי געטאָן פאַר אַלעמענס אויגן ווי אַ פעטליע.

---

*קוקן מיט גרויס פאַרוואַונדערונג, מיט מויל און אויגן.

מ'האָט אים שוין מער נישט געפרעגט. ער האָט שוין אַליין מיט אַלע פרטים איבערגעגעבן ווי ער האָט באַגעגנט דעם סטעלמאכס זון פּירנדיק דעם געהאנגענעם פּאַטער אין שטעטל אַרײַן צו קבר ישׂראל. אין טלית און תּפּילין האָט מען אים אַרויסגעפּירט און געהאַנגען.

„השם ישמרנו,“ האָט דער שוואַרצער חיים זיך באַוווּזן אויף דער שוועל און פּרום צוגעגעבן, „מיר מעגן טאַקע גומל בענטשן. אויף שבת בלי נדר גיי איך אין שטאָט אַרײַן.“

„ביסט שוין פּאַרטיק, חיים?“ האָט דער לאַנגער משה זיך אַ שטעל געטאַן ווי אַ נאַסע סטראַשידלע אין מיטן שטוב.

„ביי יידן פּירט זיך אַזוי, משה,“ האָט זיך חיים ווי פּאַרלאָרן, „נישט אַזוי, לערער שטערנבערג?“

„און ר'איז געפּאַרן אַליין? ביינאַכט?“ האָט שטערנבערג כמעט נישט געהערט זייער אויסטענהן זיך.

„אַ זעלנער איז מיטגעפּאַרן.“

„אַ זעלנער?“ איז די פּראַגע געבליבן שטיין אין שטוב ווי דאָס גרעסטע רעמעניש.

„געהאנגען האָבן די באַלאַכאָוועס און דער פּוילישער קאָמענדאַנט האָט גענומען אין יד אַרײַן, האָט ער דערלויבט אים ברענגען צו קבר ישׂראל,“ האָט דער לאַנגער משה זיך ווידער איינגעשרומפּן און אַ צאָן אָן אַ צאָן האָט אים געקלאַפּט.

„איינגעטיילט זיך,“ איז ביי אַלעמען אויף דער צונג געלעגן דאָס וואָרט, נאָר קיינער האָט עס נישט דערמאָנט און זיך בלוז אַנגעקוקט.

„מאָרגן קומען שוין די פּריצים!“ האָט דער פּאַראַבקישר שכן אַ זעץ געטאַן מיט דער טיר צו לאָזן הערן, אַז ער איז דאָ, „מ'רײַניקט שוין דעם הויף, באַבע. מאָרגן פּרי וועסטו אויך צוגיין צוהעלפּן. הערסט? כ'האָב עס צוגעזאָגט דעם קאָמענדאַנט.“

„וועט מען אפשר שוין נישט זיין אַזוי הפּקר,“ האָט חיים זיך אָנגע-כאַפּט אין זיינע רייד און זיך געלאָזט צו זיך אין שטוב אַרײַן.

„איר מענט שוין אָנהייבן צו בענטשן גומל,“ האָט בייַלקע אָן אַ פּאַר-וואָס אויסגעלאָזט צו אים איר ביטער געמיט.

„כ'האָב נאָך היינט אין מויל נישט געהאַט,“ האָט דער לאַנגער משה זיך אַ רים געטאַן פּון אָרט און איז אַרויס פּון שטוב.

„און איר האַלט אין איין שווייגן,“ האָט ביילקע זיך געפּאָרעט ביים קאניצל און געוואַלט צו עמיצן אויסלאָזן איר שרעק.

„וואָס איז דען דאָ פּאַראַן צו זאָגן?“ האָט שטערנבערג זיך פּאַרענטפּערט, „ווען איר פּאַלגט מיך וואַלט איר זיך נאָר אַרײַנגעקליבן אין שטאַט אַרײַן.“ „איר מײַנט, אַז דאָרט איז בעסער?“

„כ׳ווייס, אָבער מ׳איז כאַטש אין איינעם מיט נאָך יידן.“ „שרײַט מען אין איינעם געוואַלד,“ האָט זי ביטער אַ כליפּ געמאַן, „אווּדאי ווען מײַנע ברײדער זאָלן וועלן, וואַלט איך אין גאַנצן אַ שפּײ געמאַן אויף דעם און אוועק קײן אַמעריקע,“ איז זי אין אַ פּאַר מינוט אַרום גע- קומען צו זיך.

„איר דאַרפט זײ שרײַבן וועגן דעם.“ „כ׳האָב אָבער קײנמאַל נאָר נישט געבעטן פּון זײ.“ „ווען איר האָט נישט געדאַרפט, האָט איר נישט געבעטן. איצט אָבער איז דאָך סכּנות נפשׁ. איר זעט דאָך אַלײן.“ „דער לערער איז גערעכט, מאַמע,“ זײַנען די קינדער צוגעשטאַנען צו איר, שרײַב זײ.“

„ווען כ׳וועל זײן אין שטאַט ביים פעטער, וועל איך הערן וואָס ער וועט זאָגן וועגן דעם,“ האָט זי זיך געלאָזט איבעררעדן, „איך קען אַפילו אַלײן צונױפּשלאָגן אויף הוצאות ווען איך זאָל אַלץ פּאַרקױפּן,“ האָט זי שױן גענומען פּלאַנעווען די נסיעה, און אַרום דעם קאַניצל וואָס האָט קױם געצאַנקט און געציטערט מיט אַ שוואַך ליכט אַרום זיך, האָבן זיך גענומען וועבן דינע שטראַלן פּון האַפּנונג אויסגעלײזט צו ווערן פּון דעם חושך מצרים, וואָס האָט גענעסטיקט אין אַלע ווינקעלעך פּון שטובׁ.

כט

אויף צו מאָרגנס זײַנען די פּריצים צוריקגעקומען מיט געפּילדער און רעש, באַגלייט פּון אַ גאַנצער מחנה רײטער וואָס האָבן הוצפּהרײס און האַפּעררײס דורכגאַלפּירט דורכן איבערגעשראַקענעם דאָרף. פּאַרנאַכט צו האָט אַ דראָבנע רעגנדרל גענומען טריפּן און האַרבסטיק פּאַרטרויערט אַלץ און אַלעמען. די פּויערישע כאַטעס אָפּגעהובלטע און עלנטע האָבן אויסגעקוקט ווי איבערגעלאָזט אויף הפּקר אינמיטן הױל גרויע און נאַקעטע פעלדער. פּון טײל קױמענעם האָבן זיך רױכן געקײשניעט און געקראַכן אויף די שוואַרצע

שטרויענע דעכער. קיין לעבעדיק נפש האָט מען נישט געזען אויפן דאָרף.
פון די שטאָלן האָט זיך נאָר פון צייט צו צייט דערטראַגן אַ מאַוימדיק מעקען
פון בהמות, אָדער אַן עלנט האַווקען פון אַ הונט.

אין הויף וואו עס האָבן שוין געברענט אַלע עלעקטרישע לאַמפן, איז
פאַן קאַמינסקי אַן אויסגעפּוצטער און שיינענדיקער, געזעסן און שטיל און
געמיטלעך איינגעטענהט מיטן קאַמענדאַנט פון דער פעלד זשאַנדאַרמעריע
פון נאַענטן שטעטל.

„עס איז נישט אונדזער שטייגער, פאַניע קאַמענדאַנטשע,“ האָט ער
איידל און געצאַצקעט געגעבן צו פאַרשטיין דעם יונגעטשקען קאַמענדאַנט
מיט די קוים אויפגעשפּראַצטע וואַנסלעך, „אויסצוגעבן שכנים, בפרט אַז
מיר זיינען דאָ נישט געווען, ווען די האַלאַטע האָט זיך צעטיילט מיט
אונדזער פאַרמעגן.“

דאָס קאַמענדאַנטל האָט זיך רואיק געגלעט די וואַנסלעך, אָפּגערייניקט
אַ שטרויעלע פונעם פיין געפרעסטן רעקל און צושטימענדיק געשאַקלט
מיטן קאָפּ.

„דאָס לאָזט שוין צו אונדז, פאַניע וויעלמאַזשנע, אונדזערע מענטשן
וועלן עס שוין אויסגעפינען. וואָס אַן אמת, פאַניע קאַמינסקי, זיי געפינען
עס שוין אויס,“ האָט ער נישט געקענט איינהאַלטן אַ שטיל געלעכטערל.

„מיר האָבן געלעבט ווי שכנים,“ האָט זיך פאַן קאַמינסקי געמאַכט
נישט הערנדיק, „אַזא איינפיר ביי אונדז נאָך פון אַלטע צייטן, די טראַדיציע
פונעם הויז אונדזערן. די יונגע אָבער בונטעווען היינטיקע צייטן און שלעפּן
אויך די אַלטע אַרײַן. כ'האָב אָבער אַלעמאַל געטענהט צו וואוּרעניוקן:
„וועסט אַן אומגליק אָנרייסן אויפן דאָרף, און ער גאָרנישט, געטאָן זיך דאָס
זייניקע. געלעבט אַזוי לאַנג ווי שכנים, פאַניע, ווי קען איך אויסגעבן?
טרינקט, די טיי ווערט קאַלט.“

„מיר דאַרפן אָנלערנען די כאַמעס, אַז ניט וועלן זיי ניאָרען ווי די חזירים,
זייט מוחל פאַרן אויסדרוק. מיר האָבן זיי שוין גענוג געזען ביים אונטער-
צינדן און ראַבעווען, און דעם אָנפאַל אויף דער קאַנטאר געדענק איך נאָך
אויך גוט. איז עמיץ נאָך געבליבן אין די באַראַקן?“

„פון זיי קען מען דאָך סיי ווי גאָרנישט אַרויסקריגן. צעלאָפּן זיך אין
אַלע פיר עקן. ביי די היגע ליגט מן הסתם באַהאַלטן דאָס גאַנצע גוטס
אין די סטאַדאַלעס, אונטער די סטערטעס. מ'וואַלט אפשר גאָר געדאַרפט
רופן דעם סטאַראַסטע און — נאָר ס'איז אָבער נישט כדאי,“ דערכאַפט ער

זיך צוריק, „מ'דארף בלייבן שכנים ווי געווען. די מלוכה קען טאן וואס זי וויל אָבער מיר ווילן בלייבן שכנים . . .”

„זייער שיין פון אייער זייט,“ האָט דאָס קאָמענדאַנטל געקוקט דעם פרייז גלייך אין די אויגן אַרײַן, „איך באוואונדער אייער גוטתאראציקייט. עס איז זייער שיין פון אייך, גאָר שיין. נאָר, מיר ווייסן אַז די גאַנצע יוגנט איז אַנטלאָפֿן מיט די רויטע און מיר קענען אַזעלכס נישט שענקען.”

„מיר קענען זיך אין דעם נישט מישן, איר פאַרשטייט דאָך אַלײַן,“ האָט פאַן קאַמינסקי זיך אויפגעשטעלט און בנעימותלעך געגלעט די באַקן בערד, „די מלוכה איז עפעס אַנדערש, זי דאַרף טאָן וואָס זי פאַרשטייט און האלט פאַר נויטיק, מיר אָבער קענען זיך נישט מישן,“ האָט ער ווי כאַפּנדיק אַ ישוב זיך צוריק אוועקגעזעצט און גענומען זופֿן די שוין קאַלט געוואָרענע טײַ.

„אַ גוטע נאַכט, פּאַניע קאַמינסקי,“ האָט דער קאָמענדאַנט פּלוצים זיך אַ הייב געטאָן פון אָרט, „מיר האָבן נאָך אַ סך אַרבעט צו טאָן היינט. כ'ועל גיין אַ קוק טאָן צי די ינגלעך זיינען שוין דאָ מיט די מכשירים. די מלוכה וועט זיך באַנוצן מיט די נויטיקע מיטלען,“ האָט ער שעלמיש זיך אַ שטעל געטאָן ווי צום ראַפּאָרט און אַרויס פון צימער.

פאַן קאַמינסקי איז געבליבן זיצן אויפֿן אָרט און גענומען לאַנגזאַם קלינגען מיטן לעפעלע אינעם ליידיקן גלאַז און אין דער זעלבער צײַט אויפֿ-געכאַפט יעדן קלאַנג וואָס איז געקומען פֿון דרויסן, וואו די שטראָף עקספּע-דיציע פון זשאַנדאַרן איז געשטאַנען און געוואַרט אויפֿן באַפעל פון קאָ-מענדאַנט צו מאַרשירן אין דאָרף אַרײַן. פּלוצים איז אים דאָס לעפעלע אַרויס-געפאַלן פון האַנט, און מיט שנעלע טריט האָט ער זיך אַ רײַס געטאָן פון אָרט און צוגעלאָפֿן צום פענצטער, עס אויפגעפראַלט און אַרויסגעשריגן:

„פּאַניע קאָמענדאַנטשע, אויף איין סעקונדע בלויז!“

„זאָרגט זיך נישט פּאַניע קאָכאַנע, אַלץ איז שוין פאַרטיק!“ איז דער קאָמענדאַנט אַרײַנגעקומען אַ שמייכלענדיקער און געריבן אַ האַנט אָן אַ האַנט, „זײַ וועלן שוין פאַרוואַגן אַ צענטן צו באַלעבאַטעווען אויף פּוילישן גוטס. אַ גוטע נאַכט!“

„מוז מען עס טאַקע מאַכן אַט אַ דאָ?“ האָט דער פרייז כמעט ווי געשעפטשעט.

„איר זענט שוין ווייזט אויס לאַנג פון דער שול באַנק, פּאַניע קאָכאַנע,“ האָט דער קאָמענדאַנט שוין חוצפהדיק אַ לאַך געטאָן, „איך אָבער בין נאָר

וואָס פונעם אוניווערזיטעט און עס געדענקט זיך מיר, אז שטראַף דאַרף
אויסגעפירט ווערן נאָר אויפן אָרט פון פאַרברעכן."

"און—", האָט זיך דער פּאָן נאָך אַלץ געקווענקלט.

"דערפאַר האָבן מיר קיין מורא נישט. מיר האָבן גענוג מענטשן צו באַ-
הערשן אפילו אַ גרעסערן עולם ווי דאָ איז פאַראַן. דאָס כאַמסטווע ציטערט
סיי ווי פאַרן אייגענעם שאַטן. טוט נאָר גוט אַ קוק וועט איר זען: ווי אויסגע-
שטאַרבן דאָס גאַנצע דאָרף. עס איז אַ שפּילעכל זאָג איך איך. די יינגלעך
קענען זיך שוין קוים דערוואַרטן. אַ גוטע נאַכט!" האָט ער דערלאַנגט דעם
פּריץ די האַנט ווי וועלנדיק אים דערמיט פאַרויכערן אז אַלץ וועט אַראָפּ
גלאַטיק און ער האָט זיך נישט פאַר וואָס צו באַאומרויאַקן. "עס וועט
שוין זיין רעכט," איז ער צוריק אַרויס אין דרויסן.

פון טארטאק האָט זיך מיט אַמאָל דערטראָגן אַ געזשום פון טורבינעס,
וואָס מ'האָט אָנגעהויבן ברענגען צוריק אין אָרדנונג נאָך גאַנץ פּרי. פאַן
קאמינסקי איז אַ וויילע געשטאַנען אין מיטן צימער ווי איינהערנדיק זיך,
איז פּלוצים צוגעלאָפּן צום פענצטער, אָפּגעווישט דעם זילבערנעם הויך פון
דער שויב און זיך איינגעגעסן אין דער פינצטערניש און דיקן נעפל וואָס
האָט זיך גערוקט פון אַלע זייטן אויפן דאָרף ווי אַ מאַנסטער.

"ניעך בענדזשע פּאַכוואַליאני!" (זאָל זיין געלויבט) האָט ער זיך געצלמט
אין אַ פּלוצימדיקע שרעק וואָס איז אים באַפאַלן.

"מאַ אַ רושאַ מאַיאַ, מאַ, מאַרושאַ פּאַידזשעש זעמנאָן ספּאַטש" (מאַרושאַ
דו מיינע, וועסט גיין מיט מיר שלאָפּן), האָט זיך פון וועג וואָס פירט אין
דאָרף אַריין אַ טראָג געמאַן דאָס לעגיאַנערסקע ליד מיט חוצפה, פאַרשייט
קייט און חוזק אויף אַלץ און אַלעמען.

"אַזאַ כאַמסטווע!" האָט זיך ענדלעך דער פּריץ אַ ריר געמאַן פון אָרט
און אָפּגעטראָטן פון פענצטער.

די לאַמפּן אין הויף האָבן זיך יענעם אָוונט פּלוצים פּאַרלאָשן נאָך פאַר
האַלבער נאַכט. בלוז אין לעצטן באַראַק האָט אַ קאַנאַניק זיך גערייכערט
אויפן האַלב איינגעפאַלענעם אויוון. ביי דער טיר פונעם באַראַק זיינען
געשטאַנען צוויי לעגיאַנערן מיט פאַרקאַשערטע אַרבל און מיט כבוד אויפ-
גענומען יעדן אַריינגעוואַרפענעם פּויער:

„פאמעלעך ווי דו קריכסט דאָרט, הינטישער זון, דו,“ האָבן זיי לאַכנדיק אונטערגעשטעלט אַ פּוּם דעם ציטערנדיקן פּויער, „טרעט נישט אויף קיין מענטשן!“ האָבן שוין די פייכטע ריטער געכוואַשטשעט איבער דעם געפאלענעם.

אנדערע צוויי וואָס זיינען געשטאַנען אין מיטן באַראַק האָבן אונטער-געכאַפט דעם קרבן און אים ראַפּטום צוגעקוועטשט צום קלאַץ אויף וועלכן דער באַראַק האַלט זיך. דאָרט האָבן שוין אַנדערע צוגעקלאַמערט די הענט און פיס צום קלאַץ מיט אַ רימען. פלינק אַרונטערגעריסן די הויזן און אויפן הויזן לייב גענומען קאַטעווען מיט געקנופּטע דינע בייטשן. „פאַרמאָך דעם פּיסק, כאַמסקע הינטערע חלק!“ האָט דער קאַמענדאַנט אַ צעיושטער גע-סטראַשעט מיטן רעוואָלווער, „וועסט אויפוועקן דאָס גאַנצע דאָרף.“

אַפּגעשמיסן, האָט מען דעם פאַרחלשטן קרבן פשוט אַרויסגעוואָרפן אין דרויסן וואו אַ צווייטע גרופּע איז געשטאַנען גרייט און אונטערגעאיילט די אַרויסגעוואָרפענע וואָס שנעלער אַוועקצוקריכן מיט די גערטנער צוריק אין דאָרף אַרײַן.

„שנעלער ראַביזשניקעס, די נאַכט שטייט נישט!“ האָבן זיי מיט די פּיס געשטויסן די צעשלאָגענע, „איר וועט שוין שלאָפן אויפן פנים אַ שטיקל צייט, דראַנעם לײַזיקע!“

פון שרעק, ווייטיק און שטעכיק פייכטע קעלט האָבן די קרבנות גע-ציטערט און געקראַכן אויף אַלע פּיר. אייניקע האָבן זיך געפרוּאוּט אויפ-שטעלן און קרעכנדיק צוריקגעפאלן אין דער בלאַטע בעטנדיק היילף.

„מענסט זיין צופּרידן פּויערישער וויידל, וואָס מיר נעמען דיך נישט מיט זיך,“ האָט אַ שטויס אין הינטן אַוועקגעאיילט דעם קרבן.

„יעזום דערבארעמדיקער,“ האָבן געהעשעט און געקרעכצט צעקנודערטע שאַטנס פון מענטשן קריכנדיק אויף אַלע פּיר.

אַ גאַנצע נאַכט האָבן זיך אַזוי געטראָגן די פאַרשטיקטע יללות אַרום דעם הויפּישן באַראַק, און פון דאָרט אויפן גאַנצן וועג אין דאָרף אַרײַן, האָט זיך געצויגן אַ געטאַמעוועט קרעכצן פון שוואַרצע קנוילן וואָס האָבן זיך געראַטשקעט מיט די פּלויטן, דורך די גערטנער און ראָוועס צום דאָרף צו. פונעם פינצטערן דאָרף איז זיי אָפט אַקענגעלאָפן אַ פּלאַטערנדיקע שאַל אין ווינט צוזאַמען מיט אַ פאַרשטיקט כליפּען, „האָט איר נישט געזען, מיינעם?“ קיין ענטפער איז נישט געקומען. דער שאַטן האָט זיך גערוקט ווייטער און אַ פאַרשעמט געשריי האָט אים נאַכגעיאָגט:

„אַ, יעזום דערבארעמדיקער.“

מיטן וועג, האָבן זיך אין איילעניש און מיט גרויס שטיל־שווייגן געטראַגן די זשאַנדאַרן מיט די קרבנות צום הויף צו. מיט אַמאָל אָבער האָט אין דער פינצטערניש זיך אַ בלייך געמאַן אַ ווייס העמד פון אַ פּויער, וואָס איז אַרויסגעשלעפט געוואָרן פון בעט אַ האַלב נאַקעטער. אַן אויפגעשריי, רוע קללות און אַ שוידערנדיק יאָמערן און בעטן זיך, האָט זיך אַ טראַג געמאַן און פאַרזונקען געוואָרן אין געדיכטן נעפל, וואָס האָט זיך גערוקט פון טייך און פון וואַלד און אַלץ פאַרדעקט.

זייער ווייניק איז געלונגען צו ראַטעווען זיך דורך אַנטלויפן אין וואַלד אַריין, ווייל אומעטום האָט זיי באַגענגט דאָס הייזעריקע געלעכטער פון אַ זשאַנדאַר.

פאַר טאַג צו האָט אַ גרופע זשאַנדאַרן זיך אַריינגעריסן אין גלאַקן טורעם פון קלויסטער וואו דער אַלטער אָסיפ איז געלעגן אַן איינגעקאַר־טשעטער. אים אָנגעמאַן אַ פייקל און געהייסן אַרומגיין איבערן דאָרף פייקלען צו אַ פאַרזאַמלונג. באַלד האָבן זיך צום קלויסטער הויף גענומען שלעפן ציטערנדיקע ווייבער איינגעהילט אין שאַלן און אין זעס. נאָך זיי האָבן זיך נאָכגעשלעפט וויינענדיקע קינדער און צעהאַנגעטע מענער מיט אויסגעפליקטע בערד און צעקנאָדערטע סערמינגעס. אַ קרום האַרבסטיק רעגנדל האָט געוואָשן די לעצטע פאַרוויאַנעטע בלעטער אויף אָפּגעכוימלטע ביימער, און שאַרעס קראַען האָבן משונה־ווילד געקראַקט אין דער לופטן. צונויפגעדיקטע און שוואַרצע ווי די ערד זיינען די דאָרפסלייט געשטאַנען און אַ צאָן אָן צאָן האָט זיי געקלאַפּט. בלויז די אויגן האָבן ביי אייניקע געבלישטשעט מיט אומהיימלעכקייט און שנאה. אַנדערע האָבן אומזיסט געפרוואווט אויסווישן די פייכטקייט פון די אונטערנגעהאַקטע אויגן. פון זיך אַליין איז גערונען אַ געזאַלצענע פליסיקייט וואָס האָט געגעסן די נאָז און דאָס צעוואונדיקטע פנים. פון ווייטיק האָבן זיי זיך אַזוי פאַרקרימט, אַז עס איז שווער געווען צו דערקענען ווער איז ווער. זיי האָבן גיכער אויסגעזען ווי בינטלעך שמאַטעס אַוועקגעשטעלט אויפן רעגן איידער ווי לעבעדיקע באַשעפענישן.

דער לעצטער, האָט זיך צוגעשלעפט אָסיפ און אַ פאַל געמאַן צווישן עולם אַ פאַרחלשטער. עס איז געוואָרן אַ שטיקל גערודער. אייניקע האָבן זיך געלאָזט אים אויפהייבן, רייבן די שלייפן, אָבער מיטן וועג האָט זיך אָנגע־יאָגט דער קאַמענדאַנט מיט אַ גרופע זשאַנדאַרן רייטנדיק אין פולן נאַלאַפּ. זיי זיינען אַריינגעריטן גלייך אינעם קנויל מענטשן האַלטנדיק די ביקסן אָנגעשטעלט.

אַ מוראדיקער געוואָי האָט אַ פראַל געמאַן אין דער לופטן און זיך

צעטראָגן אין אלע זייטן מיט אַ טויט שרעקנדן יאָמער פון פאַרוואַנדעטע קעז. דער קנויל איז צעריסן געוואָרן, זיך צעפיצלט און אַ פאַל געטאָן אין די זייטן איינער אויפן אַנדערן און איבערן אַנדערן. די זשאַנדאַרן האָבן זיי אָבער אַרומגערינגלט און נישט געלאָזט ווייט לויפן.

מיט אַ זייטיק וועגל דורך די גערטנער האָבן פיר זשאַנדאַרן געטראָגן אויף אַ פעלד בעטל וואַורעניוקן און דעם סטאַראַסטע. אַ צעשלאָגענער און צעבלוטטיקטער, האָט וואַורעניוק פון דעסטוועגן געהאַלטן אין איין שרייען מיט זיין הייזעריק צוגעלעגערט קול וואָס איז זיך פאַרגאַנגען אין אַ כריפּ:

„נו, וואָס זאָנסטו איצט טימאָף?“

„שווייג!“ האָט אים אַ פּויסט פון אַ זשאַנדאַר געפראַווט איינשטילן. וואַורעניוק האָט זיך אָבער נישט איינגעשטילט און מיט די לעצטע כוחות אַ רעווע געטאָן:

„ס'איז דיין פּריצלס אַרבעט, טימאָף!“

ביים קלויסטער הויף האָבן די זשאַנדאַרן אַוועקגעשטעלט דאָס בעטל און ראַפּאַטריט צום קאָמענדאַנט. דער קאָמענדאַנט האָט זיי אויסגעהערט מיט אַ שמיכעלע און זיך אַ שטעל געטאָן אויף די שפּריידאיינזלעך פונעם זאָטל און אַ הילך געטאָן מיט אַ באַסאָווע שטימע:

„דאָס איז ערשט אַן אָנהייב ווי אזוי פּוילן וועט באַצאָלן פאַר ראַבעווען! נאָך היינט זאָלט איר אלע אָפּטראָגן אין הויף אלע אָנגעראַבעוועטע זאַכן, אַז ניט וועלן מיר דאָס דאָרף פאַרברענען פון אלע פיר זייטן, און אייערע ממזרים וואָס זיינען אַוועק מיט די באַלשעוויקעס וועלן אייך אויך נישט העלפן.“

„סטעפּטשו, סטעפּטשו ליבינקער,“ האָט אַ יאָמער זיך אַ ריס געטאָן פון קלויסטער אַרויס און די משוגענע מאַנקע, אַ פאַרשמירטע אין בלאַטע מיט אַ פעקל שמאַטעס צוגעדריקט צום האַרצן, איז ממש אַרויסגעפאַלן פון דאָרט מיט אַ געיאָמער: „וואו ביסטו סטעפּטשו? זיי זיינען דאָך שוין ווידער דאָ!“

אַ מינוט איז דער קאָמענדאַנט געבליבן אָפהענטיק און באַלד הויך אַ קאָמאַנדעווע געטאָן: „דעם סטאַראַסטע מיט דעם יונג וועלן מיר מיטנעמען מיט זיך און די וואָס זיינען אַנטלאָפּן וועלן מיר נאָך אויך כאַפּן.“

„נישט דערלעבן וועט איר!“ האָט פונעם עולם ווער אַ זאָג געטאָן צווישן די ציין און גלייך האָט אַ שטיין אַ פלי געטאָן איבערן קאָמענדאַנטס קאָפּ.

„מערדער, פּריצישע הינט!“ האָבן זיך גענומען טראָגן קולות פון אלע זייטן באַגלייט מיט שטיינער און שטיקער בלאַטע.

די זשאנדארן זיינען ווילד געוואָרן און זיך אַרײַנגערײסן מיט די פּערד
 אינעם עולם אַרײַן. געשניטן רעכטס און לינקס מיט די בײַטשלאַך, מיט די
 ביסן און אַנדערע אַפילו מיט די בלאַנקע שווערדן. דער עולם האָט זיך
 נאַכגעגעבן און זיך צעלאָפּן מיט געשרײ און קללה אין אַלע זײַטן. דער צאָרן
 פון די זשאנדארן האָט זיך אָבער נישט געשטילט אַפילו ווען דאָס פּלאַץ איז
 שוין געווען אָפּגערייניקט און בלוז דאָס פּעלד בעטל מיט אַ צאָל פּריש פּאַר-
 וואונדעטע האָבן זיך געוואַלגערט אין דער בלאַטע. מיט אימפעט האָבן זײ
 זיך אַ וואָרף געטאָן אויף דער ערשטער רײ הייזער לעבן קלױסטער, אַרױס-
 געשלאָפּט פון דאָרט וואָס עס איז זײ נעקומען אונטער דער האַנט, געבראַכן
 און געוואָרפן אין ברונעם און אויפן וועג אַרױס, אָבער אויך דאָס איז
 נאָך נישט גענוג געווען. דער כּעס האָט זײ אַרױסגעפּלאַמט פון די פּאַר-
 ביסענע פּנימער און פּאַרשוײמטע ליפּן. האָט אײנער געכאַפּט אַ האַק און
 גענומען האַקן אין דער פּוילער וואַנט פון אַ הייזקע, האָט עס זײ אַלעמען
 אַרומגעכאַפּט ווי אַ משוגעת און האָבן זיך אַ לאַז געטאָן צו די הייזקעס און
 געריסן דאָס שטרוי פון דאָך, געגראָבן מיט לאָפּעטעס אונטערן פונדאַמענט
 און צעיושעט גערעוועט און געשאַלטן. אין עטלעכע מינוט בלוז, זײנען שוין
 די ערשטע דרײ הייזער לעבן קלױסטער געווען חרוב. אין אײן הויז האָט די
 פּאַדערשטע וואַנט זיך אײנגעבוּיגן און דער שטרויענער דאָך האָט זיך
 אַראָפּגענילטישט אויף אַ זײט מיט אַ קרעכץ און געבליבן אזוי הענגען ווי אַן
 אויסגעקרימטע סטראַשידלע. די אַנדערע צוויי הייזער זײנען געבליבן צע-
 פּאַלפּערט און גענלאָצט אין דאָרף אַרײַן מיט מוראדיקע לעכער פון
 אָפּענע וואונדן.

ערשט דאָן איז דער כּעס אָפּגעגאַנגען בײ די זשאנדארן און אָפּווישנדיק
 דעם שוויים האָט דער קאָמענדאַנט אַרױסגענומען אַ יעגער פּײפל און אַ טרײל
 נעמאָן אין דער לופּט. האָט עס געמײנט: „גענוג שוין חברה, דער טאָג שטייט
 נישט.“ די זשאנדארן האָבן עס ווייזט אויס שוין געוואוסט נאָך פון פּריער
 און ווי זײ האָבן דערהערט דאָס פּײפל, האָבן זײ זיך געגעבן אַ שמעל אויס אין
 אַ קאַמף פּאַזיציע לעבן די הייזער און אַרײַנגעשאָסן אַהין דרײ זאַלפּן און
 אָפּגעמאַרשירט פון פּלאַץ.

אויפן קלױסטער הויף איז געווען שוידערלעך שטײל, דער אַלטער אָסיפּ
 איז געלעגן אַ צעטראַטענער אין אַ קאַליוזשע פון בלאַטע און בלוט, און
 נישט ווייט פון אים איז די משוגענע מאַנקע געשטאַנען אויף די קני,
 געדריקט אַ בינטל שמאַטעס צום האַרץ און מיט גלעזערנע אויגן גענלאָצט פּאַר
 זיך אין הוילן רעגנדיקן דרויסן אַרײַן. פון וועג וואָס פירט צום הויף האָט
 זיך געטראָגן דאָס פּרעכע געזאַנג פון די זשאנדארן, און דורך די אָפּענע

טירלעך פונעם קלויסטער טורעם, האָט דער ווינט זיך געשפּילט מיט די גלעקער אַרויסציענדיק פון זיי אַ יאָמערלעכן טאָן וואָס האָט זיך פאַרשעמט געטראָגן איבער אַלץ און אויסגעמישט מיט די קרעכצן פון די פאַרוואַנדעטע.

נאָכמיטאָג האָט פאַן קאמינסקי אין דער באַגלייטונג פון קאָמענדאַנט באַ-
זוכט דעם טשוואַרניק. אַריינגעקוקט אין יעדן צימער און זיך געשושקעט.
צום לעצט האָט דער קאָמענדאַנט אַרויסגעפלאַצט צו די צעשראַקענע איינ-
וואוינער:

„אייער גליק, וואָס דער פאַן קאמינסקי איז אַ גוטער מענטש.“
„מיר דאַנקען אים טאַקע,“ האָט דער לאַנגער משה זיך אַ ניג געטאָן
פאַרן פּרייז, „מיר האָבן נאָך דעם אַלטן וויעלמאזשנע געדינט.“

„וואָס דען, שכנים,“ האָט דער פאַן אַ וואָרטשע געטאָן אין די וואָנצעם
אַריין און נישט קוקנדיק אין משהס זייט צוגעגעבן, „איר וועט זיך אָבער
מוזן אַרויסקלייבן פון דאַנען. איך דאַרף האָבן דעם טשוואַרניק פאַר זיך,
און ס'איז טאַקע בעסער פאַר אייך אויך. איר פאַרשטייט דאָך אַליין אויך,
אַז איצט וועט זיין נאָר אַנדערש ווי פּריער.“

„דאָס דאַרף איז גענוג פאַרפאַסקודיעט אָן אייך אויך,“ האָט דער קאָ-
מענדאַנט שוין ביז זיך צעשריגן.

„די פעלדער וועל איך דאַרפן פאַר זיך, און קיין ברויט באַקן דאַרף מען
שוין אויך נישט איצט, ביילקע“ האָט דער פּרייז זיך געגרייט אַרויסצוגיין,
„אַלץ וועט איצט זיין אַנדערש, נאָר אַנדערש.“

„הוילן וועט אייך אַלעמען ווייזן ווי צו לעבן!“ האָט דער קאָמענדאַנט אַ
כוואַטשט געטאָן מיטן בייטשל אין דער לופטן מיט אַ קנאַק.

„טרייבסט אונדז ווי די הינט, פאַניע קאמינסקי,“ האָט זיך ביילקע אַ
שטעל געטאָן פאַרן פּרייז.

„שווייג בעסער!“ האָט דער קאָמענדאַנט זיך אַ לאָז געטאָן צו ביילקען,
„מיר האָבן אייך נאָך גענוג געשאַנעוועט!“

דער פּרייז האָט אים צוריקגעהאַלטן און געפרוּווט אייננעמען ביילקען:
„וועסט קומען אַמאָל, וועט מען זען, אפשר וועט מען עפעס קענען טאָן
פאַר דיר. אַלעט באַקאַנטשאַפט,“ האָט ער זיך ווי פאַרענטפערט.

„א דאנס, א דאנס פריץ לעבן, גאָטס גאָב איז באַטעמטער,“ האָט ביילקע נישט געקאָנט איינהאַלטן די טרערן.

„איר האָט בלוז צוועלף שעה!“ האָט דער קאָמענדאַנט הויך אַ זאָג געטאָן און אַרויס אין דרויסן.

„וואו זשע זאָלן מיר גיין?“ האָט מאַרי ליבע אַרויסגעקערעכצט און דאָס צערעפעטע קול אירס האָט אָנגעפילט דאָס גאַנצע צימער, „וואו וועלן מיר זיך אהינטאָן?“

„מירן זיך שוין אַן עצה געבן,“ האָט חיים, אַ שוואַרצער ווי קויל, הייזערדיק אַריינגערעדט אין זיך אַליין, „מירן נישט פאַרפאַלן ווערן.“

„גאָט איז אַ פאַטער,“ האָט די חיימעכע זיך אַריינגעראַטשקעט מיטן קינד אויף דער האַנט.

„לאָמיר זיך שוין פאַקן. מיר דאַרפן נישט זיינע צוועלף שעה. אויף מיין וואָגן וועט אַלץ אַרויף,“ האָט ביילקע זיך אַ כאַפּ געטאָן צו דער אַרבעט. „לאָז ער דערוואַרגן ווערן מיט די פאַר שעה!“ האָט מאַרי ליבע געשאַלטן און געוויינט, „וואָס על עך טאָן אין שטאָט?“ איז זי מיט אַ יאָמער אַרויס פון שטוב מיטשלעפּנדיק מיט זיך די שטומע קינדער וואָס האָבן זיך איינגע-קלאַמערט אין איר קלייד און געציטערט, „איכל גיין אין דאָרף אַריין.“

„איך בין דאָך דאָ געבאָרן געוואָרן,“ האָט דער לאַנגער משה אַ שליוכץ געטאָן, „איך בלייב אויך דאָ.“

אין צוויי שעה אַרום איז דאָס גאַנצע ביסל אַרעמקייט געלעגן אויף די וואָגנס. די טירן פון טשוואַרניק זיינען געשטאַנען אָפּן און זשאַנדראַרן האָבן שוין אַריינגעטראַגן אייזערנע בעטלעך און אויסגעשטעלט ביי די ווענט. שטוב, בלוז מיט די אויגן האָט מען זיך געזעגנט מיטן לאַנגען משהן און מיט מאַרי ליבען. מען האָט זיך ממש נישט געקענט אָפּרייסן איינער פונעם אַנדערן. ברעמען האָבן געצוקט. ליפּן האָבן גערוועזן געציטערט. מיט אַמאָל האָט דער לאַנגער משה אַ כאַפּ געטאָן צוויי שעניקעס אויפן אַקסל, אַ זאַק מיט שמאַטעס אונטערן אַרעם און גענומען שפאַנען אין דאָרף אַריין מיט אַ גרילץ:

„קום שרה, וואָס שטייטו?“

„א וויסער פינצטערער לך לך אויפן פּריצס קאָפּ!“ האָט שרה קוים אונטערנעהויבן דאָס קיישל געפעס און נאָכגעשטאַלפּערט נאָך אים און גע-האַלטן אין איין קוסן אויף צוריק און שאַקלען מיטן קאָפּ.

ווען זיי זיינען שוין געהאַט אָפּגעגאַנגען אַ שטיק וועגס, האָט אויך מאַרי

ליבע א כאפ געמאָן איר זאָס מיט ליאַכעס, אַ טרייב געמאָן די שטומע
קינדערלעך וואָס האָבן געהאַלטן אין איין ברומען, און מיט אַ געיאָמער פון
אַ פאַרלאָזענער צויג גענומען שלאָפען אין דער בלאָטע מיט אירע גרויסע
פּיס. דער ווינט האָט צוריקגעבלאָזן די נאָכהענגענדיקע שמאַטעס פונעם זאָס
צוזאַמען מיט אָפּגעריסענע שטיקער יאָמער:

„וואו וועלן מיר זיך אַהינטאָן, נאָטעניו?!“

„נו דאַנקען נאָט, וואָס מיר האַלטן שוין אזוי ווייט,“ האָט חיים אַ לעצטן
קוק געמאָן אויפן טשוואַרניק און אַ זאָג געמאָן ווי אַרויסגעריסן אַ שטיק
צעיאַטרעטן ווייטיק: „איר ווייסט, שטערנבערג, מיין זיידע איז נאָך אין דעם
דאָרף געוואָרן.“

„אין אַ גוטער שעה!“ האָט די היימעכע פרום אַרויסגעכליפּעט, „וועלן
מיר כאָטש זיין צווישן יידן.“

„וויאָ!“ האָט חיים אַ שמיץ געמאָן זיינע פּערד אַרויפכאַפּנדיק זיך
אויפן וואָגן.

„וויאָ!“ האָט בילקע אונטערגעכאַפּט און אַרויסגענומען די לייצעס פון
שטערנבערגס הענט, „אַריינגעפאַרן אַהער בין איך אויך אליין, וויאָ!“ האָט
זיך דאָס קול ביי איר אַ בראַך געמאָן און אַ הילכיק געוויין האָט אַרומגע-
כאַפּט ביידע וואָגנס.

עס איז צוגעפאַלן די נאַכט. אַ לעצט ביסל רויטקייט פון זון פאַרגאַנג
האָט זיך דורכגעשלאָגן דורך די וואַלקנס און געפאַרבט די שפיץן ביימער מיט
אַ פאַנטאַסטישן גרוי און ראָז. דאָס גאַנצע דאָרף איז געלעגן אַ פינצטערס,
בלויז אין הויף האָט געלויכטן די עלעקטרע. האָבן זיי אויסגעמיטן דעם
הויפּישן וועג און זיך געלאָזן מיטן טראַקט צום נאָענטן שטעטל.

„זאָל זיין שטיל, ווייבער!“ איז חיים אויפגעשפרונגען פון אָרט ווען זיי
זיינען אַרויס פון דאָרף. „מיר זיינען נישט די ערשטע וואָס מ'טרייבט אַרויס
און נישט די לעצטע, נישט אזוי לערער שטערנבערג?“

עס איז געווען שטיל אַרום און זיין קול האָט אָפּגעקלונגען אַרום אזוי
אויסערליש, אַז שטערנבערגן האָט זיך געדאַכט אַז דאָס קול פון דעם פּשוטן
יידן איז געקומען פון ערגעץ דאָ אַ פאַרהוילעניש, און נישט טראַכטנדיק
האָט ער אויך אין זעלבן טאָן געענטפּערט:

„אורדאי אזוי, פון אייביק אָן!“

פון זעלבן מחבר:
געווען איז א מענטש
(פינף מעשות פונעם לעבן פון בעש"ט)
מאָנאָרעאָל, 1940

גרייט צום דרוק:
פון יענע טעג
„מנפה" און אנדערע דערציילונגען
אברהם אין לאַנד כנען
(פון די חומש מעשות, ערשטער טייל)